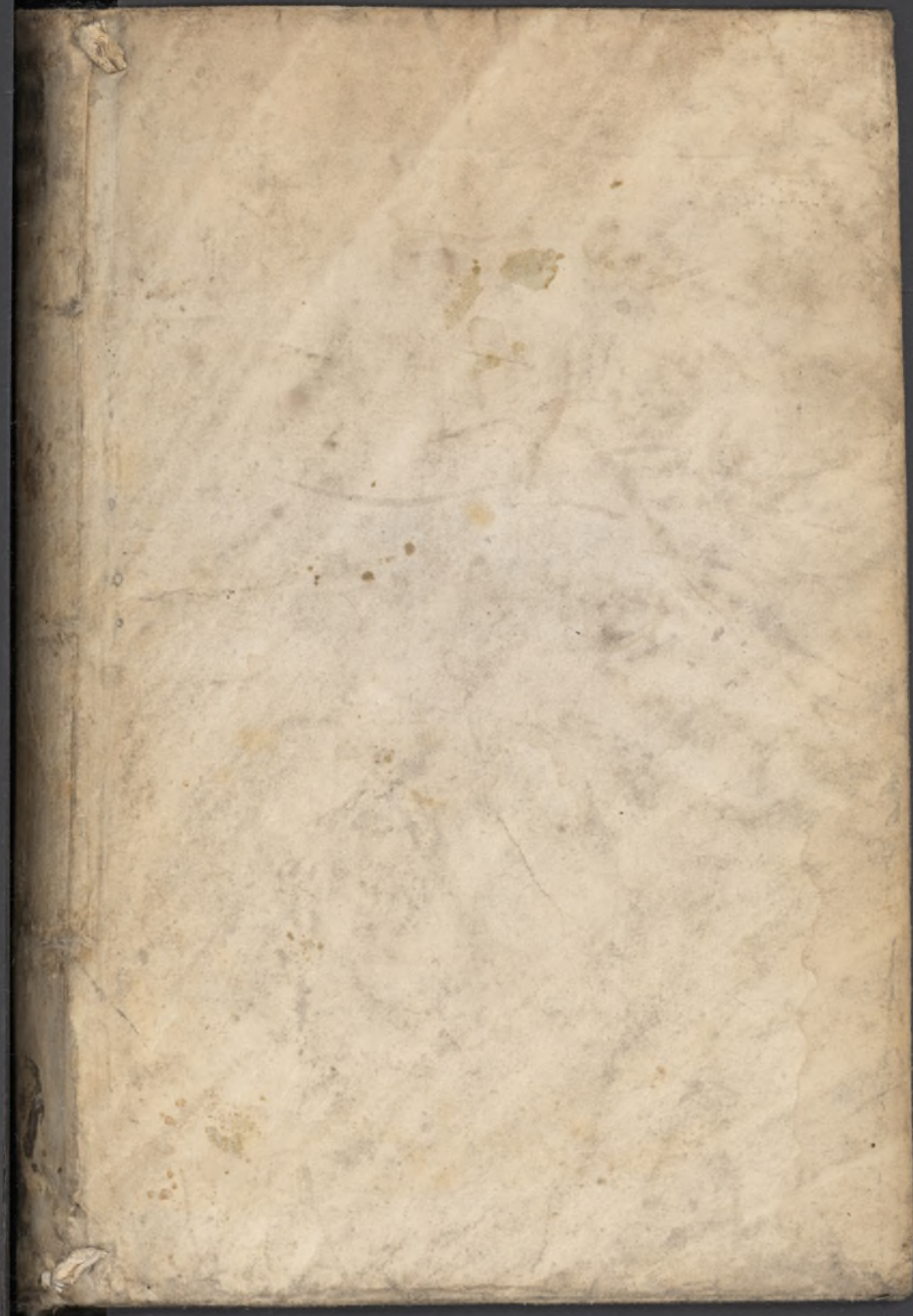
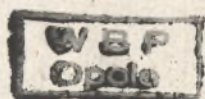




Roll 5906



I

2486 sh

~~745~~ 745.

xviii B o. 338

888.0 B 1111

ANTONII AVGVSTINI
ARCHIEPISCOPI
TARRACONENSIS
DE LEGIBVS ET SENATVS
CONSVLTVS LIBER.

Adiunctis Legum antiquarum & Senatuscon-
sultorum fragmentis, cum notis

FVLVI VRSINI.



R O M A E

Ex Typographia Dominici Basæ.

CIO. IO. XXCIII.

DE LICENTIA SVPERIORVM.

ANTONI AVGVSTINI

ARCHIEPISCOPI

TARACONENSIS

DELEGATUS ET SENATUS

CONSULTIS DIBET

Adiungit I. cum antiquum & secundum
liberum fragmentis, cum notis

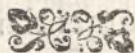


R. O. M. A. S.
Ex Typographia Dominici Bati.
C. O. S. C. I. T. I.

K 185/78/56w

ANTONIUS AVGVSTINVS

FVLVIO VRSINO.



PROXIMIS tuis litteris intellexi esse Romæ qui cupiant in vulgus edi-
 quas amico nostro Pyrrho Taro
 I. C. legendas isthic dederam no-
 stras de Legibus Romanis, & Senatuscon-
 sultis lucubrationes: eosdemq. ais magnopere
 desiderare, vt si quid illis addendum, vel tol-
 lendum putarem, id ego tibi significarem;
 aut si quod aliud accuratius scriptum exem-
 plar haberem, id ad te mitterem. Ego vero
 etsi hoc tempore nihil minus, quàm de ista
 editione cogitabam, vrgentibus alijs quæ sunt
 huius nostri muneris propria magis ac neces-
 saria; tamen hoc quid quid est scripti ad te mit-
 to, vt id tu, si videbitur, vel contineas domi,
 vel illi additū alteri libello edas. Id certe opus
 olim à me cœptum, deinde propter varias oc-
 cupationes neglectum plane fuit. Nam illud
 Pyrrhi nostri exemplar Bononiæ cum essem,
 scripsi: hoc alterum, quod nunc mitto, post o-
 cto, aut nouem annos Romæ inchoaueram;

non illud Smyrnæ exemplū sequutus, Nonū
prematur in annum; sed manu de tabula, vt
aiunt, sublata, non extremam ei manum ad-
moui. Eiusdem argumenti multos conatus vi-
dimus, in manibusq. sunt populi, qui partim
nimis ieiune atq. tenuiter de his rebus agunt;
partim quod iuris ciuilis est peculiare ac pro-
prium, non attingunt. An vero hæc nostra cū
illis sint conferenda, aut inter illa legi merean-
tur, tuum erit iudiciū, quod ego facio, vt de-
beo, plurimi. Vale.

FVL.

FVLVIVS VRSINVS

LECTORI



INTER omnes, qui Romanas litteras profitentur, satis constat, nullum extare monumētum antiquitatis illustrius Legum tractatione, quibus domina gentium Resp. sapienter olim, ac laudabiliter instituta fuit. Omittam scriptorum testimonia, quæ de alijs Romanorum legibus circumferuntur, & Crassi tantum de duodecim Tabulis proferam iudicium. Vnus mehercule (inquit ille) duodecim Tabularum libellus, & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate bibliothecas omnium philosophorum superauit. Vtinam vero tā præclarum atq. excellens bonum, aut non eripuisset nobis iniuria temporum, aut non dissipasset hominum incuria. In quod quidem incommodum quando culpa vel hac vel illa incidimus, multum fane debemus doctissimis quibusdam viris tum ex nostris, tū ex Transalpinis, qui vetustatis reliquias huiusmodi varijs locis dispersas summa cum diligentia partim in vnum quasi corpus collegerunt, partim selectiores quasdam ex ijs pristino nitore restituerunt. In quo quidem, etsi ad communem litterarum causam tantum omnes contulerint, quantum expeti par fuit ab hominibus excellentis ingenij, summaq. doctrina excultis; videtur tamen Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis

am-

amplius quiddam & perfectius alijs in ea re præ-
stare potuisse : qui præter multiplicem omniū pæ-
ne disciplinarum cognitionem, exquisitamq. iuris
ciuilis , in quo fere solus excellit, peritiam , Romæ
stlitibus iudicandis summa cum laude xiiir diu
uiuendo, eam sibi vniuersæ Romanæ antiquitatis
supellectilem comparauit, vt ex præstanti talium
rerum intelligentia plurimū ornamēti ad Legum
Romanarum tractationem asferre potuerit . Hoc
igitur vsu , atq. hoc genere scientiæ adiutus , cum
præclarum hunc de Legibus & Senatusconsultis
cōmentarium Tarracone superiorib. mensibus ad
me misisset , vt ego illum, si mihi uideretur, cum
eruditis quibusdam viris , qui sæpius iam editionē
eius scripti flagitauerant, communicarem; ita pro
mea in res Romanas propensione, & erga clarissi-
mum virum obseruantia sum eius libri lectione de-
lectatus, vt tantā studiosis hominibus doctrinam,
tantamq. vtilitatem diutius deberi nō sim passus .
Itaq. feci perquam libenter , vt non solum Leges
& Senatusconsulta à viro præstantissimo collecta
& restituta edenda curarem, sed vt bene de litteris,
quatenus ipse possem, mererer, tabulas etiam om-
nes tum æneas, tum lapideas adiungerē, in quibus
Leges aliquæ, aut Senatusconsulta incisa essent ,
quod ex hac societate nonnihil commendationis
ad eum librum accessurum putarem. Hoc etiā am-
plius: adductus sum non laudis aliqua cupiditate,
quam certe non specto; sed publico studiosorum
commodo, vt notas etiam quasdā adijcerem, quas
dū liber Augustinianus ederetur , excerpfi raptim
ex ijs,

ex ijs , quæ in id genus antiquitatis erant à nobis
vberius iam notata. Ex quibus, maxime vero ex ijs
quæ sunt ad leges XII. Tabularum, & verborū pri-
sca vetustas cognoscitur , & illis temporibus quis
vſus linguæ Latinæ, quodve scribendi loquendiq.
genus viguerit, aliqua ex parte intelligi potest. Nā
antiquissimos Romanos à Numa Rege ad Duiliū
Consulē , cui ob primam de Pœnis victoriā naua-
lem , columna rostrata in Foro cum inscriptione,
quæ hodie exſtat in Capitolio, priscis illis compoſi-
ta verbis, poſita fuit, conſtat ita locutos fuiſſe , vix
vt intelligerentur ab ijs , qui poſtea ſunt ſequuti.
adeo ſcilicet perpolita, vel potius immutata loquē-
di ratione, vt Polybius grauis in primis auctor, qui
cum Africano ſuperiore vixit, teſtetur ſe quo tem-
pore hiſtoriam Romanam contexuit, vix vnū aut
alterum Romæ inuenire potuiſſe, qui quantumvis
antiquitatis curioſus, foedera quædam inter Ro-
manos & Carthaginienſes vetuſtiſſimis illis conce-
pta verbis intelligeret, ac ſibi tunc eam rem ſcribē-
ti interpretaretur . Et niſi me fallit memoria , vi-
deor mihi apud Quinctilianum quodam loco le-
giſſe, carmina Saliorum , quæ dicebantur ab ipſo
Numa compoſita, nouiſſimis Reip. temporib. vix
à ſuis quidē ſacerdotib. ſatis intellecta fuiſſe. tanta
ſcilicet antiquarum vocum , & tunc pæne obſole-
tarum erant obſcuritate inuoluta . Hæc ſane ver-
borum vetuſtas, priſcaq. ſcribendi ratio, quantum
licuit ex veteribus tum Scriptorum, tum lapidum,
æriſq. monumentis, reſtituta eſt in ijs fragmentis,
quæ noſtris notis continentur . Aequum eſt enim

eos maxime de Romana lingua, si non ita ut debet, saltem quo possunt modo bene mereri, quibus sub Romano cælo nasci, aut excoli contigit: quando id ab externis hominibus, & longe alio sub cælo natis factum est, quibus multorum, & quidem luculentiorum Latinæ linguæ Scriptorum restitutio, perpolitioque sine vlla controuersia debetur.

Disputatio de Legibus hæc continet capita.

D E nomine legis. Cap. I.	pag. 1
De origine legum. Cap. II.	ibid.
Quid lex sit. Cap. III.	2
Qualis sit lex. Cap. IV.	5
Quotuplex sit lex. Cap. V.	8
De partibus legis. Cap. VI.	12
De legis ferendæ ratione, & a quibus & per quos ferri possit. Cap. VII.	15
Quo loco, quo tempore, qua ratione comitia haberentur, Centuriata, Curiata, atq. Tributa. Cap. VIII.	18
De Comitialibus diebus, & tribus nundinis. Cap. IX.	28
De promulgatione legis. Cap. X.	ibid.
De suadenda, ac dissuadenda lege. Cap. XI.	29
De intercessione & auspicijs, atq. alijs impedimentis suffragiorum. Cap. XII.	30
De roganda lege, iubenda, atq. vetanda. Cap. XIII.	33
De toto suffragiorum genere. Cap. XIV.	34
De iurciurando. Cap. XV.	36
De conscribenda, conseruandaq. lege. Cap. XVI.	37
De abrogatione, & derogatione legum. Cap. XVII.	38
De ijs qui legibus soluebantur. Cap. XVIII.	44

Legum nomina, quæ explicantur.

<i>Acilia</i> repetundarum.	46
<i>Aebutia</i> de curatione, potestateve mandanda.	47
<i>Aebutia</i> de Centumuiris.	ibid.
<i>Aelia</i> de obnuntiatione.	48
<i>Aelia Sentia</i> de manumissionibus.	49
<i>Aemilia</i> de Censoribus.	52
<i>Aemilia</i> sumptuaria, vel cibaria.	53
<i>Aeterna</i> de multis.	54
<i>Agrariæ</i> leges.	ibid.
<i>Ambitus</i> leges.	ibid.
<i>Annalis</i> , vel <i>Annaria</i> .	ibid.
<i>Annoniana</i> , vel <i>Frumentaria</i> .	ibid.
<i>Antia</i> sumptuaria.	ibid.

<i>Appuleia de maiestate.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Appuleia Frumentaria, & Agraria.</i>		55
<i>Aquillia de damno iniuria.</i>		56
<i>Atilia Marcia de Tribunis militum.</i>		57
<i>Atilia de tutoribus dandis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Atinia de Tribunis plebis.</i>		58
<i>Atinia de rescapione.</i>		59
<i>Aurelia de Tribunis plebis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Aurelia iudiciaria.</i>		60
<i>Bebia de Prætoribus.</i>		61
<i>Cæcilia repetundarum.</i>		62
<i>Cæcilia, & Didia de legibus ferendis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cæcilia Metella de fullonibus.</i>		63
<i>Cælia Tabellaria perduellionis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Calpurnia repetundarum.</i>		64
<i>Calpurnia de ambitu.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Calpurnia militaris.</i>		65
<i>Caninia de manumissionibus.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Canuleia de connubio.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cassia Agraria.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cassia Tabellaria de iudicijs.</i>		66
<i>Cassia de damnatis.</i>		67
<i>Cassia de patricijs.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cincia muneris, siue de donis & muneribus.</i>		68
<i>Claudia de tutelis feminarum.</i>		69
<i>Claudia de nauibus.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Claudia de focijs.</i>		70
<i>Clodia Annoniana, siue Frumentaria.</i>		71
<i>Clodia de obnuntiatione.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Clodia de collegijs.</i>		72
<i>Clodia de censoria nota.</i>		73
<i>Clodia de Victoriatis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Clodia de Scribis.</i>		74
<i>Cornelia Bebia de ambitu.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cornelia testamentaria nummaria, siue de falso.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cornelia de sicarijs, & Veneficis.</i>		75
<i>Cornelia de proscriptione.</i>		77
<i>Cornelia de Tribunis plebis.</i>		78

<i>Cornelia sumptuaria.</i>	79	211
<i>Cornelia iudiciaria.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cornelia de ordine magistratuum.</i>	80	
<i>Cornelia de soluto legibus.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cornelia de edictis perpetuis.</i>	81	
<i>Cornelia de captivis.</i>	82	
<i>Cornelia de iniurijs.</i>	83	
<i>Cornelia maiestatis.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Cornelia incertæ.</i>	84	
<i>Decia de Duumviris navales.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Didia sumptuaria.</i>	85	
<i>Domitia de sacerdotijs.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Dulcia de Tribunis plebis, & provocacione.</i>	86	
<i>Dulcia Menenia fenestris viciaria.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Fabia de plagiarijs.</i>	87	
<i>Falcidia testamentaria.</i>	88	
<i>Fannia sumptuaria.</i>	89	
<i>Flaminia Agraria.</i>	91	
<i>Fruentaria leges.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Fusia Caninia de testamentaria manumissione.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Fusia incertæ.</i>	92	
<i>Furia testamentaria.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Fusia de obnuntiatione.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Gabinia tabellaria de magistratibus.</i>	93	
<i>Gabinia de legationibus.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Genucia fenestris.</i>	94	
<i>Glitia de inofficioso testamento.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Hircia.</i>	95	
<i>Horatia.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Hortensia.</i>	98	
<i>Hostilia de furtis.</i>	101	
<i>Icilia.</i>	101	
<i>Iulia leges.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Iulia de adulterijs.</i>	102	
<i>Iulia de pudicitia.</i>	108	
<i>Iulia de maritandis ordinibus.</i>	109	
<i>Iulia ambitus.</i>	116	
<i>Iulia sumptuaria.</i>	117	

- Iulia de repetundis.* 118
Iulia Agraria. 120
Iulia Iudiciaria. *ibid.*
Iulia theatralis. 123
Iulia de sacerdotijs. 124
Iulia de patronorum numero. *ibid.*
Iulia de legationibus. 125
Iulia maiestatis. 126
Iulia de vi publica. *ibid.*
Iulia de vi priuata. 129
Iulia de annonæ. 130
Iulia peculatus. *ibid.*
Iulia de residuis. 131
Iulia de tutoribus a præsidibus dandis. *ibid.*
Iulia de bonis cedendis. 132
Iulia de fundo dotali. *ibid.*
Iulia annalis. 133
Iulia Miscella. *ibid.*
Iunia leges. 134
Iunia & Licinia. 134. & 322
Iunia Norbana. *ibid.*
Iunia Petronia. 140
Iunia Vellea, vel Velleia. 141
Lectoria. 145
Lenia, vel Leuia. 147
Licina. *ibid.*
Licina, & Mucia. 148
Licina sumptuaria. 149
Liua. 150
Maiestatis leges. 152
*Mamilia, siue Manlia Roscia Peducea all iena Fabia de colo-
 nijs.* 323
Manilia, siue Manlia. 152
Maria. 153
Memmia. 154
Mania. *ibid.*
Mensia, vel Mestia. 325
Metella. 155

Mænia *ibid.*
Miscella. *ibid.*
Ogulnia. *ibid.*
Oppia. *ibid.*
Orchia. 156
Oninia. 325
Pædia. 156
Papia Poppea. *ibid.*
Papiria. 166
Pesolonia. 168
Petillia. 169
Petronia. *ibid.*
Plantia, vel Plotia. *ibid.*
Pompeia. 171
Popilia, vel Pompilia. 173
Porcia. 174
Postumia. *ibid.*
Publicia. 175
Publilia. *ibid.*
Puppia. *ibid.*
Quinctia. *ibid.*
Regia. 178
Remmia. 182
Rhodia. *ibid.*
Roscia. 183
Rupilia, vel Rutilia. 184
Sacratæ leges. *ibid.*
Satyra. 185
Scantinia, vel Scatinia. 186
Scribonia. 187
Seia. 188
Sempronia. *ibid.*
Senia, vel Sentia. 193
Sernilia. *ibid.*
Sicinia. 195
Silia. 329
Sulpicia. 196
Sumptuaria. *ibid.*

Tabellaria.	197	ibid.	ibid.
Tarpeia Aeternia de multis.	ibid.	ibid.	ibid.
Terentia & Cassia frumentaria.	330	ibid.	ibid.
Theatralis.	198	ibid.	ibid.
Thoria.	ibid.	ibid.	ibid.
Titia.	199	ibid.	ibid.
Trebonia.	201	ibid.	ibid.
Tribuniciae leges.	202	ibid.	ibid.
Triumphales.	ibid.	ibid.	ibid.
Tullia.	ibid.	ibid.	ibid.
Valeria.	203	ibid.	ibid.
Varia.	206	ibid.	ibid.
Vatinia.	207	ibid.	ibid.
Vestibulicia.	ibid.	ibid.	ibid.
Vellea, siue Velleia.	208	ibid.	ibid.
Vicesima.	ibid.	ibid.	ibid.
Villia Annalis.	330	ibid.	ibid.
Viscellia, vel Visellia.	211	ibid.	ibid.
Voconia.	ibid.	ibid.	ibid.

Leges xij. Tabularum Cap. LVI. 217.
De Senatusconsultis.

Aemilianum.	293	ibid.	ibid.
Apronianum.	294	ibid.	ibid.
Articuleianum.	ibid.	ibid.	ibid.
Calvisianum, siue Calvitianum.	333	ibid.	ibid.
Claudianum.	294	ibid.	ibid.
Dasumianum.	295	ibid.	ibid.
Iuncianum.	ibid.	ibid.	ibid.
Largianum.	296	ibid.	ibid.
Libonianum.	ibid.	ibid.	ibid.
Macedonianum.	298	ibid.	ibid.
Neronianum.	299	ibid.	ibid.
Nummianum, vel Nonianum.	ibid.	ibid.	ibid.
Orphitianum.	ibid.	ibid.	ibid.
Pegasianum.	300	ibid.	ibid.
Pernicianum.	333	ibid.	ibid.
Pisonianum.	301	ibid.	ibid.

Plancianum. 301.
Rubrianum. *ibid.*
Sabinianum. 303
Silanianum. 304
Tertullianum. 305
Trasianum. 306
Trebellianum. *ibid.*
Turpillianum. 308
Velleianum. *ibid.*
Vintianum. 309
Vitrasianum. *ibid.*
Vinianum. 310
Volusianum. *ibid.*

Leges & Senatusconsulta, in ueteribus monumentis ex ære & lapide.

Agraria legis fragmenta. 1.2.3.4.5.6.7.
Iudiciaria legis fragmenta. 8.9.10.11.12.13.14.
Fragmentum legis, siue Plebisciti, quo Thermenfes Maiores
Tisida, bello Mithridatico socij populi Romani, liberi, im-
munesq. facti sunt. 15
Fragmentum legis de Scribeis, Quæstoribus, & Viatoribus.
16.17
Decretum Arbitrum finium regundorum inter Genuates &
Veituvios. 18
Regiæ legis fragmentum. 19
De ædificijs tabella marmorea. 20
Lex parieti faciundo, in tabella marmorea. 21
Senatusconsultum de Teiburtibus. 22
Senatusconsultum, siue decretum Municipi Ferentini. 23
Senatusconsultum Amicitia, in ære. 24
Fragmentum Senatusconsulti de ludis Sæcularibus in tabella
marmorea. 25
Senatusconsultum, siue decretum Peluinorum Vestinorum,
in aenea tabella. 26
Decreta cliense. 27.28.29
Decretum Athletarum in tabella marmorea. 30
Decretum Agragantinorum, ex ære. 31

<i>Decretum Melitenſium in aenea tabella.</i>	32
<i>Fragmentum ſæderis inter Hierapytnios, &c...</i>	33
<i>Decretum Allariotarum.</i>	34
<i>Decretum Cæretanorum.</i>	35

Fulvi Vrfini notæ ad leges & S.C.

<i>Ad leges Romuli & Tatij.</i>	3.*
<i>Ad leges Numæ Pompili.</i>	ibid.
<i>Ad leges Serui Tulli.</i>	8.*
<i>Ad legem Tribuniciam primam.</i>	ibid.
<i>Ad leges xij. Tabularum. De iure priuato</i>	ibid.
<i>De iure publico.</i>	24.*
<i>De iure ſacrorum.</i>	30.*
<i>Ad legem, ſive plebiſcitum Silianum.</i>	39.*
<i>Ad legem Papiriam.</i>	40.*
<i>Ad legem Plætoriam.</i>	41.*
<i>Ad legem Mamiliam.</i>	ibid.
<i>Ad legem Agrariam.</i>	43.*
<i>Ad legem Horatiam de Tarratia virgine Veſtali.</i>	44.*
<i>Ad legem Quinctiam.</i>	ibid.
<i>Ad legem Lætoriam.</i>	45.*
<i>Ad legem Agrariam in æneis fragmentis.</i>	ibid.
<i>Ad legem Iudiciariam in æneis fragmentis.</i>	46.*
<i>Ad legem de Thermeniſibus Maioribus Piſidis.</i>	48.*
<i>Ad legem, ſive plebiſcitum de Scribis, Viatoribus, & Quæſtoribus.</i>	ibid.
<i>Ad legem, ſive decretum de finibus inter Genuates & Viturnios.</i>	49.*
<i>Ad legem Regiam.</i>	ibid.
<i>Ad legem parieti faciundo.</i>	ibid.
<i>Ad legem Laurentum.</i>	ibid.
<i>Ad Senatusconſultum de philoſophis & rhetoribus.</i>	50.*
<i>Ad S.C. de haſteis Marcieis.</i>	ibid.
<i>Ad S.C. de menſe Auguſto.</i>	51.*
<i>Ad Senatusconſulta de aquæduſtibus.</i>	ibid.
<i>Ad S.C. Amicitia.</i>	52.*
<i>Ad S.C. de Teiburtibus.</i>	53.*
<i>Ad S.C. de Iudeis ſæcularibus.</i>	54.*

ANT. AVGVSTINI

ARCHIEPISCOPI

TARRACONEN.

DE LEGIB. ET SENATVS- CONSVLTVS LIBER.



LEGIS nomen late patet. neq. enim so-
lum populi plebisve iussa & scita, seu cu-
iuscumq. potestatis decreta, verum doctri-
narum etiã præcepta, & quamcumq. con-
ventionem atq. condicionem significat.

Hinc leges prædiorum ac mancipiorum;
hinc Manilianæ Censoriæq. leges; hinc testamentorum,
locationum, venditionumq. leges manant. Artifices quo-
que, astrologi, ac medici suas leges & institutiones ha-
bent. Sed in his omnibus translaticio genere vtimur. le-
gis enim nomen proprie ad ius iustitiæq. refertur. Cu-
ius nominis origo a legendo, hoc est deligendo, ducitur;
quod vt Varro ait, & verbum ipsum legendi, cum ad scri-
pturam refertur, quod ab oculis litteræ singulæ deligan-
tur; & legati, quod vt publice mittantur deligi soleant; &
leges, quod lectas oporteat ad populum ferri, a legendo
dictæ sunt. A Græcis νόμος πρὸ τοῦ νόμειν, quod ius suum
vnique tribuat; dicitur: idq. non minus legis pro-
prium, quam delectam esse, Cicero scribit. Neq. illos au-
dio, qui ab eo quod scriptura contineantur, leges a legen-
dis legum tabulis dictas putant: id enim magis conser-
uandæ memoriæ causa post legem acceptam fit, quam
quod legi sit necessarium. Lex est, inquit Cicero, recta
ratio imperandi atq. prohibendi; quam qui ignorat, is
est iniustus; siue est illa scripta vsquam, siue nusquam.

Diximus de nominis origine, nunc de ipsius legis initio
videamus. Fruendæ iustitiæ causa, vt idem scribit, & be-
ne morati Reges, & leges constitutæ sunt. Reges qui-
dem, dum a bonis iustisq. viris ius suum consequi ad-

I
De nomine le-
gis.

L. eum debere.
D. de seru. vrb.
præ. l. is qui duo.
de ser. rus. pr. l.
legem. C. depac.
l. Lucius. p. Lu-
cius. D. de fidei-
co. lib. Cicero,
& Teren. scæp.
item Varro.

Varro lib. v. de
lingua Lat.
Vid. l. qui mit-
tuntur. D. ex
qui. cau. mai.
l. qui penden-
tem. de act. emp.

Cic. lib. i. de le-
gib.
c. lex. distin. r.
l. sed. lib. v. etym.
cap. iij.
Cic. eo. lib. r.
Adde Artit. lib.
x. cap. ix. Ethic.

II

De origine le-
gis.
Cic. lib. ij. offi-
Vid. Aph. in
progymna. con-
tra tyrannum.

A uersus

l.ij. D. de legib.
 Demosth. in
 Aristoge. 1.
 Plutar. in lib. de
 principis doct.
 Vide. Nouel.
 lxxii. Auth. vt
 hi qui obli. in
 prin.
 Plato in Mi-
 noe. & lib. 1. de
 legib.
 Cicero Philip.
 xi. & de nat.
 deor. lib. 2.
 Plato in Mi-
 noe. & lib. 1. de
 legib. Arist. lib.
 ij. Politic.
 vid. c. 1. dist. vii.
 1 Vid. Ioseph. li.
 iij. Anuquit. &
 contra Appion.
 lib. ij.
 2 Diod. Sicul. li.
 xii. Biblioth.
 Sio. cap. xlii.
 3 Plutar. in lib.
 de princ. doct.

l.ij. in princ. de
 orig. iur.

III.
 Quid lex sit.

l. i. & ij. D. de
 legib.
 Vid. Aphth. in
 progymn. de le-
 gislatione.

uersus potentiores populus desiderabat: leges autem,
 dum si minus boni Reges iudicesve contingerent; legib.
 quæ semper vna eademq. voce loquerentur, ad æquali-
 tatem perueniret. Demosthenes melius diuinum in-
 uentum, donumq. esse significat; & Plutarchus legem
 omnium reginam, ipsi quoq. Regibus imperare: per
 quos Deus bona omnia fruenda ceteris concessit, quorum
 finis est iustitia; quæ non solum Dei comes est, verum
 etiam Deus ipse iustitia appellatur. Itaq. bonas princi-
 pum leges a Deo inuentas esse Plato significat. Et Cice-
 ro legem alio loco a numine deorum tractam rationem
 appellat; alio Zenonem refert naturalem legem diui-
 nam appellasse, recta imperantem, prohibentemq. con-
 traria. Legis quoq. latores omnes constat patrios deos.
 suarum legum auctores dixisse. ¹ Et vt Moysen præte-
 ream, qui solus a Deo optimo maximo leges duab. tabu-
 lis scriptas accepit, ² Zaleuci & Charondæ leges nil aliud
 initio iubent, quam vt Dei, a quo bona cuncta proced-
 unt, religio ab omnibus colatur; Deum bonis probisq.
 viris amicum ac beneuolum esse; malos, criminibusq.
 vllis obnoxios odisse. Quibus indicant hoc verum le-
 gum initium esse. ³ Sed quoniam Reges sapientesq. viri
 deorum ministri sunt, & deorum in terris personam sus-
 tinent; eorum leges alicubi primæ acceptæ sunt. Ro-
 mulum quidem certe, qui Urbem condidit, constat pri-
 mum leges tulisse Romanis, quas Curiatas Pomponius
 appellauit. Tulerunt ceteri quoque Reges; & exactis
 Regibus, Consules, Dictatores, Tribuni, & qui nomen
 omnibus præripere, Decemviri legibus conscriben-
 dis creati, qui decem tabulis ex Solonis, alijsq. Græciæ le-
 gibus sumptis, duabusq. alijs adiectis, duodecim tabula-
 rum leges ediderunt, secutæ deinde sunt multarum quo-
 que legum rogationes, de quibus postea latius scribeimus.
 Hic itaq. est fons & origo Romanarum legum; vt ille, de
 quo antea scripsimus, omnium nationum. Nunc videam-
 us, quid lex ipsa sit. Et Papinianus Demosthenis defi-
 nitionem secutus legem esse scribit, commune præcep-
 tum, virorum prudentium consultum, delictorum quæ
 sponte vel ignorantia contrahuntur, coercionem; spon-
 sionem deniq. Reipublicæ communem, Qua definitio

ne.

ne quattuor legis propria expressa sunt. Debet enim lex coli ab omnibus; utpote de omnibus generatim scripta; debet prudentium virorum consilio promulgari; supplicia denique vitij, præmia virtutibus deferre: quibus rebus, quod postremo scriptum est, eueniet, ut totius Reipub. vinculum esse videatur. Chrysippi definitio a Marciano relata non minus laudem legis expresse, quam ut quæ nam lex ipsa esset explicaret. Diuinarum humanarumq. rerum reginam legem appellat; ducem, principem, atq. præsidem bonis malisq. rebus iudicandis; iuris iniuriæq. regulam; quæ homines qui natura dūce ciuili iure censentur, quid agere eos oporteat, doceat; a quibus abstinere debeant, coerceat. A Cicerone multis modis legis definitio tentata est: summam rationem insitam in natura, libro primo de legibus; alio loco rectam, & a numine deorum tractam rationem appellat, honesta imperantem, prohibentemq. contraria; alio æternum quiddam, quod vniuersum mundum reget; imperandi prohibendiq. sapientiam; item rationem mentemq. sapientis ad iubendum & deterrendum idoneam, iustorum iniustorumq. distinctionem, ad antiquissimam & rerum omnium principem naturam expressam. sed illa omnium breuissima descriptio est, libro secundo de natura deorum. Lex est, inquit, recti præceptio, prauique depulsio. Ex quibus omnibus apparet, prudentissimos viros non multum a iuris, iustitiæ, & iuris prudentiæ definitionibus discessisse. Ius est, inquit, apud Vlpianum Celsus, ars boni & æqui. Iustitiam namq. colimus, & boni & æqui notitiam profitemur; æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum in metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes; veram (nisi fallor) philosophiam, non simulatam affectantes. Iustitiam idem Vlpianus definit, constantem & perpetuam voluntatem esse ius suum cuiq. tribuendi: Iuris præcepta; honeste viuere, alterum non lædere, situm cuiq. tribuere; Iuris vero prudentiam diuinarum atq. humanarum rerum notitiam, iusti atq. iniusti scientiam. Cicero quoq. legem cum iure gentium, quod nonnumquam etiam naturale dicitur, confundere videtur, id enim est, quod naturalis

vid. Arist. lib. iij. c. vj. de rep. Cic. lib. i. de legib. d. Lii.

Cicer. lib. i. de legib. & Philp. xi. Idem lib. ii. de legib. & libri. de nat. deorum.

l. i. De iust. & iure.

l. iustitia. eo. in Inst. eo. tit. in prin.

l. omnes populi. D. de iust. & iure. in Inst. de iure nat. p. i. & de rer. diui. p. singulorum.

in Inst. de iure
nat. p. lex.

Boet. in Top.

Cic. lib. iii.

Vide c. i. dist. ii.

A. Gell. lib. x.
cap. xx.

l. i. D. ad l. Aqu.

l. postlimini

ius. in fine. de

captiv. l. ult. de

legatio.

in Inst. de iure

nat. p. plebiscitum.

Vid. c. ii. dist. ii.

l. plebs. D. de

verb. sign. d. p.

plebiscitum.

Gell. lib. x. ca. xx.

Vid. l. ii. p. de in-

de cum esset. de

ori. iur. l. i. ad

l. Aquil. d. p. ple-

biscitum.

Cic. pro Sextio,

& de lege Agra.

Vid. c. quadam.

ii. dist.

Gell. lib. xv. ca.

xxvii.

d. p. deinde.

Gell. lib. x. ca. xx.

Sex. Pomp. ver.

priuos. Vi. c. pri-

uilegia. iiii. dist.

ratio inter omnes homines constituit. Quamobrem il-
lorum magis sententiam probo, qui leges Romanorum
alia ratione definiendas esse putauerunt. Lex est, inquit
Iustinianus, quod populus Romanus Senatorio magistra-
tu interrogante veluti Consule constituebat. aut quod
Seuerino placet: Lex est, quam populus centuriatis comi-
tijs sciuerit. aut quod Capito existimauit: Lex est gene-
rale iussum populi aut plebis rogante magistratu. Hac
definitione plebiscita comprehenduntur, quæ ab illis rei-
ciebantur: priuilegia tamen a Capitone reiecta, in illis
continentur. Sed cum & plebiscita & priuilegia legis
nomine appellari constet, de eis non nihil dicemus. Ple-
biscitum est, inquit Iustinianus, quod plebs plebeio ma-
gistratu interrogante veluti Tribuno constituebat. Sex.
Pompeius, Scita plebei appellantur ea, quæ plebs suo suf-
fragio sine patribus iussit, plebeio magistratu rogante.
Plebis appellatione sine patricijs & senatoribus ceteri ci-
ues significantur; populi vero appellatione omnes ciues
continentur. Neq. solum illa plebiscita sunt, quæ plebs
in discordia fecit; sed vt omnia quæ Tribunus rogabat,
& plebs sciscebat, non Hortensia solum, sed alijs quoq;
legibus Horatia & Publilia, iussum est omnes tene-
rent. Has Cicero solet Tribunicias leges appellare; illas
quæ a populo iussæ sunt Consule rogante, Consulares.
Constat autem Tribunos neq. patricios vocare potuisse,
neq. ad eos de re vlla referre. Illud itaq. inter plebiscita
& ceteras leges intererat, quod hæc a plebe, illæ a populo
rogabantur; hæc Tribunus tributis comitijs, illas Con-
sul, aliusve ex maioribus magistratibus centuriatis, tribu-
tis, curiatisve comitijs ferebant; hæc plebem tantum
olim tenebant, illæ semper omnes. Post legem Horten-
siam sine controuersia plebiscita pro legibus haberi cœ-
perunt: & ita factum est, quod Pomponius scribit, vt in-
ter plebiscita & leges, species constituendi interesset, pote-
stas autem eadem esset. Huiusmodi sunt Aquilia lex,
Semproniar, Appuleiar, Clodiar, quas modo plebiscita,
modo leges appellari videmus. Hæc de plebiscitis. De
priuilegijs illud sciendum est, veteres priua dixisse, quæ
nos singula: eaq. priuilegia vocasse, quæ de singulis leges
latæ essent, siue id populus, siue plebs sciuisset. De his
Cicero

Cic. lib. iiii. de legib.

Sex. Pomp. ver. rogatio.

Gel. lib. x. c. xx.

Liu. lib. vii. & cix.

Iura. I. ius singulare. D. de legib.

IV

Qualis sit lex c. c. i. dist. iiii.

Aphtho. in pro-
gymna. de legis-
latione.
Hermog. lib. ii.
de inuen.
Quintil. lib. iii.
cap. iiii.
Viden. Fortuna
ti lib. ii. Fabius
maior declam.
cclxi.

Cicero legem illam finxit, PRIVILEGIA NE IN
ROGANTO: quam ex Duodecim transtulisse se ait;
eaq. priuilegia tolli, quod maiores in priuatos homines
leges ferri noluerunt; id enim, inquit, priuilegium; quo
nil iniustius, cum legis hæc vis sit, scitum & iustum in om-
nes. Sextus tamen Pompeius rogationem videtur hac
eadem definitione comprehendisse: Rogatio, inquit, est
cum populus consulitur de vno pluribusve hominibus,
quod non ad omnes pertineat: & de vna pluribusve re-
bus, de quibus non de omnibus sancitur. Nam quod
in omnes homines resve populus sciuit, lex appellatur.
Itaq. Gallus Aelius ait inter legem & rogationem hoc
interesse, quod inter genus & speciem. Sed & in sanctio-
ne legis Regiæ Vespasiani, leges, rogationes, plebiscita,
Senatusq. consulta res esse separatas apparet. Ceteri ro-
gationem eam esse dicunt, cum populus aut plebs roga-
tur, velint iubeantne illud aut illud fieri: siue id ad sin-
gulos, siue ad vniuersos pertineat. Itaq. omnia plebisci-
ta & priuilegia leges esse, ac rogationes fuisse. Et licet
dixerimus priuilegia in Duodecim tabulis prohibita fuis-
se; lata tamen sunt pleraque, cum eisdem tabulis conti-
neretur, vt quod postremum populus iussisset, id ius ra-
tumq. esset. Huiusmodi sunt Gabinia, & Manilia de
Cn. Pompei imperio; Pedia de Cæsaris interfectores,
Hirtia contra Pompeianos, Clodia contra Ciceronem,
quæ iure singulari propter aliquam vtilitatem introdu-
ctæ sunt. Sed de priuilegijs in Duodecim; de plebiscitis
in Hortensia, Horatia, & Publilia plura scribemus. Con-
sequens est, vt qualis esse lex debeat cognoscamus. Qua
in re non contemnenda est Isidori regula: vt lex honesta
sit, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum pa-
triæ consuetudinem, loco temporiq. conueniens, neces-
saria, vtilis, manifesta, hoc est, non obscura, non captiosa;
nulli priuato commodo, sed communi ciuium vtilitati
conscripta. Ab his non longe discedunt rhetores, cum
de legum suasionem ac dissuasionem præcipiunt. Vitium le-
gis, inquit Quintilianus, aut in verbis aut in rebus est.
in verbis quæritur, an satis significant, an sit in his ali-
quid ambiguum. in rebus, an lex sibi ipsa consentiat, an
in præteritum referri debeat, an in singulos homines

Maxime

Maxime vero commune est querere, an sit honesta, an utilis. Iustum, pium, religiosum, ceteraq. his similia honesto complectimur. Iusti tamen species non simpliciter excuti solet. Aut enim de re ipsa queritur; ut digna ne poena, vel praemio sit; aut de modo praemij poenaeve, qui tam maior, quam minor culpae potest. Utilitas quoq. interim natura discernitur, interim tempore, quaedam an obtineri possint, ambigi solet. Ne illud quidem ignorare oportet, leges aliquando totas, aliquando ex parte reprehendi solere. Haec Fabius dilucide de vitijs, virtutibusq. legis. Sed mihi in hac re animum intendenti duae res potissimum considerandae esse videntur: an leges, de quibus ferendis agimus, de totius Reipub. constitutione fanciantur: an vero vniui atq. alterum articulum contineant. illo casu legislatorem oportet omnia genera rerum publicarum, omnes qualiscumq. Reipub. mutationis & conseruationis modos diligenter perscrutari; ciues suos suamq. Rempub. nosse; & ad illum statum perducere, qui ad bene beateq. viuendum quamproxime accedat, aut quantum humano ingenio, & prouidentia fieri potest, quamdiutissime salutaribus hisce legibus conseruetur. quae omnia Aristotelis praeceptis sunt consentanea, si de singulis rebus ferantur; tum illa solum, quae antea retulimus, etsi semper animaduertenda sunt, plus tamen momenti habent. Verum enimvero respiciendum in leuibus quoq. rebus est, ut ad virtutem omnes leges accommodatae sint: ex hac enim felix ille status nascitur. Hanc alij iustitiam, alij aequitatem, multi honestatem, felicitatem alij, beatam alij vitam appellant. Ex hac enim salus, incolumitas Reipub. aeterna libertas, gloria decusq. perpetuum ciuitati legumq. latori nascitur. Quamobrem non satis probamus illorum sententiam, qui putant leges factas esse, ut earum metu humana coerceatur audacia. Contra enim Plato legis putat esse persuadere, non omnia vi ac minis cogere. & Diodorus barbarorum leges reprehendit, quae magis punire, quam docere videantur. ac Xenophon Persarum instituta maxime laudat, quod non ut ceteri de poenis criminibus ex legibus imponendis, solliciti sint, sed multo magis caueant, ut ne qua crimina apud ipsos

Arist. lib. i. Rhe.
c. iiii. & lib. iii.
Polit. cap. vii.
& lib. iii. c. i. &
lib. v. c. ix. & lib.
vi. c. v. & lib. vii.
cap. ii. item lib.
x. cap. ix. Ethic.
Plato lib. i. de
legib. Arist. eisdem
locis.
Cic. lib. i. de legib.
& pro Clue.
Diod. lib. iii. biblioth.

c. i. dist. iiii.

Cic. lib. i. de legib.

Diod. Sicul. li. i. bibliotheca.

Xenoph. lib. i. de Cyri vita.

Adde Ifocr. in Atropag.

ipſos reperiantur. Legis tamen virtutem eſſe non negamus, vt punire nihilo minus, quam imperare, vetare, & permittere poſſit: illas tamen optimas eſſe leges dicimus, quæ ad bene beateq. viuendum ſint accommodatæ. Cui rei neceſſarium nonnumquam eſt pœnis ac multis vti: ne impunita crimina delinquendi cupiditatem improbis augeant. Ac Plato inferiorum pœnis, quæ in ſcleratos inferuntur, non contentus, ſimiles excogitauit. Noſ Ciceronis hac in re moderationem probamus, vt noxiæ pœna par ſit, & in ſuo vitio quiſq. plectatur. viſ capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia ſanciat. Sed etſi lex ſeuere ſcripta ſit, iudex benigna interpretatione vtatur neceſſe eſt. Extat Marciani elegans admonitio in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debere; in grauioribus pœnis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis exequendâ. Sed cum Rempublicam his duabus rebus contineri, præmio & pœna a Solone & Platone uſurpatum fuerit; & de pœna dixerimus ſatis: de præmio idem Plato ſequendus eſt, qui Reipublicæ ſalutem ex harum rerum ordine conſiſtere putat: vt animi bona præ ceteris, omnibus honoribus adſciantur, tum corporis, poſtremo fortunæ. Huius generis ſunt quæ militibus, quorum opera imperatores victoriam adipiſcuntur, donantur: quæ trium liberorum cauſa, vt ab Lycurgo & Auguſto immunitas multorum munerum data eſt: quod Hippodamus rem vtilem Reipub. inuenienti, pollicebatur: quodq. magiſtratibus atq. iudicibus, ne quæſtui poteſtatem ac iudicia habeant, promitti oportere Ariſtoteles putat. Idem ait quarumcumq. legum latoribus vtile eſſe, vt præmia ſuppliciaq. iuſte proponere poſſint, diligenter animaduertere, quid rerum homines ſponte, quidq. inuiti contrahant. & Papi-
nianus Demothe-
nem ſecutus, vt antea ſcripſimus, legem coercionem appellat delictorum, quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur. Marcianus, Delinquitur, inquit, aut propoſito, aut impetu, aut caſu. & Claudius Saturninus, Aut facta, inquit, puniuntur, aut dicta, aut ſcripta, aut conſilia. Hac quattuor genera conſideranda ſunt ſeptem modis, Cauſa, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Quæ omnia in præmijs quoq. conſi-

l. legis. D. de legib. c. vi. i. diſt. Quint. lib. vii. cap. v. Diod. lib. ii. & iii. biblioth. l. ſi operis. C. de pœn.

Pla. o lib. ix. de legib.

Cic. lib. iii. de legib.

Iſæus apud Stob. cap. xli. l. perſpicendū. D. de pœn.

Cic. in epiſt. ad M. Brut. Plato lib. iii. de legib.

Polyb. lib. vi. hiſtor. Ariſt. li. ii. c. vii. de rep. Aelian. lib. vi. de uaria hiſtor. Ariſt. lib. ii. c. vii. de Rep.

Idem lib. v. cap. viii. Idem lib. iii. ca. i. & iii.

l. i. & ii. D. de legib.

l. perſpicendū. in ſine. D. de pœn. l. aut facta. eo. ti.

Cic. lib. i. in fin.
de legib.

Isocra. in Arco
Pag.

Thucid. apud
Stob. cap. xli.

V

*Quotuplex sit
lex.*

Arist. lib. i. cap.
x. & xiii. & xv.
artis Rhet. & li.
v. cap. vi. Ethic.

Arist. lib. i. cap.
viii. artis Rhet.
& lib. viii. ca. x.
Ethic. & lib. iii.
cap. v. Politic.

Polyb. lib. vi.

Viden. Cicero
Philip. i.

considerabuntur. Sed ut ad illa reuertamur; non dubium est quin vitiorum emendatricem legem esse oporteat, commendatricemq. virtutum, ut Cicero scribit; quo fit, ut ab ea viuendi doctrina ducatur. Quamobrem cum Isocrates, quæ in legibus bene constitutis spectanda sint, Nicoclem docuisset (sunt autem hæc; ut omnibus iustæ atq. vtilis essent, & inter se consentientes; quæ dubitationis minimum, litium celerrimam compositionem haberent) addit laborum præmia, calumniarumq. pœnas, ut illa expetant, has omnes auerferentur. Illud eiusdem oratoris laudandum, quod putat legum multitudinem atq. frequentiam, & ut arbitror, crebram earum mutationem, signa esse malis status Reipublicæ; propterea quod dum delicta, quasi aggeribus coercere nitimur, leges cumulantur. Non itaq. porticus legibus implenda; sed ciuium animi iustitia imbuendi sunt. Quod bene instituti paucis legibus obtemperant; mali omnes leges facile contemnunt. Arcefilaum dixisse ferunt, ubi plurimæ leges & medicamenta forent, illic morborum & iniustitiæ plurimum esse. Itaq. idem Isocrates in Panathenaico eas laudat, quæ pauca sint, & aptæ; laudat item cognitione faciles, iustas, vtilis, & inter se consentientes; ad publica instituta, non ad priuata commoda factas: quales, inquit, esse decet, in Repub. bene constituta. Vidimus quid sit lex, qualisq. esse debeat: nunc quotuplex sit, cognoscamus. Id vero multiplex est. Nam si legem pro iure naturali, vel gentium, vel ciuili accipiamus, ut philosophi solent; easdem tres differentias legum recipiemus: si ad singulorum populorum, aut regum, rerumve publicarum iusta respiciamus; in tot genera leges diuidemus, quot rerum quoq. publicarum sunt. ea autem sunt sex, si Aristotelem sequamur: Regis, tyranni, optimatum, paucorum insolentiæ, reipublicæ, & populi, quarum tres probandæ, tres reliquæ improbandæ sunt. Tyranni enim, paucorum, & populi status iniquus est, ceterorum æquus. Omnium optimus regius, & huic par, vel fortasse melior, quod magis est perpetuus, ex omnibus mixtus: qualis Romanorum, ut Polybio videtur, fuit. Eiusdem vero Reipub. leges varias appellationes accipiunt, vel ex auctoribus, ac legum latoribus, ut Solonis

lonis ac Draconis Atheniensium, & omnes fere Romanorum, quas hoc libro persequemur; aut tabulis, in quibus scriptæ vel incisæ sunt, vt Duodecim tabularum, & Draconis ac Solonis *ἐξ ὧν & νομοθεσία*: aut ab eo quod iubetur, vt Ostracismus, vel *οστρακισμός*, vel *ἀπονομοθεσία* apud Græcos; apud Romanos Agraria, Sumptuaria, Frumentaria, Fenebris, Mineralis, Vicesima, Regia, Maiestatis, Ambitus, & aliæ id genus; quæ suis locis referentur. a loco vel modo rogandi vel auctoritate, *πρώτος* Lycurgi, Romanorum Sacratæ leges, & Rhodia de iactu: item Curiatæ leges, curiatis comitijs latæ, de quibus paulo post scripturi sumus. huc accedit quod antea scripsimus de plebiscitis ac privilegijs, quæ a generali lege populi Romani differunt: item quod de Tribunicijs & Consularibus a Cicerone usurpatum retulimus, quod a Tribunis vel Consulibus promulgarentur. mixtarum quoq. rerum nomina habent lex Saryra, & lex Iulia Miscella. Sed vt omnium legum Romanarum, de quibus scribere aggredior, nomina recenscantur; eas in aliquot classes atq. centurias describamus, ita enim fiet, vt omnia legum genera, ac totius penè iuris notitiam prægustemus. Ac principio sunt quædam leges, quæ de toto iure feruntur; vt Regiæ, quas Romulus & ceteri Reges tulere vno libro collectæ a Sex. Papirio, qui liber ius ciuile Papirianum appellatur. Item duodecim tabulæ, quas Decemviri exactis Regibus ex Græcis legibus magna ex parte descriptas tulerunt. Quas vero per partes pleriq. magistratus promulgarunt, in nouem classes conscripsimus. Aut enim ad factas res pertinent; aut ad magistratus; aut de comitijs, de iudicijs, de alijs rebus ciuilibus latæ sunt; aut ad mores; ad omnium hominum crimina; ad seditiosos legislatores, ad rem militarem spectant. De rebus sacris præter illas quas Numa Pompilius Pomponis filius Rex tulit, in quibus Pompiliam de Vestalibus, Postumiam de sacrificijs nouimus; Licinia de Decemviris sacris faciundis; Ogulnia, Domitia, & Iulia de sacerdotijs, Papiria de consecratione fuerunt. De magistratibus multo maior est numerus. quarum aliæ ad omnes, vel ad plures; aliæ ad singulos pertinent. Ad omnes, Iulia annalis, Cornelia de ordine magistratuum, Gabinia Tabellaria

Plutar. in via Solon. & Diogenes.

Cice. in Sextis, & de lege agraria. Viden. c. quadam, dist. ij.

Lij. in princ. & p. fuit autem. D. de orig. iur.

e. l. p. exactis.

B de ma

de magistratibus mandandis; Valeria, Duilia, & Horatia de prouocatione, Cassia & Sentia de patricijs adlectis, Aebutia de magistratibus. Ad multos, Sempronia & Trebonia de prouincijs, Gabinia de legationibus, Iulia de liberis legationibus, Lectoria de plebeijs magistratibus. Ad singulos pertinent Regia de potestate imperatoris; Licinia de Consulibus plebeijs; de Censoribus etiam ex plebe Publilia; Aemilia & Clodia de Censoribus; Lectoria de Prætoribus urbane, Babia de quattuor Prætoribus; Duilia, Valeria, Horatia, Sicinia, Atinia, Aurelia, Trebonia, Cornelia de Tribunis Plebis, siue de Tribunicia potestate; Atilia, Marcia de Tribunis militum; Aebutia de Centumuiris, vel Decemuiris; Decia de Duumuiris naualibus, Clodia de Scribis Quæstorij. Iam vero de comitijs permultas leges fuisse accepimus; Aeliam & Clodiam de obnuntiatione; Fusiam de auspicijs, Cæciliam & Didiam, atq. Liciniam & Iuniam de legibus ferendis, Papiriam Tabellariam de legibus, Mæniam item de legibus, Corneliā de legibus soluto; Hortensiam de nundinis, Pupiam de Comitialibus; Gelliam & Iuliam & Papiriam de ciuitate Romana, Liciniam & Muciam de ciuib. regundis, Maniliam, Corneliā & Sulpiciam de libertinorum suffragijs, Marciam & Semproniam de suffragijs, item Semproniam de ciuib. Romanis. Ad iudicia pertinent Iudiciales leges, Sempronia, Seruilia, Liuiā, Plautia, Cornelia, Aurelia, Pompeia, Iulia, Cassia Tabellaria. De Centumuiralibus iudicijs Aebutia; Cornelia de edictis perpetuis; Tarpeia, Aeternia, & Papiria de multis; Hortensia de nundinis fastis; Iulia de patronorum numero; Vatinia de alternis consilijs. De alijs rebus ciuilibus, Canuleia de connubio, Papia de nuptijs, Iulia de fundo dotali, & Iulia Miscella. De tutelis Atilia, Iulia, & Titia de tutoribus dandis; Claudia de tutelis feminarum; Lectoria de curatoribus. De testamentis Fusia Caninia, & Glitia; de postumis Iunia Velleia, de mulierum hereditate Voconia, de quarta portione Falcidia, de manumissionibus Aelia Sentia, Fusia Caninia, Iulia, Iunia Norbana, Iunia Petronia, Vectulicia, Viscellia; de libertate Scribonia; de rebus creditis Iulia; de sponsione Titia, Publicia, & Cornelia; de

nexu Petilia, Licinia de alienatione in fraudem, Iulia de bonis cedendis, Atinia de vsucapionibus, Manilia de quinq. pedibus, Thoria de agris & pascuis, Quinctia de aqueductu, Rhodia de iactu. Adde his Papiriam numariam, Clodiam de victoratis, Manillam de vicefima, & Vicefimam hereditatium. Nunc de his quæ ad mores & disciplinam pertinent videamus. Quarum principatum obtinent Sumptuaria, Orchia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, Antia, Aemilia, Iulia; Muneralis Cincia, Fenebris Duilia, Menenia, Genuia; Claudia de nauibus, Mæuia de funeribus, Iulia de pudicitia, item de maritandis ordinibus, Oppia de ornamentis mulierum, Theatralis Roscia, Iulia; de ludo vel sponsione Cornelia, Publicia, Titia; de collegijs Clodia, de fullonibus Cæcilia Metella. Nunc ad criminum coercionem veniamus. Ac de maiestatis & perduellionis crimine leges fuerunt Varia, Appuleia, Cornelia, Iulia, item Tabellaria Calia. de parricidijs Pompeia, de sicarijs & veneficijs Cornelia, de vi, Plautia & Pompeia; de vi publica & priuata, Iulia; de adulterijs & stupro, Iulia; de impudicis Scatinia; de iniurijs Cornelia. de damno iniuria Aquilia; Repetundarum Calpurnia, Acilia, Seruilia, Cornelia, Iulia; Ambitus Petilia, Cornelia & Babia, Calpurnia, Pompeia, Iulia, Tullia, Fabia, Manilia, Licinia. Testamentaria Cornelia, de plagiarijs Fabia, de annonæ Iulia, item peculatus, item de residuis, de calumniatoribus Ræmmia, de damnatis Cassia. Per seditionem ac vim lætæ leges permultæ sunt. Nam cum mixta Resp. esset, quotiens plebs in seditiosos Tribunos Pl. inciderat, aut in alios populares viros; in malum illum Reip. statum inclinabat, in quo populus tyrannidem exercet. Quotiens optimates plus nimio poterant, & aut ex nobilium inter se, aut cum popularibus contentione; aut ex tyrannidis cupiditate priuata commoda legibus in speciem popularibus persequabantur, Remp. ad paucorum, atq. ad extremum ad vnius potestatem perduxere. Populares leges Agraria Cassia, Licinia, Liuia, Flaminia, Sempronæ, Appuleia, Seruilia, Iuliæ. Frumentaria Sempronæ, Appuleia, Liuia, Terentia, Cassia, Octauia, Clodia. Tabellariæ Gabina, Cassia, Papiria, Calia. De plebiscit

tis Hortensia, Publilia, de Tribunis plebis, quæ antea
 relatæ sunt in classe de magistratibus, de connubio Ca-
 nuleia; de Consulibus & Censoribus ex plebe, Licinia &
 Publilia; Icilia de Auentino, Porcia & Sempronia de ci-
 uium libertate, Manilia de colonia deducenda, Licinia
 & Sulpicia de ære alieno, Clodia de Censoria nota, item
 de obnuntiatione: aliquot iudiciales, & de suffragijs ac-
 ciuibus, atq. aliæ id genus. In Syllæ tyrannide, Valeria
 de imperio Syllæ, Cornelia de proscriptione, item de
 Tribunicia potestate: In C. Cæsaris, Hirtia contra Pom-
 peianos: In Augusti, Pedia contra percussores, Papia de
 caducis, Regia de imperio. Infinitum esset omnia perse-
 qui, quæ per vim aut fraudem facta fuerunt simulatione
 legum ferendarum. Itaq. ad rei militaris leges peruenia-
 mus, quæ pauca admodum sunt. Cornelia de captiuis,
 Iunia & Sempronia Militaris, Maria, Porcia, Triumphali-
 lis. Hæc sint dicta de legum diuisione: quamquam non
 ignoro posse easdem varie diuidi, & multis modis immu-
 tari. Sed tempus est vt de partibus legis aliqua dica-
 mus. Sunt autem hæc in omnibus fere legibus Romano-
 rum: Proœmium, capita, & sanctio. Quod si Satyra lex
 sit, aut de vniuersa Rep. lata, fieri potest vt sæpius &
 proœmium & sanctio reperantur, quod tunc non sim-
 plex lex sit. Sed & posset sine proœmio ac sanctione,
 aut cum alero ex his, lex esse. Nos vero vt in alijs rebus,
 quod frequentius accidit, sectamur. Animaduerti itaq.
 ante omnia scribi solere, quis legem rogauerit, quis in-
 ferit, quo loco, quo tempore, quæ tribus, qui vir pri-
 mum suffragium tulerit: vt ex Frontino libro secundo
 de aquæductibus exemplum sumamus ex lege Quinctia.
 T. QVINCTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IV-
 RE ROGAVIT POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FO-
 RO PRO ROSTRIS AEDIS D. IVLII PO. RO. K.
 IVLII TRIBVS SERGIA PRINCIPVM FVIT
 PRO TRIBV SEX. L. F. VARRO.
 Similibus verbis vsus est Cicero in Antoniana prima: 4
 Cedo illa legitima: CONSVLES POPVLVM IVRE 4
 ROGAVERVNT (hoc enim a maioribus accepimus 4
 ius rogandi) POPVLVSQ. IVRE SCIVIT? Qui po- 4
 pulus? quo iure? Et in tabula octava Cornelie de vigin-

VI
 De partibus
 legis.

ti Quæstoribus. PRINCIPIVM EVIT PRO TRIBV.
ita intelligendum est. & in prima Thermentsium Pisida-

tum maiorum . . . C. ANTONIVS M. F. CN. COR-

NE . . . x . . . C. FVNDANIVS C. F. TR. PL-

DESS. PLEBEM . . . x . . . PRIMVS SCIVIT . Est

autem hoc plebiscitum, quod Tribuni plebem rogauere,

plebesq. sciuit illo loco, illo die, illaq. Tribus principium

7 fuit, & pro tribu, idest in tribu, ille vir primus sciuit. Sic

7 apud Ciceronem in Planciana : Quod primus sciuit le-

7 gem de publicanis, si in eo crimen est, quia suffragium

7 tulit, quis non tulit publicanus? si quia primum sciuit,

7 vtrum id fortis esse vis, an eius qui illam legem ferebat?

7 si fortis, nullum crimen est in casu: si Consulis, splendor

7 etiam Plancij, hunc a summo viro principem ordinis iu-

7 dicatum. Et in oratione ad Pontifices de Sedulio similia

dicuntur. Crederem post hæc laudem & causam legis

ferendæ conscribi; quod Cicero significare videtur. Ta-

men sine præmio & hoc ipsum priuilegium, & lex illa

Quinctia initium sumpsere. QVICVMQ. POST HANC

LEGEM ROGATAM RIVOS. & in plebiscito. QVEI

THERMESES MAIORES PEISIDAE FVERVNT.

Quæ verba primi capituli sunt. Id in multis legibus vsur-

patum, apparet ex faceta illa Glauciae admonitione ad

populum: vt cum lex aliqua recitaretur, primum verbum

attenderent: si esset DICTATOR CONSVL PRAE-

TOR MAGISTER EQVITVM: ne laborarent, scirent

nihil ad se pertinere: sin autem QVICVMQ. POST

HANC LEGEM: viderent ne qua noua quæstione alliga-

rentur. Capita vero inter se spatijs tantum distincta sem-

per vidi; sed in lege Manilia, Roscia, Peducæa apud Hy-

ginum Gromacium de constitutionibus limitum, singu-

lis capitibus additur eorum numerus in hunc modum.

K. L. III. QVAE COLONIA HAC LEGE DEDVCTA.

K. L. II. QVI LIMITES DECIMANI.

K. L. V. QVI HAC LEGE COLONIAM DEDVXERIT.

Quibus, notis significatur caput legis tertium, quartum,

quintum; quod Terentianus & Probus interpretantur.

Numerorum quoq. ratio ad totam legem referri debet;

vt capite quinto legis Iuliæ de adulterijs, aut capite ter-

tio legis Aquiliæ: non ad numerum tabularum, in quas

Viden. Lint.
lib. iij.

Cicer. lib. iij. &
iij. de legib.

Cic. pro Rabi.
Postu.

lon.

longiores leges diuiduntur. Tot vero capitibus singulæ leges constant, quot visum his est qui leges conscripserunt; totam legem concipi posse. Et in epistula quadam M. Cælij ad Ciceronem refertur vnum & centesimum caput legis Iulæ de repetendis. Extrema legis pars sanctio appellatur; quam in ærea tabula legis Regiæ de imperio Vespasiani incisam adgnosimus; in qua hæc verba scripta sunt.

SANCTIO

SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES ROGATIONES PLEBISVE SCITA SENATVSVE CONSULTA FECIT FECERIT SIVE QVOD EVM EX LEGE ROGATIONE PLEBISVE SCITO S. VE. C. FACERE OPORTEBIT NON FECERIT HVIVS LEGIS ERGO ID EI NE FRAVDI ESTO NEVE QVIT OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO NEVE CUI DE EA RE ACTIO NEVE IVDICATIO ESTO NEVE QVIS DE EA RE APVD SE AGI SINITO. De hac sanctione Papinianus libro secundo definitionum ita scribit: Sanctio legum, quæ nouissime certam pœnam irrogat his qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur, quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. & Iustinianus, Ideo muros, inquit, sanctos dicimus, quia pœna capitis constituta est in eos qui aliquid in muros deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus. & Vlpianus, Proprie, inquit, dicimus sancta, quæ neq. sacra neq. profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam sunt subnixæ. & interdum, inquit, in sanctionibus adicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur. M. Cicero ad Atticum libro tertio: Scis Clodium sanxisse, vt vix, aut omnino non posset nec per senatum, nec per populum infirmari sua lex. Sed vides, inquit, numquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla fere abrogari posset. neque enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Sed cum lex abrogatur, illud ipsum rogatur, quomodo eam abrogari oporteat. Et in calce Verri-
na de

l. sanctio. D.
de pœn.

In Insti. de rer.
diui. p. sanctæ.

l. sacra. p. pro-
prie. D. co.

7 nã de signis: Nisi legum sanctionem, pœnamq. recita-
 7 sem; tabularum mihi potestas facta non esset. Idem pro
 7 Balbo Cornelio: Sacrosanctum esse nihil potest, nisi
 7 quod populus plebsve sanxisset. Deinde sanctiones sa-
 7 crandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & conse-
 7 cratione legis, aut pœna, cum caput eius qui contra fa-
 7 cit, consecratur. Denique Sex. Pompeius ita scribit: Satu-
 7 ra est cibi genus ex varijs rebus conditum, & lex multis
 7 alijs conferta legibus. Itaq. in sanctione legum adscribi-
 tur: NEVE PER SATVRAM ABROGATO AVT

DEROGATO. Ex his omnibus apparet, tria esse quæ in
 sanctione scriberentur: vt ceteris legibus contrarijs solu-
 tus esse videretur, qui eam legem seruaret aut ferret: pœ-
 nã aduersus eos qui contra legem facerent: cautio ne ab-
 rogari aut derogari ei legi vnquam posset. Sunt etiam
 aliæ partes legis, cum in eis, de quibus mentionem sæpe
 fecimus, tabulis athenis lex inciditur, de qua re postea
 dicemus. Nunc de legis ferendæ ratione videamus.

Qua in re a quibus, quo loco, quo tempore, quove mo-
 do dicendum erit. A quibus duplicem habet significa-
 tionem: nam & qui rogant, & qui iubent, ferre legem
 videntur. Iam vero id ipsum quoq. ad plebiscitum & le-
 gem referri potest. Itaq. videamus qui populum rogare
 possint, mox qui plebem; deinde populi plebisq. partes
 discutiemus. Hoc igitur principio constituamus, illum
 ferre ad populum ac rogare legem posse, qui cum popu-
 lo agere potest. Agere enim cum populo est rogare quid
 populum, quod suffragijs suis aut iubeat aut vetet. Le-
 gem vero esse constat, quod populus Romanus senato-
 rio magistratu interrogante, veluti Consule, constitutebat,
 vel generale iussum populi, rogante magistratu. At cum
 populo agere, & cum patribus, idest, comitia & senatum
 habere, licet Consuli, Prætori, Dictatori, Magistro equi-
 tum. Senatum habere etiam possunt Tribunus plebis, In-
 terrex, Præfectus vrbi, & Præfectus feriarum Latinarum
 causa: item extraordinario iure & leges ferre, & senatum
 habere potuerunt Tribuni militum, qui pro consulibus
 creati sunt, ac Decemviri legum ferendarum causa,
 Triumviri quoq. Reip. constituendæ causa creati. Inter-
 regem leges ferre potuisse crediderim. atq. Interregis lex
 Valeria

VII

*De legis fe-
 rende ratio-
 ne, et a quib.
 & per quos
 ferri possit.*

Gell. lib. xij.
 cap. xv.

In Inst. de iure
 nat. p. lex.
 Gell. lib. x. c. xx.

Cice. lib. iij. de
 legib.

Gell. lib. xiv.
 cap. vij. & viij.

Cice. eo. lib. iij.

l. i. D. de consti.
prin.
l. i. ad L. Iul. de
adul.
l. ij. in prin. de
orig. iur.
p. exactis. e l.

Gell. libr. xv.
cap. xxvij.

Cice. lib. iij. de
legib; Gell. lib.
xiv. cap. vii. &
viii.

Sex Pomp. ven.
scita.
In Inst. de iure
nat. p. plebisci-
tum. Adde c. ii.
dist. ii.

Dionys. libr. ii.
& iv. antiq.
Polyb. libr. vi.
histo. Viden.
Cic. libr. iij. de
legib. Arist. lib.
iv. Polit. ca. xiv.
Appian. in Li-
byco.

Valeria de L. Cornelij Sylla imperio fuit. & a Cicero-
ne illis verbis significari potest: EIO. QVEM PRO-
DVNT PATRES CONSVLVM ROGANDORVM ER-
GO. Adderem Regem & Tribunum Celerum, item Im-
peratorem, post legem Regiam, qua populus ei & in eum
omnem potestatem transtulit. De legibus Iulij, qua ab
Augusto latae sunt, item Regum nulla dubitatio est. Tri-
buni illa esse dicitur, qua Reges exacti sunt, Tribuni-
ciamq. Pomponius appellat. Magistri equitum legem
nullam inuenio: Dictatoris Hortensia fuit: Praetoris Au-
relia Iudiciaria. Ex his apparet neq. Censorem, neq.
Proconsulem, neq. Aedilem Curulem, neq. Quaestor-
em urbanum, neq. Praefectum urbis, etsi senatorij ma-
gistratus essent, rogare populum potuisse. Tribunos ve-
ro Plebis neq. aduocare patricos, neq. ad eos referre de
re vlla potuisse, Latijs Felix scripsit. Quibus verbis se-
natum quoq. habere negaretur: contra tamen ex Cice-
rone & Varrone constat. Itaq. id tantum iuris illi ha-
buerunt, vt plebem iure rogarent; plebisq. sciti auctores
essent: & cum Dictator, Consul, Praetor aberant aut con-
sulerant; tum Tr. Pl. senatus consulendi ius erat. At
vero an alij plebeij magistratus plebem rogare possent;
dubitamus. Nam licet Sex. Pompeius & Iustinianus ge-
neraliter de magistratibus scripserint: nullum habeo ei-
us rei antiquitatis exemplum. Hanc etiam ipsam Tri-
bunorum potestatem, vt legem rogare possent, Sylla abi-
tulit, vt in Cornelia de Tribunis dicemus; sed Cn. Pom-
peio Consule restituta est. De plebiscitis an tenerent
omnes, vetus erat quaestio; de qua varijs locis dicturi su-
mus. Ex his igitur constat, qui populum, quique plebem
iure rogare, legemq. ferre potuerint. Populum vero so-
lum legum potestatem habuisse, vt creationis magistra-
tum, & aliquorum iudiciorum publicorum, item belli,
pacis, foederis, ac sociorum Polybius scribit. Nam sena-
tus ararij, vectigalium, legationum, consiliorum, & au-
xiliorum curam habebat. Consulibus in bello fere om-
nia, in pace omnium rerum cura, atq. leuiorum admini-
stratio & imperium, ac populi & senatus iussorum exe-
cutio competebar. Qua de causa ex tribus mixtis gene-
ribus Reip. constare ciuitatem Rom. dixit. Apud Li-
uium

usum tamen reperio in legibus magistratibusq. rogandis usurpatum, vt priusquam populus suffragium iniret, patres auctores fierent. quod Cicero non vno in loco significat. Itaq. non facile concessum id populo est, vt solus leges iuberet, sed tamen nimis levis hæc patrum cautio esse videbatur, cum id quod futurum esset, in eorum potestate non foret. Sed de his in Mænia & Publilia videbimus. De plebe pauca dicemus. Inter omnes constat tres populi Romani ordines fuisse, Senatores, Equites, & Plebem. Senatores fuerunt iam inde a Romulo, & ab illis orti maiorum gentium patricij, & qui a ceteris Regibus aut ab L. Bruto minorum gentium adlecti sunt, & a Cæsare, & ab Augusto, & Claudio, & qui in magistratu Curuli, aut Tribunatu Plebis plebeij, aut equites fuerunt, senatum constituiebant: si modo ætate senatoria essent, & si a Censore in senatum lecti forent. Equites principio, quod equo mererent, postea Iudices a iudicando dicti: ad extremum anulis & censu distinguebantur a plebe.

Si quadringentis sex septem millia desunt,

Plebs eris:— vt ait Horatius.

Senatores ab equitibus lato clauo, & censu, olim octingentorum millium, postea duodecies sestertium. At plebs, quæ pedibus merebat, in quinque classes describebatur: quarum prima centum millibus aris, secunda sexagintaquinque, tertia quinquaginta, quarta viginti quinque, quinta vndecim millibus, exceptis capite censu & proletarijs, qui multo minoris, censuebantur. Horum omnium descriptio Censorum fuit: ad quos ea pertinent quæ Cicero eleganter collegit: CENSORES POPULI AEVITATES SOBOLES FAMILIAS PECUNIASQ. CENSENTO VRBIS TEMPLA VIAS, AQVAS AERARIVM VECTIGALIA TVENTOR POPULIQ. PARTES IN TRIBVS DISTRIBVNTO EX IN PECUNIAS AEVITATES ORDINES PARTIVNTO EQVITVM PEDITVMQ. PROLEM DESCRIBVNTO: Quod ad leges sciscendas attinet, plebs appellatione sine senatoribus & patricijs, ceteri ciues significantur. Itaq. equites quoq. continentur. Diximus quæ ad personas eorum qui populum ac plebem rogabant, pertinebant, quæq. populi & plebis esset differentia, &

Liui. lib. I.
& viii.

Cic. pro Plan.
& in Bruto.

Auson. in ternario.

Liui. lib. I.
Tacit. lib. xi.

Gelli. lib. xiv.
cap. vii. & viii.
& lib. x. c. xxi.
& lib. iiii. c. xviii.

Plin. lib. xxxiii.
cap. i. & ii.
Horat. lib. I.
epist. i.

Sueto. in Aug.
Liui. lib. I.
Dionys. lib. iv.
hist. lib. viii.

Gell. lib. xvi.

Lib. iiii. de legib.

I. plebs. D. de verb. signi. in Instit. de iure nat. p. plebiscitum.

VIII.

C

quæ

*Quo loco, quo
tempore, qua
ratione comi-
tia haberen-
tur, centuria
ta, curiata,
atq. tributa.*

Boeth. lib.iii.
Topic. Cice.

Gell. lib.xiii.
cap.xiv.

Idem lib.xv.
cap.xxvii.

In Insti. de te-
stam. in prin.

Gell. d.c.xxvii.
in fine.
Viden. Cicer.
libr.ii. de nat.
deor. & lib.i. &
ii. de diuin.

Liui. lib. xxxix.

Sex. Pomp. ver.
iusti dies.
Macrobi. lib.i.
Satur.

Gell. d. c. xxvii.

quæ huius loci visa sunt. Nunc de loco & tempore, & ceteris quæ necessaria erant ad leges recte atq. ordine iubendas, videamus. Et cum leges aut centuriatis comitijs, aut curiatis, aut tributis fierent; de his ipsis tribus comitiorum generibus est videndum. Nam & persona, & locus, & dies, & modus comitiorum legitimus; is etiam legibus legitimus paucis exceptis est. Et si lex est, quam populus centuriatis comitijs, aut maiore magistratu rogante tributis tulerit; & plebiscita, quæ sciuerit tributum plebs; leges curiatæ, quæ curiatis comitijs placuerunt: quod erit in comitijs vitij, legi quoq. noceat necesse est. Principio igitur Consules edictum proponebant, quo edicebant, quis dies comitijs centuriatis futurus esset, & in eo cæteri solebat, ne quis magistratus minor de cælo seruasse vellet. Calabantur autem, & conuocabantur comitia curiata per lictorem curiatum, centuriata per cornicinem. ex quo vtræq. calata comitia appellabantur: eratq. genus testamenti vnum, quod calatis comitijs in concione populi fieret; alterum in prociectu, tertium per familiæ emptionem. Tributa comitia per viatorem tributum calari solere crediderim. Centuriata intra pomerium fieri nefas erat, quia exercitum extra urbem imperari oporteret; intra urbem ius non esset. Itaq. in campo Martio haberi, exercitumq. imperari præsidij causa solitum; quoniam populus esset in suffragijs ferendis occupatus. Maiores vestri (inquit apud Liuium Consul in concione) ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus edictus esset, aut plebi consilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocasset, temere coire voluerunt. Consilij verbum hoc loco ad tributa comitia, ni fallor, refertur. Nam vt Lælius Felix scribit: Qui non vniuersum populum, sed partem adesse iubet; non comitia, sed consilium edicere debet. Tribuni neq. aduocant patricios, neq. ad eos referre de re vlla possunt. Locus autem tributorum comitiorum tum in foro Ro. tum alibi tam intra, quam extra pomerium fuit. Curiatorum vero in comitio, quæ pars etiam fori erat, esse solebat, vt Varro significat. Erat igitur & in conuocando, & in loco habendorum comitiorum differentia, quam diximus. Sed & in

& in descriptione ac ferendorum suffragiorum ordine illud intererat, quod ipsis fere nominibus significatur. Centuriata enim a centurijs dicuntur. etenim per centurias diuisi ciues in singulis classibus coibant, censebantur, ac suffragia ferebant. Singularum classium censum antea retulimus. Aetate quoq. distinguebantur; vt partim iuniorum, partim seniorum centuriæ in singulis classibus forent. Ita fit, quod idem Lælius scribit, vt cum ex censu & ætate suffragium feratur, centuriata comitia sint.

& Cicero! Ferri de singulis, nisi centuriatis comitijs non luerunt: Descriptus etenim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium auxilij, quam fusc in tribus conuocatus. & de aruspicum responsis: Eandem domum populus Romanus, cuius est summa potestas omnium rerum, comitijs centuriatis omnium ætatum, ordinumq. suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisse. Ordinibus vero in his comitijs distinguebatur populus, & suffragium ferebat: propterea quod equitum centuriæ ab alijs separatæ suæ quoq. suffragia ferebant. In ceteris comitijs neq. census, neq. ordinis, neq. ætatis distinctio erat; sed fusc tribus, aut curiæ conuocabantur. Lælius tamen, cum ex generibus omnium suffragium feratur, curiata comitia: cum ex regionibus & locis, tributa fuisse scribit. Non satis clare rerum differentiam explicare mihi visus est. Id nos facere conabimur, quantum post tot sæcula licebit, & in magna multorum varietate, qui curiam cum tribu, & curiata cum tributis comitijs confuderunt. Varroni loca fuere intra urbem comitium & curiæ. Comitium ab eo dictum, quod coibant eo comitijs curiatis, & litium causa. Curiæ duorum generum: nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas, vt curiæ veteres; & vbi senatus humanas, vt curia Hostilia, ab Hostilio Rege ita appellata. & alio loco: Curia, vbi senatus Rempublic curat, & vbi cura sacrorum publica, ab his curiones. Addit Sex Pompeius: Nouæ curiæ proxime compositum Fabricium ædificatæ sunt: quod parum amplæ erant veteres a Romulo factæ; vbi is populum, & sacra in partes triginta distribuerat; vt in his ea sacra curarent, quæ quando ex veteribus in nouas euocarentur, septem curiarum per religiones euocari non potuerunt. Itaq.

Liu. lib. i.
Dionys. lib. iv.
antiq.

Gell. ibidem.

Cice. lib. iii. de legib.

Liu. lib. i. Cice.
pro Muræna.
Dionys. lib. iv.
antiq.

Gell. libr. xv.
cap. xxvii.

Lib. iv. de ling.
Lat.

Lib. v. de ling.
Lat.

Viden. Plutar.
in Romul.

Liui. lib. i.

I. ii. in prin. de
orig. iur.

Vid. d. l. ii. p.
eisdem tempo-
ribus.

Foriensis, Raptæ, Velienfis, Velitæ res diuinæ sunt in
veteribus curijs. & alio loco: Curia etiam nominantur;
in quibus vniuscuiusq. partis populi Romani quid geri-
tur: quales sunt hæc, in quas Romulus populum distri-
buit numero triginta (quibus postea additæ sunt quinque.)
vt in sua quisq. curia sacra faceret, feriasq. obseruaret, his
curijs singulis nomina curiarum* virginum imposita
esse dicuntur, quas virgines Romani de Sabinis rapuer-
rant. Liuius scribit, vt Sabinis aliquid daretur, Quirites
a Curibus appellatos Romanos: & cum populum in cu-
rias triginta diuideret Romulus, nomina Sabinarum cu-
rijs imposuit. His similia sunt quæ Pomponius scribit:
Romulum traditur populum in triginta partes diuississe,
quas partes Curias appellauit; propterea quod tunc Reip.
curam per sententias partium earum expediebat: & ita
leges quasdam & ipse curiatas ad populum tulit. Dio-
nysius libro secundo antiquitatum, & Plutarchus in Ro-
mulo in tres partes populum esse diuisum scribunt, quas
Tribus ea de causa dictas, eisque præfectos, Tribunos ap-
pellatos. Earum partium denas partes curias esse, & præ-
fectos Curiones. Curias in decurias diuisas, præfectos
earum Decuriones: agrumq. Ro. in triginta etiam par-
tes esse diuisum, exceptis sacris & publicis locis, aut ad
ea pertinentibus. Atq. Appianus libro tertio bellorum
ciuilium, Curias, inquit, Romani tribus aut plebem per
partes diuidentes solent appellare, vt Græci quas *παρτίας*
vocant. Ex his igitur apparet curiam aut locum signifi-
care, quo vel senatus haberetur, vel curarentur sacra; aut
vnam ex triginta partibus, in quas Romulus populum
diuisit. Si nihil horum Romanæ tribus sunt, verum
non erit easdem curias & tribus esse: quamquam Sex.
Pompeius, cum centumuiralia iudicia interpretatur, in
eum errorem inciderit: & Pedianus, quæ de nominibus
curiarum dicta sunt, ea ad tribus transferat, in Prætura
urbana. Plutarchus vero in Romulo negat curias nomen
Sabinarum habere, cum locorum pleræq. habeant no-
mina: ac Varro apud Dionysium libro secundo, curias
ante raptas Sabinas, a principibus alias viris appellatas,
alias ab alijs rebus atq. personis scribit. Sed quando quæ
de curijs dicuntur a veteribus, collegimus; quæ de tri-
buum

baum origine, nomine, atq. vi scripta sunt, referamus.
 7 Ager Romanus, inquit Varro, primum diuisus in partes
 2 tres, a quo tribus appellata Tatiensium, Ramnensium,
 2 Lucerum; nominata a Tatio, Romulo, & Lucumone.
 7 Ab hoc quoq. quattuor partes vrbs tribus dicta, & ab
 7 locis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina. quinta
 7 quod sub Roma Romilia; sic reliquæ extra ab his rebus,
 7 de quibus in tribuum libris scripsimus. Sex Pompeius,
 2 Urbanas, inquit, tribus appellabant, in quas vrbs erat di-
 2 spertita a Seruio Tullio Rege, Suburana, Esquilina, Col-
 7 lina, Palatina. Lilius a Varrone & Dionysio, & a se
 ipso diuersus est; quod Romulum tradit centurias tres
 equitum conscripsisse, Ramnenses ab Romulo, Tati-
 ses a T. Tatio, Luceres incerta origine dictas. Seruium
 vero Tullium quadrifariam vrbe diuisa, regionibus col-
 libusq. quæ habitabantur partes, tribus eas appellauit;
 7 vt ego, inquit, arbitror, abtributo. nam eius quoq. æ-
 qualiter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est.
 Neq. hæ tribus ad centuriarum distributionem, nume-
 ramq. quidquam pertinere. Alio ramen loco tres anti-
 quas tribus Ramnenses, Tatienses, Luceres singulos au-
 7 gures habuisse fatetur. Rustica tribus, inquit Plinius,
 7 laudatissima, eorum qui rura haberent. urbana vero,
 7 in quas transferri ignominia esset, desidia probro. Itaq.
 7 quattuor solæ erant, a partibus vrbs, in quæ habita-
 7 bant, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina. Nundinis
 7 urbem reuisitabant. Pomponius vero, Dicti, inquit,
 7 Tribuni, quod olim in tres partes populus diuisus erat,
 7 & ex singulis singuli creabantur; vel quia Tribuum sus-
 7 fragio creabantur. Hoc tamen ipsum de Tribunis Varro
 aliunde deducit: Tribuni militum, inquit, quod terni tri-
 7 bus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatiensium olim ad
 7 exercitum mittebantur. Tribuni Plebei, qui ex Tribu-
 7 nis militum primum Tribuni Plebei facti, qui plebem
 7 defenderent in secessione Crustumerina. Pedianus li-
 7 bro secundo Verrinarum ita scribit: Tribus urbana, ru-
 7 sticaq. omnes triginta quinque numerantur: ex quibus
 7 aliquam necesse est, cuiusq. ordinis fuerit, ciuis Ro. ob-
 7 tineat. Moris autem fuit, cum aliquis ciuis Romanus
 7 ostendendus esset; aut a prænordine, aut a nomine, aut
 a cogno-

Lib. iv. de ling.
 Lat.

Lili. lib. i.
 & x.

Plin. lib. xlvii.
 ca. iii. hist. nat.

l. ii. p. eisdem
 temporibus. de
 orig. iur.

Lib. iv. de ling.
 Lat.

a cognomine, aut a cognatione, aut a tribu in qua cense-
 feretur, aut a curia, aut a censu, ut si erat senator, eque-
 ve Romanus, significaretur. M. Tullius Antoniana sex-
 ta: Num quispiam est vestrum, qui tribum non habeat?
 certe nemo. Atqui illum quinq. & triginta tribus pa-
 tronum adoptarunt. Idem Pedianus libro tertio: Prin-
 cipio tres fuerunt tribus, Tatiensis a Tatio, Ramnensis
 a Romulo, Luceres a Lucumone, siue Lucretino, siue a
 Iulo asylo; post de nominibus Sabinarum plures fuere;
 postremo trigintaquinq. factæ. Obtinuerunt autem no-
 men aut a tributo dando, aut quia primo tres fuerunt.
 unde etiam Tribuni dicti. Dionysius libro quarto refert
 Ser. Tullium urbem in quattuor illas tribus diuissæ,
 cum antea tres essent; agrum autem Romanum in vigin-
 ti sex, si Fabius sequendus sit, aut si Cato vel Venonius,
 in vnam & triginta tribus. Cuius opinio omnem tollê-
 ret controuersiam, nisi contraria esset Liuius, qui multa-
 rum tribuum tempus quo additæ fuerunt, dilucide re-
 fert: quod ipsum magnam ostendit tribuum & curiarum
 differentiam; cum alteræ a Romulo ad Ciceronem tri-
 ginta semper fuerint; alteræ siue a Romulo, siue a Seruio
 initium sumpserint, multis modis variæ creuerint: ut
 nominum differentiam prætereamus; tam quod curiæ
 & tribus appellantur, quam quod singulæ sua nomina
 habeant: ut Aemilia, Mæcia, Horatia, Publilia, Voltinia
 tribus: Fautia, Foriensis, Rapta, Tifata, Titia, Velien-
 sis, Velitia, curiæ. Et sane siue ab eo Rege, siue ab alio tem-
 pore tribus initium sumpserunt; nihil aliud significabant,
 quam locorum diuisionem, urbis quidem in quattuor
 partes, ceterorum locorum in vnam & triginta, quas ru-
 sticas tribus appellabant. Recte igitur Lælius dicebat,
 cum ex regionibus & locis suffragium ferretur, tributa
 comitia esse. Eodem nomine, quo quattuor urbanas
 tribus, regiones quattuor urbis Varro appellat, licet Plin-
 ius & Patulus quattuordecim regiones fuisse Augusti
 tempore scribant. Distinguntur itaq. tribus a centurijs,
 quod centuriæ personarum sint, ætate & censu distinctæ;
 tribus autem regionum atq. locorum tam urbanorum,
 quam rusticorum descriptiones; in quibus censi, suffra-
 gium singuli in sua tribu ferunt fuisse, ut Cicero ait, con-
 uocati.

Liui. lib. ii. vi.
 vii. viii. x. & x.
 Flor. lib. xix.

Gell. lib. xv.
 cap. xxvii.

Plin. lib. iii. c. v.
 l. i. ii. & iii. D.
 de offi. Præf.
 vig.

uocati. Curia ab vtrifq. distabant; quod neq. ætate & censu distinguebantur, vt centuriæ & classes; neq. regionibus ac locis, vt tribus. Quod itaq. ex generibus omnium suffragium ferri, comitijs curiatis dicitur; & per lictorem curiatim calari ea comitia; aperte significatur nullam fieri solitam locorum, census, aut ætatum distinctionem; suffragiumq. latum ex generibus omnium, id est, vt arbitror, ex omnibus permixte ordinibus. Quod Dionysius libro nono clarius quam Lælius explicat. Alia differentia horum comitiorum ex oratione ad Pontifices Ciceronis, & de lege Agraria ad populum, elici potest, in altera enim, Si patricius nemo relinquitur, breui, inquit, tempore populus Ro. nec Regem sacrorum, nec Flamines, nec Salios habebit, neq. ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neq. auctores centuriatorum & curiatorum comitiorum: auspiciq. populi Ro. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est. In altera, Curiata, inquit, lege magistratus non datur, cui nullis comitijs ante sit datus. Maiores de omnibus magistratibus bis vos sententiam ferre voluerunt. Nam centuriata lex Consulibus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur, vt esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui pæniteret. Nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata & tributa; curiata tantum auspiciorum causa remanserunt. Hic autem Tr. Pl. quia videbat potestatem neminem iniussu populi aut plebis posse habere; curiatis eam comitijs, quæ vos non initis, confirmauit; tributa, quæ vestra erant, sustulit. & postea: Consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: hic vetat intercedendi potestatem, eandemq. potestatem Decemuiris constituit, quam si lata lex esset. Sint igitur Decemuires neq. veris comitijs, hoc est populi suffragijs, neq. illis ad speciem, atq. ad vsurpationem vetustatis per triginta lictores auspiciorum causa adumbratis, constituti. Ex his verbis apparet longam esse curiatorum comitiorum a ceteris differentiam: tum quod his magistratus Ciceronis ætate non dabantur, illis dabantur: tum quod hæc auspiciorum causa ad speciem & vsurpationem antiquitatis; illa autem essent vera comitia: in illis omnes

Viden. Cic. in
epist. ad Lentu-
lum vlt.
Liui. lib. v.

Cell. l. b. xiii.
cap. xiv.

Lib. v. c. xix.

Viden. l. i. D. de
adop.

Vid. l. in suis.
in fine de libe.
& postu.

Vid. Appian.
lib. iii.
Diony. lib. xlvj.

omnes suffragium ferebant; in his non triginta curiæ, sed pro triginta curijs triginta nonnumquam lictores: illis olim dabantur sine potestate magistratus; curiatis comitijs magistratus confirmabantur. Verba Messallæ in libro de auspicijs hæc sunt: Patriciorum auspicia in duas sunt potestates diuisa: maxima sunt Consulum, Prætorum, Censorum; reliquorum magistratuum minora sunt auspicia: ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minoribus creandis magistratibus tributis comitijs magistratus, sed iustius curiata datur lege; maiores centuriatis comitijs fiunt. Liuius libro nono. L. Papirius Cursor Dictator C. Iunium Bubulcum Brutum Magistrum equitum dixit: atque ei legem curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit: quod Fauriæ curiæ fuit principium duabus insignis cladibus, captæ urbis, & Caudinæ pacis; quod utroque anno eiusdem curiæ fuerat principium. Maecius Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta est, abominandam eam curiam facit. Dictator postero die auspicijs repetitis pertulit legem, & profectus est. Gellius de iuris consultorum sententia, de his eisdem comitijs curiatis ita scribit: Per Prætorem adoptio, per populum arrogatio fit. Arrogantur hi, qui cum sui iuris sint, in alienam sese potestatem tradunt, eiusque rei ipsi auctores fiunt, idque non temere fit. nam comitia arbitris etiam Pontificibus præbentur; quæ curiata appellantur. Arrogatio dicta, quia per populi rogationem fit. Eius rogationis verba sunt hæc: Velitis iubeatis, uti L. Valerius L. Titio, tam iure, legeque filius fieri, quam si ex eo patre, matreque familias eius natus esset: utique ei vitæ, necisque in eum potestas sit, uti patri endo filio est (sic enim legendum, non ut in vulgatis libris, pariendo filio.) Hoc ita, ut dixi, ita vos Quirites rogo. De eadem arrogatione Cicero in eadem illa oratione ad Pontifices: Credo enim, inquit, quamquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius vitæ necisque potestatem haberet, ut in filio. Quarto, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id triginta curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? Certe non. & paulo antea dixerat: Quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de celo esse seruatum? & de aruspicum responsis.

Tum

7 Tum leges Iulias contra auspicia latas & hic, & in con-
 7 cionibus dicebat, in quibus legibus inerat curiata illa
 7 lex, quæ totum eius tribunatum continebat. Deniq. le-
 7 gis curiatæ mentio fit a Tacito libro xi. Annalium:
 7 Quæstores, inquit, Regibus etiam tunc imperantibus in-
 7 stituti sunt; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repe-
 7 rita. Item Pomponius Romulum tradit curiatas leges
 tulisse de triginta curiarum sententia. Capta quoq. vr-
 be Liuius ait lib. v. comitijs curiatis reuocatum de exi-
 lio Furium Camillum, legem curiatam latam; eumq.
 Dictatorem esse dictum, vt auspicia in exercitu habere
 posset. & decem Tribunos primum comitijs curiatis
 creatos Cicero in Cornelianâ, & Dionysius lib. v. aucto-
 res sunt. Sed Lectoria postea lege comitijs tributis cete-
 ri creati sunt. Illud etiam animaduerti, tributa comitia
 in plebis potestate fuisse; centuriata, & curiata patrum
 ac patriciorum fuisse videri. Coniecturam facio tum ex
 his omnibus quæ antea retuli, tum ex his quæ Liuius
 libro iiii. scriptum reliquit. Interroganti Tribuno,
 cur plebeium Consulem fieri non oporteret; vt fortasse
 vere, sic parum vtiliter in præsens certamen; respondit
 Consul, quod nemo plebeius auspicia haberet; ideoq.
 Decemuiros connubium diremissæ, ne incerta prole au-
 spicia turbarentur. Ea de causa centuriatorum & curiato-
 rum comitiorum auctores, non etiam tributorum, Pon-
 tifices Cicero appellat, & in concione ad Quirites, Cu-
 7 riata, inquit, quæ non initis, confirmauit; tributa, quæ
 7 vestra erant, subtulit. Et in legibus, quæ de plebiscitis
 lata sunt, scriptum est, vt quod tributum plebs iussisset,
 populum teneret. Et in lege Lectoria, vt plebei magistra-
 tus tributis comitijs fierent. de qua lege cum Dionysius
 lib. x. scribere cœpisset, quid inter curiata & tributa co-
 7 mitia interesset explicauit. Namq. illis, inquit, patres
 7 auctores fuere, item auspicato per curias suffragia ferun-
 7 tur; tributis nihil horum erat expectandum; sed tribu-
 7 tum ineunt suffragia. Iam vero operæpretium est maxi-
 mam centuriatorum comitiorum ab alijs differentiam
 in medium proferre: quod ad suffragiorum vim cognos-
 cendam necessarium est. Ab Romulo traditum est, &
 ceteri Reges seruauerunt, vt viritim suffragium eadem vi,
 D eodemq.

Adde lib. ii. epi-
stol. ad Attic.

Vid. l. i. D. de
offi. Quæst.
Viden. Cic. in
Corne. apud
Asco.

Adde eun. Liui.
lib. vi. ad finem.

Cic. pro Domo.
& de lege Agræ.

Liui. lib. iii.
Idem lib. ii.

Idem lib. i.

eodemq. iure omnibus daretur. Primus Ser. Tullius
 gradus suffragiorum fecit, vt neq. exclusus quisquam suf-
 fragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis
 esset. Equites enim primi vocabantur, deinde octuagin-
 ta primæ classis centuriæ peditum, quos centum millib.
 æris cenferi diximus. Ibi si variaret, quod raro incide-
 bat; secunda classis vocabatur, nec fere vñquam ad infi-
 mos peruentum est. hæc Liuius de centuriatis. & Dio-
 nysius libro IIII. Cum ad populum, inquit, tres maxi-
 mæ res pertinerent: vt magistratus crearent, leges iube-
 rent atq. vetarent, ac de bello decernendo constituerent;
 idq. curiatis comitijs facerent; in quibus paria suffra-
 gia pauperum & locupletum erant: hi vero pauci, illi
 plures essent; omnia in egenorum potestate fuerunt. Ser.
 tamen Tullius id substulit: & primas equitum centu-
 rias decem & octo; peditum octuaginta ad suffragia vo-
 cabat. Quibus consentientibus, reliquæ classes non ini-
 bant suffragia: si variarent, inibant; quoad septem & no-
 naginta centuriæ consentirent. Idem ait libro VII. Tri-
 butaq. comitia a Coriolani iudicio primum cœpisse. A-
 fconius vero de prærogatiua ita scribit: Prærogatiuæ
 sunt tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante iure vo-
 catas. Mos enim fuerat, quo facilius in comitijs concor-
 dia populi firmaretur, bina omnino de ijsdem candida-
 tis comitia fieri: quorum tribus primæ prærogatiuæ di-
 cebantur, quod primæ rogarentur, quos vellent Consu-
 les fieri: secundæ iure vocatæ, quod in his sequente po-
 pulo (vt sæpe contigit) prærogatiuarum voluntatem, iure
 omnia complerentur. Liuius lib. vicesimoseptimo: Ga-
 leria iuniorum, quæ sorte prærogatiua erat, Q. Fuluium
 & Q. Fabium Consules dixerat: eodemq. iure vocatæ
 reliquæ inclinassent, ni Tribuni plebis se interposuissent.
 Idem lib. vicesimosexto: Cum comitia Consulibus ro-
 gandis Fuluius haberet; prærogatiua Veturia iuniorum
 declarauit T. Manlium Torquatum, & T. Otacilium.
 Manlius petit, vt centuriam quæ tulisset suffragium, re-
 uocari iuberet; oculorum valetudinem excusans. Deniq.
 centuria petit a Consule, vt Veturiam seniorum citaret:
 velle se cum maioribus natu colloqui. & ex auctoritate
 eorum Consules dicere: citatis centuriæ senioribus da-
 tum

Pedian. lib. ii.
 Verr.

rum secreto in ouili cum his colloquendi tempus; seniores de tribus consulendum esse dixerunt. senioribus dimissis iuniores suffragium ineunt; M. Marcellum, & M. Valerium Consules dixerunt. auctoritatem prerogatiuæ omnes centuriæ secutæ sunt. Item Cicero in Planciana: Vna centuria prerogatiua, quæ vnus tribus pars est, tantum habet auctoritatis, vt nemo eam prior tulerit, quin renuntiatus sit. & pro Muræna: Tanta illis comitijs religio est, vt adhuc semper omen valuerit prerogatiuum. Et altera in Antonium oratione: Ecce Dola bellæ comitiorum dies, sortitio prerogatiuæ, quiescit. renuntiatur, tacet. prima classis vocatur; renuntiatur; deinde vt assolet, suffragatum secunda classis vocatur; quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur: Alio die, inquit. Idem Liuius lib. xxiiii. Cum fors prerogatiuæ Aniensis iuniorum exisset, eaq. T. Otacilium & M. Aemilium Regillum Consules diceret; tum Q. Fabius oratione ea est vsus, vt prerogatiua iuniorum in suffragium reuocaretur: ea suffragium init. creatiq. in ea Consules Q. Fabius Maximus quartum, & Marcus Marcellus tertium; eosdem Consules ceteræ centuriæ sine variatione vlla dixerunt. Hæc omnia exempla centuriatorum comitiorum sunt: in quibus initio classibus tantum, & centurijs distinguebantur; postea etiam tribubus. nam in vna tribu ex omnibus quinq. classibus censebantur. Denæ enim centuriæ in singulis tribubus fuere. Ita Galeria iuniorum centuria est primæ classis ex tribu Galeria; Veturia iuniorum, Aniensis iuniorum, ex tribu Veturia, & Anienfi: & a Cicerone centuria tribus portio vocatur. Tributis vero comitijs non eadem classium distinctio erat, neq. eadem prerogatiua centuriarum, sed tribuum. Mutatam autem fuisse rationem centuriatorum comitiorum post expletas quinque & triginta tribus, quæ initio ad centuriarum distributionem non pertinebant, Liuius auctor est. Nec mirari, inquit, oportet, hunc ordinem, qui nunc est, post expletas quinq. & xxx. tribus, duplicato earum numero centurijs iuniorum, seniorumq. ad institutam ab Ser. Tullio summam non conuenire. Hæc nos pluribus verbis de comitiorum differentia: tum quod

IX.

De comitali-
bus diebus, &
tribus nundi-
nis.

Macrobi. lib. i.
Satur. cap. xvi.

Lib. i. Fast.

non essent omnibus obuia, tum quod ex his legum consti-
tuendarum ratio magna ex parte perspiciatur. Si quid ve-
ro deest (deesse enim multa fatemur) ea ex his quæ in sin-
gulis legibus perscribentur, & ex libris de comitijs Nic.
Gruchij, cognoscere plenius licebit. Nunc de comitia-
libus diebus, & tribus nundinis, postea de suadenda, ro-
ganda, & iubenda, aut antiquanda lege dicemus. Apud
Romanos dies omnes aut festi, aut profesti, aut intercisi
erant. Festis fiebant sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profesti
aut fasti erant, aut comitiales, aut comperendini, aut sta-
ti, aut præliares. Feriarum publicarum genera quattuor:
Statiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, nundinæ. Dies fasti, &
inquit Varro, per quos Prætoribus omnia verba sine pia- &
culo licet fari. Comitiales dicti, quod tunc, vt isset po- &
pulus, constitutum est, ad suffragium ferendum; nisi si &
quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret, vt &
Compitalia, & Latinæ. Contrarij horum vocantur dies, &
nefasti, per quos dies nefas fari Prætorem DO, DICO, &
ADDICO. Itaq. non potest agi. Comitiales sunt, in- &
quit Macrobius, quibus cum populo agi licet. Fastis le- &
ge agi potest, cum populo non potest. Comitilibus v- &
trumq. potest. Extant eadem de re non inelegantes Oui-
dij versus:

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Et postquam intercisos declarasset, de comitalibus &
nundinis ita lusi:

Est quoque, quo populum ius est includere septis:

Est quoq. qui nono semper ab orbe redit.

Si quis tamen scire velit, qui nam in singulis mensibus
dies fasti, nefasti, intercisi, comitiales essent; quoq. die sta-
tiuæ feriæ, ludi, nundinæ, aliaq. id genus cognitione di-
gna: fastos adeat nuper e ruinis Romæ erutos, atq. edi-
tos. Qui vero dies comitalis non erit, idem dies legi-
timus legi ferendæ non erit; quæ comitijs ferri ac iuberi
debet.

X.
De promulga-
tione legis.

Macrobi. ibid.

Promulganda autem lex, & scribenda antea
erat, vt trinis nundinis proposita legi posset ab ijs qui
in urbem e rusticis tribubus ac municipijs veniebant.
Nam Rutilius apud Macrobiū scribit Romanos insti-
tuisse nundinas, vt octo quidem diebus in agris rustici
opus

opus facerent, nono autem die, intermisso rure ad mercatum, legesq. accipiendas Romam venirent : & vt scita atq. consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita a singulis atq. vniuersis facile noscebantur. Vnde etiam mos tractus, vt leges trinundino die promulgarentur. Cicero in Antonium libro primo, & quinto, contra legem Cæciliam & Didiam fieri significat, si ante perlatae sint, & in aë incisæ, quam aut promulgatæ, aut scriptæ fuerint. Enumerat Quinctilianus libro secundo institutionum, quæ contra legem dici possint. Aut enim, inquit, de iure dubitari potest eius qui rogat; vt de P. Clodij, qui non rite creatus Tribunus arguebatur; aut de ipsius rogationis, quod est varium. siue non trino forte nundino promulgata, siue non idoneo die, siue contra intercessionem, vel auspicia; aliudve quid, quod legitimis obstat; dicitur lata esse, vel ferri: siue alicui manentium legum repugnare. & quæ sequuntur. De eadem promulgatione, & tribus nundinis, & a Cicerone pro Flacco, & libro tertio de legibus, & a nobis in Cæcilia & Didia dictum est. Quibus etiam locis cognoscitur, non eandem semper promulgandi formam fuisse. Promulgata rogatione suadere legem auctores solebant; dissuadere qui intercedebant, aut quorum res agebatur. Idem Fabius eodem libro: Legum laus, & vituperatio maiores, inquit, vires desiderat. Apud Græcos lator legum ad iudicem vocabatur: Romanis pro concione suadere, ac dissuadere moris fuit. Extant apud Ciceronem vtriusq. rei exempla præclara. Nam legis Maniliæ de Cn. Pompei Magni imperio contra Mithridatem suasio; dissuasio autem legis Agrariæ Rulli, quo pacto fierent, satis ostendunt. Apud Liuium multarum legum contentiones videmus inter optimates ac populares, item omnium optimam legis Oppiæ abrogationem, quam M. Cato maior dissuasit, neq. obtinuit. Eiusdem Ciceronis lex effecta est de legibus ferendis in hæc verba. PROMVLGATA PROPOSITA IN AERARIO COGNITA AGVNTO. NEC PLVSQVAM DE SINGVLIS REBVS SEMEL CONSVLVNTO. REM POPVLVM DOCENTO. DOCERI A MAGISTRATIBVS PRIVATISQVE PATIVNTOR. His verbis apparet,

XI.

*De suadenda,
ac dissuadenda lege.*

Liui. lib. xxxiv.

Cice. lib. iii. de legib.

paret, quid seruari soleret, dum lex ferretur. Promulgabatur lex a auctore; proponebatur in ærario; cognoscabatur ab omnibus, antequam de singulis rebus populus consuleretur; docebatur legis sententia tam a magistratibus, quam a priuatis, qui aut pro lege aut contra legem dicere vellent: tum populus rogabatur de singulis, & suffragia ferebat, nisi intercessum esset. Idem Cicero pro Flacco: O morem præclarum, disciplinamq. quam a maioribus accepimus, si quidem teneremus. Quæ scisceretur plebs, aut quæ populus iuberet; summtota concione, distributis partibus, tributim & centuriatim descriptis ordinibus, classibus, ætatibus; auditis auctoribus, remultos dies promulgata, & cognita, iuberi, vetariq. voluerunt. Nunc de intercessione, & alijs impedimentis videamus; qui intercedere possent, & quomodo intercessio fieret. Ex libro Messallæ de auspicijs constat Consulem omnibus magistratibus & comitiatum & concionem auocare posse; Prætorem ceteris præter Consulem; minores magistratus nemini comitiatum, aut concionem auocare posse; sed qui eorum primus vocat ad comitia, is recte agit. Multi magistratus simul concionem habere possunt, simul cum populo agere non possunt. Patriciorum maxima auspicia sunt Consulis, Prætoris, Censoris. Neq. tamen eorum omnium inter se eadem, aut eiusdem potestatis: quod collegæ Censores & Consules aut Prætores non sunt; Prætores & Consules collegæ sunt. Ideo neq. Consules aut Prætores Censoribus; neq. Censores Consulibus aut Prætoribus turbant aut retinent auspicia. At Censores inter se; rursus Prætores Consulesq. inter se, & vitiant, & obtinent. Prætor etsi collega Consulis est, neq. Prætorem, neq. Consulem iure rogare potest: quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & a minore imperio maius, aut a minore collega rogari iure non potest; neq. in comitijs in auspicio esse debent. Ceteri minores magistratus appellantur; de quibus in edicto Consulium, quo edicunt quis dies comitijs centuriatis futurus sit: NEQVIS MAGISTRATVS MINOR DE CAELO SERVASSE VELIT. Hæc Messalla. Ex quibus duo genera interpellandi comitia cognoscimus; alterum cum collega collegæ paris imperij

XII.

De intercessione & auspicijs, atq. alijs impedimentis suffragiorum.
Gell. lib. xiii.
cap. xv.

Idem cap. xiv.

Vid. Liu. lib. iii.

imperij turbabat aut retinebat auspicia; alterum cum maior magistratus minori comitiatum auocabat; tertium (quod vereor ne idem sit cum primo) quotiens de caelo per collegam seruabatur. Id obnuntiare tum dicebatur, cum ei qui cum populo agere volebat, id renuntiabatur. Negabant enim augures fas esse agi cum populo, cum de caelo seruaretur. Quamobrem cum Cicero Clodij legem impugnat, quæ vetabat, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo seruaret: tulisse ait, ne auspicijs obtemperaretur; ne obnuntiare consilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret. Sed hæc in Aelia & Clodia de obnuntiatione dicemus. Legem tamen Tullianam, qua de intercessione agitur, referamus. VIS IN POPULO ABESTO. PAR MAIORQUE POTESTAS PLUS VALETO. AST CUITVRBASSITVR IN AGENDO FRAVS ACTORIS ESTO. INTERCESSOR REI MALAE SALVTARIS CIVIS ESTO. QVI AGENT AVSPICIA SERVANTO. AVGVRI PVBLICO PARENTO. Qua lege primum vis tollitur: neq. enim aliter intercessio iuuare Rempublicam potest. Quærent quid sit (inquit idem Cicero Philippica prima) cur bonis Tribunis plebis leges malas metuam? Paratos habemus qui intercedant, paratos qui Remp. religione defendant. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus. Forum sepietur, omnes claudentur aditus, armati in præsidijs multis in locis collocantur. Quod erit ita gestum, id lex erit. & in quinta: Omnes fori aditus ita septi, vt etiam si nemo obstarer armatus, tamen nisi septis reuulsis introiri in forum nullo modo posset. sic vero erant disposita præsidia, vt quomodo aditus hostium prohibetur castellis & aggeribus; ita ab ingressione fori populum, Tribunoscq. plebis propulsari videres. Hoc remedio intercessionem excludebantur. Eæ vero erant legitimæ, si par aut maior potestas prohibuisset. Parendum autem erat intercessori: quod impediri bonam rem melius esset, quam concedi malæ. Si vero intercederetur, aut turbaretur, & seditio esse cœperat; licebat agenti cum populo consilium dimittere. Itaq. vim quærebat, qui permanebat. quod Ciceronis lege præclare vetatur. Dat etiam ea lex potestatem cuiquamq.

Cic. pro Domo.
Idem post reditum in Sena. & in Pisona.

Cice. lib. iii. de legib.

Donatus in Andriam, ver. ea lege atq. omine. Cice, lib. i. de diuin.

Cice, lib. ii. de natura deor. & lib. i. & ii. de diuin. & lib. ii. ad Q. Fr. epist. ii.

Cice, lib. ii. de diuin. & in Vatin. & Philip. v.

Gell. lib. xviii. cap. ii.

Cice, apud A. Sco. in Corneliana.

Adde Liu. lib. ii.

cuicumque ciui, vt rei malæ intercedat. quod etsi speciem habeat iustitiæ, multorum malorum causa esse potest. facile enim fiet, vt optimis quibusq. rebus intercedatur. De auspicijs, constat veteres auspicijs seruatis leges ferre solitos; nihilq. nisi auspiciato facere, quæ rata esse vellent. Quæ vero auspicia, & quo pacto haberentur centuriatis comitijs, ad Varronem in calce libri quinti de lingua Latina eum qui discere velit, delego. Ridicula sane fuit Tiberij Gracchi optimi viri religio, qui in Sardinia recordatus est, se Romæ comitijs Consularibus, cum semel auspiciato pomerium transisset; deinde intrasset urbem senatus habendi causa, in redeundo cum idem pomerium transiret, auspiciari esse oblitum, ac tabernaculum vitio cepisse. Itaq. quod vitio creati essent Consules, idq. rescissent, magistratu se abdicauerunt. In commentarijs augurum scriptum erat, Ioue tonante, fulgurante comitia populi habere nefas. Id non male Cicero interpretabatur Reip. causa constitutum fuisse: vt multas comitiorum non habendorum causas haberent. nam comitiorum solum vitium est fulmen. Erat etiam omnibus commodum, ne aut in campo, in magnis imbris omnes essent, aut pauci legem perferrent. Vitium quoq. faciebat comitijs morbus, qui ea de causa comitalis dicebatur. Cato apud Sex. Pompeium: Si cui seruo aut ancillæ dormienti venit, quod comitia prohibere solet; ne id quidem mihi auspicianti domi vitium fuit. Is morbus, & maior, & *επιδησία* dicitur. Sed vt ad intercessionem reuertamur; intercedi non solum poterat cum lex ferebatur, sed & cum priuati dicebant; hoc est, dum suaderetur, dum sitella deferretur (vas erat sortibus necessarium) dum æquabantur sortes, dum sortitio fiebat, quamam tribus prerogatiuam ferret. His peractis, cum id solum supererat, vt populus sententiam ferret, iubeat vnumquemq. is qui legem ferebat, discedere. quod verbum non id significat, quod vulgo, vt de eo loco discederent, vbi lex ferebatur; sed vt in suam quisq. tribum discederet, in qua erat suffragium laturus. erat enim in concione populus, vt semper, confusus. Hoc verbo vsus est, ni fallor, Cicero libro tertio de legibus: Lex recitata est, inquit, discedite, & tabellam iubebō dari.

bo dari. Recitabatur autem lex a præcone, cui verba ab scriba, vt fit, subiciebantur. Qui intercedebant, vetare solebant, ne præco, neve scriba suum officium facerent. solus C. Cornelius Tr. Pl. cum eadem ratione legem ferre impediretur, ipse codicem, in quo lex scripta erat, cœpit recitare: quæ res seditionem concitauit, & periculum capitis Cornelio creauit. sed Cicerone patrono absolutus est. Nullus erat intercedendi finis, nisi intercessio remitteretur. id apparet ex Liuiio, de abroganda lege Oppia, frequentia & precibus mulierum remissam intercessionem. A. Gabinius Tr. Pl. cum legem ferret, vt extra ordinem Cn. Pompeio bellum aduersus piratas decerneretur; L. Trebellius eius collega intercesserat; ac senatui promiserat tribum Gabinius cœpit, vt Trebellio magistratum abrogaret; sicut Ti. Gracchus Tr. Pl. M. Octauio collegæ magistratum abrogauit. Perstabat Trebellius in intercessione, Gabinius in abrogatione: postquam decem & septem tribus rogationem acceperant, remisit intercessionem. vnâ enim mentem esse populi videbat. Hæc Cicero & Pedianus in Cornelianâ. Ad rogationem ipsam ventum est, quam non pessime interrogacionem Iustinianus appellat. Illis enim verbis concipitur, quibus interrogatur populus, velint ne & iubeant. Sed melius est vt rogentur, quo solum verbo veteres vsi sunt.

7 Velitis iubeatis, vt M. Tullio aqua & igni interdictum
 7 sit? Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legeq.
 7 filius fiet, quam si ex eo patre matreque familia eius
 7 natus esset? vtiq. ei vitæ necisq. in eum potestas fiet, vti
 7 patri endo filio est? Hoc ita vt dixi, ita vos Quirites rogo.
 7 Item illa apud Liuium de vere sacro: Rogatus in hæc
 7 verba populus est, Velitis iubeatis hoc sic fieri. si res populi
 7 Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam,
 7 salua seruata erit hisce duellis: datum donum duit populus
 7 Romanus Quiritium, & cetera. Alia rogatio est quæ ab his omnib.
 7 longe differt: De Campanis qui ciues Romani erant, senatus censuit,
 7 vti plebs scisceretur, quod senatui visum foret. L. Atilius Tribu-
 7 nus Plebis ex auctoritate senatus plebem in hæc verba rogauit:
 7 Omnes Campani, Atellani, Calatini, Sabatini, qui

E se dedi-

Liui. lib. xxxiv.

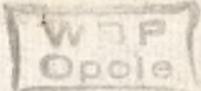
Idem libro xxxviii.

XIII.

De roganda lege, iubenda, atq. vetanda. In Insti. de iure nat. p. lex. Cic. pro domo. Gell. lib. v. c. xix.

Liui. lib. xxii. Adde lib. xxx. & xxxviii.

Liui. lib. xxvi.



Cic. pro domo.
& lib. iii. de
legib.

XIV.

De toto sus-
fragiorum ge-
nere.

A. C. N. L.
Veri.

A. C. N. L.

Cic. lib. iii. de
legib.

V. R. A.

Val. Maxi. lib.
ix. cap. x.

se dediderunt in arbitrium ditionemq. populi Romani
Fulvio Proconsule, quaq. vna secum dediderunt, agrum,
vrbenque, diuina, humanaq. vtensiliaque, siue quid a-
liud dediderunt; de his rebus quid fieri velitis, vos rogo
Quirites. Plebs sic iussit: Quod senatus maxima pars
censeat, qui assident, id volumus, iubemusq. Erat autem
legibus cautum (quod Ciceronis effictam legem inter-
pretando dicebamus) vt rogationes de pluribus rebus di-
uiderentur; nec plus quam de singulis rebus semel roga-
retur, ne populo necesse esset, in coniunctis rebus com-
pluribus, aut id quod noller, accipere; aut id quod vellet,
repudiare. Itaq. pluribus de rebus vno sortitu referri ex
lege Cæcilia & Didia non poterat. De suffragijs ve-
ro multa essent dicenda, quæ nos plane ignoramus. Nam
neq. id veteres scripserunt; quod suis temporibus res ne-
mini esset incognita: neq. nos omnia colligere potui-
mus, quæ litteris singuli mandarunt. Dicam tamen quæ-
dam illustriora: cetera minutiora diuinare liceat; aut ne-
gligere. Ac quidem suffragiorum genera erant tria: Vo-
ce, manu aut pedibus, & tabellis. Voce in comitijs, ac
consilijs ante leges Tabellarias populus Ro. vsus est: vo-
ce & pedibus senatus, Tabella iudicium fuit, eaq. triplex:
Absoluendi, condemnandi, & quæ non liquere inscribe-
batur. At in comitijs punctis suffragia singulorum signi-
ficabantur: quo verbo Cicero in Planciana, & pro L. Mu-
rana vsus est. item testulis & sitella vsos Linius indicat
libro xxv. Leges Tabellariæ quattuor tantum fuerunt,
prima de magistratibus mandandis Gabinia; altera Cas-
sia de populi iudicijs, excepto perduellionis: tertia Papi-
ria Carbonis de legibus iubendis atq. vetandis: postre-
ma Cælia perduellionis. Ante Carbonem itaq. voce suf-
fragia ferebantur. Quid autem in suffragio, vel voce, vel
tabella dato contineretur; obseruatum est, legibus iuben-
dis VTI ROGAS, vetandis ANTIQVO dictum, scri-
ptumve esse. Linius libro sexto: Cum vti rogassent, pri-
mæ tribus dicerent. & lib. xxx. De pace vti rogatæ om-
nes tribus erant, iusserunt. & xxxviii. Omnes tribus
vti rogasset, iusserunt. Idem lib. viii. M. Flavius Tr.
Pl. tulit ad populum, vt in Tusculanos animaduertere-
tur. Tribus omnes præter Polliam antiquarunt legem.
Pollia

7 Polliæ sententia fuit puberes verberatos necari, coniuges
 7 liberosq. sub corona lege belli venire, in cuius rei memo-
 7 riam nullum ferme ex Pollia tribu candidatum Papiriam
 7 solitum ferre. Cicero libro primo ad Atticum: Cum dies
 7 venisset rogationi ex S. C. ferendæ; concursabant barba-
 7 tuli iuuenes; & populum vt antiquaret, rogabant. Piso
 7 autem Consul lator rogationis, idem erat dissuasor. O-
 7 peræ Clodianæ pontes occuparant. Tabellæ ministra-
 7 bantur, ita vt nulla daretur VTI ROGAS. Hic tibi rostra
 7 Cato aduolat, accedit Hortensius, & Fauonius. Hoc con-
 7 cursu optimatum comitia dirimuntur. Idem libro ter-
 7 tio de legib. Vos demum, vt video, legem antiquastis si-
 7 ne tabella. Improbatur idem Cicero omnes leges, quæ post
 7 illas Tabellarias latæ sunt, quæ tegunt omni ratione sus-
 7 fragium: ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appel-
 7 let. Pontes etiam lex Maria, inquit, fecit angustos; quæ
 7 si opposita sunt ambitiosis, non reprehendo. De his ip-
 7 sis pontibus præter illud Capionis contra Saturninum;
 7 Macrobij verba referemus. Sed id ipsum Capionis at-
 7 tente considerandum est. Senatus decreuit, si L. Appu-
 7 leius Saturninus legem frumentariam de semissibus &
 7 trientibus ad populum ferat, aduersus Remp. videri eum
 7 facere. Saturninus ferre cœpit; collegæ intercedere: ille
 7 nihilominus cistellam detulit. Capio Quæstor vrbæ
 7 cum viris bonis impetum facit, pontes disturbat, cistas
 7 deicit; impedimento est, quo secus feratur lex. accersit
 7 maiestatis. Macrobij illud: His ne tam doctis viris
 7 adimere vis in verborum Comitij ius suffragandi, &
 7 tamquam sexagenarios, maiores de ponte deicies? Et
 7 Ouidius ait:

Pars putat, vt ferrent iuuenes suffragia soli:

Pontibus infirmos præcipuisse senes.

7 Quæ de cistis & cistella; eadem de sitella antea dicta sunt
 7 ex Liuiio & Cicerone in Corneliana: Dum sitella defer-
 7 tur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit. Aequantur
 7 sortes, vt ex Asconio in Miloniana cognoscimus, cum pi-
 7 læ in quibus nomina inscripta sunt vel tribuum, vel cen-
 7 turiarum, vel curiarum, publice æquantur. Sortitio au-
 7 tem fit vel prærogatiuæ, vel cum totidem punctis paria
 7 suffragia sunt, vt Cicero in Planciana scribit. Vnam

E 2 Virgi-

V. R.

Ad Herc. lib. i.

Macro. lib. i.
Saturn.

Ouid. lib. v.
fautor.

Lib. vi. Aen.

Virgilius fitellam appellat:

Quasitor Minos urnam mouet. —

id aptius fuit his, quorum cineres urna tegebat. M. Varro libro tertio de re rustica, finxit se comitijs Aedilicijs, posteaquam suffragium tulisset, dum diriberentur suffragia, in villam publicam venisse. in ea Ap. Claudium augurem sedentem inuenisse in subsellijs, vt Consuli, si quid vsus posceret, praesto esset. Eam villam aedificatam a maioribus scribit, vt eo succederent e campo ciues, vbi cohortes ad delectum Consuli adductae considerent, vbi arma ostenderent, vbi Censores censu admitterent populum. Et cum multa retulisset se locutum more dialogorum de villa & auibus: Clamor, inquit, fit in campo. Nos athletae comitiorum cum id fieri non miraremur propter studia suffragatorum; narrat Pantuleius ad tabulam cum diriberent, quendam deprehensum tesserulas conijcientem in loculum: cum ad Consulem tractum a fautoribus competitorum. Tum Pauo surgit, quod eius candidati custos dicebatur deprehensus. Paulo post venit apparitor Appio a Consule, & augures ait citari. ad extremum redit Pauo; & si vultis inquit anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuum: ac cepti sunt a pracone renuntiari, quem quaeq. tribus fecerint Aedilem. Appius surgit, vt ibidem candidato suo gratularetur, ac discederet in hortos. & post pauca: Nos haec, at strepitus a dextra; & eccum recta candidatus noster designatus Aedilis. cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur: ille inde eundo suam domum, nos nostram. Haec Varro, qui nobis imaginem quandam comitiorum expressit. Cui nos quod addamus, nihil habemus. Iurare in leges saepe obseruatum est. quod Saturninus in lege Agraria cauit. ea enim lege iuebatur, vt qui in eam non iurasset, ei aqua & igni interdiceretur. Et in Sacris legibus, quibus Tribunos in sacro monte crearunt, si Dionysio credimus, ne populo Ro. liceret eam legem abrogare, iurare omnes ciues iuebantur se suosq. liberos eis legibus perpetuo vsuros. Id si fecerint, propitios habeant: si sefellerint, auersos deos. Linius eiusdem sacramenti mentionem facit libro tertio: Tribunos vetere iureiurando plebis, cum primum eam potestatem

XV.

De iureiurando.

Plin. de vitis illustr.

Appian. lib. i.

ciuil.

Dionys. lib. vi. antiquit.

testatem creauit, sacrosanctos esse. Constat Q. Metellum Numidicum in exilium iuisse, quod noluisse in Apuleiam Agrariam, de qua dicebamus, iurare. Itaq. tum iurandum erat, cum legibus cauebatur vt iurarent. Atheniensium generale sacramentum erat, vt omnes leges seruarent. Apud Censores Romani, & cum in bellum exercitus educeretur, sacramento se multis modis obligabant. Sed tamen Dion libro xxxviii. solitos fuisse dicere leges sacramento confirmare; & in Iuliam Agrariam Q. Metellum Celerem, Catonem minorem, & M. Fannionem Catonis imitorem iurare noluisse; quoad poenas veriti postero die, ne vltima paterentur, iusiurandum praestitissent. Perlatam legem in aes incidi, atq. conseruari oportebat. Cicero Philippica prima: Quod erit ita gestum, id lex erit, & in aes incidi iubebitur? Et Ouidius libro primo fabularum:

— nec verba minantia fixo

Aere legebantur. — Plautus vrbane in Trinummo:

7 Mores leges perduxerunt iam in potestatem suam. ex
7 misera etiam ad parietem sunt fixa clauis ferreis, vbi ma-
7 los mores affigi nimio fuerat aequius. Plinius quoq. ir-
ridet senatusconsultum de libertis Claudij Caesaris nimis seruiliter factum, in quo vt in aes incidere, idq.
7 aes figeretur ad statuam loricatam diui Iulij: Sic quasi
7 foedera antiqua, inquit, sic quasi sacrae leges censebatur.
7 Hinc Venulei Saturnini verba intelligemus: Qui tabu-
7 lam, inquit, aream legis, formamve agrorum, aut quid
7 aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit,
7 lege Iulia peculatus tenetur. Cicero quoq. vehementer
queritur Antonium falsas leges C. Caesaris nomine, &
falsa decreta in aes incidenda, & in Capitolio figenda cu-
rassse. Aes vero, quod aptum esset & legentibus & inci-
dentibus quarebatur. Itaq. in tot tabulas, quot commo-
dum erat, secabatur. Sic Duodecim tabularum lex ap-
pellationem accepit: non quod duodecim leges essent,
sed quod totidem tabulis conscriberetur. Numae Regis
legum tabulae referuntur a Sex. Pompeio ex secunda ta-
bula secunda lege, vel secundae legis. Laudatur a Suetonio
Vespasianus, quod restitutionem Capitolij aggressus
aerearum tabularum tria millia, quae simul conflagraue-
rant,

Flor. lib. lxi.

Appian. lib. i.
ciuil.

Stobae. cap. xl.
Lui. lib. xliii.
Polyb. lib. vi.

XVI.

De conscriben-
da, conseruan-
daq. lege.

Aet. iv. scen. iii.

Plin. lib. viii.
episto.

I. qui tabulam.
ad L. Iul. pecul.

Cic. Philip. iii.

I. ii. p. exactis.
de orig. iuris.

Sex. Pom. vix.
Reus.

Horat. in arte
poet. in Inst. de
gradib. in fin.
Cice. lib. iii. in
fin. de legib.

Aristot. lib. iv.
ca. xiv. & lib. vi.
ca. viii. de Rep.
lib. p. itemq. vt
essent. de ori. iu.

Liui. lib. iii.

Dionys. lib. vi.

XVII.
De abrogatio
ne & derogatio
legum.

rant, restituenda suscepit, vndiq. inuestigatis exemplari-
bus: Instrumentum, inquit, imperij pulcherrimum ac ve-
tustissimum, quo continebantur pæne ab exordio vrbs
senatusconsulta & plebiscita de societate & fœdere ac pri-
uilegio cuicumq. concessis. Extant adhuc aliquot ex his
tabulis, quas ad calcem huius libri diligenter perscribi
curauimus. Segnius enim irritant animos demissa per
aures, vt optimus poeta scribit, quam quæ sunt oculis
subiecta fidelibus. At Cicero legum custodiam nullam
haberi queritur; easq. leges esse, quas apparitores volue-
runt: a librarijs peti; publicis litteris consignatam me-
moriæ publicæ non esse. Græcos vero laudibus effert,
apud quos diligentius Nomophylaces creentur; quibus
ipse Censores substituit. Sane apud Aristotelem longe
maior eorum potestas est, quam vt custodes tantum ta-
bularum sint. Pomponius id munus Aedilibus plebeijs
dedit: Vt essent, inquit, qui ædibus præessent, in quibus
omnia scita sua plebs deferebat, duos ex plebe constitue-
runt, qui etiam Aediles appellati sunt. Liuius non plebi-
scitorum, sed senatusconsultorum conseruandorum cau-
sa creatos scribit: vt ad ædem Cereris deferrentur, quæ
antea arbitrio Consulū supprimebantur, ac vitiaban-
tur. Dionysius neutrum scribit; sed eorum munus esse,
vt Tribunis subministrarent; iudicesq. essent quarun-
dam controuersiarum; tum etiam sacra & publica loca,
item annonam curarent. Varro quoq. Aediles esse dicit,
qui ædes sacras, & priuatas curarent. At Sex. Pompeius,
Aedilis, inquit, initio dictus est magistratus, qui æ-
dium non tantum sacrarum, sed etiam priuatarum cu-
ram gerebat. Postea hoc nomen ad magistratus relatum
est. Dictus est autem Aedilis, quod facilis ad eum plebi
aditus esset. Hæc varie ab his traduntur, nos cetera per-
sequamur. Diximus initio de nomine atq. origine le-
gum; item quid lex esset, & qualis, & quod duplex; partes
quoque legis persecuti sumus. iam quo pacto leges Ro-
manorum fierent, accurate (ni fallor) perscripsimus, cum
a quibus, & per quos, quo loco, quo tempore, qua ra-
tione comitia haberentur, centuriata, curiata, atq. tri-
buta traderimus: de comitialibus diebus, de tribus
nundinis, & promulgatione legis, de suadenda ac dis-
suadenda

suadenda lege, de intercessione, & auspicijs, atq. alijs impedimentis suffragiorum, de roganda deniq. lege, iubenda, atq. vetanda, totoq. ipso genere suffragiorum, de iureiurando, & de conscribenda, conseruandaq. lege. Nunc de abrogatione & derogatione legum, & de his qui legibus soluebantur, dicendum est. Qua in re videndum erit, an praestet numquam id fieri; vel si fieri oportet, quando oporteat; quod ipsum multiplex est; tum de modo atq. ratione tractabimus, quaeq. his erunt consentanea. Sed principio videamus quid ipsa abrogatio ac derogatio sit. Derogatur legi, inquit Modestinus libro septimo regularum, aut abrogatur: Derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur. Cicero libro secundo de inuentione: Indignum esse de lege aliquid derogari, aut legem abrogari, aut aliqua ex parte commutari. Est etiam obrogandi verbum, quod magis ad abrogationem, quam ad derogationem pertineat. Obrogare est, inquit Pompeius, legis prioris infirmandae causa legem aliam ferre. Opponitur enim rogationi rogatio; derogatione vero, de ea rogatione quid tollitur: abrogatione antiquatur atq. amouetur quod rogatum erat. Cicero libro tertio ad Atticum omnia haec in functione quadam abrogationis legis Clodiae ita scripta refert: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA PROMVLGARE ABROGARE DEROGARE OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT NON LICVERIT QVODVE ET QVI PROMVLGAVIT ABROGAVIT DEROGAVIT OBROGAVIT OB EAM REM POENAE MVLTAEVE SIT. E. H. L. N. R. Liuius quoq. eleganter verbis antiquandi & abrogandi libro vicesimo secundo vsus est: Plebiscitum, inquit, quo oneratus magis, quam honoratus sum, primus antiquo, abrogoq. Magis proprie Iulianus in libris Digestorum: Quid interest, inquit, suffragio populus voluntatem suam declararet, an rebus ipsis & factis? Quare rectissime etiam illud receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur. Lex aut rogatur, idest fertur, inquit Vlpianus in Institutionibus; aut abrogatur, idest, prior lex tollitur;

l. derogatur. D.
de verb. signi.

l. de quibus. D.
de legib.

tollitur; aut derogatur, idest, pars primæ legis tollitur; aut subrogatur, idest, adijcitur aliquid primæ legi; aut obrogatur, idest, mutatur aliquid ex prima lege. Cum hæc ita se habeant, illud videamus, an leges abrogari vtile, honestum, aut necessarium sit. Et Charondas, ne suæ leges abrogari possent, laqueum parari voluit ei qui abrogationem suadere vellet, vt si non obtinuisset, moriendum ei esset. Is ea animi constantia atq. adeo pertinacia fuit, vt cum legem tulisset, ne quis cum telo in forum veniret, & casu gladium in foro habere postea visus fuisset; neq. abrogari legem, neq. legibus solui se passus est, eodemq. gladio se interemit. Ab Hierocle eadem lex de laqueo summis laudibus effertur. Oportet enim leges, inquit, alteros deos esse putare: ad earum iussu se omnes formare atq. instituere. Ei qui abroget, aut deroget, obuiam eundum est. Nam legum contemptio & antiquatio nihil boni ciuibz adfert. Nil igitur temere nouum recipiatur. Aristoteles cum in hanc quæstionem incidisset, multa pro abrogatione argumenta proposuit; quibus cum quæ ex altera parte dici possent, retulisset, controuersiam in aliud tempus dirimendam reliquit. Capita autem argumentorum contra abrogationem sunt hæc. Non dubium est, quin res nouas in Remp. introducentes, Reip. commutationi obnoxij sint: Hippodami autem lex, quæ præmium nouam rem licet commodam ciuitati reperienti dabat; item illæ quæ abrogare leges volunt, eidem periculo valde proximæ sunt. Præterea magno detrimento Resp. afficitur, si ciues facile leges abrogare soleant. Neq. ira commodum est, aut vtile illud nescio quid, quod in veteri lege aut deest, aut melius esse potuit, corrigere ac mutare: atq. damnosum & inutile, vel potius perniciosum est, consuetudinem inducere legibus non parendi, & arbitrato singulorum facile mutandi. Neq. enim verum est, vt in ceteris artibus ac disciplinis, si quid noui melius reperiatur, accipiendum esse. leges enim moribus vrentium comprobantur; mores autem sæpe mutari nequeunt: ceteræ disciplinæ a diuturnis moribus nihil, aut parum roboris accipiunt. Hinc etiam pertinet, quod M. Cato contra abrogationem legis Oppiæ dicebat: Quam accepistis, iussistis suffragijs

Diodor. lib. xii.
bibliothecæ.

Stobæ. c. xxxvii.

Aristot. lib. ii.
cap. vi Politic.

Lin. lib. xxxiv.

fragiis vestris legem, quam vsu tot annorum & experien-
do comprobastis, hanc vt abrogetis, idest, vt vnam tol-
lendo legem, ceteras infirmetis? Quid attinebit vniuer-
sos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latae sunt,
possint? Enumerat idem Aristoteles saepe ciuitatibus no-
cuisse legum morumve mutationem non solum ma-
gnam & apertam, sed quae tacite obrepisset minimo
quoque neglecto: Neq. etiam deest qui putet satius esse
Rempublicam minus bonis legibus, modo firmis vti,
quam bonis, quae non ita firmæ fixæq. sint. Fertur e-
tiam Atheniensium sacramentum fuisse, vt leges mini-
me quisquam abrogari sineret; sed potius solus & cum
ceteris legum vltor esset. Quod si vera est illorum defi-
nitio, qui putant legem esse rationem summam insitam
in natura, quae iubet ea quae facienda sunt, prohibetq.
contraria; aut iustorum iniustorumq. distinctio, ad illam
antiquissimam & rerum omnium principem expressa na-
turam, ad quam leges hominum diriguntur, quae suppli-
cio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos; aut
si qua alia ratione definire velimus, quae nos antea retu-
limus: hæc ipsa naturæ iura diuina quædam prouidentia
inter homines constituta, semper firma atq. immutabilia
permanere debent. Sed & si lex iusta, honesta, utilis, &
Reip. accommodata esse debet, si quis ei legi contrariam
tulerit, iniustam, turpem, atq. inutilem Reip. ferat ne-
cesse est; aut non legem abrogare dicetur, sed tunc pri-
mum legem conscribere. Quid? quod tum de legibus iu-
dicare oporteat, cum promulgantur; receptis vtendum
est, & non de ipsis, sed secundum ipsas iudicare debe-
mus, etiam si duræ sint, & non nemini acerbæ. Nulla lex,
inquit Liuius, satis commoda omnibus est: id modo
quæritur, si maiori parti, & in summam prodest. Non
possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut sena-
tus consultis comprehendî, inquit Iulianus: sed cum in
aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui iurisdic-
tioni præest, ad similia procedere, atq. ita ius dicere de-
bet. Iudicis officium est, inquit Aristoteles, quod lege
comprehendi non potest, ex bono & æquo decernere.
Illæ optimæ leges sunt, quæ minimum iudicibus relin-
quunt. Omnes tamen de omnibus rebus definire ne-
queunt.

Aristot. lib. v.
cap. iiii.

Thucid. apud
Stob. cap. xli.

Idem Stob.
ibid.

Cice. lib. i. de
legib.

In Inst. de iure
nat. p. sed natu-
ralia. l. pen. D.
de iust. & iure
c. cit. dist. i. v.

c. in istis. ead.
dist. l. pro spe-
xit. D. qui & a
quib.

Vidend. Lysias
contra Alcibi.

Liui. lib. xxxiv.
Viden. Lius plu-
rib. D. de iust.
& iure.

l. neq. leges. l.
& ideo. l. non
possunt. D. de
legib.

Arist. initio lib.
i. Rhetor. & lib.
v. Ethic. cap. ix.

Idem lib. vii. Po-
liticor. cap. iv.

Aug. lib. ii. de
ciu. Dei, ca. xxi.

Corn. Tacit.
lib. iii. hilsto.

Lib. vi. Aen.
Suid. & Her-
manop.

Arist. lib. ii. Rhe-
tor. cap. xxiii.
Idem lib. ii. Po-
litic. cap. vi.

I. iura. I. ex his.
I. nam ad ea. &
seq. D. de legib.
Plato lib. i. de
legib.

queunt. Qua in re non legis aut auctoris vitio peccatur: sed ita rerum natura fert, ut de quibus leges fiant, infinita sint. Infiniti autem nulla comprehensio est. Ad æquitatem ergo iudicium hæc referenda sunt: non leges accusandæ, neq. nouis legibus Resp. onerandæ, neq. veteres facile abrogandæ sunt. Huc accedunt, quæ ante oculos habemus rerum Romanarum exempla; tam illa vetera, quam recentiora: quæ omnia recte ab antiquissimo poeta vno versu comprehendebantur:

Moribus antiquis res stat Romana, virisq.

Quem quidem versum Ennius vel breuitate, vel veritate, ut Cicero libro quinto de Repub. dicebat, tamquam ex oraculo quodam esse effatus videtur. Cum enim a moribus & institutis antiquis recessum est, cum leges improbißimus quisq. mutare est ausus; tum libertatem, & ceterarum prouinciarum imperium amiserunt. Præclare Tacitus flagitijs primum, postea legibus laborasse Rem publicam: finem æqui iuris Duodecim tabulas fuisse. Nam secutæ leges, inquit, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensionis ordinum, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaq. ob praua per vim latæ sunt. Tribonianum silentio prætereamus, in quem Virgilianum carmen in ore omnium habetur. Fixit enim leges pretio, si Græcos audiamus, atque, quod nobis magis perniciosum fuit, veteres nouasq. refixit. Hæc contra abrogationem. At vero non minus multa sunt, quæ nos abrogare ac derogare legibus suadeant, & ut Androcles dicebat, ut marinos pisces sale, oleas oleo; ita leges legibus condiendas. Aristoteles quidem optimum esse ait in omnibus disciplinis melioribus institutionibus uti: neq. dubium esse legum ferendarum, ac Reip. instituendæ atq. administrandæ disciplinam quandam esse. Tum veterum leges simplices, duræ, ac barbaræ fuerunt; quas nisi mutare liceret, multum ab humanitate discederemus. Iam vero nihil ita accurate scribitur, quin multa desint, multa minus recte tradantur, in legibus præsertim, quæ ad ea quæ frequenter & facile, non perraro accidunt, conscribuntur. Platonis vero sententia mihi omnium optima visa est: ut legibus caueatur, ne iuniorum quisquam quærere audeat, recte ne, an

ne, an cōtra leges constitutæ sint; sed omnium vna vox sit optimas esse, a Dijs emanasse, illis esse obtemperandum. Seniores si quid excogitauerint, magistratibus indicent: deq. his rebus cum inter se verba faciant, adolescens interfit nemo. Hoc temperamento multis malis medebimur, quæ antea recensebamus, tam his quæ a malis legibus, quam his quæ temporum vitio, atq. ex mala consuetudine mutandi, & non obtemperandi manarent. Illud negare non possumus, ius illud, quod semper æquum ac bonum est, mutari non posse, neq. debere, vt est ius naturale, quod gentium quoq. appellamus: veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. Quod vero omnibus aut pluribus in quaq. ciuitate vtile est, quod ius ciuile dicitur; id sæpe mutari solet vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata. id si omnibus aut pluribus semper vtile est, mutari quidem non debet. Mutatur autem quod vtile esse desijt, quodq. inutile videtur. Apud Liuium is qui abrogationem legis Oppiæ suadebat, quando & quæ leges abrogari possent, his verbis ostendit: Ego enim quemadmodum ex his legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut vsus coarguit, aut status aliquis Reip. inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerumq. bellum abrogat; quæ in bello, pax. vt in nauis administratione alia in secunda, alia in aduersa tempestate vsui sunt. Quod ait, aut vsu, aut statu Reip. commutato inutilem legem fieri; cum his consentit quæ Aristoteles scribit libro quarto de Repub. vsu plerumq. euenire, vt Resp. ex legibus non sit popularis, moribus tamen & viuendi ratione vt popularis administraretur; vel contra: propterea quod in rerum publicarum mutationibus, quæ paulatim ac sensim accidunt, eisdem omnes legibus sæpe vtuntur; sæpe eas euertunt ac mutant. Ex his ergo apparet, quando, & quas leges abrogare liceat. Quod ipsum ad derogationem quoq. trahitur. Forma vero eadem est, quam legibus iubendis fore diximus, eo solum excepto, quod cum moribus abrogatur, is modus neces-

l. ius plurib. D. de iust. & iure. p. sed naturalia. in Inst. de iure nat. l. i. in fine. & il. D. de iust. & iur. d. p. sed naturalia. l. de quib. in fin. D. de legib.

Liui. lib. xxxiv.

XVIII.

De ijs qui legibus soluebantur.

Cic. in Agraria in senatu.

Sucto. in C. Cæsare, cap. xxviii.

Asco. in Corneli.

I. ius singulare. D. de legib.

Fabius declam. a. c. liv.

I. princeps. D. de legib.

farius est, qui in ceteris rebus quæ usu introduci solent. De his qui legibus soluebantur, breuiter agendum; quod in Cornelijs, Iulia Annali, & Regia de ijs multa dicemus. Est autem alterum genus ex his, cum in eisdem legibus aliquis nominatim excipitur; ut in ea lege, qua peregrini Roma eiciuntur, Glaucippus excipitur. & in illa Pompeij de iure magistratum, eo capite quo a petitione honorum absentes summouebatur, Cæsar exceptus est legem iam in æs incisa, & in ærarium condita, ut Suetonius scribit. Alterum cum quis legibus soluebatur lege aut senatusconsulto; quod initio per populum tantum fiebat; postea senatus ad populum ferri iubebat, neque ferebatur: ad extremum ne in frequenti quidem senatu id agebatur, neque ad populum ferretur, scribebatur. Id C. Cornelius legem lata coercuit, licet intercessionem eidem rogationi abstulerit. Huic persimilis est rogatio, quæ priuilegium appellatur. utrumque enim ius singulare est, quod contra tenorem rationis, ut Vlpianus scribit, propter aliquam utilitatem auctoritate constituentium introductum est. De utroque illa etiam quæ optimus declamator tractat, intelligi possunt: Negant, inquit, rogationem esse recipiendam, quæ ad singulos homines pertineat, ego porro hoc in eo iure, quod perpetuum, & in omnia tempora scribitur, existimo esse seruandum. Quotiens ad præsens tantummodo tempus rogatio fertur; ne ferri quidem nisi de singulis potest. Quod si hanc tollimus consuetudinem, nec duces ad exercitus ducemus, nec prouincias decernemus, nec imperia prorogabimus. omnia enim ista rogationibus ad singulos pertinentibus consumantur. Hi vero omnes quos legibus solui diximus, non omnibus legibus solutos esse credamus; sed illis tantum quæ rogatione aut senatusconsulto continerentur. Solum princeps legibus solutus dicitur ab Vlpiano libro terdecimo ad legem Iuliam & Papianam: quod ad omnes referri plerique voluerunt. Ego vero ad illas solum leges Iuliam & Papianam respexisse Vlpianum crediderim. Ita enim in lege Regia Vespasiani scriptum est; ut non ad omnes referatur, sed ad eas, in quibus scriptum esset, ne Diuus Augustus, Tiberiusque Iulius, & Ti. Claudius Cæsares tenerentur. VTIQUE QUIBUS LEGIBVS

PLE-

PLEBEIVS SCITIS SCRIPTVM FVIT NE DIVVS
 AVG. TIBERIVSVE IVLIVS CAESAR AVG. TI-
 BERIVSQUE CLAVDIVS CAESAR AVG. GERMA-
 NICVS TENERENTVR IIS LEGIBVS PLEBISQUE
 SCITIS IMP. CAESAR VESPASIANVS SOLVTVS
 SIT. Adicitur etiam esse, quod ex legibus principem
 facere oporteat; ne omnibus esse solutum, vt vulgo pu-
 temus. QVAEQVE EX QVAQVE LEGE ROGATIO-
 NE DIVVM AVG. TIBERIVMVE IVLIVM CAESA-
 REM AVG. TIBERIVMVE CLAVDIVM CAESA-
 REM AVG. GERMANICVM FACERE OPORTVIT
 EA OMNIA IMP. CAESARI VESPASIANO AVG.
 FACERE LICEAT. In his omnibus, quæ de legibus
 soluendis, & privilegijs diximus, modus adhibendus est;
 vt non sine magna vtilitate concedatur. alioqui omnia
 illa mala euenient, quæ ex legum abrogatione oriri sole-
 re dicebamus. Nihil enim interest, abrogetur ne lex, an
 facile legibus ciues soluantur. Legum quoq. distinctio
 est, vt temporum & hominum adhibenda.

ACILIA



ACILIA

REPETVNDARVM.



ASCONIVS Pedianus libro secundo in Verrem scribit Manium Acilium Glabrio-
nem legem Aciliam tulisse de pecunijs re-
petundis seuerissimam; in qua ne compe-
rendinari quidem reum liceret. Hunc au-
tem & Asconius, & Cicero significant e-
ius Glabrioris fuisse patrem, qui Cn. Pompeio Magno,
M. Licinio Crasso Consulibus Prætor huic eidem repe-
tundarum iudicio præerat tum, cum Verres accusatus
est. Et cum idem Cicero in Sextiana Consulare fuisse
hanc legem dicat; latam esse existimo anno post Urbem
conditam sexcentesimo tricesimo octauo, eodem Manio,
& Caio Porcio Catone Consulibus. Ciceronis verba
sunt de hac lege ad Glabrio-
nem Prætorem: Fac tibi pa-
ternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege populus
Romanus de pecunijs repetundis optimis iudicijs, seue-
rissimisq. iudicibus vsus est. Et in Prætura urbana: Ego
tibi illam Aciliam legem restituo; qua lege multi semel
accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus conde-
mnati sunt. Ex his verbis apparet, quod antea ex Pedia-
no retulimus de comperendinatione. Nam cum veteres
tertium diem perendinum appellarent, comperendina-
re reum vsurpabant, cum causa iterum cognoscebatur,
quasi in perendinum diem differrent cognitionem. Hoc
itaq. repetundarum reis ab Acilio ablatum est; itaq. se-
mel dicta causa aut absoluebantur, aut condemnabantur.
Hanc legem C. Seruilius Glaucia Tribunus plebis abro-
gavit, qui primus tulit, vt idem Cicero scribit, vt com-
perendinaretur reus. namq. antea, inquit, aut iudicari
primo poterat, aut amplius pronuntiari. Amplius au-
tem pronuntiabatur, cum iudices non liquere dixissent,
æaq. pars, in cuius oratione obscuritas videbatur fuisse,
iterum

Cic. in orat. pro
L. Muræ.

iterum causam dicebat. Aciliam vero hoc quoq. sustulisse Pedianus ait, vt neq. comperendinare, neq. amplius liceret; Seruilia vtrūq. reddidit. De repetundis autem, & in Calpurnia, quæ antiquior hac est, & in Cornelia, Seruilia, & Iulia, quæ hodie obtinet, plura scribemus.

II.

AEBVTIA

DE CVRATIONE POTESTA-

TEVE MANDANDA.

7 LEGES veteres sunt (inquit Cicero Consul in P. Serui-
 7 Lium Rullum Tr. Pl.) neq. eæ Consulares, si quid inter-
 7 esse hoc arbitramini, sed Tribunicia, vobis, maioribusq.
 7 vestris vehementer grata atq. iucundæ. Licinia est lex,
 7 atq. altera Aebutia, quæ non modo eum qui tulerit de a-
 7 liqua curatione ac potestate, sed etiã collegas eius, co-
 7 gnatos, adfines excipit, ne ijs potestas, curatiove man-
 7 detur. De hac lege nihil amplius accepi. De Licinia
 suo loco.

Cic. orat. ii. in
 Rullum.

AEBVTIA

DE CENTVMVIRIS.

A. Gellius libro sextodecimo scribit irritum fuisse iu-
 risconsultum, qui Duodecim tabularum antiqui-
 tatem contemnebat, nisi quid in legis actionibus Cen-
 tumviralium causarum lege Aebutia lata compositum
 esset. Ex his Gellij verbis crederem Centumvitalia iudi-
 cia hac lege fuisse constituta. Horum nomen a centum
 & quinq. viris, qui plerasq. res priuatas iudicabant, du-
 ctum est. Cum enim quinq. & triginta tribus essent, ter-
 ni ex singulis tribubus electi sunt: Centumuiroi tamen di-
 cebantur. His omnibus Decemuiroi, qui stitibus iudi-
 candis dicebantur, præerant. Ad Centumuiros pertine-
 bant iudicia vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, ad-
 gnationum, alluionum, circumluniorum, nexorum,
 mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testa-
 mentorum ruptorum atq. ratorum, aliarumq. rerum in-
 numera-

Sex. Pomp. ver.
 centumvitalia.

Cic. lib. i. de
 Orat.

l. qui repudian-
tis. D. de inoff.
testam. l. maxi-
mum. C. de li-
be. pzet. l. vlt.
C. de pet. hered.
Cic. lib. i. & ii.
de Orat. Quin-
til. sap.
l. ii. p. deinde
eum esset. D.
de orig. iur.
Cic. in Orator.
Dion lib. liv.
Quintil. lib. i.
cap. vii.
Sic. Pomp. ver.
stlara.
C. de fid. instr.
& iure hastæ
lib. x.

numerabilium. De querella inofficiosi testamenti, mul-
tis exemplis constat, cognitionem Centumuirorum fuisse.
Augustus centumviralem hastam, quam Quæstura
functi cogere solebant, Decemuiris commisit, vt Suetonius
scribit. Pomponius tamen significare videtur Decemuiros
stlitibus iudicandis, vt hastæ præessent, fuisse
institutos, quod mihi minus probatur. vel ipsum enim
nomen docet litibus, non hastæ solum constitutos, & an-
tiquius nomen est, quam Augusti hasta. Stlites autem,
veteres pro litibus dicebant, vt stlata nauigia pro latis, &
stlocum pro loco. Primus L. Cornelius Sylla hasta vsus
est, eum C. Cæsar, & Triumviri imitati sunt. posteriores
hastam fiscalem introduxerunt. Ad Decemuiros
quoq. pertinuisse, vti de libertate ciuium Romanorum
cognoscerent, ex oratione pro A. Cæcinna cognouimus.

AELIA

DE OBNUNTIATIONE.

Cic. pro dome,
& de Arusp.
respon. & in
Vatin.

HAEC lex ab aliquo Tribuno Plebis lata est, post an-
num sexcentessimum Urbis conditæ, de qua Asconius
in Pisoniana, Obnuntiatio, inquit, qua perniciosius le-
gibus resistebatur, quam Aeliæ lex confirmauerat; P. Clodius
legem vt ne quis per eos dies, quibus cum populo agi-
liceret, de cælo seruaret; sublata fuit. Cum enim auspi-
cia de cælo seruando fierent, & fas non esset cum popu-
lo agi, cum de cælo seruaretur, si quis resistere legi cupe-
ret, ne a populo acciperetur, comitijs obnuntiabat de
cælo seruare se. Itaq. lata lege, vt comitialibus diebus
fas non esset de cælo seruare; tota obnuntiandi interce-
dendiq. ratio peribat. Inspectante & tacente re (inquit
Cicero Pisoni) a P. Clodio fatali portento prodigioq.
Reipublicæ lex Aeliæ & Fusia euerfa est, propugnacula
muriq. tranquillitatis atq. otij. & postea; Centum pro-
pe annos legem Aeliam & Fusiam tenueramus; quas le-
ges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo
vnquam conuellere. Idem post reditum in Senatu: Quo
inspectante atq. sedente legem Tribunus Plebis tulit, ne
auspicijs obtemperaretur; ne obnuntiare consilio, aut co-
mitijs;

7 mitijs; ne legi intercedere liceret; vt lex Aelia, & Fusia
 7 ne valerent: quæ nostri maiores certissima subsidia Rei-
 7 publicæ contra Tribunicios furores esse voluerunt. Item
 7 de prouincijs Consularibus: Vobis statuendum est legem
 7 Aeliam manere; legem Fusiam non esse abrogatam; non
 7 omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de cæ-
 7 lo seruari, obnuntiari, intercedi licere. In Vatiniana quo-
 que, & libro secundo ad Atticum eiusdem legis mentio
 fit. Sed ex suprascriptis satis apparet, & quo tempore la-
 ta, & quo tempore abrogata sit, & quid ea contineretur.
 Siquid autem deest; id in Clodijs, & Fufijs & in Duo-
 decim dicitur.

AELIA SENTIA

DE MANVMMISSIONIBVS.

SEX. Aelio Catulo, C. Sentio Saturnino Consulibus
 hanc legem esse latam arbitror, post Romam conditam
 anno septingentesimo quinquagesimosexto, quo anno
 Tiberius adoptatus est ab Augusto, vt Paterculus libro se-
 cundo scribit. Cuius sex capita animaduerti. Primum
 de dediticijs libertis: vt qui seruus publice victus,
 aut notis iniustus, aut publice verberatus fuisset, si manu-
 mitteretur, dediticiam libertatem consequeretur; neq.
 vumquam ad ciuitatem Romanam perueniret. Id Suetonius
 in Augusto, & Iustinianus libro primo institutio-
 num scripserunt: Nam qui manumittebantur, modo ma-
 iorem & iustam libertatem consequabantur, & fiebant ci-
 ues Romani: modo minorem, & Latini ex lege Iunia
 Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege
 Aelia Sentia dediticij. Quem locum Theophilus omni-
 um optime interpretatur, vt ex Caio & Paulo cogno-
 uimus. Eandem interpretationem recipiunt Vlpiani ver-
 ba libro primo ad legem Aeliam Sentiam: Verum est,
 eum qui in carcere clusus est, non videri neq. victus,
 neq. in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhi-
 bita. Dediticiorum numero sunt (inquit Vlpianus in in-
 stitutionibus) qui pœnæ causâ victi sunt a domino; qui-
 busve stigmata inscripta fuerunt; qui propter noxam tor-

G ti, no-

In Insti. de le-
bertin. p. vlti.

Caius lib. i.
insti.
Paul. lib. iv.
senten. tit. de
manumiss.

I. verum. D. de
verb. signi.

ti, nocentesq. inuenti sunt; quive traditi sunt, vt ferro, aut cum bestiis depugnarent, vel in custodiam coniecti fuerunt; deinde quoquo modo manumissi sunt: idq. lex Aelia Sentia facit. Dediticij a veteribus dicebantur, qui aut sponte sua deditionem fecissent, vt Campani apud Liuium libro septimo: aut cum bellum a socijs aut fœderatis timeretur, vt apud Florum libro quadragesimo nono de Carthaginiensibus. Exstat apud eundem Liuium libro primo Collatinorum deditionis vetus formula hæc. Rex interrogauit: Estis ne vos legati oratoresq. missi a populo Collatino, vt vos, populumq. Collatinum dederetis? Sumus. Est ne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditis ne vos, populumq. Collatinum, urbem, agros, aquas, terminos, delubra, vtenfilia, diuina, humanaq. omnia in meam, populiq. Romani ditionem? Deditimus. Et ego recipio. Hoc caput, cum dediticij nulli essent, ciuitate Romana omnibus data, ab Iustiniانو abrogatum est. Alterum caput erat, vt manumissiones

l. vni. C. de
dedi. liber. &
d. p. vlt.

II.

l. in fraudem.
C. de test. man.
l. i. C. qui man.
non pos.
In Insti. quib.
ex caus. man.
non li. in prin.
l. si is qui sol-
uendo. i. & ij.
D. de her. inst.

l. qui soluen-
do. co. tit.

III.

d. tit. quib. ex
cau. p. eadem
lege.
Vide Dion.
lib. iij.

in fraudem factæ non valerent, vno excepto herede. Namq. is qui soluendo non est, potest ex hac lege seruum instituere cum libertate, qui ei necessarius heres fiat, vt Iustinianus eodem libro, Paulus libro primo ad legem Aeliam Sentiam scripserunt. Idem ait libro quinquagesimo septimo ad edictum, ita demum hanc legem conseruare libertatem, si nemo alius ex eo testamento heres esse potest. Itaq. si seruo liber homo, aut is, cui libertas ex fideicommissio debetur, substitutus sit, a secundo gradu incipiendum erit. Celsus quoq. libro vicesimo nono Digestorum scribit hac lege caueri, vt si duo, pluresve ex eadem causa heredes scripti sint, vti quisq. primus scriptus sit, heres sit. Idem Vlpianus in institutionib. confirmat; eumq. seruum xxx. annis minorem, & qui in ea causa sit, vt dediticius fieri deberet, ciuem Romanum & heredem fieri. Eadem lege domino viginti annis minori non aliter manumittere permittitur, quam vindicta, si apud consilium iusta causa manumissionis adprobata fuerit, vt Iustinianus ait, a quo permultæ manumissionis iustæ causæ enumerantur. Lælius Felix libro primo ad Quintum Mucium relatus apud Gellium libro quintodecimo: Qui non vniuersum populum, sed partem

7 partem aliquam adesse iubet, non comitia, sed consilium
 7 edicere, inquit, debet. Quibus verbis constat consilium
 significare eos, qui ut de causis manumittendi cognosce-
 rent, cum Praetore aut Praefide conuenerant. Vnde etiam
 Consiliarij, adfessoresq. appellati postea sunt, qui ad hu-
 7 iusmodi consilia deligerentur. In consilium adhiben-
 7 tur (inquit Vlpianus in institutionibus) Romae quinq.
 7 Senatores, & quinq. equites Romani; in provincia vi-
 7 ginti recuperatores ciues Romani. Eadem lege cautum
 esse ait, ut minor triginta annorum seruus vindicta ma-
 numissus ciuis Romanus non fiat, nisi apud consilium
 causa probata fuerit: testamento vero manumissum per-
 inde haberi, atq. si domini voluntate in libertate esset;
 ideoq. Latinum esse. De vindicta autem in Iunia Norba-
 na lege dicemus. Alio capite prohibetur patronus
 adigere iureiurando, ne nubat liberta, vel liberos tollat
 libertus. Nam & ipse & liberi eius ius patronatus per-
 dunt, ut Paulus ait libro secundo ad eandem legem. qua
 de re Terentius Clemens libro quinto ad legem Iuliam
 & Papiam, & Vlpianus libro quartodecimo ad Sabinum
 scripsere. Id iusiurandum lege Iulia de maritandis ordi-
 nibus remitti constat. Eadem lege prohibetur pa-
 troni libertos obligare, ut mercedem operarum praestent
 onerandae libertatis causa. Non tamen prohibentur hac
 lege patroni a libertis mercedes capere, sed eos ita obli-
 gare; quod idem Clemens libro octauo refert. Idem ait,
 quod Paulus quoq. libro secundo scribit, Si quis stipula-
 tus esset a liberto centum operas, aut in singulas aureos
 quinos dari; non videri contra legem stipulatus, quia in
 potestate liberti est operas dare. Huc etiam pertinet,
 quod Iulianus ait apud Vlpianum libro decimo ad le-
 gem Iuliam, non dari contra tabulas testamenti liberti
 filio bonorum possessionem, cuius pater donum, munus,
 operas liberto reuendiderit: quod facile credimus a Prae-
 tore adiectum fuisse. Eius enim verba apud Paulum re-
 lata sunt libro quinquagesimo nono ad edictum. Illud
 etiam huius legis est, quod multis locis proditum est, de
 ingratilibus libertis in seruitutem redigendis. Ita enim Pau-
 7 lus scribit libro LXXIII. ad edictum: In lege Aelia Sen-
 7 tia filius heres proximus potest libertum paternum, ut

D. & Cod. de
adfessor.

IV.

I. adigere. I. qui
 contra. de iu-
 re patron.
 I. quant. D.
 qui & a quib.
 I. iij. p. si quis.
 de suis & legi.
 d. I. adigere.
 in fine.

V.

I. vlti. qui & a
 quibus. d. I.
 adigere.

I. Iulianus. de
 bonis liber.

VI.

I. sepe. de ver-
 bo. sign.
 I. sciendum
 est. eo. tit.
 Vid. Dion.
 lib. lv.

*l. si patronus.
de bon. libert.*

ingratum accusare, non etiam si heredi heres existerit. Et ex contrario libertus, si patronus eum non aluerit, potest ex hac lege libertatis causa imposita non prestare; hereditatemq. legitimam patronus amittit, ut Modestinus scribit libro singulari de manumissionibus. Ad hanc legem Ulpianus libros quattuor, Paulus tres conscribere; ex quibus permulta exstant varijs Digestorum locis. Sed & libro quadagesimo titulus est, Qui & a quibus liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam, sub quo legis materia collecta est. Videnda deniq. est Nouella CLXII. Iustiniani cap. I. qua huius legis caput quoddam reprehenditur, quo videbatur denegare uxori actionem ex donatione viri constante matrimonio.

AEMILIA DE CENSORIBVS.

*Vid. Liu. lib.
xlv.*

INITIVM Censuræ exstat apud Liuium libro IV. M. Geganio Macerino iterum, T. Quinctio Capitolino quintum Consulibus. Morum & disciplinæ Romanæ penes eam regimen fuit, senatus equitumq. centuriæ, decoris dedecorisq. discrimen, publicorum priuatorumq. locorum ius, vectigalia populi Romani ab eius nutu atq. arbitrio pendebant. Hæc cum initio quinquennalis fuisset, Mamercus Aemilius Dictator iterum post nouem annos legem tulit, ne plus quam annua ac semestris Censura esset. Censores C. Furius Pacilus, M. Geganius Macerinus id ægre passi, Mamercum, quod magistratum populi Romani minuisset, tribu mouerunt; censuq. octuplicato, ut Liuius scribit, ararium fecerunt. Fuit is annus trecentessimus nonusdecimus Urbis. Ususq. est ea lege populus Romanus annos centum & viginti, ad Appium Claudium Cæcum, C. Plautium Venocem, qui lustrum vicesimum sextum fecerunt. Etenim post decem & octo menses Censuræ cum C. Plautius se antea abdicauisset, Appius noluit, magnaq. ei cum P. Sempronio de ea re contentio fuit, Q. Fabio Maximo Rulliano iterum, C. Marcio Rutilo, qui postea Censorinus appellatus est, Consulibus, post Romam conditam anno quadringentesimo.

dringentesimo quadagesimotertio. Quæ omnia discrete a Liuiio libro nono tradita sunt. Clodij quoq. lege Censura debilitata est, & Cæsarum imperio plane abolita. De qua re alius erit scribendi locus.

AEMILIA

SVMPTVARIA VEL CIBARIA.

M. AEMILII Quincti filij, Marci nepotis, Lepidi, qui Consul cum Q. Lutatio Catulo fuit anno Urbis sexcentesimo septuagesimoquinto, plures rogationes fuerunt, sed turbidæ, vt Tacitus libro tertio ait, hoc est, seditionis & tumultus plenæ, quibus acta Syllæ rescindere concupiuit, vt Florus libro nonagesimo Liuianæ epitomes, & libro tertio rerum Romanarum scribit. Appianus tamen agros tantum prioribus dominis restituere tentasse affirmat. Inter omnes constat bellum ciuile excitasse, quo a Q. Catulo collega, & a Cn. Pompeio magno oppressus est. Sumptuaria lex a Gellio & Macrobio Aemilia refertur: qua lege non sumptus cenarum, vt alijs, sed ciborum genus & modus præfinitus est. quamobrem cibaria quoq. appellatur. Cato tamen sumptuarias omnes, vt Macrobius refert, cibarias appellabat. Sed vereor ne non hæc Aemilia sumptuaria ad M. Aemilium Scaurum referenda sit, qui de sumptibus, & de libertinorum suffragijs tulit in Consulatu anno sexcentesimo tricesimo octauo, auctor est Plinius, siue quis alius, in libello de viris illustribus. Apertius Plinius maior libro octauo naturalis historiæ: Glires, inquit, Censoriæ leges, princepsq. M. Scaurus in Consulatu non alio modo cenis ademere, quam conchyliis, aut ex alio orbe conuectas aues. Hanc legem Iulia secuta est, de qua, vt de ceteris sumptuarijs, postea. Illud quod a Prisciano libro nono ex Aemilij Porcinæ oratione, vt lex Aemilia abrogaretur, relatum est, quo sit referendum, incertum est. Et quidem M. Aemilius Porcina Consul fuit cum C. Hostilio Mancino, sed his temporibus, vt neq. ad superiorem de Censoribus, neq. ad has ipsas Lepidi & Scauri referri possit, anno post Romam conditam sexcentesimo sexto-

Gell. lib. i. cap.
xxiv.
Macro. lib. iij.
cap. xvij.

mo sextodecimo. Sed potuit alius ex eadem familia esse, eodemq. cognomine; item alia lex esse, de qua nobis nondum constet.

AETERNIA DE MVLTIS.

De hac lege in Tarpeia Aeternia videndum est.

AGRARIAE LEGES.

De his in Cassia, Licinia, Flaminia, Sempronij, Appuleia, Seruilia, & Iulij.

AMBITVS LEGES.

In Petilia, Bæbia, Calpurnia, Tullia, Pompeia, Iulia.

ANNALIS VEL ANNARIA.

Videnda lex Iulia Annalis.

ANNONIANAE VEL

FRUMENTARIAE.

Hæ in Sempronij, & Clodij, atq. Appuleij quaerendæ.

ANTIA SVMP TVARIA.

HANC legem post Aemiliam, & ante Iuliam Antius Restio tulit, quæ præter sumptum æris, id etiam sanxit, vt qui magistratus esset, magistratumve capturus, ne quo ad cenam, nisi ad certas personas itaret. ita enim Gellius & Macrobius tradiderunt. Hanc nullo abrogante populus irritam fecit: latorq. legis foris postea numquam cenasse dicitur; ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse tulisset.

APPVLEIA

DE MAIESTATE.

CICERO libro secundo de Oratore refert C. Norbanum maiestatis accusatum lege Appuleia, qua minuens maiestatem plectebatur, accusauit P. Sulpicius, defendit M. Antonius optimus orator, odioq. magis Q. Seruiliij

Seruiliij Cæpionis, in quem seditio fuerat concitata, quæ legem iudiciariam tulerat, absolutus est; quam causa, qua maxime premebatur. Dixit in C. Norbanum testimonium M. Scaurus princeps Senatus, neq. tamen tanta auctoritate, aut religione vir, quidquam nocuit. Maiestatis leges aliæ fuere magis celebres, Varia, Cornelia, & Iulia. De hac vero nihil amplius accepi.

Val. Maxi. lib.
viii. cap.v.

APPVLEIA

FRUMENTARIA ET AGRARIA.

L Appuleij Saturnini pleræq. leges fuere in Tribunatu lata, quem triennio continuauit per vim ac seditionem. Eosdem enim tumultus excitabat eisdem legibus, aut valde similibus ijs, quæ Sempronij Gracchis perniciem attulerant. Sed repressus hic furor est C. Marius sextum, L. Valerius Flaccus Consulibus, anno sexcentesimo quinquagesimo tertio; auctorq. legum Tribunus occisus est; qua in re omnes conueniunt. Legibus referendis non modica discrepantia est. Namq. libro primo ad Herennium scriptum est legem frumentariam de semissibus & trientibus ferre eum cœpisse: quod ex his quæ de Sempronio Florus & Pedianus scribunt, ita accipio, vt semisse & triente tritici hordeiq. modius daretur. Sed hanc legem Q. Seruilius Cæpionem Quæstorem Urbanum impediuisse, tum Senatum docendo ærarium non posse pati tantam largitionem, tum etiam facto Senatusconsulto, si eam legem ad populum ferret, aduersus Rempub. videri eum facere; & collegis intercedentibus, ipsoq. perseverante cistellam deferre, Cæpionem cum alijs viris bonis impetum fecisse, pontes disturbasse, cistas deiecisse, impedimentoq. fuisse, quominus lex ferretur. Sed siue hæc lex non tenuerit, siue tota effecta a rhetore sit; L. Pisone, A. Gabinio Consulibus a P. Clodio Tribuno Plebis remissi trientes, semissesq. sunt, quos Sempronio lex introduxerat; iussumq. est, vt gratis frumentum populo daretur. Agraria varie a multis refertur. sunt enim qui scribant tulisse eum (vt gratiam Marianorum militum pararet) vt veteranis centena agri iugera in Africa

Cice. in orat.
pro C. Rabir.
perduel. reo.
Appia. lib. i.
bel. ciuil.
Eutrop. lib. v.
Flor. epir. Liuij
lib. xix. & lib.
iiij. ca. xvi. rer.
Rom. Plutar.
in Mario.

Plin. in lib. de
viris illust.
Cic. pro Balbo

Africa diuiderentur; vt Achaia, Macedonia, Sicilia nouis colonis destinaretur; vt aurum Tolofanum dolo sceleret. Capionis partum ad emptionem agrorum conuerteretur; vt aqua deniq. & igni ei qui in leges has non iurasset, esset interdictum. Appianus eam tantum partem refert, qua ea Galliae pars, vnde Cimbro Marius eiecerat, diuidi iussa est. alij agrariam tantum, alij Sempromiam instauratam scribunt. Illud nemo negat, leges has per vim latas, abrogatasq. postea fuisse.

A QVILIA DE DAMNO INIVRIA.

l.i. D. ad l.
Aqu. in Inst.
eo. tit. p. illud.
Nou. xviij. Authē. de trien. & semiss. p. studium. l. iud. lib. v. Etymol.
Cic. lib. iij. Off. si. & lib. iij. de natu. deo.
l. Gallus. de li. & post. l. & vno. D. de accepti. in Inst. qui. mod. tol. ob. p. est autem.
l. ij. D. eo.

l. si seruus seruum. p. huius. D. eo. in Inst. eo. tit. p. caput.

AQVILIUS Tribunus Plebis hanc legem a plebe rogauit, vt Vlpianus scribit libro octauodecimo ad edictum; & Iustinianus atq. Isidorus referunt. Quis tamen hic Aquilius, quove tempore fuerit, ignoratur. Sunt qui arbitrentur C. Aquilium Gallum fuisse, cuius sunt illa de dolo malo, de postumorum institutione, de stipulatione: sed mihi iurisperitorum formulæ illæ esse videntur, hoc autem plebiscitum; de cuius rogatione nullum certum auctorem habeo quem sequar. Huius autem legis verba Caius in libris ad edictum prouinciale refert. Capite primo ita cauetur. **QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM ALIENAMVE QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO.** Deinde cauetur, vt aduersus insitiantem in duplum actio sit. Secundi capitis, quia in desuetudinem abiit, vt Vlpianus & Iustinianus scribunt, verba eiusve sententia non exstat. Tercio capite ait lex. **CETERARVM RERVMPRÆTER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS SI QVIS ALTERI DAMNVMPAXIT QVODVSSERIT FREGERIT RVPERIT INIVRIA, QVANTIEA RESERIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS TANTVM AES DOMINO DARE DAMNAS ESTO.** De horum verborum interpretatione legenda sunt quæ eleganter ad hanc legem, & in Digestis, & in Constitutionibus, & Institutionibus

stitutionibus extant. Apud declamatores non dissimilis lex fingitur. DAMNI INIURIA DATI SIT ACTION. Item illa: QUI SCIENS DAMNUM DEDERIT REDDAT QUADRUPLUM: QUI INSCIENS SIMPLUM. Cicero in Bruto Aquiliae legis mentionem facit, & nisi mendum in eius verbis sit, non eadem lex est. Eodem tempore, inquit, accusator de plebe L. Cassidenus fuit, quem ego audiui iam senem; cum ab L. Sabello multam lege Aquilia de iustitia petiuisset.

Fabius declam. xiiij. alter Fabius cccclxxxiiij. Senec. lib. iij. declam. vi. & lib. v. decla. v.

ATILIA MARCIA DE TRIBVNIS MILITVM.

POST Romam conditam anno quadringentesimo quadregesimo secundo, C. Iunio Bubulco Bruto tertium, Q. Aemilio Barbula iterum Consulibus, L. Atilius, & C. Marcius Tribuni Plebis tulerunt, ut Tribuni militum senideni in quattuor legiones a populo crearentur; quae antea perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum ferme fuerant beneficia. Haec Lilius libro nono scribit. Polybius tamen libro sexto non senosdenos, sed quaternos & videnos creare solitos scribit; denos, qui dena stipendia fecissent; quaternos & denos, qui quina. Auctum itaq. numerum credendum est.

ATILIA DE TUTORIBVS DANDIS.

SI CVI nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur, in Urbe quidem a Praetore Urbano, & a maiore parte Tribunorum Plebis, tutor ex lege Atilia; in provinciis vero a Praesidibus prouinciarum ex lege Iulia, & Titia. Hic Atilianus tutor dictus est; qui neq. ex testamento, neq. legitimus fuit. Sed ex his legibus tutores pupillis dare desierunt, posteaquam primo Consules tutores ex institutione dare coeperunt; deinde Praetores ex constitutionibus. Haec Iustinianus libro primo Institutionum. Sed

In Inst. de Atilia. tuto. in princ. & p. sed ex his.

H & Sueton-

& Suetonius ait Ti. Claudium primum iussisse, ut pupillis extra ordinem tutores a Consulibus darentur: & Iulius Capitolinus a M. Antonino Praetorem tutelarem introductum esse: de cuius officio Ulpianus, & Paulus singulares libros scripserunt. Ex his constat Atiliam usque ad Claudium tenuisse. Quid vero a Iustiniano constitutum sit, in Iulia, & Titia dicemus. Antiquam fuisse hanc legem ex Litiio libro trigesimonono cognoscimus. Is enim scribit Sp. Postumio Albino, Q. Marcio Philippo Consulibus, anno post Romam conditam quingentesimo sexagesimo septimo, Hispalam post patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutorem a Tribunis, & Praetore petisse. Ulpianus in institutionibus: Lex Atilia iubet mulieribus, pupillisve non habentibus tutores, dari a Praetore, & maiore parte Tribunorum Plebis.

ATINIA

DE TRIBUNIS PLEBIS.

HAEC lex lata est, ut arbitror, a C. Atinio Labcone Tribuno Plebis, Ap. Claudio Lentulo, M. Perperna Coss. anno Urbis sexcentesimo viceesimotertio. Hic enim Tribunus eo anno Q. Cæcilium Metellum Numidicum Censorem, a quo in Senatu legendo præteritus fuit, de saxo deici iussit: sed ceteri Tribuni auxilio Metello fuerunt. Metelli collega Q. Pompeius fuit, uterque plebe; quod tum primum accidit. Hæc ex Cicerone in oratione ad Pontifices, & ex Floro libro quinquagesimonono, qui legis nostræ nullam faciunt mentionem. At vero A. Gellius libro quartodecimo Capitonem Tiberoni contra Mucij sententiam adfentiri scribit, ut Præfectus Urbi Latinarum feriarum causa relictus Senatum habere possit. Namque & Tribunis Plebis Senatus habendus erat, quamquam Senatores non essent ante Atinium plebiscitum. Ex his verbis apparet Atinia lege Senatores esse Tribunos factos, eosdemque posse senatum habere: quod Varro quoque apud eundem Gellium scribit.

Gell. lib. xiv.
cap. vij. & viij.

ATINIA

ATINIA DE VSVCAPIONE.

FURTIVARVM rerum, vt Iulianus, & Iustinianus scribunt, lex Duodecim tabularum, & lex Atinia inhibent vsucapionem; vi possessorum lex Iulia, & Plautia. Paulus quoq. libro quinquagesimoquarto ad edictum scribit: Quod autem dicit lex Atinia, vt res furtiua non vsucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, reuertatur: sic acceptum est, vt in domini potestatem debeat reuerti. Idem libro singulari ad legem Furiam Caniniam: In lege Atinia, inquit, in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, si eius vindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt. Referuntur ab Gellio libro septimodecimo legis huius, quam veterem appellat, verba, **QVOD SVBREPTVM ERIT, EIVS REI AETERNA AVCTORITAS ESTO.** Quis aliud, inquit, putet in hisce verbis, quam de tempore futuro legem loqui? Sed Q. Scæuola patrem suum, & Brutum, & Manilium viros apprime doctos quæsisse ait, dubitassequ, vtrumne in post facta modo furta lex valeret, an etiam in ante facta: quoniam **QVOD SVBREPTVM ERIT,** vtrumq. tempus videretur ostendere, tam præteritum, quam futurum. Verba Q. Mucij referuntur, ni fallor, a Pomponio libro vicesimosexto ad Q. Mucium: Verbum, **Erit,** interdum etiam præteritum, nec solum futurum tempus demonstrat, quod Pomponius multis exemplis confirmat. Auctoritas autem in hac lege eodem pacto accipitur, atq. in Duodecim **ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVCTORITAS,** & apud Ciceronem in Topicis: Quoniam vsus auctoritas fundi biennium est, sit etiam ædium. licet Venuleius & Scæuola in aliam rationem hoc verbo vtantur. Huius quoq. legis mentio fit a Cicerone in Prætura urbana.

l. non solum.
in princ. D. de
vsurp. & vsuca.
in Inst. cod. p.
furtiua.
l. sequitur. p.
quod autem.
cod. tit.

l. potestatis. de
verb. signi.

l. verbum erit.
de verb. signi.

l. vlt. D. de
uict. l. vlt. de
pigne. actio.

AVRELIA DE TRIBVNIS PLEBIS.

TRES fratres germani Aurelij Cottæ fuere, qui Consulatum intra decennium adepti sunt; C. Cottæ, qui

H 2 cum

cum L. Octauio Cn. F. Consul fuit anno Urbis sexcentesimo septuagesimo octauo; Marcus, qui ei successit, collega Luculli, & L. collega L. Manlij Torquati. Caij legem Cicero & Asconius referunt in Cornelianam: ut quod L. Cornelius Sylla Dictator contra Tribunos Plebis tulisset, ne alios magistratus eis capere liceret, abrogaretur. Qua lege Consul plebi gratificatus est, optimates offendit; licet, ut Cicero scribit, paulum dignitatis eis, non potestatis addiderit. Aliæ leges alijs de rebus ab eodem latæ, ipso postulante abrogatæ sunt. De Tribunicia potestate restituta in Sicilia scribemus.

AVRELIA IUDICIARIA.

M Licinio Crasso, Cn. Pompeio Magno Consulibus iudicia per L. Aurelium Cottam Prætorem ad equites Romanos translata sunt, ut Florus scribit libro nonagesimoseptimo. Is est L. Cotta, de quo supra scripsimus. Sed Pedianus & Paterculus non ad equites translata, sed communicata esse iudicia significant. Nam cum Sempronia lege a C. Graccho lata, equites annos fere quinquaginta iudicassent, decem Cornelia Senatores, quod Cicero in Verrinis significat; L. Cotta ut Senatores, Equites & Tribuni Aerarij iudicarent, ad populum tulit. Sed Pompeius secundo Consulari legem promulgauit, ut ex amplissimo censu, & centurijs lecti iudices, æque tamen ex eisdem tribus ordinibus iudicarent, & Cæsarem ipsos Tribunos adiudicandi munere amouisse Suetonius auctor est. Hos autem ex equitibus fuisse Plinius significat libro trigesimaltertio: Diuo, inquit, Augusto decurias ordinante maior pars iudicum in ferreo anulo fuit, qui non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quattuor decuriæ fuere primo. Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus; Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. Propter hoc etiam nunc Nongenti vocabantur ex nominibus selecti ad custodienda suffragiorum scita in comi-

tjjs

Asco. Ped. in
orat. pro Cor-
ne. & lib. ij. in
Verrem, & in
Pisonem. Pa-
terc. lib. ij.

tij. Varro originem nominis ostendit: ut cum tributum dictum sit, quod ea pecunia quæ a populo imperata erat, tributum a singulis pro portione census exigebatur, eaq. assignata attributum dictum est: ab hoc, inquit, quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, Tribuni Aerarij dicti sunt. Sed & Pedianus in Prætura urbana, eodem pecuniam ex Aerario in militum stipendium capere, & Quæstoribus, qui in provincias mittuntur, assignare scribit. Ex his apparet non male scriptum esse Cottam ad equites transfuisse; cum maiori ex parte equites iudicarent.

Adde Gell. lib.
vij. cap. x.

BAEBIA DE PRÆTORIBVS.

CONSTAT Prætorem eo tempore fuisse creatum, quo primum de Plebe Consules creari lege Licinia placuit: sed initio tantum vnum; cui adiectus est alter Peregrinus, qui inter peregrinos & ciues ius diceret, circa Urbis annum quingentesimum & decimum, post primum Prætorem anno centesimo vicesimoquarto. Non post multum temporis spatium quattuor Prætores ius dixerunt. His provinciæ singulis annis committebantur, Urbana, peregrina, Sicilia, Gallia, quæ etiam Ariminum dicebatur. Sex Prætores primum creati, C. Cornelio Cethego, Q. Minucio Rufo Consulibus, provinciæq. traditæ præter superiores vtraque Hispania, sed pro Gallia Sardinia commissæ fuit. Ab hoc tempore, ad L. Manlij Acidini Fulviani, Q. Fulvij Flacci, qui fratres germani fuerunt, Consulatum, seni Prætores per eos octodecim annos creati sunt. Erat is annus duorum fratrum Consulatus, Urbis quingentesimus septuagesimusquartus, quo Lilius ait lege Bæbia, qua de aginius, quattuor post multos annos creatos esse, ea alternis quaternos creati iubebat. Sed an alio tempore recepta fuerit, incertum est. Bæbij Tamphili paulo ante duo Consules fuerant fratres germani, Cn. & Marcus, Quincti filij, Cnei nepotes; ille L. Aemilij Pauli collega fuit, hic P. Cornelij Cethegi. Sed præter leges de Ambitu, quas P. Cornelius, M. Bæbius Consules ex auctoritate senatus ad populum

l. ij. p. deinde
cum placuisset.
D. de orig. iur.
Lilii. lib. vi.
& vij.

Flor. epit. Liu.
xix. & xx.

p. capta. ea. l. ij.
Lilii. lib. xxxij.

Lilius lib. xl.

d. l. ij. d. p.
capta.

pulum tulerunt, nihil aliud relatum inuenio. Fieri potuit, ut alter eorum eam tulerit, aut alius in Tribunatu Plebis. neq. enim alios eo nomine Consules fuisse accepti. Pratorum numerum Cornelius Sylla auxit, & Cæsares, ut a Pomponio traditur; & ad decem & octo Prætores peruentum est.

CAECILIA REPETVNDARVM.

Val. Max. lib.
xi. c. xi. & Fast.
Capitol.

POST Calpurniam, quæ prima de repetundis lata est, Cæciliam fuisse apparet. Hac enim lege L. Cornelius Lentulus Lupus, qui Consul cum C. Marcio Figulo fuerat, anno Urbis quingentesimo nonagesimo septimo, damnatus est. Censor tamen post nouem annos fuit, quam Consul cum L. Marcio Censorino, & iustrum quinquagesimum sextum fecit. Hanc Acilia, & ceteræ secutæ sunt.

CAECILIA ET DIDIA DE LEGIBVS FERENDIS.

Dion. lib. xlv.
& xlvj.
Gell. lib. v.
cap. xix.

CONSVLAREM hanc legem appellat Cicero in oratione pro P. Sextio: quamobrem arbitror latam esse anno post Romam conditam sexcentesimo quinquagesimo quinto, Q. Cæcilio Metello, T. Didio, Titi filio, Sexti nepote Coss. Eam de legibus ferendis fuisse credidi, qua caueretur, uti trinis nundinis proposita lex esset, antequam ferretur: utiq. diuersa capita separarentur, atq. alia id genus. Ciceronis verba sunt in oratione de domo: An etiam apertius aliquod ius populi, atq. legum? Si quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. Sin eadem obseruanda sunt: decreuit Senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populum non teneri. Ante Cæsarium principatum adoptio eius qui sui iuris esset, lege lata ad populum fiebat: lex vero nisi trinis nundinis proposita fuisset, non recte lata erat. Nundinæ dicebantur rusti-

rusticorum feræ, quibus nono quoq. die in urbem rustici conveniebant, ut Rutilius apud Macrobius scribit. Hæ factæ deinde lege Hortensia factæ sunt, ut Prætorius ius dicere rusticis quoq. liceret. Iure igitur Cicero queritur trinundinum in P. Clodij adoptione non esse servatum. Idem Philippica quinta: Nonne ante, inquit, lata, quam scripta? nonne ante factam vidimus, quam futuram quisquam est suspicatus? Vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi pæne recentes lex Iunia, & Licinia? De separandis capitibus rogationum idem Cicero in eadem illa oratione pro domo: Nonne fieri poterat, ut populo de Cyprio Rege placeret, de exulibus Byzantinis displiceret? Quæ est quasi alia vis, quæ sententia Cæciliæ legis & Didia, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nolit, accipere; aut id quod velit, repudiare? Huc pertinet quod idem ait libro secundo ad Atticum: Orbis hic in Rep. est conuersus culpa Catonis; sed rursus improbitate istorum, qui auspiciam, qui Aeliæ legem, qui Iuniam & Liciniam, qui Cæciliam & Didiam neglexerunt.

Viden. Cic. lib.
iij. de legib.

CAECILIA METELLA DE FULLONIBVS.

Ex Plinio libro trigésimosexto scimus Metellam legem fullonibus dictam, quam C. Flaminius, L. Aemilius Censores dedere ad populum ferendam, Metello, ut arbitror, Tribuno Plebis. Fuere hi Censores anno quingentesimo trigésimotertio, lustrumq. fecerunt tertium & quadragesimum, ut ex Livio libro vice-simotertio, & ex Consulum fastis nuper effolis cognouimus. Quid ea lege contineretur, ignoramus.

COELIA TABELLARIA PERDVELLIONIS.

Quattuor Tabellarias leges Cicero libro tertio de legib. enumerat, Gabiniam, Cassiam, Papiriam, Cæliam. His sancitum erat, ut populus non voce, sed tabella sus-

In Instit. de he-
re. quæ ab int.
de. p. inter-
dum. l. ult. D.
ad l. Iul. mag.
l. quos nos. de
verb. signi.
Cic. lib. i. Offi.
& in Oratore.

la suffragium ferret; Gabinia in magistratibus mandan-
dis, Cassia in iudicijs publicis, excepto perduellionis; Pa-
piria in legibus, Cœlia in ipso illo iudicio perduellionis.
Hoc crimen nos vix a maiestatis crimine distinguimus,
quo hostium numero habebatur, qui Rempublicam ho-
stili animo læsisset. Quos enim nos hostes dicimus, eos
veteres perduelles appellabant, quasi eos, cum quibus
duellum esset. Sic enim bellum quoq. appellatum est, ut
Caius libro secundo ad legem xii. tabularum, & Cice-
ro sæpe scripserunt. Exstat eiusdem Ciceronis oratio, qua
C. Rabirius huius criminis reus apud populum Roma-
num, a M. Tullio Consule defenditur.

CALPURNIA REPETVNDARVM.

Cic. lib. ij. Offi.
& in Bruto. &
in Frumen. &
de signis, in
Verrem.

De pecunijs repetundis primum lata lex est a L.
Calpurnio Pisone Frugi, Tribuno Plebis, L. Marcio
Censorino, M. Manilio Coss. initio tertij belli Punici;
quam secutæ sunt Cæcilia & Acilia, & aliæ pleræque,
quibus provinciæ a rapinis magistratuum nonnumquam
vindicatæ fuerunt.

CALPURNIA DE AMBITV.

Ascon. in Cor-
nel. & in An-
to. & Catul.
Cic. in eadem
Corne.

Calpurnius Piso Consul hanc legem tulit anno Vr-
bis sexcentesimo octuagesimosexto; eius collega
fuit M. Acilius Glabrio. Qua lege præter alias pœnas
pecuniariam adiectam Asconius ait. Et licet Cicero vi-
deatur significare de ea abroganda in Senatu actum esse:
idem tamen in oratione pro L. Muræna ita scribit: Di-
xisti Senatus consultum me referente esse factum, si mer-
cede conducti obuiam candidatis issent; si conducti se-
ctarentur; si gladiatoribus vulgo locus tributus; & item
prandia si vulgo essent data: contra legem Calpurniam
factum videri. Ante hanc legem idem crimen Petilia &
Cornelia, Bæbia, post eam Tullia, Pompeia & Iulia co-
ercebatur.

CAL-

CALPURNIA

MILITARIS.

APUD Nonium Marcellum Sisenna libro quarto historiar. scribit Calpurnia lege milites ciuitate donari concessum fuisse. Quod de auxilijs intelligendum est. Non dissimilis est Gelia, de qua suo loco.

CANINIA DE MANVMSSIONIBVS.

Videnda Fusia Caninia est.

CANVLEIA

DE CONNVBIO.

LIVIUS initio libri quarti scribit, M. Genutio, P. Curiatio Consulibus C. Canuleium Tribunum plebis rogationem promulgasse de connubio patrum, & plebis; ceteros Tribunos vno excepto, ut populo potestas esset, seu de plebe, seu de patribus veller Consules faciendi. Fuerat autem vetitum in duabus illis tabulis, quas Decemviri alijs & Gracia allatis addiderunt, ne matrimonia inter eos communia essent, quod & Liuius significat, & Dionysius dilucide scribit libro decimo antiquitatum. Itaq. cum de vtraq. rogatione magnis contentionibus ageretur, atq. impediretur a Tribunis delectus; lex de connubio accepta est; & Tribunos militum Consulari potestate ex utroq. corpore patres creati passi sunt. Fuit is annus trecentismus nonus, ut Liuius placet; alij anno ab eo discrepant. Dionysius in alterius Consulis nomine variat, Florus loco; in Ianiculum enim plebem concessisse scribit. Sed & de tota connubij mentione Dionysius silet, cum cetera magna diligentia exequatur.

Diony. lib. xj.
antiquit.
Flor. lib. i. cap.
xxv. rer. Ro.
manar.

CASSIA

AGRARIA.

IDEM Liuius scribit libro secundo Sp. Cassio tertium, Procule Verginio Consulibus primum Agrariam legem

gem esse promulgatam, numquam postea sine maximis motibus agitatam. Namq. cum esset fœdus iſtum cum Hernicis, agriq. partes duæ essent ademptæ; inde dimidium Latinis, dimidium plebi diuidebat Spurius; adiciebat agri publici aliquantum, quem possideri a priuatis criminabatur. Alter Consul largitioni resistebat auctoribus patribus, & plebe non inuita, quod cum Latinis & Hernicis agrorum communicatio regni suspicionem præberet. Itaq. altera lege promulgata ab eodem, vt pro Siculo frumento pecunia accepta populo redderetur; aspernata vtamq. plebs est, auctorq. earum Cassius damnatus, necatusq. est. Agrariæ legis nomen sapius deinde a Tribunis iactatum, illas quoq. turbas concitauit, quas in Licinijs & Sempronijjs persequemur. Erat is annus Vrbis ducentessimus sexagesimusoctauus, ab exactis Regibus vicessimusquartus.

Viden. Diony.
lib. viij. Valer.
lib. v. cap. viij.
& lib. vj. c. iij.
Cic. pro domo.

CASSIA TABELLARIA DE IVDICIIS.

SECVTA post biennium Gabiniam de magistratibus mandandis Cassia est de populi iudicio. Ea a nobile homine lata est L. Cassio, sed dissidente a bonis, atq. omnes rumusculos populari ratione aucupante. Hæc Cicero libro tertio de legibus. Idem in Bruto scribit L. Cassium multum potuisse, non eloquentia, sed dicendo tamen; qui non liberalitate, sed ipsa tristitia & seueritate popularis fuit. Cuius quidem legi Tabellariæ, inquit, M. Antius Briso Tribunus plebis diu restitit, M. Lepido Consule adiuvante. Eaq. res P. Africano vituperationi fuit; quod eius auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Et postea: Iudicia populi, quibus aderat Carbo, iam magis patronum desiderabant tabella data; quam legem L. Cassius Lepido & Mancino Consulibus tulit. M. Aemilius Lepidus Porcina, & C. Hostilius Mancinus Consules fuere anno sexcentesimo sextodecimo, vt in Aemilia Sumptuaria scripsimus. Africani culpam indicat idem Cicero libro tertio: Cassiæ, inquit, legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur: tū si tabellariam tuleris, ipse præstabis. De eadem lege in Lælio, & in

& in Sextiana plura scribit. Nusquam tamen relatum inueni, in quo magistratu Cassius tum fuerit. Illius exceptionis in Cœlia mentionem fecimus, vt in perduellionis solo crimine non tabella, sed voce iudicium perageretur: quod illa lege abrogatum est. Hic est ille L. Cassius, qui identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset, vt Asconius libro secundo in Verrem notat, & Cicero in Rosciana priore. A quo Cassiani iudices optimi quique iustissimi appellati sunt.

CASSIA DE DAMNATIS.

M. TULLIUS apud Pedianum in Corneliana scribit, quæ lege suffragiorum vis potestasque conualuit, & alteram Cassiam, quæ populi iudicia firmavit. Hæc ita Pedianus interpretatur, vt de Tabellaria illa superiore, & de hac ipsa, quæ de agimus, Tullius senserit: latamque fuisse dicit a L. Cassio L. F. Longino, qui Consul cum C. Mario fuit anno Urbis sexcentesimo quadragesimo sexto. Is plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulisse dicitur: in quibus hanc, Vt quem populus damnasset, cuiue imperium abrogasset, in Senatu ne esset. Gerebat autem simultates cum Q. Cæcilio, qui ante biennium Consul fuerat; cui populus quod male aduersus Cimbros pugnasset, imperium abrogauerat. Hæc Asconius; quem in his quæ de Cæcilio scribit, memoria lapsum putauerim; cum Florus libro sexagesimo septimo eadem de Q. Seruilio Cæpione scribat, quod ex Plutarcho in Mario, & Eutropio libro quinto cognosci etiam potest: aut pro Q. Cæcilio, Q. Cæpione legendum est. Q. vero Cæcilius Metellus, ne in Apuleiam iuraret, in exilium abiit sexto Marij Consulatu.

Flor. lib. lxi.
Appian. lib. i.
bell. ciui. Cicero post reditū,
& pro Balbo,
& pro domo.

CASSIA DE PATRICIIS.

C. CAESAREM Dictatorem lege Cassia Senatorum, patriciorumque numerum auxisse Cornelius Tacitus li-

rus libro vndecimo scribit. Idem, inquit, diebus innumerum patriciorum adsciuit. Claudius, vetustissimum quemq. e Senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant; exhaustis etiam, quas Dictator Caesar lege Cassia, & princeps Augustus lege Sentia sublegere. Suetonius quoq. eum & Senatum suppletuisse, & patricos adlegisse significat. Notaq. sunt, quæ de nouis Senatoribus, & de angustis sedibus iocose illis diebus dicta fuere. Patricij tum dicebantur, qui a patribus, hoc est Senatoribus, descendebant; de quibus Vlpianus & Iustinianus senserunt, cum aut Quæstoris officium, aut populæ significationem ostendunt. Alij tamen locis Senatores quosdam significant insigni quadam, & supra omnes illustres viros dignitate præstantes.

Macrob.
Quintilian.

I.vni. D. de off.
Quæst. in In-
stit. de iur. nat.
p. plebiscitum.
I. vlt. D. de Sen-
nat. in Instit.
quib. mo. ius
p. p. fol. p. fi-
lius. I. nemini.
I. vlt. C. de con-
sulib. lib. xij.
I. vlt. C. de de-
curio. lib. x.
Nou. xxxviii.
lxi. lxxxi.

CINCIA MVNERALIS

SIVE DE DONIS ET MVNERIB.

PLAUTI verba sunt: Neu muneralem legem, neu le-
noniam roga: fuerit necne, flocci æstimo. Sex. Pom-
peius hæc ita interpretatur, vt Muneralis sit, qua Cincius
cauit, ne cui liceret munus accipere. Latam esse hanc le-
gem arbitror a M. Cincio Alimento Tribuno plebis, qui
cum Prætor, & decem legatis in Siciliam traiecit, vt de
P. Scipionis exercitu inquireret, M. Cornelio Cethego,
P. Sempronio Tuditano Consulibus, vt Liuius refert li-
bro vicesimonono. Namq. his Consulibus Cicero in Ca-
tone Maiore scribit, Q. Fabium Maximum senem admo-
dum legem Cinciam de donis & muneribus suasisse. Et
libro secundo de Oratore M. Cincium, ait, quo die legem
de donis & muneribus tulit, cum C. Centho prodisset,
& satis contumeliose, Quid fers Cinciole, quæsisset; vt
emas Cai, respondisse, si vti velis. Eiusdem legis Liuius
in his quæ de lege Oppia abroganda Cato dixerat, men-
tionem facit, Quid, inquit, legem Cinciam de donis &
muneribus excitauit, nisi quod vestigalis iam & stipen-
diaria plebs esse Senatui cœperat? Arnobius de eadem li-
bro secundo contra gentes, & Tacitus libro vndecimo,
tercio.

Liui. lib. xxxiv.

tertiodecimo, & quindecimo: qui solus ne quis ob causam orandam pecuniam, donumve acciperet, hac lege fuisse cautum scribit. Id Claudium lege restituta ad fertur dena moderatum fuisse. Vlpianus centum aureos nummos permitti libro octauo de omnibus tribunalibus scribit. Quae omnia, etsi aliquando tenuerint, usu abrogata saepius sunt. Deniq. ad hanc legem Iulius Paulus librum singularem scripsit, ex quo illud sumptum est, quod libro primo Digestorum exstat: Contra legem facit, qui id facit quod lex prohibet: in fraudem vero, qui saluis verbis legis sententiam eius circumueniat.

Adde Cic. lib. i. episto. ult. ad Atticum. Plin. lib. v. epi. l. i. p. si cui. de extraor. cogni.

l. contra. de legib.

CLAVDIA

DE TUTELIS FEMINARVM.

DE hac lege nihil aliud accepimus, quam quod Leonis constitutione continetur: Constitutione, inquit, diuæ memorie Constantini lege Claudia sublata pro antiqui iuris auctoritate, saluo manente adgnationis iure, tam consanguineus, id est frater, quam patruus, ceteriq. legitimi ad pupillarem feminarum tutelam vocantur. Hanc esse Constantini constitutionem arbitror, quæ libro tertio Theodosianar. reperitur aliqua ex parte deminuta. In feminis, inquit, tutelam legitimam consanguineus patruus non recuset. Vereor tamen ne non lex Claudia ad tutelam feminarum pertineret, de quibus Cicero in oratione pro L. Murena, & pro L. Flacco. Etenim veteri iure omnes mulieres propter infirmitatem consilij in tutorum potestate erant: Hanc perpetuam tutelam Scuerinus appellat libro secundo Topicorum Tullianorum; qua liberari mulieres dicit, cum in manum viri conuenissent. Sed tutela hæc in usu non est, & nulla sexus in tutelis differentia est, modo in ætate pupillari sint.

l. iiii. C. de legit. tut.

Viden. Lilius initio li. xxxiv.

CLAVDIA

DE NAVIBVS.

Q. CLAVDIVS Tribunus plebis, C. Flaminio, qui cum Cn. Seruilio Gemino eodem anno Consul iterum

iterum designatus fuit, legis suafore tulit hanc legem, ut ne quis Senator, quive Senatoris pater esset, maritimam nauem, quæ plus quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum (inquit Linius in calce libri vi cespimprimi) ad fructus ex agris vectandos; quæstusq. omnis patribus indecorus visus est. Erat is annus Urbis quingentesimus trigessimusquintus. De hac lege Cicero in libro de supplicijs in Verrem: Noli, inquit, metuere Hortensi, ne quæram, qui licuerit ædificare nauem Senatori. antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere. Hoc idem lege Iulia repetundarum Senatoribus prohibetur.

l.ij. de vac. &
c. c. m. m.

CLAVDIA DE SOCIIS.

LIVIVS libro quadragesimoprimo scribit C. Claudio Ap. F. Pulchro, Ti. Sempronio P. F. Graccho Coss. anno Urbis quingentesimo septuagesimosexto, legatos sociorum nominis Latini questos esse in Senatu ciues suos plerosq. Romam migrasse, deserta oppida, desertos agros, breui nullum militem dare posse: genera fraudis esse, quod lex socijs nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. Hos ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis ea condicione ut manumitterentur, mancipio dare, libertinosq. ciues esse: quibusq. stirpes deesset, ciues Romanos fieri per migrationem & censum. Itaq. C. Claudius Cos. legem de socijs tulit, & edixit, Vti qui socij, ac nominis Latini ipsi maioresve eorum M. Claudio, T. Quinctio Censoribus, postq. ea apud socios nominis Latini censi essent; omnes in suam quisq. ciuitatem ante Kal. Nouembres redirent; quæstio, qui ita non redissent, L. Mummio Pr. decreta est. Ad legem, & edictum Consulibus Senatusconsultum adiectum est: ut Dictator, Consul, Interrex, Censor, Praetor, qui nunc esset; apud forum, cum manumitteretur, in libertatem vindicaretur, ut iurandum daret qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ causa manu non mittere; qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Hac in posterum

rum causa, iurisq. dictio C. Claudio Consuli decreta est. Huic legi Licinia & Mucia similis fuit, de qua suo loco dicemus.

CLODIA ANNONIANA SIVE FRUMENTARIA.

P. CLODII, qui se P. Fonteio in adoptionem dedit, ut Tribunus plebis fieret, quattuor leges fuisse Asconius ait: Annonianam, quæ summe popularis fuit, Ut frumentum, quod antea populo semissibus ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur: alteram de obnuntiatione tollenda: tertiam de collegijs: quartam de Censoria nota. Has in Tribunatu L. Calpurnio Pisone, A. Gabinio Consulibus tulit, post Romam conditam anno sexcentesimo nonagesimoquinto. Easdem Fonteias appellari posse facile dixerim; sed quia nusquam id nomen aut auctori legum, aut ipsis legibus inditum legi, magis frequentato usus sum. De hac nostra Cicero in Sextiana conqueritur quintam prope partem vectigalium remissis trientibus & semissibus ararium perdidisse. In Appuleia autem diximus, C. Sempronij Gracchi de eadem re legem fuisse, qua frumentum hac modica pecunia dabatur; item Appuleium similem promulgasse; Clodium vero totam eam pecuniam sustulisse. Hanc liberalitatem Cæsares secuti sunt; quorum vestigia manent libro vndecimo Constitutionum ab Iustiniano collectarum.

Cice. in orat.
de domo.

Asco. in Pison.

C. de nauicula, & C. de canone fru. vi. Ro. & C. de fru. urb. const. & C. de frum. Alex. lib. xi.

CLODIA DE OBNUNTIATIONE.

Hac lege Aeliam & Fufiam abrogatas fuisse antea scripsimus. Hac enim cauebatur, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo seruaret. Et quidem Gellius libro tertiodecimo scribit in edicto Consulium, quo edicere solebant, quis dies comitijs centuriatis futurus esset, scribere solitos ex vetere forma perpetua: **NE QVIS MAGISTRATVS MINOR DE CAELO SERVASSE VELIT.** Minores autem magistratus appellabant,

bant, quorum minora auspicia erant. Maxima auspicia Consulibus, aut Prætoribus collega non fuerunt; Prætores Consulibus fuerunt. Itaq. Censores tantum inter se, & Prætores, Consulesq. inrer se turbabant, & retinebant auspicia. Sed quod maius imperium Consulibus erat, quam Prætorum; Prætor Consuli non obnuntiabat, licet eius collega esset. Reliqui minores magistratus erant, qui tribus comitijs fiebant: nam maiores centuriatis. Hæc Gellius ex M. Messalæ Auguris de auspicijs libro primo, & tertio decimo C. Tuditani. Hæc eadem de re Tullianæ leges exstant præclaræ: VIS IN POPULO ABEST. PAR, MAIORQ. POTESTAS PLUS VALET. CUI TURBASSITUR IN AGENDO, FRAUS AVCTORIS EST. INTERCESSOR REI MALÆ SALVTARIS CIVIS EST. QVI AGENT AVSPICIA SERVANTO. AVGVRI PVBLCIO PARENTO. His omnibus fiebat, quod idem Tullius ait, vt licet nonnumquam bonis legibus impedimento mali ciues essent, tamen impediri bonam legem melius erat, quam concedi malā. Cetera in Aelia persecuti sumus. Huius legis Cicero mentionem facere videtur Antoniana secunda his verbis: Quisquam ne diuinare potest, quid vitij in auspicijs futurum sit; nisi qui de cælo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges; & si quis seruauit, non habitis comitijs, sed priusquam habeantur, debet seruare.

CLODIA DE COLLEGIIS.

Cice. in Pison.
& pro Sextio.

l. vii. D. de collegijs.

TERTIA lege P. Clodius collegia restituit, a Senatu antea sublata; nouaq. instituit; quæ Cicero ait innumerabilia fuisse, eaq. ex omni fece Urbis, ac seruitiorum constituta. Sed si modus ea in re fuisset, sodalitates, collegiaq. huiusmodi, dum ne quid ex publico iure corrumpant, & Solonis lege, & Duodecim tabularum permissa sunt. Qua de re in Duodecim plenius.

CLODIA

CLODIA DE CENSORIA NOTA.

QUARTA Clodij lex fuit, Ne quem Censores in Senatu legendo praterirent, neve qua ignominia afficerent; nisi qui apud eos accusatus, & utriusq. Censoris sententia damnatus esset. Hæc Pedianus, Cicero hac de re in Sextiana: Consulibus illis tacentibus lata lex est, ut Censoria notatio, & gravissimum iudicium sanctissimi magistratus de Republica tolleretur. Et in Pisonem: Quadringentos annos iudicium rationemq. Censoriam tenueramus: eam potestatem minuere, quominus de moribus nostris quinto quoq. anno iudicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est. De initio, & potestate Censoria in Aemilia ex Liuij libro nono scripsimus: ex quibus apparet aliquando imminutam quinquennalem potestatem, & non totos quadringentos annos Romanos ea potestate usos. Eleganter quoq. a M. Cicerone in oratione Cluentiana quanti note Censoriæ faciendæ essent, perscriptum est.

CLODIA

DE VICTORIATIS.

VICTORIATVM lege Clodia percussum esse, Plinius ait: namq. antea ex Illyrico aduectum mercis loco habitum fuisse, nomenq. ex Victoria, qua signatus erat, habuisse scribit. Victoriā ab eo dictam Varro significat, quod superati vinciantur; eamq. cum corona & palma fingi, quod corona vinculum capitis est; palma autem ex utraq. parte natura vincta habet paria folia; vel quia (ut Plutarchus apud Gellium scribit) prementibus vigentibusq. non cedat. Volusius Macianus in libello de asse: Victoriatus tantumdem, inquit, valet, quantum olim quinarius. At peregrinus nummus loco mercis, ut nunc tetradrachmum & drachma habebatur. Denarius primo asses decem valebat, vnde & nomen traxit: quinarius dimidium eius, idest, quinque asses, vnde & ipse vocatur: sestertius duos asses & semissem. Nunc denarius sexde-

Plin lib. xxxiiij. cap. iij.

Liuius lib. xli.

Varro lib. iv. de ling. Lat.

A. Gellius lib. iij. cap. vi.

K cim,

*l.vlt. C. de do-
nat. p. postea.
in Inst. de suc-
ces. liberr.*

cim, Victoriatus & quinarium octo, sestertius quattuor asses valet. Hæc Macianus, quæ magna ex parte cum Plinio conueniunt, & non aliena sunt ab Iustiniani constitutionibus. Quis autem huius legis auctor fuerit, quoque tempore ea promulgata sit, ignoramus.

CLODIA DE SCRIBIS.

SVETONIVS auctor est Domitianum scribas Quæstorios ex consuetudine, sed contra legem Clodiam negotiantes, venia donasse. De hoc scribarum Quæstiorum ordine, Cicero in Frumentaria: Ordo est honestus, inquit, quis negat? est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magistratuum committuntur. Illic etiam persequitur eos, qui scribarum nomine quidquam detrahunt: ut omnis hæc nundinatio lege Clodia recte amota sit. De qua tamen lege nihil amplius accepi.

CORNELIA BAEBIA DE AMBITV.

Liui. lib. vij.

ANNO post Urbem conditam quingentesimo septuagesimo secundo P. Cornelius Lucij filius, Publij nepos Cethegus, M. Baebius Q. F. Cn. N. Tamphilus Consules leges de ambitu ex auctoritate Senatus ad populum tulerunt, ut Liuius scribit libro quadragesimo. Legis capita, aut pœnam ipse non expressit: quod in Petilia, quæ prima de hoc crimine lata est, desideramus item apud Florum libro quadragesimo septimo. Sed historici iuriconsultorum munere fungi noluerunt, exstantibus præsertim tabularijs legum in ære incisarum. De Calpurnia de ambitu antea dictum est.

CORNELIA TESTAMENTARIA NUMMARIA SIVE DE FALSO.

L. CORNELIVS Lucij filius Publij nepos Sylla Felix Dictator perpetuus anno Urbis sexcentesimo septuagesimo

ptuagesimoprimo factus est. in ea potestate pæne regia, multa constituit; quæ nos singillatim persequemur. Ac principio Pomponius refert quæstiones publicas constituisse de falso, de parricidio, de sicarijs; Prætoresque quatuor adiecisse. De falso legem Macer Corneliam de testamentis, Iustinianus testamentariam & de falsis, Cicero testamentariam nummariam appellant. De qua Imperator ita scribit: Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, vel subiecerit, vel signum adulterinum fecerit, sculperit, expresserit sciens dolo malo. Eiusque legis pœna in seruos vltimum supplicium est, quod etiam in lege de sicarijs, & veneficis, seruatur; in liberos vero deportatio. Aconius in Prætura vrbana Corneliam testamentariam nummariam interpretatur eam esse, quæ de moneta scripta esset; vt ne quis priuatus pecuniam faceret. Sed & Vlpianus eadem de re: Lege, inquit, Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur. Eadem lege exprimitur, ne quis nummos stagnæos, plumbeos emere, vendere dolo malo vellet. Præerant huic muneri Triumviri Monetales, auri, æris, argenti flandi, ferundi gratia creati: de quibus Cicero in epistola ad Trebatium, & Pomponius libro singulari enchiridij. Ad hanc legem multa Iustinianus libro quadragesimooctauo Digestorum ex varijs iuris interpretum locis collegit.

l. ij. p. capta. D. de orig. iur.

l. i. D. de publi. iud. in Inst. eo. p. item l. Corn. Cic. lib. ij. in Verrem.

l. lege. D. de l. Corn. de falsis.

d. l. ij. p. deinde cum esset.

CORNELIA DE SICARIIS ET VENEFICIS.

LEGE Cornelia de sicarijs & veneficis, inquit Marcianus, tenetur, qui hominem occiderit, cuiusve dolo malo incendium factum erit, qui hominis occidendi, furtive faciendi causa cum telo ambulauerit, qui ve cum magistratus esset, publico ve iudicio præfesset, operam dedisset, quo quis falsum iudicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Præterea tenetur, qui hominis necandi causa venenum confecerit, dederit: qui ve falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publi-

lil. D. ad leg. Corn. de sicar.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

l.ij. cod. tit.

co iudicio rei capitalis damnetur: quive magistratus in-
 dexve quaestionis sub capitale causam pecuniam accepe-
 rit, ut publica lege reus fieret. De veneno alio loco idem
 scribit capite quinto eiusdem legis cauere, qui venenum
 malum necandi hominis causa fecerit, vel vendiderit, vel
 habuerit, plecti. Cicero in oratione pro A. Cluentio hac
 eadem legis verba refert: Iubet, inquit, lex ea, qua lege hac
 quaestio constituta est, iudicem quaestionis cum ijs iudici-
 bus qui ei obuenerint, quaerere de veneno. In quem qua-
 rere? infinitum est: QVIVMQUE FECERIT VENDI-
 DERIT EMERIT HABVERIT DEDERIT. QVI VE-
 NENVM MALVM FECIT FECERIT. omnes viri, mulie-
 res, liberi, serui, in iudicium vocantur. Quid eadem lex sta-
 tim adiungit? DEQUE EIVS CAPITV QVAERITO, QVI
 TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATTVOR
 PRIMIS, QVIVE QVAESTOR TRIBVNVS PLERVSQVE
 Deinceps omnes magistratus nominavit: QVIVE IN
 SENATV SENTENTIAM DIXIT DIXERIT: QVI EO-
 RVM COIT COIERIT CONVENIT CONVENERIT
 QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNETVR.
 Hac parte equites Romanos, qui in magistratu non e-
 rant, non teneri, ex ipsis verbis defendit: eamque prius a C.
 Sempronio Graccho, deinde a L. Sylla latam non multo
 post significat. Item de falso testimonio eadem cauere:
 QVI COIERIT CONVENERIT CONSENSERIT
 FALSVME TESTIMONIYM DIXERIT. De eo vero
 qui cum telo ambulauerit, idem in Miloniana: Persapien-
 ter, inquit, & quodammodo tacite dat ipsa lex potesta-
 tem defendendi, quae non modo hominem occidi, sed
 esse cum telo hominis occidendi causa vetat. Huius cri-
 minis legisque poenam Iustinianus ait eandem esse, quae in
 lege superiore, ut ultinio supplicio puniantur non serui
 tantum, ut supra scriptum est, sed homicidae ultore ferro,
 venefici capite damnantur: quibus coniungit eos qui arti-
 bus odiosis tam venenis, quam susurris magicis homines
 occiderint. Sed Marcianus Corneliae de sicarijs poenam
 fuisse ait, insulae deportationem, & omnium bonorum
 ademptionem: solitos tamen postea capite puniri, nisi
 honestiores essent. Sicarios a sica, quem ferreum cultrum
 Iustinianus interpretatur, appellari constat. Teli vero ap-
 pellatio

p. item lex Cor-
 nelia de falsi-
 in Inst. de pub-
 lica.

p. item lex Cor-
 nelia de sica.
 cod. tit.
 d. l. iij. in fi.

d. p. de sicarijs.
 & l. si caluitur.
 de verb. signi.

pellatio latius patet: quidquid enim manu in aliquem mitti potest, comprehenditur. Iam vero Suetonius scribit C. Cæsarem in exercenda de sicarijs quæstione eos quoq. sicariorum numero habuisse, qui in proscriptione obrelata civium Romanorum capita pecunias ex arario acceperant; licet Cornelij legibus exciperentur. Sed & Caius libro septimodecimo ad edictum provinciale lege Cornelia caueri scribit de præmio accusatoris, qui requisivit & renuntiavit eos servos qui ex ea familia ante quæstionem fugissent; ut in singulos servos, quos convincerit, quinq. aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Præterea cauetur, inquit, ut de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de sicarijs iudicium fiat, ita ut ex vinculis causam dicant, & convicti perinde ac servi puniantur, & ei qui convicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Hæc omnia latius in Digestis & Constitutionibus videre licet.

l. lege Cornelia. D. de S. C. Silanian.

CORNELIA DE PROSCRIPTIONE.

CUM victis Marianis Sylla Urbem esset ingressus, & ciues cædendi finis nullus fieret, Q. Catulus dixisse fertur Syllæ: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tum L. Sylla Furfidio primipilari auctore tabulam proscriptionis primus excogitavit. Ac principio octoginta tantum viros, postea quadringentos proscripsit, ut Entropius libro quinto scribit. Tulit autem de proscriptione legem, Ut qui proscriptum recepisset, capitale esset; nemine neq. fratre, neq. filio, neq. parente excepto. qui proscriptum occidisset, siue servum dominus, siue patrem filius interemisset, ei duo talenta mercedis nomine darentur. Proscriptorum quoq. liberos honoribus privavit, & bona proscriptorum publicavit, posteaq. hasta vendidit. Hæc Plutarchus in Cornelij Syllæ vita. Cicero in Rosciana prior, quæ tota ad hanc legem pertinet, dubitare videtur, Valeria ne, an Cornelia lex hæc de proscriptione appellanda

Cic. de lege a-
graria lib. iij.
& de legib. li. i.
Appia. lib. i.
bel. ciuil.
Flor. lib. lxxxix.

landa sit. Verum ego, inquit, hoc quæro, qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, siue Valeria est, siue Cornelia (non enim noui, neq. scio) verum ista ipsa lege bona Sex. Roscij venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse, vt eorum bona veneant, qui proscripti sunt, aut eorum qui in aduersariorum præsidij occisi sunt. Dubitationis causa esse videtur, quod vt idem scribit, L. Valerius Flaccus Interrex de Sylla Dictatore tulit, vt omnia quæcumq. ille fecisset, essent rata; vtq. quem vellet ciuium indicta causa occidere posset: cum vero hæ omnes iniustissimæ essent, ac per vim latæ, contemnere eas Cicero, atq. earum minus peritus videri vult. De eadem lege Cicero in Prætura urbana sensit, cum docet lege Cornelia proscriptum iuari vetitum esse. Quod vero de proscriptorum liberis dicitur, sæpius tentatum est vt abrogaretur: sed Cæsar eos primus ad honores admisit, vt Suetonius scribit. Eadem lege arbitror agros publicatos quorundam municipiorum, & coloniarum, quæ Marianorum partes sequebantur, vt Cicero in Rullum tertia oratione ostendit.

CORNELIA DE TRIBVNIS PLEBIS.

Flor. lib. lxxxix.

Appia. lib. i.
bel. ciuil.
Asco. in Corne.
Cic. lib. iij. de
legib.

Gell. lib. xij.
cap. xij.

Hoc quoq. Syllæ fuit aduersus plebeios, vt Tribuniciam potestatem multis modis minueret. Abstulit enim Tribunis ius legum ferendarum; quo iure omnem Rempublicam conturbare solebant, lege præsertim Hortensia plebiscitis confirmatis. Abstulit honores alios, magistratusve habendi potestatem: quod postea C. Cotta Consul lege Aurelia lata restituit. Illud deniq. Tribunis solum reliquit, vt cum iniuriæ faciendæ potestatem non haberent, auxilium ferendi haberent facultatem. Atq. ea plane causa fuit Tribunos creandi, vt auxilio essent, ne cui iniuria fieret: quamobrem prehensionem habebant, vocationem non habebant. Exstat Macri Tribuni plebis oratio ex historijs Sallustij, qua lex hæc abroganda curatur. Enumerat autem, qui Tribuniciam potestatem aut restituere, aut euertere conati sint: de quibus in Sicinia dicemus. In ea oratione vim Tribuniciam telum a maioribus liber-

libertati paratum appellat, seruitutem vero eum rerum statum. Constat autem Cn. Pompeio Consule, neq. Cæsare, neq. M. Crasso altero Consule inuito Tribuniciam potestatem fuisse restitutam.

CORNELIA SVMPTVARIA.

SVMP TVARIAS leges Ammianus Marcellinus libro sextodecimo scribit, ex rhetris Lycurgi sumptas fuisse, diuq. obseruatas, & iam senescentes reparasse Syllam. Diodorus Siculus libro duodecimo bibliothecæ Zaleucum omnium optimas Locrensisbus tulisse, quibus & conuiuia & sodalitates coercuit; & aureis anulis aut delicatis vestibus uti vetabat, exceptis mœchis, aut lenonibus; mulieres vna plus ancilla uti, nisi temulenta foret; item domo noctu egredi ne liceret, nisi ad amatorem iret. Ita prius magnum crimen confiteri oportebat, quam delictijs sumptibusq. operam darent, quibus ad illa facilis aditus pateret. Sed ut ad Corneliam redeamus, ea cenarum sumptus coercebatur. Namq. ut Gellius scribit, Kalendis, Nonis, Idibus, atque ludorum diebus, ferijsq. quibusdam sollempnibus, sestetij tricenis cenam parare ius potestasq. erat; ceteris tantum ternis. Macrobius hac lege non magnificentiam conuiuiorum prohibitam fuisse ait, sed minora pretia rebus venalibus imposita. Plutarchus Syllam non solum de sumptibus cenarum, sed de funerum quoq. sumptibus leges tulisse scribit, quas postea facile migrauerit. Hanc legem secuta Aemilia est, de qua antea scripsimus.

Lib. ij. c. xxiv.

Lib. iij. Saturn.

In Sylla.

CORNELIA IUDICIARIA.

IDEM L. Sylla equites Romanos, quos primus C. Sempronius Gracchus lege lata iudices fecerat, iudicare vetuit; & in Senatorum potestatem iudicia restituit. Decem solos annos iudicauerunt, ut Cicero in Verrinis scribit. Aurelia enim lege tribus ordinibus Senatorum, Equitum, & Tribunorum ærariorum iudicia commissa sunt.

CORNE-

CORNELIA DE ORDINE MAGISTRATVVM.

*I. vni. D. de
offic. Quæst.*

*Cic. lib. iij. de
legib.*

SI VE hic magistratum gerendorum ordo a Sylla constitutus lege lata sit, siue id sine lege seruari voluerit, Appianus scribit non antea Prætores, quam Quæstorem, neq. antea Consulem, quam Prætores fieri permisisse. Item intra decennium nemini eundem magistratum dari iussisse. De Quæstura idem Vlpianus scribit, ingressum esse & primordium gerendorum honorum, sententiæq. in Senatu dicendæ. Tulliana tamen lex Aedilibus hoc tribuit, vt is primus ascensus sit ad honoris amplioris gradum. Et in Verrinis paulo amplius quam priuatum Aedilem se vocat, licet Quæstor antea in Sicilia fuisset. Itaq. sic constituendum est Quæstore primo, postea Aediles, deinde Prætores, postremo Consules veteres magistratus constituisse. His ætatem Annali lege certam fuisse constitutam constat, vt in Iulia Annali scribemus. De decem annis Liuius libro septimo; Apud quosdam, inquit, inuenio L. Genutium Tribunum plebis tulisse ad populum ne scenerare liceret. item alijs plebiscitis cautum, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet; neve duos magistratus vno anno gereret; vtique, liceret Consules ambos plebeios creari. Ea lege Florus scribit libro quinquagesimosexto Scipionem Aemilianum solum fuisse secundo Consulatu, priori vero Annali. M. Tullij lex illa est ex his legibus translata: **EUNDem MAGISTRATVM NI INTERFERINT DECem ANNI NE QVIS CAPITO. AEVITATEM ANNALI LEGE SERVANTO.** Huc quoq. pertinet, quod in Miloniana de P. Clodij petitione scriptum est, qui suo anno relicto, Præturam proximo petijt, & Philippica xi. Qui ex Aedilitate Consulatum petit, soluat, inquit, legibus.

CORNELIA DE SOLVTO LEGIBVS.

HAEC lex non a Sylla, sed a C. Cornelio Tribuno plebis lata est, C. Calpurnio Pisone, M. Acilio Glabrio-
ne

ne Consulibus, post Romam conditam anno sexcentesimo octogesimo sexto. Hic postea accusatus maiestatis, quod intercedente collega legis codicem acceperit ab scriba, & legerit; defensus est a M. Tullio duabus orationibus, quæ hodie non exstant. Asconij interpretatio exstat, qua quid hac lege contineretur cognouimus. Antiquo iure cautum erat, ne quis nisi per populum legibus solueretur: & in omnibus Senatusconsultis, quibus aliquem legibus solui placebat, adiciebatur, ut de ea re ad populum ferretur. Sed postea & ferri desitum est; & nonnumquam ne de rogatione quidem ad populum ferenda in Senatusconsultis adiciebatur; & Senatusconsulta per paucos fiebant. Itaq. C. Cornelius primo tulerat, Ut ne quis nisi per populum legibus solueretur; id cum obtinere non potuisset, contentus fuit ea lege, Ut ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti adfuisent; neve quis cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. Vlpianus libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam principem legibus solutum esse scribit, Augustam non esse. Id etiam per populum fieri olim solebat lege Regia lata, de qua postea. Sed mihi antiqua illa lex, quam Duodecim tabularum fuisse arbitror, magis e re publica fuisse videtur, ut cum populus legis condendæ solus potestatem haberet, idem abrogandæ legis, atq. aliqua ex parte ei derogandæ potestatem haberet. Idem de principe dicendum est; modo uterq. non leui de causa moueatur.

l. princeps. D.
de legib.

l. de quibus. D.
de legib.
l. Barbarius. de
offic. prætor.
l. ult. C. de legi.
l. digna. eod.

CORNELIA DE EDICTIS PERPETVIS.

IDEM tulit, ut Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res gratiam ambitiosis Prætoribus, qui varie ius dicere astueuerant, sustulit, ut Pedianus scribit. Nemo est qui ignoret Prætores edicta proposuisse, ut scirent ciues, quod ius de quaq. re quisq. dicturus esset. id ius Prætorium, vel Honorarium dicitur; quod Prætores introduxerunt, adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter utilitatem publicam. Hinc Publiciana actio appellata est, quam Publicius Prætor primus

l. ij. p. eodem
tempore. D. de
orig. iur.

l. ius autem ci-
uile. D. de iust.
& iure.

In Institut. de
actio. p. sed istæ
quidem.

L in edi.

l. i. D. de bon.
liber.

In Inst. de per-
pe. & tempo.
act. in princ.
Cic. lib. iij. in
Verrem.

l. ij. p. sed quia
diuina. C. de
vet. iure enu.
l. si quis seruū.
C. de cond.
inde.

in edicto proposuit. Primus quoq. Rutilius edixit se amplius non daturum patrono, quam operarum & societas actionem: posteriores Prætores certæ partis bonorum possessionem pollicebantur. Itaq. singulorum edicta, dum ipsi in magistratu erant, seruabantur: quorum cum intra annum esset imperium, Prætoris edictum legem annuam appellabant. Actiones quoq. tanto tempore durabant. Sed siue hac lege iuberentur sibi constare, & non varie edicta eodem anno proponere; siue vt eodem pacto omnes translatiui edictis vterentur, quod Hadriano, & Saluio Iuliano deberi multi putant; constat Iulianum perpetuum edictum collegisse, idq. ab Hadriano Imp. edicto atq. Senatusconsulto confirmatum. Sed fieri potuit, vt quod a Cornelio constitutum est, vsu receptum non sit; aut cum ne ea quidem lex tolleret veterum edictorum varietatem, Hadriano restituere optimam hanc iuris partem operæpretium esse visum sit.

CORNELIA DE CAPTIVIS.

l. lege Corn. D.
qui test. fa. pos.

In Instit. quib.
non est perm.
fac. test. p. vlt.
l. i. p. lex Falci.
D. ad l. Falcid.

l. bona. D. de
captiu.

IULIANVS libro quadragesimosecundo Digestorum sic scribit: Lege Cornelia testamenta eorum qui in hostium potestate decesserint, perinde confirmantur, ac si hi qui ea fecissent, in hostium potestatem non peruenissent; & hereditas ex his ad vnumquemq. pertinet. Quæ ita intelligenda sunt, non vt testamentum, quod is apud hostes fecit, valeat (nam id ne illo quidem domum redeunte valet) sed vt quod antea, dum in ciuitate esset, fecit, si illic decesserit, valeat ex lege Cornelia; si autem redierit, iure postliminij. Paulus quoq. libro singulari ad legem Falcidiam scribit, legem Falcidiam ad eos quoque pertinere, qui apud hostes moriuntur, propter legem Corneliam, quæ perinde eorum testamenta confirmat, atq. si in ciuitate decessissent. Addit Iulianus, bona eorum qui in hostium potestate decesserint, siue testamenti factionem habuerint, siue non habuerint, ad eos pertinere, ad quos pertinerent, si in hostium potestatem non peruenissent. Idemq. ius, inquit, in eadem causa omnium rerum iubetur esse lege Cornelia, quæ futura esset, si hi,

- 7 si hi, de quorum hereditatibus & tutelis constituebatur;
 7 in hostium potestatem non peruenissent.

CORNELIA DE INIURIIS.

- H**VIUS legis auctorem Syllam putamus ex verbis Venulei Saturnini. Illud Ulpianus scribit, ex hac lege iniuriarum agere posse, qui se pulsatum, verberatumve, domumve suam vi introitam esse dicat. Eadem lege caueri ait, ut non iudicet, qui ei qui agit, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinusve est, propiusve eorum quemque ea cognatione ad finitatem attinget, quiue eorum eius, parentisve cuius eorum, patronus erit. Permittitur autem actori iusiurandum deferre, ut reus iuret iniuriam se non fecisse. Paulus vero libro quinto sententiarum scribit: Iniuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur, vel cuius domus introitur ab his qui vulgo derectarij appellantur, in quos extra ordinem animaduertitur. Derectarij sunt, qui in aliena cenacula se dirigunt furandi animo, qui plus quam fures puniendi sunt. Hac itaque lex ad illos tres casus pertinet, alia iniuriarum aut legibus Duodecim tabularum, aut Prætoris edicto coercentur.

l. hos accusare.
 in fi. de accus.
 l. lex Corn. D.
 de iniur.
 Vide l. nec in
 ea. ad l. Iul. de
 adul. & p. sed
 & lex Corn. in
 Instit. de iniur.

l. ult. D. de ex-
 traord. crim.
 l. i. de effrac. &
 expil.

CORNELIA MAIESTATIS.

- I**NCERTVS etiam huius legis est auctor. Tantum enim reperio C. Cornelium hac lege fuisse accusatum, L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato Consulibus, quod intercessionem collegæ Tribunus plebis non obtemperauerit. defensio tamen a Cicerone est, & absolutus magno numero sententiarum, ut Asconius refert. In Pisonem quoque ita scriptum est: Mitto exire de prouincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi aut Senatus accedere: quæ cum plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia Maiestatis, Iulia de pecunijs repetundis planissime vetant. Et in epistola ad Lentulum de eadem Ciceronem sensisse existimo illis verbis: Quo-

L 2 niam

njam ex Senatusconsulto prouinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in Urbem introisset. & in alia ad Ap. Claudium de triginta diebus, qui ad decedendum de prouincia lege Cornelia constituti essent; item alia de sumptibus quammaxime ad legem Cornelianam legatis decernendis. Ex quibus arbitror totam rem prouincialem hac lege constitutam; ne specie imperij legitimi, quidquam contra Rempublicam nouaretur.

CORNELIAE INCERTAE.

DE repetundis fortasse lex quoque Cornelia fuit, ex illis verbis Ciceronis in oratione pro Rabirio Postumo: Iubet lex Iulia persequi ab his, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. Hoc totidem verbis translatus caput est, quod fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia. Eodem quoque pertinere potest, quod libro quarto in Verrem idem scribit, leges Cornelias ne reiciendi quidem amplius, quam trium iudicum facere potestatem.

l. in quibus. D.
de alcato.

DE LVDIS. Marcianus libro quinto regularum scribit ex lege Titia, & Publicia, & Cornelia sponsonem facere licere in his ludis, qui virtutis causa fierent.

DE PLAGIARIIS. Appuleius libro octauo: Crimen, inquit, legis Corneliae incurram, si ciuem Romanum pro seruo tibi vendidero. De hoc crimine in Fabia videndum est. Haec itaque sunt, quae de Cornelijs legibus certis, incertisque reperimus.

DECIA

DE DVVMVIRIS NAVALIBVS.

C. IUNIO Bubulco Bruto tertium, Q. Aemilio Barbula iterum Coss. duo imperia dari coepta sunt per populum pertinentia ad rem militarem: alterum ut a populo crearentur Tribuni militum, de quibus in Atilia Marcia vidimus; alterum ut Duumuiros nauales classis ornandae reficiendaeque causa idem populus iuberet. M. Decius

Tr.

Tr. Pl. ad plebem id tulit. Hæc Liuius lib. ix. Ante primum bellum Punicum Romani nullam pæne rei maritimæ operam dabant; terrestria bella finitimorum magno animo atq. industria gerebantur. Primus C. Duilius Consul naualem de Siculis, & classe Punica egit triumphum Kalendis Intercalaribus, anno Urbis quadringentesimo nonagesimo tertio, post vnum & quinquaginta annos quam hæc lex lata est. Tum primum classem ædificatam Polybius libro primo scribit; antea sociorum classe utebantur. Itaq. leue fuisse illorū Duumvirum officium crediderim.

DIDIA SVMP TVARIA.

POST decem & octo annos quam lex Fannia lata est, hoc est, anno Urbis sexcentesimo decimo, Ap. Claudio Pulchro, Q. Metello Macedonico Consulibus hanc legem esse latam Macrobius libro tertio scribit: Vt eadem lege vniuersa Italia teneretur; vtq. non solum qui prandia, cenasve maiore sumptu fecissent, sed etiam hi qui ad ea vocati essent, aut eis interfuissent, pœnis eiusdem legis tenerentur. Secuta est hanc legem Licinia, de qua suo loco videndum erit.

DOMITIA DE SACERDOTIIS.

TERTIO C. Marij Consulatu, vt Paterculus ait libro secundo, Cn. Domitius Tribunus plebis tulit, vt Sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet. Dion tamen scribit libro trigesimoseptimo Syllam hanc legem abrogasse, & Cicerone Consule per Labium restitutam. De hac lege Cicero in quadam epistola ad M. Brutum ita scribit: Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo, existimo omnino absentium rationem Sacerdotum comitijs posse haberi: nam etiam factum est antea. C. enim Marius cum in Cappadocia esset lege Domitia factus est augur, nec quominus id postea liceret, vlla lex sanxit. Eodem loco de Iulia de Sacerdotijs mentio fit, de qua posteriùs.

Videnda oratio ij. in Rullū. Cic. & Suet. in Neron.

DVILIA

DVILIA DE TRIBVNIS PLEBIS ET PROVOCATIONE.

Liui. lib. iij.

Quo anno Verginiae caedes Decemuirorum, qui legibus scribendis erant creati, imperio finem attulit; plebis secessione in Aventinum, Sacrumque montem Tribunus plebis creati sunt: in quibus M. Duilius, qui insignem Tribunatum ante Decemuiros gesserat, & L. Icilius. Is statim plebem rogauit, plebesque sciuit, ne cui fraudi esset secessio. Duilius de Consulibus cum prouocatione creandis rogationem tulit. Creati sunt valde populares L. Valerius, M. Horatius, qui leges Sacratas tulere; Vt quod tributum plebs iussisset, populum teneret; item de prouocatione, Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet; qui creasset, eum ius fasque esset occidi; denique de Tribunis, Vt qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset. Tum M. Duilius Tribunus plebem rogauit, plebesque sciuit; Vt qui plebem sine Tribunis reliquisset, quique magistratum sine prouocatione creasset, tergo ac capite puniretur. Id partim Consulari lege sanciebatur, partim superioribus consequens erat. Cicero libro tertio prioris partis legem similem finxit: **SANCTIQU SVNTO, NEVE PLEBEM ORBAM TRIBVNIS RELINQVUNT O.** Ad hanc legem pertinet quod Gellius ait libro tertio, Tribunos plebis nullum diem abesse Roma licere: ne si omnes abessent, plebem sine Tribunis relinquerent. Quod vero de prouocatione dictum est, id in Dictatore negligi coepit, T. Quinctio Capitolino sextum, Agrippa Menenio Lanato Consulibus, vt Liuius scribit libro quarto. Annus is erat trecentessimus quartusdecimus post Romam conditam, cum ante decem annos leges de prouocatione latae fuissent.

DVILIA MENENIA FENEBRIS VNCIARIA.

Gell. lib. xvj. c.
xij. Sex. Pomp.
verbo fenus.
Noni. de propr.
ferm.

IN Varronis sententiam itum est, fenus a fetu dictum esse, quasi pecunia eos fructus pariat, vt apud Gracos *τὸ κῶς, ἀπὸ τοῦ τίκτειν*. Hinc fenebres leges dici, quae de huiusmo-

iusmodi nummiorum fetu lata essent, Pompeius scribit. Liuius vero libro septimo C. Marcio Rutilo, Cn. Manlio Consulibus de vnciario fenore a M. Duilio, L. Menenio Tribunis plebis latum esse anno Urbis trecentesimo nonagesimosexto. Eam vsuram leuem fuisse ex parum lato vultu patrum, & cupiditate plebis apparet. Cumq. semisses esse vsuras sciamus in singulos annos, inq. denarios centenos, denarios senos, & eadem ratione trientes, besseque vsuras interpretemur; semper vnciarias centesimi nummi in annos singulos interpretatus sum. Non desunt tamen quibus placeat centesima ipsa vsura, sed menstrua, eo praesertim argumento, quod ad semunciarium fenus post decem annos redacta sit, T. Manlio Torquato, C. Plautio iterum Consulibus. Tacitus libro quinto in Duodecim amplius vnciario fenore exigere prohiberi; Tribunicia rogatione ad semuncias redactum; postea veritam versuram; postremo Caesarem Dictatorem tulisse de modo credendi, ac possidendi intra Italiam. Haec Taciti opinio nonnihil a Liuij historia discrepat. Sed & ipse Liuius in calce eiusdem libri: Inuenio apud quosdam, inquit, L. Genucium Tribunum plebis tulisse ad populum, ne fenerare liceret. Eius legis Appianus libro primo mentionem facere videtur, cum de morte A. Sempronij Asellii Praetoris scribit, de qua Florus libro septuagesimoquarto. Sed haec in Genucia, & in Duodecim plenius.

FABIA DE PLAGIARIIS.

Hac lege cauetur, vt Callistratus ait, Vt liber homo, qui hominem ingenuum, vel libertinum inuitum celauerit, vinctum † habuerit, emerit, sciens dolo malo; quive in earum qua re socius erit; quiq. seruo alieno, seruave persuerit, vt a domino dominave fugiat; vel eum, eamve inuito vel insciente domino dominave celauerit; vinctum † habuerit, emerit sciens dolo malo; quive in ea re socius erit; eius poena teneatur. Datur autem interdictum, quod de libero homine exhibendo dicitur, vt exhibetur is qui detinetur. Lege Fabia poena nummaria cri-

men

l. non statim.
in fine. D. de lege Fab. de plag.
Paulus lib. v.
sententiar.
† inuinctum.
P. F.

† inuinctum.
P. F.
l. i. & iij. D. de libero hom. exhib. Paulus vbi supra.

l. ult. D. & C. ad
l. Fab. de plag.

l. iij. D. cod. tit.

l. lege Fabia. D.
de manum.
l. in bello p. fi
deportatum.
de captiu.

men coercetur. Ea tamen pœna in usu esse desijt; & pro delicti modo maior minorve infligitur; nonnumquam gladio, aut metallo rei plectuntur. Marcianus hæc eiusdem legis verba refert: **SI SCIENS DOLO MALO HOC FECERIT:** propterea quod bona fide mancipium possidens non punitur. Eiusdem legis Cicero in Rabiriana perduellionis mentionem facit: neq. exstat antiquior huius legis memoria. Addit Paulus lege Fabia prohiberi, seruum, qui plagium admisit, pro quo dominus pœnam intulit, intra decem annos manumitti, mortis tempore, non testamenti facti numerandos.

FALCIDIA TESTAMENTARIA.

Dion lib. xlvij.
Suidas, Euseb.
in chron. Isido-
rus lib. v. etym.
c. quædam.
diff ij
li. D. ad l. Falc.

P. Falcidius Tribunus plebis, L. Antonio, P. Seruilio Isaurico iterum Consulibus, anno Urbis septingentesimo duodecimo legem tulit de testamentis. Cuius duo capita Paulus libro singulari ad eandem legem refert. Lex Falcidia, inquit, lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit usq. ad dodrantem his verbis: **QVI CIVES ROMANI SVNT, QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET: VTEAM PECVNIAM EASQ. RES QVIBVSQ. DARE LEGARE VOLET IVS POTESTASQ. ESTO.** Secundo capite modum legatorum constituit his verbis: **QVICVMQ. CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM CVIQ. CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET IVS POTESTASQ. ESTO, DVM ITA DETVR LEGATVM NEMINVS QVAM PARTEM QVARTAM HEREDITATIS EO TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. EIS QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA CAPERE LICETO: ISQ. HERES QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS DAMNATVS ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE QVAM DAMNATVS EST.** Hac lege consultum est heredibus, quibus ex verbis legis Duodecim tabularum minime erat cautum, si testato-

In Instit. del.
Falc. in prin. v.
bi Theoph. vid.

testatores totam hereditatem legatis exhaustissent. Accidet Furia & Voconia modus esset legatis adhibitus, ne plus vni legatario, quam heredi; neve cuiquam plus mille aureis nummis legaretur: plenius consultum est hac lege. Quid enim si pluribus minutis legatis patrimonium consumpserit? Eusebius tamen in ea opinione est, ut quæ de retinenda quarta portione dicuntur, tum vera sint, cum quattuor, aut pauciores heredes sunt: at si plures, tunc semissem retinere possint. Quo iure portio filijs debita ex Iustiniani constitutione datur. Ego tamen Eusebio non facile crediderim. Illud constat; si exceßerit dodrantem testator, pro rata portione legata per legem ipso iure minui: sed detrahendum esse quod extra bonorum quantitatem est, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet. Nam si quingenta legauerit, qui habebat quadringenta; prius quinta, postea quarta pars detrahi debet. Iam vero si velit testator omnia sine huius legis diminutione, uti dilucide testamento scripta sunt, dari; veteri quidem iure non observabatur: Iustiniano pium visum est testatoris voluntatem exsequi. Longum esset omnia persequi, quæ in omnibus Iustiniani libris hac de lege conscribuntur. Ad legem Falcidiam Rutilius Maximus librum singularem scripsit, & Iulius Paulus alterum, ex quibus aliquot exstant in libris Digestorum capita.

Euseb. in chro.

Nou. xviii. Auth. de trien. & sem.

l. in quantitate. in f. D. ad l. Falc.

l. quod in bonis. p. i. D. ad l. Falc. Nou. i. c. ij. Auth. de hered. & Falc. p. si vero expressim.

l. si heres centum. D. de leg. i. l. i & iij. ad l. Falc. l. ideoque de ritu nupt. l. grege. de leg. ij. l. quod dicimus. de ritu nupt.

FANNIA SVMPTVARIA.

GELLIUS libro secundo Noctium ex Atei Capitonis collectaneis refert, Senatus decretum vetus C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla Coss. factum, anno Urbis quingentesimo nonagesimo secundo, quo iubentur principes civitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent, id est mutua convivia agitarent, iurare apud Consules verbis conceptis non amplius in singulas cenas sumptus esset acturos, quam centenos vicenosque æris, præter olus, & far, & vinum; neque vino alienigena, sed patrio vsuros; neque argenti in convivio plus, quam libras centum illaturos. Post id Senatusconsultum legem Fanniam fuisse latam, quæ ludis Romanis, item plebeijs, & Saturnalibus, & alijs

M qui

quibusdam diebus in singulos dies centenos asses infumi concessit, decemq; alijs diebus in singulis mensibus tricenos, ceteris denos. Athenæus libro sexto legem Fanniam plures tribus conuiuas præter domesticos adhiberi; nundinis tamen, quæ ternæ singulis mensibus fiunt, plures quinque vetare scribit. Cibaria denis sestertijs emi permitti; carnis vero aridæ non plus quindenis libris in singulos annos infumi: terra vero nata, vti olera & legumina lege permissa, non æstimanda. Plinius libro decimo naturalis historiæ sic scribit: Gallinas faginare Deliaci cœpere. hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannij Consulis, vndecim annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur, præter vnâ gallinam, quæ non esset altilis. quod deinde caput translatum per omnes leges ambulauit. Et Tertullianus: Quonam illæ, inquit, leges abierunt, sumptum & ambitionem comprimentes? quæ centum æra non amplius in cenam subscribi iubebant? nec amplius quam vnâ inferri gallinam, & eam non faginatam? Video enim centenarias cenas a centenis iam sestertijs dicendas. Hanc legem, vt Macrobius scribit, C. Titius suauis; lata autem est duobus & viginti annis post Orchiam, quæ prima de cenis lata est, qua numerus conuiuiarum præscribebatur. Ingenti autem omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Eo enim res redierat, vt Sammonicus Serenus a Macrobio relatus scribit; vt gula illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem suam vendiderent; plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrij de Reipub. salute consulerent. Fanniam post annos decem & octo Didia est consecuta, de qua antea scripsimus. De terra natis, quæ vt Athenæus ait, lege excipiebantur, exstat elegans Ciceronis ad Gallum epistola: Lex, inquit, sumptuaria, quæ videtur attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lautis terra nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere; fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, vt nihil possit esse suauius. Itaque ego, qui me ostreis, & muræni facile abstinebam, a beta & malua deceptus sum.

Tertul. in apologet.

Macrobius lib. iij. Saturna.

FLAMINIA AGRARIA.

M AEMILIO Lepido, M. Publicio Malleolo Coss. anno post Romam conditam quingentesimo vigesimo primo C. Flaminius C. F. Tribunus plebis, qui postea bis Consul & Cenfor fuit, & ad Thrasimenum occisus est, legem tulit, Ut ager Picenus, vnde Senones Galli fuerant expulsi, militibus diuideretur. Tulit eam legem tum Senatu, tum omnibus optimatibus perinuitis, quem pater suus concilium plebis habentem de templo deduxit. Templum dicebatur locus augurij aut auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitus. Eam tamen legem fuisse perlatam Polybius ostendit; qui ea de causa Gallicum bellum excitatum fuisse scribit, quod viderent Galli non de gloria, sed de præda Romanos contendere.

Polyb. lib. ij.
Cic. in Lucullo, & in Bruto.

Cic. lib. ij. de inuen.

Varro lib. vj. de ling. Lat.
Gell. lib. xiv. cap. vij. Sex. Pompe. verbo, contemplari. & verbo, minora templa.

FRUMENTARIAE LEGES.

De his in Appuleia, Clodia, Octauia, & Sempronia.

FVFIA CANINIA DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE.

PAVLVS in calce libri quarti sententiarum scribit legem Fufia Caninia cauere, vt certus seruorum numerus testamento manumittatur: a duobus vsque ad decem, pars dimidia: a decem vsque ad triginta, pars tertia: a triginta ad centum, pars quarta: a centum ad quingentos, pars quinta: plures quam centum manumitti non posse. Addit Caius libro primo institutionum nullam esse eorum manumissionem, qui supra eum numerum testamento manumittuntur: itaq. nominatim eis libertatem relinqui oportere, & ordinem testamenti sequendum. Sed & si pro nomine artificium, aut officium serui scribat; ex Senatusconsulto Orphitiano, vt Paulus scribit, perinde libertas competit, ac si nominatim data sit: nisi forte plures sint; nam impediunt se serui, tum, cum confuse nominantur. Hac de causa recte Iustinianus scribit: Libertas incertæ personæ non videbatur posse dari; quia placebat nominatim seruos liberari. Idem tamen

Viden. Vopisc. in Tacito.

In Inst. de leg. 3a. p. libertas.

l. unica. C. de
lege Fuf. can.
tol. & in Infl.
éod. titulu.
l. si quis eum.
D. de cond. &
demon.
l. potestatis de
verb. figu.

Imperator hanc legem constitutione sustulit, neq. minus voluit dominos testamento, quam viuos omnibus seruis suis libertatem relinquere. Ad hanc legem Paulus librum singularem scripsit; ex quo aliqua in Digestorum libris referuntur, huic legi accommodata.

FVRIA INCERTA.

CICERO in Prætura Urbana: Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fufias, ipsam, vt dixi, Voconiam, omnes præterea de iure civili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus vtatur. Asconias, Ista omnes, inquit, de iure civili sunt; nihil continent criminum capitalium, publiciq. iudicij. Fufia familia plebeia fuit. Consulatum habuit ex ea primus Q. Fufius, Q. F. G. N. Calenus, cuius collega fuit P. Vatinius, odium populi Romani anno septingentesimo sexto. Itaq. hanc legem Tribuniciam fuisse arbitror. Illa enim Ciceronis longius ab eo tempore absunt. Quinctus quidem certe pater Caleni laudatur a Cicerone in Antoniana octaua.

FVRIA

TESTAMENTARIA.

TVLIT apud maiores nostros, inquit Cicero pro Balbo, legem C. Furius de Testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: quas Latini voluerunt, asciuerunt. Lege Furia, vt Theophilus ait, iuebatur vni legatario non amplius mille aureis nummis legari posse. Qui plus accepisset, id quod plus esset, quadruplicatum restitueret. Hæc lex abrogata est lege Falcidia lata. Quantam enim cumq. pecuniam dari legarive permissum est: dummodo ex eo testamento quarta portio hereditatis apud heredem maneret.

FVRIA

DE OBNUNTIATIONE.

QVI malam rem nuntiat, obnuntiat: qui bonam, annuntiat. Et proprie obnuntiare dicuntur augures, qui

Theoph. in In-
stitu. de l. Falc.
in princ.

l. i. D. ad l. Fal.

qui aliquid mali ominis, feceruntq. viderint, inde etiam
 7 etymologia huius verbi est. Hæc Aelius Donatus in A-
 delphis. Fuit autem obnuntiatio duabus legib, Aelia &
 2 Fuscalon firmata. Centum prope annos seruata hæ leges
 fuerunt sed lege Clodia L. Pisone, A. Gabinio Consulibus
 abrogatæ sunt.

GABINIA TABELLARIA DE MAGISTRATIBVS.

CICERO libro tertio de legibus scribit quattuor leges
 Tabellarias fuisse, quibus populo permittebatur suf-
 fragium non voce, sed tabella ferre. In quo magnam ia-
 cturam nobilitas fecit, propterea quod qui palam repu-
 gnare non auderent, per tabellam quiduis efficiebant.
 Prima Gabinia fuit de magistratibus mandandis, lata ab
 homine ignoto & sordido Gabinio. Tr. Pl. anno Urbis
 sexcentesimo quartodecimo, Cn. Calpurnio Pisone, M.
 Popilio Lanate Consulibus. Biennio post Cassia lata est
 de populi iudicio. Papiria tertia fuit de legibus: extrema
 Cœlia de perduellionis iudicio, quod solum lege Cassia
 excipiebatur. Ita factum est, ut omnia quæ ad populum
 pertinerent, suffragio decernenda: tabella recta a popula-
 ribus viris circumferrentur. Nam præter leges, & magi-
 stratus mandandos, & iudicia publica, nihil populo Ro-
 mano relinquitur.

Cice. in Lælio.

Polyb. lib. vi.
 Dionys. lib. ij.

GABINIA DE LEGATIONIBVS.

IDEM Cicero libro secundo epistolarum ad Q. fratrem
 I scribit lege Gabinia sanctum esse, ut ex Kalendis Februa-
 rijs ad Kalendas Martias legatis exterarum nationum co-
 tidie Senatus daretur. Et in epistola ad P. Lentulum ne-
 gat Senatum haberi alia de re posse mense Februarii to-
 to, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. In Verrinis
 quoq. de Prætura urbana, & de iurisdictione mensis Fe-
 bruarij in eandem rationem facit mentionem. Alterum
 eiusdem legis caput fuit, Ut neve in Vrbe versuram facere,
 neve ex syngrapha ius dicere aduersus prouinciales homi-
 nes li-

Cic. lib. v. & vj.
 ad Artic.

nes liceret. Lata autem hæc lex est ab A. Gabinio, non illo quidem qui Tribunus plebis de Pompei Magni imperio in piratas legem tulit, & postea Consul cum L. Pifone fuit (nam Tribunatus Gabinij biennio post gestus est, quam Verres accusatus est) sed ab altero ex eadem familia.

GENVCIA FENEBRIS.

C MARCIO Rutilo quartum, Q. Seruilio Ahala Coss. anno Urbis quadringentesimo vndecimo, inuenire se apud quosdam Liuius scribit in calce libri septimi, L. Genucium Tributum plebis tulisse ad populum, ne fenerari liceret. item alijs plebiscitis cautum, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet: neque duos magistratus vno anno gereret; vtiq. liceret Consulibus ambos plebeios creari. Sed an omnes has leges Genucius tulerit, Liuius non dicit, immo magis dubitat, an eodem anno latæ sint. M. Cato initio libri de re rustica ita scribit: Est interdum præstare mercaturis rem quærere, ni tam periculosum fiet, & item fenerari, si tam honestum fiet. Maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt; furem dupli condemnari, feneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuem existimant feneratorem, quam furem, hinc licet existimari. Eiusdem Catonis Maioris responsum a Cicerone laudatur. Nam cum quæreretur ab eo, an maxime in re familiari expediret fenerari, respondit: An hominem occidere? nihil interesse existimabat hominem gladio aut fenore occidere. Tacitus quoque, & Appianus veterem legem fuisse scribunt, ut in Duilia retulimus, quæ fenerari, versuramq. facere vetaret.

Cic lib. ij in fine, de Offic.

Tacit lib. v. Appian. lib. i.

GLICIA DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

I. non est. D. de inoffic. test.

C AIVS libro singulari ad legem Gliciam: Non est consentiendum parentibus, qui iniuriam aduersus liberos suos testamento inducunt, quod plerumq. faciunt maligne, circa sanguinem suum inferentes iudicium notualibus

calibus delinimentis, instigationibusque corrupti. De hac lege nihil amplius accepi. Vereor tamen, ne non mendosus hic locus sit, nam neq. hoc familiæ nomen est, vt in reliquis; neq. id memini me alio loco legisse, præter M. Claudij M. F. Glicie Dictatoris cognomen, qui scriba fuerat, & coactus est abdicare, ludis tamen prætextatus interfuit. Hunc Suetonius Fliciam, Florus C. Glauciam appellat. Sed Glaucia Seruiliorum cognomen est, vt in Seruilia repetundarum dicemus. Glicia Dictator fuit anno Urbis quingentesimo quarto.

Suet. in Tiberij. Flor. lib. xix. Fast. Capitol.

HIRCIA.

HVIUS legis apud Ciceronem mentio fit in epistola M. Antonij, Philippica XIII. Massiliensibus iure belli adempta reddituros vos pollicemini. An nescitis neminem Pompeianum, qui viuat, tenere lege Hircia dignitates? hæc Antonius. Tum Cicero, Quisquam iam legis Hirciæ, inquit, mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est, prænitere. Omnino quidem (mea sententia) legem illam appellare fas non est: & vt sit lex, non debemus illam Hircij legem putare. Hanc legem A. Hircius, vt opinor, tulit, Pompeio superato, & C. Cæsare Dictatore perpetuo constituto. Quæ cum per vim lata fuisse videatur, legis nomen habere non merebatur.

HORATIA.

HÆC lex lata est a L. Valerio Potito, & M. Horatio Coss. qui primi Consules post Decemuiros fuerunt, vt Liuius libro tertio scribit. Cum enim in tyrannidem conuersa esset Decemuiror. potestas, cum ipsi legibus ferendis tantum creati essent, neq. vellent magistratus ceteros sufficere; Appij Claudij luxuria effecit, vt Verginius filiam occideret; & in montem Auentinum ex Algido exercitus signa transferret, quo plebs quoq. Urbana se contulit, vt Pomponius scribit. Hanc seditionem populares Consules creati popularibus legibus sedauerunt. Omnium primum (inquit Liuius) cum veluti in controuerso iure

l. ij. p. initium. de orig. iur.

I.

Inft. de iure na-
tu. p. lex. p. ple-
bifcitum.

iure eſſet, tenerentur ne patres plebiſcitis, legem Centu-
riatis comitijs tulere, Vt quod tributum plebs iuſſiſſet, po-
pulum teneret. Qua lege Tribunicis rogationib. telum
acerrimum datum eſt. Dionyſius de eadem lege lib. x. r.
ſcribit, confirmatas fuiſſe leges, quas plebs Curiatis comi-
tijs tulifſet, eademq. poteſtate eas eſſe voluerunt cum
his, quas populus Ro. Centuriatis comitijs ferret: capi-
teq. ſanxerunt, ſi quis aduerſus eas feciſſe deprehenſus ef-
ſet; cuiusq. bona publicari iuſſerunt. Plebiſcitum eſt, vt
Juſtinianus ait, quod plebs plebeio magiſtratu interro-
gante, veluti Tribuno, conſtituebat: Lex vero, quod po-
pulus Senatorio magiſtratu interrogante, veluti Conſule.
Appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, connu-
meratis etiam patricijs & Senatoribus. Plebis autem ap-
pellatione ſine patricijs & Senatorib. ceteri ciues. Cen-
turiata comitia erant, vt ſuperius iam vidimus, cum
per quinq. claſſes, quæ cenſu & ætate erant ſeparatæ, po-
pulus Romanus ſuffragium ferebat. In quibus comitijs
optimates principatum tenebant, quippe qui cum locu-
pletiores eſſent, primum locum in ſuffragijs ferendis ob-
tinebant. Curiata vero & Tributa comitia habebantur,
cum per curias & tribus populus conſuſe ſuffragium fe-
rebat. in quibus populares homines regnabant. Cum
enim multo plures plebei & egeni homines eſſent, quam
locupletes & optimates; quod plebi placuiſſet, efficieba-
tur. Quamobrem Liuius ait plebiſcita confirmata eſſe,
cum plebi conſeſſum eſt, vt quod Tributis comitijs pla-
cuiſſet, id pro lege obſeruarietur. Hæc tamen lex iterum
in contentionem venit, & Hortenſia lege opus fuit, quæ
plebiſcita iterum confirmaret; quod mox ſcribam. A-
liam deinde Conſularem legem (inquit Liuius) de pro-
uocatione, vnicum præſidium libertatis, Decemuirali po-
teſtate euerſam non reſtituunt modo, ſed etiam in poſte-
rum muniunt, ſanciendo nouam legem, Ne quis vllum
magiſtratum ſine prouocatione crearet. Qui creaffet,
eum ius ſuſq. eſſet occidi; neve ea cardeſ capitalis noxæ
haberetur. Huic legis a Dionyſio mentio non fit: ſed
exactis Regibus, a P. Valerio Publicola latum eſſe ſcribit,
vt prouocare ad populumliceret: qua de re in Valeria le-
ge dicemus. Namq. vt Liuius lib. x. ſcribit, ter. ab ea-
dem

dem familia post Reges exactos de prouocatione latum est. Pomponius quoq. noster scribit exactis Regib. Consules duos esse constitutos, penes quos summum ius vi esset lege rogatum est. sed ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum esse, vt ab eis prouocatio esset. Interdum tamen necessitatib. Reip. coacti, Dictatores in sex menses creantur, a quib. neq. prouocandi ius fuit, & capitis animaduersio eis data est. Sed Dictatura cxx. annis ante L. Syllam intermissa fuit. Quadringentis vero annis & eo amplius a primo Dictatore, ipse Sylla se Dictatorem in tempus, non certum, vt antea, sed incertum, creari iussit: quem secutus C. Caesar dictaturam perpetuam accepit. Eam deinde M. Antonius Cos. S. C. fūtulit, vt Cicero initio Antonianar. scribit. Sed ad Imperatores ventum est, qui Kemp. sine prouocatione rexerunt.

I. ij. p. exactis.
ij. de orig. iur.

7 Addit Liuius: Et cum plebem hinc prouocatione, hinc
7 Tribunicio auxilio satis firmassent, ipsis quoq. Tribunis,
7 vt sacrosancti viderentur, cuius rei prope iam memoria
7 aboleretur, relatis quibusdam ex magno intervallo care-
7 monijs renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum
7 lege etiam fecerunt, sanciendo, Vt qui Tribunis plebis,
7 Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris nocuisset, eius caput
7 Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, Liberi Libe-
7 raq. venum irer. Hac lege, inquit, iuris interpretes ne-
7 gant quemquam sacrosanctum esse, sed eum qui eorum
7 cuiquam nocuerit, sacrum sanciri. Itaq. Aedilem prehen-
7 di, duci q. a maiorib. magistratibus: quod etsi non iure
7 fiat (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen ar-
7 gumentum esse, non haberi pro sacrosancto Aedilem:
7 Tribunos vetere iureiurando plebis, cum primum eam
7 potestatem creauit, sacrosanctos esse. Fuere qui interpre-
7 tarentur eadem hac Horatia lege Consulibus quoq. &
7 Prætoribus, quia eisdem auspicijs, quib. Consules, crea-
7 rentur, cautum esse. Iudicem enim Consulem appellari.
7 Quæ refellitur interpretatio, quod his temporibus non-
7 dum Consulem Iudicem, sed Prætorem appellari mos
7 fuerit. Hac Liuius de Horatia lege scribit: quem locum
7 totidem verbis describere placuit, quoniam est ab eo Iu-
7 risconsultor. more lex interpretata. Et quod ait Iuriscon-
7 sultos dicere ea lege sacros homines fieri, qui illis magi-
7 stratib.

III.

N

stratib. nocuissent, Macrobius lib. III. ex Trebatio lib. IX. religionum scribit, mirum non esse cetera sacra violari nefas esse, homines ex legib. dijs sacros ius fuisse occidi. Nam veteres nullum animal sacrum in finib. suis esse pariebantur, sed abigebant ad fines deorum, quib. sacrum esset: animas vero sacratorum hominum dijs debitas esse existimabant. Itaq. quamprimum eas ad deos mittere curabant. In eam rationem Virgilianum carmen interpretatur:

Iniecere manum Parca, telisq. sacrarunt Euandri.
Sed & Horatianum illud eodem pertinet:

Hic intestabilis & sacer esto.

Quod vero Liuius ait Tribunos non hac lege, sed veteri iureiurando sacrosanctos esse constitutos; ad Sacratam legem pertinet, & ad sacramentum, cuius Dionysius lib. VI. mentionem facit. Qua de re in Sacratib. legib. dicemus. Iam vero quod Consulum mentionem esse factam negat, opinionem nostram, de qua superius scripsimus, confirmat; Consules a veteribus Praetores esse appellatos, idq. in Duodecim tabulis cum de impuberibus Praetoris arbitratu verberandis scribitur, intelligendum esse. Namq. in hac lege ne Iudices quidem esse dictos ait. Consules autem & Praetores esse aliquando appellatos, ex efficta hac Ciceronis lege constat. REGIO IMPERIO DVO SVNT, HIQ. PRAEIVNDO, IVDICANDO, CONSVLENDO PRAETORES, IVDICES, CONSVLES APPELLANTO. Quamobrem recte dictum est hac lege de plebeis magistratib. actum. Aediles vero, quorum hic mentio fit, Aediles plebis sunt, qui aedib. sacris praerant, in quib. omnia scita sua plebs deferebat, ut Pomponius scribit. Nam Curules, ut etiam Praetores, ex patrib. fuerunt post aliquot annos constituti, tum, cum placuit etiam ex plebe Consules creari. Decemviri autem, & iudices qui fuerint, non facile dixerim, sed existimo minores aliquot plebis magistratus fuisse, de quibus nihil amplius accepi.

d. l. ij. p. isdem
temporibus. &
p. deinde.

HORTENSIA.

d. l. ij. p. deinde
cum esset.

ITEM Pomponius scribit, cum esset in ciuitate lex XII. Tabular. & ius ciuile, quod eius legis interpretatio fuit, essent

essent & legis actiones, euenisse, vt plebs in discordiam cum patrib. perueniret, & secederet, sibiq. iura constitueret, quæ iura plebiscita vocantur. mox cum reuocata est plebs, quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis, pro legib. placuisse ea obseruari lege Hortensia; & ita factum esse, vt inter plebiscita & legem species constituendi interesset, potestas autem eadem esset. Iustinianus quoq. cum & legis & plebisciti differentiam constituisset, de qua in Horatia diximus: Sed & plebiscita, inquit, lege Hortensia non minus valere, quam leges cøperunt. Item A. Gellius lib. x v. refert La lium Felicem lib. i. ad Q. Mucium scripsisse Tribunos plebis neq. aduocare patricios, neq. referre ad eos de re vlla posse. Ita ne leges quidem proprie dici, sed plebiscita, quæ Tribunis ferentib. accepta sunt. Quibus rogationib. ante, inquit, patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius Dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur. Fuit autem hic Dictator creatus, vt Florus lib. x i. scribit, cum propter æs alienum, & graues & longas seditiones plebs in laniculum secessisset. Qui cum plebem inde deduxisset, in ipso magistratu decessit. Post hanc legem, quidquid Tribunos plebem rogauerat, esset vere plebiscitum esset, tamen lex dicebatur. Quamobrem Vlpianus lib. x v i i i. ad edictum scribit: Lex Aquilia plebiscitum est, cum eam Aquilius Tr. Pl. a plebe rogauerit. Quod non recte Theophilus interpretatur, vt cum seditio illa orta est, id plebiscitum ab Aquilio Tribuno rogatum sit. Nam ceteræ omnes leges a Tribunis latæ plebiscita appellantur, vt Falcidia, Sæmpronix, Appuleiæ, Clodiæ, quas Tribunicias quoq. leges vocabant. Illas autem, quas Consules populum rogabant, Consulares. M. Cicero de lege Agraria: Leges sunt, inquit, veteres, neq. eæ Consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed Tribunicix, vobis maioribusq. vestris vehementer gratæ atq. iucunda, Licinia atq. Acbutia. Et in Sextiana oratione: Quem non tam admiror, inquit, quod meam legem contemnat hominis inimici, quam quod se statuit omnino Consularem legem nullam putare. Idem tamen Cicero Tribuni plebis rogationem plebiscitum appellat lib. i i. de Finibus. Nam cum L. Tubulus

Instit. de iure
nat. p. plebiscitum.

l. i. ad l. Aquil.

11.

Prætor in quaestione inter sicarios ita aperte pecunias cepisset ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scauola Tr. Pl. ferret ad plebem, vellent ne de ea re quærri. Quo plebiscito, inquit, decreta a Senatu est Consuli quaestio Cn. Capioni: profectusque in exilium Tubulus statim est, neque respondere est ausus. erat enim res aperta. Lege quoque Hortensia effectum est, ut Macrobius scribit lib. 1. Saturnaliorum, ut nundinae, quæ olim feriæ fuerant, factæ postea essent: ut rustici, qui nundinandi causa in Urbem venissent, lites componere possent. Namque ut in superioribus scripsimus, dies aut festi, aut profesti erant, aut intercesi. Festi, ut Macrobius ait, inerant sacrificia, epulae, ludii, feriæ. Profestis fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares dies, quos superius persecuti sumus. Feriarum publicarum idem quattuor genera constituit: Statiuas, quæ vniuerso populo communes erant certis constitutisq. diebus, quæ in fastis statis obseruationibus adnotatæ erant, ut Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuas, quæ quotannis a magistratibus & sacerdotibus concipiebantur in dies vel certos, vel incertos, ut sunt Latinae, Paganalia, Sementiuae, Compitalia. Imperatiuas, quas Consules, vel Prætores pro arbitrio potestatis indicebant. Quartum genus feriarum nundinas olim constituiebant, quibus diebus conueniebant in Urbem ad negotia vel publica, vel priuata. Octo enim diebus, ut Rutilius scripsit, in agris rustici opus faciebant, nono die intermisso rure ad mercatum, legesque accipiendas Romam veniebant. Qua de causa tribus nundinis, ut in Cæcilia lege diximus, proponi legem oportebat, antequam acciperetur, ut ab omnibus cognosci diligenter posset. Hac itaque de causa nundinae lege Hortensia factæ factæ sunt. Fastos autem dies veteres appellabant eos dies, quibus Prætori licebat fari tria verba sollempnia, DO, DICO, ADDICO. Ceteri nefasti dicebantur. Etenim ne rusticæ operæ litium causa impedirentur, permissum Prætori est, ut his feriarum diebus, etsi nefasti essent, ius tamen dicere liceret.

ICILIA.

ICILIA.

Hanc legem L. Icilius Tr. Pl. tulit, M. Valerio, Sp. Verginio Coss. vt Dionysius lib. x. & Liuius lib. iiii. scripserunt. Qua lege Auentinus mons publicatus est, vt populus in eo vbi vellet, domos ædificaret. Sententia autem legis huiusmodi erat, vt Dionysius scribit: Quæcumq. priuati homines iuste possident, ear. rerum domini sint. Quæ vero vi aut clam ædificare aliquis cœpit, solutis ædificij sumptib. populo tradantur. Cetera, quæ publica sunt, ea populus sine vllō sumptu inter se diuidat. Hanc legem Liuius scribit non licuisse Decemuiris tollere: ita enim legum ferendarum potestas eis permissa est, modo ne Icilia lex de Auentino, aliaq. Sacratæ leges abrogarentur. Quamuis vulgo mendosi Liuiani libri circumferantur, & Acilia pro Icilia scribatur. Fuit autem L. Icilius, qui L. Verginij filiam despondit, quæ a patre interfecta est, ne ab Ap. Claudio Decemuiro stuprum pateretur. & Liuius eo loco Iciliū Tribunicium, & virum acrem, & pro causa plebis expertæ virtutis appellat.

IVLIAE LEGES.

NVLIVM nomen legum est magis celebre ac frequentatum hoc ipso Iuliarum legum. Quod C. Iulij Cæsaris, & eius filij Augusti honori est datum, quorum cognomen ad ceteros omnes Imperatores peruenit. Nam vt Iustiniani Nonellam legem XLVII. imitemur, siue vetustissimam illam Romanorum originem inuestigemus, Ascanius nobis Aeneæ filius præsto erit, de quo optimus Poeta:

Auth. vt præp.
nom. imp.

*At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, Ilus erat, dum res stetit Iliæ regno.*
Et non multo post:

Iulius a magno demissum nomen Iulo.
siue ad maximi imperij initia respiciamus, & magnum illum Cæsarem, & pium Augustum inueniemus, vt Iustinianus scribit. Nam quod nuper in ea lege Seuerus additus est, mendosi cuiusdam libri peccato accidit. In Veneto enim, & Florentino libro, ex quo Noricus manauit, scriptum

l. pronuntiatio.
in fine. de ver.
signi.

scriptum est, τὸν καὶ τὰν τὸν μίαν, καὶ αὐτὸν τὸν σίβαν. Vl-
pianus quoq. cum vellet lib. XLVI. ad edictum ostende-
re familiam appellari plurium personarum, quæ ab eius-
dem ultimi genitoris sanguine profisciscuntur: Sicuti, in-
quit, dicimus familiam Iuliam, quasi a fonte quodam me-
moriæ. Has autem Iulias leges permultas fuisse reperi-
mus, quarum latores duos illos Cæsares fuisse, atq. alios
vetustiores ex eadem familia existimamus. Nos itaq. pri-
us de legib. Augusti, quæ plures atq. insigniores fuerunt,
deinde de ceteris scribemus. Et principio de lege Iulia de
adulterijs coercendis videamus.

IVLIA DE ADULTERIIS.

l. i ad l. Iuliam.
de adult.

VLPIANVS libro primo de adulterijs scribit: Hæc lex
lata est a Diuo Augusto. Quarunt aliqui, cur cum
Augustus ex Octavia familia fuerit, eius lex Iulia dicatur?
Quib. etsi lib. III. Emendationum satis, ut arbitror, feci-
mus; tamen hoc loco illud addemus, veteres præter duo
illa adoptionis genera, quæ in vulgus nota sunt, cum quis
apud populum, vel principem adoptatur, si sui iuris est;
vel apud magistratum, si in aliena potestate est; tertium
adoptionis genus per testamentum habuisse. Heredem
enim aliquem ea condicione faciebant, ut nomen eius
ferret, filiusq. illius qui adoptabat eum testamento, esse
diceretur. Sic T. Pomponius Atticus a Q. Cæcilio eius
auunculo adoptatus testamento, Q. Cæcilius Pomponia-
nus dictus est, ut Varro & Cicero scribunt. Cuius rei ve-
stigia apud Caium lib. II. fideicommissor. permanent de
his qui heredes rogant, ut eorum nomen ferant. Nihil
enim, inquit, male est honesti hominis nomen adsumere.
Vlpianus quoq. lib. LXVII. ad edictum scribit solitos es-
se quosdam ea condicione quidquam donare, si iuret alter
se eius nomen laturum. Quam non esse donationem scri-
bit, quia ob rem facta est, & res secuta est. Sed ut Dion scri-
bit, hæc testatoris adoptio lege lata confirmabatur. Itaq.
in hunc modum C. Cæsar Dictator, filium Cn. Octavij
& Acciæ, quæ filia M. Accij Balbi & Iuliæ Cæsaris sororis
fuit, testamento adoptavit. qua de causâ C. Iulius Cæsar
Octavianus dictus est. Cui cognomen Augusti, ut Suetoni-
us

l. facta. p. si ve-
ro nominis. ad
Treb.

l. hoc iure. in
fine. de dona.

nus scribit, additum postea fuit, quoniam loca religiosa, & in quib. augurato quid consecraretur, augusta appellabantur. Huius autem legis verba sunt apud eundem Vlpianum in eodem lib. i. de adulterijs: **NE QVIS POST-HAC STUPRVM ADULTERIVM FACITO SCIENS DOLO MALO.** Quæ verba & ad eum qui suasisit, & ad eum qui stuprum vel adulterium intulit, pertinere Vlpianus existimat. Papinianus vero lib. i. de adulterijs scribit:

1. hæc verba. de adul.

7 Lex stuprum & adulterium promiscue & *καταχρηστικῶς*
 7 appellat. Sed proprie adulterium in nupta committitur,
 7 propter partum ex altero conceptum composito nomine:
 7 stuprum vero in virginem, viduamve committitur, quod
 7 Græci *φθορά* appellant. Addit Modestinus lib. i. regular.
 7 Adulterium in nupta admittitur, stuprum in vidua, vel
 7 virgine, vel puero committitur. Idem ait lib. ix. differ-
 7 rentiar. Inter stuprum & adulterium hoc interesse qui-
 7 dam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in vi-
 7 duam committitur. Sed lex Iulia de adulterijs hoc verbo
 7 indifferenter vtitur. Capite quinto legis Iuliæ, vt idem
 7 Vlpianus lib. i. ad legem Iuliam de adulterijs scribit, ita
 7 cauetur, vt viro adulterum in vxore sua deprehensum,
 7 quem aut nolit, aut non liceat occidere; retinere horas
 7 diurnas nocturnasq. continuas non plus quam viginti
 7 testandæ eius rei causâ, sine fraude sua iure liceat. Quod
 7 adicitur, inquit Vlpianus, **TESTANDÆ EIVS REI**
 7 **GRATIA**, ad hoc pertinet, vt testes inducat testimonio fu-
 7 tuos accusatori deprehensum reum in adulterio. Quod
 7 vero dicitur, **Quem aut nolit, aut non liceat occidere**; in-
 7 dicat non quemcumq. adulterum occidi licere. Namq.
 7 Macer lib. i. publicorum iudicior. scribit id patri solum
 7 permissum. Nam hac lege, inquit, cauetur, vt liceat vi-
 7 ro deprehensum domi suæ, non etiam soceri, in adulte-
 7 rio vxoris occidere eum qui leno fuerit, quive artem lu-
 7 dicram ante fecerit, in scenam saltandi cantandive cau-
 7 sa prodierit, iudiciove publico damnatus, neq. in inte-
 7 grum restitutus erit, quive libertus eius mariti, vxoris-
 7 ve patris, matris, filij, filiæ vtrius eorum fuerit, nec in-
 7 terest proprius cuius eorum, an cum alio communis fue-
 7 rit, quive seruus erit. & præcipitur, vt is maritus, qui ho-
 7 rum quem occiderit, vxorem sine mora dimittat. Id se-

1. inter liberas. p. i. co.

1. stuprum. eo.

1. inter stuprū. de verb. signi.

1. capite quin- to. de adul.

1. marito. eo.

curus

l. Gracchus.
C. co.

l. si maritus.
p. i. co.

l. patri. co.

l. quod ait.

l. nihil interest.

l. nec in ea.

cutus esse videtur Alexander Imp. qui Gracchum qui in adulterio noctu deprehensum interfecerat, si eius conditionis adulter fuerat, ut per legem Iuliam impune occidi potuerit, crimine liberauit. Sin vero non poterat, quia & nox & iustus dolor factum eius releuabat, in exilium dari posse rescripsit. Capite septimo, ut Vlpianus lib. 11. de adulterijs scribit, ita cauetur: NE QVIS INTER REOS REFERAT EVM QVI TVM SINE DETRECTATIONE REIPUBLICAE CAUSA ABERIT. Necessario, inquit Vlpianus, adicitur SINE DETRECTATIONE. Ceterum si quis euitandi criminis causa id egit, ut Reip. causa abesset, nihil illi commentum hoc proficiat. Sed & in alia prouincia eos abesse vult, quam in ea, in qua deferuntur. Cetera quoto capite reperiantur, ignoramus. Sed quod de patre dicitur, ante quantum caput scriptum fuisse putamus. Qua de re Papinianus lib. 1. de adulterijs ita scribit: Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet. Itaq. nemo alius ex patrib. idem iure faciet, sed nec filiusfam. pater. Et Vlpianus lib. 1. de adulterijs: Quod ait lex, IN FILIA ADULTERVM DEPREHENDERIT: non otiosum videtur. Voluit enim ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam, de adulterio deprehendat. Labeo quoq. ita probat: & Pomponius scripsit in ipsis rebus Veneris deprehensum occidi. & hoc est quod Solo & Draco dicunt in l. 1. Domi autem suae deprehendi oportere scribit, vel generi sui: quoniam maiorem iniuriam putauit legislator, quod in domum patris aut mariti ausa fuerit filia adulterum inducere. Idem scribit: Quod ait lex, IN CONTINENTI FILIAM OCCIDAT: sic erit accipiendum, ne occiso hodie adultero, reseruet, & post dies filiam occidat, vel contra. Debet enim prope vno ictu & vno impetu vtrumq. occidere, aequali ira aduersus vtrumq. sumpta. Si vero altero occiso alter vulneratus est, etsi verbis legis, ut Macer lib. 1. de publicis iudicijs scribit, non liberatur: tamen D. Marcus & Commodus rescripserunt impunitatem ei concedi. Quia licet interempto adultero filia post graua vulnera superuixerit, quae ei pater infixerat: magis fato, quam voluntate eius seruata fuisse videbatur. Addit Papinianus lib. 1. de adul-

de adulterijs: Qui occidere potest adulterum, multo magis contumelia poterit iure adficere. Ideoq. patri non marito mulierem & omnem adulterum permissum esse occidere, quod plerumq. pietas paterni nominis consilium pro liberis capit. Ceterum mariti calor & impetus facile decernentis fuit refranandus. Itaq. patri ut filiam & quemcumq. adulterum occidat, permissum est: marito vero ut turpem adulterum, non etiam uxorem. Sed tamen apud Papinianum libro xxxvi. questionum, Marci & Commodi, item D. Pij rescripta referuntur, quib. ultimum supplicium remittitur, cum sit difficillimum iustum dolorem temperare, & magis quia plus fecerit, quam quia vindicare se non debuerit, puniendus sit. Itaq. si humilis loci sit, in opus perpetuum tradi; si honestior, in insulam relegari iubetur. Mariti lenocinium, ut Vlpianus libro quarto de adulterijs scribit, eadem lex coercuit, qui deprehensam uxorem in adulterio retinuit, adulterumq. dimisit. Debit enim, inquit, uxori quoq. irasci, quæ matrimonium eius violavit. Tunc autem puniendus est maritus, cum excusare ignorantiam suam non potest, vel adumbrare patientiam prætextu incredibilitatis. Idcirco enim lex ita locuta est, ADULTERUM IN DOMO DEPREHENSVM DIMISERIT: quod voluerit in ipsa turpitudine deprehendentem maritum coercere. Idem scribit: Quod ait lex, Adulterij damnatam si quis duxerit uxorem, ea lege teneri; an & ad stupram referatur, videamus, quod magis est. Certe si ob aliam, inquit, causam ea lege sit condemnata, impune vxor ducetur. Addit Vlpianus illum quoq. plecti, qui pretium pro comperto stupro acceperit, siue maritus sit, siue alius: si gratis remisit, non plecti. Qui quæstum ex adulterio uxoris suæ fecerit, hoc est, qui quid acceperit, ut adulteretur vxor, plectitur. Sed si ob negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem; extra legem positus est. Idem Vlpianus lib. vii. disputatio- num scribit: Lenocinij crimen lege Iulia præscriptum est, cum sit in eundem maritum pœna statuta, qui de adulterio uxoris suæ quid ceperit: item in eum qui in adulterio deprehensam retinuerit. Ceterum qui patitur uxorem suam delinquere, matrimoniumq. suum contemnit, qui-

I. si adulteriū.
P. Imp. Marcus.

I. mariti leno-
cinium.

Lij. p. i. eo.

O que

que contaminationi non indignatur, poena adulterum non infligitur. Ad hanc partem legis, ut a præceptore accepi, Ausonii Galli carmen pertinet:

Iurisconsulto, cui viuit adultera coniunx,

Papia lex placuit, Iulia displicuit.

Papia enim matrimonijs fauebat, Iulia mariti lenocinium vindicabat. Is quoque quasi adulter punitur, ut Papinianus lib. 11. de adulterijs scribit, qui domum suam,

l. qui domum.

ut stuprum adulteriumve cum aliena matrefam, vel cum

l. & si amici.

masculo fieret, sciens præbuerit, vel quæstum ex adulterio uxoris suæ fecerit. Appellatione autem domus, habitatio quoque significatur; & si amici quis domum præbuis-

l. & si amici.

set, tenetur, ut Vlpianus ait lib. 1 v. de adulterijs: Sed & si quis, inquit, in agro, balineove stuprum fieri præbuis-

l. prospexit. & seqq. qui & a quib.

set, comprehendi debet. Idem Vlpianus eodem libro ait, intra sexaginta dies post diuortium, ne mancipia per manumissionem subducantur quæstioni, manumitti ea a

l. iure mariti. C. de adult.

muliere prohibuisse. Tot enim dies marito dantur ad accusandum, ut Alexander rescripsit. Ipsa igitur (inquit

Vlpianus) quæ diuertit, omnes omnino seruos suos manumittere vel alienare prohibetur, quia ita verba faciunt,

ut ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuit, vel in agro, vel in prouincia, possit manumit-

tere vel alienare. Quod quidem perquam durum est; sed ita lex scripta est. Additur idem de his qui post diuor-

tium comparati sunt, item de paternis seruis, & mater-

nis, qui in ministerium filiae fuerant. De eisdem sexaginta dieb. alijs locis tractatur. Sed & Vlpianus lib. XLVII.

ad edictum scribit, Iuliam legem nisi certo modo diuortium factum sit, pro infecto habere. Qua de causa Cai

verba lib. 111. ad legem XII Tabular. ad hanc legem potius, quam ad Duodecim tabulas referenda esse arbitror.

Si ex lege, inquit, repudium missum non sit, & idcirco mulier adhuc nupta esse videatur, tamen si quis eam vxorem

duxerit, adulter non erit. Illud notandum est, quod in omnib. libris (Tusco excepto) mendosum circumfertur,

Vlpianum lib. 111. de adulterijs ita scripsisse: Si postulauerit accusator, ut quæstio habeatur de seruo adulterij accusato; siue voluit ipse interesse, siue noluit; iubent iudices eum seruum æstimari, & ubi æstimauerint, tantam pecuniam

l. miles. p. sexaginta.

l. mariti. p. præterea. de adul. l. iij. C. eo.

l. vn. in fin. vn. de vir & vxor.

l. si ex lege. de adult.

l. si postulauerit. in princ. & in fine. eo.

7 cuniam, & alterum tantum eum qui nomen eius serui
 7 detulerit, ei ad quem ea res pertinet, dare iubebunt. Scri-
 bunt alij, Tantam pecuniam adulterum, & tantam eum,
 &c. nimis ridicule; cum adulter seruus sit. Et ad extre-
 7 mum eius capitis ita scribendum est; Notandum est, quod
 7 capite quidem nono cauetur, si seruus adulterij accusetur,
 7 & accusator quaestionem in eo haberi velit, duplum pre-
 7 tium domino praestari lex iubet: at hic simplum. Agebat
 autem de seruis rei vel reæ, quæ absoluta fuit, in quaestio-
 7 ne debilitatis aut mortuis. Vulgo vero scribitur, Quod
 7 hoc capite quidem non cauetur. Cui mendo causam de-
 dit leuis quædam occasio; quod in Florentino libro, ex
 quib. ceteri descripti intra cccc. annos sunt, alterum O
 huius verbi NONO, deletum esse videatur. Ego vero non
 dubito priora illa verba, quæ mendosa esse diximus in
 omnib. libris præter Florentinum, ex nono capite legis
 Iuliæ sumpta fuisse. Namq. etiam Papinianus lib. 11. de a-
 7 dulterijs scribit: De seruo qui accusatur, si postuletur, 1. ult. de calum.
 7 quaestio habetur: quo absoluto, in duplum pretium accu-
 7 sator domino damnatur. Item Diocletianus Domitio re-
 7 scripsit: Dominis seruorum per accusatoris calumniam 1. dominis. C.
 7 tortorum, aduersus eum poena dupli lege Iulia provide- de calum.
 tur. Quod Accursium non fugit, etsi in ceteris mendoso
 libro vsus sit. Cetera, quæ ad hanc legem pertinent, in
 nostris libris plene tractantur. Tantum addam, post quin-
 quennium neq. adulterum neq. mulierem accusari posse,
 neq. etiam ceteros qui ex hac lege accusari possunt, vt
 7 Vlpianus scribit lib. 1. v. de adulterijs. Id autem tempus 1. marit. p. hoc
 7 numeratur a die commissi criminis; at sexaginta dies, qui quinquennium.
 marito ad accusandum competunt, vel sex menses extra- de adult.
 neo, ex die diuortij numerantur; modo ne quinquen-
 nium exactum sit, vt idem Vlpianus scribit. Tryphoninus
 quoq. lib. 111. disputationum scribit, denegari marito mi- 1. auxilium. de
 nori intra LX. dies non accusanti restitutionem. Idem minori.
 ait nullam deprecationem adulterij poenæ esse, si se mi-
 nor annis adulterum fateatur. Quod ad alia quoq. om-
 7 nia, quæ eadem lege puniuntur, porrigendum esse scri-
 7 bit: veluti si adulterij damnatam sciens vxorem duxerit,
 aut in adulterio deprehensam vxorem non dimiserit, quæ
 stumve de adulterio vxoris fecerit, pretiumve pro com-

Instit. de pub.
iud. p. itē lex.

perto stupro acceperit, aut domum praeberit ad stuprum
adulteriumve in eam committendum. De poena vero hu-
ius legis ita Iustinianus scribit libro. IV. Institutionum.
Item lex Iulia de adulterijs coercendis, quae non solum
temeratores alienar. nuptiarum gladio punit, sed & eos
qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent.
Sed eadem lege Iulia etiam stupri flagitium punitur, cum
quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viuentem
stuprauerit. Poenam autem eadem lex irrogat stupratori-
bus; si honesti sunt, publicationem partis dimidia bono-
rum; si humiles, corporis coercionem cum relegatione.
Hac de lege Iulia de adulterijs.

IULIA DE PVDICITIA.

AB eodem Augusto lex hac lata est, quam arbitror ab
Iustiniano cum illa altera de adulterijs coercendis
esse confusam. Etenim Suetonius de legibus Augusti ita
scribit: Leges retractauit, & quasdam ex integro sanxit,
ut sumptuariam, & de adulterijs, & de pudicitia, de am-
bitu, de maritandis ordinibus. Itaq. quod antea diximus,
qui adulterij damnatam vxorem duxerit, ea lege puniri:
id Imp. Alexander ad hanc legem refert. Castitati, in-
quit, temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudici-
tia damnatam in poenis legitimis perseuerare. Qui au-
tem adulterij damnatam, si quocumq. modo poenam ca-
pitalem euaserit, sciens duxit vxorem, vel reduxit, eadem
lege ex causa lenocinij punietur. Item quod idem Imp.
rescripsit, reos adulterij duos simul marem & feminam
ex eadem causa fieri lex Iulia de pudicitia vetat, sed ordi-
ne peragi utrosque licet. Vlpianus lib. II. de adulterijs
idem scribit: Si quis & adulterum & adulteram simul de-
tulit, nihil agit, poteritq. quasi neutrum detulerit, rur-
sus a quo velit, initium facere, quia nihil agit prima de-
latione. Et alio loco: Queritur an alius adulteram, alius
adulterum postulare possit: ut quamuis ab eodem ambo
simul postulari non possint, a diuersis tamen singuli pos-
sint. Sed non ab re est hoc probare, diuersos accusatores
admitti posse, dum si ante denuntiationem nupserit, pri-
or mulier accusari non possit. Quod ea de causa dictum
est,

l. castitati. C.
de adult.

l. mariti. p.
quod ait. D. eo.

l. reos. C. eo.

l. si maritus sit.
in fine. D. eo.

l. denuntiasse.
p. queritur. eo.

est, quoniam, ut idem lib. I. scribit, qui uxori repudium
 miserit, potest ei denuntiare ne Seio nuberet: & si de-
 nuntiaverit, ab ea incipere potest: sin minus, expectabit
 sententiam de adultero latam, quisi absolutus fuerit, per
 eum mulier vincit, nec ultra accusari potest, ut idem Vi-
 pianus libro I. scribit. Ad has leges Horatius respexit
 lib. IV. carminum:

L. qui uxori. eo.

d. l. denuntiast
 se. in fine.

*Nullis polluitur casta domus stupris,
 Mos & lex maculosum edomuit nefas,
 Laudantur simili prole puerpera,
 Culpam poena premis comes.*

IULIA DE MARITANDIS ORDINIBVS.

HANC cum aliquanto quam ceteras seuerius emen-
 dasset Augustus, præ tumultu recusantium perferre
 non potuit, nisi adempta lenitate parte poenarum, & va-
 catione triennij data, auctisq. præmijs, ut Suetonius scri-
 bit. Cumq. etiam immaturitate sponfarum, & matrimo-
 niorum crebra mutatione, vim legis eludi sentiret, tem-
 pus sponfas habendi coartauit, & dinortijs modum impo-
 suit. Eius fraudis Martialis libro VII. ut opinor, mentio-
 nem facit his verbis:

*Iulia lex populis ex quo Faustine renata est,
 Atq. intrare domos iussa pudicitia est:
 Aut minus, aut certe non plus trigesima lux est,
 Et nubit decimo iam Thelesina viro.*

Namq. Domitianus Iuliam legem restituit, & castrari
 mares vetuit: quod alio epigrammate idem poeta con-
 iunxit:

*Ludus erat sacra connubia fallere tede,
 Ludus & immeritos exsecuisse mares:
 Vtraq. tu prohibes Caesar, populisq. futuris
 Succurris, nasci quos sine fraude iubes.*

De eadem lege Florus lib. LIX. scribit Q. Metellum Cen-
 forem ut ducere uxores omnes omnino cogerentur libe-
 rorum creandorum causa censuisse, eiusq. orationem Au-
 gustum cum de maritandis ordinib. ageret, velut eo tem-
 pore scriptam, in Senatu recitasse. De hac in nostris libris

hac

l. nec patronis-
C. de operis li-
berto.

l. qui liberti-
nus, D. co.

l. i. in fin. vnde
vir & vxor.

l. in eo iure. de
ritu nup.

l. vit. de diuor.

l. adigere. in fi-
ne. de iure pat.

hæc scripta esse reperimus. Imp. Alexander Minicio re-
scripsit, ut qui duos filios in potestate vel diuersis tempo-
rib. habuit, lege Iulia de maritandis ordinib. obligatio-
ne operarum liberetur. Ipsius Iuliæ legis verba Paulus
lib. 11. ad legem Iuliam & Papiam refert hæc: **QVI LI-
BERTINVS DVOS PLVRESVE A SE GENITOS NA-
TASVE IN SVA POTESTATE HABEBIT, PRAETER
EVM QVI ARTEM LYDICAM FECERIT, QVIVE
OPERAS SVAS VT CVM BESTIIS PVGNARET LO-
CAVERIT: NE QVIS EORVM OPERAS, DONI, MY-
NERIS, ALIVDVE QVIDQVAM LIBERTATIS CAV-
SA PATRONO, PATRONAE, LIBERISVE EORVM,
DE QVIBVS IVRAVERIT, VEL PROMISERIT, OB-
LIGATVSVE ERIT: DARE, FACERE, PRAESTARE
DEBETO.** Quæ vero postea sequuntur, legis verba non
sunt. neq. enim in Tusco libro diple notata sunt, ut reli-
qua. Ex quib. verbis apparet, quod Paulus, Vlpianus, &
Caius ad legem Iuliam & Papiam scripserunt, id eos ad
hanc legem de maritandis ordinibus, & ad legem Papiam
& Poppæam scripsisse. Quod alijs quoq. exemplis con-
stat. Scribit Vlpianus lib. xlvj. ad edictum: Si liberta
ab inuito patrono diuerit, lex Iulia de maritandis ordi-
nib. retinet istam in matrimonio, dum eam prohibet alijs
nubere inuito patrono. Idem Vlpianus lib. 111. ad legem
Iuliam & Papiam: In eo iure, quod dicit inuito patrono
libertam, quæ ei nupta est, alijs nubere non posse; patro-
num accipimus, ut rescripto Imp. nostri, & Divi patris
eius continetur, & eum qui hac lege emit, ut manumit-
tat. & postea: Hoc caput ad nuptam tantum libertam
pertinet, ad sponsam non pertinet. Deinde ait lex, **IN-
VITO PATRONO: inuitum accipere debemus eum qui
non consensit ad diuortium. Et alio loco sub titulo de
diuortijs ex eodem libro refertur: Quod ait lex, DIVOR-
TII FACIENDI POTESTAS LIBERTAE QVAE NV-
PTA EST, PATRONO NE ESTO: non infectum vide-
tur effecisse diuortium, quod iure civili dissoluit matri-
monium. & postea: Ait lex, QVAMDIU PATRONVS
EAM VXOREM ESSE VOLET, & velle debet vxorem
esse, & patronus durare. Paulus quoq. lib. 11. ad legem
Aeliam Sentiam scribit, lege Iulia de maritandis ordinib.
remitti**

remitti iusiurandum, quod liberto in hoc impositum est, ne uxorem ducat, liberta ne nubat, si modo nuptias contrahere recte velint. Qua de re in Aelia Sentia dictum est. Eodem pacto ex his, quae Terentius Clemens lib. i v. & v. & Causa libro. i i i. ad legem Iuliam & Papiam scribunt, arbitror hac eadem lege Iulia prohiberi omnes vias obligandi mulieres ne nubant; quamobrem legata ea condicione data, capi possunt condicione neglecta. Et ad hanc legem Clementem respicere, cum ita scripsit, Legem vtilem Reipub. sobolis scilicet procreandae causa latam, adiuuandam interpretatione. Ad eandem Flaccus in saeculari carmine referendus est:

Dina producas sobolem, patrumq.

Prosperos decreta super ingandis

Feminis, prolisq. nona feraci

Legem marita.

Exstat apud Paulum lib. i. ad legem Iuliam & Papiam caput integrum eiusdem legis. ita enim scribit: Lege Iulia ita cauetur: QVI SENATOR EST, QVIVE FILIVS, NEPOSVE EX FILIO, PRONEPOSVE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NE QVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABETO. LIBERTINAM, AVTEAM QVAE IPSA, CVIVSVE PATER, MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT. NEVE SENATORIS FILIA, NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO, NATA: LIBERTINO, EIVE QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT: SPONSA NYPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO. Celsus tamen lib. xxx. Digestor. scribit lege Papia caueri omnib. ingenuis praeter Senatores, eorumq. liberos, libertinam uxorem habere licere. Et Iustinianus lib. v. constitutionum: Si libertam quis uxorem habeat, deinde inter Senatores scribatur dignitate illustratus, an solvatur matrimonium apud Vlpianum quaerebatur: quia lex Papia inter Senatores & libertas stare connubia non patitur. Sed Iustiniano visum est legis Papiae severitatem eo casu comprimere. Idemq. respondit, si liberti socer Senator

1. sed si hoc. in fine. l. cum ita. & seq. de con. & demon.

1 hoc modo. eo.

1 lege Iulia. de ritu nup.

1. lege Papia. eo.

1. vlt. C. de nup.

nator factus sit. Ex his apparet, quod Paulus legi Iuliae, id Iustinianum & Celsum Papiae legi tribuere. Sed ut antea scripsi, utraq. ab iureconsultis coniuncta est, & existimo in Papiam permulta capita legis Iuliae esse translata. Namq. ut Tacitus libro III. scribit, Papiam Poppaeam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Sed de Papia alio loco scribemus. De hac parte huius legis siue Iulia, siue Papia est, credendum est Vlpianum lib. I. & Paulum lib. I. ad legem Iuliam & Papiam scripsisse, ut lib. I. Digestor. relatum est de Senatoris filijs. Idem Iustinianus rescripsit, nuptias quæ inter masculos & feminas maiores vel minores sexagenarijs vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitæ sunt, nullo modo se prohibere. Suetonius vero scribit Claudium Cæsarem abrogasse legis Papiae Poppaeæ caput, quod a Tiberio Cæsare adiectum erat, quasi sexagenarij generare non possent. quod Alcianus animaduertit lib. III. Dispunctionum. Eius tamen opinio, ut eadem Papia sit, quæ Iulia de maritalibus ordinibus dicitur, mihi non probatur; propterea quod Papiam ex Tacito post Iulias rogationes latam esse constat. Multo minus quod Isidorus reprehendendum putat, quia de re in Papia dicitur. Iuuenalis autem carmen ad hanc ipsam Iuliam pertinet. Nam placet, vel ut alij scribunt, sed placet Vrsidio lex Iulia. Quinquagenariæ mulieres, ut Aristoteles & Plinius lib. VII. scripserunt, raro gignunt, earumq. partus mirabiles Iustinianus altera constitutio-
ne appellat, legitimos tamen filios ex his nasci vult. Paulus quoq. libro XXXIII. ad edictum, Si sterilis, inquit, ancilla sit, cuius partus venit, vel maior annis quinquaginta, cum id emptor ignorauerit, ex empto tenetur venditor. Quamobrem cum ille qui quinquagenariam mulierem duceret, ex alijs liberos habere posset, prohibitum est lege Papia ne quinquagenariæ ducerentur. Idem in maioribus sexaginta annis constitutum est, ut non ducerent uxores, quia illæ ex alijs liberos susciperent. In quo Accursius errat. De eadem lege apud Gellium reperio scriptum. Capite enim VII. legis Iulie priori (inquit) ex Consulibus fasces sumendi potestas sit, non qui pluris annos natus est, sed qui pluris liberos, quam collegas, aut
in

I. Senatoris filium. & seqq. de Senato.
I. sancimus nuptias. C. de nupt.

I. si maior. de legi. her.

I. si sterilis. de actio. em.

7 in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par utriq.
 7 numerus liberorum est, maritus, aut qui in numero ma-
 7 ritorum est, praefertur. Si vero ambo & maritu, & patres
 7 totidem liberorum sunt, tum ille pristinus honos instau-
 7 ratur, & qui maior natu est, prior fasces sumit. Super his
 7 autem, qui aut coelibes ambo sunt, aut parem numerum
 7 filiorum habent, aut mariti sunt, & liberos non habent,
 7 nihil scriptum in lege de ea aetate est. Solitos tamen, in-
 7 quit, audio, qui lege potiores essent, fasces primi mensis
 7 collegis concedere aut longe aetate prioribus, aut nobi-
 7 lioribus multo, aut secundum Consulatum ineuntibus.
 Scribit Livius lib. I. Romulum primum Romanor. re-
 gem cum cetero habitu se augustiorem, tum maxime li-
 ctoribus. XII. fecisse. quosdamq. dicere ab numero auum,
 quae augurio regnum portenderant, cum numerum esse
 secutum. Livio eorum opinio placet, quibus & apparito-
 res p & lictores ab Etruscis finitimis, unde sella curulis,
 unde toga praetexta sumpta est, numerum quoq. ipsum
 ductum placet. & ita habuisse (inquit) Etruscos, quod
 ex duodecim populis communiter creato rege singulos
 singuli populi lictores dederint. Quod Dionysius lib. III.
 ad Tarquinium Priscum refert, ut Etruscor. legati attu-
 lerint et auream coronam, sellam eburneam, sceptrum,
 in quo summus aquila sedebat, tunicam purpuream cum
 aureis signis, & amictum purpureum varium, cuiusmo-
 di est, quo Lydor. & Persar. reges utuntur, sed non ita
 quadratum, sed rotundum, quam Romani togam, Graeci
 tebenum appellant. item duodecim secures, ut quidam
 (inquit) scripserunt, ex singulis urbibus singulas ducen-
 tes. Erat enim Etruriae mos Regi securim & virgare, fa-
 scem lictorem praeferre. Quod si duodecim illis Etru-
 riae regulis unum esse ducem exercitus placuisset, illi duo-
 decim fasces dabant. idq. aut alios ad Romulum referre,
 sed fieri potuisse, ut Romulus Tuscor. morem secutus sit,
 Tarquinium tamen scribit ad Senatum retulisse, an illis
 insignibus, eum uti paterentur, illis permittentibus, auream
 coronam tulit, picta toga & praetexta usus est, item scepro
 & sella eburneis, lictores quoq. XII. cum securibus & vir-
 gis ius dicenti praesto erant, & euntem praecedebant. Quae
 omnia apud eos qui regia potestate exactis Regibus usi
 sunt,

sunt, hoc est Coss. relicta fuerunt, corona & toga picta exceptis, nisi cum victores e provincijs redirent in triumpho. Sed de ceteris insignib. alias. De fascib. idem Lilius lib. 111. scribit Consules annuos regia potestate creatos omnia iura, omnia insignia tenuisse id modo cautum esse, ne si ambo Coss. fascēs haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior concedente collega fascēs habuit. His fascib. securēs demptas fuisse a Valerio intra urbem tantum, cum de prouocatione concessum est, ex Lilius libro 111. & xxi v. sunt qui arbitrentur, quod aperte Dionysius lib. v. tradit, ut in Valeria dicemus. Sed fascium habendor. vicissitudo, ut ex Gellio apparet, non in dies singulos, ut Budæo placet, sed in menses mutabatur. Quod etiam Dionysius ait lib. v. antiquitatum, eoq. mensē (inquit) alterum collegam ministri duodecim sine securib. cum bacillis præcedebant. Suetonius etiam auctor est C. Cæsarem Cos. antiquum morem retulisse, ut quo mense fascēs non haberet, accensus ante eum irer, lictores pone sequerentur. Cetera in xii. Tabulis cum de sepulchris ageretur, videbimus. Itaq. cum Consules alternis mensib. fascib. vterentur, vetus consuetudo fuit, ut primo mense maior natu fascēs haberet. Sed D. Augustus maluit eum honorem plurimum liberor. parenti concedere; aut si pari numero liberos haberent, marito. Sed & obseruatum esse Gellius ait, ut qui ea lege præferebatur, cederet nonnumquam longe ætate maioribus, aut multo nobilioribus, aut his qui iterum Consules fierent. Idem opinor in nominibus Consulū præponendis obseruatum, ut eius nomen, qui primus fascēs tenuisset, in Consulib. appellandis præponeretur; quod tamen nusquam traditum reperi. Ad hoc Gellianum caput Vlpianus fortasse scribebat, cum lib. xx. ad legem Iuliam & Papiam Proconsules non amplius quam sex fascibus uti scripsit: qua de re in xii. dicemus. Refertur etiam lib. xxiii. Digestor. Marciani caput lib. xvi. institutionum, capite xxxv. legis Iulie, ita enim inscriptum est: Qui liberos, inquit, quos habent in potestate, iniuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, ex constitutione DD. Seueri & Antonini per Proconsules præfidesq. prouinciar. coguntur in matrimonium

l. Proconsules.
de offic. Proc.

l. qui liberos.
de ritu nup.

l. filius. p. maritus.
de falsis.

7 nium collocare & dotare. Illud etiam ad eandem legem
 pertinere arbitror, quod Ulpianus lib. i. ad legem Iuliam
 & Papiam scribit de his quæ palam quæstum fecissent,
 aut in adulterio deprehensæ essent, quas opinor ea lege
 notari. Eiusdem legis est, ut arbitror, quod Ulpianus lib.
 VII. ad easdem leges scribit, ut si maritus inuita vxore
 dotalem seruum manumiserit, quidquid ad eum perue-
 7 nerit, restituat. Adicitur, inquit, in lege, ut & si dolo ma-
 7 lo aliquid factum sit, quominus ad eum perveniat, teneat-
 7 tur. & postea: De viro heredeq. eius lex tantum loquitur,
 7 de focero successoribusq. foceri nihil in lege scri-
 ptum est. Item quod ait lex, QUANTA PECUNIA E-
 RIT, TANTAM PECUNIAM DATO: ostendit aestima-
 tionem voluisse legem præstari. Paulus quoq. lib. XXI.
 quaestionum legis Iuliae verba refert hæc: AVT DOLO
 2 FECIT QVO MINVS AD EVM Perveniat. Sed &
 2 omnia quæ ad legem Iuliam & Papiam a iurisconsulti scri-
 2 pserunt, ad hanc legem & Papiam pertinere existimo. Et
 2 ut ex singulor. capitum Digestor. inscriptione animadu-
 2 uerti, Ulpianus libros viginti ad eas leges scripsit, ut ex
 illo capite, quo de fascib. Proconsulum agi dicebamus,
 2 apparet: item ex xviii. capite de excusationibus; quod
 2 ad Gellianam quoq. legem pertinere non dubito. Ut enim
 2 illic bello amissi liberi Coss. profunt, ut in fascib. præse-
 2 rantur, sic Ulpianus ad tutelæ excusationem eos prodesse
 ait. Hi sunt viginti illi libri, quos ad leges Ulpianum
 scripsisse in indice Digestor. dicitur. Sic etiam reliqui,
 qui ad leges scripti esse dicuntur, intelligantur, quod ne-
 mo hactenus animaduertit. Nam Caius quoq. libros xv.
 ad leges scripsisse dicitur; & ex quintodecimo ad legem
 Iuliam & Papiam illa sub titulo de his quæ ut indignis
 7 auferuntur, Iustinianus refert: In fraudem iuris fidem ac-
 7 commodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite
 7 promittit restitutum se personæ, quæ legib. ex testa-
 7 mento capere prohibetur. Paulum etiam ad leges libros
 decem scripsisse ferunt; & extremum caput, Si quid in
 fraudem patroni factum sit, ex lib. x. Pauli ad legem Iu-
 liam & Papiam sumptum est. Quamquam sub titulo de
 concubinis quædam ex xxi. libro reperiantur: quod aut
 mendosum est, aut index ille; aut ego deceptus in descri-
 P 2 bendo

l. palam. de ri-
 tu nupt.

l. si vero nego-
 tium. sol. mat.

d. l. Procon-
 suls.

l. bello amiss.
 de excus.

l. in fraudem.
 de his quæ ut
 ind.

l. ij. de concub.

l. operis serui.
de ope. ser.
l. vn. de adem.
lib.

l. pleriq. l. pro-
xime. de ritu
nup.
l. Senatus cen-
suit. de iure
fisci.

bendo sum. Iam vero Terentius Clemens ad leges libros viginti scripsisse dicitur; ex vicesimo quidem nihil relatum animaduerti, sed tamen ex xviii. sumptum est caput xv. de operis seruorum. item singulare de ademptione libertatis. Sic etiam Marcellus & Iunius Mauricianus libros senos ad leges conscripserunt; ex tertio vero Marcelli quædam sub titulo de ritu nuptiarum reperiuntur; ex tertio quoque Mauriciani caput xv. de iure fisci. Ex ceteris horum iurisperitorum libris permulta in Pandectis relata esse animaduerti, quæ hoc loco referre operæpretium non esse existimaui. Ad ceteras Iulias leges veniamus.

IVLIA AMBITVS.

l. vn. de lege Iu-
lia ambitus.

l. i. de iure fisci.

HANC legem idem Augustus tulit, ut Suet. ait, de qua Paulus lib. v. sententiarum ita scribit: Petiturus magistratum, vel provinciarum sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit, seruos aduocauerit, aliamve quam multitudinem conduxerit, conuictus ut vis publicæ reus in insulam deportatur. Modestinus vero lib. i. de penis eam legem in Urbe cessasse scribit; quia ad curam principis magistratum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Sed si in municipio contra hanc, inquit, legem magistratum aut sacerdotium quis petierit, per S. C. centum aureis cum infamia punitur. Sed sciendum est, quod Dion lib. lxxi. & Strabo lib. xvii. & Theophilus lib. iiii. institutionum scribunt, D. Augustum, ut firmiorem potestatem sibi posterisque suis præstaret, in illo totius orbis imperio adumbratam quandam popularis potestatis formam instituisse. Prouincias enim omnes diuisit, atque eas, quæ pacatæ longe a Romanis hostibus aberant, populo reliquit; qui in eas Proconsules atque Prætores mitterent: in quibus eligendis ambitus vindicari potuit. Eas vero sibi retinuit, quas impacatas, atque vicinas hostibus esse cognouerat. Nam cum is nomen Imperatoris, hoc est, duces militaris sibi sumpisset, bella per eum administrari oportebat. In eas itaque legatos suos, prætores, & præfides mittebat. Extantque hodie huius diuisionis vestigia, præter hæc ipsa magistratuum nomina, de quibus aliquando agemus; tum quod Theophilus notat ab Iustiniano disse-

differentiam esse sublatam stipendiariae & tributariae provinciae; tum etiam quod Constantinus Hermanopolus libro 1. τοῦ προξένου scribit, eas provincias quae populo Romano concessae sunt, proprie publica bona dici. Ceteras ciuitates, si quid habeant, tamquam peculium id obtinere, cum aut Caesaris aut populi sint. Quod Vlpianus lib. x. ad edictum probat: Bona, inquit, ciuitatis abusive publica dicta sunt. Sola enim ea publica sunt, quae populi Romani sunt. Et Caius lib. 111. ad edictum provinciale: Eum, inquit, qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus. Nam publica appellatio in complurib. causis ad populum Rom. respicit. ciuitates enim priuator. loco habentur. Sed hac etiam de re accuratius alio loco tractabitur, quo & provinciar. nomina & magistratuum, quor. in nostris libris mentio fit, colligemus. Interea illud addamus, hanc Augusti simulationem, quae illud aucupari videbatur, ut is solus teneret rem bellicam & tributa (nam hoc etiam sibi retinuit) quib. vinculis regiam potestatem occultaret, paulatim euanuisse. Namq. initio in provincias illas populi de Caesaris voluntate magistratus eligebantur, deinde ne populus quidem consulebatur, sed omnia ad principis nutum fiebant. Idq. est quod Modestinus scribit. Alterum ambitus genus suffragiorum Iustiniani Nouella v 111. punitur, de quo alias.

Inft. de rer. di-
ut. p. per tra-
ditionem.

l. bono. & seq.
de verb. signi.

IULIA SVMP TVARIA.

De hac lege praeter Suetonium, ita Gellius lib. 11. scribit: Postremo lex Iulia ad populum peruenit Caesare Augusto imperante, qua profectis quidem dieb. ducenti finiuntur, Kalendis, Idibus, Nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti, nuptijs autem, & repotijs sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius edictum (Diui ne Augusti, an Tiberij Caesaris, non satis commemini) quo edicto per dierum varias sollemnitates a trecentis sestertijs adusq. duo millia sumptus cenarum propagatus est, ut his saltem finib. luxuriae efferuescentis aestus coerceretur. Repotia sunt, ut Sex. Pompeius notat, cum postero die nuptiarum apud nouum maritum cenatur, quia quasi reficitur potatio. Sestertij tum quattuor assib. aestimaban-
tur,

l. vii. C. de
donat.

l. vii. C. de col-
la æris. lib. x.

l. apud eum.
de manum.

tur, vt apud Iustinianum, & Marcianum lib. sing. de asse, atq. alios, quor. scripta lib. i i. Emendationum & opinio- num retulimus. Asses autem semunciam æris pendebant, vt Plinius scribit ex Papiriana lege. itaq. sestertij sex li- bram æris constituiebant: xx. libræ æris aureum num- mum ex Arcadij constitutione. Qua ratione tota huius le- gis æstimatio confici potest, & ad similitudinem nostro- rum nummor. redigi pingui, vt aiunt, Minerua. Namq. vt aurificum statera hæc examinentur, non est a nobis hoc tempore postulandum.

AVGVSTI quoq. lex a Paulo lib. xv i. ad Plautium re- fertur: Imperator, inquit, cum seruum manumittit, non vindictam imponit, sed cum voluit, fit liber is qui manu- mittitur ex lege Augusti. Hæc illa est fortasse, de qua in Fusia Caninia dicebamus Suetonium scribere D. Augu- stum manumittendi modum terminasse, & pleraq. de eo- rum manumissionib. constituisse. de quib. in Iunia quo- que Norbana dicemus. His reperio Augustum nomen Iu- liar. legum dedisse, etsi de huius postremæ legis nomine mihi non constet. Papiam quoq. & Falcidiam eodem tempore latas esse constat. Nunc de ceteris videamus.

IULIA DE REPETVNDIS.

l. i. del. Iul.
rep.

l. eadem lege.
eo.

M. CICERO in oratione Sestiana testis est hanc le- gem a C. Casare latam esse. De qua Marcianus lib. x i v. institutionum scribit: Lex Iulia repetundar. per- tinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, mini- steriove publico cepit, vel cum ex cohorte cuius eor. est. Excipit lex a quib. licet accipere: a sobrinis, propioreve gradu cognatis suis, vxore. Addit Venuleius Saturninus lib. i i i. publicor. iudicior. Eadem lege tenentur qui ob denuntiandum vel non denuntiandum testimonium pe- cuniam acceperint. Item eadem cauere ait, ne quis ob militem legendum mittendumve æs accipiat. neve quis ob sententiam in Senatu consiliove publico dicendam pe- cuniam accipiat, vel ob accusandum, vel non accusan- dum. utq. urbani magistratus ab omni sorde se absti- neant, neve plus doni muneris in anno accipiant, quam quod

- 7 quod sit auctor. centum. Item Macer lib. i. iudicior. pu-
 7 blicor. scribit : Lex Iulia de repetundis præcipit, ne quis l. lex Iulia. co.
 7 ob iudicem arbitrumve dandum, mutandum, iuben-
 7 dumve ut iudicet; neve ob non dandum, non mutan-
 7 dum, non iubendum ut iudicet: neve ob hominem in
 7 vincula publica concitandum, vinciendum, vinciriue iu-
 7 bendum, exve vinculis dimittendum: neve quis ob ho-
 7 minem condemnandum, absoluendumve: neve ob li-
 7 tem æstimandam, iudiciumve capitis pecuniæve facien-
 7 dum, vel non faciendum, aliquid acceperit. Illud quoq.
 7 cauetur, ne in acceprum feratur opus publicum facien-
 7 dum, frumentum publice dandum, præbendum, adpre-
 7 hendendum, facta tecta tuenda, ante quam perfecta, pro-
 7 bata, præstita lege erunt. Datur ex hac lege, ut Scauola l. ij. co.
 libro i v. regular. scribit, in heredes actio intra annum,
 dumtaxat a morte eius qui arguebatur. Vt uti autem
 vetatur, quod contra hanc legem datum est, ut Paulus lib. l. quod con-
tra. co.
 l. i v. ad edictum scribit. Eadem lex venditiones, loca-
 tionem eius rei causa pluris minorisve factas irritas facit.
 7 M. quoq. Cicero in oratione in Pisonem scribit: Exire de
 7 provincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere,
 7 in regnum iniussu populi aut Senatus accedere cum plu-
 7 rima leges veteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de
 7 pecunijs repetundis planissime vetant. Et pro Rabirio
 7 Postumo: Iubet lex Iulia persequi ab his, ad quos ea pe-
 7 cunia, quam is ceperit qui damnatus sit, peruenerit. Si
 7 est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius
 7 scripta, quam in antiquis legib. & sanctius iudicata; sane
 7 etiam consuetudo huius generis iudicior. noua sit. Hoc
 totidem verbis translatus caput est, quot fuit non mo-
 do in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia. Huius au-
 tem legis poena quæ fuerit, ignoramus. Macer tamen
 7 scribit: Hodie ex lege repetundar. extra ordinem puniun- d. l. lex Iulia.
in fine.
 7 tur, & plerumq. vel exilio puniuntur, vel etiam durius,
 7 prout admiserint. Olim, ut ex Verrinis Ciceronis constat,
 lis æstimabatur, bonaq. vendebantur eius qui damnatus
 esset; is vero in exilium voluntarium proficiscebatur. Sed
 illæ orationes ante C. Caesaris Consulatum habitæ, quo
 tempore lex hæc lata; ceteræ, quas antea retulimus, post
 illius Consulatum. In epistolis autem M. Cælij ad Cice-
 ronem

ronem reperitur, legis de repetundis vnum & centesimum caput fuisse: QVOD EORVM IUDICIUM MAIOR PARS IUDICARIT, ID IVSRATVM Q. ESTO. Quod ad hanc legem pertinuisse non dubito,

IULIA AGRARIA.

l. vi. de term.
mo.

AGRARIAM legem idem Cæsar tulit, vt Callistratus ait lib. v. de cognitionibus: & aduersus eos, qui terminos statutos extra suum gradum finesve mouerint dolo malo, pecuniaria pœna constituta est. Nam in terminos singulos, quos eiecerint, locove mouerint, quinquaginta aureos in publicum dari iubet; & eius actionem & petitionem ei qui volet, esse iubet. Hanc legem, vt Suetonius & Florus lib. ciii. scribunt, Cæsar Cos. tulit inuito Senatu, & M. Bibulo eius collega obnuuntiantem, quem armis foro expulit, & vt domo abditus reliquum tempus ageret, coegit. Ipse campum Strellatem maiorib. consecratum, agrumq. Campanum ad subsidia Reipub. vectigalem relictum, diuisit extra sortem viginti millibus ciuium, quib. terni pluresve liberi essent. Hæc Iulia lex appellatur a Suetonio in Augusto, cuius pater Cn. Octavius inter xx. viros agrum Campanum plebi Iulia lege diuisit. Exstat etiam Tiberij Cæsaris constitutio de sepulchris post codicem Theodosianum, in qua monumentor. multa genera exprimuntur: in quib. est, quod non longe ab adib. vel itinere publico constitutum est iuxta legem Semproniam, & Iuliam, quod cardinib. & decumanis constitutum esse monstratur. Decumanus limes, vt Urbicus & Sex. Pompeius scribunt, est qui ab oriente ad occidentem, vel contra. fit: cardo, qui ad meridiem a septentrione, vel contra. Idem Suetonius scribit Cæsarem Dictatorem octoginta ciuium millia in transmarinas colonias distribuisse.

IULIA IUDICIARIA.

l. vn. in ff. de l.
Iul. ambitus.

MODESTINVS lib. ii. de pœnis scribit: Si reus, vel accusator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem Ambitus committitur; id est, auctores

7 reos centum fisco inferre iubetur. Hanc Paulus lib. II.
 ad legem Iuliam & Papiam, publicor. iudicior. appellasse
 7 videtur: Lege, inquit, Iulia publicor. iudicior. cauetur, *l. lege Iulia. de*
 7 ne inuito denuntietur, vt testimonium litis dicat aduer- *te sub.*
 7 sus focerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum,
 7 sobrinam, sobrino natum, eosve qui priore gradu sint,
 7 item ne liberto ipsius, liberorum eius, parentium, viri,
 7 vxoris, item patroni, patronæ. & vt ne patroni, patronæ
 7 aduersus liberos, neq. liberti aduersus patronum cogan-
 7 tur testimonium dicere. Vlpianus autem lib. II. & III. *l. i. & ij. de*
 ad edictum scribit ex his verbis legis Iuliæ iudiciorum, *iudic.*
 QVOMINVS INTER PRIVATOS CONVENIAT, suf-
 ficere priuatorum consensum qui iurisdictioni alicuius
 se subiciant, licet ille ignoret qui tribunali præest. Exi-
 stimo hanc legem a C. Casare Dictatore latam esse, quod
 Cicero Philippica prima significare videtur. Is enim, vt
 Suetonius scribit, iudicia ad duo genera iudicum redegit,
 Equestris ordinis, ac Senatorij; Tribunos ærarios, quod
 erat tertium, sustulit. In quo Aureliam abrogauit. Erant
 Tribuni ærarij, qui militib. æs dabant, eisq. pecunia at-
 tributa dabatur, vt Varro scripsit; ipsi eam Quæstori pro-
 uincia dabant, vt ex Asconio in Prætura urbana Budæus
 notat. Hi ex Equitib. erant, vt Plinius lib. XXXIII. scribit.

IULIA, qua ciuitas vniuerso Latio data est, de qua Ser.
 Sulpitius in libro de dotib. & Neratius de nuptijs scri-
 pserunt, vt Gellius refert lib. IV. Noctium. Namq. ait
 Seruium scripsisse, in Latio qui vxorem ducturus erat, ab
 eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium
 ductum iri; qui daturus erat, spondebat daturum. Hic
 contractus sponsalia dicebatur; promissa, sponsa; alter
 sponsus dicebatur. agebaturq. ex sponso si fidem ille fre-
 gisset, lisq. æstimabatur, nisi iusta causa adferretur. Idq.
 obseruatum esse ait, quoad ciuitas vniuerso Latio lege Iu-
 lia data est. Eiusdem rei apud Vlpianum lib. sing. de
 sponsalib. & Florentinum lib. III. institutionum relata
 7 est. Sponsalia dicta sunt a spondendo. Nam moris fuit *l. ij. & iij. de*
 7 veterib. stipulari & spondere sibi vxores futuras. vnde & *spons.*
 7 sponsi, sponsaq. appellatio nata est. Sed & apud Arno-
 bium lib. IV. speratæ, pactæ, & interpositis stipulationib.
 sponsæ differunt. Non longe ab eadem re matrimonia,

Q quæ

quæ per coemptionem fiebant, absunt; de quib. in xxi. Tabulis dicemus. Iuliæ vero legis a Cicerone mentio fit in oratione pro Balbo. Cuius verba, quoniam obscurâ esse existimantur, referam, & quo pacto accipienda esse at-
 bitrer, scribam. Innumerabiles, inquit, leges de ciuili iure sunt latæ, quas Latini voluerunt, asciuerunt. Ipsa deniq. Iulia, qua lege ciuitas est socijs & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent? in quo magna contentio Heracliensium & Neapolitano-
 rum fuit, cum magna pars in his ciuitatib. iuris sui liber-
 tatem ciuitati anteferebat. Balbus Gaditanus dum in ca-
 stris Cn. Pompei Magni militaret, ab eo ciuitatem Ro-
 manam est consecutus. Itaq. L. Cornelius Balbus dictus est. Sed cum is ex fœderato populo esset, ciuem Roma-
 num fieri eum non posse dicebant, nisi is populus fun-
 dus factus esset: hoc est, nisi is populus legib. Romanis
 vteretur. Reprehendit id Cicero, atq. adserit eum fuisse
 in his rebus maiorum morem, vt cum populus Ro. quid-
 quam iussisset, si id socij, aut Latini recepissent, eaq. lex
 in eo populo tamquam in fundo resedisset, tum ea lege
 is populus teneretur; qui ea de causâ fundus populus di-
 cebatur. Nisi forte, inquit, Iulia lege ciues Romani facti
 non sunt, nisi qui fundi populi facti essent? Gellius lib.
 xvi. scribit: Municipales sunt ciues Romani ex munici-
 pijs suo iure & legib. suis videntes, muneris tantum cum
 populo Romano honorarij participes, a quo munere ca-
 pessendo appellati videntur, nullis alijs necessitatib. neq.
 vlla populi Rom. lege adstricti, cum numquam populus
 eorum fundus factus esset. Cui Vlpianus adstipulatur
 lib. i. ad edictum, & Paulus lib. ix. Idem quoq. Gellius
 translatione quadam non ineleganti hoc nomine libro
 xix. vsus est. Hæc ego, inquit, dixi, non vt huius sen-
 tentiæ legisq. fundus subscriptorq. fierem, sed vt ne viri
 docti opinionem ἀπαραισθητον destituerem. Itaq. apud Ci-
 ceronem Neapolitanor. contentio esse potuit, num ma-
 gis placeret suo iure vti, quam ciues esse Romanos. Sed
 quod de socijs ait, non est ad omnes populi Romani so-
 cios referendum (id enim Antonini constitutione effe-
 ctum est) sed ad Latinos tantum. Florus tamen libro
 lxxx. Marianis temporib. ait Italicis populis a Senatu
 ciuitatem

l. i. ad municipi.
 l. munus trib.
 de verb. signi.

l. in orbe. de
 statu hom. &
 Nou. lxxviii. in
 fine.

ciuitatem datam esse; id per quem actum sit, non dicitur. Quamobrem Iulia ne ea lex fuerit, incertum est. Sed tamen hoc a Cæsare concessum arbitror: nam Quæstor, vt Suetonius scribit, colonias Latinas de petenda ciuitate agitantes adiit, & ad audendum aliquid concitabat. Sed & Cicero lib. xiv. ad Atticum scribit: Scis quam diligam Siculos, & quam illam clientelam honestam iudicem. Multa illis Cæsar, neq. me inuito: & si Latinitas erat non ferenda. verumtamen, Ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem a Dictatore comitijs latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei viuo illo mentio nulla. Ius Latij a ciuitate Romana distinxit, non quo Latini ciues non essent, sed quod, vt de libertatib. dicemus in Iunijs legibus, non ita immunes Latinæ vrbes erant, atq. coloniar, atq. plebs vrbana. Quod ius Italicum fortasse sub titulo de censib. lib. i. Digestor. dicitur. Sed hæc posterius. Ipsum Cæsarem legionem Alaudarum Gallicam ciuitate Romana donasse Suetonius scribit, omnesq. medicinam Romæ professos, & liberalium artium doctores.

IVLIA THEATRALIS.

SCRIBIT Plinius lib. xxxiii. Tiberij Cæsaris anno nono anulor. equestrium auctoritati formam constitutam, C. Asinio Pollione, C. Antistio vetere Coss. post Romam conditam anno dccclxxv. constitutumq. esse, ne cui ius anulor. esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq. paterno sestertia cccc. census fuisset, & lege Iulia Theatrali in xiv. ordinib. sedenti. Ita verum fuit, quod ipse ante hæc verba refert, anulos distinxisse alterum ordinem a plebe, sicut tunica latior, quam latum clauum appellabant, Senatum ab equitib. distinguebat. Equites autem dicebantur, quod equo mererent suis sumptibus. item indices, quod Sempronia lege iudicarent. His quattuordecim ordines lege Roscia, & Iulia Theatrali ad spectacula dati sunt. Sed his tantum qui quadringentis millibus conferentur, vt antea dictum est. Quadringenta enim sestertia, totidem millia sestertiorum nummor. esse nemo ignorat. Huius legis a Suetonio in Augusto mentio fit. Cum enim, inquit, pleriq. equitum attrito bellis

ciuilib. patrimonio spectare ludos e quattuordecim non auderent, metu poenæ Theatralis, pronuntiauit Augustus non teneri ea, quibus ipsis parentibusve equester census ynquam fuisset. De hoc equestri censu illud Martialis intelligendum est:

Si dederint superi decies mihi millia centum,

Dicebas nondum Scauola factus eques.

Item Horatius lib. i. epistolar.

Si quadringentis sex septem millia desunt

Plebs eris.

l. nuper. de do
ma. iur. vir.

Ex quib. omnib. intelligimus, quod Caius ait lib. x i. ad edictum prouinciale, receptam esse honoris causa inter coniuges donationem: vt puta si vxor latyclauij petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat. census enim augendi causa donatum esse existimamus. ex quo fiebat, vt Senator esse posset, cuius tunica illa latior, quæ & la ticlanium & latusclauus dicitur, erat insigne: aut eques Rom. fieret, qui anulo utebatur. Senatorius census fuit duodecies sestertium, vt superius diximus. Lati autem clau mentio quoq. fit in Alexandri constitutione, vt alij animaduenterunt, quamuis mihi nimis suspectus ille locus sit. De iure vero aureorum anulor. idem Plinius ait, quod etiam lib. x l. Digestor. Iustiniani scriptum est; solere libertos id ius a principe impetrare, vt ingenui haberentur: quamuis vt Paulus lib. i x. ad legem Iuliam & Papiam scribit, ab hereditate eius patronus non excluditur. Sed postea Iustinianus libertis concessit Nouella Lxxviii. vt id ius impetrare non oporteret.

l. is qui ius. de
iure aure. anu.

Auth. vt liber-
ti de cetero.

IVLIA DE SACERDOTIIS.

l. si Rufinus. C.
de test. milit.

DE hac lege ita Cicero scribit in epistola quadam ad M. Brutum: Est etiam in lege Iulia, quæ lex est de Sacerdotijs proxima, his verbis: QVI PETIT, CUIVSVE RATIO HABEBITVR. aperte indicat posse rationem haberi etiam non præsentis. Quod vt in Domitia scripsimus, a Cicerone relatum est, vt eius filius in collegium augurum cooptaretur absens. Hanc C. Cæsare latam arbitror.

IVLIA de patronorum numero nescio an eadem sit cum

cum ea, quam iudiciariam appellauimus. Tantum reperio apud Aesconium defendisse M. Scaurum patronos sex, L. Domitio Aenobarbo & Appio Claudio Pulchro Coss. cum ad id tempus raro quisquam plurib. quam quattuor vteretur: ad post bella civilia ante legem Iuliam ad duodenos patronos est peruentum. Id tamen Augusti temporib. euenisse arbitror.

IULIA DE LEGATIONIBVS.

7 **A**PUD Ciceronem lib. xv. ad Atticum ita credide-
rim scriptum fuisse: Habent opinor liberae legatio-
7 nes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest,
7 † idq. adeo genus legationis, vt cum velis, introire, exire li-
ceat: quod nunc mihi additum est. Bella est autem huius
7 iuris quinquennij licentia. Quamquam quinquennium
7 cogitem? Contrahi mihi negotium videtur. Ex quibus
verbis videtur significare Iulia lege quinquennium libe-
ris legationib. esse praestitutum. Cicero tamen lib. iij.
de legib. cum legem hanc scripsisset, REI SVAE ERGO
NE QVIS LEGATVS ESTO: addit nihil turpius esse,
quam quemquam legari, nisi Reip. causa: neq. placere vt
hereditates & syngraphas suas persequantur legati sine
mandatis & sine vllō Reipub. munere. Itaq. hoc genus
legationis ipse Cicero Consul approbante Senatu sustu-
lisset, nisi ei leuissimus Tr. Pl. intercessisset. annum ta-
men fecit, quod erat perpetuum. Credendum ergo est
postea quinquennium permissum. De his legationib. ita
Ulpianus scribit lib. lxxiv. ad edictum Praetoris: Qui
7 libera legatione abest, non videtur Reipub. causa abesse.
7 Hic enim non publici commodi causa, sed sui abest. Quae
verba Accursium non percepisse recte Budaeus notat. Sed
7 & Alfenus lib. v. Digestor. scribit: Non vere dicitur Rei-
7 pub. causa abesse eum, qui sui priuati negotij causa in le-
7 gatione est. M. Cicero oratione prima in Rullum: He-
7 reditatum, inquit, obeundar. causa, quib. vos legationes
7 dedistis (cum Senatorib. autem loquitur) qui & priuati
7 & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus,
7 neq. summa auctoritate praediti; tamen auditis profecto
quam

† al. ad hos
genus

l. qui libera. de
legatio.

l. non vere. ex
quib. cau. mai.

quam graues eorum aduentus socijs vestris esse soleant. Idem in altera oratione in Rullum, & in oratione pro Flacco scribit.

IULIA MAIESTATIS.

f. iij. ad l. Iul.
maie.

l. cuiusque. eo.

Instit. de pub.
iud. p. publica.

HAEC lex præcipit, vt Marcianus scribit lib. x i v. in institutionum, eum qui maiestatem publicam læserit, teneri. Cuius rei permulta exempla ab eodem & a Scauola lib. i v. regular. traduntur. Sed & Vlpianus libro v i i i. disputationum scribit: Qui de prouincia, cum ei successum esset, non discessit, aut qui exercitum deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit, qui uel sciens falsum conscripsit, vel recitauit in tabulis publicis. Nam & hoc, inquit, capite primo lege Maiestatis enumeratur. Iustinianus uero lib. i v. institutionum scribit hanc legem in eos qui contra Imp. vel Remp. aliquid moliti sunt, suum vigorem extendere. Cuius poena, inquit, animæ amissionem sustinet, & memoria rei etiam post mortem damnatur. Hæc lex cui referenda sit, plane ignoro. Suspicio tamen C. Cæsaris fuisse. Etenim Cicero Philippica prima scribit eius legem fuisse ne Prætoriae prouinciæ plus quam annum, ne plus quam biennium Consulares obtinerentur. Qua lege nulla melior, utilior, & optima in Rep. sapius flagitata, sed eam M. Antonius sustulit.

IULIA DE VI PVBLICA.

l. i. ad l. Iul. de
vi pub.

l. ij. eo.

l. iij. eo.

l. qui dolo. eo.

MARCIANVS lib. x i v. institutionum scribit hac lege teneri, qui arma, tela domi suæ, agro ue, in uilla, præter usum uenationis vel itineris vel nauigationis coegerit. Item excipiuntur arma, quæ quis promercij causa habuerit, hereditate uel ei obuenerint; vt Scauola scribit lib. i v. regular. Addit Marcianus, in eadem causa esse, qui turbæ seditionis uel faciendæ consilium inierint, seruos aut liberos homines in armis habuerint. Vlpianus tamen lib. l x v i i i. ad edictum, exceptum esse ait, qui propter uenationem habeat homines qui cum bestijs pugnent, ministrosque ad ea habere conceditur. Venationem hoc loco tam publicam, quam priuatam intellige. Solebant

bant enim veteres publicis spectaculis venationum delectari, ad quas damnatos homines deferabant. M. Cicero in epistola quadam ad M. Marium: Reliquæ sunt (inquit) venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat. Sed quæ potest esse homini politico delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transuerberatur? In hunc modum accipiendum est quod de venatione ferarum lib. xi. constitutionum dicitur, ut occidere leones vulgo liceat, & ut bestię ad comitatum principis ab omnib. limitum ducib. transmittantur, quæ septem non amplius dies intra singulas ciuitates detineantur, ut quamprimum uti eis Cæsar possit: pœnaq. constituitur aduersus eos qui eas bestias occiderint librar. auri quinque. Quamobrem recte Alciatus noster lib. ii. *μαρτυριον* interpretatur quod Caius lib. iii. de pœnis scripserat: Ad bestias damnatos fauore populi Præses dimittere non debet. Sed si eius roboris vel artificij sint, ut digne populo Rom. exhiberi possint, principem consulere debet. Hi enim non liberantur, sed consulitur princeps, utrum velit eor. artificio & robore in venatione uti. Huc etiam pertinet quod Caius lib. i. ad legem Iuliam & Papiam scripsit, ad bestias damnatos longo tempore detineri solere ante quam supplicium sumatur. Dioclerianus quoq. & Maximianus in consistorio dixerunt, Decurionum filios non debere bestiis obici: vanasq. voces populi audiendas non esse, cum aut obnoxium crimine absolui, aut innocentem condemnari desiderauerint. Quamquam non iniqua est Accursianor. interpretatio, ut si quis artificio aut scientia excellet, tantisper eius supplicium differatur, dum princeps consulitur. Sed & in venationib. erant qui operas suas locarent, erant etiam qui virtutis ostentandæ causa cum bestiis pugnarent, ut Vlpianus scribit lib. vi. ad edictum. Exstat hodie Nouella c v. Iustiniani, quæ Consulib. spectacula præscribit, in quib. *μονημεριον* exhiberi iubetur, quo die huiusmodi venationis genus edebatur. Namq. lib. i. Græcor. epigrammatum in hanc sententiam Leon philosophus *ἔκ τῷ μονημεριον* sui Consulatus scribit:

*Phæbe potens iaculis, musarum maxime princeps,
Fac, germana feras, animos addendo feroces,*

Incitet,

Lib. vij. epist. i.

l. vn. C. de venatione ferarum. lib. xi.

l. ad bestias, de pœnis.

l. qui ultimo. eo. tit.

l. decurionum. C. co.

l. i. p. & qui operas, de postulat.

- Incitet, ut cauea clamores athera pulsens, ut minus inced
Nec tamen ullius gemitum me audire decebit,
Nunc cum sceptru Iouis fuerim placidissimi adeptus.*
- l. iij. ad l. Iul. de vi pub.** Sed ad legem Iuliam reuertamur. Et Marcianus lib. xlv. institutionum scribit, eadem lege teneri, qui pubes cum telo in publico fuerit; & qui pessimo exemplo conuocata seditione villas expugnauerit; & qui cum telis & armis bona rapuerit. Item qui ex incendio rapuerit aliquid præter materiam: & qui puerum vel feminam per vim stuprauerit: quiq. in incendio cum gladio aut telo rapiendi causa fuit, vel prohibendi dominum res suas feruare. Item qui hominib. armatis possessorem domo, agrove suo, aut nani sua deiecerit, aut expugnauerit. Item qui cœtu, concursu, turba, seditione incendium fecerit, quiq. hominem dolo malo incluserit, obsederit, quive fecerit quominus sepeliatur, quo magis funus diripiatur, distrahatur, quive per vim sibi aliquem obligauerit. nam eam obligationem lex rescindit. Addit Vlpianus lib. vi. de officio Proconsulis: Lege Iulia de vi publica tenetur, qui cum imperium potestatemve haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationem necauerit, verberauerit, iussitve quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. Item quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis quem eorum pulsasse, siue iniuriam ei fecisse arguetur. Macianus quoq. scribit lib. v. publicorum, eadem lege caueri, ne quis reum vinciat, impediaturve, quominus Romæ intra certum tempus adsit. Sunt alia, quæ Vlpianus persequitur lib. lxxviii. ad edictum, & alij alijs locis. Macer quoq. lib. i. iudiciorum scribit posse dici sepulchri violati crimen ad hanc legem pertinere ex illa parte, qua de eo cauetur, qui fecerit quid, quominus aliquis funeretur, sepeliaturve: quia & qui sepulchrum violat, facit quo quis minus sepultus sit. Ad hanc legem fortasse Cicero respexit in oratione de aruspicum responsis: Decreuit, inquit, Senatus eos qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos qui vniuersam Remp. oppugnassent, teneri. Sed hæc ad Plautiam quoq. pertinere potuerunt. Damno autem de vi publica, vt Vlpianus scribit, aqua & igni interdicatur. quam deportationem Iustinianus appellat, & tum locum habere ait, cum armata vis plectitur,

d. l. qui dolo. l. hi qui ades. eo. l. sepulchri violati crimen. de sep. vio.
d. l. qui dolo. in fine. Instit. de pub. iud. p. item lex Iulia de vi. & de interd. p. recuperandæ.

tur. vis autem, quæ sine armis fit, lege Iulia de vi priuata in tertiam partem bonor. coercetur, idq. est quod lib. XLIII. Digestor. dicitur de vi & de vi armata: quarum altera a Cicerone in oratione pro Cæcinnâ vis cottidianâ, altera vis armata a nostris appellatur. Eratq. olim duplex ea de re interdictum, vt ex illa Ciceronis oratione constat. Cuius tota defensio Vlpiani verbis comprobatur lib. LXIX. ad edictum.

1. quod est. de vi & vi arm.

IULIA DE VI PRIVATA.

7 **P**AVLVS lib. LV. ad edictum scribit: Legis Iulie de vi
 7 priuata crimen committitur, cum cœtum aliquis, &
 7 concursum fecisse dicitur, quominus quis in ius produce
 7 retur, & si quis questionem de alterius seruo habuisset.
 Et si quis aliquem deiecit ex agro suo hominib. congregatis sine armis, vt Vlpianus ait lib. LXIX. ad edictum. Sed & qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, pulsetur, neq. homo occisus erit, vt Scauola lib. IV. regular. scribit. Id ipsum tamen Vlpianus lib. LXVIII. ad edictum, ad legem Iuliam de vi publica refert, in quo videtur Tribonianus hallucinatus lib. XLVIII. Digestorum. Debit enim altero loco cum armis, altero sine armis addere, ex lib. IV. institutionum Iustiniani, vt antea retulimus. Addit Marcianus lib. XLV. institutionum: De vi priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur, & cautum est, ne Senator sit, nec Decurio, aut vllum honorem capiat; neve in eum ordinem se deat, neve iudex sit; & videlicet omni honore, quasi infamis ex S. C. carebit. Illud nescio, ad hanc legem, an ad illam alteram pertineat, quod Iulianus ait lib. XLIV. Digestorum: Lex, inquit, Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent, non etiam ex quib. vi quis deiectus fuisset. Quod Iustinianus quoq. refert lib. II. institutionum. Item quod Callistratus libro quarto de cognitionib. scribit, Lege Iulia de vi caueri, ne hac lege in reum testimonium dicere liceret, qui se ab eo, parente ve eius liberauerit; quive impuberes erunt, quiq. iudicio publico damnatus erit, qui eorum in integrum restitutus non erit, quive in vinculis, custo-

1. legis Iulie. ad l. Iul. de vi priu.

1. si quis aliquem. eo.

1. ij. eo.

1. qui dolo. p. hac lege. ad l. Iul. de vi pub.

d. p. item lex. de pub. iud. l. i. ad l. Iul. de vi priu.

1. non solum. p. si dominus. de vsuca.

Inst. de vsuca. p. furtiu.

1. testium p. lege Iulia. de testibus.

R diave

diave publica erit; quive ad bestias vt depugnaret, se loca-
uerit; quive palam quæstum faciet, feceritve; quive ob te-
stimonium dicendum, vel non dicendum, pecuniam ac-
cepisse iudicatus vel conuictus erit. Quæ verba diple no-
tata in Florentino libro sunt. Diple autem appello eam
notam, de qua Isidorus lib. i. etymologiar. scribit, in libris
interpretum rerum diuinar. solere religiosos viros ea no-
ta sacror. libror. testimonia demonstrare. Et apud Cice-
ronem lib. v. i. ad Atticum in optime scriptis libris est:
Animaduertito illum locum, vbi erit diple; vidēbis de
Cneo nostro ipse Vibullius quid existimet. Qua nota
nos libenter vtimur, quod eam in vetustissimis quibusq.
libris adiectam esse animaduertimus.

IULIA DE ANNONA.

l.ij. de l. Iul.
de annona.

VLP IANVS lib. ix. de officio Proconsulis scribit, hac
lege teneri, qui contra annonam fecerit, societatem-
ve coierit, quo annona carior fiat. Eademq. lege caueri
ait, ne quis nauem nautamve retineat, aut dolo malo fa-
ciat, quo magis detineatur, & pœna x x. aureor. statuitur.

IULIA PECVLATVS.

l. i. ad l. Iul.
pecul.

HAC lege cauetur, vt Vlpianus lib. xli v. ad Sabinum
scribit, ne quis ex pecunia sacra, religiosa, publicave
auferat, neve intercipiat, neve in rem suam vertat, neve
faciat, quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam ver-
tat, nisi cui utiq. lege licebit; neve quis in aurum, argen-
tum, æs publicum quid inder, neve immisceat, neve quo
quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo, quo
id peius fiat. Addit Venuleius Saturninus lib. iij. iudi-
cior. publicorum: Qui tabulam æream legis, formæve
agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid
inde immutauerit, lege Iulia peculatus tenetur. Eadem
lege tenetur, qui quid in tabulis publicis deleuerit vel in-
duxerit. De pœna vero ita Vlpianus lib. i. de adulterijs
scribit: Peculatus pœna aquæ & ignis interdictionem, in-
quam hodie successit deportatio, continet. Sacrilegi ca-
pite puniuntur, vt Paulus ait lib. sing. de iudicijs publicis.

l. qui tabulam.
eo.

l. iij. eo.

l. sacrilegi. eo.

IULIA DE RESIDVIS.

HAEC lex ab Iustiniāno cum superiore coniungitur. Marcianus tamen lib. x i v. institutionum scribit: Le-
 7 ge Iulia de residuis tenetur is, apud quem ex locatione,
 7 emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit,
 7 aliave qua causa pecunia publica refedit. Sed & qui pu-
 7 blicam pecuniam in usu aliquo acceptam retinuerit, nec
 7 erogaverit, hac lege tenetur. Qua lege damnatus, amplius
 7 tertia parte, quam debet, punitur. Paulus quoq. lib. sing.
 7 de iudicijs publicis scribit, legem Iuliam residuorum post
 7 annum residuam esse iussisse eam pecuniam, quam is qui
 7 in provinciam ibat, debebat, eamq. professus est apud ara-
 7 rium. Addit Marcianus lib. i. iudicior. publicor. hac le-
 7 ge teneri, qui in tabulis publicis minorem pecuniam,
 7 quam quid venierit, aut locaverit, scripserit, aliudve quid
 7 simile commiserit.

1. lege Iulia. p.
lege. eo.1. sacrilegi. in
fine. eo.

1. hac lege. eo.

IULIA DE TVTORIB.

A PRAESIDIB. DANDIS.

IUSTINIANVS. lib. i. institutionum scribit: Si cui nul-
 7 lus omnino tutor fuerat ex testamento, aut ex legibus;
 7 ei dabatur in Vrbe quidem a Praetore urbano, & maio-
 7 re parte Tribunor. plebis tutor ex lege Atilia: in provin-
 7 cijs vero a Praesidib. provinciarum ex lege Iulia & Titia.
 7 Alijs quoq. casib. tutor ex his legib. petebatur, vt si sub
 7 condicione, aut ex die certo datus erat testamento tutor,
 7 item quamdiu ex testamento nemo heres existeret, atq. et-
 7 tiam si tutor ab hostib. captus esset. Sed vt in Atilia lege di-
 7 ximus, ex his legib. tutores pupillis desierant dari, postea
 7 quam primo Consules pupillis vtriusq. sexus tutores ex
 7 inquisitione dare coeperunt, deinde Praetores ex constitu-
 7 tionibus. Coeperunt autem Consules tutores dare D.
 7 Claudij temporibus; qui sanxit, vt pupillis extra ordinem
 7 tutores a Coss. darentur, vt Suetonius scribit. Quamob-
 7 rem lib. sing. de excusationib. scripsimus Modestinum
 7 dixisse Consulari potestate suppleri, quod in testamento
 7 deerat. Praetor autem Tutelaris a M. Antonino Philoso-
 7 pho introductus est, vt Iulius Capitolinus scribit; de cuius

Inst. de Atili.
tut. in prin.

Prætoris officio Vlpianus & Paulus singulares libros scripserunt, vt in libris de excusationib. a Modestino refertur.

IVLIA DE BONIS CEDENDIS.

LIB. VII. constitutionum titulo, Qui bonis cedere possunt, exstat Imp. Diocletiani & Maximiani rescriptum in hæc verba: Legis Iuliæ de bonis cedendis beneficium constitutionib. Diuor. nostror. parentum ad prouincias porrectum esse, vt cessio bonorum admittatur, notum est. Item lib. quarto Theodosianar. constitutionum sub titulo, Qui bonis ex lege Iulia cedere possunt, Gratiani & Theodosij constitutiones duæ reperiuntur, quæ in illo VII. lib. Iustiniani relatæ sunt.

IVLIA DE FVNDO DOTALI.

1. lex Iulia. de fundo dot.

1. dotale. co.

1. vn. p. & cum lex. C. de rei vx. acti.

1. vn. p. & cum lex. C. de rei vx. acti.

1. vn. p. & cum lex. C. de rei vx. acti.

DE hac lege ita Caius lib. IX. ad edictum prouinciale scribit: Lex Iulia, quæ de dotali prædio prospexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, plenius interpretanda est, vt etiam de sponso idem iuris sit, quod de marito. Dotale prædium (inquit Vlpianus lib. V. de adulterijs) accipere debemus tam vrbani, quam rusticum. Ad omne enim ædificium lex Iulia pertinebit. Prædij appellatione etiam pars continetur: vt si prædium commune sit. Iustiniani quoq. constitutio exstat, in qua ita scriptum est: Lex Iulia fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri a marito non consentiente muliere, hypothecam autem nec si mulier consentiebat. Quod ab eodem principe ad prouincias porrectum est; item additum, vt alienare fundum ne consentiente quidem vxore maritus possit. Quod etiam lib. II. institutionum refertur. Hæc sunt Iuliæ leges, quæ nescimus, ad Augustum ne Cæsarem, an vero ad Caium referendæ sint.

CAESARIS Dictatoris lex fuit, cuius nomen ignoramus, quam Suetonius refert. Octoginta enim ciuium millib. in transmarinas colonias distributis, vt exhaustæ quoq. vrbis frequentia suppeteret, sanxit, ne quis ciuis maior

maior annis viginti, minorve x. qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset; neu quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut conies magistratus peregre proficisceretur; neve hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuor, inter pastores haberent. Omnesq. medicinam Romæ professos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipsi Urbem incolerent, & ceteri appeterent, ciuitate donauit. Hæc Suetonius. Et sane hæc lex necessaria fuit, non propter colonias solum, sed & propter bellor, ciuiliū cades, Vrbe hominibus exhausta.

Idem Cæsar de pecunijs mutuis, reiecta nouar. tabular, expectatione, decreuit, vt debitores creditorib. satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti ante bellum ciuile fuerant comparata, deducto fenore. Quæ ratione quarta pars fere, vt Suetonius ait, deperibat. Hinc illioci Ciceronis sunt in epistolis ad Papirium Patum: Sed quando, vt video, æstimationes tuas vendere non potes, neq. ollam denarior. implere, Roman tibi temigrandum est. Item illud, Numquam plura prædia habuisti. Addit Tacitus lib. v. legem Dictatoris fuisse, qua de modo credendi, possidendiq. intra Italiam cauebatur. Quam Tiberij tempore neglectam ipse restituit.

IULIA ANNALIS a neutro Cæsare lata est, sed vt in Annali dictum est, a L. Julio Annali Tr. Pl. vt Linius scripsit lib. x. qua de ætate eorum qui magistratus gererent, agebatur, vt illic scripsimus.

IULIA MISCELLA ab Iulio Miscella dicta est, vt Iustinianus scribit xxi. Nouella. Ea cautum fuit, vt si vir vxori testamento legatum reliquisset ea conditione, ne ad secundas nuptias veniret, intra annum legatum capere posset, & nubere, si modo iuraret se liberor. procreandor. causa id agere. Post annum vero Q. Mucij Scauolæ cautione præstita se nupturam non esse, legatum capiebat. Sed hanc legem Iustinianus abrogauit, & initio constituit nullo sacramento aut cautione opus esse, sed liberam voluntatem vxorib. ac viris reliquit legata capiendi. Postea vero ea capere quidem post annum permisit, sed cautione præstita restitutos se ea, si nuptias contraxissent.

Auth. de nupt.
P. quæ vero.

l.ij & iij. C. de
ind. vid.

IUNIAE LEGES.

CICERO in Corneliana apud Asconium, Q. Caelio, M. Iunio Syllano Coss. latum esse scribit, ut leges quae rem militarem impedirent, abrogarentur. Cum enim Iunius ipse bello Cimbrico male rem gessisset, leges quae per eos annos populo latae erant, quib. militiae stipendia minuebantur, abrogavit; ut Asconius scribit: qui liber maxime mendosus est tum hoc loco in Iunij Syllani nomine, quem modo Aemilium, modo Silium appellat, tum etiam in Livijs legibus, quas Iunias postea nominat. Idem Cicero in Sestiana inter Consulares leges Iuniam & Liciniam refert, quas lib. II. & IV. ad Atticum contemni moleste fert. Quid autem his legib. scriptum amplius esset ignoro.

IUNIA NORBANA.

IAC lege serui Latinam libertatem consequabantur. Namq. ciuitas Romana, ut Cicero in Topicis scribit, tum competebat fertis, cum censu, aut vindicta, aut testamento liberi fiebant. Quod ita Severinus interpretatur, ut censu manumitterentur serui, cum consensu domini serui nomen in censum delatum esset. Vindicta fiebat liber, lictoris virga ad serui caput admota; nam virgam ipsam vindictam appellabant; seruum in libertatem eodem lictore vindicante. De censu idem Cicero ait lib. I. de Oratore: Quid de libertate? quo iudicium grauius esse nullum potest: nonne ex iure civili potest esse contentio? cum quaeritur, is qui domini voluntate census sit, si non sit conditum lustrum, sit ne liber. Lustrum enim a Censorib. fiebat, quo tempore quibusdam sacrificijs, cum census ageretur, tota ciuitas lustrabatur; ut ex illo primo Seruij Tullij lustro apud Liuium lib. I. cognosci potest. Theophilus quoq. lib. I. institutionum & tria illa genera manumittendi refert, & in eundem modum ea interpretatur; sed addit opus esse, ut serui dominas ex iure Quiritium domus esset, item ut legitimam aetatem seruus haberet; hoc est annos triginta. Quamobrem lib. I. Emendationum scripsimus, Iustinianum ita fortasse scriptum reli-

7 reliquisse sub titulo de libertinis: Et omnes liberos nul-
 7 lo nec atatis manumissi, nec dominij manumittentis, nec
 7 in manumissionis modo discrimine habito ciuitate Ro-
 7 mana decorauimus. Nam vt Theophilus scribit, non do-
 mini aetas, sed dominum inspiciebatur. De vindicta au-
 tem notum est poeta nescio cuius carmen:

Inst. de liberti,
p. vlti.

Vindicta postquam meus a Pratore recessi.

Fiebat enim apud Prætores aut Consulem hæc manu-
 missio, apud quem ex lege Aelia Sentia si dominus mi-
 nor xx. annis esset, causa probabatur. Vindicis autem,
 siue vt Pomponius scribit, Vindex, Vitelliorum seruus, qui
 coniurationem post Reges exactos detexit, primus vindi-
 cta liberatus esse dicitur, vt Liuius lib. 11. scribit. Vindi-
 ctæ quoq. nomen ab eodem tractum putant, postea obser-
 uatum esse scribit, vt qui ita liberati essent, in ciuitatem
 accepti viderentur. Caius vero lib. 1. institutionum, et
 ius tamen libri duo, qui hodie exstant, mihi suspecti sunt,
 videntur enim alienas esse manus passi. in his tamen ita
 7 Caius scribit: Ciues Romani sunt, qui his trib. modis,
 7 idest testamento, aut in ecclesia, aut ante Consulem fue-
 7 rint manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut
 7 inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur.
 In quib. verbis existimo pro eo quod de censu diximus,
 manumissionem in ecclesia esse adiectam ab eo qui post
 Theodosianas leges institutiones Cai, & Pauli sententias
 coniunxit. Etenim lib. 1. y. constitutionum Theodosij
 ea de re exstat Constantini rescriptum ad Osum episco-
 pum datum x. v. Kalendas Maij, Crispo iterum & Con-
 stantino, iterum Coss. Qui dies & Consules adscriben-
 di sunt lib. 1. constitutionum Iustiniani, vbi eiusdem le-
 gis verba referuntur. Itaq. censu obsoleto ex ea lege ciui-
 tas Romana seruis dabatur, si in æde sacra apud Pontifi-
 cem eius prouinciæ libertas daretur. Latini vero & illis
 modis fiebant, & alijs, qui ex Iustiniani constitutione, &
 ex Theophili institutionib. colligi possunt. Namq. Iusti-
 nianus dum totam hanc Latinam libertatem tollit, enu-
 merare videtur eos modos quib. Latini liberti fiebant.
 Principio enim per epistolam iubet libertate data quinque
 testib. adhibitis, ciuitatem competere, quem esse Latinæ
 libertatis modum Caius & Theophilus scribunt. Item

l. ij. p. initium.
de orig. iur.

l. vlt. C. de his,
qui in ecc. ma.

C. de Latina li-
bert. tol. l. vni.

inter

inter amicos totidem testib. presentibus. Addit, quod ex edicto D. Claudij, cuius apud Suetonium quoq. mentio fit, olim Latinitas competebar, si agrorum seruus domo eiectus esset, hic enim olim libertus Latinus fiebat, hodie ciuis Romanus. Huc accedit, si ancilla aduersus conditionem venditionis prostituta sit. Sed & qui pileati domini funus antecedunt, vt captiui ciues Romani, qui in triumpho pileati incedebant, quasi liberati seruitute ab eo qui triumphabat; vrapud Liuium in calce libri xxx. Q. Terentius Scipionem Africanum secutus est, & lib. xxxi v. T. Quinctium capitib. rasis qui seruitute exempti fuerant. Est autem vtrumq. a Plauto in Amphitruone coniunctum. Nisi etiam (inquit) herus me ignorabit, quod ille faciat Iuppiter, vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum. Erat autem hoc etiam in manumissionibus obseruatum, vnde testamento manumissi, atq. adeo omnes defuncti liberti funus pileati antecedeabant, vt in Fusia Caninia dictum est. Sed quoniam heredes solebant ostentationis gratia multos seruos ita adornare, neq. eis postea vt libertis utebantur, iussit Iustinianus ciues Romanos fieri: item illos qui cadauer ventilare in lectulo videntur, de quib. nihil accepi. Sed arbitror eiusmodi esse, atq. eos qui in funere Pontificum aut optimatum hodie ad cadauer atrati cum insignib. atq. flabellis ministrant. Sed neq. hos, neq. illos, neq. etiam ancillas prostitutas Latinitatem olim fuisse consecutas ab Iustiniano aperte dicitur. Sed tamen initio scripsit se eos modos persequi, quib. Latina libertas dabatur. Quod sequitur apertum est, si libertas ea condicione data esset siue testamento, siue vindicta, vt manumissus libertate Latina vteretur. Hunc enim olim Latinum fuisse non dubito, ex Iustiniani lege ciuem Romanum. Sed & si sub condicione libertas daretur, & heres ei praestitisset antea libertatem, Latinus erat: si condicio existeret, ciuis (vt opinor) Romanus. Sed ex illa constitutione ciuis vtroq. casu, sed altero heredis libertus, altero orcinus, hoc est testatoris. ita enim a iureconsultis veterib. dicebatur, qui libertatem a testatore directam coepisset, ab Orco nomine deducto, quo verbo Virgilius saepe vsus est. Sunt qui malint orthinos *ὀρθινός*, quod rectum significat, vt Accursius

hoc

hoc quoq. animadvertit. Sed Theophilus *καρπωμενός* interpretatur, & in Florentino libro non vno in loco orcinus appellatur, a cuius libri scriptura non temere recedendum esse arbitramur. Iam vero si in liberali iudicio superatus fuerat servus a domino; deinde servi pretium ab aliquo ei solutum est, in Latinitate servus constituebatur: sed id quoq. Iustinianus tollit, & ei civitatem dat, patronatus iure illi ablato. Item Latina fiebat, quæ cum ancilla esset, homini libero fuit in uxorem a domino data, & dos ei, tamquam liberæ data fuit. Sed & qui apud acta servum suum filium dixerat, aut ipsi servo instrumenta, ex quib. servus ostendebatur, tradiderit, vel ipse corruperit, qui novissimus Latinitatis modus fuisse dicitur. Et his omnib. casib. ex illa Iustiniani constitutione ciues Romani fiunt, hoc autem postremo necesse est quinque testes adesse, cum dominus instrumenta servo dat, aut ea corrumpit. Ceteros Latinitatis modos tollit, in quib. ille est, de quo Caius & Theophilus scribunt, si servus ad convivium adhibeatur. Sed & Theophilus cum dicat servis xxx. annis minorib. civitatem Romanam non dari, item opus fuisse, ut eor. domini ex iure Quiritium domini essent, vel pleno iure: significare videtur, tum quoque Latinam libertatem competere. De pleno iure ita scribit, dominium aut naturale, quod in bonis appellat, aut ex iure Quiritium esse: qui utroq. iure dominus est, pleno iure dominus esse dicitur. Qua de re libro tertio Emen-dationum diximus. Nam licet nudum Quiritium ius, quod ex mancipatione & nexu, item ex cessione in iure veniebat, ut in xii. Tabulis dicemus; Iustiniani constitutionib. sublatum sit: tamen exstant eiusdem rei vestigia, præter ea quæ a nobis illic relata sunt. Etenim Severinus in notis ad Ciceronem ita scribit: Si quis nexu abalienet rem Mancipi, id quod suum fuit, in alterius potestatem pleno iure transtulit. Quod si etiam in iure cedat, plenum abalienationis ius erit. Et Iustinianus lib. i. i. institutionum: Cum paterfam. inquit, sese in adrogationem dat, omnes res eius corporales & incorporales, quæq. ei debita sunt, adrogatori antea pleno iure acquirebantur. Item Imp. Diocletianus & Maximianus Eucarpia rescripserunt, si post venditionem ante traditionem manumi-

stutela. In prel. de legit. tuto. l. ergo. p. hi qui. de fid. lib. l. duo socij. de her. inst.

l. vn. C. de nudo iure Quir. tol.

l. vn. C. de usufructu. transf. Boeth. in Topic. Cicet.

Inst de adq. per adrog.

l. si ancillam. C. de acti. em.

S fit

fit venditor ancillam, pleno iure dominus constitutus, ciuem Romanam facere non prohiberi: personali tamen actione venditorem conueniendum. De eo vero dominio, quod in bonis dicitur, non solum in illa Iustiniani constitutione de nudo iure Quiritium tollendo mentio fit, sed & lib. i v. institution. scriptum est, in actione vi bonor. raptor. non expectari rem in bonis actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis sit, locum illa actio habet. Quo loco recte quidam notant, rem in bonis esse, quæ possideatur. Namq. Vlpianus lib. lxx. ad edictum scribit, In bonis nostris computari non solum quæ dominij nostri sunt, sed & si bona fide a nobis possideantur, vel superficiaria sint. Item si quid est in actionibus, per-
 tutionibus, & persecutionibus, hoc est in personalibus, realibus, & extraordinarijs persecutionibus, vt idem Vlpianus scribit lib. xlix. ad Sabinum. Sed ad Latinos liberos, & vt Iustinianus appellat, Iunianos reuertamur, & qua in re a ceteris libertis differrent, videamus. Et Caius lib. i. institutionum scribit Latinos a ciuib. Romanis differre, quod ciues testamenti factionem habeant, Latini neq. testamenta facere, neq. ex testamento cuiquam succedere possint. A dediticijs vero, de quib. in Aelia Sentia dictum est, qui intestabiles etiam sunt, eo differunt Latini, quod dediticij nullo pacto ciuitatem Romanam consequi poterant, Latini si iterum testamento aut vindicta, aut in ecclesia manumitterentur, ciues fiebant. Hoc ipsum in epistola quadam Plinij minoris agnoscimus lib. vii. epistolar. Proconsul, inquit, prouinciã Baticam per Ticinum est petiturus: spero, immo confido me facile impetraturum, vt ex itinere desceat ad te; si voles vincta liberare, quos proxime inter amicos manumifisti. Ex Iustiniano autem lib. i. institutionum constat, seruos a dominis semper manumitti posse, veluti cum Prætor, aut Præses, aut Proconsul in balneum, vel in theatrum eunt. Quod vero de testamenti factione dicitur, id non vno in loco ab Iustiniano quoq. traditur. Nam sub titulo de successione libertorum ita scribit: Latinorum legitimæ successiones nullæ penitus erant, quia licet vt liberi vitam suam peragebant, atramen ipso vltimo spiritu simul animam atq. libertatem amittebant, & quasi seruior.
 bona

Inst. de vi bon.
rap. p. sane.

l. bonorum ap.
pellatio. de
ver. sign.

l. pecuniæ. p. a-
ctionis. eo. tit.

Inst. de liberti.
p. serui.

Inst. de succ.
lib. in fine.

7 bona eor. iure quodammodo peculij ex lege Iunia Nor-
 7 bana manumissores detinebant. Sed & liberi manumif-
 7 soris ex S. C. Largiano, nisi nominatim exheredati essent,
 extraneis heredib. præferebantur. Ex edicto autem D.
 Traiani, si invito vel ignorante patrono ad ciuitatem Ro-
 manam Latinus libertus vocatus esset, ciuitate viuis fruc-
 7 batur, moriebatur autem Latinus. Hæc tamen omnia La-
 7 tinitate sublata, vt antea diximus, abrogata sunt. Illa
 quoq. constitutione sæpius hoc ipsum ius Latinorum re-
 7 petitur: Quis enim, inquit, patiaturs talem esse liberta-
 7 tem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam si-
 7 mul & libertas, & seruitium concurrant; & qui quasi li-
 7 ber moratus est, eripiaturs non solum in mortem, sed et-
 7 tiam in seruitutem? Sed animaduertendum est, quod ex
 Caio retulimus, solos ciues Romanos posse ex testamen-
 to quidquam consequi. Quod tamen in Iustiniani libris
 non ita aperte scriptum reperio, data ciuitate Romana
 omnib. his qui sub imperio Romano erant, ab Antonino
 Pio. Significare autem hoc Iustinianus & Theophilus vi-
 dentur, cum originem fideicommissor. tradunt lib. 11.
 7 institutionum: Sciendum (inquit Imp.) est omnia fidei-
 7 commissa primis temporib. infirma fuisse, quia nemo
 7 inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quib.
 7 enim non poterant hereditatem vel legata relinquere, si
 7 relinquebant; fideicommittebant eorum, qui capere ex te-
 7 stamento poterant hereditatem. Quæ verba ita Theophi-
 7 lus interpretatur, vt ea de peregrinis intelligat. Euenisse
 enim nonnumquam ait, vt ciuis Romanus parentes aut
 cognatos peregrinos haberet, qui cum ex testamento
 neq. hereditatem neq. legata consequi possent, rogaban-
 tur heredes, qui testamenti factionem haberent, vt his le-
 gata aut hereditatem restituerent. Cuius opinio T. Anto-
 nini constitutione comprobari videtur, cuius verba sunt
 7 hæc: Qui deportantur, si heredes scribantur, tamquam
 7 peregrini capere non possunt. Sed hereditas in ea causâ
 7 est, in qua esset, si scripti non fuissent. Neq. enim verum
 est quod quidam putant, peregrinos deportatos tantum
 significare. Significat enim id nomen alterius ciuitatis
 7 ciuem. Peregrini & incolæ officium est (inquit Cicero
 7 lib. 1. Officior.) nihil præter suum negotium agere, nihil

C. de Lat. lib.
in prin.

l. in orbe. de
sta. hom.

Insti. de fidei-
com. her. in
prin.

l. i. C. de her.
inst.

I. sed si conditioni. p. solemus. de her. inst.

I. sed si hac lege. p. sed si per poenam. de iniur. ius vocan.

l. i. ad l. Falci.

C. de Lat. lib. vol. in prin.

l. vn. de her. pet. in C. The.

de alio inquirere; minimeq. in aliena esse Repub. curiosum. Quin potius deportati ea de causa peregrini appellabantur, quod ciuitatem amittebant. Vlpianus lib. i. v. ad Sabinum: Solemus, inquit, dicere media tempora non nocere; vt puta ciuis Romanus heres scriptus, viuo testatore factus peregrinus, mox ad ciuitatem Romanam peruenit, media tempora non nocent. Idem lib. v. ad edictum peregrinitatem appellat eum statum, in quo deportatus est. In lege quoq. Falcidia non sine causa adscriptum est: **QVI CIVES ROMANI SVNT, QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET:** vt Paulus lib. sing. ad eam legem scripsit. Hæc igitur est Latinor. libertor. & ciuium Romanor. differentia, quæ ab antiquis ducta temporib. est ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in colonias missa est, vt Iustinianus ait, ex qua nihil aliud Reip. nisi bellum ciuile accessisse scribit. Quæ verba nescio an ita accipienda sint, vt in Romanorum colonias veteres Latini deducti sint, quo pacto ipsa rei origo sublata est, vt postea scribit. Quod vero supra dictum est, Latini liberti successionem patronum accipere, tamquam peculium: id in Constantini quoq. rescripto ad Maximum reperitur, quod lib. ii. Theodosiani codicis refertur in hæc verba: Si is qui dignitate Romanæ ciuitatis amissa Latinus fuerit effectus, in eodem statu munere lucis excesserit, omne peculium eius a patrono, vel patroni filijs, siue nepotib. eius, qui nequaquam ius agnationis amiserint, vindicetur. Aliam differentiam apud Paulum lib. i. v. sententiar. reperi titulo de manumissionib. Mutus enim & surdus seruum vindicta liberare non poterant; inter amicos tamen & per epistolam manumittere poterant. Itaq. Latinos facere, non ciues permittebatur. poterat tamen is seruus ad iustam libertatem, si ea condicione venderetur, peruenire. Hæc de Latinis libertis, qui ex lege Iunia Norbana fiebant, scribere operæpretium visum est.

IVNIA PETRONIA.

l. lege Iunia. de manum.

HERMOGENIANVS lib. i. iuris epitomarum scribit: Lege Iunia Petronia si dissonantes pares iudicium

- 7 cum sententiæ existant, pro libertate pronuntiari iussum.
 7 Item Modestinus lib. vi. regular. scribit: Post legem Per-
 troniam & S. C. ad eam legem pertinentia, dominis pote-
 7 stas ablata est ad bestias depugnandas suo arbitrio seruos
 7 tradere. oblato tamen iudici seruo, si iusta sit domini que-
 rella, sic pœnæ tradetur. De hac lege nihil amplius accepi.

l. circumcide-
re. in fine. ad l.
Cogn. de fidei.

IVNIA † VELLEA.

al. VELLEIA

- I**TA enim appellatur, non Iulia, vt in Florentino libro
 vidimus apud Caium lib. ii. institutionum, & Vlpia-
 num lib. xxxvi. ad Sabinum. De hac lege non est quod
 multa scribamus, in tanta librorum multitudine, qui no-
 bilitatum illud Scauolæ caput, GALLVS SIC POSSE, in-
 terpretantur. Locos tantum quosdam collegi, quibus hu-
 ius legis mentio fieri videtur, ex quib. sententia eius ma-
 gna ex parte cognoscetur. Et apud Scauolam lib. vi.
 Quæstionum huius legis verba referuntur pauca, quæ
 duob. capitib. diuisa esse dicuntur. Priore capite caue-
 tur, vt liceat institui nondum natos, qui cum nascentur
 sui erunt. Qua de causâ de lege Vellea ita cœpit tractare.
 7 Voluit viuus, inquit, nobis natos similiter non rumpere
 7 testamentum. & videtur primum caput eos spectare, qui
 7 cum nascerentur, sui heredes futuri essent. Verba autem
 legis referuntur hæc: QVI TESTAMENTVM FACIET,
 IS OMNIS VIRILIS SEXVS, QVI EI SVVS HERES
 FUTVRVS ERIT, & cetera. Quib. existimo detracta
 fuisse verba hæc, aut his similia, INSTITVENDI POTE-
 STATEM HABETO. Posteriore capite non permittit
 institui, hoc est, non id agit lex, vt permittat; sed illud ca-
 uet, vt vetet rumpi, neve ob eam rem minus ratum esset,
 quod succedat. De quo autem loquatur, ex ipsis legis ver-
 bis apparet. Videndum num hac posteriore parte (inquit
 Scauola) Si QVIS EX SVIS HEREDIB. SVVS HERES
 ESSE DESIERIT, LIBERI EIVS, & cetera, IN LOCVM
 SVORVM SVI HEREDES SVCCEDVNT: possit inter-
 7 pretatione induci, & quæ sequuntur. Hoc autem poste-
 riori capite id agi, vt non rumpatur agnatione alterius
 sui heredis testamentum; alia quoq. Scauola verba signi-
 7 fican: Nam et si (inquit) ita verba sunt, Qui testamen-
 tum

l. postumor. in
fine. de iust.
rup. l. si here-
ditas. p. qui fi-
lium. de testa-
tur.

l. Gallus. p. ille
casus. de lib. &
postu.

p. nunc de le-
ge. e. l.

d. p. ille casus.

p. videndum.

p. nunc de le-
ge. & seq.

tum faciet, is omnis virilis sexus, qui ei suus heres futurus erit, & cetera; etiam si parente viuo nascantur; sequenti parte succedentes in locum liberorum non vult lex rumpere testamentum. Sequentem enim partem alterum caput hoc, quo de agimus, interpretor: de quo mox. Et ita interpretandum, inquit, est, vt si & filium, & nepotem, & pronepotem habeas; mortuis vtriusque pronepos institutus succedens non rumpat. Et bene verba se habent, Si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit, ad omnes casus pertinentia, quos supplendos in Galli Aquilij sententia diximus. Sunt autem illi casus de aqua & ignis interdictione, & de emancipatione, & captiuitate, quos Gallus omiserat: item quod ad personas aliorum liberorum attinet. Vt vero hic, qui succedit, non rumpat (quod hoc capite dicebatur) institui eum, aut exheredari nominatim erat necesse, quod Scauola illi verbis significat, Dummodo heres institutus sit, aut exheredatus. Quae verba ad eam speciem referuntur, cum mortuo filio & nepote, siue nepos ante filium, siue postea decedat, pronepos suus heres non rumpit, si institutus aut exheredatus sit. Etenim ex libro secundo institutionum constat, suos & necessarios heredes esse, filium, filiam, nepotem, neptemve ex filio, & deinceps ceteros liberos, qui in potestate morientis fuerint. Sed vt nepos & reliqui sui heredes sint, opus est vt qui eos praecedunt, viuo aut desierint in potestate esse. Item illud ad haec ipsa recte intelligenda pertinet, vt sciamus olim necesse fuisse ei qui filium in potestate haberet, vt eum heredem institueret, vel nominatim exheredaret. filias vero, aut nepotes, ac reliquos liberos per virilem sexum descendentes licebat inter ceteros exheredare, vel si silentio fuissent praeteriti, ius ad crescendi eis ad certam portionem praestabatur. Quae de re etsi Iustinianus in quadam constitutione scribat, filiam praeteritam ad semissem olim ex iure ad crescendi fuisse vocatam; tamen vt Theophilus scribit, & Caius lib. 11. institutionum, & Paulus lib. 111. sententiar. notant; quod alij animaduertunt, si heredes scripti sui heredes sint, vt puta filiae fratres, in eam partem vocabitur, quam esset ab intestato habitura. Sin autem extranei heredes sint, ipsa semissem consequetur. De nepotibus.

p. & quid sit tantum.

p. etiam si parente. in fine.

Instit. de her. qual. & dif. p. sui.

Instit. de exher. lib. in prin.

I. maximum viuum. p. scimus. C. de lib. prae.

potib. nihil Caius, & Paulus scribunt, propterea quod
 hi lege Vellea ne rumpant, si sui heredes sunt, instituendi
 aut exheredandi sunt nominatim. Id enim videtur lex
 Vellea ad vetus illud ius addidisse. Quæ lex, ut antea scri-
 psimus, priore capite de postumis locuta est, quod Scau-
 ola scribit, item Ulpianus lib. 111. ad Sabinum: Postu-
 mi, inquit, per virilem sexum descendentes ad similitu-
 dinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testa-
 mentum adgnascendo rumpant. Postumos autem dici-
 mus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur.
 Sed & hi qui post testamentum factum in vita nascun-
 tur, ita demum per legem Velleam rumpere testamen-
 tum prohibentur, si nominatim sint exheredati. Scauo-
 la quoq. cum de Galli Aquilij sententia disputat, omnes
 illos casus ad legem Velleam ait non pertinere: propte-
 rea quod Aquilius & Scauola de ea specie scribunt, cum
 postumus nepos aut pronepos post testatoris mortem na-
 tus est. Vellea priori capite de eo postumo agit, qui viuo
 eo natus est, deinde de ceteris qui succedunt in sui here-
 dis locum. De posteriore capite multo plurib. locis agi-
 tur. Namq. Caius lib. 11. institutionum scribit: Postu-
 mor, loco sunt & hi qui in sui heredis loco succedendo,
 quasi adgnascendo fiunt parentib. sui heredes. & postea:
 Ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum, sicut ip-
 sum filium vel heredem instituere, vel exheredare nomi-
 natim debeo, ne non iure faciam testamentum; ita & ne-
 potem neptemve ex eo necesse est mihi vel heredem in-
 stituere, vel exheredare: ne forte me viuo filio mortuo
 succedendo in locum eius nepos neptisve quasi adgna-
 tione rumpat testamentum. Idq. lege, inquit, Iunia Vel-
 lea prouisum est. Idem scribit Iustinianus, paucis quibus-
 dam verbis immutatis, quæ non recte ad principem es-
 sent referenda, quod in illis libris institutionum Iustinia-
 ni animaduerti. Ut enim hæc obiter notemus: cum totæ
 pæne institutiones constent ex his quæ ex iuriconsul-
 tor. institutionib. atq. alijs libris sumpta sunt: quidquid
 iuriconsulti (ut fit) in se finxerunt, id Tribonianus no-
 luit de principe dici, nisi maiestati eius aptum esset: ut
 hoc loco. Caius enim ita scribit: Si filium, & ex eo nepo-
 tem neptemve in potestate habeam. & postea, quæ antea
 retu-

liij. in princ.
de in iur. rup.

d. l. Gallus. in
princ. & p. &
quid si tantu.
& p. quid si
qui. & p. nunc
de lege.

l. postumor. de
in iur. rup.

Inst. de exher.
lib. p. postu-
morum.

l. naturalem. l.
adeo. l. qua ra-
tione. de adq.
rer. domi.

d. l. naturalem.
in fine.

Inst. de rer. di-
ui. p. item ca.

Insti. eo. p. sin-
gular. l. i. de
adq. rer. dom.

Inst. de patris
pot. in pri. l. iij.
de his qui sui.

d. l. iij. de in-
iur. rup.

l. ij. C. de lib.
patri.

l. ij. de vulg. &
pup. su.

retulimus: Ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum. At Iustinianus, Si quis filium & ex eo nepotem neptemve in potestate habeat. Deinde cetera in eandem rationem: Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, & quæ sequuntur. Idem sub titulo de rerum diuisione multis locis animaduerti potest, qui libro quoq. xli. Digestor. referuntur. In quib. illud præclare immutatum est, quod Caius lib. ii. rer. cottidianar. siue aureor. ita scripserat; Item quæ ex hostib. capiuntur, iure gentium statim capientium fiunt. Etenim Iustinianus Imperatoris dignitatem conseruans: Item, inquit, quæ ex hostib. capimus, iure gentium statim nostra fiunt. Reliquit autem ea quæ communia principi cum priuatis sunt, vt illud est: Quarumdam rer. dominium nanciscimur iure naturali, & cetera. Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauimus. Quæ eodem pacto in Digestis reperiuntur. Sed vt ad Velleam reuertamur, in institutionib. post illa Cai verba: Idq. lege Iunia Vellea prouisum est; additur: In qua similis exheredationis modus ad similitudinem postumor. demonstratur. Quæ verba cum ijs quæ ex Vlpiano antea retulimus, facere videntur, qui Velleam de exheredatione sola retulit. Adde Imp. Alexandri constitutionem, cuius verba sunt hæc: Imp. Alex. A. Heraclidæ. Si auus tuus, qui patrem tuum & nouercam æquis portionib. heredes instituit, cum te quoq. haberet in potestate, testamento nominatim non exheredauit; mortuo patre tuo viuo auo, sine impedimento legis Velleæ succedendo in patris tui locum, rupisti aui testamentum, & ad te hereditas eius tota pertinuit. Hic enim cum exheredatus non esset, quasi adgnascendo testamentum rupit, quod ne fieret, lege hac prouisum est. Sed hi omnes de his testamentis loquuntur, in quib. hic qui succedit, institutus non est, quæ ne rumpantur, hic nepos exheredandus est. Sed tamen multo certius est, quod alij scribunt, vt aut instituantur, aut nominatim exheredentur. Vlpianus lib. vi. ad Sabinum: Nepotibus, inquit, possumus & deinceps substituere, si qui non recasuri sunt in patris potestate. Sed si eos patres præcedant, ita demum substitui eis potest, si heredes instituti sint, vel exheredati. Ita enim post legem Velleam succedendo

7 dendo non rumpunt testamentum. Nam si principale ru-
 7 ptum sit testamentum, & pupillare evanuit. Idem Vlpia-
 7 nus scribit lib. xxxvi. ad Sabinum: Qui filium, & ex
 7 eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit, habet di-
 7 sceptionem, an aliquo casu non sit utilis datio: vt puta
 7 si proponas filium viuo patre decessisse, & nepotem ex eo
 7 successisse viuo auo. Et fortius dicendum, inquit, est tu-
 7 telam quoq. ex lege Iunia Vellea † confirmatam. Nam &
 7 Pomponius lib. xv. ex Sabino scripsit valere tutoris da-
 7 tionem. Cum enim confirmatum sit testamentum, con-
 7 sequenter tutoris quoq. datio valebit in eo testamento
 7 scripta, quod valet, idest, vbi nepos vel heres institutus
 7 sit, vel nominatim exheredatus sit. Hæc enim ita scriben-
 7 da sunt. Sed & solius institutionis mentio fit apud eun-
 7 dem Vlpianum lib. i. v. ad Sabinum: Nepotes autem, in-
 7 quit, & deinceps ceteri qui ex lege Vellea instituti non
 7 rumpunt testamenta, sub omni conditione institui pos-
 7 sunt, etsi redigantur ad filij condicionem. Quæ verba Læ-
 7 lius Taurellus noster ita interpretatur, vt ex lege Vellea
 nepotes instituantur sub conditione, quæ in eorum pote-
 state non est: vt puta si sui nascerentur. Cum tamen fi-
 lius sub ea conditione tantum quæ est in potestate ipsius,
 institui possit, vt idem Vlpianus scribit: etsi hi nepotes,
 qui succedunt, eadem conditione sint qua filius; iura
 enim sui heredis nanciscuntur. Quæ res non est sine dif-
 ficultate. Ad extremum Iustiniani constitutio referenda
 est, in qua hæc etiam lex refertur. Filio exheredato extra-
 neus heres institutus est: deliberante herede filius deces-
 sit, filio vel nato vel nascituro relicto: Iustinianus ait, cum
 pater auo superuixerit, ex lege Vellea nepos patri succede-
 re non potest, & rescindere testamentum. Sed tamen que-
 relлам ei patris nomine dat. Hæc sunt quæ de lege Vel-
 lea reperimus; ad quam Paulus lib. sing. scripsisse dicitur,
 ex quo nihil in Digestis relatum esse accepi.

1. si hereditas.
 p. qui filium.
 de test. tut.

† confirmatū.
 P. Flo.

1. sed si condi-
 cioni. p. i. de
 her. inst.

1. suus quoq.
 eo.

1. si quis filiū.
 C. de inof. test.

L E C T O R I A .

T LIVIUS lib. ii. scribit P. Voleronem Tr. Pl. L. Pi-
 nario, P. Furio Coss. rogationem tulisse ad popu-
 lum, vt plebei magistratus Tributis comitijs fierent. Cui
 T legi

legi cum acriter ab nobilitate resisteretur, Lectorius ei collega creatus est, belli gloria nobilis, rudi ut in homine militari, lingua: a patribus autem Appius Claudius Appij filius Consul creatus est, & T. Quinctius. Cum itaque inter Appium & Lectorium contentio in maximum periculum civitatem adduxisset, lex accepta est: & tum primum Tributis comitijs creati Tribuni sunt quinque, cum antea duo tantum fuissent. Hæc Livius. Nos vero & alibi & in Horatia lege diximus Centuriata comitia, quibus maior erat patriciorum potestas, differre a Tributis vel Curiatis: utroque enim nomine eadem comitia significantur. Nam licet Curia Tribuum portio initio fuerint, ut Dionysius scribit, postea tamen pro eisdem partibus utrumque nomen usurpatur, ut Sex. Pompeius ait. In his populo suffragium ferente confusa plebs, quæ maiori frequentia, quam nobilitas erat, vincebat patricos. Quamobrem soli plebei magistratus ex hac lege, item minores magistratus Tributis comitijs creabantur: maiores vero, hoc est Consules, Prætores, atque Censores comitijs Centuriatis: ut apud Gellium lib. xiii. M. Messalla Augur scribit libro 1. de auspicijs. Maiores autem dici, quod maioribus auspicijs crearentur; quodque eorum auspicia magis rata essent, quam aliorum. Consules autem & Prætores collegas esse; quod eisdem auspicijs crearentur. Minores magistratus appellare videtur eos, qui neque vocationem ad se, neque prehensionem haberent, quique in ius vocari impune possent, ut Aediles Curules, atque Quæstores; ut eodem libro scribit. Tribuni autem plebis vocationem non habebant, sed prehensionem; ad quam rem viatoribus utebantur. Ij enim initio intercessionibus faciendis, ne alicui iniuria a magistratibus fieret, creati sunt. Itaque neque auspicia habebant, neque imperium, neque magistratum, ut Appius Claudius in ea contentione dicebat, quæ de hac lege facta est. Qui illud quoque negabat ius esse Tribuno in quemquam nisi in plebeium: sed neque illum ipsum submovere pro imperio posse, quia ita more maiorum diceretur: Si vobis videtur discedite Quirites. Sed hac quoque de re Gellius eodem libro scribit. Lectoria quoque lege curatores vel propter dementia dabantur. Primus enim D. Marcus constituit, ut omnes adulti

adulti non redditis causis curatores acciperent, vt Iulius Capitolinus scribit. Iustinianus tamen lib. i. institutio-
 num scribit adolescentes inuitos curatores non accipere, *Instit. de cura. p. inuiti.*
 præterquam in litem. Prodigis vero ac furiis ex lege
 XII. Tabular. curatores dabantur, vt in Duodecim dice-
 mus. De hac lege M. Cicero scribit lib. III. officiorum:
 7 Iste, inquit, dolus malus etiam legib. erat vindicatus, vt
 7 tutela XII. Tabulis, & circumscriptio adolescentium le-
 7 ge Lectoria, & sine lege, iudicijs, in quibus ex fide bona
 agitur. Ita enim scribendum est, non lege Plectoria. Et
 7 lib. III. de natura deorum: Inde iudicium publicum rei
 7 priuatæ lege Lectoria: inde euerriculum malitiarum om-
 7 nium iudicium de dolo malo, quod C. Aquilius familia-
 7 ris noster protulit. Non est tamen dissimulandum alios
 vtrobique legere Lectoria.

LENIA, VEL LEUIA.

APUD Ciceronem lib. II. de legib. Leniæ vel Leuiæ le-
 ges pro Liuijs, vt opinor, scriptæ sunt, Philippo Cos. ab-
 rogatæ, vt postea scribemus.

LICINIA.

LIVIVS lib. VI. scribit C. Licinium Stolonem, L. Sex-
 tium Tribunos has leges promulgasse: vnam de ære a-
 lieno, vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumera-
 tum esset, quod superesset, triennio æquis portionibus, *liij. in prin. de annu. lega.*
 quod annua, bima, trima die a nostris dicitur, persolue-
 retur. alteram de modo agrorum, ne quis plus quingen-
 tis iugerib. agri possideret. tertiam ne Tribunor. mili-
 tum comitia fierent. fiebant enim Tribuni Consulari po-
 testate, quod Pomponius quoq. refert. item vt Consu-
 lum alter ex plebe crearetur. Sed tamen de his legib. ac-
 ciipiendis permultis annis pugnatum est. Addita quoq.
 alia rogatio est, vt pro Duumviris sacris faciundis De-
 cetmuri crearentur partim ex plebe, partim ex patribus;
 quam legem decimum eis resectis acceptam esse scribit.
 Post annum deinde leges omnes acceptæ sunt, & L. Sex-
 tius de plebe primus Consul creatus est, cui collega ex pa-
 trib. fuit L. Aemilius Mamercus. Hac de causa Prætor
 urbanus patricius magistratus creatus est, item duo Aedi

l. ij. p. deinde cum post. de ori. iur.

les Curules. Quod Pomponius quoq. significat. Appia-
 nus autem lib. 1. bellor. ciuiliū Agrariam legem non
 solum de quingentis iugerib. fuisse ait, sed etiam vt ma-
 iorum armentor. nemo plus centum, neue minorum am-
 plius quingentis haberet. Accidit autem percommode,
 vt C. Licinius sua lege intra decennium decem millib. æ-
 ris damnaretur a M. Popilio Lenate; C. Marcio, Cn. Man-
 lio Coss. quod mille iugera agri possideret, emancipan-
 doq. filium fraudem legi fecisset, vt Liuius lib. VII. re-
 fert. De eadem lege M. Varro lib. 1. de re rustica ita scri-
 bit: Stolonis illa lex, quæ vetat plus d. iugera habere ci-
 uem Rom. & qui propter diligentiam culturæ Stolonum
 confirmauit cognomen, quod nullus in eius fundo repe-
 riri poterat stolo, quod effodiebat circum arbores e radi-
 cibus, quæ nascerentur e solo, quos stolones appellabant.
 Addit illud, quod non alibi legi: Eiusdem gentis C. Lici-
 nius Tr. Pl. cum esset post Reges exactos annis CCC LXV.
 primus populum ad leges accipiundas in septem iugera
 forensia e comitio eduxit. Ad eandem legem pertine-
 re arbitror quod Cicero de lege Agraria oratione prima
 scribit: Leges veteres fuisse, neq. eas Consulares, sed Tri-
 bunicias, Liciniam, atq. alteram Aebutiam, quæ non mo-
 do eum qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate; sed
 etiam collegas eius, cognatos, adfines excipit, ne eis ea
 potestas, curatione mandetur. Et de domo sua: Quid no-
 minis, inquit, inscriptio tibi? num aliud videtur esse, ac
 meorum bonorum direptio: præterquam quod ne id qui-
 dem per legem Liciniam, vt ipse tibi curationem ferres,
 facere potuisti. De eadem etiam lib. 11. ad Atticum, vt
 arbitror, intellexit, cum permultas leges enumerat, quar.
 contentiores Remp. euerterint.

LICINIA ET MUCIA.

CICERO in Corneliana apud Asconium scribit: Le-
 gem Liciniam & Muciam de ciuib. regundis video
 constare inter omnes: quam duo Coss. omnium quos vi-
 dimus, sapientissimi tulissent; non modo inutilem, sed
 perniciosam Reipub. fuisse. Eam legem P. Licinius Cra-
 sus Orator, & Q. Mucius Scauola Pont. Max. vt Asco-
 nius

7 nius ait, tulerunt; cum summa cupiditate ciuitatis Ro-
 7 manæ Italici populi tenerentur; & ob id magna pars eo-
 7 rum pro ciuib. Romanis se gereret. Necessaria itaque lex
 7 visa est, vt in suæ quisq. ciuitatis ius redigeretur. Sed ta-
 7 men ita alienati ea lege animi principum Italicoꝝ popu-
 7 lor. esse dicuntur, vt ea vel maxima causa belli Italici fue-
 7 rit, quod post triennium exortum est. Hæc Padianus. Ex
 7 quib. Ciceronis verba intelligentur, qui cum Catonem
 7 maiorem Lysia Attrico compararet: Est enim, inquit, At-
 7 ticus, quoniam certe Athenis est & natus, & mortuus, &
 7 sanctus omni ciuitum munere. quamquam Timæus eum,
 7 quasi Licinia & Mucia lege repetit Syracusas. Ad ean-
 7 dem legem refero quod idem in Planciana scribit: Sed
 7 aliquando veniamus ad causam, in qua tu nomine legis
 7 Liciniae, quæ est de sodalitijs, omnes ambitus leges com-
 7 plexus es. Namq. arbitror eadem lege sodalitia fuisse pro-
 7 hibita, vt pacatior ciuitas esset. De eadem arbitror in Se-
 7 stiana quoq. sensisse: Statuit, inquit, omnino Consula-
 7 rem legem nullam putare: Aciliam, Didiam, Liciniam,
 7 Iuniam contempsit.

Cic. in Bruto.

LICINIA SVMP TVARIA.

MACROBIVS lib. 1. 1. Saturnaliõꝝ. scribit, post Di-
 7 diam & Fanniam, Liciniam latam esse a P. Licinio
 7 Crasso Diuite. Cuius ferendæ & probandæ tantum stu-
 7 dium fuisse dicit, vt S. C. iuberetur, vt ea tantummodo
 7 promulgata ante trinundinum ita obseruaretur, quasi
 7 iam populi sententia comprobata. Qua de re in Cæcilia
 7 dictum est. Congruit autem hæc lex in plerisq. cum Fan-
 7 nia. Ea autem summa legis est, vt Kalendis, Nonis, Nun-
 7 dinis Romanis, cuiq. in dies singulos triginta dumtaxat
 7 asses edendi causa consumere liceret. Ceteris dieb. ne am-
 7 plius apponeretur, quam carnis aridæ pondo tria, & sal-
 7 samentorum pondo libra: & quod ex terra, vite, arbore-
 7 ve natum sit. Gellius vero lib. 1. 1. Noctium legem Lici-
 7 niam, sicut Fanniam, ait centenos æris impendi permi-
 7 7 nis aridæ, & salsamenti certa, inquit, pondera in singu-
 7 7 los dies constituisset: sed quidquid esset e terra, vite, ar-
 7 boreq.

boreq. promiscue largita est. Cum Gellio Sex. Pompeius facit, qui centenarias cenas, vel vt in quodam libro legi, centurias dictas fuisse scribit, in quas lege Licinia non plus centussib. præter terra nata impendebatur. Sed & M. Cicero in quadam epistola ad Fabium Gallum: Lex, inquit, Sumptuaria, quæ videtur *αὐτὸν αὐτὸν* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terra nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, vt nihil possit esse suauius. Itaq. ego, qui me ostreis & murænis facile abstinebam, a beta etiam & malua deceptus sum. De centenarijs cenis Tertullianus ita scribit: Quonam illæ leges abierunt, sumptum & ambitionem comprimentes? quæ centum æra non amplius in cenam subscribi iuebant, nec amplius quam vnam inferri gallinam, & eam non saginatatam? Video enim centenarias cenas a centenarijs iam sesterijs dicendas. Sed & Gellius Lucilij carmen refert, quo legis Fanniae mentio fieret, & harum cenarum. *Fannij sentussisq. misellos*. Post hanc legem Cornelia & Iulia sumptuariæ latæ sunt, vt antea vidimus.

In Apologeti-
co.

L I V I A.

M. LIVIVS. Drusus, vt Florus scribit lib. LXX. & LXXI. optimatum partes tuebatur, qui, cum Senatus moleste ferret iudicia equitib. lege Sempronia data, ea ad Senatores transferre conabatur, plebem spe largitionis corrumpens: socios quoq. & Italicos populos spe ciuitatis Romanæ concitauit: leges per vim Agrarias & Frumentarias tulit, item Iudicialem, vt æquarentur Senatores equitib. in iudicijs. Sed cum promissa ciuitas socijs non præstaretur, atq. bellum sociale pararetur, Liuius Drusus etiam Senatui inuisus factus fuit, quasi illius belli auctor: qua de causa domi suæ interfectus (incertum a quo) inuentus est. Hæc Florus. Plutarchus tamen scribit Drusum a Senatu quæsitum esse, vt per eum C. Gracchus, qui gratus suis legib. plebi habebatur, negligereetur. Itaq. Graccho duas colonias deducere cupienti Senatus resistebat, Druso XII. colonias decernenti consentiebat, ternaq. ciuium millia in eas deduci sinebat. Gracchus paupe-

pauperib. agrum diuidi iubens soluta pensione offende-
 bat Senatum, Drusus sine pensione id facere permitteba-
 tur. ille Latinis paria suffragia concedens non audieba-
 tur, huic auxilio erant, qui Latinum virgis cædi in exer-
 citu prohibuit. Idem Appianus lib. 1. bellor. ciuiliū
 scribit; nisi quod decem Liuij colonias fuisse scribit, easq.
 in Italia & Sicilia fuisse deductas, promissisq. ciuitatem
 Latinis, cum Floro consentit. Item Senatum & eque-
 stem ordinem coniunxisse, vt iudicaret. Vtrumq. ta-
 men ordinem ea in re offendisse. Nam cum trecenti Se-
 natores essent, totidem equites Romanos elegit, qui om-
 nes iudicijs præessent, Senatores, vt opinor, facti. Quod
 vterq. ordo moleste tulit. alteri enim iudicia perdebant,
 alteri pari dignitate plures factos esse nolissent. Hæc
 sunt quæ Liuium inuisum ordinib. & Italicis populis fe-
 cerunt: qua de causa mortuus domi suæ inuentus est.
 Item eius leges sublatae sunt, quasi contra auspicia & le-
 gem Cæciliam & Didiam latae, quæ trinundinum obser-
 uari iuebant. M. Cicero hac de re pro domo: Decreuit
 Senatus, inquit, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæ-
 ciliam & Didiam latae essent, populum non teneri. Hæ
 leges mendose Iuniae apud Asconium in Corneliana ap-
 pellantur. Latasq. esse scribit L. Martio, Sex. Iulio Coss.
 Sed Philppum Cos. qui ei inimicus erat, obtinuisse, vt
 omnes vno S. C. tollerentur. Decretumq. est contra au-
 spicia latas, eisq. populum non teneri. Item apud Ci-
 ceronem lib. 11. de legib. non Liuiæ, nec Iuniae, sed Le-
 niae, vel vt in veteri libro vidi, Leuiæ, E pro I. vt in ple-
 risq. alijs scripto, appellantur. Cum enim definisset le-
 gem esse iustor. & iniustor. distinctionem ad naturam
 expressam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ sup-
 plicio improbos adficiunt, & defendunt ac tuentur bo-
 nos: Seias vero, vel vt nos emendauimus, Titias & Ap-
 puleias leges non esse putandas, ne Lenias vel Leuias qui-
 dem, quæ præsertim vno versiculo Senatus puncto tem-
 poris sublatae sint. Et postea cum Augurum potestatem
 laudat: Quid, inquit, religiosius, quam cum populo, cum
 plebe agendi ius aut dare, aut non dare? Quid, legem, si
 non iure rogata est, tollere? vt etiam decreto collegij,
 vt Lenias, vel Leuias, consilio Philippi Consules & Augu-
 res?

al. Titiam.

res? Quæ verba multis modis mendosa sunt. Sed agnos-
 scimus de Livijs Drusi legib. sensisse videri. De cuius Tri-
 bunatu initio libri 1. de Oratore ita scribit: Cum igitur
 vehementius inueheretur in causam principum Consul
 Philippus, Drusiq. Tribunatus pro Senatus auctoritate
 susceptus, infringi iam ac debilitari videretur; dici me-
 mini L. Crassum se in Tusculanum contulisse. Et lib. III.
 de Philippi aduersus Senatum concione, & Drusi in Sena-
 tu querellis, & postrema L. Crassi oratione initium facit.
 Non igitur dubito & in libris de legibus, & apud Asco-
 nium Livijs leges has esse appellatas.

MAIESTATIS leges in Appuleia, Cœlia, Cornelia,
 Varia, & Iulia persecuti sumus.

MANILIA, SIVE MANLIA.

- SCRIBIT Livijs lib. VII. Cn. Manlium Cos. legem
 Snouo exemplo ad Sutrium in castris Tributim tulisse
 de vicesima eorum qui manumitterentur. Patres, quia
 ea lege haud paruum vectigal inopi æratio additum esset,
 auctores fuerunt. Tribuni tamen plebis, ne quis postea
 populum seuocaret, capite sanxerunt. Cum enim milites
 in Consulis verba iurarent, eos ad quascumq. leges co-
 gere potuissent. Sed hæc lex Manlia fortasse dicenda est,
 in quo libri variare solent; de ea tamen nihil amplius
 accepi. De vicesima vero aliar. rer. in Vicesima lege dice-
 mus. Altera Manilia lex fuit, de qua in XII. Tabulis
 videbimus, cum de præscriptione quinq. pedum tracta-
 bimus. Et ex Cicerone lib. 1. de legib. & Frontino, &
 Urbico apparet, hac lege finib. regundis arbitrum dari,
 modo ne ea contentio quinq. pedes, qui vfucapi vetan-
 tur, excederet. Aliam idem Cicero in Bruto refert:
 Inuidiosa, inquit, legis Maniliæ quæstione C. Galbam
 sacerdotem, & quattuor Consulares L. Bestiam, C. Ca-
 tonem, Sp. Albinum, L. Opimium Gracchani iudices su-
 stulerunt. De eadem fortasse pro Muræna, Sulpitium con-
 fusionem suffragiorum flagitasse, & prorogationem legis
 Maniliæ, atq. æquationem gratiæ, dignitatis, & suffra-
 giorum scribit. Sed hæc melius ad aliam legem refer-
 ri possunt, quæ de libertinorum suffragijs lata est, vt Asco-
 nius

nus in Corneliana scribit: quæ prius a Sulpicio & L. Syl-
la lata esse dicitur. Tulit autem eam C. Manilius Tr.
Pl. qui de Pompeio Magno aduersus Mithridatem mit-
tendo legem tulit, quam Cicero Prator in oratione, quæ
de lege Manilia inscribitur, suavit. De qua lege, vel po-
tius priuilegio, Florus centesimo libro scribit. Addunt
quidam eundem Tribunum tulisse, vt nouis hominib.
magistratus decernerentur. quod a veterib. nescio, an me-
moræ traditum sit. Quod vero lib. i. de Oratore scri-

V.

VI.

VII.

- ptum est: Nec quisquam est eorum, qui si iam sit ediscen-
dum sibi aliquid, non Teucrum Pacuij malit, quam
Manlianas venalium vendendor. leges ediscere. De illis
emptionum & venditionum legib. atq. condicionib. in-
telligendum est, quas apud Varronem libro i. de re rusti-
ca reperies. Sunt tamen qui malint vtroq. loco Mamilia-
nas scribere, & ear. auctorem M. Mamilium, non Mani-
lium. Sed tamen in Etrusco libro Manilius est apud Pom-
ponium. Post hos, inquit, fuerunt P. Mucius, & Brutus,
& Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. Ex his P. Mu-
cius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Mani-
lius tres. & exstant volumina scripta Manilij monumen-
ta. De eodem apud Ciceronem lib. i. de finib. An par-
tus, inquit, ancillæ sit ne in fructu habendus, differetur
inter principes ciuitatis P. Scauolam, M. Manilium: ab
hisq. M. Brutus dissentiet? De qua quæstione Vlpianus
lib. xvi. ad Sabinum: Vetus, inquit, fuit quæstio, an
partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia
obtinuit fructuarium in eo locum non habere; neq. enim
in fructu hominis homo esse potest.

l. ij. p. post hos
fuerunt. de
orig. iur.

l. vetus. de
usufr.

M A R I A .

- C. Marius, qui postea septies Consul fuit, cum Tribu-
nus Pl. esset legem tulit de suffragijs, vt Plutarchus
scribit, qua optimatum vires in reddendis suffragijs, ac in
magistratib. mandandis minui videbantur. Itaq. & Con-
sul Cotta, & Metellus valde restiterunt; lex tamen lata est.
De ea Cicero lib. i. de legib. Pontes etiam lex Maria
fecit angustos; quæ si opposita sunt ambiciosi, vt sunt fe-
re, non reprehendo. Pontes autem appellabant, qua ci-

V ues

ues ad suffragium ferendum ibant; de quib. lib. i. ad Herennium scriptum est: Capiō impetum facit, pontes disturbat, cistas deicit. De eisdem sunt qui intelligant, quod vulgo dicebatur sexagenarios de ponte deici oportere. Itaq. eos senes depōtanos appellabant, vt Sex. Pompeius scribit. Alij ad scirpeas quasdam effigies, quas argeas vocant, referunt. Eas enim, vt idem Pompeius scribit, virgines Vestales in Tiberim singulis annis iacere solebant. Ad hoc in Rosciana priore Cicero allusisse visus est: Habeo etiam dicere, inquit, quem contra morem maiorum minorem annis sexaginta de ponte in Tiberim deiecerit. Angustos autem pontes Marius fecit, vt libere ciues suffragium ferrent, neq. candidati mitterent, qui tabellam inspicerent, & eodem ponte consistentes aliquid per vim aut fraudem conarentur. De iure vero triumphandi tulere L. Marius & M. Cato Tribuni plebis, vt ex Valerio Maximo lib. i. in Triumphali dicemus.

II.

M E M M I A.

IN oratione pro Sex. Roscio Remmia, non Memmia dicenda est, quæ aduersus accusatores scripta est, vt suo loco scribam.

M A E N I A.

DE hac lege apud Ciceronem in Bruto scriptum est: M. Curium suspicari disertum possumus, quod is Tribunus Pl. Interrege Appio Cæco diserto homine comitia contra leges habente, cum de plebe Consulē non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit, quod fuerit permagnum nondum lege Mænia lata. Refertur etiam apud Nonium Marcellum Varro in lege Mænia ita scribens: Si quis patriam maiorem parentem extinguit, in eo est culpa, quod facit pro sua parte is qui se eunuchat, aut alicui liberos producit. Et alio loco: Nemo est tam negligens, quin summa diligentia eligat asinum, qui suam saluat equulam. Quæ verba ex comœdia ita inscripta sumpta esse videntur. Quamquam Nonius ita mendosus circumfertur, vt non facile audeam eius libri testimonio uti.

METEL-

M E T E L L A.

PLINIUS lib. xxxv. scribit hanc legem fullonib. dictam fuisse, quam C. Flaminius & L. Aemilius Censores dederant ad populum ferendam. Adeo omnia, inquit, maiorib. curæ fuere. Hæc si a Metello aliquo lata est, Cæcilia quoq. dicetur.

M A E V I A.

APVD Nonium Marcellum Varronis verba referuntur ex Geminis. Contra, inquit, lex Mævia est in pietate, ne filij patrib. luci claro suggillent oculos. Hoc est, ne oculos clauderent, quod per translationem fortasse dictum est, videlicet ne mortem eorum maturarent. Neq. enim vetus mos ignoratur, quo parentib. liberi cum morerentur, oculos claudebant, item liberis parentes.

Hic certe manibus fugientes pressit ocellos

Mater, & in cineres vltima dona tulit.

In manuscripto tamen libro legitur, Lex Mænia, de qua supra.

MISCELLA. De lege Iulia Miscella antea dictum est.

O G V L N I A.

LIVIUS lib. x. scribit M. Valerio & Q. Appuleio Coss. Tribuni Pl. Q. & Cn. Ogulnij rogationem promulgarunt, vt cum quattuor augures, quattuor pontifices ea tempestate essent, placeretq. augeri sacerdotum numerum, quattuor pontifices, quinq. augures de plebe omnes adlegerentur. Miratur tamen Liuius, quo pacto ad parum numerum augures redacti sint, cum initio tres Tribus, in quas Romulus populum diuisit, Ramnenses, Titienses, & Luceres, tribus augurib. indiguerint: quib. no uem numero constitutis terni in illis Tribubus ministrabant. Suasit hanc legem P. Decius Mus, qui ex eadem Pontifex creatus est. Legis tamen nomen obscurum est.

*l. ij. p. isdem
temporib. de
ong. iur.*

O P P I A.

IDEM Liuius initio lib. xxxiv. scribit M. Fundanium & L. Valerium Tribunos plebis ad plebem tulisse de

V 2 Oppia

Oppia lege abroganda . Tulerat eam C. Oppius Tr. Pl. Q. Fabio, T. Sempronio Coss. ante annos viginti in medio ardore Punici belli secundi : Ne qua mulier plus semuncia auri haberet ; neu vestimento versicolori uteretur ; neu iuncto vehiculo in vrbe , oppidove , aut propius inde mille passus , nisi sacrorum publicorum causa veheretur . M. & P. Iunij Bruti Tribuni plebis legem Oppiam tuebantur . Erat tum Consul M. Porcius Cato , qui pro lege acriter habuit concionem , quæ apud Liuium refertur , grauissimam atq. ornatissimam . Sed Tribuno contra suadente abrogata est ; L. Valerio Flacco, M. Catone Maiore Coss. Huius legis apud Tacitum quoq. mentio fit lib. III. historiarum .

O R C H I A .

P R I M A omnium lex , quæ de cenis lata sunt , Orchia fuit , vt Macrobius scribit libro III. Saturnaliorum , quam tulit C. Orchius Tr. Pl. de Senatus sententia tertio anno quam M. Cato Censor fuerat . Ea numerus conuiuarum præscribatur ; de qua ipse Cato postea querebatur , quod plures quam præscripto eius cauebatur , tunc ad cenam vocarentur . Post annos XXII. Fannia lata est , vt idem Macrobius scribit , de qua suo loco .

P A E D I A .

V E L L E I V S Paterculus lib. II. historiarum scribit lege Pædia , quam Consul Q. Pædus Cæsaris Octauiani collega rulerat , omnibus qui Cæsarem patrem interfecerant , aqua , igniq. interdictum .

P A P I A P O P P A E A .

D I O N lib. LVI. Papiam Popliam , Isidorus lib. v. & Suetonius Pompeiam appellant ; sed nims. libri Poppæam , vt apud Tacitum legitur aliquot locis . dederunt enim huic legi nomen suffecti Coss. M. Papius Mutilus , Q. Poppæus Secundus , qui Consulatum gesserunt anno Urbis DCCXVI. vt in Capitolinis tabulis notatur . Dion , Lata , inquit , hæc lex fuit eo anno , quo Q. Sulpicio & C. Sa-

7 C. Sabino Coss. suffecti sunt Consules M. Papius Mu-
 7 tilus & Q. † Poplius Secundus. Suffectos veteres appel- † Poppaeus.
 labant, qui in magistratu substituebantur his qui aut mor-
 tui essent, aut alia de causa magistratu abissent. Pom-
 7 pontius lib. sing. enchiridij: Ateius, inquit, Consul fuit,
 7 Labeo noluit, cum offerretur ei ab Augusto Consularatus,
 7 quo suffectus fieret, & honorem susciperet. Et alio loco:
 7 Cum Decemviri magistratum prorogarent sibi, neq. vel-
 7 lent deinceps sufficere magistratibus. Non male igitur
 7 Isidorus, quem Gratianus refert, scribit: Sub Octaviano
 7 Caesare suffecti Consules Papius & Poppaeus legem tulerunt,
 7 quæ a nominibus eorum appellatur Papia & Poppæa, continens patrum præmia pro suscipiendis liberis.
 Dion vero posuisse quidem eos hanc legem scribit, ea
 tamen de causa, quod D. Augustus præmia auxisset pa-
 rentum, & eos qui uxores haberent, a reliquis separasset,
 annumq. adhuc ceteris indulisset: legem quoq. Voconia-
 m eundem aliqua in parte derogasse, ut amplius x x v.
 millib. mulieres hereditatem consequi possent: & Vestali-
 bus eadem, quæ matribus, iura concessisse. Hoc autem
 Consules non sua sponte, sed de Augusti sententia fecisse,
 tum superscriptis argumentis, tum etiam Taciti, atq.
 aliorum verbis constat. Sed & quod Dion ait, prætere-
 undum non est, huius rei non leue signum, quod cum
 lex ferretur, observatum est, neutrum Consulem liberos,
 neutrum uxorem habere. De hac lege Tacitus lib. iiii.
 ita scribit: Tiberij temporibus relatum est de moderanda
 Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes
 incitandis coelibum præniis, & augendo ærario sanxerat.
 Nec ideo, inquit, coniugia & educationes liberum
 7 frequentabantur prævalida orbitate. Ceterum multitudo
 7 periclitantium gliscebatur, cum omnis domus delatorum
 7 interpretationibus subuerteretur; utq. antehac flagitij,
 7 ita tunc legibus laborabatur. Quod postremum in hac
 quoq. tempora iusta querella est. Post pauca vero addit:
 7 Lege Papia Poppæa præmijs inducti, ut si a privilegijs pa-
 7 rentum cessaretur, velut parens omnium populus vacan-
 7 tia teneret. Quæ verba mendosa circumferuntur. Ve-
 rum si hæc ita ut scripta apud Tacitum sunt, intelligantur,
 nimis dura fuisset Papia lex, si caduca eorum bona

l. ij. p. post
hunc. de ori.
iur.

p. & cum pla-
cuisset. c. l.

c. quædam.
dist. ij.

ne-

I.
l.vlt. C. de in-
firm. pœn. cœ-
lib.

ferent, qui liberos non haberent. Quod autem de eadem exstat, minus acerbum est. Et principio cum Alciato nostro sentio in Honorij & Theodosij constitutionis interpretatione. Quæ lege iubetur inter viros & vxores rationem cessare ex lege Papia decimarum: & quamuis non interueniant liberi, ex suis quoq. eos testamenti solidum capere. Hæc constitutio ab Iustiniano conscripta est lib. viii. constitution. sub titulo De infirmendis pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimarijs sublati. Sub quo titulo altera constitutio scripta est Constantini, quæ cœlibum pœnas tollit, eosq. æquat maritis, orbos quoq. omnib. pœnis liberat, tam mares, quam feminas. Quæ omnia, nisi constituta fuissent, minime abrogarentur. Fuerunt autem ea & Iulij legibus, illa præsertim de maritandis ordinibus, & hac Papia, introducta ab Augusto. Recte etiam Iuuenalis versus a præceptore in hanc rationem interpretantur:

*Iura parentis habes, propter me scriberis heres,
Legatum omne capis, nec non est dulce caducum,
Commoda præterea iunguntur multa caducis.
Si numerum, si tres implerero, iusta doloris
Neuole causa tui.*

l.i. de iure li-
beror.

Auth. vt lib. de
cete. in fine.

Addo ego Honoriana illa constitutione ius quoq. liberor. omnib. esse datum. Ex die enim & Coss. isdem animadueriti ab Iustiniano eandem constitutionem in duas esse diuisam, & sub duob. titulis conscriptam. Quod etiam Iustinianus Nouella lxxviii. refert. Ius autem liberorum impetrare solebant hi qui licet vxores haberent, cum tamen liberos non haberent, coniugib. succedere non poterant, nisi decima deducta ex lege Papia. Quamobrem exstat post Theodosianas constitutiones Nouella Valentiniani de testamentis, in qua relatum est Leonium & Lucundam vxorem tanta vicissim caritate certasse, vt fuis simul precib. ius liberor. poscerent: & propter incertum fortis humanæ supersitem coniugem precarentur heredem. Cuius legis interpretes illud ita accepit, vt in coniugio positi si filios non habeant, seu maritus vxorem, seu vxor maritum voluerit, relinquat heredem; quod ius, inquit, liberorum dicitur. Quod etiam Isidorus lib. v. etymologiar. significat. Ad hanc legem pertinere arbitror

7 error quod Caius lib. viii. ad legem Iuliam & Papiam
 7 scribit: Non est sine liberis, cui vel vnus filius, vnave filia
 7 est. Hæc enim enuntiatio, Habet liberos, non habet libe-
 7 ros, semper pluratiuo numero profertur, sicut & pugilla-
 7 res, & codicilli. Nam, vt idem lib. xi. scribit, quem sine
 7 liberis esse dicere non possumus, hunc necesse est dica-
 7 mus liberos habere. Ius etiam liberorum ad S. C. Ter-
 tyllianum valde vtile fuit. Nam vt Iustinianus scribit lib.
 iiii. institutionum, ex illo S. C. quod D. Hadriani tem-
 porib. factum est, mater ingenua trium liberorum ius ha-
 bens, libertina quattuor, ad bona filior. intestato mor-
 tuor. admittitur. Quod tamen Iustinianus sub titulo de
 iure liberor. lib. viii. constitutionum abrogat, & om-
 nib. matrib. iura legitima ex illo S. C. concedit. In eo-
 dem libro institutionum veteres constitutiones referun-
 tur, quæ partim matrem adiuuabant, partim grauabant,
 tertiam ei partem nonnumquam auferentes, quas ipse alia
 constitutione abrogat. Eas autem leges nos libro v.
 Theodosiani Codicis reperimus, in quib. illa est Constan-
 tini ad Bassum, quam Theophilus referre videtur. Iubet
 enim ea lex, vt mater, quæ ius liberorum non habeat, ter-
 tia portione hereditatis contenta sit, exstantib. patruis fi-
 lij, aut patruj filijs vel nepotibus. Quod si ius liberorum
 habeat, patruus, aut patruj liberi tertiam portionem tan-
 tum habeant, reliquas mater. Ius vero liberorum habere
tum dicitur, vt Theodosianus interpret scribit, cum in-
genua tres partus viuos, & libertina quattuor ediderit.
 Idem Paulus scribit lib. quarto sententiæ. titulo de inte-
 stator. successione, & ad S. C. Tertyllianum. qui illud
 etiam addit, opus esse, vt vtraq. ciuis Romana sit. Sed &
 Latinam ingenuam, quæ ius Quiritium consecuta esset,
 si ter peperisset, ad legitimam filij hereditatem admitti
 oportere scribit, quia hæc manumissa non est. Loquitur
 autem non de liberta Latina, de quib. in l. unia Norbana
 diximus, sed de ea quæ ex Latio esset, ingenua tamen,
 cuiq. ius Quiritium, hoc est Romanor. ciuium datum
 esset. Sic etiam Suetonius scribit D. Claudium consti-
 tuisse pro condicione cuiusq. ciuis vacationem legis Pa-
 piæ Poppæ, Latinis ius Quiritium, feminis ius quat-
 tuor liberorum; quæ constituta, inquit, hodie seruantur.
 Quod

l. non est. de
ver. sig.

l. nam quem
co.

Insti. de S. C.
Terty. in prin.

l. vlt. C. de iu-
re liberor.

l. vlt. C. ad S.
C. Terty.

Quod mihi mirum videtur, cum & Plinius, vt Alciatus
 noster refert, lib. 1. *παρρησιας*, & Paulus iuris Quiritium
 mentionem fecerint, & iuris liberor. pleriq. alij, vt antea
 scripsimus. *Quamobrem* existimauerim aliqua ex parte
 hæc omnia esse temperata. Nam caput quoq. quod huic
 legi Tiberius adiecerat, de sexagenarijs, vt in lege Iulia
 de maritandis ordinib. scripsimus, Claudius abrogauit.
 Addit Tertullianus in apologetico: Nonne vanissimas
 Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Iuliæ
 matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem
 heri Seuerus constantiss. principum exclusit? Quod
 mihi incognitum est. Seneca vero apud Lactantium lib.
 1. scribit facetissime: Cur Iuppiter desijt liberos tollere?
 vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam im-
 posuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem
 illi venit in mentem, Ab alio expectes, alteri quod feceris:
 & timet, ne quis sibi faciat, quod ipse Saturno? Sed
 de iure trium liberorum apud Dionem lib. 1. v. reperio
 aliquot annis ante Papiam legem Liuiæ Augustæ id ius
 fuisse delatum, vt eam hoc munere atq. alijs Senatus de
 Drusi morte consolaretur. Dabatur autem tum a Senatu,
 postea a principe, inquit, impetratur ab his, quib. tres li-
 beros habere natura non dederat, vt prænis soluti essent,
 quæ aduersus orbos fuerant latæ, & præmia consequeren-
 tur (etsi non omnia) parentum, in quib. erant etiam he-
 reditates. Hoc tamen postremum non satis apud Dionis
 interpretem cohærere videtur. Ad hunc locum pertine-
 re arbitror, quod Paulus ait lib. 11. ad legem Iuliam &
 Papiam: Ter enixa videtur, etiam quæ trigeminos pepe-
 rerit. Sed & cetera, quæ sub titulo de verbor. significa-
 tione ex libris Vlpiani, Pauli, & aliorum ad legem Iuliam
 & Papiam referuntur, item alijs Digestor. locis ad hanc
 legem, & ad Iuliam de maritandis ordinib. pertinent.
 Quas iureconsulti simul interpretati sunt, vt alio loco di-
 ximus. Eas autem diuersas esse, tum multis alijs argu-
 menti illic ostendimus, tum hoc mihi fit verisimile:
 quoniam nusquam Papiam de maritandis ordinibus, sed
 semper Iuliam appellatam esse viderim. Ordinib. autem
 maritandis illa lata est, propterea quod Senatorum ordi-
 nem, item equestrum ad matrimonia incitauerit. Papia
 vero

1. ter. de ver.
 sign.

vero augendo quoq. ærario prouifum eft. Sed vt ad cetera capita huius legis veniamus, Celtiberi poetæ verſus de iure liberorum adſcribam, quib. formula libelli conſcribitur huius iuris petendi:

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,

Natorum genitor credat vt eſſe trium.

Et alio loco non inſacete:

Natorum mihi ius trium roganti

Muſarum pretium dedit mearum

Solus qui poterat, valebis vxor:

Non debet domini perire munus.

Sed & ſi quis tres liberos ſuperſtites Romæ, aut in Italia quattuor habeat, aut in prouincijs quinque, a tutela vel cura poteſt excuſari exemplo ceteror. munerum, in quib. qui in acie aduerſus hoſtes pro Repub. ceciderunt, numerantur, vt Iuſtinianus lib. i. inſtitutionum ſcribit. Item in albo Decurionum pater non habenti filios antefertur ex conſtitutione Imp. Diocletiani & Maximiani. Ius autem liberor. ex Lacedæmonior. Repub. ductum eſſe videtur, apud quos, vt Ariſtoteles lib. i. de Repub. ſcribit, qui tres filios habebat, præſidij & ſtationis; qui plures, omnium munerum vacationem habebat. Sed cetera capita videamus. Et præter ea quæ in Iulij legib. dicta ſunt, lege Papia de caducis etiam cauebatur. Quæ cum Iuſtinia

7 nus tolleret, in hunc modum ad Senatum ſcribit: Et no-
7 men & materiam caducorum ex bellis ortam & auctam ci-
7 uilibus, quæ inter ſe Po. Ro. mouebat, neceſſarium duxi-
7 mus P. C. in pacificis noſtri imperij temporib. ab orbe Ro-
7 mano recludere; vt quod belli calamitas introduxit, hoc
7 pacis lenitas ſopiret. Et quemadmodum in multis capi-
7 tulis lex Papia ab anteriorib. Principib. emendata fuit, vel
7 per deſuetudinem abolita, ita & a nobis circa caducor.
7 obſeruationem inuidioſum ſuum amittat vigorem. In al-
7 tera vero conſtitutione, quæ & Græce & Latine ante Di-
geſta ſcripta eſt, item lib. i. conſtitutionum, dicitur de ca-
ducis nihil in quinta parte Digefſor. ſcriptum eſſe; ne
cauſa, quæ in reb. non proſpere geſtis, & triſtib. tempo-
rib. Romanis calamitatibus increbuit, bello ciuili coale-
ſcens, ſuis temporib. remaneret, neve luſtuofum monu-
mentum læta, inquit, ſæcula inumbrare concedatur. Ex

X quib.

*Inſt. de excuſ.
tut. in prin.
l. in albo C. de
decurio. lib. x.*

II.

*l. vn. C. de cad.
tol.*

*l. ij. p. quintus.
in fine. C. de
vet. iure enu.*

quib. omnib. apparet aut eisdem temporibus, quib. bella ciuilia, aut non multo post, hanc legem latam fuisse. Itaque recte a præceptore nostro dictum est, hanc Papiam fuisse, de qua Tacitus & Honorius scripserunt. Quamuis quod de Vicefima scribit, ex Dionis verbis, quem ipse refert, mihi non probatur. Fuit enim lex Vicefima hereditatum ante triennium lata, quam Papia, M. Aemilio Lepido & L. Arruntio Coss. vt lib. LV. Dion scribit. Causam autem vtrique legi iidem publici sumptus dederunt, & quod ob exhaustum bellis ciuilib. ararium, ad militares exercitus noua vectigalia desiderabantur. Caducorum autem mentio in Digestis fit apud Vlpianum lib. xv. ad edictum in eo S. C. quod de hereditatis petitione refertur. Ait Senatus, Cum ante quam partes caducæ fisco peterentur; Hoc euenerat, inquit Vlpianus, vt partes caducæ fisco peterentur, sed & si ex asse fiat, S. C. locum habebit. Et apud Caium lib. xv. ad edictum prouinciale: Cum fisco, inquit, caduca bona defuncti addicantur propter inultam mortem; in eum legator. actio datur, & libertates ratae sunt. Appellatur autem caducæ res, quæ facile cadunt, vti arborum frondes, aut matura poma.

1. itē veniunt.
p. præter hæc.
& p. ait Senatus.
de her. pet.

1. cum fisco. de
S. C. Sila.

Virg. Georg. 1.

*Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas;
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.*

1. filua p. glans.
de ver. sign.

Apud Caium vero libro v. ad edictum prouinciale, glans caduca appellatur, quæ ex arbore cecidit. Quamobrem Cicero Philippica v. eleganti translatione vsus est: Ne illa quidem Antonij celeritas contemnenda est, quem nisi in via caducæ hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse diceres. Caducas hereditates in via appellat, quæ ei in via cecidissent, vt antea sæpe. Nam secunda quoq. Philippica in multas pecunias alienissimorum hominum inuasisse eum eiectis veris heredibus scribit. Sed a nostris caduca bona dicuntur, quæ post mortem testatoris eo, cui relinquenda erant, e medio sublato, aut condicione deficiente ante apertas tabulas ad fiscum ex Papia lege deferrebantur, solis parentibus & liberis testatoris vsq. ad tertium gradum, si scripti fuerant heredes, lege exceptis, vt Iustinianus scribit. Qua de causa inter parentis iura ab illo poeta refertur,

d. l. vn. p. & est
triplici. & p.
& cum lex.

Iuuen. Saty. 9.

Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.

Lege

Lege autem hac additionum hereditatum mentio facta est, sed tamen Senatusconsulta, quæ de lege Papia lata sunt, ab apertis tabulis dies legatorum cedere, non a morte testatoris voluerunt; ut medio illo tempore caduca fierent. Cedere diem, ut Vlpianus lib. 1. regular. scribit, significat incipere deberi pecuniam; venire diem significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Vbi putare quis stipulatus fuerit, & cessit, & venit dies: ubi in diem, cessit dies, sed nondum venit: ubi sub condicione, neq. cessit, neq. venit dies pendente adhuc condicione. Itaque si legatarius antequam dies cederet, mortuus esset, caducum legatum fiebat. neq. enim ad heredes suos id transmittibat, nisi post eum diem mortuus esset, ut ex Imp. Alexandri rescripto constat. Vsq. eo autem verum est diem legatorum non cessisse ante apertas tabulas, ut quamvis vindicationis legatum esset, quo genere legandi legatarius vindicare legatum poterat non expectato herede, ut Caius scribit lib. 1. institutionum; tamen apud Paulum lib. 1. 1. sententiarum ita scriptum est: Per vindicationem legatum, etsi nondum constituerit legatarius ad se pertinere, atq. ita post apertas tabulas ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum legatum transmittit. Neq. verum esse arbitror, quod vulgo dicitur, apud Neratium lib. 1. membranar. scriptum esse, dominium ad legatarios post mortem testatoris statim transferri. A Titio, inquit, herede homo Seio legatus ante aditam hereditatem Titio furtum fecit. Si adita hereditate Seius legatum ad se pertinere voluerit, furti eius serui nomine agat cum eo Titius; quia neq. tunc cum faceret furtum, eius fuit. Negat quidem Neratius ante aditam hereditatem heredis fuisse, quippe cum hereditate adita omnia iura ad nos transeunt, ut Iulianus scripsit lib. 1. epistolar. præter possessionem. Post aditam quoq. hereditatem heredis seruum non fuisse scribit, quia ea quæ legantur, recta via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt. Quib. verbis mortis nulla mentio fit, ut post mortem dominium transferatur; sed ex alijs libris iuris id inuestigandum est. Ex his autem quæ antea diximus, illo quoq. casu dicendum est non a morte testatoris, sed a tabulis apertis diem cessisse. Quamquam Iustinianus cadu-

p. cum igitur.
 e. l.

l. cedere diem.
 de ver. sign.

l. ex his verbis.
 C. quando dies
 legati.

l. a Titio. de
 furtis.

l. cum heredes.
 de adq. pos.

d. l. vn. p. cū igitur. & p. in nouissimo. de cad. tol.

ca tollens, a morte testatoris diem legator. cedere iubeat. item heredib. permittit, vt adire hereditatem statim possint: nam id quoq. intervallum caduca efficiebat. Idem refert triplici modo res testamento relictas deficere. Aut enim his relinquebantur, qui cum testamentum fiebat in rer. natura non erant, quæ pro non scripto dicebantur: aut tunc quidem fuerunt, sed vel viuo testatore decesserunt, vel res ipsæ sub conditione relictæ, ea conditione viuo testatore deficiente in causam caduci venisse dicebantur: aut quod relictum erat mortuo testatore deficiebat, quod proprio nomine caducum dicebatur. Et primo casu, si res pro non scripto habebantur, apud eos relinquebantur, a quib. relictæ fuerunt, nisi ei, qui ante decesserat, substitutus, aut coniunctus adscriptus esset, raro hoc casu grauamine veniente. Quod hodieq. obtinere Iustinianus voluit. Ceteris casib. opinor ad fiscum fuisse res delatas ex lege Papia, quod idem Imp. abrogat, qui plurib. verbis totum hunc tractatum conscribit. Quod vero de his quæ pro non scripto sunt, diximus, exstat lib. x x x i v. Digestorum titulus De his quæ pro non scriptis habentur, sub quo permulti alij casus enumerantur, quib. pro non scriptis res habentur. In quib. vt onus ad alios quoq. deferatur, ille tantum est, si quis sibi adscripserit in testamento, & ab eodem fideicommissum sit, vt Paulus scribit lib. x i i. quaestionum. Addit Accursius alterum casum ex Vlpiano lib. v. fideicommissor. si pro non scripto habitus sit seruus alicui legatus, cui seruo per fideicommissum libertas adscripta est. Et hoc est quod ex Iustiniano retulimus, raro grauamen in huiusmodi relictis accedere. Cetera in eadem constitutione tractantur.

l. ult. de his,
quæ pro non
scri.
l. cum vero. p.
si pro non scri
pto. de fideico.
liber.

III.

Inst. de succe.
lib. p. postea
vero.

Aliud caput legis Papiæ ab Iuliano refertur lib. i. i. i. institutionum: Lege, inquit, Papiæ adaugeta sunt iura patronorum, qui locupletiores liberos habebant. Cautum est enim, vt ex bonis eius qui sestertium centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quam tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. Nihil opus est, vt hoc loco repetam, quæ lib. i. i. Emendationum de sestertijs nummis diximus: tantum scribam hosce liberos centenarios appellari apud Vlpianum lib. x. ad legem Iuliam & Pa-

7 & Papiam: Si libertus, inquit, minorem se centenarij in
 7 fraudem legis fecerit, ipso iure non valebit id quod fa-
 7 ctum est. & ideo quasi in centenarij liberti bonis locum
 7 habebit patronus. Sed & alia eo loco dicuntur, quæ ad
 hanc legem, quam Vlpianus, vt opinor, interpretabatur,
 maxime pertinent. Paulus quoq. in eo indice libror. ex
 quib. Pandectæ Iustiniani constant, librum singularem
 scripsisse dicitur de iure patronatus, quod ex lege Iulia &
 Papia venit. Sed Iustiniani constitutio, quam pro omni
 natione Græca lingua compendioſo tractatu habito scrip-
 siſſe ſe dicit, libertos minores centenarijs, hoc est, qui
 aureis minus centum, vt ipſe definit, cenſerentur, ex teſ-
 tamento iure patronatus liberat; ab inteſtato ſi ſine libe-
 ris deceſſerint, eorum legitimam hereditatem patrono
 deſert. Sed ſi maiores ſint, liberis hereditatem deſert; ſi ſi-
 ne liberis deceſſerint, ab inteſtato eos vocat; ex teſtamen-
 to vero ad tertiam partem bonorum. Eſt autem ea conſti-
 tutio pleriq. locis ab Iuſtiniano relata, ſed eam nos in li-
 bris conſtitutionum, vt pleraſq. alias non habemus. Sed
 lib. v. i. conſtitution. ſub titulo De bonis libertor. & iure
 patronatus, quarta deſideratur, vt ex Græcis interpretib.
 animaduerti, ex quib. multar. conſtitutionum verba, atq.
 ſententias nuper collegimus. De quib. alias. Ad Papiam
 legem reuertamur. Et lib. i. i. Theodoſiani Codicis con-
 ſtitutionum exſtat Conſtantini & Iuliani reſcriptum, quo
 inofficioſa dos eſſe dicitur, cum in fraudem legis Papiæ
 amplius dodrante marito ſecundo datur, exſtantib. libe-
 ris ex priore matrimonio. Qua de re nihil amplius acce-
 pi. Aliud caput eſt apud Gellium lib. i. Noctium: Pa-
 7 piam, inquit, legem inuenimus, qua cauetur, vt Pontifi-
 7 cis Maximi arbitrato virgines e populo viginti legantur,
 7 fortitioq. in concione ex eo numero fiat. Agit autem de
 Veſtalib. virginibus, quar. vno tantum loco mentionem
 fieri in iure ciuili exiſtimo Nouella v. i. Capitale enim
 pœnam diaconiſſis Iuſtinianus indicit, ſi ſtuprum paſſæ
 fuerint, ad exemplum earum virginum, quas olim Veſtæ
 conſecratas viuas deſodiebant, ſi in corpus peccaſſent.
 Referuntur a Gellio Veſtaliū condiciones ſatis diligen-
 ter ex Antiſtij Labeonis, & Atei Capitonis, atq. alior. li-
 bris, quas referre nimis longum eſſet. De hac tamen lege
 intelli.

I. ſi libertus de
 iure patro.

Inſtit. de leg.
 agn. ſuc. p. pla-
 cebat. & de
 ſeru. cog. in
 pri. & de bon.
 poſ. p. cumq.
 antea.

IV.

I. ij. de inoff.
 dorib. in C.
 Theod.

V.

Auth. quomo-
 do op. ep. p.
 oportet.

intelligendum est quod Suetonius scribit; Sacerdotum & numerum, & dignitatem, & commoda Augustum auxisse, præcipue Vestalium virginum. Cumq. in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentq. multi, ne filias in sortem darent; adiuravit, si cuiusquam neptium suar. competeret atas, oblaturum se eam fuisse. De præmijs quoq. antea dictum est ex Dione lib. LVII. præmijs ear. quæ peperissent, honestatas esse. Plutarchus tamen in Numa scribit eum Regem magnos honores Vestalib. tribuisse: in quib. erat, vt testamentum facere etiam viuo patre, & cetera gerere sine tutoris auctoritate possent, quemadmodum trium liberor. matres. Cum fascib. quoque, inquit, cum prodeunt deducuntur; quod tamen Augusti temporib. cœptum Dion scribit lib. XLVII. Sed sortitio, vt Gellius scribit, non necessaria postea visa est; sed si quis honesto loco natus adiret Pont. Max. atq. offerret ad sacerdotium filiam, cuius saluis religionum obseruationib. ratio haberi posset, Popilia legi satisfactum erat. Popiliam autem, siue Pompiliam, fuisse arbitror Numæ Pompilij legem, qua Vestales consecrabantur, vt infra scribemus. Hæc sunt quæ de Papia lege reperimus, quæ Tiberij temporibus, vt Tacitus scribit, item Claudij, vt Suetonius, moderata est. Apud Ciceronem vero Papia lex pro Papiria scribitur, ni fallor, in oratione pro Archia poeta, qua de re mox videbimus.

P A P I R I A .

II.

LIVIVS lib. IV. scribit L. Papirium Crassum, L. Iulium Coss. cum legem de multarum æstimatione pergratam populo a Tribunis parari, vnus ex eor. collegio proditione sensissent, ipsos præoccupasse, eamq. magno populi fauore tulisse. Eam nos Tarpeiam Aeterniam fuisse suspicamur, de qua alio loco plura. Ad eandem autem referendum non est quod Plinius libro XXXIII. scribit Papiriana lege semunciales asses factos esse. Etenim ante primum bellum Punicum asses libram pendebant, ex quo asse pro libra in plerisq. reb. vitimur, vt alio loco scripsimus. Tum primum sextantarij asses facti, vt cum impensis Resp. non sufficeret, æs alienum in hunc modum

modum dissolueretur, quinq. partibus, atq. eo amplius in lucrum ararij cedentibus. Sextantem enim, hoc est vn-
 cias duas, asses singuli pendebant; quod ad vsum Reipub.
 non magnum detrimentum priuator. fuit, vt Pompeius
 scribit, si modo cum exteris nationib. commercium num-
 mor. non esset. Post septem autem annos Annibale vr-
 gente, Q. Fabio Maximo Dictatore vnaciales asses facti
 sunt, & Respub. dimidium lucrata est. Quo tempore de-
 narius quoq. qui argenteus nummus fuit, quinq. annis
 ante primum bellum Punicum signatus decem assium æ-
 stimatione, tum primum ad xvi. asses auctus est; quina-
 rius, qui etiam Victoriatus dicebatur, de quo in Clodij
 legib. scripsimus, non quinq. vt olim, sed octo assib. æsti-
 matus est: eadem quoq. ratione sestertius nummus quat-
 tuor assib. mutuabatur, non vero assib. duob. & semisse,
 vt olim. Quæ æstimatio ad Volusij Mæciani tempora
 peruenit, qui de asse lib. sing. scripsit, ex quo verba dona-
 tionum ab Iustiniano explosa lib. i. i. Emendationum in-
 terpretabamur. Post illam igitur æstimationis mutatio-
 nem mox lege Papiriana, inquit Plinius, semunciales
 asses facti sunt, atq. iterum dimidiam partem Resp. lucra-
 ta est. Ita paulatim euenit, vt pro libra æris semuncia as-
 sis loco daretur. C. Carbonis quoq. leges Papirias esse
 non dubito ex epistola quadam Ciceronis ad Papirium
 Pætum, qua Papirij omnes enumerantur. in qua extrema
 ita scriptum est: Tres fratres fuere, Publius, Caius, Mar-
 cus Carbones. Publius Flacco accusante condemnatus,
 fugit Marcus ex Sicilia, Caius accusante L. Crasso cantha-
 ridas sumpsisse dicitur. Is Tribunus plebis seditiosus, &
 P. Africano vim attulisse existimatus est. Huius est Ta-
 bellaria lex de iubendis legibus, ac vetandis, vt idem Ci-
 cero scribit lib. i. i. de legib. quem seditiosum ciuem
 atq. improbum appellat, cui ne reditus quidem ad bonos,
 inquit, salutem a bonis potuit t. auferre. Florus quo-
 que lib. l. ix. scribit Carbonem tulisse, vt eundem Tr. Pl.
 quoties populus vellet, creari liceret: quam rogationem
 Africanus minor dissuasit, in qua oratione dixit Tibe-
 rium Gracchum iure cæsum videri, tenuitq. eius dissua-
 sio, vt Florus scribit. Appianus tamen, cum de secundo
 Tribunatu C. Gracchi agit, legem fuisse scribit, qua id
 per-

I. vit. C. de do-
na.

III.

al. adferro.

IV.

permittebatur. Cicero vero lib. 11. de Oratore de illa Carbonis & Africani contentione ita scribit: Cum L. Opimij causam defendebat apud populum audiente me (M. autem Antonius loquitur) C. Carbo Consul nihil de C. Gracchi cæde negabat, sed id iure pro salute patriæ factum esse dicebat; vt eidem Carboni Tribuno plebis alia tum mente Rempub. capeßenti P. Africanus de Ti. Graccho interroganti responderat, iure cæsum videri. Ex quo loco illa quoq. varietas Carbonis cognoscitur, de qua ex lib. 111. de legib. antea scripsimus. Sed & in Miloniana Ciceronis idem illud Africani responsum refertur. Idem Cicero in oratione pro Archia poeta scribit: Data est ciuitas Syllani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatib. adscripti fuissent; si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si 1x. dieb. apud Præto-rem essent professi. Eam legem, vt opinor, postea Papiam, vel vt arbitror, Papiriam appellat. Aliam legem Q. Pa-pirius Tr.Pl. tulisse dicitur apud Ciceronem in oratione pro domo, quæ vetabat iniussu plebis ædes, terram, aram consecrare. Quam Cicero ita interpretatur, vt de ædib. sacris, de agris ab hostib. captis, non de priuatis ædib. atq. agris intelligatur. Neq. enim, inquit, id fieri fas erat, neq. quisquam fecerat, neq. erat causa, cur prohibendo non tam deterrere videretur, quam admonere. Et postea: Lex Papiria vetat ædes iniussu plebis consecrari: sit sane hoc de nostris ædibus, ac non de publicis templis. Quo autem tempore hæc lex lata sit, ignoro; eam tamen veterem M. Cicero appellat.

PESOLONIA.

al. q. quadrupede
cedat;

ARV D Paulum lib. 1. sententiar. scriptum est: Si quadrupes pauperiem fecerit, damnumve dederit, quidve depasta sit, in dominum actio datur, vt aut damni æstimationem subeat, aut † quadrupedem dedat; quod etiam lege Pesolonia de cane cauetur. Dicemus in XII. Tabulis Solonis legem fuisse, quæ de canis noxa scripta est apud Plutarchum, vnde Decemuiri hanc ipsam de pauperie sumpserunt. Itaq. non Pesoloniam, sed Soloniam, aut Solonis, scribendum esse arbitramur.

PETILLIA.

PETILLIA.

IN legibus Ambitus scriptum est C. Petillum Tr. Pl. primum de ambitu tulisse, C. Fabio, C. Plautio Coss. ex Liviō lib. v. 11. Ambitus autem, ut Sex. Pompeius scribit, proprie dicitur locus inter duorum vicinor. ædificia duor. pedum & semipedis, ex lege x. 11. Tab. ad circumcundi facultatem relictus. A M, enim pro circum veteres usurpant; ex quo, inquit, honoris ambitus dici cœptus est a circumeundo & supplicando. Idem Liviū lib. vii. 11. scribit, C. Petillio, L. Papirio Mugilano Coss. plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum esse, quod neſti deſerunt. Cum enim L. Papirius fœnerator C. Publiliū ob æs alienum patris in nexum accepisset, in eum libidinem suam exercere cupiens, quod is flagitium aspernabatur, verberib. probum adulescentem adfecit. Qui cum se in publicum proripuisse, causam dedit, ut Consules iussu Senatus ad populum ferrent, ne quis, nisi qui noxam meruisse, donec pœnam lueret, in compedib. aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Veterib. autem legib. Romuli, & x. 11. Tabular. patria potestas late patebat, ut vincire filium, verberare, necare, vendere, pignori dare liceret, ut in Duodecim scribemus.

II.

PETRONIA. De hac in Iunia Petronia vidimus.

PLAVTIA, VEL PLOTIA.

ITA veteres in Claudio, & Clodio; aurata, & orata; aula, & olla; plauſtro, & ploſtro variabant. Celebris autem Plautia lex est de vi. De qua Iulianus lib. x. l. v. Digestor. Si dominus, inquit, fundi homines armatos venientes exiſtimauerit, atq. ita profugerit, quamvis nemo eorum fundum ingressus fuerit, vi deiectus videtur. Sed nihilominus id prædium etiam ante quam in potestatem domini redeat, a bonæ fidei possessore usufructu capitur. Quia lex Plautia, & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent; non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset. Idem Iustinianus scribit lib. 11. Institutionum, legem Iuliam, & Plautiam vi possessor. rerum prohibere usu-

l. non solum.
p. si dominus.
de usufructu.

Inſt. de usufructu.
p. furtiuæ.

Y capio-

capionem. Quod vero Iulianus scribit, vi deiectum videri, qui armatos venire ad se existimasset, Ciceronis verba confirmant in oratione pro A. Cæcinnæ: At vero hoc quidem iam vetus est, inquit, & maiorum exemplo multis in reb. vsitatum: cum vim ad faciendam veniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, vt statim testificati discederent, optime sponsonem facere possent, ni aduersus edictum Prætoris vis facta esset. De hac lege existimo intelligi oportere, quod Cicero in Miloniana scribit, Milonem Clodio fuisse odio, vexatorem furoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum. Reus enim, inquit, Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Asconius vero in eadem scribit M. Sausfeium, qui dux fuerat in expugnanda taberna, in qua Clodius occisus est, primum lege Pompeia, deinde lege Plautia de vi fuisse postulatum, quod loca occupasset, & cum telo fuisset. Vtraq. autem lege absolutus est odio magis Clodij, quam causa. Iam vero M. Cælius in epistola quadam ad Ciceronem scribit C. Sempronium Rufum calumniam tulisse, quod M. Tucium accusatorem suum reum lege Plotia de vi fecisset, eo consilio, ne sibi eo anno causa esset dicenda. Altera lex Plotia fuit de iudicijs, de qua Cicero in Corneliana apud Asconium: Memoria, inquit, teneo, cum primum Senatores cum equitib. Romanis lege Plotia iudicaret, hominem dijs ac nobilitati perinuisum Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse. Cum enim Sempronia lege equester ordo in iudicijs dominaretur, M. Plautius Silanus Tr. Pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. anno secundo belli Italici, vt Asconius scribit, legem tulit adiuvantib. nobilibus, vt Tribus singulæ, quinos denos suffragio crearent, qui eo anno iudicaret; ex eo factum esse, vt Senatores quoq. in eo numero essent, & quidam etiam ex plebe. Tribus autem xxxv. fuerunt, vnde iudicum numerus dxxv. fuit. Idem Cicero lib. iv. ad Atticum: Non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudicijs, quæ lege Plotia fiant, querere. Quæ verba fortasse ad legem Plotiam de vi pertinent. iam enim tum lege Aurelia iudicia fuerant Senatoribus, Equitibus, & Tribunis ærarijs communicata. Quod vero apud Suetonium

lib.viij.

II.

nium scriptum est , rogatione Plotia C. Cæsarem in Tribunatu militum reditum in ciuitate confecisse L. Cinnæ vxoris fratri , & his qui cum eo ciuili discordia Lepidum secuti fuerant , & ad Sertorium confugerant: ad neutram legem referendum est, sed id priuilegium potius fuit.

P O M P E I A .

DE parricidijs lex hæc peruulgata est, qua cauetur , vt si quis parentis , aut filij , aut omnino adfinitatis eius, quæ nuncupatione parentum continetur , fata præparauerit, siue clam, siue palam id ausus fuerit, necnon is cuius dolo malo id factum est, vel conscius criminis existit, licet extraneus sit, pœna parricidij puniatur, & neq. gladio, neq. ignibus, neq. ulli alij sollemnî pœnæ subiciatur, sed insutus culleo cum cane, & gallo gallinæ, & vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, secundum quod regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur: vt omnium elementor. vsu viuus carere incipiat, & ei cælum superstiti, terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione vel adfinitate personas coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. Hæc Iustinianus scribit lib. i. v. Institutionum: item Marcianus lib. x i v. institutionum, & Modestinus lib. x i i. Pandectar. Plutarchus ait Romulum Regem nullam parricidio pœnam indixisse, sed qualemcumq. cædem parricidium appellasse. Illud enim fieri non posse, hoc impie fieri iudicauit. Itaq. primus L. Ostius traditur post annos d c. & post Punica bella patrem suum occidisse. Florus tamen lib. l x v i i i. scribit, P. Malleolum matre interempta omnium primum insutum culleo in mare præcipitatum fuisse. Ad Herennium quoq. lib. i. scriptum est: Qui parentem necasse iudicatus erit, is obuolutus & obligatus corio deiciatur in profluentem. Malleolus iudicatus est matrem necasse: ei damnato statim folliculo lupino os obuolutum est, & soleæ lignæ pedib. inductæ sunt, & in carcerem ductus est. Qui defendebant eum, tabulas in carcerem adferunt, testamentum ipso præsentē conscribunt, testes rite adfuerunt: de illo supplicium paulo post sumitur. Idem exemplum lib. i. de inuentione toridem pro-

*Instit. de pub.
iudi. p. a. a.
l. i. & penult.
de lege Pomp.
de parr.*

I. si quis filio. p.
irritum. de in-
iust. rupto.

pemodum verbis refertur; & utroque loco de testamento dubitatur; quod Vlpianus lib. x. ad Sabinum irritum fieri cum sententiam passus est, scribit. Quod vero ex Plutarcho retulimus, Romulum nullum supplicium constituisse his qui parentem necassent, idem Solonem fecisse in Rosciana priore Cicero scripsit. Qui cum interrogaretur, cur tantum scelus sine poena reliquisset, respondisse fertur; se id neminem facturum putasse. Quanto melius atque sapientius, inquit Cicero, maiores nostri, qui tantum facinus singulari quodam supplicij genere vindicauerunt? De quo illa laudantur ab eodem in Oratore, quae in eadem causa adulescens dixerat. Etenim quid tam est commune, quam spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus electis? Ita viuunt, dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tangerent: ita iactantur fluctibus, ut numquam alluantur: ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conualescant. Ex his omnibus locis colligo legem hanc non esse a Cn. Pompeio Magno latam, cum ea Malleolus multis annis ante Pompeium damnatus sit, & Cicero a maioribus fuisse hanc poenam impositam scribat. Quamquam fieri potuit, ut alia lege haec eadem poena imposita esset. Illae autem Pompeij sunt, quas in tertio Consulatu tulisse eum Aseonius in Miloniana scribit. Duas enim ait ex S. C. promulgasse. Alteram de vi, qua nominatim caedem in Appia via factam, & incendium curiae, & domum M. Lepidi Interregis oppugnatam comprehendit. Fuerant autem haec illis diebus patrata, Clodio in Appia occiso, cuius corpus in curia combustum fuit, quo incendio & ipsa curia flagrauit. Alteram tulit de ambitu poena grauiore, & forma iudiciorum breuiore. Vtraque enim lex, inquit, prius testes dare, deinde uno die atque eodem ab accusatore & ab reo perorari iubebat, ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur. De hac iudiciorum forma & lege Cicero in Bruto scribit. Cum enim de sua & Hortensij exercitatione in causis diceret: Lege, inquit, Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, noui veniebamur cottidie. Et initio libri quarti de finibus ita Catonem loquentem inducit: An tandem, inquit, cum ego te hac noua lege videam

II.

7 videam eodem die accusatori respondere, & tribus horis
 7 perorare, in hac me causa tempus dilaturum putas? quæ ta-
 7 men a te agetur non melior, quam illæ sunt, quas inter-
 dum obtines. Nouam legem hanc ipsam Pompeiam ap-
 pellat, quæ eam iudicior. formam constituerat. De eadem
 7 lib. xiii. ad Atticum: Is, inquit, ad me venit (de Tigellio
 7 autem, siue de Phamia nescio quo loquitur) dixitq. iudi-
 7 cem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Se-
 7 stio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat: scis
 7 enim dies illor. iudicior. præstitutos fuisse; & quæ sequun-
 tur. Quæ verba in epistola quoq. ad Fabium Gallum refe-
 runtur. Eodem pertinet quod Philippica i. dicitur Cen-
 turionib. iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, & Au-
 relia patuisse. Suetonius in Cæsare Dictatore aliam
 Pompei legem refert de iure magistratuum; in qua eo ca-
 pite, quo a petitione honorum absentes submouebat, ne
 Cæsarem quidem exceperit per obliuionem. Lege tamen in
 æs incisa, & in ærarium condita correxit errorem suum.
 Apud Plutarchum quoq. laudari reos a Pompeio lege pro-
 hibitum fuisse scriptum est, quam tamen is in Planco reo
 neglexit. Plinius etiam Secundus legem Pompeiam in Bi-
 thynia seruari, in epistolis ad Traianum scribit, quæ tota
 prouincialis fuit. Idem Tribuniciam potestatem a Sylla
 deminutam restituit, vt ex Cicerone lib. iiii. de legibus
 constat.

Lib. vij. epist.
xxiv.

III.

Lib. x. epist.
lxxxiiij.

POPILIA, VEL POMPILIA.

IN Papia lege dictum est, illius legis caput, quo virgines
 Vestales sortito eligebantur, non diu obseruatum, vt
 7 Gellius lib. i. scribit. Nam si quis, inquit, honesto lo-
 7 co natus adeat Pont. Max. atq. offerat ad sacerdotium
 7 filiam suam, cuius dumtaxat saluis religionum obserua-
 7 tionibus ratio haberi possit, gratia Popiliæ legis per se
 ratum fit. His verbis incertum est Popilia lex Papiam
 ne abroget, an vero eadem ipsa Papia Poppæa sit: an, quod
 magis arbitror, Numæ Pompilij Regis, qui vt Liuius scri-
 bit, virgines Vestæ legit, Alba oriundum sacerdotium, &
 genti conditoris haud alienum. His, vt adfide templi
 antistites essent, stipendium de publico statuit; virginita-
 te,

cap. xij.

lib. i.

te, alijsq. cæremonijs venerabiles ac sanctas fecit. Dionysius quoq. lib. II. & Plutarchus in Numa scribunt, Pompilium Regem quattuor virgines, Seruium alias duas constituisse, sex deinde fuisse perpetuo. Triginta eas annos virginitatem seruare oportebat, denis annis accipiendis, colendis, atq. tradendis cæremonijs exactis. Cetera apud Gellium perscripta sunt.

P O R C I A .

LIUIVS lib. x. cum de Valeria lege, quæ de prouocatione lata est, scriberet: Porcia, inquit, lex sola pro tergo ciuium lata videtur, quod graui pœna si quis verberasset, necassetve ciuem Romanum sanxit. Valeria enim nihil vltra quam improbe factum esse adiecerat. De hac in Rabiriana Cicero: An de ciuibus, inquit, Romanis contra legem Porciam verberatis, aut necatis plura dicenda sunt? & postea: Porcia lex virgas ab omnium ciuium Romanor. corpore amouit, hic misericors flagella retulit: Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit. In Verrem quoque de supplicijs, cum ciuem Rom. virgis cæsum fuisse scripsisset, eiq. crucem paratam: O nomen, inquit, dulce libertatis; o ius eximium nostræ ciuitatis; o lex Porcia, legesq. Sempronix; o grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunica potestas: huccine tandem omnia reciderunt? Meminit huius Sallustius in Catilin.

P O S T V M I A .

POSTVMIA lex apud Plinium lib. xiv. refertur. Romulum enim dijs lacte libasse non vino, Numæ regis Postumiam legem fuisse, VINO ROGVM NE RESPERGITO. Quod sanxisse illum propter inopiam vini scribit. Eadem lege ex imputata vite libari vina dijs nefas statuisse, vt putare cogerebantur. Huc fortasse Catulli carmen pertinet:

*Inger mi calices amariiores,
Vt lex Postumia iubet magistræ,
Ebriosa acina ebriosiores.*

De quo Gellius lib. vii. cap. xx. videndus est.

P V B L I C I A .

M A R C I A N V S ait lib. v. regularum sponſionem facere licere ex lege Titia , & Publicia , & Cornelia in his ludis , qui virtutis gratia fieri in pecuniam liceat . De qua nihil amplius accepi .

l.in quibus, de
alcato.

P V B L I L I A .

A N N O poſt Romam conditam quadringenteſimo decimoquarto Q. Publilius Philo Dictator ab collega T. Aemilio Mamercino Cos. dictus tres ſecundiſſimas plebi, aduerſas nobilitati leges tulit, vt Liuius lib. v i i i . ſcribit . Vnam, vt plebiſcita omnes Quirites tenerent, de qua re in Hortenſia lege vidimus. Alteram, vt legum, quæ comitijs Centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent . Qua lege arbitror abſtuliſſe patribus, ne quod populo placuiſſet, id ſi ipſi auctores poſt ſuffragia non fierent, abrogarent. Tertia lex fuit , vt alter ex plebe Cenſor fieret, etſi vtrumq. iam tunc fieri licebat.

P V P P I A .

H A C lege comitialib. dieb. Senatum haberi prohibebatur . De ea Cicero ad Lentulum : Senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Puppiam , id quod ſcis, non poteſt. Et lib. i i . ad Q. fratrem: Comitialibus diebus qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur non impediri ſe lege Puppia , quo minus habeat Senatum , & quod Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi ex Kalendis Febr. uſq. ad Kalendas Martias legatis Senatum cotidie dari. Et epiſtola ſecunda eiufdem libri: Conſecuti ſunt, inquit, dies comitiales, per quos Senatus haberi non poterat.

Lib. i. epiſt. i. v.

Q V I N C T I A .

H V I V S legis nomen nuſquam relatum inueni . Lex tamen ipſa apud Frontinum lib. i i . de aquæductib. reperitur in hæc verba: T. Q V I N C T I V S C R I S P I N V S COS. P O P V L V M I V R E R O G A V I T, P O P V L V S Q V E

I V R E

IVRE SCLVIT, IN FORO, PRO ROSTRIS AEDIS
 DIVI IVLII, PREI. K. IVLIAS, TRIBVS SERGIAE
 PRINCIPIVM FVIT, PRO TRIBV, SEX. L. F. VAR-
 RO. siue, vt potius legendum puto, SEX. TERE-
 TIVS. L. F. VARRO PRIMVS SCLVIT. significat enim
 Sergiam Tribum initium suffragandi fecisse. ex ea autem
 Sex. Terentium Varronem L. F. primum suffragium tu-
 lisse. sequitur deinde: QVICVMQVE POST HANC
 LEGEM ROGATAM RIVOS, SPECVS, FORNICES,
 FISTVLAS, CASTELLA, TVBVLOS, LACVS AQUA-
 RV M PVBLICARVM QVAE AD VRBEM DVCVN-
 TVR, EARVMVE QVAM, SCIENS DOLO MALO FO-
 RAVERIT, RVPERIT, FORARE, RVMPEREVE
 CVRAVERIT, PEIOREMVE FECERIT, QVOMI-
 NVSEA AQUA, EARVMVE QVA, IN VRBEM RO-
 MAM IRE, CADERE, FLVI, PERVENIRE, DVCII
 POSSINT, QVOVE MINVS IN VRBE ROMA, ET
 IN HIS AEDIFICIIS, QVAE VRBI CONTINENTIA
 SVNT, ERVNT, IN HISQVE HORTIS, PRAEDIIS,
 LOCIS, QVORVM HORTORVM, PRAEDIORVM,
 LOCORVM DOMINIS, POSSESSORIBVS V. F. A-
 QVA DATA, VEL ADTRIBVTA EST, VEL ERIT, VT
 SALIAT, DISTRIBVATVR, DIVIDATVR, IN CA-
 STELLA, LACVS IMMITTATVR, IS P. R. C. MILLIA
 DARE DAMNAS ESTO. ET QVI CLAM QVIDEO-
 RV M ITA FECERIT, ID OMNE SARCIRE, REFICE-
 RE, RESTITVERE, AEDIFICARE, PONERE,
 CAELARE, ET DEMOLIRI DAMNAS ESTO, SI
 NE DOLO MALO. ATQVE ITA OMNINO VT
 QVICVMQVE CVRATOR AQUARVM EST, E-
 RIT, AVT SI CVRATOR AQUARVM NON EST,
 VEL ERIT, TVM IS PRAETOR, QVI INTER CI-
 VES ET PEREGRINOS IVS DICIT, MVLTAM
 PIGNORIBVS COGITO, COERCETO, EIQVE
 CVRATORI, AVT SI CVRATOR NON ERIT,
 TVM EI PRAETORI, EO NOMINE COGERE,
 ET COERCERE, MVLTAE DICENDAE, SIVE
 PIGNORIS CAPIENDI IVS POTESTASQVE
 ESTO. SI QVID EORVM SERVVS FECERIT,
 DOMINVS RIVS CENTVM MILLIA POPVLO
 DET.

DET. SI QVIS CIRCA RIVOS, SPECVS, FORNICES, FI-
STVLAS, TVBVLOS, CASTELLA, LACVS AQVARVM PV-
BLICARVM, QVAE AD VRBEM ROMAM DVCVNTVR,
VEL DVCENTVR, TERMINATVS STETERIT, NE QVIS EO
LOCO POST HANC LEGEM ROGATAM QVID OPPONIT,
MOLIT, OBSEPI, FIGIT, STATVIT, PONIT, COLLOCAT,
ARAT, SERIT: NEVE IN EVM LOCVM QVID IMMITTIT,
PRAETERQVAM EORVM FACIENDORVM, REPONENDO-
RVM CAUSA, PRAETER QVAM QVOD HAC LEGE LICE-
BIT, OPORTEBIT. QVI ADVERSVS EA QVID FECERIT,
ET ADVERSVS EA REPSEKIT, EX IVSSV, CAUSAQVE
OMNIVM RERVM OMNIBVS ESTO DAMNAS. VTI ESSET,
ESSEQVE OPORTERET, SI IS ADVERSVS HANC LEGEM
RIVVM, SPECVM RVPISET, FORASSETVE. * QVIQVE SPE-
CVM FORASSET, RVPISETVE, QVOMINVS IN EO LO-
CO PASCERE HERBAM, FOENVM SECARE, SENTES, VE-
PRES, CAPRIFICOS, CVRATORES AQVARVM, QVI NVNC
SVNT, QVIQVE ERVNT, CIRCA FONTES, ET FONTIVM,
ET MVRORVM CVRAM, RIVOS, ET SPECVS, TERMINA-
TVS, ARBORES, VITES, VEPRES, SENTES, * RIPAE, MACE-
RIAE, SALICTA, HARVNDINETA EXCIDANTVR, TOLLAN-
TVR, EFFODIANTVR, † EXCORTICENTVR VTI QVOD RE-
CTE FACTVM ESSE VOLET, EOQVE NOMINE IIS PIGNO-
RIS CAPTIO, MVLTAE DICTIO COERCITIOQVE ESTO,
IDQVE IIS SINE FRAVDE SVA FACERE IVS POTESTAS-
QVE ESTO * QVOMINVS VITES, ARBORES QVAE VILLIS,
AEDIFICIIS, MACERIIISVE INCLVSAE SINT. MACERIAE,
QVAS CVRATORES AQVARVM CAUSA COGNITA NE
DEMOLIRENTVR, DOMINIS PERMISERVNT, QVIBVS IN-
SCRIPTA, INSCVLPTAQVE ESSENT IPSORVM QVI PER-
MISSSENT CVRATORVM NOMINA, HAC LEGE NIHIL AB-
ROGATVR, QVOMINVS EX HIS FONTIBVS, RIVIS, SPE-
CVBVS, FORNICIBVS AQVAM HAVRIRE, SVMERE IIS
QVIBVSCVMQVE CVRATORES AQVARVM PERMISE-
RVNT, PRAETERQVAM ROTA, CALICE, MACHINA, LI-
CEAT, DVM NEQVE PVTEVS, NEQVE FORAMEN NOVVM
FIAT, EIVS HAC LEGE NIHILVM ROGATIO. * Vale-
rius Probus tradit solere has notas in legib. scribi, E. H.
L. N. R. quib. significaretur, Eius hac lege nihilum roga-
tur. Item has, S. Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R.
Si quid sacri sancti est, quod iure non sit rogatum, eius
hac lege nihil rogatur. Ex quib. verbis in calce huius le-
gis NIHILVM ROGATVR scribendum esse credide-

al. EXTIR-
PENTVR.

Z rim.

rim. Antiquior vero lex ab eodem Frontino refertur in hæc verba: NE QVIS PRIVATVS ALIAM DVCAT, QVAM QVÆ EX LACV HVMVM ACCEDIT. Item hæc: NE QVIS AQVAM OLETATO DOLO MALO, VBI PVBLICE SALIT. SI QVIS OLETARIT, SESTERTIORVM X. MILLIVM MVLTÀ ESTO. Oletare autem interpretatur olidam facere. In eisdem legib. scriptum esse ait, vt agri, qui aqua publica contra legem essent irrigati, publicarentur. Hæc Frontinus.

REGIA.

l.i. de const.
princ.
Instit. de iure
natu. p. sec. &
quod principi.
l.i.p.cū enim.
C. de vet. iur.
enuc.
l.ii. p. nouissi-
me. de ori. iur.

1. princeps. de
legib.

Inst. quib. mo.
test. inf. in fi.
l. digna. C. de
legi. l. ex im-
perfecto. C. de
testam.

Nunc est in
Capitolio.

VLP IANVS & Iustinianus lib. i. institutionum scripserunt: Quod principi placuit, legis habet vigorem; 4
vtpote cum lege Regia, quæ de imperio eius lata est, po- 4
pulus ei, & in eum omne suum imperium & potestatem 4
conferat. Pomponius quoq. lib. sing. enchiridij elegan- 4
ter potestatem principis a C. Cæsare, & Octauio Augusto
vsurpatam fuisse tacuit, & paulatim deuenisse Rempub.
ad pauciores scribit. Et cum Senatus non probe regere
omnes prouincias posset, necesse fuisse, vt per vnum Reip.
consularetur. Itaq. constituto principe datum ei ius esse,
vt quod constituisset, ratum esset. Dion vero multo ve-
rius vtriq. Cæsari post bellor. ciuiliū victoriam a Sena-
tu populoq. Romano omnem potestatem atq. imperium
concessum per vim ac metum scribit. Id quoq. ceteris,
qui legitimam potestatem deinceps ceperunt, tributum
est; quamobrem legibus soluti dicuntur ab Vlpiano lib.
xiii. ad legem Iuliam & Papiam: Augusta vero legib.
soluta non erat, quia de ea re nulla lex fuerat rogata. Iu-
re vero Seueri & Antonini vox digna principe laudatur,
qui licet legib. solutos se esse animaduertent, legib. vi-
uere se velle prædicabant. Exstat hodie eius legis, qua Ve-
spasiano imperium delatum est, pars quædam Romæ in
Ioannis Lateranensis æde, cuius verba sunt hæc:

FOEDVSVE CVM QVIBVSVOLET FACERE LICEAT ITA VTI LICVIT DIVO AVG.
 TI. IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO.
 VTIQVE EI SENATVM HABERE RELATIONEM FACERE REMITTERE SENATVS
 CONSULTA PER RELATIONEM DISCESSIONEMQVE FACERE LICEAT
 ITA VTI LICVIT DIVO AVG. TI. IVLIO CAESARI AVG. TI. CLAVDIO CAESARI
 AVG. GERMANICO.
 VTIQVE CVM EX VOLVNTATE AVCTORITATEVE IVSSV MANDATVVE EIVS
 PRAESENTEVE EO SENATVS HABEBITVR OMNIUM RERVIVS PERINDE
 HABEATVR SERVETVR AC SI E LEGE SENATVS EDICTVS ESSET HABERETVRQVE
 VTIQVE QVOS MAGISTRATVM POTESTATEM IMPERIVM CVRATIONEMVE
 CVIVS REI PETENTES SENATVI POPVLOQVE ROMANO COMMENDAVERIT
 QVIBVSVE SVFFRAGATIONEM SVAM DEDERIT PROMISERIT HORVM
 COMITIS QVIBVSQVE EXTRA ORDINEM RATIO HABEATVR.
 VTIQVE EI FINES POMERII PROFERRE PROMOVERE CVM EX REPVBICA
 CENSEBIT ESSE LICEAT ITA VTI LICVIT TI. CLAVDIO CAESARI AVG.
 GERMANICO.
 VTIQVE QVAECVMQVE EX VSV REIPVBICAE MAIESTATE DIVINARVM
 HVMANARVM PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVIVS ESSE
 CENSEBIT EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE SIT ITA VTI DIVO AVG.
 TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI
 AVG. GERMANICO FVIT.
 VTIQVE QVIBVS LEGIBVS PLEBEIVS SCITIS SCRIPTVM FVIT NE DIVVS AVG.
 TIBERIVSVE IVLIVS CAESAR AVG. TIBERIVSQUE CLAVDIVS CAESAR AVG.
 GERMANICVS TENERENTVR IIS LEGIBVS PLEBISQVE SCITIS IMP. CAESAR
 VESPASIANVS SOLVTVS SIT QVAEQVE EX QVAQVE LEGE ROGATIONE
 DIVVM AVG. TIBERIVMVE IVLIVM CAESAREM AVG. TIBERIVMVE
 CLAVDIVM CAESAREM AVG. GERMANICVM FACERE OPORTVIT
 EA OMNIA IMP. CAESARI VESPASIANO AVG. FACERE LICEAT.
 VTIQVE QVAE ANTE HANC LEGEM ROGATAM ACTA GESTA
 DECRETA IMPERATA AB IMPERATORE CAESARE VESPASIANO AVG.
 IVSSV MANDATVVE EIVS A QVOQVE SVNT EA PERINDE IVSTA RATAQ.
 SINT AC SI POPVLI PLEBISVE IVSSV ACTA ESSENT.

SANCTIO

SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES ROGATIONES PLEBISVE SCITA
 SENATVSVE CONSULTA FECIT FECERIT SIVE QVOD EVM EX LEGE ROGATIONE
 PLEBISVE SCITO. S. VE. C. FACERE OPORTEBIT NON FECERIT HVIVS LEGIS
 ERGO IDEI NE FRAVDI ESTO NEVE QVIT OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO
 NEVE CVIDEA RE ACTIO NEVE IVDICATIO ESTO NEVE QVIS DE EA RE APVD
 * IN A. I. S. INITO, * SE AGI. NOS.

In his verbis illud neminem fallat, quod capite quarto scriptum est, EORVM COMITIS QVIBVSQ. EXTRA ORDINEM RATIO HABEATUR. Est enim COMITIS pro comitijs scriptum, ex veteri librariorum more, qui vna littera pro duabus eiusdem generis utebantur, quod poetæ quoq. crebro vsurpant. Id genus scribendi in Florentinis Pandectis animaduertimus, vt in Emendationib. dictum est. Quod vero extrema legis pars sanctio appellatur, veterem quoq. legum morem interpretabitur, de quo Papinianus lib. 11. definitionum scribit: Sanctio legum, quæ nouissime certam pœnam irrogat his qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur, quib. ipsa lege pœna specialiter addita est. Hac enim postrema legis parte de lege ipsa sanciebatur, quam pœnis, atq. alijs condicionib. sanctam atq. inuiolatam efficiebant. Iustinianus lib. 11. institutionum: Ideo autem muros, inquit, sanctos dicimus, quia pœna capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint. ideo & legum eas partes, quib. pœnas constituiamus aduersus eos qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus. Vlpianus lib. LXVIII. ad edictum: Proprie, inquit, dicimus sancta, quæ neq. sacra, neq. profana sunt, sed sanctione quadam confirmata, vt leges sanctæ sunt; sanctione enim quadam sunt subnixæ. & interdum, inquit, in sanctionib. adicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur. Itaq. hæ sanctionum pœnæ ad ea capita non pertinent, quæ alijs pœnis vindicata sunt: tum quod in toto iure civili generi per speciem derogatur; tum etiam quod verisimile non est, delictum vnum eadem lege varijs æstimationib. coerceri, vt Papinianus scribit. Quam interpretationem ab alijs didicimus Accursiana longe præstare. M. Cicero lib. 111. ad Atticum de sanctione Clodianæ legis, qua ipse in exilium fuerat missus, vel potius ei aqua & igni interdictum, ita scribit: Scis Clodium sanxisse, vt vix, aut omnino non posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. Sed vides, inquit, numquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla fere abrogari posset. Neq. enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Sed cum lex abrogatur, illud

1. sanctio. de pœn.

Inst. de rer. di. ni. p. sanctæ.

1. sacra. p. pro. prie. eo.

Epist. xliij.

7 illud ipsum rogatur, quomodo eam abrogari oporteat.
 Nihil est his verbis apertius; sed addam tamen aliud eius-
 dem Ciceronis testimonium in calce Verrinæ orationis
 7 de signis: Quid multa, inquit? nisi vehementius homi-
 7 ni minatus essem, nisi legum sanctionem pœnamq. reci-
 7 tassem, tabularum mihi potestas facta non esset. Item in
 7 oratione pro Cornelio Balbo: Sacrosanctum, inquit, es-
 7 se nihil potest, nisi quod populus, plebsve sanxisset; dein-
 7 de sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtesta-
 7 tione, & consecratione legis, aut pœna, cum caput eius,
 7 qui contra facit, consecratur. Non ignoro aliam esse hu-
 ius nominis interpretationem; item in his ipsis sanctio-
 nib. non de pœna solum, sed de impunitate, de abroga-
 tione, atq. alijs de reb. quæ ad legem ipsam pertinerent,
 perscribi solere: his tamen contentus sum, vt ad legem
 Regiam reuertamur. Atq. eam antiquam fuisse Iustinia-
 nus in quadam constitutione scribit: Cum enim, inquit,
 7 lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius, om-
 7 nisq. potestas populi Ro. in imperatoriam translata sunt
 7 potestatem. Apud Marcellum lib. xxv iur. Digestor.
 7 scribitur: Negat lex Regia mulierem, quæ prægnans mor-
 7 tua sit, humari ante quam partus ei excidatur. Qui con-
 7 tra fecerit, spem animantis cum grauida peremisse vide-
 tur. Hanc legem Numæ Regis fuisse arbitror, vt Popu-
 liam, & Postumiam; aut alicuius ex ceteris Regibus.
 Numam vero religiones, & sepulchror. iura constituif-
 se certum est. Eiusdem lex apud Gellium lib. iv. & a-
 pud Sex. Pompeium refertur hæc: PELLEX TARAM IV-
 NONIS NE TANGITO: SI TANGIT IVNONI CRI-
 NIB. DIMISSIS AGNVM FEMINAM CAEDITO. Pel-
 licem autem appellatam esse aiunt in hac lege, quæ vxo-
 rem habenti nupsit. Itaq. apud Paulum lib. x. ad legem
 Iuliam & Papiam refertur Granius Flaccus in libro de iu-
 re Papiriano, qui scriberet pellicem vulgo vocari, quæ
 cum eo, cui vxor sit, corpus misceat. Ius autem Papiria-
 num erat, Regiarum legum collectio, quam Sex. Papi-
 rius fecerat, vt Pomponius scribit. Granius igitur hanc
 legem, vt arbitror, interpretabatur: Massurius vero dice-
 bat pellicem apud antiquos habitam, quæ cum vxor non
 esset, cum aliquo tamen viuebat, quam postea amicam,

aut

l.i. p. cū enim.
 C. de ver. iu.
 enu.

II.

l.ii. de mort.
 inf.

† AEDEM
 Gel. lib. iv.
 cap. iiii.

l. Massurius.
 de verb. sign.

l.ii. in pri. de
 orig. iur.

aut honestiore nomine, concubinam appellant. Alij eam, quæ vxoris loco sine nuptijs in domo esset, quam *παλλακή* Græci vocant. Numæ quoq. legem alio loco reulimus, quæ ab eodem Pompeio refertur: Si *QVIS HOMINEM LIBERVM DOLO SCIENS MORTI DVIT, PARRICIDA ESTO*. Plutarchus tamen ad Romulum hanc legem referre videtur, vt in Pompeia diximus. Refertur ab eodem Pompeio Numæ lex, aut legis fortasse sanctio: Si *QVIS ALIVTA FAXIT, IPSOS IOVI SACER ESTO*. Aliuta autem pro aliter, & ipsos pro ipse accipitur. Ceteras alior. Regum leges apud Dionysium & Plutarchum inuenire quis poterit.

REMMIA.

l. i. ad S. C.
Turp.

l. quæsitum.
de testib.

MARCIVS lib. sing. ad S. C. Turpillianum scribit: Calumniari, est falsa crimina intendere; præuari cari, vera crimina abscondere; tergiuersari, in vniuersum ab accusatione desistere. calumniatorib. pœna lege Remmia irrogatur. Papinianus quoq. lib. 1. de adulterijs: Quæsitum, inquit, scio, an in publicis iudicijs calumniæ damnati testimonium iudicio publico perhibere possunt? Sed neq. lege Remmia prohibentur, & Iulia lex de vi, & repetundarum, & peculatus eos homines testimonium dicere non vetuerunt. Ex his duob. locis non male facturum arbitror, qui apud Ciceronem in oratione pro Sex. Roscio legem Remmiam non Memmiam scripserit. Verba eius sunt hæc: Ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, vt horum existimationem, & legem Remmiam putares aliquid valere oportere. Accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu contineatur audacia: verumtamen hoc ita est vtile, vt ne plane illudamur ab accusatoribus. Cetera quæ ad hoc crimen pertinent, sub titulo de calumniatoribus, & ad S. C. Turpillianum lib. III. & XLV III. Digestor. reperientur.

RHODIA.

l. de precatio.
de lege Rodia.

AFRVD Volusium Macianum ex lege Rhodia refertur rescriptum Imp. Antonini, quo legem Rhodiam ma-
ri præ-

ri præesse iubebat, modo ne ceteris legib. contra cautum
 esset, idemq. Augustum iudicasse scribit. Paulus vero
 7 lib. ii. sententiarum: Lege, inquit, Rhodia cauetur, vt li. eo.
 7 si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est; om-
 7 nium contributione farciatur, quod pro omnib. datum
 est. Qua de re plene lib. xiv. Digestor. titulo de lege
 Rhodia de iactu tractatur: & in illo Pauli libro, qui ho-
 die exstat, titulo ad legem Rhodiam. Isidorus vero lib. Dis. ii. c. vlt.
 v. etymologiar. scribit Rhodias leges naualium com-
 merciorum esse ab insula Rhodo dictas, in qua olim
 mercatorum vsus fuerat. Exstat etiam Venetijs in Besa-
 rionis Marciana bibliotheca Impp. Leonis & Constanti-
 ni epitome iuris, in cuius initio de hac lege aliquot capi-
 tib. agitur, quor. partem in calce lib. ii. *ῥοῦ νόμος* Har-
 menopuli habemus. Sed vt diligentius Romæ in alio li-
 bro animaduerti, effectum argumentum esse a Græcis
 cognoui.

R O S C I A .

L. Roscius Otho Tribunus plebis, vt Florus lib.
 xcix. scribit, non vero Consul, vt apud Asconium
 in Corneliana scribitur, legem tulit, vt equitib. Roma-
 nis in theatro quattuordecim gradus proximi darentur,
 quos ordines alij appellant. M. Cicero in oratione pro
 7 L. Muræna: L. inquit, Otho vir fortis, meus necessarius Viden. Cornel.
 7 equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam Tacit. lib. xv.
 7 voluptatem. Itaq. lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est om-
 7 nium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendo-
 7 re fructus quoq. iucunditatis est restitutus. De eadem le-
 7 ge Philippica ii. Tenes ne memoria prætextatum te de-
 7 coxisse? sedisti in quattuordecim ordinibus, cum esset le-
 7 ge Roscia decoctorib. certus locus constitutus, quamuis
 7 quis fortunæ vitio, non suo decoxisset. Equites autem di-
 7 cebantur, qui quadringentis millib. censerentur, vt in lu-
 lia Theatrali dictum est. Flaccus in epistolis: Lib. i. epist. i.

*Si quadringentis sex septem millia defunt,
 Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesque,
 Plebs eris. at pueri ludentes, Rex eris, aiumi,
 Si recte facies.*

Et

Et postea de eadem re:

Roscia dic sodes, melior lex, an puerorum

Nenia, quæ recte regnum facientib. offert?

Ad eandem fortasse pertinet, quod **Quintilianus** ex Theatrali lege refert, **QVI ARTEM LUDICRAM EXERCVERIT, IN XIV. ORDINIBVS PRIMIS NE SEDEAT.**

RVPILIA.

HAEC ita a Siculis dicebatur, quam **P. Rupilius** Prætor in Sicilia de decem legator. sententia tulerat, qua lege inter Siculos, qui non essent eiusdem ciuitatis, Prætor iudices sortito dabat; vt **Cicero** in **Verrem** de iurisdictione scribit.

SACRATAE LEGES.

SACRATAE leges, vt **Sex. Pompeius** scribit, illæ dicebantur, quib. sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, saceralicui deorum esset. In illa igitur seditione, quæ **xvii.** fere anno post Reges exactos facta est, vt **Pomponius** scribit; cum plebs a patrib. secessisset, & sibi **Tribunos** in monte **Sacro** creasset, vel vt **Liuius lib. ii.** ait, sedata ea seditione, legem **Sacratam** constituerunt, vt plebei magistratus sacrosancti essent, quibus auxilij latio aduersus **Coss.** esset, neve cui patrum capere eum magistratum liceret. De hac lege **Ciceronis** oratio de prouincijs consularib. intelligenda est, in qua extrema: Si patricius, inquit, **Tribunus plebis** fuerit, contra leges **Sacratas**; si plebeius, contra auspicia fuisse. De **Clodio** autem verba facit, qui se adoptari a plebeio homine passus est, vt **Tribunus plebis** fieret. In adoptione autem, vt in oratione pro **domo** scribit, contra auspicia lex lata fuerat. Apud **Dionysium lib. vi.** tota hæc **Sacrata** lex refertur in hanc sententiam: **Tribunum** inuitum nemo compellat quidquam agere; neve verberet, verberarive iubeat; neve occidat, occidive iubeat. Si quis contra fecerit, impius execrabilisq. sit; bona eius ad sacra **Cereteris** publicentur; qui eum occiderit, impune fecisse dicatur. Et ne populo **Romano**

l. ii. p. i. id est rem
porib. de orig.
iur.

7 mano liceat hanc legem abrogare, iurare omnes ciues Ro
 7 manos oportet, se suosq. liberos perpetuo hac lege vsu-
 7 ros. Addant etiam eas preces, vt si secundum sacramen-
 7 ta fecerint, propitios habeant caelestes deos, penatesq.
 7 suos ac manes: sin autem sefellerint, aduersos. Hoc itaq.
 7 sacramento praestito, sacrosancti Tribuni, Sacer ille mons,
 7 vt Appianus scribit, & Sacratae leges haec dictae sunt. Sed
 7 & Horatia & Valerij legib. eadem haec Tribunor. auxi-
 7 lia sancita sunt. Hac eadem de re Asconius in Cornelia-
 7 na diligenter tractat. Apud Liuium quoq. lib. 111. scri-
 7 ptum est, Decemuiris legum ferendarum potestatem da-
 7 tam esse, modo ne lex Icilia de Auentino, aliaq. Sacratae
 7 leges abrogarentur. Ad easdem leges referendum est,
 7 quod Cicero in Sestiana, & pro domo sua scribit. Ve-
 7 tant leges Sacratae, vetant xii. Tabulae leges priuatis ho-
 7 minib. irrogari; id est enim priuilegium. De quo in xii.
 7 videbimus. Idem lib. 11. de legibus: Sunt certa, inquit, le-
 7 gum verba, neq. ita prisca, vt in veteribus his, Sacratissq. le-
 7 gibus, & c. Militaris quoq. sacrata lex lata est, M. Vale-
 7 rio Coruino Dictatore; C. Marcio Rutilo, Q. Sernilio
 7 Coss. vt Liuius in calce lib. vii. scribit: Ne cuius militis
 7 scripti nomen, nisi ipso volente, deleteretur: additumq. legi,
 7 Ne quis vbi Tribunus militum fuisset, postea ordinum
 7 ductor esset. Quod propter P. Salonium latum esse di-
 7 citur, qui alternis annis Tribunus militum & primus
 7 Centurio erat, quem primi pili postea appellarunt.

S A T Y R A.

S E X. Pompeius scribit, Satyram & genus cibi dici ex va-
 7 rijs reb. conditum, & legem multis alijs confertam le-
 7 gibus, & genus carminis, vbi de multis reb. disputatur.
 7 Isidorus quoq. lib. v. etymologiar. scribit: Satyra lex est,
 7 quae de plurib. simul reb. loquitur, dicta quidem a copia
 7 rerum, & quasi a saturitate: vnde & Satyram, inquit, scri-
 7 bere, est poemata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis, &
 7 Persij. Ego vero magis arbitror Satyram a Satyris ac Fau-
 7 nis, quos imitantur, cum illa verborum licentia, tum e-
 7 tiam dicacitate quadam, & varietate; quod in arte poeti-
 7 ca Flaccus Horatius significare videtur. Qua de causa Iu-
 7 A a stinianus

c. Satyra. dist.
 ij.

In proc. Dig.
p. & primi.

stinianus scribit de veteri more docendi : Et primi anni hoc opus legentib. tradebatur, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per Saturam (ita enim scriptum est) collectum, & utile cum inutilib. mixtum, maxima parte inutilib. deputata. Et in alia constitutione: Imperfecta Latinor. libertas incertis vestigijs tutata, & quasi per Satyram inducta adhuc remanet. Salustius quoq. in Iugurthino: Postero, inquit, die quasi per satyram sententijs exquisitis, in deditionem accipitur. Ira enim magis placet ut scribatur, quod Alciatus noster probat lib. i v. de verbor. significatione, quam quod alij scribunt per Satyram legem. Omnib. itaq. his locis significat ordinem rerum nullum seruari, saltantesq. Satyros, ut ab illo Alphesibæo Vergiliano fiebat, ab his esse imitatos.

l. vn. C. de La-
ti. lib. tol.

Eclog. v.

SCANTINIA, VEL SCATINIA.

l. cum vir. C.
de adult.

TVRPISSIMUM crimen hæc lex vindicabat, in quod insurgere leges, armari iura gladio ultore Constantius & Constans iuebant. Apud Iuvenalem Satyra secunda, cum dormire Iuliam legem adulteræ quidam dixisset, facete illa responder:

Tertius e calo cecidit Cato. sed tamen unde

Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo

Qua tibi? ne pudeat dominum monstrare taberna.

Quod si vexantur leges, ac iura; citari

Ante omnes debet Scantinia.

Lib. viij. epist.
xij.

Exstat etiam epistola M. Cælij ad Ciceronem, qua cum se lege Scantinia ab inimicis postulari sentiret, ipse Appium Censorem eadem lege postulauit. Alia quoq. epistola: Curre, inquit, per deos atq. homines, & quam primum hæc risum veni, legis Scantiniæ iudicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis & signis agere. Suetonius etiam scribit Domitianum lege Scantinia quosdam ex Senatorib. atq. ex equitib. damnasse. Hanc legem, & Voconiam ex Aricino municipio venisse Cicero Philippica tertia scribit. Sunt qui arbitrentur ob C. Scantinium Capitolinum Tribuneum plebis, de quo Valerius lib. v i. scribit, Scantiniam esse appellatam hanc legem. M. enim

cod. lib. epist.
xiv.

cap. i.

Clau.

Claudius Marcellus Aedilis curulis diem Scantinio dixit ad populum, quod filium suum de stupro appellasset; qui cum se sua potestate excusare vellet, ceteri Tribuni noluerunt ei auxilio esse. Itaq. solo teste pudentissimo adolescente producto, eo qui attentatus fuerat, damnatus est. Pudicitiam quoq. cum eriperet militi (inquit Cicero in Miloniana) Tribunus militaris in exercitu C. Marij propinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim ad ferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit. Huius autem legis apud Aufonium Gallum mentio quoq. fit, vt in Titia lege scribemus.

SCRIBONIA.

7 **A** PVD Florum lib. XLIX. scriptum est: Cum L. Scribonius Tr. Pl. rogationem promulgasset, vt Lusitani, qui ex fœdere populo Rom. dediti a Seruio Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur: M. Cato eam legem acerrime suasisit, quæ cum præiudicium in Galbam esset, Q. Fuluius Nobilior in Senatu pro eo respondit; & ipse Galba se filior. pietate & misericordia defendit. Rogatio itaq. antiquata est. Eundem Tribunum Libonem postea Florus appellat, item Cicero in Bruto: Cum Lusitanis, inquit, a Seruio Galba Pratore contra interpositam, vt existimabatur, fidem interfectis, L. Libone Tr. Pl. populum incitante, & rogationem in Galbam priuilegij similem ferente, summa senectute M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit. Libro tamen primo de Oratore L. Scribonium appellat; & vtroq. loco Galbam misericordia filior. liberatum esse scribit. Legis tamen Scriboniæ mentio fit apud Paulum lib. LIV. ad edictum: Libertatem, inquit, seruitutium vsucapi posse verius est: quia eam vsucapionem sustulit lex Scribonia, quæ seruitutem constituēbat, non etiam eam quæ libertatem præstat sublata seruitute. Quo loco Haloander non recte Voconiam scribere tentauit. Seruitutium autem scripsimus, vt in Florentino libro semper est, vt ciuitatium, prudentium, parentium, & cetera id genus, quæ Diomedes, & Priscianus lib. VII. probant. Horatius quoq. lib. III. carminum scribit:

Dos est magna parentium

L. Scribonius
Libo.

I. sequitur. p.
vlti de vsucap.

Virtus, & metuens alterius viri

Certo fœdere castitas.

Ciceronem quoq. in Verrinis hoc casu non abstinuisse Priscianus testis est.

SEIA.

APVD Ciceronem lib. 11. de legibus vulgo scribunt: Igitur tu Seias, & Appuleias leges nullas putas? Sed ex veteri quodam libro, in quo, Igitur Tutias, scriptum est, malo, Igitur tu Titias, scribere. Nam cum de Seia lege nihil, de Titia quædam acceperim, ita emendandum eum locum esse suspicor: quod alijs quoq. probatur.

SEMPRONIA.

TIBERIVS & Caius Sempronij Gracchi fratres Tribuni plebis plerasq. leges per vim tulerunt aduersus nobilitatem: quamobrem vterq. a suis ciuib. occisus est, Tiberius a P. Scipione Nasica, quem Serapionem quidam appellant: Caius a L. Opimio Cos. Tiberij lex Agraria fuit, vt lex Licinia de quingentis iugeribus seruaretur. Qui eum modum excederet, initio scripsit, vt pretium e publico acciperet; postea Octauij intercessione motus, agros eius publicauit: quib. diuidendis Tresuiros creati iussit; se, & fratrem, & Appium Claudium socerum; vt Plutarchus, & Appianus, & Florus lib. LVIII. scripserunt. quamuis apud Florum mendose x. iugera pro d. scribatur. De hac lege Cicero in Sestiana: Agrariam Ti. Gracchus legem ferebat: grata erat populo; fortunæ constitui tenuiorum videbantur. Nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari videbant; & cum locupletes possessionib. diuturnis mouerentur, spoliari Remp. propugnatorib. arbitrabantur. Item in Rullum de lege Agraria: Iubet auspicij coloniar. deducendar. causa Decemuiros habere pullarios, eodem iure, inquit, quo habuerunt Tresuiri lege Sempronia. Audes etiam Rulle, inquit Cicero, mentionem facere legis Sempronie? nec te ea lex ipsa commonet, Tresuiros illos xxxv. tribuum suffragio esse creatos? & cum tu a Ti. Gracchi æquitate ac pudore longissime remotus sis; id quod dissimillima

7 millima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? Addit Appianus lib. i. bellor. ciuiliū, Tresuiros singulis annis fuisse renouandos, vt agros publicos diuiderent, nemini autem supra d. iugera habere licuisse, filiis autem ex veteri lege eius dimidium permittebatur. Florus pecuniam quoq. ex Attali regis hereditate diuidere iussisse Tiberium scribit. Motus autem fuisse dicitur, propterea quod cum Quæstor C. Hostilij Mancini Cos. fuisset fœdere Numantino, Senatus decreuisset, vt ipse cum Cos. & Tribunis Numantinis dederetur. Quamuis postea Mancinus solus deditus est, quem Numantini non receperunt, vt Pomponius lib. xxxvi. ad Q. Mucium scribit: de quo legem latam esse scribit, vt esset ciuis Romanus, ac postea Præturam gessisse prodit; quod in eo qui Consul fuerat, mirandum est. Hanc autem fuisse Ti. Graccho causam nobilitatis persequendæ, præter Plutarchum M. Cicero in Bruto, & de Aruspicum responsis scribit. De Mancino vero & lib. iii. Officior. & lib. i. de Oratore, & alijs plerisq. locis. Quo autem pacto in Agraria ferenda M. Octauio collegæ intercedenti imperium Tiberius abrogauerit, & quo pacto fuerit occisus, satis notum esse ex his libris quos retuli, & alijs permultis scio. Ad Caium fratrem venio, de cuius morte lauolenus mentionem fecit lib. vi. ex posteriorib. Labconis: In his rebus, inquit, quas præter numeratam pecuniam doti vir habet; dolum malum & culpam eum præstare oportere Seruius ait. Ea sententia P. Mucij est. Nam is in Licinnia Gracchi vxore statuit, quod res dotales in ea seditione, qua Gracchus occisus erat, perissent, ait, quia Gracchi culpa ea seditio facta esset, Licinnia præstari oportere. Fuit autem Licinnia P. Licinnij Crassij filia, C. Gracchi vxor, cui tamen dotem ademptam fuisse ex S. C. Plutarchus scribit. Hic Tribunus plerasq. leges tulit: & de Frumentaria lege alio loco scripsimus. Idem tulit ipsam illam legem Agrariam Tiberij fratris: qua lege atq. etiam alijs, complures colonias in Italia deduxit, vt Florus lib. lx. scribit. In Africa quoq. vbi Carthago fuerat, ab eodem colonia deducta est. Quo tempore Linius Drusus perniciosas quoq. leges tulit, vt C. Graccho resisteret, vt in Liuijs leigib. scripsimus. Ad has le-

1. vlt. de legatio.

II.

1. in his. in pr. sol. mat.

III.

ges

IV.

ges refertur, quod in Tiberij Cæs. constitutione apud Frontinum scribitur, monumentum ex lege Sempronia & Iulia fieri iuxta ædes aut iter publicum certis limitib. diuisum, vt in Iulij dictum est. Tertia lex, vt Florus

V.

scribit, fuit, qua equestrem ordinem cum Senatu consentientem corruperat. Trecenti enim Senatores erant, sexcenti equites, ipse equites Senatorib. admiscuit, vt duplicatas vires equites in Senatu haberent. Appianus autem scribit, equitib. iudicia, quæ apud Senatores erant, commisisse: Plutarchus vero trecentos equites pari numero cum Senatoribus adiecisse ad iudicandum tradit. Illud constat ex lege Sempronia equites Romanos quinquaginta annos iudicasse, quo ad L. Sylla Dictator Senatorib. iudicia restituit, qui x. annos iudicia ex lege Cornelia tenuerunt. Aurelia autem lege equites & Tribuni ærarij cum Senatorib. iudicarunt, Iulia vero Tribuni iudicandi iure priuati sunt. Quod ex Cicerone & Asconio in Verrinis, item ex his quæ in illis legibus diximus, cognosci potest. Alia lex a Plutarcho refertur, vt vestes e publico militib. sine stipendiorum deminutione darentur, & vt minores xviii. annis ad militiam non cogerentur. Exstant lib. xii. constitutionum aliquot Impp. rescripta, quæ de militari veste, aut pro ea pecunia præstanda tractant. In quib. Honoriana constitutio sextam vestium partem a Gynæciarijs (erant hi vestib. præpositi, earumq. faciendar. artifices) quinq. partium æstimationem in pecunia numerata ab ærario accipiebant. De ætate autem militari lib. singulari ad Modestinum scripsimus. Tantum addo lib. xii. Theodosiani Codicis exstare sub titulo de Decurionibus, Constantini constitutionem, qua xviii. annis minores Curiales fieri prohibentur. Cum enim, inquit, xviii. ætatis annum intrauerint, si militiæ nomen inferere iuxta legem datam non potuerint, vel supersederint, municipali poterunt dari obsequio. Sed & Tiberonem lib. i. historiarum scripsisse, vt A. Gellius refert in decimo libro Noctium, Cum Ser. Tullius Rex illas quinq. classes census faciendi gratia instituisset, de quibus superius scripsimus; pueros esse existimasse minores annis xviii. sed ea ætate maiores idoneos Reipub. esse arbitratum, eosq. milites scripsisse, & ad an-

I. vit. C. de mil.
vlt. lib. xij.

ad annum XLVI. iuniores, supra eam ætatem seniores appellasse. Dionysius tamen lib. IV. nisi nos interpretes fallit, vnum annum huic numero detrahit: quinq. enim & quadraginta annis maiores seniores appellat, vt illic retulimus. De suffragijs quoque, vt idem Plutarchus scribit, legem tulit Caius, qua pares Italos omnes ciuibus Rom. in suffragijs fecit. Quod ita Appianus refert, vt Gracchus ciuium Romanor. colonias in Italia fecisset; ceteris, quib. suffragia in comitijs ferre non licebat, ita ferre concessit, si tributa persoluissent. Quod Senatus per Consules, & per Drusum Tribunum impedire tentauit. Sed cum sociale bellum postea insecutum sit propter eiusdem Drusi promissa, vt in Liuijs legib. diximus; hæc lex ignobilis fuit. De prouincijs apud Cicero-
nem in oratione pro domo ita scribitur aduersus Clodij
Tribunatum: Ita ne vero? Tu prouincias Consulares, quas
C. Gracchus, qui vnus maxime popularis fuit, non mo-
do non abstulit ab Senatu, sed etiam vt necesse esset quot-
annis constitui per Senatum decretas, lege sanxit: eas lege
Sempronia per Senatum decretas rescidisti? extra ordi-
nem, sine sorte, nominatim dedisti, non Consulibus, sed
Reipub. pestibus? Quibus verbis apparet successionem
prouinciar. quotannis ex hac lege fuisse, quod in Corne-
liana quoq. pro Balbo significat, cum C. Cafari decem
fuisse legatos decretos, item lege Sempronia non succes-
sum scribit. Ad eandem fortasse pertinet, quod idem
scribit in Frumentaria, inter Siciliam, & ceteras prouin-
cias in agror. vectigalium rationib. id interesse, quod ce-
teris aut. impositum vectigal esset certum, quod stipen-
dium diceretur, vt Hispanis & plerisq. Pernorum; aut
censoria, inquit, locatio constituta est, vt Asia lege Sem-
pronia: Siciliæ ciuitates sic in amicitiam fidemq. rece-
ptæ sunt, paucis exceptis, vt eodem iure essent, quo fuis-
sent. Censoriam locationem interpretor eam, quam Cen-
sores in lustris faciebant. De qua paulo post scribit: Per-
pauca Siciliæ ciuitates sunt bello a maiorib. nostris sub-
actæ, quar. ager cum esset publicus Po. Ro. factus; tamen
illis est redditus, & is ager a Censorib. locari solet. Qua
de causa lustrum locationis tempus significat apud Vlpia-
num lib. xxxi v. ad Sabinum: Nam etsi colonus post lu-
strum

VI.

VII.

XI

l. si quis nec
causam. in fi.
de reb. cred.

VIII.

frum completum fructus perceperit, condici eos constat, ita demum si non ex voluntate domini percepti sunt. Nouella vero cx1. quinq. annorum spatium, quod Græco verbo apertius exprimitur. πενταετηρίς enim octo, xl. annor. tempus appellat. Sunt autem illius constitutionis verba edicto Iustiniani V. conscripta. Namq. Iustinianus præter Græcas Nouellas clxviii. edicta quoq. conscripsit xiii. quæ nos aliquando proferemus. Sed & de lustris & Olympiadis spatio magna controuersia est. Censorum autem officio hac in re censitores & magistratos census successisse alio loco scripsimus. Idem C. Gracchus aliam legem tulit, ne de capite ciuium Rom. iniussu populi iudicaretur, vt Cicero scribit in Rabiriana perduellionis. De eadem lege cum de coniuratorum nece ageretur in Senatu, ita scribit i v. in Catilinam oratione: At vero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de

IX.

ciuib. Romanis constitutam: qui autem Reipub. sit hostis, cum ciuem esse nullo modo posse: deniq. ipsum latorem legis Sempronie iussu populi pœnas Reip. dependisse. Sed & in Verrem de supplicijs leges Sempronias cum Porcia hac de causa coniunxit. Etenim Porcia quoq. ne quis ciuem Rom. verberare, aut necare auderet, cautum erat.

Idem tulit, ne quis iudicio circumueniretur, quod postea a L. Sylla in Corneliam de veneficiis est translatum, vt Cicero in Cluentiana scribit. Verba autem huius legis referuntur hæc. DEQUE EIUS CAPITULO QVÆRITO, QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATTVOR PRIMIS, QVIVE QVÆSTOR, TRIBVNVS PLEBIS, (deinceps omnes magistratus nominauit) QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNETVR. Sed hac de re in Cornelij plenius scripsimus. Hæc sunt quæ de Gracchor. legib. repetimus, de quor. morte lamentari videtur Crispus Sallustius in libello de bello lugurthino. Nam & maiores eorum laudat, qui Punico atq. alijs bellis multum Reipub. addiderant: hi autem erant Africanus Scipio maior auus, & Tiberius Gracchus pater, qui Tr. Pl. etiam fuit, & eos vindicare plebem in libertatem,

& opti-

Cic. in Cluentian.

& optimatum scelera patefacere cœpisse. occisos autem esse a noxia nobilitate, cum Tribunus Pl. alter, Triumvir colonijs deducendis alter esset.

SENIA, VEL SENTIA.

HIVUS legis apud Tacitum lib. xi. mentio solum fit, A. Vitellio L. Vipsanio Coss. cum Claudius Imp. in numerum patriciorum adsciuit vetustissimum quemq. e Senatu, aut quibus clari parentes fuerant; cum pauca essent reliquæ familiæ, quas Romulus maiorum gentium, L. Brutus minorum constituerant: exhaustis etiam, inquit, quas Dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegere. Sed neq. huius legis, neq. huius rei mentionem fieri vidi apud Suetonium aut Dionem. Tantum scripserunt Augustum bis Senatum legisse. Et fortasse Sentia dicta est a C. Sentio Cos. de quo Dion lib. lrv. scribit, & Paterculus lib. i. historiarum. Alia autem est Aelia Sentia, de qua suo loco scripsimus.

SERVILIA.

CICERO in oratione pro M. Scauro apud Asconium scribit Scaurum reum factum fuisse antea a Q. Serulio Capione lege Seruilia, cum iudicia penes equestrem ordinem essent. Id factum esse Pedianus interpretatur ob legationis Asiaticæ inuidiam, & aduersus leges pecunias captas, reumq. fuisse repetundarum, lege quam tulit Seruilius Claudia Glaucia. Claudia autem est ex tribu Claudia. Pedianus actione i. in Verrem exponens illud Ciceronis, C. VERREM ROMILIA: Romilia, inquit, nomen est Tribus, ablatini casus, ut sit, ex Romilia. Cum Seruius Sulpicius Quincti filius Lemonia Rufus difficillimo Reipub. tempore, graui periculosoq. morbo affectus auctoritatem Senatus, salutemq. populi Romani vitæ suæ præposuerit: Senatui placere Ser. Sulpicio statutam pedestrem aneam in Rostris ex huius ordinis sententia statui. Verba sunt Ciceronis Philippica ix. quibus censuit S. C. fieri mortuo Sulpicio. cuius rei Pomponius quoq. noster mentionem facit. Lemonia autem, ut

l. ij. p. Seruius.
de orig. iur.

Bb

Clau-

Claudia, Tribus nomen est. Sed hæc plenius ab alijs prodita sunt. Hic autem C. Seruilius Glaucia longe post homines natos improbiſſimus fuit, sed peracutus & callidus, in primis, ridiculus, vt idem Cicero scribit in Bruto. Qui ex summis & fortunæ, & vitæ sordib. in Prætura Consul factus esset, si rationem eius haberi licere iudicatum esset. Nam & plebem, inquit, tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis deuinxerat. Is Prætor eadem die, qua Saturninus Tribunus plebis, Mario & Flacco Coss. publice est interfectus. Eius eadem & ceteror. iure factam fuisse Cicero Consul defendit: exstatq. eius oratio pro C. Rabirio perduellionis reo, qua de re in Appuleia scriptissimus. Lex itaq. qua sibi equestrem ordinem Glaucia deuinxerat, hæc de repetundis fuit, cui postea Cornelia, & Iulia succedere, vt idem Cicero scribit in oratione pro Postumo: Iubet, inquit, lex Iulia persequi ab his, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. Hoc totidem verbis translatum caput est, quot non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia. Ante hanc legem Acilia fuit, quæ idem crimen persequeretur: antea enim vel iudicari primo poterat, vel, Amplius pronuntiari, vt idem scribit in Prætura urbana. Comperendinatione autem illud fiebat, vt his causa diceretur. Itaq. Cicero cum Verrem breui quadam accusatione, vt solum verteret coegisset: vt suam in accusando vim explicare posset, comperendinatum esse reum finxit, quo causa iterum acta putaretur. Quod Asconius, & Plinius in epistolis animaduertunt. Alia lex iudiciaria fuit Q. Seruiliij Cæpionis Consulis, qua equitib. auferre videbatur iudicia, & ea Senatorib. concedere, aut vtrumq. ordinem coniungere. Qua de re Cicero plerisq. locis facit mentionem, etsi legis sententia minime explicata sit. Exstabat autem tum L. Crassi summi oratoris oratio, qua hanc Cæpionis legem suaserat: & cum in ea suadenda multa aduersus equites Romanos pro Senatu dicta essent, recitata eius oratio est apud ipsos equites iudices a M. Bruto Crassi inimico in iudicio Planciano: recitata item alia de colonia Narbonensi, qua Senatum laedere videbatur. Quod præclare vltus est Crassus tribus lectoribus

bus excitatis, qui tres M. Bruti patris de iure ciuili libros legerent; neq. enim plures is fecerat, vt lib. 11. de Oratore Cicero scribit; & in his tres fundos Bruti, quos ille vendiderat, nominatos esse ostendit. Notus est totus hic locus ex eodem secundo libro, atq. ex Cluentiana oratione, relatus a Quintiliano lib. vi. institutionum. Legis autem Seruiliæ in Bruto mentio fit. Namq. eam legem suasisse Crassum refert cum quattuor & triginta annos haberet, eodem ipso anno quo Cicero natus est; hoc est, Q. Seruilio Capione hoc, & Q. Serrano Coss. vt Gellius notat lib. xv. Eam vero Crassi orationem sibi quasi magistræ a pueritia fuisse Cicero scribit, in qua & auctoritas ornaretur Senatus, pro quo ordine illa dicerentur, & inuidia concitaretur in iudicium & accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa in illa oratione grātiter, multa leniter, multa asperere, multa facete dicta esse Cicero scribit; plura tamen dicta, quam scripta. Ad eandem legem pertinet, quod lib. 11. de inuentione scribit, offensum argumentationis genus esse, si eorum qui audiunt voluntas lædatur, vt si quis apud equites Romanos cupidos iudicandi Capionis legem iudiciariam laudet. Sed de legib. iudicarijs in Aurelia, Cornelia, Iulia, & Sempronia diximus.

S I C I N I A .

DIONYSIUS Halicarnassensis lib. vii. originum scribit T. Geganio P. Minucio Coss. Sp. Sicinium Tribunum plebis legem in hanc sententiam tulisse, vt nemo concionanti ad populum Tribuno quidquam in contrarium diceret, neq. dicentem interpellaret. Quod si fecerit, det; si id petatur, vades Tribunis multam soluendi, quæ ei irrogabitur. Qui vades non dederit, caput eius ac bona sacra sint: multa autem certatio apud populum fiat. Huius legis Liuius mentionem minime facit; tantum lib. 11. scribit illos Coss. post Tribunos creatos fuisse anno secundo; Sicinium vero illi seditioni, quæ causam Tribunorum creandorum dedit, præfuisse, eamq. ob rem Tribunum esse factum. De his autem reb. in Valerij, Horatij, & Sacratij legib. scriptum est.

SVLPICIA.

CVM P. Sulpicius Tr. Pl. (inquit Florus lib. LXXVII.) 2
 Cauctore C. Mario perniciosas leges promulgasset, vt e- 2
 xules reuocarentur; & noui ciues, libertiniq. distribueren- 2
 tur in Tribus; & vt Marius aduersus Mithridatem Pon- 2
 ti Regem dux crearetur, & aduersantib. Coss. Q. Pom- 2
 peio & L. Syllæ vim intulisset; occisoq. Pompei Consu- 2
 lis filio, genero Syllæ; L. Sylla Consul cum exercitu in Vr- 2
 bem venit, & aduersus factionem Sulpicij & Marij in ip- 2
 sa Vrbe pugnavit, eamq. expulit. P. Sulpicius, cum in qua- 2
 dam villa lateret, indicio serui sui retractus, & occisus 2
 est. seruus, vt premium promissi indicij haberet, manu- 2
 missus est, & ob scelus domini proditi de saxo deiectus 2
 est. Hæc Florus. A M. vero Cicerone laudatur P. Sul- 2
 picij eloquentia tum in libris de Oratore, tum etiam in 2
 Bruto; legum nulla mentio, quod meminerim, illic est. 2
 Sed Appianus lib. 1. & Plutarchus in Sylla eam legem re- 2
 ferunt, quæ de Mithridatico bello fuit. Illam de liberti- 2
 norum suffragijs Asconius in Corneliana refert. Quod 2
 ipsum a Ser. Tullio Rege manasse Dionysius lib. IV. scri- 2
 bit. Sed & idem Florus lib. XX. ait libertinos prope initia 2
 secundi belli Punici in quattuor Tribus fuisse redactos, 2
 Esquilinam, Palatinam, Suburranam, & Collinam. Has 2
 urbanas Plinius lib. XVIII. appellat, in quas transferri 2
 a rusticis ignominia loco habebatur, vt in Fusia Caninia 2
 scripsimus. Itaq. existimandum est, ter hoc ipsum esse 2
 constitutum, propter neglectam hac in re aliquando iu- 2
 ris sanctionem. Addit Plutarchus eundem tulisse, ne 2
 quis Senatorij ordinis supra duo drachmarum, vel, vt ar- 2
 bitror, denariorum millia æs alienum conflare posset. 2
 Sed cum ipse Sulpicius occisus est, drachmarum tricies 2
 debitor inuentus est.

II.

SYMPTVARIAE.

HAS in Orchia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, Ae-
 milia, Antia, & Iulia ex Gellio lib. II. & Macrobio
 lib. III. persecuti sumus.

TARPEIA.

TABELLARIAE.

APUD Ciceronem lib. III. de legib. referuntur Gabina, Cassia, Papiria Carbonis, & Cælia Tabellariae de quibus alias.

TARPEIA AETERNIA

DE MVLTIS.

SCRIBIT Gellius lib. XI. cap. I. multam supremam, hoc est, maximam, olim apud Romanos institutam fuisse in singulos dies ouium duarum, bouum triginta: pro copia scilicet bouum, & ouium penuria. Sed cum ad soluendam multam quæ a magistratibus dicta erat, adigerentur boues ouesq. alias pretij maioris, alias parui, ideoq. multæ punitio inæqualis esset; lege Aterina constitutos esse in oues singulas æris denos, in boues æris centenos. hinc Sex. Pompeius ait æstimatam pœnam ab antiquis dici solitam, quæ ita esset æstimata: ouis decussis, bos centussis, hoc est, decem & centum assibus. id quod idem alio loco Tarpeia lege introductum scribit. Minima multa erat ouis vnus: ea in hæc verba indicebatur: M. TERENTIO, QUANDO CITATVS NEQVE RESPONDIT, NEQVE EXCVSATVS EST, EGO EI VNVM OVEM MVLTAM DICO. Oues autem antiqui pro arietibus dicebant, atq. ideo eas masculino genere pronuntiabant. Namq. vt ex columna Traiani, alijsq. veteribus monumentis constat; quæ sacrificia sue, oue, tauro fiebant, vnde & Suouetaurilia dicebantur, non oue femina, sed ariete fiebant. Cautum vero erat, ne bouem prius quam ouem nominaret, qui indiceret multam, vt Plinius scribit lib. XVIII. cap. III. Ceterum Plutarchus Valerij Publicolæ legem fuisse ait, vt qui Consulibus non paruisset, quinq. bouum, ac duarum ouium multam solueret. ouemq. decem obolis, bouem centum fuisse æstimatum. Dionysius vero lib. X. antiquitatum scribit Sp. Tarpeium A. Termenium Coss. legem tulisse, vt liceret omnibus magistratibus eos qui immodeste aut præter leges agerent aduersus potestatem suam, multa punire. neq. enim alijs olim multam dicere quam Consulibus licuisse.

Sex. Pomp. ver.
æstimata.

Idem ver. peculatus.
Gellius ibid.
Nonius ver. oues.

se. Multam autem supremam ac maximam fuisse ab eis constitutam boum duorum, ouium triginta. Plinius lib. vii. cap. xxviii. & Liuius lib. iii. non Termenium, sed Aeternium hunc Consulem vocat, qui tamen huius legis nullam mentionem facit. Diodorus lib. xii. Biblio thecæ cum Asterium, alij Aterium appellant. Ex quo fit vt neq. verum legis nomen, neq. eius sententia satis certo constitui possit. Sex, quidem Pompeius scribit ante æs signatum ob delicta pœnam grauissimam fuisse duarum ouium & triginta boum, atq. id lege sanxisse T. Mene- nium Lanatum, P. Sestium Capitolinum Coss. postea vero lege Tarpeia multam ita æstimatam fuisse, vt antea dictum est. Sed eo loco Pompeius sibi non constat. Li- uius lib. i v. tradit L. Papirium Crassum L. Iulium Coss. legem de multarum æstimatione pergratam populo, cum ab Tribunis parari vnus ex eis proditione accepissent, ip- sos ferre præoccupauisse. Grauem multam Theodosia- hus interpres quinquaginta librarum argenti esse inter- pretatur; quæ nostris quoq. legibus ab executione appel- lanti indicitur. Ceterarum multarum modus ab Arca- dio & Honorio constitutus est, pro iudicum dignitate va- rius. qua de re exstat eorum constitutio, titulo De modo multarum quæ a iudicibus infliguntur.

THEATRALIS. Hoc cognomine Iulia, & Roscia in- telligenda est, de quib. satis superq. antea diximus.

THORIA.

THORIA siue Toria, a Sp. Torio siue Thorio dicta est, de quo Cicero in Bruto satis valuisse in populari genere dicendi scribit, sed agrum publicum vitiosa & in- utili lege vectigali leuasse. Idem lib. ii. de Oratore; Ni- hil magis, inquit, ridetur, quam quod est præter expecta- tionem, vt Appij maioris illius, qui cum ageretur in Se- natu de agris publicis, & de lege Thoria, & premeretur Lucilius ab his, qui a pecore eius depasci agros publi- cos dicerent: non est, inquit, Lucilij pecus illud; erra- tis: defendere Lucilium videbatur: ego liberum puto es- se, qua lubet, pascitur.

TITIA.

Sex. Pomp. ver.
peculatus.

l. iij. quor. app.
non rect. lib.
xi. C. Theod.
l. ab executio-
ne. C. eod.

l. ult. C. de mo-
do mult.

TITIA.

OLIM tutores intra Urbem quidem a Prætorē urbano, & maiore parte Tribunor. ex lege Atilia, in provincijs a Præsidib. ex lege Iulia, & Titia dabantur; vt Iustinianus lib. 1. Institutionum scribit. Altera lex est, cuius Aufonius mentionem facit, ludens his versibus:

Iurisconsulto, cui viuit adultera coniunx,

Papia lex placuit, Iulia displicuit.

Quæritis, unde hæc sit distantia? semiuir ipse

Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Inst. de Atil.
tut. in princ.

II.

Epigr. lxxxviii

Quorum carminum interpretatio ex Titia legis ignorantia difficilis quibusdam visa est. Mihi vero ex Cornelio Tacito lib. x i. historiar. hæc esse videbatur: Vt cum Papia lex præmia maritis concedat, Iulia de adulterijs adulteram dimitti iubeat: Scantinia molles coerceat, Titia vero munera patrocinijs causa accipi vetet: hic qui adulteram mollis detinet, metu Scantiniæ, vt Papia utatur, aduersus Iuliam facit, neq. metuit Titiam, cum munera a mæchis accipit patrocinijs causa, quod propter lenocinium mariti dictum esse arbitrabar. Sed ceteras quidem leges alijs locis persecuti sumus: de Titia Tacitus scribit. Cuncta, inquit, legum & magistratum munia in se trahens princeps (Claudius autem significat) materiam prædandi patefecerat, nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia, adeo vt Samius insignis eques Ro. quadringentis nummor. millib. Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente C. Silio Cos. Des. consurgunt patres, legemq. Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumve accipiat. Et post ingentem altercationem, tandem, inquit, princeps capiendis pecunijs posuit modum vsq. ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. Dena sestertia, siue decem sestertium nummor. millia, Budæus & ceteri interpretati sunt centum aureor. quantitatem, quam pro singulis causis licitum esse aduocatis capere Valerianus lib. vii i. de omnib. tribunalib. scribit. Neq. ad hanc rem pertinent, quæ propter suffragia dantur, vt recte Alciatus notat, & exstat lib. i i. Theodosiani Codicis,

l. i. p. si cui. de
extraor. cogui.

l.vni. C de suf-
frag.
l. vniuersi . C.
de legat. lib. x.
l. ij. de munile.
lib. xi. l. vlt. de
silentia. lib.
xij. atq. alijs.
item Nouell.
viij.

cis, titulo, Si certum petatur, de suffragijs, Iuliani con-
stitutio, quam ipse refert ex Marcellino lib. xxi. Ex ea-
dem atq. alijs non paucis, quæ in nostris libris reperiun-
tur, constat Titiam legem & aduocatorum patrocinia ad
lites, suffragia vero ad honores, militias, & magistratus
pertinere. Sed vt ad Aufonium reuertamur, ita mihi in-
terpretanda esse videbantur, quæ de illis legib. dicta sunt:
quamquam ab alijs aliter & Aufonij & Taciti locus acci-
piatur. Sunt enim qui Cinciam apud Tacitum scribant,
quæ lex de donis & munerib. lata est. quod eiusdem Ta-
citi verbis lib. xv. confirmari videtur. Vsu enim, inquit,
probatum est leges egregias, exempla honesta apud bo-
nos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cin-
ciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges,
magistratuum auaritia, Calpurnia scita pepererunt. Li-
bro vero xxi. apertius Suilli causâ Cinciam restitutam
scribit aduersus eos, qui pretio causas orauissent. Quam-
obrem quoniam non temere adfirmare velimus res no-
bis non satis cognitâs, veterem opinionem nostram retu-
lisse satis sit. Apud Ciceronem quoq. Titia lex in li-
bris de legib. non male, vt opinor, scribitur, a Sex. Titio
seditioso Tribuno plebis lata. De quo lib. ii. de Oratore
ira M. Antonium loquentem inducit. Testimonium sa-
pe dicendum est accuratius, vt mihi necesse fuit in Sex.
Titium seditiosum ciuem & turbulentum. Explicauî in
eo testimonio dicendo omnia consilia Consulatus mei,
quib. illi Tribuno Pl. pro Rep. restituissem; quæq. ab eo
contra Remp. facta arbitrarer exposui. De eodem in Bru-
to: Appuleium & Glauciam consecutus, inquit, est Sex.
Titius homo loquax sane & satis acutus, sed tam solutus
& mollis in gestu, vt saltatio quædam nasceretur, cui sal-
tationi Titius nomen esset. Itaq. non male quidam scri-
bunt apud Ciceronem lib. ii. de legib. Igitur tu Titias
& Appuleias leges nullas putas? non Seias. quod proxi-
me accedebat ad veteris cuiusdam libri mendum, cui ego
multum deferro. Neq. illud displicet, quod eodem libro
cum de iure augurum agitur, scribunt: Quid, legem si
non iure rogata est, tollere? vt Titiam decreto collegij,
vt Liuias consilio Philippi Consules & augures? Quam-
uis in omnib. libris sit, Vt etiam. Quod mendum ex li-
brarior.

III.

brarior. antiquor. errore manat, vt arbitror, quo solebant repetitas litteras, syllabas, atq. etiam verba omittere. TIAM igitur pro Titiam scripserunt, opinor, vt in Seia lege diximus; inde factum est, vt Etiam scriberetur, aut si E. pro I. vt sæpe, accipiat, TETIAM fortasse veteres librarij scripserunt. Hæ nostræ coniecturæ sunt, quib. mini me veriora sentientib. impedimento esse volumus. Refertur apud Marcianum lib. v. regular. ex lege Titia, & Publicia, & Cornelia sponsonem facere licere in his ludis, qui virtutis causa fierent. eos autem S. C. enumerat hos: Si quis certet hasta vel pilo iaciendo, currendo, sali-
 7 liendo, luctando, pugnando, quib. in pecuniam ludere
 7 licebat, vt Paulus scribit lib. xix. ad edictum. Hi ludi, vt ex Græcis interpretib. accepimus, constitutione Græca Iustiniani permittuntur, lib. lxx. Constitutionum. Sunt autem eorum barbara nomina, sed illis temporib. vsurpata, μονόβολον, και το μονόβολον, quæ cursum ac saltum interpretantur, κυνταγός κόνταξ, χωρίς τῆς πύλης, hoc est iaculatio sine ferro, περιχυτή, idest palæstra, item equor. cursu, quem ἱπποκλήν appellant. Qua de re alio loco scribemus.

IV.

I in quibus
de alca.

I. solent. co.

C. de alcat.

TREBONIA.

L. TREBONIUS Tr. Pl. cui cognomen Aspero fuit, quod asper insectandis patrib. esset, Sp. Herminio T. Verginio Cælimontano Coss. cum vetus lex esset in hæc verba concepta: Si Tribunos plebis x. rogabo; si qui
 7 vos minus * hodie x. Tribunos Pl. fecerint; hi tum utiq.
 7 quos sibi collegas cooptassint, vt illi legitimè eadem lege
 7 Tribuni plebei sint, vt illi, quos hodie Tribunos plebei
 7 feceritis. PLEBEI autem hoc loco pro plebis, vt in lege Regia, atq. alijs locis, accipiendum est. Itaq. cum ex ea lege M. Duilius, qui comitijs præerat, quinq. solum Tribunos suffragijs populi creari permisisset, vt hi sibi collegas cooptarent: Trebonius rogationem tulit, vt qui plebem Romanam Tribunos Pl. rogaret, is vsq. eo rogaret, dum decem Tribunos Pl. faceret, quod Liuius lib. lxxi. scribit. Idem lib. v. C. Trebonium Tr. Pl. refert vindictam Treboniæ legis (fuerat enim eo anno neglecta) suscepisse. Florus vero lib. cv. alterius C. Trebonij Tr.
 Cc Pl.

II.

Pl. legem refert, qua in quinquennium prouinciæ Con-
sulares dabantur, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria & Par-
thicum bellum, Cæsari Gallia atq. Germania. Cui legi
cum M. Cato obfisteret, a Tribuno in vincula ductus est.

TRIBVNICIAE LEGES.

l.ij. p. exactis.
de orig. iur.

T R I B V N I C I A S leges appellat Cicero eas, quæ a Tri-
bunis Pl. latæ sunt, vt in Hortensia scriptum est. Li-
uius vero lib. v. eas, quib. Tribunor. plebis potestas con-
stituta & confirmata est, vt Sacratæ, vt Valeriæ, vt Hora-
ria. At Pomponius Bruti Tribuni Celerum legem, qua
Reges exacti sunt.

TRIVMPHALES.

cap. iij.

II.

I T A quidam appellant eas leges, quæ de iure triumphan-
di apud Valerium lib. ii. factorum referuntur. Ob le-
uiâ, inquit, prælia quidam Imperatores triumphos sibi
decerni desiderabant: quib. vt occurreretur, lege cautum
est, ne quis triumpharet, nisi quinq. millia hostium vna
acië cecidisset. Hæc lex alterius legis auxilio fulta est,
quam L. Marius & M. Cato Tribuni plebis tulerunt. Ea
pœnam Imperatorib. minatur, qui aut hostium occiso-
rum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum,
litteris Senatui ausi essent referre. Iubet etiam eos, cum
primum Urbem intrassent, apud Quæstores vrbano iu-
rare, de vtroq. numero vere ab his Senatui esse scriptum.
Cetera, quæ non ex legibus, sed ex more, aut ex S. C.
ducta sunt, apud eundem Valerium reperiuntur.

T V L L I A.

H O C nomine M. Ciceronis lex appellanda est, quam
de ambitu, vt arbitror, tulit in Consulatu. Etenim
in Sestiana, Acta mea, inquit, Sex. Clodio displicere quis
nescit? qui legem eam contemnat, quæ dilucide vetat gla-
diatores biennio quo quis petierit, aut petiturus sit, da-
re. & postea: Quem non tam admiror, quod meam le-
gem contemnat hominis inimici, quàm quod se statuit
omnino

7 omnino Consularem legem nullam putare. In Vati-
 7 nium quoque: Cum ego, inquit, legem de ambitu ex
 7 S. C. tulerim, quæ dilucide vetat biennio quo quis pe-
 7 tat, petiturusve sit, gladiatores dare, nisi ex testamento
 7 præstituta die. De eadem, ut existimo, lege idem in ora-
 7 tione pro L. Muræna: Dixisti, inquit, Senatusconsultum
 7 me referente esse factum, si mercede conducti obuiam
 7 candidatis islent, si conducti sectarentur, si gladiatorib.
 7 vulgo locus tributus, & item prandia si vulgo essent da-
 7 ta, contra legem Calpurniam factum videri. Quamuis
 hæc ex S. C. ut ait, coercebantur, quo nomine legem ap-
 pellari non facile crediderim, sed hoc S. C. legem esse
 subsecutam. Quod vero de gladiatorum loco scribit, mi-
 nime est de ipsis hominibus, sed de ludis intelligendum,
 in quib. locus spectatorib. daretur; quod alij animaduer-
 7 terunt. Itaq. cum crimina explicantur, Præfectum fa-
 7 brum, inquit, semel locum tribulib. suis dedisse: quid
 7 statuent in viros primarios, qui in Circo totas tabernas
 7 tribulium causa compararunt? Sic lib. 11. ad Atticum:
 7 Quærit ex me, num consueuissem Siculis locum gladia-
 7 toribus dare.

VALERIA.

E XACTIS Regib. L. Iunius Brutus L. Tarquinius Col-
 latinus Lucretiæ vir Consules constituti sunt. Hic ta-
 men propter inuidiam regij nominis Tarquiniolorum ab-
 dicauit se Consulatu, & ciuitate cessit; Brutus P. Vale-
 rium Volefi filium, quo adiutore Reges eiecerat, comitijs
 centuriatis Cos. creauit. Sed cum in acie Brutus occidisset,
 Valerius regnum appetere credebatur, tum quod col-
 legam non sufficeret, tum etiam quod in summa Velia
 ædificaret. Qua re cognita, vocato populo, submissis fas-
 cib. in concionem ascendit, in qua populi animos pla-
 cavit, tum verbis, tum diruta Veliana domo, tum etiam
 legibus, quæ ita populares fuerunt, ut cognomen ei Po-
 plicolæ dederint. Illæ in primis gratæ de prouocatione
 aduersus magistratum ad populum: item ut caput cum
 bonis eius sacrum fieret, qui regni occupandi consilia
 inisset, quas solas Liuius libro secundo refert. Addit Dio-
 nysius lib. v. Valerium primum a fascib. secures detraxif-

se, & eius consuetudinis auctorem fuisse, quæ ad ipsius Dionysij tempora mansit, vt extra Urbem Consules fascēs cum securib. haberent, intra Urbem secures non haberent. Scripsit autem eam historiam Dionysius Augusti Octauiani temporibus, Claudio Nerone iterum, Calpurnio Pisone Coss. vt initio libri primi idem scripsit. Sed de fascib. hoc idem Liuius lib. 111. significat, cum Decemuiros scribit cum duodenis fascibus prodijisse, centumq. & viginti lictores forum, inquit, impleuerant, & cum fascibus secures illigatas præferebant. nec attinuisse demi securim, cum sine prouocatione creati essent, interpretabantur. Idem lib. xxi. v. cum de his comitijs, quib. Q. Fabius Max. 1 v. M. Marcellus 111. Coss. creati sunt, verba facit: Lictores, inquit, ad eum accedere Consul iussit, & quia in Urbem non inierat, protinus in campum ex itinere profectus, admonuit cum securibus sibi fascēs præferri. Hac tamen de re in Iulia de maritandis ordinib. scripsimus. Ad Valerium redeo. Et idem Dionysius ait eundem Consulem tulisse, vt ne quis magistratum Romæ gereret, quem non a populo suscepisset. quod si fieret, capitali pœna vindicaretur. & qui illum occidisset, ei impune esset. Altera lex fuit, vt si quis magistratus ciuem Romanum interficere, verberib. cedere, aut multam ei indicere vellet; liceret ciui ad populum prouocare, neq. posse eum magistratum antequam suffragia lata essent, prouocantem malo quoquam adficere. Hæ leges a Plutarcho quoq. referuntur, qui eadem illa de securibus, obscurius tamen, tradit. Pomponius autem noster lib. sing. enchiridij ita scribit: Exactis deinde Regib. Consules constituti sunt duo; qui tamen ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, vt ab eis prouocatio esset; neve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi. solum relictum est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. Sed & idem Liuius lib. x. ait M. Valerium, qui cum Q. Appuleio Consul fuit, hanc eandem legem iam tertio ab eadem familia latam post Reges exactos, tulisse diligentius sanctam. Causam renouandæ fuisse Liuius suspicatur, quod plus paucorum opes, quam libertas plebis poterant. Tres autem Valerij fuerunt, ni fallor; P. Valerius Poplicola, de quo

lib. p. exactis.
ij. de orig. iur.

de quo agebamus; L. Valerius Potitus, qui Consul cum M. Horatio fuit, cum Decemuiris sublati Horatia lex accepta est; & hic M. Valerius. Addit Liuius, Porcia lege, quæ sola pro tergo ciuium lata esse videretur, graui pœna si quis verberasset, necassetve ciuem Romanum sanciri: hæc Valeria, cum eum qui prouocasset, virgis cædi, securiq. necari vetuisset; si quis aduersus ea fecisset, nihil ultra, quam improbe factum adiecit. id, inquit, qui tunc pudor hominum erat, visum vinculum satis validum legis, nunc vix seruo ita minetur quisquam. Ex his omnibus apparet lege hac, quæ de prouocatione lata est, consultum populo; vt ne quis a magistratu necari aut verberib. adfici posset, cui prouocatio negaretur. Sed & Vlpianus lib. vii. de officio Proconsulis scribit lege Iulia de vi publica teneri eos qui cum imperium potestatemve haberent, ciuem Ro. aduersus prouocationem neauerint, verberauerint, aut quo alio malo coercuerint. Clodius quoq. in eo priuilegio, quo Ciceronem Vrbe expulit, ita scripsit, vt qui ciuem Ro. indemnatum interemisset, ei aqua & igni interdiceretur. quod Paterculus scribit. Relictum tamen Consulib. est, vt multam indicare possent, quinq. boum, ouium duarum, vt Plutarchus refert. Cuius multæ æstimatio fuit ouis decussi, bos centussi, vt in Tarpeia Aeternia dictum est. sic enim placet asses pro obolis ex Gellio & Pompeio accipere. Illam vero de tyranno legem, quam ex Liuiio lib. ii. retulimus, ita conscriptam esse Plutarchus ait, vt fas esset tyrannidem appetentem indemnatum occidere; occisorem crimine liberandum, si illius conatus probauisset. Hac lege Sp. Cassius, Sp. Melius, M. Manlius, & fortasse C. Cæsar pœnas dederunt. Quamquam Sp. Melius a Magistro equitum C. Sernilio Ahala, quod venire ad Dictatorem recusasset, interfectus est indemnatus, Cassius & Manlius ante damnati. Idem Plutarchus alias Poplicolæ leges enumerat. Nam & ciuium vectigalia sustulisse, & pecuniam publicam commissam Quæstoribus in æde Saturni collocasse lege perlata scribit. Valeria quoq. lex appellatur, quam L. Valerius Flaccus Interrex tulit, vt quidquid L. Cornelius Sylla fecisset, id ratum esset, vt Cicero in Agraria iii. & Appianus lib. i. bellor. ciuili-
lium

l. lege Iulia .i.
ad l. Iul. de
vi pub.

Plutarch. in
Poplic.

II.

lium scribunt. De hac lib. 1. de legib. Cicero ait: Si xxx. illi Athenis tyranni leges imponere voluissent, aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco eæ iustæ haberentur? nihilo credo magis illa, quam Interrex noster tulit: vt Dictator quem vellet ciuium indicta causa (vel vt in veteri libro est, vindictæ causa) impune posset occidere. Dictator autem Sylla intelligitur, quod victis Marianis partib. se Dictatorem dici curauerit perpetuum. Idem Cicero pro Sex. Roscio, & in eadem illa Agraria lege, Valeriam cum Cornelijs coniungit, vt in Cornelia diximus; propterea quod hac lege acta Syllæ confirmarentur. Velleius Paterculus lib. 11. historiar. scribit Valerium Flaccum, qui in Cōsulatu Mario VII. Consuli suffectus est, tulisse, vt creditorib. quædrans solueretur, quam is turpissimam legem appellat.

V A R I A.

HAEC lex de maiestate ab Asconio in Corneliana dicitur, & vt idem in oratione pro Scauro scribit, lata est a Q. Vario Tr. Pl. cum Italico bello exorto propter negatam socijs ciuitatem nobilitas in inuidia esset. Qua lege quærebatur de his, quor. ope consiliove socij contra Po. Ro. arma sumpsisent. De hac Cicero lib. 11. Tusculanar. quæstionum: Genu mehercule, inquit, M. Antonium vidi, cum contente ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. Hunc Asconius Hispanum, Valerius lib. VIII. Hybridam, propter obscurum ius ciuitatis, esse appellatum scribit. Hybridæ autem Plinius lib. VIII. suæ esse dictos ait ex domesticis & feris natos, quod C. Antonio Ciceronis collegæ cognomen fuisse scribit. Notum quoq. est Horatij carmen:

Lib. i. Serm.
Saty. vij.

*Proscripti Regis Rupili pus, atq. venenum
Hybrida quo pacto sit Persius vltus, opinor
Omnib. & lippis notum, & tonsorib. esse.*

Quo loco Acron aquilas quoq. ex vulture & aquila ita appellari scribit, item canes ex venaticis & gregarijs natos. Omne itaq. mixtum & semiferum, vt poetæ loquuntur, genus hoc nomine appellabant παρά τῆς ὕβριος, vt arbitror. Illud Vario huic accidit percommode, vt qui tam multos

multos sua lege vexarit, in quib. M. Scaurum principem ciuitatis, eadem ipse lege fuerit damnatus. Quod præter Valerium Cicero in Bruto scribit. Nam cum ipse in
 7 forum venit, exercebatur, inquit, vna lege iudicium Varia,
 7 ceteris propter bellum intermissis. & postea: Iam conse-
 7 quente anno Q. Varius sua lege damnatus excefferat:
 7 ego autem iuris ciuilis studio multum operæ dabam Q.
 7 Scæuolæ P. F.

V A T I N I A .

P V A T I N I U S Tribunus Pl. fuit C. Cæsare M. Bibulo Coss. per quem Cæsar multa, quæ concupiuerat, effecit. Exstat Ciceronis oratio in Vatinium, qui testis aduersus P. Sextium fuit, in qua totus Cæsaris Consularis exagitur. Eius lex fuit de alternis consilijs reiciendis, cuius legis beneficio C. Antonius Ciceronis collega exclusus esse dicitur. Quæ autem appellentur alterna consilia non facile dixerim. Sed arbitror ad consilia iudicum referri, vt alternos consiliarios actori & reo reicere liceret. Namq. Asconius in Verrinis scribit, cum de crimine aliquo quæreretur, cui Prætor aliquis præpositus erat; veluti repetundar. ambitus, maiestatis; sortito ex his ordinibus, quib. iudicia erant commissa, iudices educebantur: e quib. accusatori ac reo reicere licebat, si quos iniquos putarent; reiectis iudicib. alios in eorum locum Prætor subfortiebatur. Huius vero alternæ reiectionis mentio fieri videtur in Planciana. Vatinia alterius legis apud Suetonium fit mentio, qua Cæsar Galliam Cisalpinam & Illyricum accepit, deinde a Senatu Galliam Togatam.

II.

Sed & rogationis Vatinia, qua coloniam Nouocorum deduxit. Scribit Paterculus in hoc Vatinio deformitatem corporis cum ingenij turpitudine decertasse, adeo vt animus eius dignissimo domicilio inclusus videretur. Qua de re alij scripserunt.

III.

V E C T I B V L I C I A .

R E F E R T V R hæc lex in constitutione quadam Diocletiani sub titulo De seruis Reip. manumittendis, eius tamen legis sententia ignoratur. Tantum enim dicitur

I. ult. C. de Test.
 Reip. man.

Li. D. de man.
quæ ser.

I. vn. de liber.
vniu.
I. omnibus, ad
S. C. Treb.
I. hereditatis.
C. de her. inst.

citur seruum quendam secundum hanc Vectibulici legem, cuius potestas Senatusconsulto, Iuuentio Celso iterum & Neratio Marcello Coss. facto, ad prouincias porrecta est, ciuitatem Romanam consecutum esse. Consules autem hi sub Hadriano fuerunt. Itaq. ea lex antiquior fuit, quæ fortasse municipijs quæ in Italia erant, concessum fuit vt seruos publicos manumittere possent. Postea id ius ad prouincias porrectum est, item ad collegia ex constitutione Diui Marci. Sed & vt hereditates libertorum & extraneorum capere ex testamento, atq. ab intestato, recta via, ac per fideicommissum principes possent, Senatusconsulto Aproniano atq. alijs opus fuit, vt Vlpianus lib. xlix. ad edictum, Paulus lib. singulari de Senatusconsultis scribunt. Dubitationem autem faciebat, quod municipia ipsa consentire non posse dicerentur, vt idem Vlpianus scribit.

VELLEA, siue VELLEIA. Quærenda in Iunijs legibus est.

V I C E S I M A.

Epist. xvj.

II.

IN Manilia lege dictum est ex Liui lib. vii. Cn. Manilius Consullem in castris legem tulisse de Vicesima eorum qui manumitterentur, cuius legis patres auctores fuerunt, quia ea lege haud paruum vectigal inopi arario additum esset. modus tamen legis ferendæ a Tribuno notatus est. Hanc vicesimam fortasse Cicero lib. ii. ad Atticum indicat: Portorijs, inquit, Italiae sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam? quæ mihi videtur vna conciuncula, clamore pedisequorum nostrorum esse peritura. Tacitus tamen lib. xiii. scribit Nerone iterum & L. Pisone Coss. vectigal quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum specie magis, quam vi. Quia cum venditor pendere iuberetur, in partem pretij emptoribus accrescebat. Lex autem Vicesima hereditatum, vel vt in Tuscis libris est, hereditatium, Augusti Imp. fuit, quæ vicesima pars hereditatum & donationum causa mortis in ærarium deferri iubebatur, exceptis proximis cognatis, & pauperibus personis. Hæc lex lata est Aemilio Lepido
L. Arrun-

L. Arruntio Coss. vt Dion lib. l. v. scribit, cum ærarium ob sumptus militares esset exhaustum, neq. aliud vectigalis genus melius esset excogitatum. Sed & id aliquando in vsu fuisse Augustus dicebat in Cæsaris libris reperiri. Plinius vero in Panegyrico Traiano dicto vicesimam tolerabile quidem tributum, & facile hereditatibus dumtaxat extraneis; sed domesticis graue fuisse dicit. Itaq. veteribus ciuib. Romanis, qui sanguine, gentilitate, & sacrorum societate coniuncti essent, remissa vicesima est. At hi qui ex Latio, hoc est, ex Latinis erant, aut Latini iuris, vt arbitror, aut alias beneficio principis ciuitatem Rom. essent consecuti, nisi cognationis iura impetrassent, vicesimam soluébant. Nerua tamen sanxit, vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis ad matrem peruenisset, etiam si cognationum iura non impetrassent cum ciuitate, eius vicesimam ne darent. In paternis quoq. bonis filio, si in eius potestate fuisset, eadem immunitas fuit. Addidit Traianus, idem in patre seruandum, vt ex filij bonis vicesimam non solueret. Sed & vt filij, qui in potestate non essent, immunes essent, quod Nerua exceperat. In sororis etiam bonis fratrem, in fratris sororem, auum & auiam in nepotis ac neptis, & contra, immunes esse voluit. His quoq. quibus per Latium ciuitas Ro. patuisset, idem indulgit, omnibusq. inter se cognationum iura commisit; quod a principib. impetrari solebat. Iam vero summa addita est, intra quam vicesima non solueretur. & vt qui ex his causis vicesimam deberet, inondum tamen intulisset, eam minime solueret. Ex his omnib. apparet, vicesimam magnarum hereditatum ab extraneis hereditatibus quibuscumq. solui, item a nouis ciuib. qui non patris, matris, aui, auia, fratris, sororis, filij, filia, nepotis, neptis hereditatem consecuti essent. Hæ sunt decem personæ, quib. quinto loco bonor. possessio dabatur, vt extraneo manumissori præferrentur, vt Iustinianus lib. i. i. Institution. scribit. Apparet etiam, vt supra dictum est, ex Augusti lege & Traiani edicto minores hereditates vicesimam non soluisse. sed & vt vicesima recte deduceretur, æstimatio fiebat hereditatis, vt Aemilius Macer scribit lib. i. i. ad legem Vicesimam hereditarium: quod non male Tribonianus ad Falcidiam retulit.

D d Verba

Inst. de bon.
pos. p. sunt au-
tem. & p. quæ
autem.

l. hereditatū,
al. computa-
tioni. ad l.
Falc.

l. funeris. de
religio.
In Panegyrico.

l. vit. C. de ed.
D. Had. tol.

l. ij. p. ex his.
de orig. iur.

l. nulli. de
transa.

l. si mutus. de
testa.

l. mille passus.
de verb. sign.

Verba autem Macri, vt lib. i. Emendationum diximus, ita scribenda sunt: Computationi in alimentis faciendæ hanc formam esse Vlpianus scribit, vt a prima ætate vsq. ad annum vicesimum quantitas alimentor. triginta annorum computetur, &c. Deducebantur tamen prius, vt arbitror, funeris sumptus, de quib. idem Macer scribit lib. i. & Plinius id significare videtur his verbis: Carebit, inquit, onere vicesimæ parua & exilis hereditas; &, si ita gratus heres volet, tota sepulchro, tota funeri seruiet; nemo obseruator, nemo castigatorem adfistet. Quamuis ea illo quoq. referri possint, vt ad pauperis funus pertineant. Addit Paulus lib. i v. sententiar. titulo de Vicesima, testamentum legem statim post mortem testatoris aperiri voluisse: ideoq. a præsentib. intra triduum, aut quinq. dies, ab absentib. cum superuenerint, intra totidem dies, licet sit rescriptis variatum, esse aperiendas tabulas. Neq. enim, inquit, oportet testamentum heredib. & legatarijs, aut libertatib. ultra quam necessarium vectigali est, moram fieri. Ea vero de causa D. Hadrianus, qui Traiano successit, edicto hanc totam tabular. inspectionem & in rem missionem constituit, quod edictum occasione vicesimæ introductum, quia ipsa quoq. vicesima sublata esset, Iustinianus abrogauit. De eadem lege M. Antoninus philosophus rescripsit; item Ofilius iurisconsultus de legib. vicesimæ primus conscripsisse dicitur, qui edictum quoq. primus diligenter composuit, vt Pomponius scribit, & Alciatus noster notat lib. i i i. Dispunctionum. Aemilius vero Macer ~~scripsit~~ libros duos conscripsit, quos ad legem Vicesimam hereditarium appellari in Digestis reperimus. Etenim præter ea quæ antea retulimus, ex lib. i. illa verba referuntur: Nulli procuratorum principis inconsulto principe transigere licet. Quod ad vicesimam, quam procuratores exigebant, arbitror pertinere. Item alio loco: Si mutus, aut surdus vt liceret sibi testamentum facere, a principe impetrauerit, valet testamentum. Et quod lib. i v. Emendationum interpretati sumus, Mille passus non a miliario vrbs, sed a continentib. ædificijs numerandi sunt. Eius autem miliarij aurei mentionem fieri, præter ea quæ tum diximus, reperimus apud Dionem lib. l i v. Namq. ait Augustum M. Appuleio

leio P. Silio Coss. cum viarum publicarum curam sum-
pisset, quæ Romam ducunt, miliarium constituiſſe. In
Zenonis quoq. Græca constitutione, quæ sub titulo de
ædificijs priuatis desideratur, & miliarij, & Capitolij in
noua Roma (ita enim Byzantium est appellatum) men-
tio fit. Vetat enim inter columnas, quæ in publicis por-
ticib. a miliario ad Capitolium sunt, ædificari latius pe-
dib. sex, altius autem septem. Sed hæc aliquando plenius.

l. ult. C. de æd.
priua.

† VISCELLIA.

al. VISELLIA.

EXSTAT lib. IX. Constitutionum Diocletiani constitu-
tio in hæc verba: Imp. Diocletianus & Maximianus
AA. Baccho. Lex Viscellia libertinæ condicionis homi-
nes persequitur, si ea quæ ingenuorum sunt, circa hono-
res & dignitates ausi fuerint attentare, vel Decurionatum
arripere: nisi iure aureor. anulor. impetrato a principe
sustineantur. Tunc enim quoad viuunt, imaginem, non
statum ingenuitatis obtinent: & sine periculo ingenuor.
etiam officia peragunt publica. Additur illud, quod alio
quoq. loco scriptum est: Qui autem libertinus se dicit in-
genuum, tam de operis ciuilitate, quam etiam ex lege Vi-
scellia criminaliter poterit perurgeti. In curiam autem
se immiscens, damno quidem cum infamia afficitur; mu-
nerib. vero personalib. in patria patroni, quæ congruunt
huiusmodi hominibus, singulos pro virib. attributos es-
se non dubium est. Meminit huius legis Vlpianus in frag-
mentis tit. III. Quo vero tempore lata sit, plane ignoro:
sed cum omnib. libertis ius anulor. ex Nouella LXXIV.
ab Iustiniano datum sit, non magnam habet vtilitatem.

l. vn. C. ad l.
Visce.

l. vn. C. quan-
do ciu. actio.
l. vn. viciu ciui.
in C. Theod.

Auth. vt lib. de
cete. in fine.

VOCONIA.

VOLUMNIAM quidam appellant, decepti mendoso
Flori libro epitome XLII. Quinctus, inquit, Volu-
mnus Saxa Tr. Pl. legem tulit, ne quis heredem mulie-
rem institueret. Suasit legem M. Cato, exstatq. eius ora-
tio. Idem tamen Cato apud Ciceronem Cæpione & Phi-
lippo iterum Coss. se annos quinq. & sexaginta natum
Voconiam legem magna voce, bonisq. laterib. suasisse
refert. Apud Gellium quoq. lib. xvii. Marci Catonis
verba referuntur hæc, quibus, cum legem Voconiam sua-
deret,

Cic. in Catone

cap. vj.

D d 2 deret,

deret, vsus est. Principio, inquit, nobis mulier magnam dorem attulit. tum magnam pecuniam recipit, quam in viri potestate non committit; eam pecuniam viro dat mutuam: postea vbi irata facta est, seruum recepticium sectari atq. flagitare virum iubet. Recepticium seruum recte Gellius interpretatur, qui receptus esset cum dote[m] dabat, vt apud Plautum in Trinumm[o]:

Posciculum hoc recepit, cum ades vendidit.

Et apud Ciceronem lib. II. de Oratore: Dicet te cum ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. Et in Topicis: Liberales venditores solent, cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis; concedere tamen aliquid emptori, quod ornandi causa apte & loco positum esse videatur. Recipere autem his locis pro excipere vsurpatur. Nam eadem de re Vlpianus lib. x x x I I. ad edictum ita scribit: Si ruta & cæsa excipiantur in venditione; ea placuit esse ruta, quæ eruta sunt, vt harena; cæsa, vt arbores cæsas. Sic Paulus lib. I V. epitomarum Alfeni: Qui fundum, inquit, vendidit, pomum recepit: nuces, & ficos, & vnas dumtaxat duracinas recepta videri. Et Caius lib. V I I I. ad edictum prouinciale: Sed & dos, inquit, quam quis in mortem mulieris a marito stipulatur, capitur sane mortis causa: cuius generis dotes recepticiæ vocantur. Quæ verba non sine mendo circumferuntur. Recepticia autem dos hoc loco dicitur, quæ data quidem est; tamen receptum fuit, vt post mortem redderetur. Recepticia quoq. actio appellabatur, quæ nunc constitutæ pecuniæ dicitur, quod ab alia huius verbi significatione descendit. Sed vt ad Voconiam reuertamur, eam ex Gellio & Cicerone cognoscimus a M. Catone maiore fuisse defensam contra mulierum impotentiam; quæ[m] Oppiæ quoq. legis acrem defensorem fuisse aduersus earundem sumptus, alio loco retulimus. Et Q. Voconij nomen in Corneliâ pro Balbo reperitur. Tulit, inquit Cicero, apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis; tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus, quas Latini voluerunt, ascuerunt. Idem tamen in Prætura urbana eundem C. Voconium appellat, nisi sit mendum. Voconia, inquit, lex te videlicet delectabat; imitatus esses ipsum illum C. Voconium, qui lege

I. fundi. p. si
ruta. de actû.
empt.

I. qui fundum.
de ver. sign.

I. mortis cau-
sa capitur. p.
sine donatio-
ne. de mor.
cau. don.

Vlpia, in frag-
mentis tit. Vj.

7 lege sua hereditatem ademit nulli neq. virgini, neq. mu-
 7 lieri: sanxit in posterum, qui post eos Censores census ef-
 7 fet (A. Postumium, & Q. Fulvium Censores intelligit) ne
 7 quis heredem virginem, neve mulierem faceret. Que-
 ritur autem Cicero Verrem in Prætura urbana edixisse,
 vt qui heredem fecisset mulierem post legem Voconiam,
 secundum eius testamenti tabulas bonorum possessio
 non daretur. Qua in re duo sunt quæ reprehendit, quod
 census tantum lege comprehenderetur, & quod testamen-
 ta ante edictum facta edicto continerentur. Censum au-
 tem eum esse oportebat, quem pecuniosum Asconius in-
 terpretatur, & qui centum millia professione detulisset.
 Erat enim prima eorum classis, qui centum millib. æris
 censerentur; vt ex Liviø & Dionysio in Duodecim scri-
 bemus. Quamobrem quod Dion ait lib. LVII. Augustum
 quibusdam mulierib. concessisse, vt supra xxv. millia
 hereditatis nomine contra legem Voconiam capere pos-
 sent: id ita interpretor, vt xxv. millia sestertiorum num-
 morum intellexerit. Quod nostram opinionem de se-
 stertio quattuor assib. æstimando, vt lib. III. Emendatio-
 num scripsimus, confirmare videtur. Sed & ex eodem
 Dionis & Ciceronis loco elicere possumus ad mulieres
 fortasse referri, quæ de his qui partem capere possunt, in
 Digestis inveniuntur. Terentius Clemens libro quarto
 7 ad legem Iuliam & Papiam: Si quis solidum a lege cape-
 7 re non possit, & ex assè sit institutus ab eo qui soluendo
 7 non est: Iulianus ex assè eum heredem esse respondit. Le-
 7 gi enim locum non esse in ea hereditate quæ soluendo
 7 non est. Idem eodem libro: Si is qui ex bonis testatoris
 7 solidum capere non possit, substitutus sit ab eo impube-
 7 ri filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi a pupillo ca-
 7 piat. Sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, vt
 7 ex bonis quæ testatoris fuerant, amplius capere non pos-
 7 sit. Idem lib. xvi. Si seruus eius qui capere non potest,
 7 heres instituitur; & ante quam iussu domini adeat here-
 7 ditatem, manumissus, alienatusve sit, & nihil in frau-
 7 dem legis factum esset; ipse admittitur ad hereditatem.
 7 Sed & si partem capere possit dominus eius, eadem di-
 7 cenda sunt de parte, quam ille capere non potest. Nihil
 7 enim interest, de vniuerso quærat quod capere non
 possit,

l. si quis soli-
 dum. de her.
 inst.

l. si is qui. de
 vulg.

l. si seruus eius.
 de adq. her.

l. cogi. p. hi
qui. ad S. C.
Trebell.

possit, an de portione. Vlpianus lib. iv. fideicommissorum: Hi, qui solidum capere non possunt, ex asse heredes instituti, & rogati restituere solidum; adire hereditatem, & restituere cogentur: cum nihil oneris apud eos remansurum sit. Omnib. his locis atq. alijs, quæ in Pandectis reperiuntur, solent Accursiani existimare, iurisperitos sensisse de naturalib. filijs, aut de secundis vxoribus, aut de alijs personis, quæ ex recentib. constitutionib. solidum non capiunt. Mihi magis placet, vt ea ad legem Voconiam referantur, quæ mulieres ex asse heredes institui a locupletib. vetabat. Idem fortasse dicendum esset de his qui ciues Romani non erant, quos heredes instituere, vt in Iunia Norbana diximus, non licebat; quod fideicommissis introducendis, vt Theophilum dixisse retulimus, occasionem dedit. Fieri etiam potest, vt ad decumam, quæ ex hereditate orbi coniugis deducebatur, pertinerent ex lege Papia, aut etiam ad vicesimam ex lege Vicesima hereditatum. Quamquam magis crediderim ad Voconiam pertinere, aut ad aliam legem, quæ fortasse Iulia de maritandis ordinib. aut Papia fuit, vt ex illorum capitum inscriptione, quæ antea retulimus, suspicamur: si modo aliquo earum legum capite prohiberetur aliquib. ex asse hereditatem consequi, aut certæ quantitatis summam ex testamento accipere. Hæc tamen, vt cetera omnia, doctorum virorum ingenijs subiicimus. Illud certum est M. Tullij tempore, quasi tacita quædam fideicommissa in fraudem huius legis in vsu fuisse. & quod maxime ad hunc locum pertinet, libro secundo de Finib. lege Voconia certam partem filix relinqui posse significat. P. enim Sextilius Rufus ad amicos referebat se esse heredem Q. Fadio Gallo, cuius in testamento scriptum esset; se ab eo rogatum, vt omnis hereditas ad filiam perueniret. Id Sextilius factum negabat; addebat etiam se in legem Voconiam iuratum contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. eorum nemo censuit plus Fadiæ dandum, quam posset ad eam lege Voconia peruenire. Tenuitq. permagnam Sextilius hereditatem. hæc Cicero. & paulo post: Si te, inquit, amicus tuus moriens rogauerit, vt hereditatem reddas suæ filix, nec vsquam id scripserit, vt scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit: quid facies? tu qui-

7 tu quidem reddes. vt Sex. Peducaeus, qui cum sciret ne-
 7 mo eum rogatum a C. Plotio equite Ro. splendido Nur-
 7 fino, vltro ad mulierem venit, eiq. nihil opinanti viri
 7 mandatum exposuit, hereditatemq. reddidit. In his au-
 tem duob. exemplis Ciceronis animaduertendum est, al-
 tero de filia, de vxore altero actum esse. Lex enim virgi-
 nem, vel mulierem ab eo qui census esset, institui here-
 dem vetabat, vt ex Cicerone in Prætura vrba retuli-
 mus. Quamobrem huc quoq. pertinet, quod (Quincti-
 lianus lib. ix. institutionum scribit accidisse sibi, vt ream
 tueretur, quæ subiicisse dicebatur marito testamentum,
 & dicebatur chiographum marito expirante heredibus
 dedisse; quod verum, inquit, erat. Nam quia per leges
 institui vxor non poterat heres; id fuerat actum, vt ad
 eam bona per hoc tacitum fideicommissum peruenirent.
 Addit illud, quod in nostram quoq. sententiam facere
 videtur, caput quidem quæri facile erat, si hoc diceremus
 palam, sed per se deperibat hereditas. Ita ergo, inquit,
 fuit nobis agendum, vt iudices illud intelligerent factum,
 delatores non possent apprehendere, vt dictum. Quod
 ea de causa dictum est, quoniam delatores deferre sole-
 bant, quæ ad fiscum Principis pertinerent; in quib. erant,
 quæ tacito fideicommissio his qui capere non poterant,
 7 relinquebantur. Callistratus lib. i. de iure fisci: Varia
 7 causæ sunt, inquit, ex quib. nuntiatio ad fiscum fieri so-
 7 let. Aut enim se quis quod tacite relictum est profite-
 7 tur capere non posse, vel ab alio præuentus defertur, vel
 7 quod mors ab heredibus non vindicatur, vel quod indi-
 7 gnus quis heres nuntiatur. Paulus lib. vii. ad legem Iu-
 7 liam & Papiam: Diui fratres rescripserunt heredes eo-
 7 rum, quib. tacitum fideicommissum relictum est, ita de-
 7 mum ex beneficio Traiani deferre se posse, si is, cui da-
 7 tum fuerat, morte præuentus esset. & alij alijs locis. Huc
 7 accedit, quod Paulus ait lib. i v. sententiarum; Feminae ad
 7 hereditates legitimas vltra consanguineas & sorores non
 7 admittuntur, idq. iure ciuili, idest, Voconia rogatione
 7 videtur effectum. Ceterum lex xii. Tab. nulla discretio-
 7 ne sexus cognatos admittit. Ex quibus verbis cognosci-
 mus ex hac lege manasse, quod Iustinianus non vno in
 loco queritur post xii. Tabulas feminas exceptis filiabus
 & sororibus.

l. i. de iure
fisci.

l. edicto. p. l. iij.
diui. eo.

II.
Tit. viij.
al. successio-
nes.

l. lege xij. Tab.
C. de legi. her.
Instit. de leg.
adgn. suc. p.
ceterum.

cap. i.

cap. xxi.

III.
Instit. de lege
Falc. in princ.

& sororib. consanguineis esse nouis legibus, quam me-
diam iuris prudentiam appellat, legitima successione ex-
clusas. Quamuis hac quoq. in parte Voconia legi de-
rogatum est Iustiniani constitutione, ante quem Præto-
res eis subuenerant data bonorum possessione, quæ vnde
proximi cognati appellatur. Quamobrem quod Gellius
lib. xx. scribit nihil vtilius fuisse plebiscito Voconio de
coercendis mulierum hereditatibus, oblitteratum tamen
esse, opertumq. ciuitatis opulentia; existimo eum ad Præ-
torum edicta respexisse. Fieri tamen potest, vt iam tum
tota lex in vsu esse desierit. De qua Aurelius Augustinus
lib. iij. de ciuitate Dei inter primum & secundum Pu-
nicum bellum scribit Voconiam esse latam, ne quis here-
dem feminam faceret, ne vnica; quidem filiam. Qua le-
ge quid, inquit, iniquius dici aut cogitari possit ignoro. 4
Hæc itaq. iniquitas effecit, vt lex abrogaretur vel mori-
bus, vel scriptis legibus. Aliud caput est, cuius ab Iu-
stiniano mentio fit lib. ij. Institutionum. Nam cum le-
ge xij. Tab. latissima potestas data esset vel totum patri-
monium legatis erogare; & recusarent heredes pro nullo
aut minimo lucro hereditatem adire: lex Furia, & lex Vo-
conia latæ sunt, quarum altera, vt Theophilus scribit, cer-
tam quantitatem singula legata excedere prohibebatur;
altera plus vni legatario relinquere, quam quantum apud
heredes maneret, non licebat. De Furia alio loco scripsi-
mus; Voconia eam fuisse sanctionem Cicero locuples ef-
se testis potest in eadem illa Prætura urbana. Nam cum
reprehenderet, quod ad ante facta testamenta edictum
porrexisset his verbis: Si quis feminam heredem ab A. 4
Postumio Q. Fulvio Censorib. postve ea fecit, fecerit: 4
nec petitionem, nec possessionem dabo. Quæ verba ad 4
priorem partem Voconia legis pertinebant. Quod si 4
plus, inquit, legarit, quam ad heredem, heredes ve per- 4
ueniat; quod per legem Voconiam ei qui census non sit, 4
licet; cur hoc cum in eodem genere sit, non caues? Ex quo 4
apparet recte Theophilum Voconiam interpretatum fuis-
se, nisi quod de censo additur a Cicerone. Sed cum Fal-
cidia lege plenius consultum sit, heredibus scriptis; hac
quoq. in parte Voconia cessat.

LEGES

L E G E S X I I.

TABVLARVM.

~~~~~



EQVITVR vt de duodecim Tabulis vī-  
 deamus. Et quoniam hęc res nuper a do-  
 ctis aliquot viris satis diligenter tractata  
 est; nisi ab eis multis de causis, neq. vt ar-  
 bitror, contemnendis, longe dissentirem;  
 ad eor. libros lectores allegarem. Sed quo-  
 niam simplicis veritatis studiosus amatorq. sum; verba le-  
 gum nostris temporib. efficta, aut ex Ciceronis legibus  
 sumpta repudiaui. Et duodecim Tabular. leges, quas no-  
 bis temporum iniuria abstulerat, quantum ex veterum  
 monumentis colligere potuimus, qua in re horum quoq.  
 doctorum virorum libris adiuti sumus; eas, inquam, le-  
 ges, aut ear. sententiam magna ex parte in hunc locum  
 contulimus. Ciceronis vero leges xii. Tabular. non es-  
 se, minime dubitandum foret, nisi animaduertissem do-  
 ctissimos viros id scriptis mandasse. Aduersus quos Ci-  
 ceronem ipsum constituam. Cuius illud institutum fuit,  
 vt cum sex libros de optimo genere Reip. scripsisset; &  
 animaduertisset Platonem de Rep. & de legib. scripsisse,  
 ad eius imitationem eas leges conscriberet, quibus opti-  
 mus ille Reip. status vteretur. Leges autem veterib. verbis  
 finxit, vt haberent ex ipsa verbor. vetustate nonnihil maio-  
 ris auctoritatis. Ita enim is libro ii. scribit: Et quoniam  
 & locus & sermo familiaris est legum, legis vocem pro-  
 ponam. Sunt enim certa legum verba, neq. ita prisca, vt  
 in veterib. his, Sacratissq. legibus, & tamen quo plus au-  
 thoritatis habeant, paulo antiquiora, quàm hic sermo est.  
 eum morem igitur cum breuitate, si potero, consequar.  
 Hoc est quod optimos illos viros decepit, item illud  
 quod post legem de religione latam scribit. Nam cum At-  
 ticus diceret non multum eam religionum constitutio-  
 nem discrepare a legib. Numæ, & a Romanor. moribus;  
 tum Cicero, An censes, inquit, cum in illis de Rep. libris  
 persuadere videatur Africanus omnium rer. publicarum  
 Ec nostram

nostram illam veterem fuisse optimam; non necesse esse optimæ Reipub. leges dare consentaneas? Quæ cum ille probasset, Ergo ad ea, inquit, expectate leges, quæ genus illud optimum Reip. contineant. Et si quæ forte a me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Rep. nec fuerint; tamen erant fere in more maiorum, qui tum ut lex valebat. Quib. verbis ostendit Cicero se in legib. ferendis secutum esse veteres leges omnes, quæ ab initio Urbis ad eam diem optimis Reip. temporib. essent constitutæ, item maiorum morem, neq. de Duodecim solis sensisse. Quod vel ex eo apparet, quod de funerib. & sepulchris ipse refert se ex illis legib. sumpsisse, atq. etiam de privilegijs libro tertio. Quid enim opus erat vnum atq. alterum caput referre, si omnia essent ex illis legib. accepta? Iam vero quæ de Prætoribus, Aedilib. curulibus, de auro atq. argento signando, de annalibus legibus, & de plerisque alijs rebus quæ post Duodecim fuerunt; addita ea a Cicerone fuisse nemo negauerit. Quamobrem non magis ea XII. Tabular. esse credendum est, quàm quæ Riuallius ingenij ostentatione vsus effinxit. Cuius audaciæ Crinitus, ut opinor, occasio fuit, quem secuti aliquando fuerunt Budæus & Alciatus noster, atq. alij non pauci, quorum omnium æmulari negligentiam mallem, quam aliorum obscuram diligentiam, ut Terentius ait; nisi apertissimis, ut mihi videtur, testimonijs veritatem occultari deprehendissem. Quod si quis altera, aut vtrâq. in re me falli cognouerit, aut etiam multo plura ex alijs libris addi posse animaduernerit; ea aut nobiscum, aut cum omnib. qui his studijs tenentur, communicet. Tantum enim abest ut scripta nostra, iure præsertim, reprehendi moleste feramus, ut maximam a nobis gratiam inierit, qui nos aliqua in re doctiores effecerit. Sed ad XII. Tabulas veniamus, in quib. referendis Institutionum Iustiniani ordinem sequar: veteresq. scriptores nominatim proferam, ut in ceteris soleo, qui ear. faciant mentionem. Et quoniam de his legib. dicere aggredior, prætereundum non est præclarum M. Ciceronis testimonium, qui lib. I. de Oratore ita scribit: Fremant omnes licet, dicam quod sentio. bibliothecas mehercule omnium philosophorum vnus mihi videtur XII. Tab. libellus, si quis legum fontes & capi-



ta viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis vbertate su-  
perare. Idem lib. II. de legib. pueros Romanos discere  
solitos ait Duodecim, vt carmen necessarium. Quæ verba  
ita quidam interpretantur, vt existiment Ciceronem si-  
gnificasse versibus duodecim Tabulas esse scriptas, quod  
ipse non probo. Neq. enim arbitror tantum otij Decem-  
uiris fuisse, neq. ita excoluisse veteres poesim, vt legum  
verbis numeros adderent. Namq. vt idem Cicero in Bru-  
to, & lib. I. Tusculanar. quæstionum scribit, ccccx. an-  
no post Romam conditam C. Claudio Cæci F. & M. Tu-  
ditano Coss. Liuius Andronicus primus fabulam do-  
cuit. Gellius tamen, quem alij sequuntur, lib. xvi. cen-  
tum annos illi numero addit. ex quo tempore constat  
versus in pretio fuisse: cum tamen has leges trecentesi-  
mo anno scriptas esse tradatur. Huc accedit, quod Cice-  
ro lib. I. Tusculanar. quæstionum ait. Nam cum cupe-  
ret demonstrare veteres vocum sonis & carminibus dele-  
ctatos; legem fuisse in Duodecim refert, qua prohibeba-  
tur carmen fieri in alterius iniuriam. Etenim si ipsa le-  
gum verba ita composita fuissent, satis erat legum car-  
men referre. Sed & ipsum carminis verbum non semper  
poetarum versus significat, vt apud Liuium lib. I. horren-  
di carminis lex, & Tarquinij cruciatus carmina apud Ci-  
ceronem in Rabiriana, item formulæ iurisperitorum,  
pro L. Muræna, atq. alia id genus apud Liuium, & cete-  
ros, qui quæ conceptis verbis atq. compositis dicuntur,  
ita appellasse videntur. De Decemuiris vero qui fuerint,  
& quo pacto ceteris magistratib. se abdicantib. constitu-  
ti sint, de legatis quoq. in Græciam missis, de decem ta-  
bulis, quas illinc ex Solonis & Lycurgi legib. attulerunt,  
de duab. tabulis adiectis ab iisdem Decemuiris, altero an-  
no atq. etiam tertio potestatem sibi ex Appij Claudij frau-  
de usurpantibus, de eiusdem Appij libidine, quæ seditio-  
ni causam dedit, Verginia a patre cæsa; & de Decemuiris  
sublatis Pomponius lib. sing. enchiridij, Liuius lib. III.  
& Dionysius lib. x. & xi. plurib. verbis nota omnib. fe-  
cerunt. Nos itaq. ipsar. legum sententiam referamus.

lij. p. exactis,  
i. & p. & cum  
placuisset.

I.

Et initio de legib. ita constitutum esse animaduertimus,  
vt quodcumq. postremum Populus Ro. iussisset, id ius ra-  
tumq. esset, vt Liuius lib. vii. & ix. scribit. qua lege om-

E c 2 nium

Instit. de jur.  
nat. p. lex.

II.

cap. 32.

e. priuilegia.  
dist. iij.

cap. xxvij.

nium legum ferendarum auctoritas populo data est. Hinc illa Iustiniani definitio manat, vt lex sit, quod populus Ro. constituebat, siue Senatorio magistratu, veluti Cos. interrogante, vt ille ait, siue etiam Tribuno plebis post legem Hortensiam. Rogabatur autem plebs ac populus in eum modum, quem Cicero in oratione pro domo expressit. VELITIS IUBEATIS, VT M. TVLLIO AQVA ET IGNIS INTERDICATUR. Ex quo rogatio dicebatur, cum ferretur; lata lex, iussio. Sed postea lege Regia potestate in Principem translata, is solus legislator iustus habetur. Illud etiam in his legib. fuit, vt priuilegia de capite ciuis Romani ne irrogarentur, nisi per maximum comitiatum. Nam cum Cicero lib. III. de legib. hanc legem protulisset, PRIVILEGIA NE INROGANTO. DE CAPITE CIVIS, NISI PER MAXIMUM COMMITIATVM, OLLOSQ. QVOS CENSORES IN PARTIB. POPVLI LOCASSINT, NE FERVNTO: leges, inquit, præclarissimæ de XII. Tabulis translatae duæ, quar. 4 altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi 4 maximo comitiatu, vetat. Et nondum initis seditiosis Tri 4 bunis Pl. admirandum tantum maiores in posterum, pro 4 uidisse. Quid autem priuilegium sit, ita interpretatur: In priuatos homines leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium, quo quid est iniustius? cum legis hæc vis sit, scitum esse & iussum in omnes. De altera lege ita scribit: Ferri de singulis nisi Centuriatis comitijs noluerunt. Descri 4 ptus etenim populus censu, ordinibus, ætatib. plus adhi 4 bet ad suffragium auxiliij, quam fuisse in Tribus conuocatus. Hæc ille, vt ex mendoso libro elicere potuimus. Sed de priuilegijs Ateius Capito apud Gellium lib. x. scribit: Legem esse generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu; quamobrem priuilegia appellanda sunt, quæ de singulis ciuib. ferebantur, vt de Cn. Pompei imperio, quæ lex Manilia dicitur, item de Ciceronis exilio, ac re 4 ditu. Priua autem veteres singula dicebant. Quo pacto Isidori definitio lib. v. etymologiar. accipienda est. De comitijs vero idem Gellius lib. x v. ex lib. I. Lælij Felicis ad Q. Mucium ait, eum qui vniuersum populum congregat, comitium habere: qui vero partem populi, consilium edicere. Calata comitia pro collegio Pontificum habebant.



bebantur aut Regis sacrorum, aut Flaminum inaugurandor. causa, item sacror. detestandor. gratia, aut testamentorum faciendorum: quod Iustinianus lib. 11. Institutio. probat. Hæc comitia aut Curiata aut Centuriata erant. Curiata per lictorem curiatim calabantur, hoc est vocabantur, ex omnium generib. latis suffragijs; quod Cicero fusc in Tribus populo conuocato appellat. Centuriata per Cornicinem conuocabantur, atq. tunc ex censu & ætate suffragium ferebant; quod ex Cicerone retulimus. Erant etiam Tributa comitia cum ex regionib. & locis ferebatur suffragium. Centuriata autem, quæ maxima a Cicerone appellantur, intra pomeria Urbis non habebantur, sed in Campo Martio. Illud quoq. ad huius loci interpretationem pertinet, vt de Tribuum, Curiarum, Centuriarum, & census significatione dicamus. Et Dionysius lib. 11. antiquitatum scribit Romulum in tres partes populum diuississe, quas ea de causa Tribus appellauit, & eis præfectos Tribunos, quod Pomponius quoq. significat, licet postea Tribus xxxv. fuerint, Tribuni x. Harum trium partium partes denas Curias appellauit, eisq. præfectos Curiones. Hoc est quod idem Pomponius scribit, Romulum in triginta partes populum diuississe, quas Curias appellauit, propterea quod tunc Reip. curam per sententias partium earum expediebat: & ita leges quasdam Curiatas ad populum tulisse. Has Curias nominib. raptar. Sabinar. appellasse Liuius ait. Addit Dionysius Curias in Decurias esse diuissas, quib. præfecti Decuriones dicebantur. quod nomen ad Senatores coloniar. & municipior. mansisse animaduerti. Liuius vero lib. 1. tantum scribit Centurias tres equitum a Romulo esse conscriptas, Ramnensium, Tatiensium, & Lucerum: quas Priscus Tarquinius numero equitum auxit, vt mille & trecenti equites essent: eas sex centurias, quia geminatae erant, appellarunt. Seruius vero Tullius ex primorib. ciuitatis xii. equitum Centurias fecit, quas ad sex illas priores adiecisse existimo. Pedites vero in quinq. classes militiae & comitior. causa diuissit ex censu cuiusque. Is enim primus censum in hunc modum instituit, vt qui centum millib. æris, aut eo amplius censerentur, primæ classis essent, quæ lxxx. Centurijs constabat, quar. xl. senio-

Instit. de testam.  
in prin.

l. ij. p. isdem  
temporib. de  
orig. iur.

d. l. ij. in prin.

l. pupillus. p.  
decuriones. de  
verb. signi.

cap. x.

cap. xxviii.

Ver. Nī qui  
sciuit.

seniorum, totidem iuniorum fuerunt. Secunda classis  
 Lxxv. millibus censorum erat, in qua seniorum atq. iu-  
 nior. conscriptæ Centuriæ xx. Tertia quinquaginta mil-  
 lium æris, totidem Centuriarum, quot classis secunda.  
 Quarta x xv. millium, xx. quoq. Centuriarum. Quin-  
 ta classis Centuriar. triginta, quæ x i. millib. censebatur.  
 Vna quoq. Centuria adiecta est eor. qui immunes mili-  
 tia essent, quos Gellius libro xvi. ait proletarios & ca-  
 pite censos appellatos. Proletarij mille & d. assib. cense-  
 bantur, Capitecensi ccc Lxxv. Idem pæne quod Liuius,  
 Dionysius lib. i v. scribit, nisi quod æstimationem pecu-  
 niar. ad Græcor. consuetudinem conuertit. Addit illud,  
 quod prætereundum non est, seniores appellari qui supra  
 xlv. annum essent, reliquos iuniores. item his Centurijs  
 præfectos Centuriones appellatos, quorum vsus in mi-  
 litia erat. Gellius tamen lib. x. refert Tuberonem scripsisse  
 in hoc censu iuniores appellari annis xvi. maiores,  
 sed minores xlv. Equitum census quadringentor. se-  
 tertiorum fuit, quod nescio a Ser. ne Tullio initium ce-  
 perit, an a Tiberio Cæsare, vt Plinius lib. xxxiii. signi-  
 ficare videtur. Senatorum censum Suetonius ait dccc.  
 millium fuisse, sed ab Augusto ad duodecies tertium  
 auctum. qua de re, docte, vt semper, Budæus in libris de  
 assē, & in annotationib. scribit. Ex cuius libris, & ex his  
 quæ antea retulimus, ita interpretabimur Ciceronis ver-  
 ba: vt in Duodecim cautum fuisse dicamus, non licere de  
 capite ciuis, nisi Centuriatis comitijs rogari: hoc est, to-  
 tius populi Romani conuentu, singulis in suis Centurijs,  
 quæ censu, ætate atq. ordine separatæ erant, suffragium fe-  
 rentibus, non vero Curiatis comitijs, in quib. non ita se-  
 parati ciues censu atq. ætate erant; sed vt ex Dionysio  
 retulimus, omnib. in Curijs, quæ Tribuum portio erant,  
 confuse suffragium ferentibus. Illud negligendum non  
 est, quod apud Sex. Pompeium exstat, Centuriam esse a  
 Ser. Tullio Rege constitutam, in qua liceret ei suffra-  
 gium ferre, qui non tulisset in sua. eaq. Nī qvī sciuit  
 appellabatur, quasi nisi quis sciuit. Sciscito enim signi-  
 ficat sententiam dicito, ac suffragium ferto, vnde plebi-  
 scita. In ea tamen neq. censebatur quisquam, neq. Cen-  
 turia præficietur. De hac eadem xii. Tabular. lego  
 idem



7 idem Cicero scribit pro domo sua: Vetant, inquit, leges  
 7 Sacratæ, vetant xii. Tabulæ leges priuatis hominib. ir-  
 7 rogari, id est enim priuilegium. & in Sestiana: Cur, cum  
 7 de capite cuius (non disputo cuiusmodi cuius) & de bo-  
 7 nis proscriptio ferretur, cum & Sacratæ legib. & xii. Ta-  
 7 bulis sancitum esset, vt neq. priuilegium irrogari liceret,  
 7 neq. de capite, nisi comitijs Centuriatis rogari, nulla vox  
 7 est audita Consulum? Ad hanc legem Porcia quoq. perti-  
 nere videtur, de qua alio loco scripsimus.

III.

De vindi-  
 cijs nunc agendum est, quas secundum libertatem dari,  
 cum controuersia esset, in xii. Tabulis scriptum erat.

De quib. Pomponius ita scribit: Initium fuisse secessionis  
 dicitur Verginius quidam, qui cum animaduertisset Ap-  
 pium Claudium contra ius, quod ipse ex vetere iure in  
 xii. Tabulas transtulerat, vindicias filia suæ a se abdi-  
 xisse, & secundum eum, qui in seruitutem ab eo supposi-  
 tus petierat, dixisse: indignatus quod vetustissima iuris ob-  
 seruantia in persona filia suæ defecisset, vt pote cum Bru-  
 tus, qui primus Romæ Consul fuit, vindicias secundum  
 libertatem dixisset in persona Vindicis Vitelliorum ser-  
 ui, qui proditiōis coniurationem indicio suo detexerat,  
 castitatem filia vitæ quoq. eius præferendam putauit.

Quæ verba ex Liuiο lib. i. & Dionysio lib. xii. eam inter-  
 pretationem recipiunt, vt Appius noluerit vindicias se-  
 cundum libertatem dare, vt in Duodecim pollicitus fue-  
 rat se daturum, dum lis esset. quin potius eas secundum  
 seruitutem dedit, & a patre vindicias abdixit, & secun-  
 dum eum qui ab ipso Decemuiro fuerat suppositus, vt vir-  
 gine potiretur, ius dixit. legemq. aiebat ita accipiendam  
 esse, vt in his personis locum haberet, quæ in alterius ma-  
 nu non essent. Vindicia autem a Vindice illo, vel vt Li-  
 uius libro i. ait, a Vindicio Vitelliorum seruo dictæ, vt  
 opinor, sunt. Is a Liuiο primus vindicta liberatus esse di-  
 citur, fuisseq. ait qui dicerent vindictæ nomen ab illo tra-  
 ctum. post illum obseruatum esse, vt qui ita liberarentur,  
 in ciuitatem accepti esse viderentur. Hinc etiam vindi-  
 candi quoq. nomen tractum reor, siue quis aliquam rem  
 asserat suam esse, siue iniurias suas persequatur, atq. vlcis-  
 catur. Vindicia autem dari dicebantur, cum fas esse rem  
 vindicare dicebatur; etsi id ad præiudicium, & quasi mo-  
 mentum

l. ij. p. initium.  
 de ong. iur.

## IV.

cap. 2.

mentum quoddam pertineret. His consequens est, quod de assiduo vindice, & proletario Cicero in Topi-  
cis, & Gellius lib. xvi. scribunt. Duodecim Tabularum  
verba sunt. ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO.  
PROLETARIO CIVI QVIVIS VOLET VINDEX E-  
STO. Quæ nos ita interpretamur, vt is qui in seruitu-  
tem peteretur, si assiduus, hoc est, locuples esset, locu-  
pletem adfertorem daret: pauper vero, quem proletarium  
lex appellauit, vel pauperem dare posse. Cum lex assi-  
duo, inquit Cicero, vindicem assiduum esse iubeat, lo-  
cupletem iubet locupleti. Locuples enim assiduus, vt ait  
Aelius, appellatus est ab ære dando. Sex. Pompeius assi-  
duum eum esse appellatum ait qui suis sumptibus milita-  
ret, ab æsse dando. Proletarij cum tenuissimi census es-  
sent, quæ de causâ militia vacabant, si quando difficillimis  
Reip. temporibus armabantur, vt bello Tarentino apud  
Eutropium lib. ii. rerum Romanarum; arma his sumptu  
publico præbebantur. Initio autem Urbis constat mili-  
tes suis sumptibus militasse: namq. ccc l. fere post R. C.  
anno stipendium milites de publico acceperunt, vt Li-  
uius lib. iv. scribit. id autem erat in singulos dies asses  
deni, quæ veteris denarij æstimatio erat, vt Cornel. Tac-  
itus lib. i. auctor est. Itaq. assidui dicebantur illi omnes,  
qui in quinq. classibus censebantur; proletarij, qui prolis  
gignendæ causâ, vt Eutropius ait, domi manebant; item  
capitecensi proletarijs pauperiores. Verba autem huius  
legis illam etiam interpretationem recipiunt, vt locuples  
locupletem cognitorem, vel procuratorem faciat, pau-  
per ciuis quemcumque. quod Boethius existimat. Locu-  
ples autem est, vt Caius lib. ii. ad legem xii. Tabularum  
scribit, qui satis idonee habet pro magnitudine rei, quam  
actor restituendam esse petit. Ad seruos quoq. perti-  
net aliud caput xii. Tabular. de quo Modestinus lib. ix.  
differentiar. ita scribit: Statuliberos venundari posse le-  
ges xii. Tabular. putauerunt. Duris autem condicio-  
nib. in venditione minime onerandi sunt. Statuliber au-  
tem est, vt Paulus lib. v. ad Sabinum definit, qui statu-  
tam & destinatam in tempus vel condicionem liberta-  
tem habet. Lex autem xii. Tabularum emptionis ver-  
bo omnem alienationem complexa videtur, neq. inter-  
est

f. quos nos. de  
verb. signi.

V.

l. statuliberos.  
de statulib.

l. i. eo.



L. statuliberi. eo.

VI.

Inst. quib. mo.  
ius p. p. sol. p.  
præterea.Inst. de legi. ad-  
gn. succ. p. ult.  
& de bon. pos.  
p. quæ autem.

est quo genere quisq. dominus eius fiat, vt Aristo apud Pomponium lib. x viii. scripsit. Quæ verba ita mihi interpretanda esse videntur, vt credendum sit in xii. esse adiectum, vt qui statuliberum emerit, condicione impleta, aut tempore, seruo libertatem præstet. Quamobrem recte Mucius respondit, posse heredi solui, secundum quem sententia dicta esset, etsi contraria sententia timeretur. Hic enim licet seruum non emisset, tamen erat ex sententia dominus iudicatus. Quæ res non est sine difficultate. Nunc ad patriam potestatem venimus, vt de his qui alieno iuri subiecti sunt, tractatum perfecte sit. Et Dionysius lib. ii. originum scribit Decemuiros in quarta tabula hanc legem scripsisse, vt parentib. in filios plena potestas vendendi, vinciendi, verberandi, occidendi esset. Eamq. legem a Romulo latam esse censet, propterea quod in Numæ Pompilij legib. scriptum sit, vt si pater filio vxorem ducere permiserit, quæ ei sacrorum, & pecuniarum socia ex legib. fieret, non amplius filium vendendi ius haberet. Quamobrem existimat Dionysius ante Numam latam esse legem de patria potestate, quippe quæ ea lege coerceatur. De venditione autem ita latum esse scribit, vt patri liceret iterum ac tertio filij venditione pecuniam quærere. Namq. si is semel aut iterum venditus esset, & emptor eum manumisisset, in patris potestatem reuerteretur. Post tertiam patris venditionem, & manumissionem emptoris, sui iuris efficiebatur. Hæc est illa antiqua legis observatio, quæ vt Iustinianus ait, per imaginarias venditiones, & intercedentes manumissiones celebrabatur. Nam, vt Caius & Theophilus scribunt, si quis filium emancipare vellet, eum coram quinq. ciuib. Romanis, vel potius septem (namq. duo pro libripende & antestato, de quib. postea dicemus, adhibebantur) per æs & libram fiduciario patri ter vendebat, emptor vero eum bis manumittebat. nam post tertiam manumissionem, iterum fiduciarius patri naturali mancipabat, isq. vindicta apud Prætorem manumittebat, vt legitimam successionem retineret. Id autem est, quod contracta fiducia manumitti dicitur apud Iustinianum lib. iiii. Institutionum. Nam si id non observasset pater, extraneus ille manumissor vt patronus ab intestato

F f to

l.vlt. C. de e-  
manc. liber.

d. l.vlt. & Nou.  
lxxi.

l.vlt. C. de  
adops.

l. ij. de adopti.

cap. xix.

to succedebat. aduersus quem Prætores decem personis bonor. possessionem dabant, patri, matri, auo, auæ tam paternis, quam maternis, filio, filiæ, nepoti, nepti tam ex filio, quam ex filia, fratri & forori consanguineis & veterinis. Sed ex Iustiniani constitutione neq. venditionibus neq. manumissionibus opus est, neq. contumelijs atq. alapis, quæ postea venditionibus successerant, & rhapsimata a Iustiniano appellantur: sed aut ex Principis rescripto liberos emancipare licet, aut adito iudice apud eum de manu sua liberos dimittere. Quo pacto successionem quoq. retinebant, nullius fiduciæ mentione facta. Sed hæc posterius inuenta sunt. Apud veteres quod Dionysius ait ex lege xii. Tab. obtinebat, præter id quod de trib. emancipationibus dicitur. Non enim in feminis, neq. in nepotibus, trib. venditionibus opus erat, sed ut Theophilus & Caius scribunt, vnica venditione ac manumissione de patris vel aui potestate exhibant. Singulæ autem filiorum emancipationes, vel isdem vel alijs testibus præsentibus fieri possunt, vel eodem die, vel intermisso tempore; item feriato die emancipatio hæc fieri potest, ut Paulus lib. ii. sententiar. scribit. In adoptionibus quoq. eorum qui in parentum potestate essent, eadem obseruabantur. Ita enim Iustinianus lib. viii. Constitutionum scripsit: Veteres circuitus in adoptionibus quæ per tres emancipationes & duas manumissiones in filiis, aut per vnā emancipationem in ceteris liberis fieri solebant, tollentes, censemus licere parenti sine veteri obseruatione actis interuenientibus id facere. Ea vero adoptio, quæ eorum qui sui iuris erant, olim lege lata apud populum, postea apud Principem fiebat, adrogatio dicebatur, propterea quod & is qui adoptabat, rogabatur, an vellet eum, quem adoptaturus esset, iustum sibi filium esse; & is qui adoptabatur, rogabatur, an id fieri pateretur, ut Caius lib. i. Institutio. scribit. Exstat rogationis formula, quæ ad hanc legem, qua de agimus, pertinet, apud Ciceronem pro domo sua: Credo enim, inquit, quamquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius vitæ necisque potestatem haberet, ut in filio. Populi autem rogationem Gellius lib. v. refert. Ex quibus omnibus, & ex his quæ antea

ex



ex Dionysio retulimus, Pauli verba intelliguntur, qui lib. 11. ad Sabinum ait, liberos, licet non sint heredes instituti, dominos tamen esse; nec obesse, quod liceret eos exheredare, nam occidere etiam eos licebat. Sed cum domini quoque in seruos vitae necisque potestatem habuerint; ex constitutione tamen D. Antonini qui sine causa seruum occiderit suum, non minus puniri iubetur, quam si alienum occiderit, ut Caius & Iustinianus scripserunt: in filios scire multo minus licet. Imp. tamen Constantini lege permissum est, ut propter nimiam paupertatem & egenitatem filium filiamve victus causa parens vendere possit. Licet autem ei qui vendidit, aut ei qui venditus est, aut alij cuilibet ad ingenuitatem eum reuocare, pretio serui reddito emptori, aut alio mancipio eiusdem aestimationis. Quamobrem mirandum est eundem Imp. scripsisse, patribus, quibus ius vitae in liberos, necisque potestas permissa est, eripere libertatem non licere, ut in Theodosij & Iustiniani constitutionibus reperitur. nisi velimus coniunctis hisce capitibus respondere nihil horum esse sine maxima causa permissum. Hoc autem ius potestatis paternae, ut Iustinianus existimat, proprium est ciuium Romanorum.

7 Neque enim, inquit, alij sunt homines, qui talem in liberos potestatem habeant, qualem nos habemus. In potestate autem nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus, item quos filij nostri, qui sub nostra potestate sunt, procreauerint, non etiam filiae. Nepotes enim ex filia in generi nostri potestate sunt, si is sui iuris sit. Patria autem potestas utilis est ad bonorum acquisitionem: qua de re nostri pluribus verbis scripserunt. De nuptijs vero tantum reperio, quod in Canuleia lege dixi, in duabus illis tabulis, quas Decemuires adiecerunt, legem posuisse eos Dionysius lib. x. scripsit; ut matrimonia inter patricios & plebeios non essent. quae lex intra decennium abrogata est C. Canuleio Tr. Pl. auctore, ut Liuius lib. 1 v. scribit, qui ea de causa ait connubia fuisse prohibita, item maiores magistratus, quoniam nemo plebeius auspicia habebat. Ad hunc locum pertinere arbitror, quod Caius lib. 7 vi. ad legem XII. Tab. scribit, Plebs est ceteri ciues sine Senatoribus. Diuortia in eisdem tabulis permissa fuisse crediderim aliqua de causa. Ita enim Cicero Philipp.

I. In suis. de lib. & postu.

I. si filius. C. de patr. pot.

I. i. de his qui sui, & Inst. e. p. sed hoc tempore.

I. ult. C. de patr. qui liberos distr.

I. ult. C. de patr. pot. l. ij. de lib. cau. in C. The.

Inst. de patr. pot.

I. ult. C. de bon. qua lib. Inst. per qu. per. p. i. VII.

I. plebs. de ver. signi.

VIII.

II. scribit: Nolite credere, frugi factus est Antonius. mi-  
 mam illam suam suas res sibi habere iussit ex duodecim  
 Tabulis, clauēs ademit, exegit. Et vt Caius lib. xii. ad  
 edictum prouinciale ait: In repudijs & renuntiatione  
 comprobata sunt hæc verba: TVAS RES TIBI HABE-  
 TO. item hæc: TVAS RES TIBI AGITO. In spon-  
 siorum renuntiatione, CONDICIONE TVA NON V-  
 TOR. Idem Caius lib. iiii. ad L. xii. Tabular. scripsit:  
 Si ex lege repudium missum non sit, & idcirco mulier ad-  
 huc nupta esse videatur, tamen si quis eam vxorem duxe-  
 rit, adulter non erit. Quod tamen ad legem Iuliam de  
 adulterijs referri potest. Sed etsi diuortia essent in xii.  
 permissa, intra xxx. annos nullum Romæ diuortium fa-  
 ctum esse Dionysius lib. ii. Gellius lib. xvii. scripse-  
 runt. Primusq. omnium Sp. Seruilius, vel vt alijs placet,  
 Caruilius Ruga, M. Pomponio & C. Papirio, vel vt Gel-  
 lius lib. i v. ait, M. Atilio & P. Valerio Coss. diuortium  
 fecisse dicitur ob vxoris sterilitatem, quod iurasset apud  
 Censores liberorum gratia se vxorem ducturum. Quæ et-  
 si honesta causa visa est, tamen ob exemplum inuidia a-  
 pud P. R. non caruit. De trinoctio vero vsurpandi causa  
 in vsucapionib. dicitur. De tutelis multa exstant earum  
 legum testimonia. Et initio Caius lib. xii. ad edictum  
 prouinciale scribit: Lege xii. Tab. permissum est paren-  
 tib. liberis suis siue masculini, siue feminini sexus, si mo-  
 do in potestate sint, tutores testamento dare. Id autem  
 aperte existimo constitutum, quamuis Pomponius lib. v.  
 ad Q. Mucium scribat: Verbis legis xii. Tab. his, VTI  
 LEGASSET SVÆ REI, ITA IVS ESTO. latissima po-  
 testas tributa videtur & heredis instituendi, & legata &  
 libertates dandi, tutelæ quoq. constituendi. Tutela igitur  
 testamentaria ex hoc iure descendit. De legitima  
 vero Vlpianus lib. x i v. ad Sabinum ita scribit: Legitimæ  
 tutelæ lege xii. Tab. agnatis delatæ sunt, & consanguineis,  
 item patronis, idest his, qui ad legitimam hereditatem  
 admitti possint. De hac tamen quæ patronis defer-  
 tur, lib. xxxviii. scribit eam nominatim delatam non  
 fuisse, sed per consequentias hereditarium, quæ ex ipsa le-  
 ge patronis datæ sunt. Idem Iustinianus scribit lib. i. In-  
 stitutionum. Ad hanc legem pertinere arbitror quod Pau-  
 lus

l. ij. de diuor.

l. si ex lege. ad  
l. Iul. de adul.

cap. vlt.

cap. iij.

I X.  
li. de testa. tut.l. verbis legis.  
de verb. signi.X.  
li. de legi. tuto.

liij. co.

Inst. de legi ad-  
gn. tute. in pri.  
& de legit. pa-  
tro. tut.



- 7 lus lib. LIX. ad edictum scribit: Cum dicitur apud vete-  
 7 res, ADGNATORVM GENTILIVMQ. pro separatione  
 7 accipitur. at cum dicitur, SVPER PECVNIAE, TVTE-  
 7 LAEVE SVAE: tutor separatim sine pecunia dari non po-  
 rest. Illud sine dubio huius legis est, quod Iustinianus re-  
 fert, ab intestato vocatos esse ad tutelam adgnatos. Quod  
 ita interpretatur, non vt omnino is testamentum non fe-  
 cerit, sed si quantum ad tutelam pertinet, intestatus dece-  
 ferit. Sunt autem adgnati, qui per virilis sexus personas  
 cognatione iuncti sunt, veluti frater ex eodem patre na-  
 tus, fratris filius, neposve ex eo, item patruus, & patru-  
 filius, qui frater patruelis dicitur, & nepos ex eo; vt Caius  
 lib. I. institutio. scripsit. Quamobrem recte Diocletia-  
 nus & Maximianus rescripserunt, ad auunculos tutelam ex  
 lege x II. Tab. non deferri, sed ad patruos, nisi se excu-  
 sauerint. De curatorib. vero ita Iustinianus scribit:  
 7 Furiosi quoq. & prodigi licet maiores xx v. annis sint, ta-  
 7 men in curatione sunt adgnatorum ex lege x II. Tab. VI-  
 pianus quoq. lib. I. ad Sabinum scribit lege x II. Tab.  
 prodigo interdici bonor. suorum administrationem. Et  
 7 Caius lib. III. ad edictum provinciale ait: Saepe ad alium  
 7 e lege x II. Tab. curatio furiosi, aut prodigi pertinet, alij  
 7 Praetor administrationem dat. scilicet cum ille legitimus  
 inhabilis ad eam rem videatur. Huius autem legis illa  
 fortasse verba sunt, quae Cicero lib. II. de Inuentione re-  
 fert. SI FVRIOSVS EST, ADGNATORVM GENTI-  
 LIVMQ. IN EO PECVNIAQ. EIVS POTESTAS ES-  
 TO. Quae etiam verba lib. I. ad Herennium reperiun-  
 tur, nisi quod illic SI FVRIOSVS EXISTET, scriptum  
 est. Supra quoq. Pauli verba retulimus, quae adgnato-  
 rum gentiliumq. mentionem facerent. Addit Iustinia-  
 nus postea Praetores, vel Praefectum vrbi Romae, praesi-  
 des in prouincijs solitos esse ex inquisitione curatores il-  
 lis personis dare. Sciendum etiam est, quod Vlpia-  
 nus lib. xxx v. ad edictum, & Iustinianus lib. I. Institur.  
 scribunt, suspecti tutoris crimen e lege x II. Tabular. de-  
 scendere. Suspecti autem tutores remouebantur, vt opi-  
 nor, ex hac lege. Dolus vero malus eorum hac lege ple-  
 ctebatur. namq. vt Iustinianus scribit, suspectus remotus,  
 siquidem ob dolum; famosus est, si ob culpam; non aequus.

l. saepe. in prin.  
de verb. signi.

Inst. de leg. ad-  
gn. tut. p. quod  
autem.

l. sunt autem  
de legi. tuto.

l. i. C. co.

## XI.

Inst. de cura. p.  
furiosi.

l. i. de cura. fur.

l. saepe. co.

d. l. saepe. de  
verb. signi.  
Inst. de cura,  
p. furiosi.

## XII.

l. i. de susp. tut.  
Inst. co. in pri.

p. suspectus a)  
tem. co.

Hoc

Hoc est quod Cicero lib. III. Officiorum ait, de doli mali Aquiliana definitione scribens: Iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus, vt tutela XII. Tabulis, & circumscriptio adulescentium lege Latoria. Hæc ad librum I. Institutionum Iustiniani pertinere animaduertimus.

## XIII.

Inst. de rer. di-  
ui. p. cum in  
suo.

l. adeo. p. cum  
in suo. de adq.  
rer. do.  
l. i. de tigno  
iura.

l. gemma. ad  
exhib.

l. de eo. de don.  
int. vir. & vxor.

d. l. i.

l. tigni. de verb.  
signi.

l. tigni. de verb.  
signi.

## XIV.

lege XII. Tabular. cautum esse, ne quis tignum alienum ædib. suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet per actionem, quæ vocatur de tigno iuncto, ne ædificia rescindi necesse sit. Qui locus, vt pleraque alia, sumptus est ex lib. II. Cai rerum cottidianarum, siue aureorum. Vlpianus quoque lib. XXXV. ad edictum scribit: Lex XII. Tab. neque soluere permittit tignum furtiuum ædib. vel vineis iunctum, neque vindicare: ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur, vel vinear. cultura turbetur. Sed in eum qui conuictus est iunxisse, in duplum dat actionem; quod Paulus quoque lib. XI. v. ad Sabinum ait. Quod quidem verum est, nisi voluntate domini res eius in alienum ædificium coniuncta sit: neque enim in duplum actio datur, sed dissolutio ædificio rei illius vindicatio. Non enim credendum est (inquit Neratius) de his Decemuiros sensisse. Tigni autem appellatione contineri Vlpianus ait omnem materiam, ex qua ædificium constet, vinear. necessaria. Vnde quidam, inquit, aiunt regulam quoque & lapidem, & testam, ceteraque, si qua ædificijs sunt vtilia. tigna enim a tegendo dicta sunt. hoc amplius & calcem & harenam tignorum appellatione contineri. Sed & in vineis omnia vineis necessaria, vt putæ, & pedamenta. Et Caius lib. XXVI. ad edictum provinciale scribit, tigni appellatione in Duodecim omne genus materiam significari. Hanc legem, vt opinor, Caius interpretabatur, cum lib. III. ad legem XII. Tab. scripsit: Fabros tignarios dicimus non eos dumtaxat qui tigna dolarent, sed omnes qui ædificarent. Ita enim arbitror Caium scripsisse, non ligna. Nam video in Etrusco libro Digna scriptum fuisse facili librarij errore. Sex quoque Pompeius scribit hæc in XII. verba fuisse: TIGNVM IUNCTVM AEDIBVS, VINEA VE ET CONCAPV \* NE SOLVITO. De seruitutibus illud tantum reperio, quod Caius scribit lib. VII. ad edictum prouin-



- 7 **prouinciale** : Viæ latitudo ex lege XII. Tabular. in por-  
 7 rectum octo pedes habet; in amfractum, idest vbi flexum  
 7 est, sedecim. Cuius legis a Varrone quoq. mentio fit.  
 Iter est, vt Vlpianus & Iustinianus lib. II. Institutionum  
 scribunt, ius eundi ambulandi hominis, non etiam iu-  
 mentum agendi, vnde etiam nomen est; illac enim itur.  
 Actus est ius agendi vel iumentum vel vehiculum, vnde  
 etiam nomen habet. Via est ius eundi, agendi, & ambu-  
 landi, a vehendo, vt Varro ait, qui iter a terendo dedu-  
 cit, quod syllabar. quantitate propius accedit. Itaq. qui  
 viam habet; & iter, & actum habere dicitur: quod is  
 quoq. qui actum habet, habere videtur: nisi quod is qui  
 viam habet, lapides trahere, & tigna potest, & quod Pau-  
 lus lib. XII. ad edictum notat, hastam rectam ferre po-  
 test, modo ne fructus lædat. At qui actum habet, nihil  
 hor. facere potest, quia neq. eundi, neq. agendi gratia  
 fiant. Ad hæc omnia lex XII. Tabular. octo pedes lati-  
 tudinis viæ dedit, quæ in porrectum duceretur, in nul-  
 lam partem flectens. Quod si ita flecteretur, vt vehicula  
 circumflecti oporteret, quod amfractum appellat, latitu-  
 dinem duplicauit. Paulus tamen lib. XV. ad Sabinum  
 scribit posse viam constitui octo pedib. latiore, item  
 angustiore, si tamen eam latitudinem habeat, qua ve-  
 hiculum ire possit. Ad eandem legem fortasse pertinet,  
 7 quod Cicero pro A. Cecinna ait: Si via sit immunita, iu-  
 7 bet lex qua velit, agere iumentum. Viarum autem, vt  
 Vlpianus lib. LXVIII. ad edictum scribit, quædam publi-  
 cæ sunt, quædam priuatæ, quædam vicinales. Publicas  
 vias dicimus, quas Græci *κασιναὶ*, nostri Prætorias, alij  
 Consulares appellant. Priuatæ sunt, quas agrarias qui-  
 dam dicunt. Vicinales sunt viæ, quæ in vicis sunt, vel  
 in vicos ducunt: quæ publicæ sunt, si non ex collatione  
 priuator. constitutæ sint. Priuatæ viæ dupliciter accipi  
 possunt, vel hæ quæ sunt in agris, quib. imposita est ser-  
 uitus, vt ad agrum alterius ducant, vel hæ quæ ad agros  
 ducunt, per quas omnib. commeare licet, in quas exitur  
 de via Consulari: quas publicas esse Vlpianus existimat.  
 Idem scribit lib. XXXIII. ad Sabinum, Inter vicinales  
 vias, quæ ex agris priuator. collatis factæ sunt, quar. me-  
 moria non existat, & ceteras vias militares (ita enim Con-  
 sulares

1. viæ. de seru.  
præd. rust.

lib. vi. de ling.  
Lat.

1. i. de ser. rust.  
præd. Instit. de  
seru. in prin.

lib. iv. de ling.  
Lat.

1. qui sella. eo.

1. via. co.

1. ij. p. viarum  
ne quid in loco  
pub.

1. ult. de locis &  
itin. pub.

Instit. de lege  
Aqui. p. item  
si putator.

o. qualiter &  
quando. i. de  
accusa.

## XV.

Instit. de vsuca.  
p. furtiuæ.

l. non solum.  
in prin. de vsu-  
cap.  
Gell lib. xvij.  
cap. vij.

## XVI.

fulares appellat) hoc interesse, quod viæ militares exitum ad mare, aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent; vicinales aut in militares vias exitum habent, aut sine vilo exitu intermoriuntur. Militaris viæ & regia a Theophilo appellatur, quæ publica ab Iustiniano dicitur lib. i v. Institutio. titulo de lege Aquilia; Vicinalis autem, quæ in vicos ducit, quas *vicinales* Græce appellat. Iustiniani verba sunt hæc, quæ ex superscriptis optime intelligentur: Item si putator ex arbore deiecto ramo seruum tuum transeuntem occiderit: si prope viam publicam aut vicinalem id factum est, neq. proclamauit, vt casus evitari posset, culpæ reus est. Viæ regię mentio fit apud Innocentium Pontificem Maximum. Sed de his satis superq. dictum est. Ad vsucapionem veniamus. Et Iustinianus scribit: Furtiuæ quoq. res, & quæ vi possessæ sunt, nec si longo tempore bona fide possessæ fuerint, vsucapi possunt. Nam furtiuar. rer. lex xii. Tab. & lex Atinia (ita enim scribendum est, non Atilia) inhihent vsucapionem, vi possessorum lex Iulia & Plautia. Idem Iulianus scribit lib. xlii v. Digestor. Diximus in Atinia lege eius legis verba a Gellio relata esse. QVOD SVBREPTVM ERIT, EIVS REI AETERNA AVCTORITAS ESTO. Quæ verba arbitramur ex hac lege sumpta esse. Nam vt Macrobius lib. iiii. Saturnalior. scribit, accidit nonnumquam, vt exolescente metu legis antiquioris, auctoritas nouæ legis quæratur, vt in ipsis, inquit, xii. Tab. factum est, quar. vbi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legib. cauebantur, in alia lator. nomina transferunt. Quamobrem Liuius de eisdem lib. iiii. ita scribit: Centuriatis comitijs x. Tabular. leges perlatae sunt: qui nunc quoq. in hoc imenso aliar. super alias acervatar. legum cumulo, fons omnis publici priuatiq. est iuris. Huc accedit, quod Cicero lib. i. Officior. scribit in xii. Tabulis scriptum esse, ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVCTORITAS. Quib. verbis significabatur, rem eius qui peregrinus esset, hoc est, hospes & alienæ ciuitatis, vsucapi non posse; aut, vt quibusdam placet, aduersus peregrinum semper vindicationi locum esse. Sed mihi illud magis probatur ex superiori interpretatione legis Atiniæ. Verba autem



tem Ciceronis sunt hæc: Equidem illud etiam animadu-  
 uerto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is ho-  
 stis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. Ho-  
 stis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc  
 peregrinum dicimus. Indicant XII. Tabulæ, AVT STA-  
 TVS DIES CVM HOSTE. Itemq. ADVERSVS HO-  
 STEM AETERNA AVCTORITAS. Quid ad hanc man-  
 suetudinem addi potest, eum qui cum bella geras, tam  
 molli nomine appellare? Quamquam id nomen durius  
 iam effecit vetustas. a peregrino enim recessit, & proprie  
 in eo, qui contra ferret arma, remansit. Sed & Varro  
 multa verba esse ait, quæ aliud nunc ostendant, aliud an-  
 te significarent: vt hostis. Nam eo verbo dicebant peregri-  
 num, qui suis legib. vteretur: postea eum, quem tum dice-  
 bant perduellem. In Cælia lege diximus duellum veteres  
 bellum, & perduelles hostes appellasse. Nam præter hoc  
 testimonia poetæ nobis & comici & epici exemplo esse  
 possunt. Et Cicero in legib. quas veteri sermone effinxit:  
 QVI Q. AGENT, INQUIT, REM DVELLI, QVI Q. PO-  
 PVLAREM, AVSPICIVM PRAEMONENTO. Et alio  
 loco: AST QVANDO DVELLVM GRAVIVS, DISCOR-  
 DIAEVE CIVIVM ESCVNT, POPVLI MAGISTER  
 ESTO. Et lib. II. ex Platone: AES ATQ. FERRVM, in-  
 quit, DVELLI INSTRVMENTA, NON FANI. Hanc  
 legem fortasse, aut aliquid huiusmodi Caius interpretaba-  
 tur, cum lib. II. ad Leg. XII. Tab. ita scribit: Quos nos  
 hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per  
 eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum esset.  
 Hinc perduellionis crimen, de quo in Cælia egimus. Ho-  
 stes autem sunt, vt Vlpianus lib. I. Institutio. & Pompo-  
 nius lib. II. ad Q. Mucium scripserunt, quib. bellum pu-  
 blice populus Romanus decreuit, vel ipsi populo Roma-  
 no; ceteri latrones vel prædones appellantur. Ad XII.  
 quoq. Tabulas Cicero respexit, cum in Topicis ita scrip-  
 sit: Quoniam vsus auctoritas fundi biennium est, sit  
 etiam ædium. At in lege ædes non appellantur, & sunt  
 ceterarum omnium, quar. annuus est vsus: valeat æqui-  
 tas, quæ parib. in causis paria iura desiderat. Quod Boe-  
 thius ita interpretatur, vt plurimarum rerum vsucapio  
 annua sit, vt si quis eis anno fuerit vsus, eas firma iuris

lib. iv. de ling.  
Lat.

lib. ij.

lib. iij.

1. quos nos. de  
verb. signi.

1. hostes. de ca-  
pti. & de verb.  
signi.

XVII.

G g auctori-

In ft. de vfuc.  
in prin.

l.vn.C.de vfuc.  
ea.transf.

l. quæftio. de  
verb. figu.

l.fundi. co.

Epift. vii.

auctoritate poffideat, veluti res mobiles. Fundi vero v-  
fucapio biennij temporis fpatio continetur, de ædib. in  
lege nihil adfcriptum eft. quamobrem videntur tacitur-  
nitate legis XII. Tab. ( id enim expreffit ) inter eas effe  
relictas, quarum eft vfus annuus. Idem Cicero pro A.  
Cæcinnæ: Lex vfum & auctoritatem fundi iubet effe bien-  
nium, at vtimur eodem iure in ædib. quæ in lege non ap-  
pellantur. Ex quib. verbis apparet Iuftinianum quoq. ad  
hanc legem tum refpexiffe lib. I. I. Institutionum, cum ita  
fcripfit, quod Theophilus fignificat: Iure ciuili constitu-  
tum fuerat, vt qui bona fide ab eo qui dominus non erat,  
cum crederet eum dominum effe, rem emerit, vel ex do-  
natione aliæ iufta caufa acceperit, is eam rem fi mobilis  
erat, anno vbiq. vno; fi immobilis, biennio in Italico folo  
vfucaperet, ne rerum dominia in incerto effent. Quæ  
tempora Iuftinianus auxit, vt res mobiles triennio, immo-  
biles longi temporis poffeffione, id eft, inter præfentes de-  
cennio, inter abfentes viginti annis vfucapiantur. Quod  
vero Cicero ait fundi folum mentionem effe factam, nihil  
mirum eft; cum lauolenus lib. I. v. epiftolar. fundum effe  
definiat omne, quidquid folo continetur. & Florentinus  
lib. VII. I. Institutionum eleganter fcribit: Fundi appella-  
tione omne ædificium & omnis ager continetur; fed in  
vfui vrbanæ ædificia, ædes; ruftica, villæ dicuntur. Locus  
vero fine ædificio in vrbe area, rure autem ager appella-  
tur, idemq. ager cum ædificio fundus dicitur. Ad aucto-  
ritatem vero, cuius in his legib. mentio fit, præter ea quæ  
in Atinia diximus, ille Ciceronis locus pertinet, in ora-  
tione de Arufpicum refponfis: Multæ funt domus in hac  
vrbe P. C. atq. haud fcio an pæne cunctæ, iure optimo,  
fed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctori-  
tis, iure mancipij, iure nexi. nego effe vllam domum a-  
liam æque priuato iure, atq. optima lege, publico vero  
omni præcipuo, & humano, & diuino iure munitam.  
Quo loco poffidendi caufæ enumeratæ funt, quib. quis  
dominus efficitur. Sic Horatius lib. II. epiftolarum:

*Sic proprium eft, quod quis libra mercatur & ære,  
Quædam, fi credis confultis, mancipat vfus;  
Qui te pascit ager, tuus eft.*

Nam quod Cicero mancipium & nexum, id Flaccus libra  
& ære



& ære mercari appellat, qua de re Boethius in Topicis eleganter tractat, & nos paulo post in Venditionib. scribemus. Vfus autem capionem, & pignoris capionem veteres dicebant, quasi pignoris, atq. vsus capionem, vt Gellius lib. VII. scribit, deinde vsucapi dictum est. cap. x. XVIII. Ad hoc autem ius pertinet, quod idem Boethius ait trib. modis vxorem haberi, coemptione, vsu, & confarreatione. Coemptione vxor materfamilias fiebat, & in manum viri conueniebat, quibusdam mutuis venditionibus. Namq. vt Nonius ait, nubentes tres asses ad maritum adferebant, vnum marito emendi causa dabant, alterum in foco, tertium in compito vicinali mittebant. Confarreatio vetus quædam erat matrimonij contrahendi observatio, de qua Dionysius lib. II. antiquitatum, & Tacitus lib. IV. historiar. scripserunt. Vsu vxor fiebat, cum ceteris omissis vxoris loco ea vir utebatur anno. Quod si trinoctio a viro eo anno abfuisset, ex lege XII. Tab. vsurpata fuisse dicebatur: hoc est, interrupta præscriptio erat.

7 Nam vt Paulus lib. LIV. ad edictum scribit: Vsurpatio  
 7 est vsucapionis interruptio. Oratores autem vsurpatio- lij. de vsucap.  
 7 nem frequentem vsum vocant. Quamobrem ita interpre-  
 7tanda sunt quæ Gellius lib. III. Noctium, Macrobius lib. cap. ij.  
 7 I. Saturnalior. scribunt. Quor. verba sunt hæc: Quin- cap. iij.  
 7 tum quoq. Mucium iurisconsultum dicere solitum le-  
 7 gi, non esse vsurpatam mulierem quæ cum kalendis Ia-  
 7 nuarijs apud virum matrimonij causa esse cœpisset, ante  
 7 diem IV. kalendas Ianuarias sequentes vsurpatum isset.  
 7 Non enim posse impleri trinoctium, quod abesse a viro  
 7 vsurpandi causa ex XII. Tabulis deberet: quoniam tertiæ  
 7 noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inci-  
 7 peret ex kalendis. Nam dies more Romano a media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur, & duabus dimidiatis noctib. & luce media constat, vt Paulus lib. XIII. ad Sabinum notat, quod Gellius multis argu-  
 7 mentis probat; qua de re a nobis quoq. lib. IV. Emenda-  
 7 tionum & opiaionum scriptum est. Qua de causa quæ  
 7 vxor quarto kalendas Ianuarias discessit, non dicetur  
 7 interrupisse præscriptionem, ad quam tres noctes eam  
 7 abesse oportebat: quippe quæ eius diei non totam noctem abfuisset, sed dimidiatam, nisi pridie eius diei ante

de doctor. in-  
dagine.

I. more Rom.  
de scrijs.

l. in vfucapio-  
nibus.  
l. ideoq. eo.

l. ex ea parte.  
p. l. de ver. obl.

sextam horam noctis discessisset. Sex autem noctis horæ,  
quæ ante kalendas Ianuarias conſequebantur, ad alterum  
annum pertinebant. nam Vlpianus quoq. lib. x i. ad edi-  
ctum ſcribit : In vfucapionib. non a momento ad mo-  
mentum, ſed totum poſtremum diem computamus. Ideoq. ait lib. xx v i i. Qui hora ſexta diei kalendar. Ianu-  
ariar. poſſidere cœperit, hora ſexta noctis pridie kalen-  
das implet vfucapionem. Quæ etiam ratio eſt, vt eam  
vxo-rem vſu captam eſſe dicamus, etſi vere tres noctes ab-  
fuerit. Quæ res non eſt ſine difficultate. Excipere tamen  
videtur Cicero in oratione pro L. Flacco, vt vxor quæ  
vſu in mariti manum conueniſſet, tutorum auctoritate  
id faceret. Verba eius, quoniam ad hanc rem attinent,  
infra ſcribam. Nam cum quereretur Sextilius Flaccum  
vxoris Valeriæ, quæ inteſtata mortua erat, hereditatem  
conſecutum; propterea quod ei in manum conuenerat :  
Nunc audio, inquit Cicero, ſed quæro, vtrum vſu, an co-  
emptione? Vſu non potuit; nihil enim poteſt de tutela  
legitima ſine omnium tutor. auctoritate diminui. Coem-  
ptione? omnib. ergo tutorib. auctorib. in quib. certe Flac-  
cum fuiſſe non dices. Apud Arnobium lib. i v. aduerſus  
gentes ita ſcribendum eſt: Vxores enim dii habent, atq.  
in coniugalia fœdera condicionib. veniunt ante quæſitis?  
Vſu, farre, an coemptione genialis lætuli ſacramenta con-  
ducunt? Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſi-  
tis ſtipulationib. ſponſas? De hac in manum conuentio-  
ne exiſtiment quidam Papinianum locutum lib. x i. re-  
ſponſor. Sed tamen in Florentino libro ita ſcribitur: Mu-  
lier ab eo, in cuius matrimonium conueniebat, ſtipulata  
fuerat ducenta, ſi concubinæ tempore matrimonij con-  
ſuetudinem reperiſſet. Cicero tamen in Topicis non vno  
in loco ea de re agit: Si ita Fabiæ, inquit, pecunia lega-  
ta eſt a viro, ſi ei materfamilias eſſet, ſi ea in manum vi-  
ri non conuenerat, nihil debetur. Genus enim eſt vxor:  
eius duæ formæ, vna matrumfamilias; hæ ſunt, quæ in  
manum conuenerunt; altera earum, quæ tantummodo  
vxores habentur. Alter locus eſt, qui ad orationem pro  
Flacco pertinet, ita enim ſcribit: Cum mulier viro in ma-  
num conuenit; omnia quæ mulieris fuerunt, viri fiunt do-  
tis nomine. Manum autem non dubito hoc loco poteſta-  
tem



tem significare: nam vt Gellius lib. i v. & x v i i i. ait, vxores in manu mancipioq. viri erant: atq. ea de causa suspicor auctoritate tutorum opus esse, quoniam, vt Cicero pro L. Muræna scribit, mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse voluerunt. & quod addit, inuenisse iurisconsultos genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur, nescio an ad eosdem ipsos maritos pertineat; qui vt antea dictum est, ab vxorib. emebantur. quod Vergilius illo versu significare voluit:

Georg. lib. i.

*Teq. sibi generum Thetis emat omnib. undis.*

quod Nonius notat. In eadem oratione scriptum est, veteres, omnes mulieres quæ coemptionem facerent, Caias appellasse, quod ad Caiam Cæciliam recte quidam referunt. Illud etiam notandum est, vxores quæ in manum conuenirent, capite deminui; quod Boethius tradit, cum

Nonius vbi supra.

7 Tulliana verba hæc interpretaretur: Si ea mulier testamentum fecit, quæ se capite numquam deminuit, non  
7 videtur ex edicto Præt. secundum eas tabulas possessio dari. quod propter perpetuam tutelam euenire idem Seuerinus scribit. Neq. mirum est coemptione vxores capite minui, cum idem contingat emancipatis liberis, & adoptatis, qui eodem pacto per æs & libram venduntur. Ad has vxorum differentias Vlpianus lib. ii. de adulte-

l. si vxor, de adult.

7 rijs respexisse visus est: Plane, inquit, siue iusta vxor fuit,  
7 siue iniusta, accusationem instituere vir poterit. Nam & Sex. Cæcilius ait, Hæc lex ad omnia matrimonia pertinet, & illud Homericum adfert: *Nec enim soli*, inquit, *Atride vxores suas amant*. Et quoniam dictum est matresfam. esse, quæ in manum viri coemptione conueniant; ceteras vxores tantum esse: Gellius lib. x v i i i. scribit inter matronam & matremfam. id interesse, quod matrona ea proprie est quæ in matrimonium conuenit, etiam si liberos non habeat, dicta a matris nomine non adepto; materfamilias ea solum est, quæ in mariti manu mancipioq. est, aut in eius, in cuius manu mancipioq. vir esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoq. mariti, & in sui heredis locum venisset. Sex. Pompeius ait non ante vxores matresfam. dici, quam viri ear. patresfam. dicantur. neq. duas, neq. eas, quæ sine filijs essent, eo nomine appellari.

cap. vj.

Verb. Materfamilias.

Matro-

ver. Matronæ.

l. itē apud La-  
beonem . p. si  
quis virgines.  
de iniur.  
l. nam ciuium.  
de his qui sui.

l. pronuntia-  
tio. p. familiæ.  
de verb. signi.  
l. pronuntia-  
tum. p. i. eo.  
l. iij. in fine. de  
liberis exhib.

Inst. de iniur.  
p. i.

XIX.

XX.

cap. xxv.

Matronas eas esse, quib. stolas habendi ius erat. Hic fortas-  
se matronalis habitus appellatur ab Vlpiano lib. LXXVII.  
ad edictum. In nostro autem iure matresfamilias appel-  
lantur, quæ sui iuris sunt, item honestæ vitæ mulieres. Vl-  
pianus lib. I. institutionum: Patresfamiliarum sunt, qui  
sunt suæ potestatis, siue puberes, siue impuberes. simili  
modo matresfamiliarum. Idem lib. XLVI. ad edictum:  
Patresfam. mortuo singuli singulas familias incipiunt ha-  
bere. Idem lib. LIX. Neq. nuptiæ, neq. natales faciunt ma-  
trefamilias, sed boni mores. Et lib. LXXI. Donec res  
iudicetur, feminam, prætextatum, eumq. qui proxime  
prætextati ætatem accedet, interim apud matremfami-  
lias deponi Prætor iubet. Cum audis, inquit, matremfa-  
milias, accipe notæ auctoritatis feminam. Sic etiam in-  
telligendum est quod Iustinianus scribit, iniuriam com-  
mitti, si quis matremfam. aut prætextatum, prætextatam  
ve adfectatus fuerit. Sed ut ad vsucapionem reuertamur,  
ita existimamus legem XII. Tab. apud Gellium esse intel-  
ligendam, ut interrupta dicatur vsucapio, qua vxor in  
mariti manum conueniebat, si trinoctium intra eum an-  
num vxor absuerit. Alia lex vestibulum sepulchri,  
bustumve vsucapi vetat; ut Cicero lib. II. de legib. refert.  
quod nos postea cum de sepulchris agemus, tractabimus.

Nunc de quinq. pedib. videamus, de quib. magna con-  
trouersia est iuris interpretib. recentioribus. Et mihi Al-  
ciati præceptoris opinio placet, ut lege XII. Tabular. vsu-  
capio inter quinq. pedes non fuerit, sed quæstio de fini-  
bus, in qua ex lege Manilia singuli arbitri regundis finib.  
darentur; ut Cicero lib. I. de legib. scribit, etsi vulgares  
libri mendosi circumferantur; quod etiam Isidori lib. V.  
accidisse arbitror, in quo ut existimo, ita scribendum est:  
Finium regundor. actio dicta eo quod per eam regantur  
fines utriq. ne dissipentur, dummodo angustiore quinq.  
pedum loco ea controuersia sit. Exstat hodie Constanti-  
ni Imp. constitutio post Theodosianum Codicem collo-  
cata, cuius verba sunt hæc: Si finalis controuersia fuerit,  
tunc demum arbiter non negetur, cum intra quinq. pe-  
des locum, de quo agitur, apud Præsidentem esse constiterit:  
cum de maiore spatio causa quædam non finalis, sed pro-  
prietatis est, apud ipsum Præsidentem debeat terminari.

Item



Item Theodosij, Arcadij & Honorij ad Rufum P. P. cuius portio ab Iustiniano lib. 111. Constitutionum refer-  
 7 tur. Tota autem lex ita scripta fuit: Cunctis motionib.  
 7 & machinis amputatis finalib. iurgijs omnem modum,  
 7 quem præscribimus, ac de eo tantum spatio, hoc est, pe-  
 7 dum quinq. qui veteri iure præscripti sunt, sine obserua-  
 7 tione temporis arbitros iussimus iudicare. Quod si loca  
 7 in controuersiam veniant, sollemniter iudicare cogno-  
 7 scas. Et Iulius Frontinus, quem alij Nypsum appellant,  
 7 ita scribit: Secundum legem Maniliam de finib. controu-  
 7 uersia est, cum de ea latitudine agitur, de loco autem,  
 7 cum excedit quinq. pedes. Aggenus Urbicus id ita inter-  
 7 pretatur, vt de fine controuersiam quinq. aut sex pedum  
 7 latitudine præscribat. Quoniam hanc latitudinem vel  
 iter ad culturas accedens occupat, vel circumactus aratri.  
 idq. vsucapi non posse ait. Iter autem quod vsu biennij  
 capitur, non id est, quo quis ad culturas peruenit. Hæc  
 sunt quæ de his reb. a veterib. scripta reperiuntur, quæ  
 recte ad interpretationem constitutionis Valentiniani,  
 Theodosij & Arcadij referuntur, cuius verba sunt hæc:  
 7 Quinq. pedum præscriptione submota, finalis iurgij vel  
 7 locor. libera peragatur intentio. vt si de finib. controuer-  
 7 sia sit, nemo possit de eo solo, quod intra quinq. pedes  
 7 sit, præscriptionem opponere; quippe cum id vsucapi ne-  
 7 queat. Verba autem Ciceronis sunt hæc: Ex hac autem  
 7 non rerum, sed verbor. discordia, controuersia est nata de  
 7 finibus; in qua quoniam vsuscaptionem x 11. Tabulæ inter  
 7 quinq. pedes esse noluerunt, depasci veterem possessio-  
 7 nem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus: nec  
 7 Manilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus.  
 Quib. verbis illud significare voluit, Stoicos a veteribus  
 Academicis verbis non reb. distare. quod idem pluribus  
 verbis lib. 1 v. de finib. disputat. Itaq. inter eos conten-  
 tio parua de re esse videtur, quasi de finibus quos ex lege  
 Manilia & illa veteri x 11. Tab. intra quinq. pedes, quod  
 vsucapi nequit, constitutos animaduertimus. Hanc igitur  
 7 controuersiam nos tres, inquit, arbitri finium regun-  
 7 dorum acutum illum hominem (Zenonem autem signifi-  
 7 cat) depascere Academiæ possessionem non sinemus. Tres  
 autem, quos arbitros esse vult, se, & Quintum fratrem,  
 & Pom-

L. ult. C. fin. reg.

L. quinque pe-  
dum. C. eo.

lib. i. de legib.

I. ult. D. fin.  
reg.

Ver. Ambitus,

lib. iv. de ling.  
Lat.

& Pomponium Atticum, quos colloquentes inducit, significauit. Similis locus est, etsi sententia contrarius, in Lucullo, qui Academicus inscribitur. Nam aut Stoicus constituitur, inquit, sapiens, aut veteris Academiae. vtrumq. non potest. Est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. Hanc legem fortasse Caius interpretabatur, cum lib. i v. ad legem xii. Tabular. ita scribit: Sciendum est in actione finium regundor. illud obseruandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. Tota deinde lex Graece conscripta est, quae a Plutarcho etiam in Solonis vita refertur. Vt si quis sepem suo praedio addiderit, fines non excedat; si maceriam aut parietem adificauerit, pedem relinquat vicino; si domum, pedes duos; qui sepulchrum aut fossam foderit, quantum ea alta erit, tantum spatij liberum relinquat, puta si causa pedes sex, oleae, aut ficus gratia nouem pedes, ob ceteras arbores quinque. Ita enim in Tusco libro est, non duos. in quo Crinitus deceptus non est. Sed tamen quod idem ait, ad hosce quinq. pedes Valentiniani constitutionem pertinere, merito a praefatore nostro reprehenditur. Longe enim separatum est, quinq. pedes radicib. arbor. relinquere, & vt siue arbor, siue lapis, in confinio sit, iubere, vt quod ex alieno intra quinq. pedes sit, numquam vsucapi possit, sed de his controuersia de finib. quocumq. tempore moueri possit. Illud non negauerim fieri potuisse, vt aliqua de causa cum de altera re ageretur, hanc alteram Caius illi ad finem retulerit. Sed de his haec tenus. Ad finem est huic loco, quod Volusius Macianus lib. singulari de asse scribit, sestertium dictum esse quasi semissem tertium, qui duob. assib. olim & semisse aestimabatur, vt apud Gracos *ἡμισάλευτον* sex talenta & semitalentum dicitur. Lex etiam xii. Tabular. argumentum, inquit, est, in qua duo pedes & semis, sestertius pes vocatur. Ita enim haec scribenda esse lib. ii. Emendationum scripsimus. Haec autem verba xii. Tab. ex Sex. Pompeio ita interpretor, vt de ambitu adium accipiantur, qui duor. pedum & semipedis latitudine erat inter aedificia vicinor. ad circumeundum relictus, unde ambitus appellatur. Varro quoq. scribit xii. Tab. interpretes ambitum parietis,



parietis, circuitum esse dixisse. Eisdem legibus fortasse prohibebatur parietes in communi loco crassiores sesquipedem fieri, vt Vitruuius lib. 11. Plinius lib. xxxv. scribunt. Ad testamentor. iura veniendum est, qui locus est in nostris libris non leui manu tractatus. Et principio Plutarchus in Solonis vita scribit. Cum Athenis olim non liceret hereditates extra familiam testamento relinquere, atq. adeo nulla iura testandi essent: is tulit, vt ei qui liberos non haberet, liceret heredem extraneum facere, modo id nullo coactus malo, nullisq. blandicijs, sed sanus atq. valens sponte sua ita disponderet. Eum secuti, vt opinor, Decemviri sunt, qui ita in Duodecim scripserunt: VTI LEGASSIT SVAE REI ITA IVS ESTO. Quib. verbis, vt Pomponius scribit lib. v. ad Q. Mucium, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoq. constituendi. Sed id interpretatione coangustatum est, vel legum, vel auctoritate iura constituentium. Iustinianus quoq. lib. 11. Institutio. lege xii. Tab. liberam fuisse legandi potestatem ait, vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare. ita enim in ea cautum erat, VTI QVISQ. LEGASSET SVAE REI ITA IVS ESTO. Quod deinde lege Furia, & Voconia, & Falcidia coangustatum est. Sed & in Nouella xxi. eadem verba paululum immutata refert in hunc modum: VTI LEGASSET QVISQ. DE SVA RE, ITA IVS ESTO. Quæ ita interpretari videtur Græce: Νομίζεται μὴν γὰρ ἕκαστος ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ ἰδίαις πόσιν, καὶ ἕως νόμος ἢ τοῦτου βουλή. Quæ ita vulgo vsurpari solent, Disponat testator de reb. suis, & erit lex. pro quib. melius legis vetustissimæ verba vsurparent. Theophilus tamen ita eandem legem interpretatur: Ὡς ἀνὰ δικαιοσύνη καὶ διακρίσιν τις ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ περιστάσει τοῦτο νόμος ἕως. In vtriusq. interpretatione illud animaduertendum puto, νόμον pro iure scriptum esse, quod alijs quoq. locis vsurpatum scio. Ad hanc legem Vlpianus respexit, opinor, lib. 11. ad Leg. Iuliam & Papiam: Lege, inquit, obuenire hereditatem non improprie quis dixerit, & eam quæ ex testamento deferretur, quia lege xii. Tab. testamentariæ hereditates confirmantur. Et Cicero lib. 11. de Inventione: Lex est: PATERFAMILIAS VTI SVPER FAMILIA PECVNIAQ.

cap. viij.  
cap. xiv.

XXI.

I. verbis legis.  
de ver. sign.

Instit. de lege  
Falc. in prin.

Auth. de nup.  
p. disponat.

I. lege obuenire.  
de ver. sign.

Hh

SVA

SVÆ LEGAVERIT, ITA IVS ESTO. Quæ etiam verba lib. 1. ad Herennium referuntur. Eodem fortasse pertinet, quod lib. 1. de Oratore idem Cicero ait de eo milite qui testamento præteritus erat: Tu si causam ageres militis, patrem eius, ut soles, dicendo a mortuis excitasses, flensq. filium Centumviris commendasset, ut totum illud, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, non in XII. Tabulis, quas tu omnib. bibliothecis anteponeis, sed in magistris carmine scriptum videretur. Addit Caius lib. 4

## XXII.

l.1. fam. etcisc.

l. ea quæ. C. co.

l. vit. C. de actio. here.

l. pacto successor. C. de pact.

l. heredes. p. an ea. fam. etcisc.

e. l. p. idem iuris.

## XXIII.

Insti. de here. qua. p. i.

l. in suis. de libe. & postu.

VII. ad edictum provinciale, familiæ erciscundæ actionem ex lege XII. Tab. proficisci: ut coheredib. volentib. a communione discedere, ea actione res hereditariæ distribuerentur. Gordianus tamen Pomponio rescripsit, quæ in nominib. sunt, non recipere diuisionem, cum ipso iure in portiones ex lege XII. Tab. diuisa sint. Diocletianus quoq. & Maximianus rescripserunt euidentissime duodecim Tabulas facere heredes obnoxios hereditarijs creditoribus. Idem rescripserunt non posse pacto successorum debitoris vnum eorum in solidum obligari, quoniam lege XII. Tab. æs alienum hereditarium pro portionibus singulos heredes creditorib. obliget, ipsoq. iure inter eos diuisum sit. Paulus vero lib. XXI. ad edictum scribit, eam stipulationem, qua singuli heredes in solidum habent actionem, veluti si is qui viam, iter, actum stipulatus erat decesserit; per hanc legem non diuidi. Sed si pecunia promissa sit a testatore, adiecta pœna, si non soluerit; hæc obligatio per legem XII. Tab. diuiditur. Hæc ad extraneos heredes solent pertinere. De suis & necessarijs Iustinianus scribit: Sui autem & necessarij heredes sunt veluti filius, filia, nepos, neptis ex filio, & deinceps ceteri, qui in potestate morientis fuerint, modo non nepotis pater in potestate sit. Sui autem heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt, & viuo quoq. patre quodammodo domini existimantur. Necessarij, quia omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento ex lege XII. Tab. heredes fiunt. Prætores tamen eis hereditate abstinere permisierunt. Ex his apparet Solonis legem Decemuiros esse secutos, ut liberis deberetur hereditas, ceteris lucro esset. Quamobrem Paulus lib. 11. ad Sabinum scribit: In suis heredib. euidentius



- 7 tius apparet continuationem eo rem perducere, vt nulla  
 7 videatur hereditas fuisse; quasi olim hi domini essent, qui  
 7 etiam viuo patre quodammodo domini existimantur.  
 7 Itaq. post mortem patris non hereditatem, inquit, perci-  
 7 pere videntur, sed magis liberam bonor. administratio-  
 7 nem consequuntur. Hac ex causa licet non sint heredes  
 7 instituti, domini sunt. Hæc ille: quib. consentanea sunt,  
 quæ lib. singulari de portionib. quæ liberis damnator. I. ult. de bon. dam.  
 conceduntur, scribit. Ad hanc vero legem fortasse perti-  
 ner quod Caius lib. vi. ad edictum prouinciale, & Vl- I. i. & ij. de her. red. petiti.  
 pianus lib. x v. ad edictum scripserunt, licet ea Iustinia-  
 nus lib. v. Digestor. non satis apte coniunxerit. Hæc e-  
 nim sunt Cai verba in Florentino libro: Hereditas ad nos  
 7 pertinet aut vetere iure, aut nouo. Vetere e lege x ii.  
 7 Tabular. vel ex testamento, quod iure factum est. Vlpia-  
 7 ni hæc: Siue suo nomine, siue per se, siue per alios effe-  
 7 cti sumus. Deinde Cai verba adscribuntur, quib. exem-  
 pla duo adduntur, quib. per alios heredes efficiamur; ce-  
 teraq. verba, quæ principio referebantur, sequuntur: Vel  
 7 ab intestato forte quod sui heredes, &c. Ego vero existi-  
 mo Vlpianum tres casus testamentariæ successionis ex le-  
 ge x ii. Tab. conscripsisse: siue quis suo nomine (hoc au-  
 tem ad sui heredis ius pertinere arbitror) siue per se, cum  
 extraneus institutus est; siue per alios, seruos puta aut fi-  
 lios, heres effectus esset. Mendum tamen in illis verbis  
 inesse non dubitauerim. Suor. mentionem fieri in Duo-  
 decim ex Callistrati verbis constat lib. ii. quæstionum:  
 7 Liberorum, inquit, appellatione nepotes, & pronepotes,  
 7 ceteriq. qui ex his descendunt, continentur. Hos enim  
 7 omnes suor. appellatione lex x ii. Tabular. comprehen-  
 7 dit. Suos autem ab intestato primos ex eadem lege  
 vocari Iustinianus scribit lib. iii. Institutio. & Caius lib.  
 vi. ad edictum prouinciale ait ex lege x ii. Tab. ab inte-  
 stato ad nos hereditatem pertinere, forte quod sui here-  
 des defuncto sumus, vel adgnati, vel ex alijs causis, quæ  
 illic referuntur. Suos autem Iustinianus appellat, vt supra  
 dictum est, eos qui in potestate defuncti erant, nunc ve-  
 ro sui iuris sunt, in quib. adoptiui numerantur. Emanci-  
 pati sui heredes non sunt, quoniam in potestate parentis  
 esse desierunt, qua de causa nullo iure ex Duodecim vo-

I. liberorū. de  
 verb. signi.

## XXIV.

Insti. de here.  
 quæ ab intest.  
 p. i.  
 I. i. & iij. de  
 here. peti.

p. emancipati.  
 de here. quæ  
 ab intest.

- p.vlt. co. cantur; Prætor tamen eis bonor. possessionem vnde liberi præstitit, vt Iustinianus scribit. Nepotes vero tum lex xii. Tabular. vocat, cum filio mortuo, aut alio pacto e medio sublato, is in potestate reperitur. Succedit autem cum filijs nepos huiusmodi, quod euidenter in Duodecim caueri Diocletianus Frontoni rescripsit. Idem Marcellæ rescripsit postumum suum potioreni sorore consanguinea esse ex ordine legis xii. Tabular. Qua de causa Iustinianus scribit: Postumi quoq. qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui heredes sunt. & Vlpianus lib. xiv. ad Sabinum: Vtiq. & ex lege xii. Tabular. ad legitimam hereditatem is qui in vtero fuit, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quib. præfertur, si fuerit editus. Addit Vlpianus, quod propter eandem legem addi existimo: Post decem menses mortis natus non admittitur ad legitimam hereditatem. Namq. Gellius lib. iiii. scribit Decemuiros in decimo mense gigni hominem non in vndecimo scripsisse, & si is exempla tradat mensis vndecimi partus, quem Iustinianus Nouella xxxix. detestatur. Decimus mensis a veterib. frequentior esse ad partus credebatur. inde illud ortum est:
- Virg Eclog. iv. *Matri longa decem tulerunt fastidia menses.*  
Sed & Ouidius de anno Romuli mensium decem:  
lib. i. Fast. *Quod satis est, vtero matris dum prodeat infans,*  
*Hoc anno statuit temporis esse satis.*
- l. Gallus. in prin. de lib. & post. Hinc in Aquiliana formula apud Scæuolam lib. vi. quaestionum: Si filius meus viuo me morietur, tunc si quis mihi ex eo nepos, siue quæ neptis post mortem meam in decem mensib. proximis, quib. filius meus moreretur, natus nata erit; heredes sunt. Et in Iustiniani constitutione lib. vi. Constitutionum: Si filius vel filia intra decem mensium spatium post mortem meam editi fuerint, heredes sunt. Paulus autem lib. i v. sententiar. ita scribit: Septimo mense natus matri prodest, ad ius liberorum. Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere, vt aut septimo pleno, aut decimo mense partus maturior videatur. Quod etiam Alexander Aphrodisiensis, siue quis alius, in problematib. scribit. De eisdem numeris mentio fit a Cicerone lib. iiii. de natura deor. & a Macro
- bio



bio in somnio Scipionis, & ab Aurelio Augustino apud Gratianum. De septimo autem mense Hippocrates in libro de septimestri & octimestri partu scribit CLXXXII. die partum legitimum nasci posse, quod Vlpianus refert. Et Paulus lib. xix. responsor. scribit septimo mense nasci perfectum partum receptum esse propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis. Scribit Herodotus lib. vi. Aristonem Lacedæmonior. Regem, cum ei nuntiatum esset ante decem menses exactos, quam vxorē duxerat, eam filium peperisse, iurasse apud Ephoros non esse suum. Id cum filio Demarato Regi postea nocuisset; matrem dixisse ait Aristonem stulte fecisse. Neq. enim semper mulieres decimo mense partum edere, sed & septimo, quod tum ei euenerat, & nono. Sed nos ad legitimam hereditatem reuertamur. Si nemo suus heres, vel eorum, quos inter suos heredes Pratores vel constitutiones vocant, existat, qui successionem quoquomodo amplectatur; Iustinianus ait ex lege xii. Tab. ad agnatum proximum pertinere hereditatem. Quis autem agnatus sit, in tutelis diximus. M. Cicero lib. ii. de inuentione: Lex est, inquit: Si paterfamilias intestato moritur, familia pecuniaq. eius agnator. gentiliūq. esto. Hæc autem verba in Duodecim non fuisse arbitror, sed illa quæ Vlpianus refert lib. xlvj. ad edictum: Familia, inquit, appellatio in res & in personas deducitur. In res, ut puta in lege xii. Tab. his verbis: AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO. Vocantur autem omnes ex hac lege, & si decimo gradu proximus ille agnatus sit, admittitur; quod non ita est in cognatis, quos Pratores vocant; qui septimo gradu circumscribuntur, vel potius sexto. namq. ex septimo solus sobrino sobrinaue natus admittitur. Proximus autem in Duodecim habetur ille etiam qui solus est, ut Pomponius lib. ii. ad Sabinum scribit. Masculor. vero & feminar. nulla erat ex hoc iure differentia; quod Iustinianus permultis locis testatur; quod postea immutatum esse moleste fert. Item capitis deminutione agnationis ius tollitur, quod ex Duodecim descendit: illæ autem hereditates, quæ nouo iure competunt, ut ex S. C. Tertulliano & Orphiriano, capitis deminutione non pereunt, ut Iustinianus scribit;

Prator

c. non obseruetis. xxvj. q. vij.

l. intestato. in fine. de suis &amp; legi.

l. septimo. de sta. hom.

XXV.

Instit. de legi. adgn. succ. in prin.

l. pronuntia. tio. in prin. de verb. signi.

Instit. de succ. cogn. in fine.

l. in vulgari. in princ. de verb. signi.

l. lege xij. Tab. l. vi. C. de leg. here. insti. de exh. lib. p. sed hæc quidem. &amp; de leg. adg. succ. p. &amp; hæc quidem. atq. alibi.

Instit. de S. C. Orphi. p. scien

dum. & de suc-  
ce. cogn. in pri.  
& leg. adgn.  
tute. in fine.  
l. capitis. de  
suis. & legit.  
† l. inter ad-  
gnatos. vnde  
legi.  
Instit. de leg.  
adgn. tute. p. i.  
l. sunt autem.  
de legit. tur.  
Auth. de he-  
red. ab intest.  
ven. p. nullam.

## XXVI.

Inst. de succe.  
libert. in prin.

l. i. & iij. de he-  
re. petutio.

l. licet inter ge-  
sta. in fine. de  
ver. signi.  
l. pronuntia-  
tio. p. i. eo.

## XXVII.

Inst. de rer. di-  
vi. p. venditæ.

Prætor tamen tamquam cognatos eos vocat. Inter ad-  
gnatos enim & cognatos hoc interest, vt Modestinus li-  
bro tertio Pandectar. scribit, † quod in adgnatis & co-  
gnati continentur, in cognatis non vtiq. & adgnati. ver-  
bi gratia, Patris frater, idest patruus, & adgnatus est & co-  
gnatus: matris autem frater, idest auunculus, cognatus  
est, adgnatus non est. Qua de causa Iustinianus lib. i. In-  
stitutionum adgnatos esse definit cognatos per virilis se-  
xus cognationem coniunctos: quamvis in Cai definitione  
cognati non appellantur. Hæc tamen omnia Iustinia-  
ni legib. abrogata sunt, & ex Nouella cxxviii. nulla  
est adgnator. & cognator. differentia, nulla quoq. eman-  
cipationis & patriæ potestatis, sed ab intestato illis perso-  
nis defertur hereditas, quæ ea constitutione enumeratæ  
sunt. De patronorum successione Iustinianus scribit,  
ita demum legem xii. Tab. ad hereditatem liberti vo-  
casse patronum, si intestatus mortuus esset libertus here-  
de suo nullo relicto. & Caius lib. vi. ad edictum prouin-  
ciale scripsit hereditatem ad nos pertinere ex lege xii.  
Tabular. ab intestato forte quod sui heredes defuncto su-  
mus, vel adgnati, vel quod manumissimus defunctum,  
quodve parens noster manumiserit. Nam hi quoq. quos  
parentes manumiserint, nostros libertos esse dicimus, vt  
idem Caius lib. xvi. scribit. Quamobrem in hanc rati-  
onem Vlpiani verba accipiemus libro xlv. ad edi-  
ctum: Ad personas, inquit, refertur familiæ significatio  
ita cum de patrono & liberto loquitur lex (de duodecim  
autem Tabulis loquebatur) Ex EA FAMILIA, inquit,  
IN EAM FAMILIAM. & hic, inquit, de singularibus  
personis legem loqui constat. Quæ verba existimo de li-  
bertor. successione intelligenda, vt bona ex liberto in do-  
minum veniant; vel vt ex parente in filium ius patrona-  
tus perducatur. Cetera quæ ad libertor. successionem  
pertinent ex Prætorum edicto, ex lege Papia, & ex Iusti-  
niani Græca constitutione quæ non exstat, sub titulo de  
successione libertor. lib. iii. Institutionum cognoscen-  
tur. Nos reliqua persequamur. Et quoniam veteres  
nullam obligationem firmiorem emptione & venditio-  
ne existimabant, de ea quid in xii. scriptum esset videamus. Et Iustinianus scribit lib. ii. Institutio. Venditæ  
res



7 res & traditæ non aliter emptori adquiruntur, quam si is  
 7 venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit,  
 7 rit, veluti expromissore aut pignore dato. Quod quam-  
 7 quam cauetur, inquit, ex lege xii. Tab. tamen recte di-  
 7 citur & iure gentium, idest iure naturali, id effici. Idem  
 lib. iij. scribit emptionem & venditionem contrahi si-  
 mul atq. de pretio conuenerit. Pretium autem in nume-  
 rata pecunia consistere oportere. Pecunia initio Urbis ru-  
 di ære constabat. Quamobrem libra opus erat, vt pre-  
 tium solueretur: neq. enim signatis nummis utebantur.  
 Primus Seruius Rex signauit æs; argentum quinq. annis  
 ante primum bellum Punicum signatum est, post lxxii.  
 annos aurum, vt Plinius lib. xxxiiij. scribit. Aes autem  
 illud, quo xii. Tabular. tempore utebantur, æs graue ap-  
 pellabatur, propterea quod asses tum libram penderent,  
 qui ad semuncias Papiriana lege venerunt. Quamobrem  
 7 Vlpianus lib. i. ad Sabinum scribit: Etiam aureos num-  
 7 mos æs dicimus. Ab eo nummor. pondere, vt Plinius ait,  
 expensâ in rationib. dicuntur, item impendia, & depen-  
 dere, & militum stipendia, eiusq. stipis ponderandæ pen-  
 satores libripendes. & ob eam consuetudinem ponderan-  
 dæ pecuniæ in his emptionib. quæ mancipi sunt, libra in-  
 terponitur. Mancipi res, vt Seuerinus Boethius ait, sunt  
 quæ ita abalienantur, vt abalienatio per nexus fiat sol-  
 lemnitatem, neq. aliter per leges xii. Tabular. abaliena-  
 ri possunt. Nexus autem sollempnitatem ex Caio lib. i.  
 7 Institutionum ostendit, cuius verba sunt hæc: Est autem  
 7 mancipatio, vt supra quoq. indicauimus, imaginaria quæ-  
 7 dam venditio, quod ipsum ius proprium Romanor. est  
 7 ciuium, eaq. res ita agitur. Adhibitis non minus quam  
 7 quinq. testib. Romanis ciuib. puberibus, & præterea alio  
 7 eiusdem condicionis qui libram æneam teneat, qui ap-  
 7 pellatur libripens; is qui mancipium accipit, æs tenens  
 7 ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum  
 7 esse aio, isq. mihi emptus est hoc ære, æneaq. libra. De-  
 7 inde ære percutit libram, idq. æs dat ei, a quo mancipium  
 7 accipit, quasi pretij loco. Ceteræ autem res, quæ sui iu-  
 ris sunt, nec mancipi dicebantur. In iure quoq. res man-  
 cipi cedebantur in hunc modum, vt Caius scribit. Apud  
 magistratum populi Romani, vel Prætorem vel prouin-  
 cia

Instit. de emp.  
 & vend. in pri.  
 & p. item pre-  
 tium.

cap. iij.

l. etiam. de  
 verb. signi-  
 d. lib. xxxiiij.

cia

cia Prafidem, is cui res in iure cedebatur, rem tenens ita vindicabat: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Prætor tunc interrogabat eum qui cedit, an contra vindicet; eoq. negante aut tacente, ei qui vindica- uerit, eam rem addicit; idq. legis actio vocabatur. Ita ple- no iure duob. his modis res in alterum transferebatur. Quamobrem Cicero in Topicis abalienationem esse de- finit eius rei, quæ mancipi est, aut traditionem alteri ne- xu, aut in iure cessionem, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Quod si res quæ mancipi est, sine his sollempni- tatib. tradatur, abalienari non poterat, nisi ab eo, cui tra- debatur, vsucaperetur. Imaginariam autem venditionem Caius appellat illam mancipationem, vt Iustinianus quoq. lib. 11. Institutionum appellat. Namq. cum duo olim testamentor. genera fuisse retulisset, quor. altero in pace atq. otio utebantur, quod calatis comitijs appella- bant, altero cum in prælium exituri essent, quod procin- ctum dicebatur: Accessit, inquit, tertium genus testa- mentorum, quod fiebat per æs & libram, scilicet quod per mancipationem, idest imaginariam quandam vendi- tionem agebatur, quinq. testib. & libripende ciuib. Ro- manis puberib. præsentibus, & eo qui familiæ emptor di- cebatur. Is autem emptor hereditatem emebat, & eam con- sequebatur testatore mortuo. Quod ne ita explora- tum esset ac certum quis heres futurus esset, familiæ qui- dem emptor adhibebatur dicis causa, sed alter heres scri- bebatur, vt Theophilus ait. Cuius opinio Iustiniani au- thoritate fulciri potest, qui solitos veteres scribit familiæ emptorem, & eos qui per potestatem ei coniuncti essent, a testamentarijs testimonijs repellere, non etiam here- dem, & eos qui in heredis potestate essent. Idem Iusti- nianus scribit emancipationem olim fieri solitam per ima- ginarias venditiones, & intercedentes manumissiones: quod alio loco retulimus. Qua de causa Alciatus noster & Viglius, quod Vlpianus lib. xx1. ad Sabinum scribit imaginariam venditionem non esse pretio accedente: in eandem rationem interpretantur. vno enim nummo ad- dicebantur, quæ ita venderentur. Pomponius lib. viii. ad Q. Mucium: Si vsusfructus fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi a domino proprie-

Insti. de testa.  
in princ.

Inst. eo. p. sed  
neque.

Inst. quib. mo.  
ius p. p. sol. p.  
præterea.

1. imaginaria.  
de diuer. reg.  
iur.

1. si vsusfru-  
ctus. de iure  
dot.



7 proprietatis detur; difficultas erit post diuortium circa  
 7 reddendum ius mulieri. Quidam ergo remedij loco re-  
 7 cte putauerunt introducendum, vt vel locet hunc vsum-  
 7 fructum mulieri maritus, vel vendat nummo vno; vt ip-  
 7 sum quidem ius remaneat penes maritum, perceptio ve-  
 7 ro fructuum ad mulierem pertineat. Et licet huiusmodi  
 locatio, ceteris casibus improbata sit (namq. Vlpianus  
 7 ait lib. LXIX. ad edictum: Si quis conduxerit nummo  
 7 vno, conductio nulla est; quia & hoc donationis instar in-  
 ducit.) venditio tamen, vt antea dixi, in multis alijs re-  
 bus frequentabatur, vt in fideicommissarijs quoq. here-  
 ditatibus. Nam quod Iustinianus lib. II. Institutio. ait, si  
 quis totam hereditatem restitueret, emptæ & venditæ he-  
 reditatis stipulationes interponi solitas: id ex Theophili  
 Græcis institutionib. ita accipiendum est. Apud veteres  
 ante S.C. Trebellianum, posteaquam iussit Augustus Con-  
 sulib. vt in fideicommissis auctoritatem suam interpone-  
 rent, qua de causâ Prætor proprius creatus est, quem fi-  
 deicommissarum appellabant (quamquam duos Præto-  
 res Claudius instituit, sed alterum Diuus Titus detraxit)  
 in hunc modum is qui de tota hereditate restituenda ro-  
 gabatur, sibi consulebat. Namq. per imaginariam vendi-  
 tionem vno nummo, vt Theophilus ait, hereditatem fi-  
 deicommissario vendebat; atq. ita stipulationes emptæ &  
 venditæ hereditatis iure interponebantur, post Trebellia-  
 num quoq. & Pegasianum S.C. si noller quartam retine-  
 re. Apud Paulum etiam reperio lib. II. sententiar. scri-  
 ptum esse, inter virum & vxorem contemplatione dona-  
 tionis imaginariam venditionem contrahi non posse.  
 quod minime mirum est, cum Vlpianus lib. VII. disputa-  
 tionum scribat, Inter virum & vxorem donationis causa  
 pretio viliori venditionem nullius momenti esse. quam-  
 uis inter ceteros valeat, nisi vniuersa venditio donationis  
 causa facta sit. Quib. verbis hæc quoq. imaginaria ven-  
 ditio labefactari videtur. Multo etiam magis Modestini  
 7 verbis lib. V. regular. Contractus, inquit, imaginarij etiam  
 7 in emptionib. iuris vinculum non obtinent, cum fides fa-  
 7 cti simulatur, non intercedente veritate. Item Pauli lib.  
 7 II. ad edictum Aedilium Curulium: Nuda & imaginaria  
 7 venditio pro non facta est: & ideo nec alienatio eius rei

l. si quis condu-  
 xerit. locati.  
 l. si quis ante.  
 in fine. de ad-  
 quir. poss.

Insti. de fidei-  
 com. here. p.  
 ergo.

Inst. eo. in pri.  
 & de codici.  
 in princ.

l. ij. p. capta. de  
 orig. iur.

l. si quis dona-  
 tionis. de con-  
 trah. empt.

l. contractus.  
 de obliga. &  
 actio.

l. nuda. de con-  
 trah. empt.

l.vn.C. de nu-  
do iure Quiri-  
tol.l.vn.C. de  
vſuc. transfor.

Inf. de rer. di-  
ui. p. per tradi-  
tionem.

l.i. de mater-  
nis bonis. in  
C. Theod.

d.l.vn. de vſu-  
ca. transf. p.  
cum autem.

l.iiij. C. de ca-  
ſtren. pecu.  
lib. xij.  
l.i. C. de ſuſce-  
pto. præp. & ar-  
ca. lib. x.  
l. cum oportet.  
p. cum autem.  
de bon. quæ  
lib.  
l.iiij. C. de exe-  
cuto. lib. xij.  
l. petenti. de pi-  
gno. actio.

intelligitur. Deniq. Iuſtiniani conſtitutiones exſtant duæ lib. v. i. Conſtitutionum, quibus inter dominium, quod pleno iure ex iure Quiritium veniebat, & id quod in bonis dicitur, item inter res diuidi, mancipi, & nec mancipi, ſtipendiarias & tributarias, Italici ſoli, aut prouinciarum nulla differentia eſt. De pleno iure in lege Iunia Norbana diximus. De rebus autem diuidi fortaſſe Conſtantini conſtitutio mentionem fecit lib. v. i. Theodoſianar. conſtitutionum. quas exiſtimo diuidi eſſe appellatas, quod diuidi poſſint, vt res mancipi quæ mancipatione abalienari, res nec mancipi, quæ alienari non poſſent. Quod vero Budæus doctiſſimus vir, & antiquitatis peritiſſimus, a quo permulta in hunc libellum tranſtulimus, ait; nexum in Iuſtiniani conſtitutione, ad vetera nexa eſſe referendum, neq. id alio loco in noſtris libris reperi-ri; non facile adſentior. Verba enim eius legis ſunt hæc: Vſucapionem extendebant non tantum in Italico ſolo nexu, ſed in omnem terrar. orbem. Sed arbitror nexum pro diœceſi, aut prouincia, aut vt idem dicere ſolet, tractu eſſe vſurpatum; quod neſcio, an alio loco reperiatur: aut ſi obligationem & vinculum ſignificat, quod alios vſurpaſſe oſtendam, non illam veterem mancipationem reſpexit. Quæ ſi facta eſſet, vt Seuerinus ait, vſucapione opus non erat, niſi forte Iuſtinianus ea ſolum vſucapi poſſe credidit, quæ nexu tradita eſſent. translatione tamen vſum non negauerim, vt Alexandrum Imp. Errat qui tibi perſuaſit, quod nexu paternæ poteſtatis iure ſacramen- ti ſolutus es. & Antoninus: Ipſe ſecuritate debitam commiſſi nexu liberatus cum emolumentis accipiat. & Iuſtinianus, Nexu paterno per emancipationem liberetur. Quodq. durius eſt in Theodoſij conſtitutione: Per vicarios officiôr. ligatus ferreis nexib. cura prouincialis officiij ad debitum mittatur examen. Quod tamen deſendi poteſt ex his quæ in Petillia lege diximus. Sic Ulpianus lib. v. i. opinionum: Petenti mutuam pecuniam credito-ri, cum ad manum debitor non haberet, ſpecies auri de- diſſe ſcribit, vt pignori apud alium creditorem poneret: easq. voluntate domini nexas eſſe ait. Alior. libror. exem- plis abſtinemus, ne longiores ſimus. Illud in ſumma tenendum eſt ex XII. Tabulis venditionem mancipationemq.



nemq. manasse, qui modus legitimus alienationis habebatur. qua de causa eo utebantur in emancipationibus & adoptionib. & matrimonijs, quæ per coemptionem fiebant, & testamentis, quæ per æs & libram dicuntur; in ceteris deniq. alienationib. atq. contractib. quæ firmissima esse voluerunt. Cuius locum postea stipulationes occuparunt, de quib. alius erit scribendi locus. Quod vero docti aliquot viri scripserunt, quod Aristo ait legem XII. Tab. emptionis verbo omnem alienationem fuisse complexam, ad hanc venditionem imaginariam pertinere: non facile mihi persuaserint. Qua de re quid ipse sentiam, capite quinto dictum est. M. Cicero lib. III. Officiorum scribit, sancitum esse iure civili, ut in prædijs vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. Nam cum ex XII. Tabulis, inquit, satis esset cautum ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, quæ qui infitatus esset, dupli pœnam subiret; a iureconsultis etiam reticentiæ pœna est constituta. Prædium autem iurisconsultorum more Cicero appellat tam vrbæ, ut ædes, quam rusticum, ut ager, siue fundus. Ob hanc legem idem in oratione pro L. Muræna Cos. designato ait: Quod si in his reb. repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit; profecto etiam rectius in iudicio Consulis designati is potissimum Consul, qui Consulem declarauit, auctor beneficij Po. Ro. defensorq. periculi esse debebit. Qua de causa, ut Budaus notat, non facile solebant mancipio dare, nisi qui præstare possent, quod lingua nuncupassent. M. Varro lib. II. de re rustica ita scribit: Dominum legitimum sex fere res perficiunt; si hereditatem iustam adiit; si, ut debuit, mancipio ab eo accepit, a quo iure civili potuit; aut si in iure cessit, qui potuit cedere, & id ubi oportuit; aut si v'scepit, aut si e præda sub corona emit; tumve cum in bonis sectione cuius publice venit. Addit id, quod non facile nostri concedent: In seruor. emptione solet accedere peculium, aut si excipiet, stipulatio intercedere, Sanum eum esse, furtis noxisq. solutum. aut si mancipio, inquit, non datur, dupla promitti, aut si ita pacti, simpla. At in nostris libris apud Vlpianum lib. I. ad edictum Aedilium Curulium: Aediles aiunt, Qui mancipia ven-

I. statuliberi.  
de statulib.

XXVIII.

cap. x.

I. I. in princ. de  
Aed. cd.

Ii 2 dunt,

dunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitijve cuiq. sit, quis fugitiuus, errove sit, noxave solutus non sit, eademq. omnia, cum ea mancipia veniunt, palam recte pronuntiant. De peculio seruor. contra Paulus lib. x. ad Sabinum scribit: In venditione serui peculium semper exceptum esse intelligitur. De dupla idem ait lib. v. Si dupla non promitteretur, & eo nomine agetur, dupli condemnandus est reus. Quibus verbis Varronis verba confirmantur, duplam ipso iure praestare debere venditorem, nisi de simpla actum sit. De ædib. vero Vlpianus lib. xxv **II**. ad Sabinum scribit: Venditor, si cum sciret deberi seruitutem, cælauit, non euadet ex empto actionem, si modo eam rem emptor ignorauit. Omnia enim quæ contra bonam fidem fiunt, veniunt in empti actionem. Id est quod Cicero ait reticentiæ pœnam esse constitutam, & quod antea ex edicto Aedilium retulimus. Eisdem Vlpiani verbis ea controuersia tollitur, quam idem Cicero lib. i. de Oratore, & lib. **III**. de Officijs refert. M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ, quem etiam Auratam appellat, ædes vendiderat, quas ab eodem paucis ante annis emerat; in mancipij lege Marius ædes seruire non dixerat, quas seruire constabat. L. Crassus Sergij nomine egit, vt quod vitium venditor sciens non dixisset, præstaret. M. Antonius Marium defendebat, cum id vitium ignotum Sergio non fuisset, non esse deceptum. Cuius defensio Vlpiano æquior visa est: tum enim teneri venditorem ait, cum emptor ignorauit. Non enim, inquit, videtur esse cælatus, qui scit: neq. certiorari debuit, qui non ignorauit. De furtis apud Maerobium lib. i. Saturnalior. lex **XII**. Tabular. refertur in hæc verba: **SI NOX FVRTVM FACTVM SIT, SI IM ALI QVIS OCCISIT, IVRE CAESVS ESTO**. In qua lege animaduertit **NOX** pro noctu dictum esse, & **IM** pro eum. Quod totum ex Gellij lib. vii. qui hodie non exstat, sumptum esse videtur, vt ex eius libri epitome animaduerti. Sextus quoq. Pompeius scribit, **CALIM** antiquos dixisse pro clam, **NIS** pro nobis, **SAM** pro suam, **IM** pro eum. Ipsius legis sententia apud Caium lib. vii. ad edictum prouinciale refertur. Lex, inquit, **XII**. Tab. furem noctu deprehensum occidere permittit, vt tamen id ip-

l.ij. de euict.

l.ij. eo.

l. i. de actio.  
empt.

e. l. i. in fine.

**XXIX.**

cap. iv.

l. itaq. si seruū.  
ad Leg. Aquil.



7 id ipsum cum clamore testificetur. Addit id, quod ea-  
 7 dem lege dicebatur: Interdium autem deprehensum ita  
 7 permittit occidere, si is se telo defendat; vt tamen æque  
 7 cum clamore testificetur. Idem Caius lib. x i i. Furem  
 7 interdium deprehensum non aliter occidere lex x i i. Tab.  
 7 permittit, quam si telo se defendat. Teli autem appellatio-  
 7 ne & ferrum, & fustis, & lapis, & deniq. omne quod no-  
 cendi causa habetur, significatur. Hoc autem postremum  
 idem Caius lib. i. ad Leg. x i i. Tabularum, hac eadem de  
 7 re fortasse agens, plurib. verbis scribit: Telum, inquit, vul-  
 7 go quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc  
 7 omne significatur, quod mittitur manu. Addit appella-  
 tionis causam fuisse ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, quod procul significat;  
 βίλος quoq. apud Græcos, quod ἀπὸ τοῦ βάλλειναι dicitur,  
 pro quocumq. telo vsurpari. in quam rem testimonio vti-  
 tur Xenophontis lib. v. expeditionis Cyri minoris, quod  
 ab Iustiniano quoq. refertur lib. i v. Institutionum, vt a  
 nobis est lib. i v. Emendationum scriptum. Hanc autem  
 7 legem Cicero significauit in Miloniana oratione: Quod  
 7 si x i i. Tabulæ nocturnum furem quoquomodo, diur-  
 7 num autem si se telo defenderit, interfici impune volue-  
 7 runt: quis est, qui quoquomodo quis interfectus sit,  
 7 puniendum putet, cum videat aliquando gladium no-  
 7 bis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?  
 Ciceronis verba Aurelius Augustinus referre videtur a-  
 7 pud Gregorium lib. v. Decretalium epistolarum: In an-  
 7 tiquis, inquit, legib. quib. ista est antiquior (de sacris au-  
 tem Iudæor. legib. agebat) inuenitur impune occidi no-  
 7 cturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo  
 7 defenderit; iam enim plus est, quam fur. Mosen vero  
 multo antiquiorem x i i. Tabulis fuisse, Eusebius diligen-  
 tissimus vir in huiusmodi reb. peruestigandis locuples ef-  
 se testis potest, qui initio eius libri quem de temporib. in-  
 scribit, testatur Mosen, qui leges Iudæis dedit, Inachi tem-  
 porib. fuisse, vt multi scripserunt. Inachum autem quin-  
 gentis annis bellum Troianum antecessisse. Hic ille Ina-  
 chus est, de quo Naso ait:

*Inachus vnus abest; imoq. reconditus antro  
 Fletibus auget aquas; natamq. miserrimus Io  
 Luget, vt amissam.*

l. si pignore. p.  
furem. de furt.

l. si caluitur. p.  
telum. de ver.  
signi.

Instit. de pub.  
iud. p. item  
lex Cornelia  
de ficanis.

e. iij. de hor. ii.  
August. quæst.  
lxxxiv. in Exe. d.

lib. i. Meta-  
morph.

Quam

cap. xviii.

cap. i.

l. ij. p. deinde  
cū post. & seq.  
de orig. iur.

Quam fabulam in eadem tempora Eusebius retulit. Sed vt ad furta reuertamur, A. Gellius lib. xi. scribit Draconem Athenis legem tulisse, vt qui furtum qualecumq. fecisset, capite puniretur. Ea autem lex cum acerba nimis esse videretur, Solon dupli tantum pœnam statuit. Decemuiui ab utroq. mutuati, manifestum furem occidi permiserunt, si cum furtum faceret, nox esset; aut interdum se telo defenderet. ceteros manifestos fures verberari liberos, addicique iusserunt (quod lib. xx. appellat in seruitutem tradi) ei, cui factum furtum sit. Seruos vero verberibus adfici, & de saxo præcipitari. Pueros impuberes Prætoris arbitratu verberari, noxamq. ab his factam sarciri. Prætoris autem Consulem lex appellat, ni fallor, vt apud Liuium lib. iii. Neq. enim sine causa Cicero lib. iii. de legib. ita de Coss. legem tulit: REGIO IMPERIO DVSINTO: IQ. PRÆEVNDO, IVDICANDO, CONSVLENDO, PRÆTORES, IVDICES, CONSVLES APPELLANTOR. Nam Pomponius lib. sing. enchiridij post leges has latas, & post Tribunos militares creatos, & plebeios Consules, ait: Cumq. Consules auocarentur bellis finitimis, neq. esset qui in ciuitate ius reddere posset; factum est vt Prætor quoq. crearetur, qui Urbanus appellatus est, quod in Vrbe ius redderet. Liuius quoq. in calce libri sexti concessum fuisse ait ab nobilitate plebi de Consule plebeio, a plebe nobilitati de Prætoris vno, qui ius in Vrbe diceret, ex patrib. creando, L. Aemilio Mammerco, L. Sextio Coss. designatis. Asconius autem Pædianus in Prætura urbana Ciceronis scribit, veteres omnem magistratum, cui pareret exercitus, Prætoris appellasse. vnde Prætorium tabernaculum eius ducis appellatur: quod Iustinianus etiam scribit Nouella xxiv. & in castris porta Prætoris; cohorsq. Prætoris comites eius ducis dicebantur. Inde etiam Præfectus Prætorio dictus est, quod Imperatoris Prætorio præfectus esset. Cum Asconio facit Iustiniani Nouella xxv. quæ de Prætoris Lycæoniæ inscribitur. Prætoris, inquit, nomen Romani magistratus est, atq. ante ipsos quidem Consules in veteri atq. præclara constitutione Reip. vsurpatum. Etenim olim Romani, imperatores suos Prætores appellabant, qui & militaribus copijs præessent, & iura scriberent, quibus omnes



nes obedirent. Quod ita distinguendum est, vt ante Præ-  
torem vrbani cuiusmodi duces atq. Imperatores id no-  
men significaret; postea & iudicijs & prouincijs præfue-  
runt, alijs Prætorib. creatis, qui in prouincias irent; item  
alijs, qui de quibusdam criminib. atq. de fideicommissis  
cognoscerent, vt idem Pomponius & Iustinianus scripse-  
runt. Qui in prouincias venerant, iurisdictionis & rei  
militaris, vt Iustinianus scribit, curam gerebant, edictis  
prouincialibus propositis ad exemplum Vrbani edicti,  
quod postea perpetuum appellatum est, vt in Cornelia le-  
ge diximus, & lib. I. Emendationum nostrar. Sex. Pom-  
peius Prætoriam portam in castris appellatam esse ait,  
qua exercitus in prælium educeretur, quia initio Præto-  
res erant, qui postea Consules, & bella administrabant,  
quorum tabernaculum Prætorium dicebatur. Præto-  
riam cohortem dictam esse, quæ a Prætore non discede-  
ret. Nam Scipio, inquit, Africanus primus fortissimum  
quemq. delegit, qui ab eo in bello non discederent, & ce-  
tero militiæ munere vacarent, & sesquiplez stipendium  
acciperent. Cornelius Tacitus lib. I. denarijs duobus, hoc  
est, assib. duob. & triginta, eos qui ex Prætoria cohorte  
essent, ceteros milites assib. decem singulis dieb. meruisse  
scribit. De hac cohorte Vlpianum sensisse arbitror lib.  
sing. de officio Prætoris Tutelaris, vt alio loco dictum  
est. Varro quoq. lib. II. de vita Po. Ro. apud Nonium  
7 Marcellum scribit: Idem dicebantur Consules & Præto-  
7 res, quod præirent populo, Prætores; quod consulerent  
Senatui, Consules. Sequitur apud Gellium obscurus lo-  
7 cus, de quo nos lib. I v. Emendationum imperfecte egi-  
7 mus. Ea quoque, inquit, furta, quæ per lancem liciumq.  
7 concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindica-  
uerunt. Nam licet quid conceptum furtum esset ex Iusti-  
niani libro quarto, & Pauli secundo sententiarum decla-  
rauerimus, lancem tamen ad mancipationem, & licium  
ad inlicium, hoc est vocandum, vt Varro scripsit, re-  
ferebamus. Postea vero reperimus apud Sex. Pompeium  
lance & licio dici, quia qui furtum in aliena domo quæsi-  
tum ibat, licio cinctus intrabat, lancemq. ante oculos te-  
nebat propter matrumfam. aut virginum præsentiam.  
Sed & idem Gellius lib. XII. scribit Tyronem M. Tullij  
liber-

d. l. ij. p. capta.  
& Nou. xxiv.

l. si Tribunus;  
de excusa.

verb. Consul.

d. lib. xvij.

Inst. de oblig.  
quæ ex del. na.  
p. conceptum.

lib. v. de ling.  
Lat.

verb. Lance.

cap. iij.

libertum scripsisse lictorem a licio appellatum, quo is qui magistratib. ministrabat, præcingebatur. quamquam Gellius Valgium Rufum sequi mauult, vt lictores a ligando dicerentur, sicut lectores a legendo, victores a vincendo. Licia autem ea fila sunt, quæ staminibus implicantur in tela, dequib. Vergilius:

Georgic.i.

*Septima post decimam felix & ponere vites,  
Et pressos domitare boues, & licia tela  
Addere.*

Et alio loco:

Edog.viii.

*Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore  
Licia circumdo.*

cap. 3.

Itaq. arbitror, vt appareret eum magistratus iussu in domum alienam ingredi ad furtum concipiendum, licio præcinctum fuisse. Idem Gellius lib. xvi. ait, furtorum quæstiones cum lance & licio euauerunt. Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem testib. præsentib. furtiua res quæsitæ & inuenta est, vt Iustinianus scribit. A capiendi autem id dicebatur, opinor, quod furtum ceptum illic esset. Quæ omnia obsoluerunt; nam Prætores manifesto furto actionem in quadruplum dederunt, concepto & oblato tripli. Iustinianus hanc quoq. tripli actionem omisit, & manifesto furto quadrupli reliquit, nec manifesto dupli. Nec manifestum autem arbitror in xii. eadem dupli pœna, quam Solon sanxit, fuisse punitum. quod Cato initio libri de re rustica significare videtur. Cetera, quæ ad hunc locum pertinerent, quarto libro Emendationum & opinionum scripsimus.

Instit. de perp.  
& tem. actio.

Instit. de obl.  
quæ ex del. na.  
p. pœna.

XXX.  
li. arbor, fur.  
ex f.

lij. l. certe. eo.

Si furtim arbores cæsæ sint, & ex lege Aquilia, & ex xii. Tabular. dandam actionem Labeo ait apud Paulum lib. ix. ad Sabinum. Ea autem lex erat, vt qui iniuria cecidisset alienas arbores, lueret in singulas asses xxv. quod Plinius Secundus initio lib. xvii. naturalis historiæ scripsit. Asses autem tum libriles erant, hoc est, libram æris pendebant, vt sæpe dictum est. Ad eam legem Caius, vt opinor, scripsit, cum lib. i. ad legem xii. Tab. ait: Sciendum est autem eos qui arbores, & maxime vites ceciderint, etiam tamquam latrones puniri. Item illud: Certe non dubitatur si adhuc adeo tenerum sit, vt herbæ loco sit, non debere arboris numero haberi. Eiusdem legis esse arbitror ea verba, CAEDERE, CINGERE, ET SVB-

SECARE;



SECARE: quæ Paulus lib. IX. ad Sabinum ita interpreta-  
 7 tur: Cædere est non solum succidere, sed etiam ferire cæ  
 7 dendi causa. cingere est deglabrare. subsecare est subse-  
 7 cuisse. Ideoq. Vlpianus ait lib. XXXVIII. ad edictum: Si  
 7 quis radicitus arborem euellerit, vel exstirpauerit; hac a-  
 7 ctione non tenetur. neq. enim vel cædit, vel succidit, vel  
 7 subsecuit. Aquilia tamen tenetur, quasi ruperit. Sed for-  
 7 tasse hæc ad edicti verba pertinent: illa ad XII. quæ se-  
 7 quuntur. Siue autem quis suis manibus, siue dum impe-  
 7 rat seruo arbores cingi, subsecari, cædi; hac actione tene-  
 7 tur. Idem & si libero imperet. Aut etiam utroq. loco ad  
 edicti verba respexit. Apud Alfenum lib. VII. Digestor.  
 in lege locationis scriptum fuisse dicitur: REDEMPTOR  
 SILVAM NE CAEDITO, NEVE CINGITO. quæ ver-  
 ba ex suprascriptis intelliguntur. Idem Plinius lib.  
 7 XVIII. scribit: Frugem aratro quæsitam furtim nocte pa-  
 7 uisse, ac secuisse, puberi XII. Tabulis capitale erat, suspen-  
 7 sumq. Cereri necari iubebant, grauius quam in homici-  
 7 dio conuictum. Impubem Prætoris arbitratu verberari,  
 7 noxamve duplionemve decerni. Huius legis mentio fit,  
 7 ut arbitror, ab Vlpiano lib. XLI. ad Sabinum: Si glans,  
 7 inquit, ex arbore tua in meum fundum cadat, eamq. ego  
 7 immisso pecore depascam; Aristo scribit non sibi occur-  
 7 rere legitimam actionem, qua experiri possim. Nam neq.  
 7 ex lege XII. Tabularum de pastu pecoris, quia non in tuo  
 7 pascitur: neq. de pauperie, neq. de damni iniuriæ agi pos-  
 7 se. In factum itaq. erit agendum. Hæc igitur fortasse  
 Pliniana est, quæ ab Vlpiano de pastu pecoris dicitur.  
 7 quamuis hic glandis, ille frugis mentionem fecerit. Ad-  
 7 dit Caius lib. I. V. ad legem XII. Tabular. Qui ædes, acer-  
 7 uumve frumenti iuxta domum positum combusserit; vin-  
 7 ctus verberatus igni necari iubetur; si modo sciens pru-  
 7 densq. id commiserit. Si vero casu, idest negligentia,  
 7 aut noxiam sarcire iubetur, aut si minus idoneus sit, le-  
 7 uius castigatur. Appellatione autem ædium omnes spe-  
 7 cies ædificij continentur. Huic legi adfinis illa est,  
 cuius verba Seruius Grammaticus refert. NEVE ALIE-  
 NAM SEGITEM PELLEXERIS. cum illud Vergilianum  
 carmen interpretaretur:

*Atq. satas alio vidi traducere messes.*

KK

Erant

Eclog. viij.

l. cædere. co.

l. furtim. co.

l. in lege. loca-  
ti.

XXXI.

cap. iij.

l. qui seruian-  
darum. in fine.  
de præf. ver.

l. qui ædes. de  
incendio &  
ruina.

XXXII.

cap. ij.

XXXIII.

cap. i.

al. RAPSI-  
T. Infi. de iniur.  
p. poena.

d. lib. xx.

cap. x.  
verb. Talio.

cap. vi.

Erant enim ex lege xii. Tabular. omnia hæc cantatio-  
num genera punita. Nam Plinius lib. xxviii. scribit  
legum ipsar. verba fuisse: QVI FRVGES EXCANTAS-  
SET. & alibi: QVI MALVM CARMEN INCANTAS-  
SET. Quib. verbis Crinitus abusus est, item superiorum  
aliquot legum, lib. v. de honesta disciplina. De iniu-  
rijs apud Gellium lib. xx. hæc verba referuntur xii. Ta-  
bular. SI INIVRIA ALTERI FAXIT, xxv. AERIS  
POENAE SVNT. Quam legem cum Q. Labeo inter-  
pretaretur, ita scribit: L. Neratium improbum homi-  
nem atq. immani vecordia, pro delectamento habuisse  
os liberi hominis manu sua verberare, seruoq. quem cum  
crumena assium plena ducebat, iubere solitum, vt iniu-  
riam passo xxv. asses ex lege xii. Tab. numeraret. Quam  
obrem Prætores edixerunt, Recuperatores se iniurijs æsti-  
mandis daturos. In eadem lege scriptum erat: SI MEM-  
BRVM † RVPIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO.  
Qua de re Iustinianus scribit lib. i v. Institutionum: Pœ-  
na, inquit, iniuriar. ex lege xii. Tabular. propter mem-  
brum quidem ruptum talio erat, propter os vero fractum  
nummariæ pœnæ erant constitutæ quasi in magna vete-  
rum paupertate. Sed postea Prætores permittebant ipsis  
qui iniuriam passi sunt, eam æstimare. Sed apud Gellium  
Sex. Cæcilius dicebat non omnes iniurias xxv. libris  
æris æstimatas, etsi ea pecunia magna illis temporib. ef-  
fet; sed atrociores iniurias, vt de osse fracto, liberis vel  
seruis factas, impensiore damno vindicatas, item alias ta-  
lione. Ad quam talionem non ante veniebatur, quam is  
qui iniuriam fecerat, pacisci nollet. Verum & id ad æsti-  
mationem iudicis redigi solitum ait. Nam si reus, inquit,  
qui depacisci noluerat, iudici talionem imperanti non  
parebat, æstimata lite iudex hominem pecuniæ damna-  
bat. Eiusdem legis mentio fit ab eodem Gellio lib. xvi.  
& a Sex. Pompeio, ex quo Gellius corrigendus est. Ad  
hanc legem fortasse pertinet quod Quinctilianus lib. i.  
scribit, in Duodecim reperiri, NI ITA PAGVNT. cui  
simile est, inquit, cadunt. inde prima positio, etiam si ve-  
tustate exolenerat, pago, vt cado. vnde non erat dubium  
sic pepigi nos dicere, vt cecidi. Vtitur eo verbo is qui ad  
Herennium rhetorica scripsit libro secundo in lege an-  
ficta,



ficta, an vera? REM VBI PAGVNT, ORATIONE PA-  
 GVNT. Et Cicero lib. I. de legib. Iudens in ea sententia,  
 quam inter Stoicos & Academicos tulit. Nam cum  
 Quinctus frater interrogasset, quam nam sententiam di-  
 7 cerent? Requirit, inquit, placere terminos, quos Socrates  
 7 pegerit, ijsq. parere. Ad eandem etiam illa quoq. forsi-  
 tan referenda sunt, quæ Vlpianus ait lib. xviii. ad edi-  
 7 ctum: Lex Aquilia omnib. legib. quæ ante se de damno  
 7 iniuria locutæ sunt, derogavit; siue xii. Tab. siue alia  
 7 quæ fuit. Et quod paulo ante retuli ex eodem Vlpiano li-  
 bro xli. ad Sabinum. Huc accedit, quod Cicero lib.  
 1v. de Repub. scripsit, ut D. Augustinus refert lib. ii. de  
 7 ciuitate Dei: Apud Græcos fuit etiam lege concessum, ut  
 7 quod vellet comædia nominatim, de quo vellet, diceret.  
 7 Itaq. quem illa non attigit? vel potius quem non vexauit?  
 7 cui pepercit? Nostræ contra xii. Tabulæ cum perpauca  
 7 res capite sanxissent, in his hanc quoq. faciendam puta-  
 uerunt: SI QVIS OCCENTAVISSET, SIVE CARMEN  
 CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM FACERET, FLA-  
 7 GITIVMVE ALTERI. Præclare. iudicijs enim ac ma-  
 7 gistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam,  
 7 non poetarum ingenijs habere debemus, nec probrum  
 7 audire, nisi ea lege, ut respondere liceat, & iudicio defen-  
 dere. Occentauiſſet non actitauiſſet scripsisse Ciceronem  
 arbitror, ut eruditiss. vir Lud. Viues probat, Sex. Pom-  
 7 peium secutus, qui ita scribit: Occentaſſint antiqui dice-  
 7 bant, quod nunc, conuicium fecerint, dicimus; quod id  
 7 clare, & cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit.  
 7 Paulus lib. v. sententiar. Iniuriarum, inquit, actio lege xii.  
 7 Tab. introducta est, de famosis carminibus, membris ru-  
 7 ptis, & ossibus fractis. Arnobius lib. iv. Carmen malum  
 7 conscribere, quo fama alterius coinquinetur, & vita, De-  
 7 cemuiralib. scitis euadere noluiſtis impune. Ac ne vestras  
 7 aures conuicio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocib.  
 7 formulas constituiſtis iniurijs. De eadem hac lege idem  
 Cicero initio libri quarti Tusculanar. quæſtionum ita  
 7 scribit: Id etiam xii. Tabulæ declarant condi iam tum  
 7 solitum esse carmen; quod ne liceret fieri ad alterius ini-  
 7 riam leges sanxerunt. De hac Flaccus in arte:

*Succesſit vetus his comædia, non sine multa*

Kk 2 Lau-

Li. ad l. Aqu.

d. l. qui ſernam  
dar. p. ult. de  
præf. ver.  
XXXIV.  
cap. ix.

*Laude: sed in vitium libertas excidit, & vim  
Dignam lege regi. lex est accepta, chorusq.  
Turpiter obtinuit, sublato iure nocendi.  
Et in epistola ad Augustum:*

lib. ij. epist. i.

*Quin etiam lex*

*Pœnaq. lata, malo quæ nolle carmine quemquam  
Describi. vertere modum formidine fustis  
Ad bene dicendum, deletandumq. redacti.*

Lex Cornelia.  
p. si quis de  
iniur.  
XXXV.  
l. ij. p. deinde  
ex his legibus,  
de orig. iur.

Sed lege Cornelia de iniurijs, & quodam S. C. capitalis pœna in eam conuersa est, vt is instestabilis sit, vt alio loco dictum est. Nunc ad actiones veniamus. Et Pomponius lib. sing. enchiridij scribit ex xij. Tabulis actiones compositas fuisse, quibus inter se homines disceptarent, quas ne populus prout vellet institueret, certas sollemnæ esse voluerunt. Hæq. legis actiones, idest legitimæ, propter xij. Tabulas appellatæ sunt. Sed & legum interpretandarum scientiam & actiones apud collegium Pontificum fuisse scribit, qui constituebant inter se quis eor. præfesset singulis annis. eaq. consuetudine, inquit, populus annis prope centum vsus est. Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones; Cn. Flavius scribe eius libertini filius subreptum librum populo tradidit. & adeo gratum fuit id munus populo, vt Tribunus Pl. fieret, & Senator, & Aedilis Curulis. Liber autem qui eas actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum. Sed quia augefcente ciuitate deerant quædam genera agendi, non post multum temporis spatium Sex. Aelius alias actiones composuit, & librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum. Hæc Pomponius de actionib. ait. Liuius vero de Flauio lib. ix. ita scribit, P. Sulpicio Auerrione, P. Sempronio Sopho Coss. Cn. Flavius Cn. F. scribe patre libertino Aedilis Curulis fuit, antea Tribunus fuerat, & Triumuir nõ æternus, item coloniæ deducendæ. Ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit, Fastosq. circa forum in albo proposuit, vt quando lege agi posset, sciretur. De fastis & nefastis dieb. nota sunt Nasonis carmina:

lib. i. Fast.

*Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur;*

*Fastus erit, per quem lege licebit agi.*

cap. xvi.

Macrobius quoq. lib. i. Saturnalior. scribit dies aut festos esse,



esse, aut profestos, aut intercios. Festos dijs dedicatos, profestos hominib. ob administrandam remp. atq. priuatam, intercios dijs hominibusq. esse communes. qui ita appellati sunt, quod inter cæsa & porrecta fari Prætori, iusq. dicere licebat; cum vero hostia cædebatur, aut cum porriciebatur in ignem, fari non licebat. Quod Varro ita accipit, vt mane & vesperi nefas sit. Idem refert Q. Mucij sententiam fuisse, vt expiari vix posset qui prudens id verbum emisisset: manumissum vitio liberum esse dicebat. Profestos dies in fastos, comitiales, comperendinos, statos, & præliares diuidit. item alia diuisione in fastos atq. nefastos. Fasti sunt, inquit, quib. licet fari Prætori tria verba sollemnia, DO, DICO, ADDICO. Comitiales, quib. cum populo agi licet, hoc est, comitia haberi. Sed fastis lege agi poterat, cum populo non poterat; comitalib. vtrumq. fieri poterat. Comperendini dicebantur, quib. vadimonium liceret dicere, & reum comperendinari, vadibus, vt arbitror, datis. Stati dies, qui iudicij causa cum peregrinis interponebantur, vt in XII. Tabulis apud Ciceronem lib. I. de Officijs, AVT STATUS DIES CVM HOSTE. & Plautum in Curgulione, Si status conditus cum hoste intercedit dies. Hostes autem peregrinos olim appellatos antea scripsimus. Stati appellabantur, vt opinor, quod sisteret se quis in iudicio. nam Sex. Pompeius ait: Status dies vocatur iudicij causa constitutus. Præliares & iustos dies Macrobius ita distinguit, vt iusti sint continui triginta dies, quib. exercitu imperato vexillum rufi coloris in arce positum esset; quod apud Dionem quoq. legisse me arbitror; præliares omnes, quib. fas esset res repetere, vel hostem lacerare. Itaq. Flavius fastos proposuisse dicitur, quib. dies fasti, quib. lege agi liceret, a Decemuiris conscriptum fuerat. Sed ea tabula, qua fasti continebantur, occultata fuisse dicitur, quoad Flavius eam protulit. quod Pomponium non scripsisse mirandum esset, nisi animaduertissem Ciceronis tempore non satis hæc inter antiquitatis peritissimos constare. Ita enim M. Cicero lib. VI. ad Atticum scribit: In libris de Repub. vnum *ἱστορικόν* requiris de Cn. Flauio Annij F. (ita enim scriptum in aliquibus libris reperi hoc loco, & apud Gellium lib. VI. licet sint qui Cn. F. scribant, vt

lib. v. de ling.  
Lat.

Macrobius ibid.

Epiſt. I.

cap. ix.

apud

apud Liuium) Ille vero ante Decemuiros, inquit, non  
 fuit; quippe qui Aedilis Curulis fuerit: qui magistratus  
 multis annis post Decemuiros institutus est. Quid ergo  
 profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quo-  
 dam tempore istam tabulam, vt dies agendi peterentur  
 a paucis. Nec vero pauci sunt auctores Cn. Flauium scri-  
 bam fastos protulisse, actionesq. composuisse; ne me  
 hoc, vel potius Africanum (is enim loquitur) commen-  
 tum putes. Et in eodem libro: Illud de Flauio & fastis, si  
 secus est, commune erratum est, & tu belle ἡ ἀρίστος, &  
 nos publicam prope opinionem secuti sumus, vt multa  
 apud Græcos. Ex hac fastor. tabula illud fortasse sumptum  
 est, quod Macrobius lib. i. Saturnaliorum refert in Duo-  
 decim fuisse, SOLIS OCCASVS SVPPREMA TEMPE-  
 STAS ESTO. quod A. Gellius lib. xvii. plenius refert.  
 In xii. inquit, Tabulis ita scriptum est: ANTE MERI-  
 DIEM CAVSAM CONICITO, CVM PERORANT AM-  
 BO PRAESENTES. POST MERIDIEM PRAESENTI  
 LITEM ADDICITO. SI AMBO PRAESENTES, SOL OC-  
 CASVS SVPPREMA TEMPESTAS ESTO. Vatro tamen  
 scribit post xii. Tab. legem Plætoriam id quoq. tempus  
 iubere esse supremum, quo Prætor supremam populo in  
 comitio pronuntiaffer. Legis verba refert Censorinus de  
 die natali. Idem Cicero in oratione pro L. Muræna, quam  
 dixit aduersus Ser. Sulpicium, has ipsas actionum formu-  
 las irridens, & iurisconsultor. auctoritatem minuens, ita  
 scribit: Posset agi lege necne, pauci quondam sciebant: fa-  
 stos enim vulgo non habebant. Erant in magna potentia  
 qui consulebantur, a quibus etiam dies tamquam a Chal-  
 dæis petebantur. Chaldæi, vt ex libris de diuinatione con-  
 stat, diuinationem ex astris & ex natali die ducebant, ij-  
 dem dies salutares atq. atros cuiusq. rei agendæ prædi-  
 cabant. ad eorum similitudinem Cicero ait dies a consul-  
 tis peti solere, quib. agi liceret. Sed postea inuentus est, in-  
 quit, scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos con-  
 fixerit, & singulis dieb. ediscendos fastos populo proposue-  
 rit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum sapientiam com-  
 pilarit. Idem lib. i. de Oratore: Veteres illi, inquit, qui huic  
 scientiæ præfuerunt, obtinendæ atq. augendæ potentiæ  
 suæ causâ peruulgari artem suam noluerunt: deinde po-  
 stea-

ead. epist.

cap. iij.

cap. ij.

lib. v. de ling.  
Lat.



7 steaquam est editum, expositis a Cn. Flauio primum actio-  
 7 nibus, nulli fuerunt qui illa artificiose digesta generatim  
 7 componerent. Actio autem, vt Iustinianus definit, nihil  
 aliud est, quam ius persequendi in iudicio, quod sibi de-  
 betur. Hæ in formulas quasdam fuerant redactæ a Clau-  
 dio & Aelio, vt antea dictum est, de quib. veteres scri-  
 ptiores multa retulerunt. Sed eas formulas Imp. Con-  
 stantinus sustulit, item Theodosius non impetratæ actio-  
 nis exceptionem, vt ex lib. II. Constitutionum Iustinia-  
 ni & Theodosij constat. Ad actionum materiam per-  
 tinere arbitror, quæ in eisdem legib. de in ius vocando  
 dicebantur. Itaq. apud Gellium lib. xx. referuntur hæc  
 eius legis verba: **SI IN IUS VOCAT, SI MORBUS,**  
**ÆVITASVE VITIUM EXTITIT, QVI IN IUS VO-**  
**CABIT, IVMENTVM DATO: SI NOLET, ARCERAM**  
**NE STERNITO.** Quæ verba ita Sex. Cæcilius interpre-  
 tabatur, vt morbus non grauem ægrotationem cum fe-  
 bre significaret, sed valitudinis atq. imbecillitatis vitium  
 aliquod. ille enim alter morbus fonticus a Decemuiris  
 appellatur, vt proximo capite dicetur. Iumentum vero  
 non vnicum pecus tergo vehens, sed vt ipse appellabat,  
 vectabulum aliquod, quod iunctis pecorib. trahebatur,  
 vnde nomen accepit. Arcera plostrum erat vndiq. re-  
 ctum atq. munitum, quasi arca quædam magna vestimen-  
 tis instrata, qua nimis ægri aut senes portari cubantes so-  
 lebant. quod Nonius quoq. Marcellus multis exemplis  
 confirmat, in quib. XII. Tab. verba refert. item Varro  
 in libris de lingua Latina. De æuitate in Annali lege di-  
 ximus pro ætate id nomen accipi solere. Itaq. si quis in  
 ius vocatus sit, & leui morbo aut ætatis imbecillitate im-  
 pediatur, quominus sistere se possit, vehiculum illi, qui  
 vocat, dabit; lecticam sternere non cogetur. Huius le-  
 gis initium a Cicerone refertur lib. II. de legib. A paruis  
 7 Quincte, inquit, didicimus: **SI IN IUS VOCAT,** atq.  
 7 eiusmodi alias, leges nominare. Ex quo loco illud quoq.  
 apparet, initijs legum nonnumquam relatis totas leges  
 referri videri, quod hodie nostri vsurpant. Caius vero  
 lib. I. ad legem XII. Tabular. de in ius vocando ita scri-  
 7 psit: Pleriq. putauerunt nullum de domo sua in ius voca-  
 7 ri licere: quia domus tutissimum cuiq. refugium atq. re-  
 7 ceptaculum sit. eumq. qui inde in ius vocaret, vim infer-

Insti. de actio.  
in prin.

l. i. & ij. C. de  
iuris formulis,  
& imp. act. sub  
la. & l. vni. de  
omissa actio.  
imper. in C.  
Theod.  
XXXVI.  
cap. i.

lib. iv.

l. pleriq. de in  
ius voca.

re videri. Sic Cicero pro domo: Quid est sanctius, inquit, quid omni religione munitius, quam domus vniuscuiusque ciuium? Hic aræ sunt, hic foci, hic dii penates, hic sacre religionis caremonie continentur, hoc perfigium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit.

l. sed etiam. co.

l. neq. impube  
res. co.

Idem Caius ait: Sed etiam a vinea, & balineo, & theatro nemo dubitat in ius vocari licere. Item: Neq. impubes puellas, quæ alieno iure subiectæ essent, in ius vocare permissum est. Hæc ad XII. Tab. pertinuisse arbitramur, quando in Cai libris reperiuntur, & si de legum sententia nobis non constet. Vlpianus tamen lib.

XXXVII.

l. ii p. si quis iudicio si quis cautio.

LXXI V. ad edictum scribit: Lex XII. Tab. si iudex vel alteruter ex litigatorib. morbo fontico impediatur, iubet diem iudicii esse diffusum. Ad hanc legem Iuliani verba referuntur lib. V. Digestor. Quæsitum, inquit, est cum

l. quæsitum de  
re iud.

alter ex litigatorib. febricitans discessisset, & iudex absente eo pronuntiasset, an iure videretur pronuntiasse; respondit: Morbus fonticus etiam inuitis litigatorib. ac iudice diem differt. Fonticus autem existimandus est, qui cuiusque rei agenda impedimento est. Litiganti porro quid magis impedimento est, quam motus corporis contra naturam, quam febrem appellant? Ex quib. verbis apparet diem esse diffusum significare differri oportere iudicium. quo pacto Gellium lib. X I V. vsum esse alij animaduertent.

cap. ij.

l. morbus, de  
verb. signi.  
apud Gellium  
lib. XX.

De fontico morbo Iauolenus lib. X I V. ex Cassio scribit: Morbus fonticus est, qui cuique rei nocet. Sex. Cæcilius, ut paulo ante dicebam, morbum vehementiorem vim grauius nocendi habentem Decemuiros quodam loco appellasse ait. Huius nominis origo explicatur

l. ult. de ædil.  
edi.

a Venuleio lib. V. actionum. Quotiens morbus, inquit, fonticus nominatur, eum significari Cassius ait, qui noceat. Nocere autem intelligi, qui perpetuus est, non qui tempore finiatur. Sed morbum fonticum eum videri, qui inciderit in hominem postquam is natus sit. Fontes enim nocentes dicuntur. Sex. quoque Pompeius Aelium refert ita fonticum in XII. interpretantem, hoc est, cum iusta causa, aut qui noceat, quod fontes significat nocentes. Addamus hoc loco, quod Caius ait lib. I. ad legem XII. Tab. Si is qui fideiussorem dedit, ideo non steterit,

l. si is qui. &  
quis cautio.

quod Reipub. causa afuerit; iniquum est fideiussorem ob alium



7 alium necessitate sistendi obligatum esse, cum ipsi libe-  
 7 rum esset non sistere. Idem ait: Qui in ius vocatus est,  
 7 duob. casib. dimittendus est; si quis eius personam defen-  
 7 det, & si dum in ius venit, de re transactum fuerit. Ad  
 hunc etiam locum conveniret, quod de statō die cum ho-  
 ste capite xxxv. dictum est. Acerbissimæ autem le-

d.l. neq. impu  
 puberes, de in  
 ius voc.

XXXVIII.

cap.i.

REBUSQ. IVRE IUDICATIS TRIGINTA DIES IV-  
 STI SUNTO. POST DEINDE MANVS INIECTIO  
 ESTO, IN IVS DVCITO, NI IUDICATVM FACIT:  
 AVT QVI PSEUDO EO IN IVRE VIM DICIT, SE-  
 CVM DVCITO, VINCITO AVT NERVO, AVT COM-  
 PEDIB. XV. PONDO, NE MINORE: AVT SI VOLET,  
 MAIORE VINCITO. SI VOLET, SVO VIVITO. NI  
 SVO VIVIT, QVI EVM VINCTVM HABEBIT, LI-  
 BRAS FARRIS IN DIES DATO: SI VOLET PLVS  
 DATO. & postea: TERTIIS NVNDINIS PARTIS SE-  
 CANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERVNT, SINE  
 FRAVDE ESTO. Hac lege vt Sex. Cæcilius dicebat, ad-  
 monebantur ciues Romani fidem servare, quam om-  
 nium maxime maiores coluerant. Confessi igitur aris  
 alieni iudicatis iusti dies xxx. dati sunt conquirendæ pe-  
 cuniæ causa. Iustos autem appellabant, quasi iustitium  
 quoddam, iurisq. inter eos interstitutionem & cessationem,  
 quib. dieb. nihil cum his agi iure posset. In maximo tu-  
 multu ac perturbatione Reipub. tumultum decerni, ius-  
 titium indici, saga sumi, tabernæ claudi solebant, vt ex  
 Philippica v. atq. alijs apparet. Nam cum nemo ius di-  
 ceret, & omnes militarib. vestib. induti Reipub. confer-  
 vandæ operam darent, facillime opem Reipub. ferebant.  
 Addit Cæcilius, nisi æs alienum illis dieb. dissoluissent,  
 ad Prætorem vocari solitos, qui creditorib. eos addice-  
 bat, tum nervo atq. compedib. vinciebantur. deinde eos  
 pacisci fas erat, nisi pacti forent, in vinculis sexaginta dies  
 habebantur. in quib. diebus trinis nundinis continuis  
 (quid nundinæ essent, in Cæcilia lege scriptum est) ad  
 Prætorem in comitium producebantur, quantæq. pecu-  
 niæ iudicati essent, prædicabatur, vt si quis eos eximere  
 veller, quod nobilissimi quiq. facere solebant, tantam pe-

† sē

L1 cuniam

cuniam solueret. Hinc ille iocus apud Næuium, vt Cicerone lib. II. de Oratore refert: Videtur, inquit, esse misericors ille, qui iudicatum duci videt, percunctaturq. ita, Quanti addictus? Cumq. illi responsum esset, Mille nummum: Si addidisset, inquit, tantummodo, Ducas licet; esset illud genus ridiculi præter expectationem; sed quia addidit, Nihil addo, ducas licet; addito ambiguo altero genere ridiculi, fuit, vt mihi quidem videtur, falsissimus. Ambiguum autem erat, nihil addo, quoniam ad adiectionem referri poterat, qua quis in licitatione vitur; & ad ea quæ agebat, hoc est, nihil verbor. addo, nihilq. amplius a me expectes, eum libere ducito. Tertius nundinis, vt Gellius scribit, capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant. Capitalis pœna acerbissima fuit, vt si plures creditores essent, addicti corpus inter se secarent. Quæ pœnæ immanitate effectum est, vt Cæcilius dicebat, ne vnumquam aliquis eam subiret. Namq. adduci & vinciri multos, inquit, vidimus, quia vinculor. pœnam deterrimi homines contemnunt. Dissectum esse antiquitus neminem equidem neq. legi, neq. audiui. De hac eadem Quinctilianus lib. III. ita scribit: Sunt quædam non laudabilia natura, sed iure concessa, vt in XII. Tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legem mos publicus repudiavit. Tertullianus quoq. Iudicatos, inquit, in partes secari a creditorib. leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam capitis pœna conuersa est, bonor. adhibita proscriptione. Quod vero in hac lege dicitur: SI VOLET, SVO VIVITO: NI SVO VIVIT, QUI EVM VINCTVM HABEBIT, LIBRAS FARRIS IN DIES DATO: Caius lib. II. ad legem XII. Tabular. scribit, Verbum VIVERE putare quosdam ad cibum pertinere; sed Ofilium ad Atticum scripsisse his verbis & vestimenta & stramenta contineri, sine his enim vivere neminem posse. Ulpianus quoq. lib. LVIII. ad edictum scribit: Verbo VICTVS continentur, quæ esui, potuiq. cultuiq. corporis, quæq. ad viuendum homini necessaria sunt. Vestem quoq. victus habere vicem Labeo ait. Addit Caius lib. XXI. ad edictum prouinciale: Et cetera, quib. tuendi curandive corporis nostri gratia vitmur, ea appellatione

Tertullianus  
in apologet.

I. quos nos. in  
fine. de verb.  
signi.

I. verbo victus.  
eo.

I. & cetera. eo.



latione significantur. Hæc tamen omnia vera sunt, cum victus solius mentio fit: nam si de victu & stratu, aut de victu & vestitu dictum sit, tum quod adiectum est, prior nomine non continebitur. Si victum vel stratum (inquit Licinnius Rufinus libro tertiodécimo Regular.) inferri quis iudicato non patiat, utilis in eum pœnalis actio danda est, vel ut quidam putant, iniuriarum cum eo agi poterit. Hoc pacto intelligendum est quod Vlpianus lib. LVIII. ad edictum scribit; cuius verba mendoſa circumferuntur. Sunt autem in Florentino libro hæc:

7 In stratu omne vestimentum contineri, quod iniciatur,  
 7 Labeo ait. neq. enim dubium est, quin stragula vestis sit  
 7 omne pallium *περίσπασμα*. In victu ergo vestem accipiemus non stragulam, in stratu omnem stragulam vestem. Pallium autem non solum Græcor. vestem significat, sed & stragulam, & peristromata. Ovidius lib. I. amorum:

*Esse quid hoc dicam, quod tam mihi dura videntur  
 Strata, neq. in lecto pallia nostra sedent?*

Item Iuuenalis Satyra VI.

I. si victum, de re iudi.

I. in stratu, de verb. signi.

*Tunc corpore sano*

*Aduocat Archigenem, onerosaq. pallia iactat;*

*Abditus interea latet & securus adulter.*

Quod Baiſius animaduertit. Itaq. quod Caius ait, vestimenta & stramenta verbo victus contineri: ad XII. Tabulas pertinet, in quib. stratus nulla mentio est: Vlpianus vero est ad Rufini verba, aut illis similia referendus. Farre autem, ut ex hac lege apparet, pro frumento veteres utebantur. unde matrimonij genus, quod farre adhibito contrahebatur. & ut Sex. Pompeius ait, ador farris genus appellabant, quasi edor ab edendo, vel quod aduratur & torreatur. Adoream quoq. laudem siue gloriam dicebant, quia gloriosum eum putabant, qui farris copia abundaret. Vergilius hac de causa ait:

*Instituuntq. dapes, & adorea liba per herbas*

*Subjiciunt epulis.*

Noxales actiones, ut Iustinianus scribit, constitutæ sunt aut legib. aut edicto Prætoris. Legibus, veluti furti ex lege XII. Tabularum; damni iniuriæ ex lege Aquilia: Edicto Prætoris, veluti iniuriar. & vi bonor. raptorum. Celſus tamen differentiam facit inter legem Aquiliam, & le-

Aen. vij.

XXXIX.  
Inst. de noxa.  
actio. p. sunt.  
autem.

I. ij. p. i. co. tit.

Ll 2 gem

- gem XII. Tabular. apud Vlpianum lib. xviii. ad edictum. Nam in lege antiqua si seruus sciente domino fur-  
tum fecit, vel aliam noxam commisit, serui nomine actio  
est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur: At in lege  
Aquilæ, inquit, dominus suo nomine tenetur, non ser-  
ui. Legis XII. Tab. ea ratio est, quasi voluerit seruos do-  
minis in hac re non obtemperare: Aquilæ, quasi ignoue-  
rit seruo, qui domino paruit. Sed tamen Iulianus lib.  
LXXXVI. scribit: SI FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE  
NOCVIT. (verba autem hæc alicuius legis initium, ni  
fallor, in XII. sunt) etiam ad posteriores leges pertinere,  
vt etiam serui nomine cum domino agi possit noxali iu-  
dicio, neq. Aquilæ seruum excuset, sed dominum one-  
ret. Hanc legem fortasse Caius interpretabatur lib. vi.  
ad legem XII. Tabular. cum illud scripsit: Noxiæ appel-  
latione omne delictum continetur. ita enim in Tusco li-  
bro est, non noxæ. Iustinianus quoq. in eandem ratio-  
nem definit: Noxa est ipsum corpus, quod nocuit, id est  
seruus; noxia ipsum maleficio. Quod ita accipiendum  
est, vt numquam noxiam pro seruo accipiamus; nam no-  
xa pro delicto & damno nonnumquam accipitur. Iulia-  
nus lib. II. Digestor. Hæc stipulatio noxis solutum præ-  
stari; non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publi-  
cam exercitationem, & coercionem capitalem habent.  
Vlpianus lib. xvi. ad edictum: Eum sibi, inquit, aut  
noxam sarcire, aut in noxam dedere oportere. Sarcire  
noxam, damnum sarcire significat; in noxam dedere, in  
vltionem atq. vindictam dare pro damno dato. Sic Iusti-  
nianus: Quis enim, inquit, patiatur, filium suum, & ma-  
xime filiam in noxam alij dare? Et Paulus lib. xxii. ad  
edictum: Vt de peculio serui tui ad noxam dedere vic-  
tarium damneris. Sic etiam noxæ dedere dicitur, hoc  
est, vltioni præbere, vel noxæ, id est damni causa, Græcor.  
imitatione. Pro seruo noxa accipitur in edicto apud Vlpianum lib. xxii. ad edictum: Si seruus insciente domi-  
no fecisse dicetur, in iudicio adiciam, aut noxam dedere.  
Iudicij autem formula ab Iustiniano refertur lib. I v. In-  
stitutio. P. Mæuium L. Titio in decem aureos condem-  
no, aut noxam dedere. Idem seruus, noxius appellari  
solet. Vlpianus lib. xxv. ad edictum: Nonne æquum  
est
- l. plebs. in fine. de verb. signi.*
- Insti. de noxa. actio. in princ.*
- J. hæc stipula- tio. de ver. sign.*
- l. i. p. cum arie tes. si quad. pau.*
- Insti. de noxa. p. vlt.*
- l. si in re. in fi- nc. co.*
- l. i. in prin. de his qui effud.*
- Inst. de offi. iu- di. in prin.*
- l. in hac. p. si quis noxali. ad exhib.*



- 7 est ei familiam exhiberi, vt noxium seruum agnoscat?  
 7 Idem lib. i. i. Et heres, inquit, meus tenetur, si noxius  
 7 viuat. Idem libro quinquagesimo: Si quis quem eorum  
 7 seruum, seruamve ex ea familia, qui eius facinoris noxius  
 7 erit, receperit, vel calauerit, sciens dolo malo, in ea cau-  
 7 sa est, ac si lege, quæ de sicarijs lata est, facinoris noxius  
 7 fuerit. Et alio loco: Priusquam de ea familia quæstio ex-  
 7 S. C. habita, suppliciumq. de noxijs sumptum fuerit. Sic  
 etiam lusus noxius in culpa esse dicitur a Paulo lib. xxi. i.  
 ad edictum. Sed tamen hæc hæctenus, quæ colligere ope-  
 rapretium fuit propter doctor. viror. altercationem. Il-  
 lud in hunc locum referuauimus, quod Sex. Pompeius  
 scribit, RVPITIAS in xii. significare damnum dederis.  
 Quod verbum nusquam reperi. Alio loco scribit, SAR-  
 CITO in xii. Ser. Sulpicius ait significare damnum solu-  
 uito, præstato. Si quadrupes pauperiem fecisse dice-  
 tur, actio ex lege xii. Tabular. descendit, vt Vlpianus  
 ait lib. xviii. ad edictum. Quæ lex voluit aut dari id  
 quod nocuit, id est, id animal quod noxiam commisit, aut  
 æstimationem noxiæ offerre. Noxia autem est ipsum deli-  
 ctum, pauperies damnum sine iniuria facientis datum.  
 Iustinianus quoq. lib. i. v. Institutionum ita scribit: Ani-  
 malium nomine, quæ ratione carent, si qua lasciuiæ, fer-  
 uore, aut feritate pauperiem fecerint; noxalis actio lege  
 xii. Tab. prodita est. Quæ animalia si noxæ dedantur, pro-  
 ficiunt reo ad liberationem, quia ita lex xii. Tab. scripta  
 est. Sequuntur exempla quædam, quæ sunt qui arbitren-  
 tur ex lege xii. Tabular. sumpta esse, illis verbis decepti,  
 7 Quia ita lex scripta est. Sed nos ea ad priora esse referen-  
 7 da existimamus. Exempla autem sunt hæc. vt puta si e-  
 7 quis calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere so-  
 7 litus cornu petierit. quæ verba ex eodem Vlpiano sum-  
 7 pta sunt in edicti interpretatione. Eiusdem legis mentio  
 fit apud Vlpianum lib. xli. ad Sabinum. Hanc legem  
 Decemuiri ex Solonis legib. sumpserunt, qui legem Athe-  
 nis tulit, vt Plutarchus scribit, vt canis, qui quidquam no-  
 cuisset, trunco quattuor pedum longitudine alligato de-  
 deretur. & apud Paulum lib. i. sententiar. Pefolonia lex  
 de cane, pro Solonia, vt arbitrator, scripta est, aut Solonis.  
 Ad interdictor. atq. edictor. materiam aliquot leges per-  
 tinent,

l. noxalis autē.  
de nox. actio.  
l. iij. p. si quis  
quem. de S. C.  
Silani.

p. quod ad cau-  
sam. c. l.

l. nam lusus.  
ad L. Aquil.

## XL.

l. i. in princ. si  
quad. pau.

Inst. eo. in pri.

d. l. i. p. ait Præ-  
tor.

l. qui seruanda  
rum. p. ult. de  
præsc. ver.

## XLI.

l. Labeo. de sta  
tuliberis.

li. in prin. de  
aqua, & aqua  
pl. arc.

XLII.  
li. in fine. de  
arb. cæd.

liij. eo.

tinent, quas postea Prætores in edicta transtulerunt. Eas  
 in hunc locum referuauimus. Et principio de aquæ plu-  
 uiæ arcendæ actione, quæ tamen ordinaria est, videamus.  
 Pomponius lib. vii. ex Plautio, Labeonem scripsisse re-  
 fert, quod ita scriptum esset: Calenus dispensator meus,  
 si rationes diligenter tractasse videbitur, liber esto: ver-  
 bum videbitur pro hoc accipi debere, videri poterit. Sic  
 & verba, inquit, legis xii. Tab. veteres interpretati sunt,  
 Si aqua pluvia nocet, idest, si nocere poterit.  
 Quod miror Iustinianum lib. xxxix. Digestor. præteris-  
 se. Quo loco Vlpianus ait lib. liii. ad edictum: Si cui  
 aqua pluuia damnum dabit, actione aquæ pluuiæ arcen-  
 dæ auertetur aqua. Aquam pluuiam dicimus, quæ de cæ-  
 lo cadit, atq. imbre excrescit, siue per se hæc aqua cæle-  
 stis noceat, vt Tubero ait, siue cum alia mixta sit. Qua  
 de re Cicero in Topicis ita scribit: Si aquam pluuiam  
 eam modo intelligeremus, quam imbri collectam vide-  
 remus, veniret Mucius, qui, quia coniungata verba essent  
 pluuiæ, & pluendo, diceret, omnem aquam oportere ar-  
 ceri, quæ pluendo creuisset. Non tamen omnis aqua plu-  
 uia arcebat, sed quæ nocebat; neq. omnis aqua nocens,  
 sed quæ manu nocens esset, hoc est, opere manu facta, vt  
 Vlpianus ait, aqua nocitura esset. Quamobrem Cicero  
 addit: Aqua pluuia vltimo genere ea est, quæ de cælo ve-  
 niens crescit imbri: sed propiore loco, in quo quasi ius ar-  
 cendi continetur, genus est aqua pluuia nocens, eius ge-  
 neris formæ, loci vitio, & manu nocens: quar. altera iu-  
 betur ab arbitro coerceri, altera non iubetur. De ar-  
 borib. cædendis apud Vlpianum lib. lxxi. ad edictum  
 Prætor ait: Quæ arbor ex agro tuo in agrum illius impen-  
 det, si per te stat quominus pedes xv. a terra eam altius  
 coerceas; tunc quominus illi ita coercere, lignaq. sibi ha-  
 bere liceat, vim fieri veto. Quod ait Prætor, inquit Vl-  
 pianus, & lex xii. Tab. efficere voluit, vt quindecim pe-  
 des altius rami arboris circumcidantur. & hoc idcirco ef-  
 fectum est, ne umbra arboris vicino prædio noceret. Pom-  
 ponius quoq. lib. xxxi v. ad Sabinum scribit: Si arbor  
 ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex le-  
 ge xii. Tabular. de adimenda ea recte agere potes, ius ei  
 non esse, ita arborem habere. Et Paulus lib. xviii. ad  
 edi-



edictum scribit, colonum, cum quo propter succisas arbores agebatur ex locato, si iurauerit se non succidisse, si e lege XII. Tab. de arboribus succisis postea conuenietur, per exceptionem iurisiurandi defendi poterit. Hac etiam de re ita scribit Paulus lib. v. sententiar. titulo de interdicto vtrubi, vel vnde vi; est enim liber mendosus:

l. in duobus. p  
colonus. de  
iure iur.

Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari non potest, isq. conueniens est, ut eum sublucet. Quod si conuentus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramor. compescatur. Idq. qualiscumq. dominus facere non prohibetur. Sublucare arbores, ut Sex. Pompeius ait, est ramos supputare, & veluti lucem subtus mittere. Conlucare autem est succisis arborib. locum luce implere: vel ut alio loco ait, conlucare dicebant, cum profanæ filuæ rami deciderentur officientes lumini. Ad hunc locum illa quoq. pertinere poterant, quæ ex lege Solonis Caius lib. i v. ad legem XII. Tab. scripsit, de quib. vicefimo capite scriptum est. Sed & quod Sex. Pompeius scribit, Sarpuntur vineæ, idest putantur, ut in XII. quandoq. sarpta donec dempta erunt. De glande vero legenda, etsi Vlpianus lib. LXXI. ad edictum tantum scripserit:

l. ult. fin. reg.

#### XLIII.

l. vni. de glan.  
leg.

Ait Prætor, Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadat, quo minus illi tertio quoq. die legere, auferre liceat, vim fieri veto. Glandis nomine omnes fructus continentur. Tamen Plinius Secundus lib. xv. Cautum est, inquit, lege XII. Tab. ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Et Caius lib. i v. ad legem XII. Tab. huius legis, ut opinor, interpretes ita scribit: Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iuolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀρόδρου appellatur. Ex hac glandis significatione glandiferæ arationes fructuosæ a Cicerone appellantur Philippica. ii. Quid iam querar, inquit, de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes Campani & Leontini in populi Romani patrimonio glandiferæ & fructuosæ ferebantur. Erat autem veterib. persuasum primos homines glandib. pasci solere:

cap. v.

l. qui venenū.  
in fine. de ver.  
signi.

*Prima Ceres ferro mortales vertere terram  
Instituit; cum iam glandes atq. arbuta sacra*

Verg. Geor. i.

Desi-

*Deficerent silus; & victum Dodona negaret.*

**XLIV.**

l. Prætor ait. p.  
D. Hadrianus.  
de sepul. viro.

l. mortuor. C.  
de religio. &  
sump. fun.

l. ij. C. de sacro  
san. eccl.

d. lib. ij. de  
legib.

ibid. paulo  
post.

De mortuis, & sepulchris multa in Duodecim scripta fuerunt, quæ Cicero lib. II. de legib. hoc ordine refert: HOMINEM MORTVVM, inquit lex in XII. Tabulis, IN VRBE NE SEPELITO, NEVE VRITO. Credo, inquit Cicero, vel propter ignis periculum. Hac de causâ Paulus lib. I. Sententiar. scribit: Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra ciuitatis; & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur. Vlpianus tamen lib. xxv. ad edictum scribit Diuum Hadrianum rescripto pœnam statuissse XL aureor. in eos qui in ciuitate sepeliunt, eamq. pecuniam fisco inferri iussisse; eandemq. in magistratus, qui id passi essent; locumq. publicari, & corpus transferri. Quod rescriptum in his quoq. ciuitatib. obtinere Vlpianus ait, in quib. lex municipalis permittit in ciuitate sepeliri. Exstat etiam Diocletiani rescriptum ad Victorinum in hæc verba: Mortuorum reliquias, ne sanctum municipior. ius polluat, intra ciuitatem condi iam pridem vetitum est. Hodie vero non intra urbem solum, sed in ipsâ quoq. martyrum, & Apostolor. sede passim homines aduersus Gratiani constitutionem sepeliuntur; quod ab illor. tempor. Pontificib. Cicero quoq. ait contra decretum fuisse: Non esse sci licet ius in loco publico fieri sepulchrum. Idem ait: Iam cetera in Duodecim: Minuendi sunt sumptus, lamentationesq. funeris; translata de Solonis fere legibus: Hoc PLYS, inquit, NE FACITO, ROGVM ASCIA NE POLITO. Deinde ait: Extenuato igitur sumptu tribus cinijs, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. MVLIERES GENAS NE RADVNT, NEVE LESSVM FVNERIS ERGO HABENT. Hoc veteres, inquit, interpretes Sex. Aelius, L. Aelius non satis se intelligere dixerunt, sed suspicari videnti aliquod genus funebris. L. Aelius lessum quasi lugubrem eiulationem, vt vox ipsa significat. quod eo magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. Et alio loco de hac eadem re ita scribit: Postea quam, vt scribit Phalereus, sumptuosa fieri funera, & lamentabilia cœpissent; Solonis lege sublata sunt. Quam legem eisdem prope verbis nostri Decemviri in decimam tabulam coniece-



7 iecerunt. Nam de tribus recinijs, & pleraq. illa Solonis  
 7 sunt; de lamentis vero expressa verba sunt: MYLIERES  
 GENAS NE RADVNTO, NEVE LESSV M FVNERIS  
 7 ERGO HABENTO. C. Plinius lib. xi. ait: Infra oculos cap. xxxvij.  
 7 malæ sunt homini tantum, quas prisci genas vocabant,  
 7 xii. Tabular. interdicto radi a feminis eas vetante. pu-  
 7 doris hæc sedes. Recinium (inquit Sex. Pompeius) om-  
 7 ne vestimentum quadratum hi qui xii. interpretati sunt,  
 7 esse dixerunt. vnde reciniati mimi. Rica & riculæ vocan-  
 7 tur parua recinia, vt palliola ad vsum capitis facta. & alio  
 7 loco: Rica est vestimentum quadratum simbriatum pur-  
 7 pureum, quo Flaminicæ pro palliolo utebantur. Hoc vi-  
 detur Vergilius significasse his verbis lib. vi. Aeneid.

*Purpureasq. super vestes velamina nota  
 Coniciunt.*

Nonius vero Marcellus ricam esse ait, quod nos sudarium  
 7 dicimus. Turpilij quoq. verba refert hæc: Postquam ad  
 7 ædem venimus, veneratur Deos; interea aspexit virginem  
 7 gestantem in capite riculam indutam. M. Varro de lin. lib. iv.  
 gua Latina recinium esse dictum ait, quod eo uterentur  
 duplici, & eo quod dimidiam partem retrorsum iacie-  
 bant, a reiciendo recinium dictum. Itaq. cum lege xii.  
 Tab. sumptus minueretur, tria tantum recinia deferri per-  
 missa sunt, quæ in Solonis legib. apud Plutarchum tres  
 vestes appellantur. De lamentationib. hoc ipsum refertur  
 apud eundem Ciceronem lib. ii. Tusculanar. quæstio-  
 7 num: Ingemiscere, inquit, nonnumquam viro concess-  
 7 sum est, idq. raro; genitali ne mulieri quidem. & hic nimi-  
 7 rum est fletus, quem xii. Tabulæ in funerib. adhiberi  
 vetuerunt. Hoc etiam Cicero solum in suis legibus re-  
 tulit: Hos leto datos divos habento: SVM- lib. ii. de le-  
gib.  
 PTVM IN OLLOS, LVCTVMQ. MINVVNTO. De fu-  
 nerum sollemnitate & sumptib. exstant Iustiniani No-  
 uellæ leges duæ xliii. & lix. quib. de decanis, hoc  
 est leſticarijs, & eor. officinis, quæ ergasteria appellantur,  
 quod ab Haloandro primo cognitum, deinde ab Alciato  
 7 lib. i. *cap. 17. v.* conscriptum est. Addit Cicero: Cetera item  
 7 funebria, quibus luctus augetur, Duodecim sustulerunt.  
 7 HOMINI, inquit, MORTVO NE OSSA LEGITO, QVO  
 7 POST FVNVS FACIAT. Excipit bellicam, peregrinamq.  
Vide l. non plu  
res. & l. qui sub  
prætextu. C. de  
sacr. ecc. l. vii.  
C. de collegia.  
lib. xj.  
 M in mortem.

verb. Murrata.

c. non oportet.  
ij c. nulli. diff.  
xlij. in conci.  
Laod. c. xxviii.  
in Carthag.  
Græco. ca. xlij.  
in Lati. xxx. &  
in conc. Arela-  
ten. iij. in fine.

Aen. vj.

Ibid.

Aen. v.

mortem. Hæc præterea sunt in legib. de vinctura: quæ feruilis vinctura tollitur, omnisq. circumpotatio; quæ & recte tolluntur, neq. tollerentur, nisi fuissent. Sex. Pompeius refert in Duodecim caueri, ne mortuo murrata potio indatur. Murratam potionem, & murrinam, & muriolam appellatam fuisse ait a murra siue myrrha, ni fallor. Sic Pomponius in vnguentis rosam, murrā, colum, nardum enumerat, capite xxi. de auro & argento. Sane circumpotationib. nostris, & conuiujs quæ in ædib. sacris mortuor. causa fiunt, atq. etiam ob diuor. vt ipsi existimant, cultum, opus esset nunc aut hanc legem restituere, aut sacra Pontificum decreta Laodicensis, & Carthaginiensis concilij, quæ a Gratiano referuntur, item aliud Arelatenfis, quod in Concilior. libris reperitur. Sequitur apud Ciceronem: Ne sumptuosa respersio, nec longæ coronæ, nec acerræ prætereantur. Describitur a Vergilio eleganter Miseni funus, in quo neq. vinctio præterita est, neq. vestium crematio, respersio quoq. mentio fieri videtur.

*Idem ter socios pura circumtulit unda,  
Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ;  
Lustrauitq. viros, dixitq. nouissima verba.*

Nisi forte ad florum & coronar. & vini atq. lactis respersionem Tullij verba pertineant, quæ sumptus maioris sunt.

*Manibus date lilia plenis  
Purpureos spargam flores, animamq. nepotis  
His saltem accumulem donis.* Et alio loco.

*Hic duo rite mero libans carchesia Baccho  
Fundit humi: duo lacte nouo, duo sanguine sacro:  
Purpureosq. iacit flores.*

Fieri etiam potest, vt longæ coronæ ad magnum comitatum pertineant. Acerra autem, vt Sex. Pompeius ait, vel ara erat, quæ ante mortuum poni solebat, in qua odores incendebantur: vel arcula turaria, vbi tus reponebatur. Hoc autem significasse idem poeta videtur lib. v.

*Et plena supplex veneratur acerra.*

Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet. Credoq. quod erat factitatum, vt vni plura fierent, leuatiq. plures sternerentur: id quoq. ne fieret lege sancitum est.



est. Non satis existimo hæc integra esse, ut pleraque alia in his de legibus Tullianis libris. Neque enim lecti plures ad coronas pertinere videntur. Plinius tamen lib. xxi. de coronis ita scribit: Semper auctoritas vel ludicro quasi-  
 7 tarum fuit. Namque ad certamina in circumper ludos  
 7 & ipsi descendebant, & seruos suos quoque mittebant. cap. iij.  
 7 Inde illa XII. Tabularum lex: QVI CORONAM PARIT  
 IPSE PECUNIAVE EIVS VIRTUTIS ERGO AR-  
 7 GVITVR. Quam serui equive meruissent, pecunia par-  
 7 tam lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut  
 7 ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus es-  
 7 set, foris ferretur, sine fraude esset imposita. Hæc Plinius, in cuius verbis nos quædam nostro iure immuta-  
 uimus. Exstat hodie Alexandri Imperatoris constitutio, qua l. vn. C. de a-  
 athletis, si per omnem ætatem certasse, & coronis tri- thlet. lib. x.  
 bus, certaminis sacri, in quibus una saltum Romæ, vel  
 in Græcia merito coronati essent, non æmulis corruptis, probarentur: ciuiliū munerum tribui solere vacationem dicitur. Ulpianus quoque apud Modestinum  
 7 scribit: Athletæ habent a tutela excusationem, sed qui  
 7 sacris certaminibus coronati sunt. Commoda autem  
 quædam præmiorum consequiebantur propter sacras coronas, quibus condemnatum interdici Papinianus ait  
 lib. x. responsorum. Ea enim pecunia in re pignoris in  
 causam iudicati capitur. Pignerare quoque præmiorum  
 7 spem athletæ prohibetur Alexandri constitutione  
 7 Septimii. Addam his corollarij loco, quando de huius-  
 modi coronis agitur, quod Plinius de ciuica corona scri-  
 7 bit lib. xvi. Ciuica ilignea primo fuit, postea magis pla- l. si duas. p. a-  
 7 cuit ex esculo Ioui sacra. Variatumque & cum quercu theletæ. de excu-  
 7 est, ac data ubique. \* quæ fuerat, custodito tamen honore l. si duas. p. a-  
 7 glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superba, quasque theletæ. de excu-  
 7 conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ip- l. si duas. p. a-  
 7 so Ioue datur, (Olympiam autem significat) cuique mu- theletæ. de excu-  
 7 ros patria gaudens rumpit. Ciuem seruare, hostem occi- l. si duas. p. a-  
 7 dere. Utque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat theletæ. de excu-  
 7 eo die. Utque seruatus fateatur, alias testes nil profunt. l. si duas. p. a-  
 7 Ut ciuis fuerit. auxilia quamuis Rege seruato decus id theletæ. de excu-  
 7 non dant. Nec crescit honos idem imperatore conserua- l. si duas. p. a-  
 7 to. quoniam conditores in quocumque ciue summum esse theletæ. de excu-

cap. vj.

f. AST IM

Verg. Aen. xj.

voluerunt. Accepta licet vti perpetuo. Ludos ineunti sem-  
per assurgi, etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in  
proximo Senatu. Vacatio munerum omnium ipsi, patriq.  
& auro paterno. Hac de ciuica Plinius, cui muralem, val-  
larem, atq. rostratam cedere ait. de quib. atq. alijs præcla-  
re apud Gellium lib. v. Noctium scriptum est. Nos Cice-  
ronis verba persequamur, qui cum de lege xii. Tab. scri-  
beret: Qua in lege, inquit, cum esset, NEVE AVRVM  
ADDITO, quam humane excipit altera lex, vt cui auro  
dentes vincti essent † astim, \* CVM ILLO SEPELIRE,  
VREVE, SE FRAUDE ESTO. & simul. Illud videto-  
realiud habitum esse sepelire, aliud vrere. Hac mendo-  
sa, vt opinor, sunt. sed tamen superstitione illa tollitur  
condendi auri. Solebant enim veteres & in rogam ple-  
raq. inicere, & cum ossibus ac cineribus pretiosas aliquot  
res seruare.

*Hinc alij spolia occisis direpta Latinis  
Coniciunt igni, galeas, ensesq. decoros,  
Frænaq. feruentesq. rotas; pars munera nota  
Ipsorum clypeos, & non felicia tela.*

Astim autem quid sit, plane ignoro; sed suspicor, nisi men-  
dosa liber sit, intra urbem significare. *αστυ* enim & Græ-  
cis & Latinis urbem significat. sed Athenas, propter ex-  
cellentiam, vt apud Latinos urbs Roma appellatur. I-  
dem Cicero in eiusdem libri initio: Vt vestri Attici prius  
quam Theseus eos demigrare ex agris, & in astu, quod ap-  
pellatur, omnes se conferre iussit, \* & symphratidas ex  
Atticis: sic nos & eam patriam ducimus vbi nati, & il-  
lam qua excepti sumus. Apud Terentium quoq. in Eu-  
nucho, cum Laches Chæream filium in Piræo haberet  
extra urbem custodem publicum, eiq. seruus dixisset Chæ-  
ream amare fidicinam, Quid, inquit, amat? an scit iam  
ille, quid meretrix fiet? an in astu venit? aliud ex alio malum.  
Hinc natum est, vt propter urbanor. ciuium dolos, astu  
dolum significaret, vnde astutus, & astutia. Idem Teren-  
tius in Andria & in Phormione:

*Quæ si non astu prouidemur, me aut herum pessundabunt.  
Et in Eunuchis: Quod si astu rem traxerit. & alijs locis.*  
Itaq. arbitror Decemuiros significasse, licere aurum infer-  
ri, si intra urbem dentes auro iuncti essent, ne quisquam  
putaret



putaret satis esse, si sepeliendo iungeret extra urbem, ubi sepulchra esse iubebantur. Aut potius diuissim legendum:

7 ASTIM, sic enim dicebant pro eum. Addit Cicero: Duæ  
7 sunt præterea leges de sepulchris. quar. altera priuator.  
7 ædificijs, altera ipsis sepulchris cauet. Nam quod rogam  
7 bustumve nouum vetat propius LX. pedes adici ædes alie  
7 nas inuito domino, incendium † veretur acerbum. Quod

al. videtur at-  
cere.  
al. bustive.

7 autem forum, idest, vestibulum sepulchri, † bustumve  
7 vsucapi vetat: tuetur ius sepulchrorum. Hæc habemus  
7 in Duodecim sane secundum naturam, quæ norma legis  
7 est. Ad priorem legem pertinet, quod Pomponius ait  
7 lib. IX. ad Sabinum: Si propius ædificium alienum intra  
7 legitimum modum mortuus illatus sit; postea eum pro-  
7 hibere non poterit ædificij dominus, quo minus alium  
7 mortuum eo inferat, vel monumentum ædificet, si ab ini-  
7 tio domino sciante hoc fecerit. Legitimus enim modus  
7 LX. pedes, qui in XII. præscribuntur, significat, in quo  
7 Accursius torquetur. Ad posteriorem, quod Vlpianus lib.

l. si propius. de  
mort. inf.

7 II. responsor. scribit: Longa possessio ius sepulchri non tri-  
7 buit ei, cui iure non competit. Reliqua sunt, inquit Ci-  
7 cero, in more, (hoc est, in Duodecim quidem, sed tamen  
7 illuc non ex natura, sed ex more ducta) funus vt indica-  
7 tur. Si quid ludorum: dominusq. funeris vtatur accenso,  
7 atq. lictoribus. HONORATORVM VIRORVM LAV-  
7 DES IN CONCIONE MEMORANTOR: EASQ. E-  
7 TIAM CANTVS AD TIBICINEM PROSEQVANTOR.

l. longa. eo.

7 Cui nomen nenia, quo vocabulo etiam Græcis cantus  
7 lugubres nominant. Hæc Cicero de sepulchris & fune-  
7 rib. ex Duodecim retulit. In quibus quod de accenso &  
7 lictorib. retuli, mendosum, vt opinor, est. Et existimo  
7 significasse, vt qui ludos funeris ergo faceret, accenso  
7 atq. lictorib. Consul is vteretur. Erat accensus Cos. mi-  
7 nister, qui ab acciendâ plebe, vt Varro ait, appellabatur.  
7 Idem viator fortasse dicebatur, quod e villis in Senatum  
7 arcefferet, vt Cicero in Catone scribit. Lictores fasces præ-  
7 ferebant virgar. atq. securium extra Urbem, qui XII. nume-  
7 ro Regib. & Consulibus, xxi v. Dictatori fuerunt, vt Bu-  
7 dæus ex Liuij notat, & nos in Iulia de maritandis ordini-  
7 bus diximus. Proconsules, vt Vlpianus scribit lib. xx. ad  
7 legem Iuliam & Papiam, non amplius quam sex fascibus  
7 vte-

lib. v. de ling.  
Lat.

l. Proconsules.  
de offi. Procos.

fi. C. de Coss.  
lib. xij.

I. duumvirum.  
C. de decu.  
lib. x.

al. a plebe

vtebantur. Consularium fascium mentio fit in Valentinia  
ni constitutione de Consulib. Repetiti, inquit, fasces vir-  
tutes saepe meriti comprobant, non augent. Alia consti-  
tutione dicitur Duumuiro impune non licere extollere  
potestatem fascium extra metas territorij propriae ciuita-  
tis. Quib. verbis significari videtur fascib. Duumuiros  
municipales vti solitos instar Consulum, nisi forte transla-  
tione aliqua id dictum est. Iustinianus vero Nouella  
xxiv. xxv. & xxx. Praetorib. Pisidia & Lycaonia, &  
Proconsuli Cappadociae insignia Consularis magistratus,  
& spectabilis (vt appellant) dignitatis tribuit haec; sellam  
curulem argenteam, securim, & virgas. Sellam autem  
tum *δισρόν*, tum *ἀσκήνην*, tum *ὄχημα* appellat; vt rem Grae-  
cis ignotam exprimeret, quae tum argentea, olim ebur-  
nea fuit: fasces *πάλικον* (quod verbum in xxiv. Nouella  
Norici libri deest) & *πάλας* semper appellauit. Additur  
Nouella ciii. vt Proconsul Palaestinae *τηλέων* veteri illa  
atq. nobili purpurea stola vtatur. De praetexta autem  
magistratuum toga intellexit, etsi Haloander mendoso li-  
bro vsus Venetam stolam scripserit. Tebenum Dionysius  
lib. iiii. antiquitatum togam appellat quamcumque;  
alii regiam vestem esse dicunt, a Tebeno Arcade, vel Ti-  
meno, qui primus eam vestem inuenisse dicitur. De ea-  
dem intelligenda est Nouella xxxi. Sed haec in illar. le-  
gum editione, quam paro, dicuntur. Additur a Cicerone  
laudationes mortuorum fuisse in Duodecim permissas. De  
quib. Cicero in Bruto: Exstant, inquit, mortuorum laudatio-  
nes, ipsae enim familiae sua quasi ornamenta ac monimen-  
ta seruabant, & ad vsum, si quis eiusdem generis occidif-  
set, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustran-  
dam nobilitatem suam. Quamquam his laudationib. hi-  
storia rer. nostrar. est facta mendosior; multa enim scripta  
sunt in eis, quae facta non sunt; falsi triumphi, plures Con-  
sulatus, genera etiam falsa, & ad plebem transitiones,  
cum homines humiliores in alienum eiusdem nominis  
infunderentur genus. Hoc idem Liuius ait in calce libri  
octaui funebrib. laudib. vitiatam esse tempor. memoriam,  
falsisq. imaginum titulis, dum familia ad se quaeq. famam  
rerum gestar. honorumq. trahunt. Idem Cicero lib. ii.  
de oratore auctor est, Popiliam primam mulierem publi-



ce fuisse laudatam a Q. Catulo eius filio. Imagines ta-  
 men maiorum, in funerib. quoq. mulierum præfereban-  
 tur, vt ex eodem libro Ciceronis constat, cum Crassi ver-  
 ba refert aduersus Brutum, dum Iunia anus funere effere-  
 7 retur. Brute quid sedes? quid illam anum patri nuntiare  
 7 vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides?  
 7 quid maiorib. tuis? Erat autem ex eadem Iunia familia Bru-  
 tus, qua de causa illa optime ac venustissime in eum dicta  
 sunt. Apud Polybium quoq. lib. VI. historiar. quo pa-  
 cto imagines ducerentur, perscribitur. Ex lib. III. de  
 legibus monstrosi partus in Duodecim relegari iubeban-  
 tur. hæc enim sunt Quincti verba de Tribunicia potesta-  
 7 te: Cuius primum ortum; si recordari volumus, inter ar-  
 7 ma ciuium, & occupatis & obsessis Urbis locis procrea-  
 7 tum videmus. Deinde cum esset cito legatus tamquam  
 7 XII. Tabulis insignis ad deformitatem puer, breui tem-  
 7 pore nescio quo pacto creatus, multoq. tetrior & fædior  
 natus est. Quib. verbis duas Romanæ plebis seditiones  
 significare videtur: alteram cum Tribunicia potestas nata  
 est, anno fere septimodecimo post Reges exactos, cum  
 Tribunos sibi in monte Sacro creauit, vt Pomponius  
 lib. sing. enchiridij, & Liuius lib. II. scripserunt. Altera  
 fortasse est, qua iterum creatos esse Tribunos ait, cum lon-  
 ge post Decemuiros sublato plebs a patrib. secessit, &  
 sibi iura constituit, quæ plebiscita appellantur; legeq.  
 Hortensia a Dictatore lata pro legib. placuit ea obseruari,  
 vt idem Pomponius, & Gellius scribunt. qua de re Li-  
 uius lib. XI. scripserat, vt ex Flori epitome apparet. Vel  
 quia in eo interuallo pleræq. contentiones inter Tribu-  
 nos & Senatores fuerunt, magis placet, vt de seditione,  
 quæ lege Horatia sublata est apud Liuium lib. III. cum  
 Decemuiros sublati sunt, Ciceronis verba intelligamus. vt  
 quod Cicero ait quasi deformem puerum fuisse legatum,  
 illud Decemuiros. tempus significetur. Sed ad ipsam le-  
 gem veniamus. Nonius Marcellus scribit prodigia dicta  
 esse, quasi porro adigenda: Cicero a prædicendo dedu-  
 7 xisse videtur lib. I. de diuinatione. Ita enim scribit: Por-  
 7 tentorum vim verba ipsa prudenter a maiorib. posita de-  
 7 clarant. Quia enim ostendunt, portendunt, monstrant,  
 7 prædicunt; ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur.

XLV.

I. ij. p. 138em  
 temporibus.  
 de orig. iur.

p. deinde cum  
 esset. & l.

Id

Id vero ita fieri, vt initio dicebamus, non vno in loco T. Liuius, & Corn. Tacitus scribunt. Hinc elegans illa est Ciceronis exclamatio in Prætura Urbana: O scelus, o portentum in vltimas terras exportandum. Non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta. De huiusmodi autem partu ita Paulus lib. i v. sententiar. scribit: Non sunt liberi, qui contra formam humani generis conuerso more procreantur, veluti si mulier monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit. Quæ verba ad ius liberor. referenda esse alio loco scripsimus. Enixa autem honores habet quæ portentosum vel monstrosum partum ediderit, vt Vlpianus lib. i v. ad legem Iuliam & Papiam scribit. Apud eundem Vlpianum lib. xxv. ad edictum ita scriptum est: Ostentum Labeo definit, omne contra naturam cuiusq. rei genitum, factumq. Duo autem genera sunt ostentorum: vnum quotiens quid contra naturam nascitur, trib. manib. forte, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est: alterum cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci *φαιδουμαία* vocant. Ad extre-

1. non sunt. de  
statu hom.

1. quæret ali-  
quis. de ver.  
sign.

1. ostentum.  
cod.

# XLVI.

1. ij. p. exatjis.  
ij. & p. & quia.  
de orig iur.

d. l. ij. p. de in-  
de.

l. vni. de offi.  
Quæst.

Vergil. Aen. 6.

rum titulum Institutionum, qui de publicis iudicijs inscribitur, hæ quoq. leges pertinent, quas hoc loco referam. Pomponius lib. singulari enchiridij scribit, Consul. lib. creatis ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum esse, vt ab eis prouocatio esset; neve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi; relictumq. esse eis, vt coercere solum possent, & in vincula publica duci iuberent. Ea de causa ait postea Quæstores a populo constitutos esse, qui capitalib. reb. præessent, & Quæstores parricidij dicebantur, quorum etiam meminit lex xii. Tabular. Quæstores veteres ab inquirendo dixerunt, quasi quæsitores; neq. solum qui inquirenda pecuniæ, & conseruandæ causa creati erant, & vt arario præessent, ita appellabantur; vt Pomponius scripsit; sed etiam qui in prouincias sortito mittebantur, vt Vlpianus ait lib. sing. de officio Quæstoris; & inquirendis criminibus præfecti Quæstores & Quæsitores dicebantur.

*Nec vero hæ sine sorte data, sine iudice sedes;  
Quæstor. Minos urnam mouet; ille silentium*

Conci-



*Conciliumq. vocat, vitasq. & crimina discit.*

Hinc etiam quaestiones publicae, iudicia publica appellantur, & seruator. tormenta idem nomen obtinent. Iustinianus quoq. Nouella lxxx. scribit renouare se veterem magistratum, qui inquirendis criminibus, praerat, & Quaestorem constituere, qui Byzantij de colonis vagis, & mendicantibus, validis, & de leuioribus criminibus iudicet. Sex.

Auth. de Quaestore. in priu.

7 vero Pompeius ita scribit: Parrici Quaestores appellabantur, qui solebant creari causa rer. capitalium quaerendorum. Nam parricida non utique is qui parentem occidisset, dicebatur: sed qualemcumque hominem. Indicat lex Numae Pompilij Regis his composita verbis: SI QVIS HOMINEM LIBERVM MORTI SCIENS DVIT, PARRICIDA ESTO. Hoc autem postremum quod Sextus ait, multis alijs exemplis verum ostenditur, quibus parricida non patris interfecto, sed & cuiuscumque eius appellatur. Vnum pro multis referam ex Ciceronis oratione prima in Catilinam. Certe verendum mihi non erit, inquit, ne quid hoc parricida ciuium interfecto, inuidiae mihi in posteritatem redundaret. Lege quoque Pompeia de parricidijs non solum tenetur qui aliquem e parentibus suis occidisset, sed etiam si fratres tam germanos, quam patruos, item patruum, uxorem, generum, vitricum, & patronum; vt Marcianus scribit lib. xi v. Institutionum.

l. i. de leg. Pompe. de parr.

XLVII.

7 Idem scribit: Lex xii. Tabular. iubet eum qui hostem concitauerit, quive ciuem hosti tradiderit, capite puniri. 7 Lex autem Iulia maiestatis praecipit eum qui maiestatem publicam laeserit, teneri. qualis est ille qui in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, aut castra concefferit. Qua de re in Iulij legibus vidimus.

l. iij. ad leg. Iul. maie.

XLVIII.

Ad Corneliam autem de ficiarijs pertinet, quod lib. xx. Gellius scribit ex xii. Tabulis, qui falsum testimonium dixisse conuictus esset, e saxo Tarpeio deiciebatur. Sed postea non solum falsis testibus minor poena indicta est, sed genus quoque poenae sublatum est. Modestinus enim scribit lib. xii. Pandectar. non posse quemquam sic damnari, vt de saxo praecipitetur. Illud etiam in xii. fuit, Cui testimonium defuerit, is tertijs diebus ob portum obvagulatvm ito. Portum vero illic dum significare Sex. Pompeius scribit. Quamobrem non male

l. si diutius. de poenis.

Nn Vlpia.



l. portus. de  
verb. signi.

**XLIX.**

**L.**

videmus.  
de usuris.

**LI.**

Vlpianus scribit : Portus appellatus est conclusus locus ,  
quo importantur merces, & inde exportantur, inde angu-  
portum dictum est . Idem Gellius scribit in eisdem  
legib. cautum, vt iudicem arbitrumve iure datum, qui  
ob rem dicendam pecuniam accepisse conuictus est, ca-  
pite puniant. Quæ ad Iuliam repetundar. pertinet. Il-  
lud ad hunc locum nescio quomodo reseruauit, vt de vsu-  
ris scriberem, de quib. in Duilia lege retulimus Corn.  
Tacitum lib. v. scripsisse in Duodecim sanctum esse, ne  
quis vnciario fenore amplius exerceretur. quod Dui-  
lia quoq. ex Liuij lib. vii. dicebatur. Vnciarium for-  
nus dicebatur, propterea quod duodecima pars solueba-  
tur eius vsuræ, quæ si centesima promissa esset, soluere-  
tur. Cetera in Duilia referuntur. Addam tamen id,  
quod Iustinianus retulit lib. xxi. Digestor. sub titulo  
de vsuris, ex lib. vi. Cai ad legem xii. Tabularum. Vi-  
deamus, inquit, an in omnibus rebus petitis, in fructus  
quoq. condemnatur petitor. Quæ quæstio subtiliter ab  
eo tractatur: motamq. esse arbitror, propterea quod for-  
tasse in Duodecim cautum erat, vt cum fructib. restitu-  
rentur. Moueor autem tum eius libri inscriptione, tum  
etiam Aelij Galli nomine ab eodem laudato, quem puto  
Duodecim interpretatum fuisse. Hæc quoq. verba in  
xii. fuisse referuntur apud Gellium lib. vi. IMPROBVS  
INTESTABILISQ. ESTO. Quib. verbis ait significari  
mulierib. testimonij dicendi ius non fuisse. Cum enim  
scripsisset Accæ Larentiæ, & Caiæ Tarratiæ, siue Suffetiæ  
nomina in antiquis annalib. celebrata fuisse; Accæ autem  
post mortem, Tarratiæ viuæ amplissimos honores a Pop.  
Rom. habitos: Tarratiam Vestalem virginem fuisse lex  
Horatia testis, inquit, est, quæ super ea ad populum lata  
est, qua plurimi ei honores fiunt. inter quos ius quoq. te-  
stimonij dicendi tribuitur, testabilisq. vna omnium fe-  
minar. vt sit, datur. id verbum est ipsius legis Horatiæ.  
Contrarium est in xii. Tabulis scriptum: IMPROBVS  
INTESTABILISQ. ESTO. Præterea si lx. \* annos na-  
ta sacerdotio abire ac nubere voluisset, ius ei potestasq.  
exaugurandi, atq. nubendi facta est, munificentia & be-  
neficij gratia, quod campum Tiberinum siue Martium  
populo Rom. condonasset. De Acca vero Larentia ait  
corpus



corpus vulgare solitam, cumq. pecuniam grandem con-  
 fecisset, morientem Romulum regem, siue populum Ro-  
 heredem fecisse. Ob id, inquit, meritum a Flamine Qui-  
 rinali sacrificium ei publice fit, & dies e nomine eius in  
 fasto additus. Sed Massurius Sabinus lib. i. memoria-  
 lium alios historicos secutus Accam Larentiam Romuli  
 nutricem fuisse dicit, quæ cum xii. filios haberet, vno  
 eor. mortuo Romulum in eius locum adoptauit, & xii.  
 fratres Aruales dicti sunt, eaq. religio in posteros mana-  
 uit. totidem enim sacerdotes Aruales spiceas coronas, al-  
 basq. infulas ferre solent. Hæc Gellius. De Tarratia Plini-  
 us lib. xxxi v. Decretum, ait, vt ei statua poneretur vbi  
 vellet, quod Campum Tiberinum gratificata esset popu-  
 lo. hæc enim erant Annalium verba. Lib. xvi i i. de Ac-  
 ca Laurentia (ita enim appellat) idem dicit quod Massu-  
 rius. Liuius vero lib. ii. & Dionysius lib. v. campum  
 Martium agrum Tarquinior. fuisse scribunt farre satum.  
 & cum Regib. exactis eor. bona diriperentur, eam sege-  
 tem in Tiberim proiecerunt, ex qua insulam confectam  
 esse crediderunt. Cetera non memini me apud eos legis-  
 se. Sed quod ad verba legis attinet, Iustinianus scribit  
 lib. ii. Institutio. Testes autem adhiberi possunt hi, cum  
 quib. testamenti factio est. Sed neq. mulier, neq. impu-  
 bes, neq. seruus, neq. furiosus, neq. mutus, neq. surdus,  
 neq. is, cui bonis interdictum est, neq. hi, quos leges iu-  
 bent improbos intestabilesq. esse, possunt in numerum  
 testium adhiberi. Theophilus Græcus institutionum in-  
 terpres improbos & intestabiles appellat non mulieres,  
 vt Gellius; sed eos, qui cum testes in aliquo testamento  
 fuissent, atq. id subsignassent, noluerunt tamen signa sua  
 agnoscere. quod non alibi scriptum vidi. Vlpianus au-  
 tem lib. lxv i i. ad edictum tantum scribit: Exhibere  
 autem tabulas apud Prætorem oportet, vt ex auctoritate  
 eius signatores admoniti venirent ad recognoscenda si-  
 gna. & si forte non obtemperent testes, Labeo scribit co-  
 erceri eos a Pratore debere. Magis autem probarem, vt  
 intestabiles esse intelligamus, lege Corn. de iniurijs dam-  
 natos, qui neq. testimonium dicere possunt, neq. eis tes-  
 timonium dicitur, vt Caius ait lib. xxi i. ad edictum  
 prouinciale, & in Cornelia de iniurijs dictum est. Qui  
 N n 2 autem

Instit. de testa.  
 p. testes.

l. locum. p. hoc  
 interdictum.  
 de tab. exh.

l. cum lege. l. is  
 cui lege. qui  
 test. fac. pos.

Lex eo. de  
testib.

LII.

autem in XII. fuerint, non facile dixerim. Sed de mulierum testimonijs Paulus lib. II. de adulterijs scribit: Ex eo quod prohibet lex Iulia de adulterijs testimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonij in iudicio dicendi ius habere. Quod olim ex XII. Tabulis contra erat, vt Gellius scribit. De antestatis quoq. in Duodecim dicebatur, vt Porphyrio Horatianus interpres scribit. Is autem hæc verba eius legis refert, mendosa tamen: SI VIS VOCATIONI, \* TESTAMINI IGITUR, EN CAPITO \* ANTESTARI. Quæ verba quid sibi velint, ignoro. Acron tamen, & Porphyrio scribunt: Si quis vades dedit se in iudicio futurum, neq. venisset; aduersarius cum testib. præsentib. in ius ducebat. Manum tamen non ante iniciebat, quam testem rogaret, liceretne antestari: qui si licere respondisset, infimam testis aurem tangebatur, vt meminisset. Namq. infimam auriculam memoriæ sacram esse, Seruius, & Plinius lib. XI. scripserunt. Quæ omnia venuste Flaccus expressit lib. I. Sermonum. Cum enim diceret se in garrulum quendam, molestumq. hominem incidisse, qui cum vadato respondere deberet, maluisset litem perdere, quam Horatium relinquere: Sed tamen casu obuius illi, inquit, fit

Saryr. in.

*Aduersarius: & Quo tu turpissime? magna  
Exclamat voce: & Licet antestari? ego vero  
Oppono auriculam. rapit in ius. clamor utrinque,  
Vndiq. concursus: sic me seruauit Apollo.*

Id ipsum autem est, quod Plinius ait, esse in aure ima memoriæ locum, quem tangentes antestamur. etsi hoc verbum ignorantes, antestari, pro antestari permultis locis scripserint. Apud Plautum in Pænulo & in Persa fit huius rei mentio. In Persa quidem multo apertius. Nam cum vendita esset parasiti filia lenoni pro serua, in ius cum vocabat: cumq. ille diceret, cur non antestaretur; facete parasitus, *Tuamne ego causa*, inquit, *carnufex cuiquam mortali libero aures attigeram?* Et in Pænulo adolescens patruo suo recte respondit: *Ego te antestabor, postea hanc amabo atq. amplexabor.* Vergilius non male id etiam significat.

Accl. 6.

*Cum canerem Reges & praelia, Cynthius aurem*

*Vellit*



*Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues  
Pascere oportet oues.* Et in Copa:

*Pone merum, & talos; pereat qui crastina curat;  
Mors aurem vellens, viuite ait, venio.*

Ex his omnibus illud intelligitur, quod Caius ait lib. r. Institutionum, in emancipationib. solere quinq. testes ciues Romanos adhiberi, duosq. alios pro eo qui libripens dicitur, & pro eo qui antestatus appellatur, hoc est, vt ego interpretor, is cuius aurem vellebant. Hinc illud manauit, vt testes rogarentur, etsi aurium illa vellicatio ommissa sit. Vadum mentio efficit, vt illud quoq. Gellianum addamus. Scribit lib. xvi. Noctium Atticarum Gellius, iuris peritum fuisse de cuiusdam legis xii. Tabular. interpretatione interrogatum: eumq. respondisse se ius Faunor. atq. Aboriginum non didicisse. Sed enim cum proletarij, & assidui, & sanates, & vades, & subuades, & xxv. asses, & taliones, furtorumq. quaestiones cū lance & licio euauerint, omnisq. illa xii. Tabular. antiquitas: studium aiebat se praestare debere iuris, & legum, vocationemq. ear. quib. utimur. Et quoniam cetera superiorib. capitib. explicata sunt, de sanatib. & vadib. & subuadib. videamus. Sanates, vt Sex. Pompeius ait, dicti sunt qui supra infraq. Romam habitauerunt. Quod nomen ideo est inditum, quia cum defecissent a Romanis, breui in amicitiam quasi sanari redierunt. Itaq. in xii. cautum fuisse, vt idem iuris esset sanatibus, quod fortibus, idest bonis, & qui numquam defecerant a populo Ro. Idem ait vadem sponforem significare datum in re capitali. Aufonius Gallus in monosyllabis inter vades & praedes eam differentiam esse ait, quod alteri in capitali iudicio, alteri in re familiari adhibentur.

*Quis subit in poenam capitali iudicio? vas.*

*Quis cum lis fuerit nummaria? quis dabitur? praes.*

Hoc Cicero recte seruat, cum lib. iii. de Officijs, & ii. de Finib. item v. Tusculanar. quaestionum, magnum illud duor. Pythagoreor. Damonis & Pythiae amicitiae testimonium scribit. Nam cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandor. suor. causa postulauisset: Vas factus, inquit, alter est eius sistendi, vt si ille

Auth. rogati.  
C. de testib.

LIII.

si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus petiuit vt se in amicitiam tertium adscriberent. Vadimonium tamen, vt ex Quinctiana Ciceronis oratione constat, sponso est sistendi se in iudicium in pecuniaria quoq. causa. Quamobrem lib. XII. constitutum vades pro prädib. vsurpantur a Zenone Imp. De prädib. permulta exempla sunt, quæ ad rem familiarem pertinent, quæ colligere non est necesse. Præs autem dictus est, quod a magistratu interrogari soleat, an præstet illud fieri, vt Varro scribit: vel vt apud Sex. Pompeium reperitur; Præs est, qui populo se obligat, interrogatusq. a magistratu si præ sit ille; respondet, Præs. sed vtriusq. libri scriptura mihi suspecta est. De subuadibus nihil scriptum reperi, sed suspicor sponsores esse eorum, qui vades dati sunt. Quid autem de his omnib. personis in Duodecim scriptum esset, ignoro. Sed & hæc omnia nomina a nostris minime vsurpantur, cum fideiussoris nomen in eorum locum successerit. Illa etiam verba in XII. fuerunt, quæ Iustinianus sub titulo de verbor. significatione ex libris Sex. Caij ad legem XII. Tabular. scripsit. Et principio ex lib. I. illud scribitur: SI CALVITVR, ET MORETVR, ET FRVSTRETVR. Inde & calumniatores appellati sunt, quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. inde & cauillatio dicta est. Nonius Marcellus quasi hæc verba interpretaretur, Caluitur, inquit, dictum est frustratur, tractum a caluis inimicis, quod sint omnib. frustratui. exempla. adfert Plauti, Pacuuij, atq. Actij, & quod magis mirandum est Sallustij lib. III. historiarum. De calumniatoribus recte Marcianus lib. sing. ad S. C. Turpillianum scribit: Accusatorum temeritas trib. modis detegitur, & trib. pœnis subigitur. aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Calumniari est falsa crimina intendere; præuaricari, vera crimina abscondere; tergiuersari, in vniuersum ab accusatione desistere. Cauillationem autem Vipianus lib. XLVII. ad Sabinum, & Iulianus lib. LIV. Digestor. vulgare illud sophistarum argumentum, quod acruale Cicero appellat, dixerunt. Natura, inquit, cauillationis, quam Græci καπίτην appellauerunt, hæc

l. vlt. p. hæc autem. C. de calstren. & minif. lib. xij.

#### LIV.

l. si caluicr. de verb. signi. al. si calumnicur.

l. i. ad S. C. Turp.

l. natura. de verb. signi. l. ea est. de diuer. reg. iur. Cicero lib. ij. de diuin.



7 hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutatio-  
 7 nes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.  
 Huiusmodi est quod Horatius lib. i. i. epistolar. tractat. Epist. i.

*Est vetus atq. probus, centum qui perficit annos.  
 Quid? qui deperijt minor vno mense, vel anno?  
 Vior permissio, caudæq. pilos vt equine  
 Paulatim vello, & demo vnum, demo etiam vnum;  
 Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.*

Latius autem cauillatio patet, vt quidquid iocose contor-  
 7 queatur, eo nomine significetur. Addit Caius: Post ka- d. l. si caluitur.  
 7 lendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota susci-  
 7 piuntur. Quod quo pacto ad xii. Tabulas pertineat,  
 aut etiam ad verbor. significationem, qua de agitur, non  
 video. Significatur autem his verbis tertio Nonas vota  
 fuisse, vt lib. i. v. Emendationum diximus. Etenim Plu-  
 tarchus scribit M. Ciceronem natum esse tertio die no-  
 uarum kalendar. (si ita loqui liceret) qua die magistra-  
 tus vota concipiunt, atq. sacrificant pro salute principis.  
 7 Cicero tamen lib. vi. i. ad Atticum scribit: Sed de For-  
 7 miano Tarracinam pridie kalendas Ianuarias, inde Pon-  
 7 tinum, inde Albanum Pompei, ita ad Urbem tertio No-  
 7 nas natali meo. A. Gellius lib. xv. Dinumeratis annis  
 7 a Q. Capione & a Q. Serrano, quibus Coss. ante diem  
 7 tertium Nonas Ianuarias M. Cicero natus est, ad M. Tul-  
 7 lium & Cn. Dolobellam, quibus Coss. causam priuatam  
 7 pro Quinctio apud Aquilium Gallum iudicem dixit, sex  
 7 & viginti anni reperiuntur. Ex his verbis apparet cum  
 dicimus post kalendas Ianua. die tertio, significare nos  
 tertium eius mensis diem, non quartum. Ex quo Pauli  
 verba interpretabamur lib. i. i. ad legem Iuliam & Pa-  
 7 piam. Anniculus, inquit, amittitur, qui extremo anni  
 7 die moritur: & consuetudo loquendi id ita esse declarat,  
 7 ante diem x. kalendarum, post diem x. kalendarum. neu-  
 7 tro enim sermone vndecim dies significantur. Etenim si  
 ante x. kal. Ianuarias dicamus nos aliquid fecisse, aut ef-  
 se facturos; diem ipsum decimum kalendarum significa-  
 mus, hoc est, Decembris mensis diem tertium & vicefi-  
 mum: si vero post decimum, decimus ipse dies significa-  
 tur Ianuarij mensis, hoc est, quarto Idus Ianuarias; vt ex  
 supra scriptis verbis Caij constat. Idem Caius lib. i. i. ad  
 ad

l. anniculus. i.  
 de verb. signi.

l. ferri. de ver.  
signi.

l. i. p. sed scien-  
dum. de edi.  
edi.

p. quibus. C. de  
notio C. fa-  
cien. l. i. p. nul-  
la. de vet. iure  
enue.

l. ii. p. si quid.  
eo.

l. qui venenū.  
de verb. sign.

ad legem XII. Tabular. scribit: Ferri proprie dicimus, 2  
quæ quis suo corpore baiulat: portari ea, quæ iumen 2  
to secum ducit: agi ea, quæ animalia sunt. Contemnunt 2  
permulti hanc Caij differentiam, quam ego ita tueri pos- 2  
se crediderim, vt iuriconsultum existimem legi XII. Ta- 2  
bular. optimam interpretationem dedisse, in qua tria for- 2  
tasse hæc verba καλὰ τοῦ αὐτοῦ, vt Vlpianus ait, tollen- 2  
da dubitationis gratia conscripta fuerant. Quamquam 2  
ne illud quidem pertinaciter defenderim, vt nostri ple- 2  
riq. omnes solent, nulla in re veteres iureconsultos, quo- 2  
rum scripta Iustinianus recepit, minus vidisse, nihil Tri- 2  
bonianum in Digestis aut contrarium, aut abundans, aut 2  
imperfectum, aut obscurum reliquisse. Esset enim veli- 2  
ti gignantur more pugnare cum dijs, si nobis diuinam il- 2  
lam naturam vindicemus. Iure enim illud Terentianum 2  
laudatur, vt homines cum simus, nihil humanum a nobis 2  
alienum esse putemus. Sed vt ad Caij differentiam reuer- 2  
ramur, & licet eam aliquando veteres neglexerint, ea ta- 2  
men pleriq. vsi sunt. M. Cicero lib. II. ad Q. fratrem: Me- 2  
mini enim, cum hominem portarem ad Baias Neapoli 2  
oëtophoro Anitiana; machærophoris centum sequenti- 2  
bus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comita- 2  
tus repente aperuit lecticam, & pæne ille timore, ego ri- 2  
su corruui. Ceteror. verbor. exemplis abstinco, quæ ter- 2  
tio quoq. verbo fere, occurrent. Idem Caius ait lib. I V. 2  
Qui venenum dicit, adicere debet, vtrum malum an bo- 2  
num. Nam & medicamenta venena sunt: quia eo nomi- 2  
ne omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui 2  
adhibitum esset, mutat. Id a Græcis ἐξυανον appellari 2  
ait, & eodem pacto noxia & iuuantia medicamenta eo 2  
nomine significari. Hoc quoq. initio ita seruabatur, 2  
quod postea in legib. tantum est, vt in Cornelia de sica- 2  
rijs vidimus. Sed & poetæ veterum verbor. vim retine- 2  
re solent.

*Hæc herbas, atq. hæc ponto mihi lecta venena*

*Ipse dedit in æris.*

& alio loco:

*Alba nec Assyrio succatur lana veneno.*

Sed postea factum est, vt in peiorem significationem, et si  
nihil adiectum sit, hoc verbum accipiatur. Idem in do-  
lo malo euenit, hæc enim sunt Vlpiani verba lib. XI. ad  
edi-



- 7 edictum: Non fuit autem contentus Prætor dolum di-  
 7 cere, sed adiecit, malum: quoniam veteres dolum etiam  
 7 bonum dicebant, & pro sollertia hoc nomen accipiebant,  
 7 maxime si aduersus hostem latronemve quis machine-  
 tur. *Dolus an virtus*, inquit ille, *quis in hoste requirit?* 1. v. p. non fuit,  
de dolo male.  
 7 Idem Caius lib. v. ad legem xii. Tabular. ait: Duob.  
 7 negatiuis verbis quasi permittit lex magis, quam prohi-  
 7 buit; idq. etiam Seruius animaduertit. Cuiusmodi ef-  
 sent in Duodecim verba nescio; sed tamen his similia fue-  
 runt: Non improbamus, non negamus, non nolumus,  
 non ignoramus, non prohibemus, atq. alia id genus. Sic Vl-  
 pianus lib. xii. ad Sabinum inter proprie, non improprie,  
 & proprie non est, differentiam constituisse videtur. Vergil. Aen. 2.  
1. duob. de ver.  
signa.  
 7 ba enim eius sunt hæc: Intestati proprie appellantur, qui  
 7 cum possent testamentum facere, testati non sunt. Sed &  
 7 is qui testamentum fecit, si eius hereditas adita non est,  
 7 vel ruptum, vel irritum est testamentum; intestatus non  
 7 improprie dicitur decessisse. Plane qui testari non potuit,  
 7 proprie non est intestatus, puta impubes, furiosus, vel cui  
 7 bonis interdictum est. sed hos quoq. pro intestatis accipe-  
 7 re debemus. In quam rationem sunt qui interpretentur  
 7 quod Vlpianus ait lib. 11. ad legem Iuliam & Papiam: Le-  
 7 ge obuenire hereditatem non improprie quis dixerit, &  
 7 eam quæ ex testamento defertur. Quamuis Paulus scri-  
 7 bat, si coita sit societas, vt iusta hereditas communis sit;  
 non ea quæ ex testamento, sed quæ iure legitimo obue-  
 nit, communis erit. Huc accedit, quod lib. 1. Emendatio-  
 num diximus in Florentino libro Vlpiani verba lib. 111.  
 7 ad Sabinum esse hæc: Eius est non nolle, qui potest velle.  
 quæ eiu sdem Vlpiani verbis interpretabamur lib. xxix.  
 ad edictum, qui scientiam domini, vt tributoria actione  
 conueniri possit (opus enim est vt negotiari seruum sciat)  
 non voluntatem, sed patientiam interpretatur. Non  
 7 enim velle, inquit, debet, sed non nolle. Sic Cicero  
 lib. 11. de Oratore rogatum esse Annibalem ait, cum  
 Ephesum venisset, an vellet Phormionem audire; eumq.  
 se non nolle dixisse. & alijs locis eleganter hoc verbo uti-  
 tur. Idem Caius lib. vi. scribit: Detestatum est testa-  
 tione denuntiatum. Sic Vlpianus lib. lvi. ad edictum:  
 7 Detestatio est denuntiatio facta cum testatione. Paulus  
 O o tamen  
1. i. in prin. de  
suis & legiti.  
1. lege. de verb.  
signa.  
l. iij. p. de illo.  
pro socio.  
1. iij. de diuer.  
reg iur.  
1. i. p. scientiam.  
de tribu. actio.  
1. plebs. de ver.  
signa.  
1. sub signatum.  
1. detestatio. co.

- tamen addit lib. LII. Detestari esse absenti denuntiare. 4.  
 Mirari tamen nequeo, cur hoc ipsum aliquot exemplis  
 confirmare nequeamus. Neq. enim facile inuenies de-  
 testandi aut detestationis verbum aliud significare, quam  
 execrari atq. deprecari. Sed arbitror veteres pro testatio-  
 ne vsos. præpositio enim DE augere solet, vt in deposti-  
 to Vlpianus notat lib. x x x. ad edictum. Sic apud Plau-  
 tum in Menechmis: *Summum Iouem, deosq. detestor*  
*numquam me isti male fecisse mulieri.* Pro quo Vergilius  
 testandi verbo vsus est.
- Aen. lib. 4. *Testor cara deos, & te germana, tuumq.*  
*Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.*  
 Testari autem deos significat, testes deos citare nostri  
 sermonis. Sic contestari litem dicimus, inquit Sex. Pom-  
 peius, cum vterq. reus dicit, Testes estote. Reum autem  
 appellauit, vt Cicero lib. II. de Oratore, non eum tan-  
 tum qui conuenitur, sed & actorem, propterea quod  
 vtriusq. res agatur. Sed hæc alterius loci & temporis sunt.
- d. l. plebs. Nos cetera persequamur. Pignus, inquit Caus, appella-  
 tur a pugno, quia res quæ pignori dantur, manu tradun-  
 tur. Vnde etiam videri potest verum esse, quod quidam  
 putant, pignus proprie rei mobilis constitui. Iustinianus  
 lib. IV. Institutionum: Pignoris appellatione eam pro-  
 prie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur  
 creditori, maxime si mobilis sit. eam quæ sine traditione  
 nuda conuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatio-  
 ne contineri dicimus. Hoc idem Vlpianus lib. x x v III.  
 ad edictum probare videtur: Proprie, inquit, pignus di-  
 cimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, cum non  
 transit nec possessio ad creditorem. Quod vero Marcia-  
 nus ait lib. sign. ad formulam hypothecariam, inter pi-  
 gnus & hypothecam tantum nominis sonum differre: id  
 ex Iustiniani sententia ita intelligendum est, vt quantum  
 ad actionem hypothecariam attinet, nihil interfit. Nam  
 de qua re inter creditorem & debitorem conuenerit, vt  
 sit pro debito obligata, vtraq. hac appellatione contine-  
 tur. Sed tamen crebro his duob. nominib. nostri abu-  
 tuntur, item eorum coniugatis pignerandi & *ὑποθήκη*  
*δοῦναι*, pro quo aut in hypothecam dare, aut, quod propius  
 ad Græcam linguam accedit, supponere appellant. Namq.  
 & libro



- & libro xxvii. Digestor, titulus est de reb. eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis; & Iustinus in Constitutione quadam ad Archelaum P. P. ita scribit: Cum notissimi iuris sit, actio-  
 7 nem hypothecariam in extraneos quidem suppositæ rei  
 7 detentatores annor. triginta finiri spatijs. Quamobrem non male in veteri quodam libro pars quædam alterius constitutionis Iustiniani, quæ lib. vi. constitutionum  
 7 refertur, ita scripta est: Sed pater quidem in prædictis  
 7 tantummodo causis habeat licentiam rite res, filij nomi-  
 7 ne vendere; vel si emptorem non inuenerit, supponere. Sed vt ad Caium reuertamur, quid in xii. cautum esset de pignorib. ignoramus: aliquid tamen scriptum fuisse, ex Caij capite suspicamur. Ex eodem Caio lib. iiii. ad legem xii. Tabular. cuius verba referuntur lib. xlvii. Digestor, legem in xii. fuisse cognoscimus, quæ de collegijs scripta est ad exemplum Græcæ Solonis legis. Verba Cai sunt hæc: Sodales sunt, qui eiusdem collegij sunt, I. vlt. p. ipsum, C. de bon. quæ lib.  
 7 quam Græci *παισιαν* vocant. His autem potestatem fa-  
 7 cit lex pactiorem quam velint, sibi ferre, dum ne quid ex  
 7 publica lege corrumpant. Sed hæc lex videtur ex lege So-  
 7 lonis translata esse. nam in luc. ita est: *ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φρά-  
 7 τες ἢ ἱερῶν ἱργίων, ἢ ταῦται, ἢ σύνδολαι, ἢ ἡμέτεροι, ἢ διασώται, ἢ ἐπὶ λίσαν ἐχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἀνθρώπων διαδάναι πρὸς ἀλλήλους κύριον εἴται: ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημοσία γράμματα.* Quam  
 7 legem ita interpretari visum est: Si qui e plebe, aut tribu,  
 7 aut sacror. mysterior, ministri, aut nautæ, aut communi  
 7 cibo, vel sepulchro vtentes, aut publicani, aut qui præda-  
 7 tum eunt, aut ad mercatum, quidquam inter se propter  
 7 eas causas constituerit, ratum sit, dum ne id publicis san-  
 7 ctionib. prohibeatur. De eiusmodi collegijs atq. corpori-  
 7 bus varie in Vrbe actum est. Nam vt Cicero scribit in li-  
 7 bro de senectute, sodalitates Quæstore M. Catone maio-  
 7 re constitutæ sunt sacris lds magna matris receptis. Veteres autem xii. Tabularum foitasse fuerant dissolu-  
 7 tæ. Sed & P. Clodius, vt alio loco scripsit, collegia ple-  
 7 raq. instituit. At lib. ii. ad Q. fratrem Cicero ait factum  
 7 esse S. C. vt sodalitates, decuriatq. discederent; lexq. de  
 7 his ferretur, vt qui non discessissent, ea pœna, quæ est de  
 7 vi, tenerentur. Nostri quoq. iureconsulti & Senatuscon-  
 7 sulta,

L V.

I. vlt. de colle-  
gijs.

## LVI.

Lvi. de litigi.

sulta, & mandata, rescriptaq. Principum referunt, quib. collegia sine Principis aut Senatus voluntate coire nequeunt. Ex eodem Caio lib. vi. illud etiam est, quod sub titulo de litigiosis lib. xlv. Digestorum refertur. Rem, de qua controuersia est, prohibemur in sacrum dedicare, alioquin dupli poenam patimur. nec immerito, ne liceat eo modo durio rem aduersarij condicionem facere. Sed duplum vtrum fisco, an aduersario praestandum sit, nihil exprimitur. Fortassis autem magis aduersario, vt id veluti solacium habeat pro eo quod potentiori aduersario traditus est. Exstant lib. ii. Constitutionum pleraeq. leges, quibus non licet potentiorib. patrocinium litigantibus praestare, neq. in se actiones transferre, item litigatores nequeunt eorum nomine titulos adfigere praedij, neq. in litem eor. nominib. vt, & cetera, quae a Principib. constituta sunt.

l.i. de ori. iur.

Hac habui quae de xii. Tabulis ex varijs libris collecta scriberem, quib. aut nos, aut alij aliquando plura addent. Scripsit ad eas leges Caius libros sex, quorum initium illud, vt arbitror, fuit, quod Iustinianus lib. i. Digestor. retulit: Facturus legum vetustarum interpretationem, necessario prius ab Urbis initijs repetendum existimaui. Cetera, quae varijs Digestor. locis scripta sunt, omnia (ni fallor) antea retulimus. Eorum libror. ordinem secuti fuisset, utpote qui ipse legum fuisset, nisi per pauca ex eisdem libris, ex alijs autem tam multa cepissemus. Quod si cuiquam is ordo magis probetur, superiores omnes locos perlegere poterit, & ex eis Cai ordinem ediscere. Quae vero alij ex Ciceronis & Solonis legib. ad has leges retulerunt, item alia quae eis colligere visum est: nos cum ea in veterum libris xii. Tabular. esse non reperiamus; tantisper manus ab eis abstinuimus, dum in illos libros incidamus.

FINIS.

DE



# DE SENATVS CONSULTIS.

no no



OLLECTAE sunt a nobis , omnes (vt opinor) veterum leges , quarum nomina in nostris libris, aut in varijs variarum rerum scriptorib. reperire potuimus. Nunc de Senatusconsultis scribendum est, in quibus minori negotio hac prouincia fungemur . Cum enim ea nos tantum persequamur , quæ nominib. suis nota sunt ; quod recens inuentum est , & Imperatorum temporibus , vt arbitror , vsurpatum ; Placentini docti viri , & vt illis temporib. non inelegantis collectione contenti , pauca admodum addemus . Effet enim infinitum, si veteres omnes leges, Senatusq. consulta velimus referre : quem laborem si non inutilem non nemo putauerit, suscipiat , velim. Interea hæc , quæ veluti astra quædam illustriora inter cetera sidera notauimus, digna esse putamus , quæ litteris mandentur . Sed ante quam de his reb. dicere incipio , admonere lectores Placentini libror. qui nuper editi sunt, velim; non satis certum esse ab eo viro illos libros esse conscriptos. Exstat enim apud me altera Institutionum & Constitutionum Placentini epitome, quæ multo & breuior & elegantior est, cui additum est de Langobardor. origine & legibus, de varijs actionibus, & de Martini, & Bulgari, atq. aliorum disputationibus, quæ nos aliquando edenda curabimus. Sed interea tamen ad ipsa Senatusconsulta veniamus . siue enim Placentinus est, siue alius eo nomine dignus; hac quidem in parte adiuuit nostram disciplinam.

## ÆMILIANVM.

**I**Ta a Placentino appellatur S. C. quod ab Vlpiano refertur libro v. Fideicommissor. Aemilio Iunco & Iulio Seuero Coss. conscriptum . Sed mihi videtur id a Marciano lib. ix. institutionum Iuncianum esse appellatum, cuius verba posterius referemus. neq. recte a Placentino

*l. si cum seru-  
num. p. si quis  
seruum. de fi-  
deico. lib.*

*l. non tantum  
p. sed si non-  
dum, eo,*

tino

tino & separatum ab hoc est, & Vintianum dicitur.

### APRONIANVM.

*l. omnib. ad S.  
C. Treb.*

*l. ita tamen. in  
prin. eo.*

*l. vn. de libert.  
vniu.*

**H**uius Senatusconsulti in Vectibulicia lege mentionem fecimus. De quo Paulus libro singulari de Senatusconsultis: Omnibus, inquit, ciuitatibus quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui debere & posse hereditatem fideicommissam Apronianum Senatusconsultum iubet. Sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. sed & municipes ad eas admittuntur. Addit Iulianus lib. x l. Digestor. Ita tamen, vt hi quibus restitueretur hereditas, actorem eligant, & ad agendum, & ad excipiendas actiones. De eodem Senatusconsulto Vlpianus lib. x l i x. ad edictum scribit: Qua ratione Senatus censuit, vt restitui municipibus ex Trebelliano hereditas possit, qua ratione alio S. C. heredib. eis institutis a liberto, adquirere hereditatem permissum est; ita bonorum quoq. possessionem petere dicendum est. Hoc S. C. cum post Trebellianum, & non post Saluij Iuliani ætatem scriptum sit; crediderim Patino & Cassio Aproniano Coss. Hadriani tempore factum fuisse; aut Quinctio Nigro & T. Aproniano.

### ARTICULEIANVM.

*l. non tantum.  
p. sed Articuleiano, de fid.  
lib.*

**M**Arcianus lib. i x. institutionum scribit, hoc S. C. caueri, vt in prouincijs Præsides cognoscant de libertatibus quæ ex fideicommissis debentur, licet heres non sit eius prouinciæ. Existimo autem ab Articuleio Pato, qui Traiano in quarto Consulatu collega fuit, appellatum. Quamobrem non recte Artificulianum ab alijs appellatur.

### CLAVDIANVM.

*l. si quis  
lib. i. de  
lib. i. de  
lib. i. de*

*Inst. de succ.  
subi. in fine.  
& C. de S. C.  
Clau. tol.*

**P**lacentinus Senatusconsultum refert Silanianum & Claudianum, de quo lib. x x i x. Digestor. scribitur, vt de eo suo loco dicetur. Omittit autem Claudianum S. C. quo libera mulier addici iuebatur domino eius ferui, cuius concubitus nullis denuntiationibus petere desinebat. Est autem id S. C. ab Iustiniano abrogatum, vt lib. i i i. Institutionum, & v i i. Constitutionum scribit. Quod



Quod Vespasiani tempore factum esse, ex Suetonio apparet. Auctor, inquit, Senatui fuit decernendi, ut quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur.

## DASVMIANVM.

**D**Asumianum, non Damasianum, nec Dasumaianum. Hoc cautum est, ut Marcianus lib. ix. institutionum, & Mæcianus lib. xvi. fideicommissorum scribunt, ut si ex iusta causa absit qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronuntiatum fuerit, perinde libertas competat, atque si ut oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset. Absente autem (inquit Marcianus) is intelligitur, qui a tribuna li abest. Et quia heredibus tantum cautum erat, adiectum est eodem S. C. ut quicumque fideicommissam libertatem, ex quacumque causa pronuntiatum fuerit eum, eosve abesse, perinde habeatur, atque si ut oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset. Quo loco arbitror QVICVMQ. pro CVICVMQ. scriptum esse in Tusco libro, aut mendum esse, quod magis crediderim. Neque enim placet, quod alij scripserunt, Ut quicumque fideicom. libertatem debet. Quod si cuicumque fideicommissa libertate scriptum esset, minus fortasse laboraremus. Nunc plane quid dicatur, ignoro. Sed ex Mæciani capite cognoscimus, ut cum Rubriano S. C. Prætor pronuntiare possit absente eo qui libertatem debebat, si is iusta ex causa absit, libertum non amittit. Hi enim qui ex iusta causa aberant, eo S. C. non comprehendebantur. Sed cum initio heredi soli cautum esset, adiectum est, ut cuicumque debenti libertatem consultum sit.

l. non tantum  
p. S. C. l. neq.  
infantes. de si  
dei co. lib.

† debeat, for-  
sit non melius.

d. l. neq. infan-  
tes.

## IVNCIANVM.

**D**E hoc aperte Ulpianus lib. v. Fideicommissorum scribit his verbis: Si quis servum non hereditarium rogatus manumittere latitet; factum est S. C. Aemilio Iunco & Iulio Seuero Coss. in hæc verba: PLACERE, SI QVIS EX HIS QVI FIDEICOMMISSAM LIBERTATEM EX QVACVMQ. CAUSA DEBERENT SERVVO, QVI MORTIS TEMPORE EIVS QVI ROGAVIT, NON FVERIT, ISQ. ADESSE NEGABITVR, PRAETOR COGNOSCAT: ET SI IN EA CAUSA ESSE VIDEBITVR,

l. si eum ser-  
uum. p. si quis.  
de fideic. lib.

DEBITVR, VT SI PRAESENS ESSET, MANVMITTE-  
RE COGI DEBERET; ID ITA ESSE PRONVTIET.  
CVMQ. ITA PRONVTIASET, IDEM IVRIS ERIT,  
QVOD ESSET, SI ITA VT EX FIDEICOMMISSO MA-  
NVMITTI DEBVISSET, MANVMISSVS ESSET. Addit

*l. non tantum.  
p. sed si non, eo.*

Marcianus lib. ix. institutionum: Sed si non heredita-  
rium seruum quis rogatus fuerit manumittere, sed pro-  
prium; ex S. C. Iunciano post pronuntiationem peruenit  
ad libertatem. Emptor quoq. vt manumittat eodem S. C. <sup>4</sup>  
expressum est; & praesens coheres perinde manumittat, <sup>4</sup>  
atq. si traditum a coherede accepisset. Hoc S. C. a Placen- <sup>4</sup>  
tino, tum Aemilianum, tum Vintianum appellatur.  
Sed & hor. Consulium nomina in Consulium catalogo  
non legi, cuius rei rationem infra scribam.

### LARGIANVM.

*Inf. de succe.  
lib. in fine.*

I Vstinianus lib. iiii. Institutionum scribit, ex lege Iu-  
nia Norbana Latini liberti hereditatem, tamquam pe-  
culium patronum retinuisse. Latini enim vt liberi vitam  
peragebant; moriebantur vt serui, omnia apud patro-  
num relinquentes. Postea S. C. Largiano liberi manumif-  
foris non nominatim exheredati extraneis heredib. in  
bonis huiusmodi liberti praeferebantur. Secutum est Ha-  
driani edictum, quo Latinis libertis, qui sine voluntate  
patronor. ciuitatem Ro. ex Principis beneficio consecu-  
ti fuissent, eam viuos quidem tenere permisit; sed dece-  
dentes Latinos existimandos. Haec autem omnia ex Iusti-  
niani constitutione sublata Latinitate abolita sunt, vt in  
Iunia lege diximus. Placentinus vero haec non recte di-  
stinxit.

*l. vn. C. de La-  
ti. lib. tol.*

### LIBONIANVM.

H Oc S. C. cum lege Cornelia de falsis coniunctum est.  
Itaq. quodcumq. ex S. C. ab iureconsultis in eo tra-  
ctatu dicitur, ad hoc esse referendum credendum est. Et  
Marcianus lib. xiv. institutionum scribit: Poena legis  
Corneliae irrogatur ei, qui falsas testationes faciendas,  
testimoniave falsa inspicienda dolo malo coierit. item ob  
instruendam aduocationem, testimoniave pecuniam ac-  
ceperit, pactusve fuerit, societatem coierit ad obligatio-  
nem

*l. i. de l. Corn.  
de fal. & de, S.  
C. Libo.*



7 nem innocentium, ex S.C. coercetur. Et postea: Ad te-  
 7 stamenta militum S.C. pertinet, quo lege Cornelia tenen-  
 7 tur, qui sibi legatum fideicommissumve adscripserint.  
 7 Addit Iulianus lib. LXXXVI. Digestor. Senatus pœnam  
 7 remisit ei, qui legata a se testamento data, codicillis sua  
 7 manu scriptis ademerat; sed qua iussu patris id fecerat, &  
 7 anor. XXV. erat, hereditatem quoq. ei capere permissum  
 est. Quæ verba fortasse non ad hoc S.C. pertinent, sed ad  
 eam speciem, quæ in Senatum introducta est. QV A au-  
 tem, non QVI A scripsimus, veterem Pandectar. Tuscar.  
 scripturam secuti, vt alijs permultis locis, quos in Emen-  
 dationib. persecuti sumus. Quod vero dictum est hoc S.  
 C. teneri, qui legatum sibi in testamento adscripserit: id  
 Africanus lib. III. quæstionum tum esse verum existimat,  
 7 cum perfectum testamentum non est. Prius enim, inquit,  
 7 oportet esse aliquod testamentum, vel non iure factum,  
 7 vt S.C. locus sit. Idem ait: Si institutus heres exhereda-  
 7 tionem nominatim filij vel aliar. personar. adscribit, S.C.  
 7 tenetur. Similiter & is qui libertatem sua manu ademit  
 7 serui testatoris, & maxime cui a se legata vel fideicommissa  
 7 data erant, S.C. tenetur. Apud Macrum vero lib. I.  
 publicor. iudicior. Senatusconsultis nihil cauere scribi-  
 tur de eo, qui ei, in cuius potestate est, eiq. qui in eadem  
 potestate est, adscripserit. neq. eis locum esse, si extraneo  
 adscriptum legatum sit ab eo qui viuo testatore in potesta-  
 te eum habere cœperit. Quæ autem sint cetera Senatus-  
 consulta ignoramus. Sed ad Iulianum pertinet, quod Pau-  
 7 lus ait lib. XXXI. Quæstionum: Quantum ad S. C. quo  
 7 prohibemur nobis, vel his, quos in potestate habemus,  
 7 adscribere legatum; emancipatus quoq. filius eadem pœ-  
 7 na tenebitur, licet iussu patris scripserit. Excusatus enim,  
 7 inquit, is videtur, qui in potestate est, sicut seruus, si ta-  
 7 men iussu ex subscriptione testatoris appareat. sic enim  
 7 inueni Senatum censuisse. Hoc S.C. cum edicto D. Clau-  
 dij eodem fere tempore factum crediderim, vt ex Ale-  
 xandri constitutione, & Paulo eodem illo libro, & Cal-  
 listrato libro. I. Quæstionum significari videtur. Sed &  
 idem Paulus libro singulari ad. S.C. Libonianum scribit,  
 7 Impuberem in hoc edictum incidere dicendum non est.  
 Postea tamen de S.C. plurib. verbis agitur. Callistratus

I. Senatus. co.

I. si quis lega-  
tum. eod.

I. de eo. eod.

I. filius eman-  
cipatus. c.I. senatuscon-  
sulto. C de his  
qui sibi adscr.  
d. I. filius. & I.  
Diuus. de I.  
Cor. de fals.  
I. impuberem.  
eod.

Pp autem

l. l. Diuus. p.  
item senatus.

autem ait Senatum quoq. censuisse, vt si seruus domini sui iussu testamento, codicillisve libertatem sibi adscripserit; ob eam rem, quod ipsius manu adscriptum est, minus liber sit; sed libertas ei ex fideicommissi causa præstatur, si modo post eam scripturam manu sua testator testamento codicillisve subscripserit. Quæ verba mendosa habentur. Cetera latius lib. x LVIII. Digestor. & IX. Constitutionum referuntur.

### MACEDONIANVM.

l. l. de S. C. Ma  
ced.

Vlpianus lib. XXI x. ad edictum scribit: Verba S. C. Macedoniani hæc sunt: CVM INTER CETERAS SCELERIS CAUSAS MACEDO, QVAS ILLI NATVRA ADMINISTRABAT, ETIAM AES ALIENVM ADHIBVISSET, ET SAEPE MATERIAM PECCANDI MALIS MORIBVS PRAESTARET, QVI PECVNIAM, NE QVID AMPLIVS DICERETVR, INCERTIS NOMINIB. CREDERET: PLACERE, NE CVI, QVI FILIOFAMILIAS MVTVAM PECVNIAM DEDISSET, ETIAM POST MORTEM PARENTISEIVS, CVIVS IN POTESTATE FVISSET, ACTIO, PETITIOQ. DARETVR. VT SCIRENT QVI PESSIMO EXEMPLO FAENERARENT, NVLLIVS POSSE FILIOFAMILIAS BONVM NOMEN EXSPECTATA PATRIS MORTE FIERI. Suetonius vero scribit Vespasianum auctorem Senatui fuisse decernendi, ne filiorumfam. feneratorib. exigendi crediti ius vnquam esset, ne post patrum quidem mortem. Vespasiani itaq. tempore Macedo fenerator, non filius, vt Theophilus putat lib. IV. institutionum titulo quod cum eo, iuuentutem Romanam mutuis pecunijs, alijsq. nefandis ministerijs corrumpibat; quæ omnia ipse in libris rationum incertis nominib. adscribebat: tum quod minime essent dilucida atq. aperta, quæ quibuscq. causis data essent, tum quod dies solutionis incertus erat, in mortem scilicet, quæ expectabatur, patrum. Hæc ne vnquam bona nomina fierent, hoc est, vt ne iure exigì credita possent, censuit Senatus, vt si quis mutuam pecuniam filijsfa. dedisset, nulla actio ei, nulla petitio daretur, ne post mortem quidem parentum. Addit Iustinianus lib. I V. Institutionum, hæc ideo Senatum censuisse, quoniam sæpe filijsfam. onerati ære alieno creditar.

Inst. quod cū  
eo. p. illud.



ditar. pecuniar. quas in luxuriam consumeabant, vitæ parentum insidiabantur. Filios autem familias intelligendum est, tam masculos, quam feminas, item nepotes, neptesque. Pecunia vero numerata intelligitur, nisi si fraus fieret, frumento, vino, aut oleo mutuo dato, vt pecunia inde efficeretur. Patre autem inuito hæc locum habent, nisi in rem patris versa pecunia sit. Sed & vsq. ad quantitatem castrensis peculij cum ipsis filiisfam. actio est. Quæ omnia, atq. alia multa plenius lib. xlv. Digestor. & Constitutionum lv. referuntur.

## NERONIANVM.

**A** Pud Paulum lib. lxx. sententiar. hoc S.C. cauere dicitur, vt occisa vxore etiam de familia viri quæstio habeatur. Quod ad Silanianum & Claudianum pertinere alio loco scripsimus.

## NVMIANVM.

**N** Vmianum, vel Nonianum, vel vt Placentino placet, Viuium, Rosfredo Iunianum, aut Domitianum. Domitiani quidem certe temporib. factum est, vt Caius lib. lxx. ad edictum Prætoris vrban, titulo de liberali causa scribit, (Nonio fortasse & Laterano Coss.) Ne quorundam dominor. erga seruos nimia indulgentia inquireret amplissimum ordinem (Senatum autem significat) eo quod paterentur seruos suos in ingenuitatem proclamare, liberosq. iudicari. Itaq. cautum est, vt si quis pro-  
 7 basset per collusionem quidquam factum, si iste homo  
 7 seruus sit, fieret eius seruus qui detexisset collusionem.  
 7 Idem in libertinis statutum esse ex eodem S.C. Diocletianus & Maximianus rescriserunt.

l. i. de collu.  
det.

l. vlt. C. co.

## ORPHITIANVM.

**I** Vstinianus lib. lxx. Institutionum scribit liberos ad bona matrum intestatarum admitti ex S. C. Orphitiano, quod Orphitio & Rufo Coss. factum est D. Marci temporibus. Liberos vero appellat filios & filias tantum: nepotes vero & neptes ex constitutionibus idem ius habent. Vulgo autem quæsitij filij ex S.C. admittuntur. præferunturq. tum omnibus adgnatis atq. cognatis matris,

Inst. de S. C.  
Orphit. in pri.

Pp 2 siue

*l. r. p. si nemo,  
ad S. C. Ter-  
ty. & Orph.*

*Inst. de succē.  
lib. p. postea.*

*d. l. r. p. vlt.*

*l. vt sunt. de  
ver. sign.*

*d. l. r. p. qui  
opercas.*

siue ingenua siue libertina mater sit. Verba autem S. C. quādam ab Vlpiano referuntur lib. xii. ad Sabinum: **SI NEMO FILIORVM EORVMVE, QVIBVS SIMVL LEGITIMA HEREDITAS DEFERTVR, VOLET AD SE EAM HEREDITATEM PERTINERE, IVS ANTIQVVM ESTO. EORVMVE** in optimis libris scriptum est, patroniq. ni fallor, intelliguntur, qui ex lege Papia in centenariorum libertor. hereditate virilem cum liberis portionem habebant, si modo pauciores tribus essent. Idq. significare Vlpianus videtur, cum postea scribat: Si forte sit filius & patronus, repudiante filio patrono defertur. Addit alia eiusdem S. C. verba, quæ eleganter interpretatur. **Quod ait Senatus: QVAE IUDICATA, TRANSACTA, FINITAVE SVNT, RATA MANEANT:** ita intelligendum est, vt iudicata accipere debeamus ab eo, cui iudicandi ius fuit; transacta scilicet bona fide, vt valeat transactio; finita vel consensu, vel longo silentio sopita. Et hoc est quod Paulus ait lib. sign. ad S. C. Orphitianum, Iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita. Illud etiam notandum est, quod idem Vlpianus scribit: Qui operas suas vt cum bestiis pugnaret, locauit; quive rei capitalis damnatus, neq. restitutus est; ex S. C. Orphitiano ad matris hereditatem non admittebatur. Sed humana interpretatione placuit eum admitti. Cetera in Digestis & Constitutionib. reperiuntur. Tantum addam, quod Paulus lib. i. v. sententiar. scribit, Nominatim seruos manumittendos esse propter legem Fufiam Caniniam. Sed si quis obsonatorem, vel qui ex ancilla nascetur, liberum esse voluerit, ex Orphitiano S. C. perinde, inquit, libertas competit, ac si nominatim data sit; nisi forte plures sint, qui eo officio designentur. Qua de re in Caninia satis dictum est.

## PEGASIANVM.

*Inst. de fideic.  
her p. restitu-  
ta. & p. sed  
quia.*

**I**ustinianus lib. ii. Institutionum scribit Neronis temporib. Trebellianum S. C. factum esse, quo omnes actiones, quæ iure ciuili heredi & in heredem competunt, iussum est vt darentur ei & in eum, cui ex fideicommissio restituta esset hereditas. Postea vero Vespasiani Augusti temporib. Pegaso & Pusione Coss. Senatus censuit, vt ei qui



qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atq. ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Sed & si non hereditas, sed res aliqua restituenda essent, ex singulis rebus retineri quartam concessum est. Quod si scriptus heres recusaret additionem hereditatis, hoc ipso S. C. cauebatur, vt adito Pratore ab eo, cui restituenda esset, adire, & restituere heres iuberetur. perindeq. ei & in eum qui recepit hereditatem, actiones darentur, atque ex Trebelliano dabantur. Itaq. ex Trebelliano actiones transferebantur; si modo intra dodrantem restitutio coacta esset: ex Pegasiano retentio quartæ venit, & vt cogeretur heres adire suspectam hereditatem, & vt tunc actiones transfirent. Sed cum quarta ex Pegasiano retinebatur, nihil de actionib. dictum erat. Et in usu erat, vt stipulationes interponerentur, quæ solebant inter legatarios & heredes interponi, cum bonor. pars esset legata. Quod præter Iustinianum & Theophilum, qui dilucide hæc omnia persecuti sunt, Paulus libro quarto sententiar. scribit. Iustinianus tamen hoc S. C. abrogauit Græca, vt arbitror, constitutione, quæ sub titulo de S. C. Trebelliano lib. vii. Constitutionum desideratur: sub quo titulo altera Græca constitutio deest de incertis personis, de qua Iustinianus in Institutionib. titulo de legatis. & vtraq. ab Haloandro prætermissa est. Hæc igitur causa fuit cur lib. xxxvi. Digestor. nulla mentio Pegasiani S. C. fiat, quod ne fieret, & Græca, & Latina constitutione nominatim iussu est. Nouella quoq. prima in Trebellianum esse omnia, quæ hoc S. C. continerentur, transfusa, Iustinianus scribit.

p. ergo. eo.

l. ij. p. quintus C. de vet. iure en.

## PISONIANVM.

- 7 Paulus lib. xlvi. ad edictum scribit: S. C. Pisoniano  
 7 cauetur, vt si pænæ obnoxius seruus venisset, quan-  
 7 doq. animaduersum in eum esset, vt venditor pretium  
 7 præstaret, ne emptori iniuriam fecisse videatur Senatus.  
 Hæc ita scribenda sunt in quib. verbis QVANDOQ. pro  
 quandocumq. accipitur, vt alijs quoq. locis, quos in  
 Emendationib. enumerauimus.

l. Senatusconsulto. de S. C. Silan.

PLAN-

## PLANCIANVM.

l. i. p. elegant.  
ter. l. iij. in  
pri. de adgno.  
& ale. lib.

d. l. i. in pri.

**P**lancianum, non Plautianum, ut Vlpianus lib. xxxiv. ad edictum scribit. Hoc S. C. de liberis agnoscendis, ut idem Vlpianus ait, duas species complectitur: vnam eorum qui agnoscunt, aliam eorum qui falsum partum subiciunt. Sed de agnoscendis multa referuntur, de partu in lege Cornelia tractatur. Permittit igitur mulieri parentive, in cuius potestate est, vel ei, cui mandatum ab eis est, si putet pręgnantem, denuntiare intra dies xxx. post diuortium connumerandos, ipsi marito, vel parenti in cuius potestate est; aut domum denuntiare, si nullius eorum copiam habeat. Pœna autem mariti ea est, ut nisi aut custodes præmiserit, aut contra denuntiauerit, non esse ex se pręgnantem; cogatur maritus partum agnosceret: & si non agnouerit, extra ordinem coercetur. Sed cum hoc S. C. ad eos tantum partus pertineret, qui post diuortium eduntur; aliud S. C. temporib. D. Hadriani factum est, ut etiam si constante matrimonio partus sit editus, de agnoscendo eo agatur. Hęc autem Senatusconsulta post mortem parentis cessant, si is superfit, in cuius potestate recasuri non sunt. Etenim pertinent ad eos qui sui heredes adgnascuntur. Ceterum si forte non sint in potestate recasuri, verius est Senatusconsulta cessare. Hęc Vlpianus.

d. l. i. d. l. iij.

## RVBRIANVM.

l. cum vero. p.  
subuentum. de  
fideico. lib.

p. euocari. e. l.  
& l. si eum. in  
prin. l. si filius.  
p. erit. l. neq.  
infantes. in  
pri. eo. tit.

**I**dem Vlpianus lib. v. fideicommissor. scribit: Subuentum libertatib. est S. C. quod factum est temporib. D. Traiani, Rubrio Gallo & Caelio Hispone Coss. in hęc verba: SI HI, A QVIBVS LIBERTATEM PRAESTARI OPORTET, EVOCATI A PRAETORE ADESSE NOLVissent; SI CAUSA COGNITA PRAETOR PRONVNTIASSSET LIBERTATEM HIS DEBERI; EODEM IVRE STATVM SERVARI, AC SI DIRECTO MANVMISSI ESSENT. Hoc S. C. (inquit Vlpianus) ad eos pertinet, quib. ex causa fideicommissi libertas debeatur. Hoc est Rubrianum S. C. cuius lib. xl. Digestor. multa mentio fit. quod Iuncianum, Vitrasianum, Dasumianum, & Articuleianum consecuta sunt. Apud Vlpianum vero lib.

xxxviii.



l. iij. de legi.  
tuto.

7 xxviii. ad Sabinum scriptum est: Si forte ex Rubria-  
 7 no S. C. peruenerit ad libertatem seruus, non habebit tuto  
 7 rem eum, qui rogatus est: sed orcinus libertus effectus  
 7 ad familiam testatoris pertinebit. In qua specie incipit  
 7 tutela ad liberos patroni primos pertinere, quæ ad patro-  
 7 nos non pertinuit. Illor. autem Coss. nomina in indice  
 7 vulgari Coss. vt alia non pauca, minime reperiuntur. In  
 causa est, quod Dion lib. xlii. & xlviii. scribit, an-  
 nos Consulum ab his qui primis duob. mensib. creati es-  
 sent, nomen accepisse; quod secuti Cassiodorus & Ha-  
 loander sunt. At qui reliquis mensib. creabantur, quod  
 a C. Cæsare Dictatore introductum est, & auctoritatib. scri-  
 ptos fuisse animaduertimus. De quib. illud non male di-  
 ceretur, quod Ciceronem de Caninij Consulatu vnus  
 diei dixisse ferunt, quærendum esse quibus Consulibus  
 Consules fuerint.

## SABINIANVM.

Hoc S. C. melius Theophilus lib. iij. institutionum,  
 quam Placentinus, & ceteri, interpretatur. quo cau-  
 tum esse scribit, vt si quis adoptet vnum e tribus fratri-  
 bus, quartam bonor. partem ei relinquere debeat. Iu-  
 7 stinianus vero id ipsum significat eodem libro: Neq. si  
 7 ex Sabiniano, inquit, S. C. ex tribus marib. fuerit adopta-  
 7 tus. Nam & in huiusmodi casu neq. quarta ei seruatur,  
 7 nec vlla actio ad eius persecutionem competit. Et in qua-  
 7 dam constitutione, quæ eodem loco refertur: Quæ au-  
 7 tem, inquit, de alijs adoptiuis diximus, hæc sancimus  
 7 etiam de his qui ex Sabiniano S. C. ex trib. maribus fue-  
 7 rant ab extraneo adoptati. Non idem est, quod alia con-  
 stitutione dicitur, si ex trib. marib. a parte in Senatum  
 oblatum aliquis esset, liberari olim a curiali fortuna. quod  
 legib. antiquis comprehensum esse scribitur. Sed vtrumq.  
 ab Iustiniano sublatum est. & si extraneus est qui ado-  
 pta, nihil est quod testamento relinquere adoptato de-  
 beat: ab intestato tamen is legitimam hereditatem con-  
 sequitur.

Inst. de her.  
quæ ab int.  
de p. sed ea.l. cum. in ado-  
ptiuis. p. quæ  
autem. C. de  
adop.  
l. vii. in fine. C.  
de decurio.  
lib. x.

## SILANIANVM.

¶. i. in pri. de  
S. C. Silani.

DE Silaniano & Claudiano Senatusconsultis Vlpianus libro quinquagesimo ad edictum ita scribit: Cum aliter nulla domus tuta esse possit, nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis, quam ab extraneis prestare serui cogantur: ideo Senatusconsulta introducta sunt de publica quaestione a familia necator. habenda. Domini appellatione in hoc S. C. filium quoque familias contineri Vlpianus ait: ut tam patre occiso serui filiorum torquantur, quam occiso filio serui patris. De matris seruis filio occiso quaestio non habebitur. Sed si vir aut uxor occisi esse proponantur, Senatus censuit, ut de seruis eorum quaestio habeatur, quia commixta familia est, & una domus; & ita vindicandum atque in proprijs seruis. Quod caput Paulus lib. 111. sententiarum ad Neronianum S. C. refert, quod nescio an idem sit cum Claudiano. De soceri seruis uxore aut marito occisis quaestionem habendam non censuit Senatus, sed Marcellus habendam existimauit. Eos autem seruos, qui sub eodem tecto fuerunt, S. C. omnimodo punit. qui vero non sub eodem tecto fuerunt, sed in eadem regione; non aliter, nisi consocij fuissent. Exciipiuntur hoc S. C. impuberes serui, ut Marcianus lib. xi. de publicis iudicijs scribit; item qui auxilium tulerunt sine dolo malo, ut Vlpianus ait. Eis quoque subuenitur, qui eo tempore clausi fuerunt, aut uincti: item his, qui aetate defecti sunt; & surdis, mutis atque furiosis. Illa etiam huius Senatusconsulti sunt, quae Vlpianus refert: Si quis quem eorum seruum seruamue ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit, vel calauerit sciens dolo malo; in ea causa est, ac si lege, quae de sicarijs lata est, facinoris noxius fuerit. Item illa quae sequuntur, ut qui eadem domini vindicasset, aut arguisset, libertatem praemio acciperet: si modo ultro ad accusationem profilit. Quae in re mendum esse suspicabamur in Florentino libro, unde ceteri id conseruauerunt. Nam VINDICASSE in omnibus libris est, & INDICASSE scribendum esse credebamus ex his verbis, quae sub titulo de verborum significatione reperiuntur sumpta ex eodem hoc libro l. ad edictum. Indicasse est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse.

l. excipiuntur.  
eo. & d. l. i. p.  
impuberi. &  
seq.  
l. si quis in gra  
ui. p. subueni  
tur. e.  
p. si quis quem  
ead. l.

L. indicasse. de  
ver. sig.



conuicisse. Qua de re lib. 1. Emendationum scripsimus. Edictum vero, quod Vlpianus interpretabatur, illud, opinor, erat; vt quod ad causam testamenti pertinet, relictum erit ab eo qui occisus esse diceretur, id ne quis sciens dolo malo aperiendum, recitandum, describendumq. curret prius quam de ea familia quaestio ex S. C. habita, suppliciumq. de noxijs sumptum fuerit. Quamquam Ventileius Saturninus lib. 11. de publicis iudicijs, & Paulus lib. 111. sententiar. titulo ad S. C. Silanianum significare videantur ex hoc S. C. tabulas occisorum ante hanc quaestionem aperiri non posse. Addit idem Saturninus, Taurro & Lepido Coss. aliud S. C. factum esse, vt intra quinquennium cognoscatur de tabulis apertis eius qui a familia sua occisus esse dicatur. quod ad extraneos pertinet. namq. eos qui parricidij poena teneri possunt, semper accusare permittitur eodem S. C. Quod vero antea ex Vlpiano retulimus eos S. C. punire, qui sub eodem testamento fuerunt; Vlpianus, & Iustinianus haec verba **SVB EODEM TESTAMENTO**, ita interpretantur, vt quicumq. eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt, puniantur, quasi sub eodem testamento fuerint. Sed haec, atq. alia late in Digestor. & Constitutionum libris reperiuntur.

d. l. si quis. p. quod ad causam.

I. in cognitione. eo.

d. l. 1. p. hoc autem.

I. vlt. C. de his quib. vtind.

### TERTYLLIANVM.

**L**EX XII. Tabular. (vt Iustinianus lib. 111. Institutionum scribit) inter matrem & filium vltro citroq. nullum ius ad legitimam hereditatem dabat. Praetores bonor. possessionem vnde cognati dederunt. Primus D. Claudius matri ad solatium liberor. amissor. legitimam eorum hereditatem detulit. Diui autem Hadriani temporib. Tertyllianum S. C. factum est, quo plenissime de successione matri, non etiam auia deferenda, cautum est, Vt mater ingenua trium liberor. ius habens, libertina quatuor, ad bona filior. filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parentis sit, cuius iussus tum desideratur. Ius autem liberorum mater habet, vt Paulus lib. 1. v. sententiar. scribit, si tres filios aut habet, aut habuit; aut neq. habet, neq. habuit. Habet, inquit, cui super sunt; habuit, quae amisit; neq. habet, neq. habuit, quae beneficio Principis ius liberorum consecuta est. Sed de iu-

Inst. de S. C. Tert. in prin.



l.vlt.C.de iure  
libe & l.vlt.C.  
ad S.C. Tert.  
l.ii. Dig. ad S.  
C. Tert.

l. i. C. de iure  
lib. dd. ll. vlti-  
mis.

re liberor. satis superq. in Papia lege dictum est. quo loco non pauca de hoc S. C. scripsimus. Est autem Iustiniani constitutionib. omnibus matr. commodum huius S. C. concessum. Ex quo Vlpiani verba lib. xlii. ad Sabinum ab Iustiniani ministris deminuta referuntur lib. xxxviii. Digestor. Siue ingenua sit mater, siue libertina, habebit Tertyllianum commodum. Est autem ius liberor. omnib. hominib. ab Honorio & Theodosio concessum, sed matri largius ab Iustiniano consultum.

TRASIANVM. Quærendum est in Vitrasiano.

### TREBELLIANVM.

l. i. ad S. C.  
Treb.

Vlpianus lib. lli. Fideicommissor. scribit hoc S. C. factum esse Neronis temporib. vii. Kalendas Septembres Anneo Seneca & Trebellio Maximo Coss. in hæc verba: CVM ESSET AEQVISSIMVM IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS SI QVA DE HIS BONIS IUDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVVSQ. TRANSFERETVR, POTIVS QVAM CVIQ. PERICVLOSVM ESSE FIDEM SVAM: PLACET, VT ACTIONES QVAE IN HEREDEM, HEREDIBVSQ. DARI SOLENT, EAS NEQ. IN EOS, NEQ. HIS DARI, QVI FIDEI SVAE COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS, ET IN EOS, QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPRÆMÆ DEFVNCTORVM VOLVNTATES. Addit his verbis Haloander sollemne illud Senatus consultorum verbum CENSVERVNT; quod Florentia in Vlpiani verbis reperitur: Sublata, inquit, est hoc S. C. dubitatio eorum qui adire hereditatem recusare, seu metu litium, seu prætextu metus censuerunt. Mendum autem hoc manavit ex illis libris, in quibus RECVSARENT scribebant, non intelligentes quid esset, Adire recusare censuerunt. Significat enim eos censuisse, hoc est, existimasse recusari oportere aditionem. Sic apud Vlpianum & Iustinianum lib. i. Institutionum: Videmus etenim cetera quoq. animalia, feras etiam istius iuris peritia cense-  
inter.

li p. ius natu-  
rale. de iust. &  
iure. Inst de iu-  
re nat. in prin.



- interpretari, vt apud eundem Vlpianum lib. 11. ad edictum: Nisi forte priuilegio aliquo materna origo censetur, & Papinianum lib. 11. Responfor. qui locus in Noriciis libris mendosus circumfertur, est enim scribendum:
- 7 Priuatorum enim cautiones legum auctoritate non cense-  
 7 ri. & alijs locis. Sed de hoc verbo Iauolenus lib. 7. 1. i in prin. ad muni.  
 7 ex Cassio ita scribit: Censere est constituere & præcipere. Vnde etiam dicere solemus, Censeo hoc facias, & semet aliquid censuisse. inde Censoris nomen videtur esse tractum. SEMET autem, non Senatum scriptum est, vt  
 7 NOSMET apud Paulum lib. 11. ad Plautium: Quæ cum  
 7 alio actio esset, si dominus esset: in nosmet confessione  
 7 nostra conferemus. Non tamen negauerim in Senatus-  
 consultis scribi solere, quod lib. 7. Digestor. reperitur, 1. confessionib. de interoga-  
 QUID FIERI PLACEAT: DE QVARE ITA CENSVE-  
 RVNT. & apud Frontinum lib. 11. de aquæductib. & 1. item veni-  
 Probum de notis. Sed neq. hoc loco, neq. in eo S. C. unt. p. præter  
 quod sub titulo de hereditatis petitione reperitur, illud hæc. de here.  
 verbum per se in calce S. C. scriptum est, vt Haloander peti.  
 existimauit. Quæ etiam de re & in Velleiano S. C. & post  
 Volusianum scribemus. In alijs libris aduentitia quædam  
 verba reperiuntur in hoc S. C. quæ Accursius & ceteri  
 habuisse videntur. Etenim cum dictum esset, vt neq. he-  
 redi, neq. in heredem actiones darentur, qui hereditatem  
 7 restituisset; addunt quidam hæc verba: Sed idem est &  
 7 si ipsi filio pater rogatus sit restituere. Sumpta autem sunt  
 ex alia parte eiusdem libri; & vt arbitror, errori librarior.  
 causam dedit, quod in ipsis illis Tuscis libris omissa illie  
 7 initio ea verba fuerant, atq. ita scriptum: Quod est e-  
 7 tiam, si suo nomine rogati sunt restituere hereditatem.  
 7 Sed emendatum est recte: Si suo nomine rogati sunt re-  
 7 stituere. idem est, & si ipsi filio pater rogatus sit restituere  
 7 re hereditatem. Itaq. crediderim (quæ illor. tempor. i-  
 gnoratio fuit) in auor. nostror. libris non recte obelum  
 emendatoris notasse librarior. Sed licet hæc non ita cer-  
 ta sint; nemo doctus (opinor) hæc verba huius Senatus-  
 consulti fuisse existimauerit; quæ iure ab Haloandro quoq.  
 omissa sunt. Sed vt ad ipsius S. C. sententiam redeamus,  
 in Pegasiiano scripsimus hoc S. C. de actionib. transferen-  
 dis actum esse, illo vero de quarta, & vt cogi posset heres.

Iustinianum vero omnia in hoc S. C. transfulisse ea constitutione, quæ minime exstat. Quamobrem cetera, quæ ad hunc locum pertinerent, lib. xxxvi. Digestor. & alijs locis scripta inter manus omnium versantur. Senecæ vero & Trebellij Consulatus in indice vulgari Consulatum minime refertur. Credendum est initio anni eos non fuisse in magistratu, sed alijs fuisse suffectos, ut in Rubriano scriptimus, & Haloander animaduertit.

## TVRPILLIANVM.

l. i. C. ad S. C.  
Turp.

l. in S. C. Dig.  
co.

l. i. co.

**I** Mp. Antoninus Amato rescriptit, eum demum in hoc S. C. incidisse videri, qui crimen publici iudicii derulit, & causa criminis ordinata, id est, inscriptionib. depositis, & fideiussore de exercenda lite præstato, eoq. qui accusatur, sub custodia officij facto, non imperrata abolitione, ab executione criminis destitit. Macer vero lib. iii. publicorum iudiciorum scribit: In S. C. Turpillianum incidunt, qui subiecissent accusatores, aut subiecti postulassent, nec peregissent reos, aut aliter quam abolitione facta destitissent, quiq. chirographum ob accusandum dedissent, pactionemve aliquam interposuissent. Scripsit Marcianus ad hoc S. C. librum singularem, ex quo multa lib. xlviii. Digestor. referuntur.

## VELLEIANVM.

l. ij. ad S. C.  
Vell.

**S**cribit Vlpianus lib. xxi. ad edictum, edictis D. Augusti, & D. Claudij fuisse interdictum, ne feminæ pro viris suis intercederent, postea plenissime feminis omnib. S. C. subuentum, cuius verba sunt hæc: QVOD M. SILANVS ET VELLEVS TVTOR COSS. VERBA FECERVNT DE OBLIGATIONIBVS FEMINARVM, QVAE PRO ALIIS REAE FIERENT, QVID DE EA RE FIERI OPORTET, DE EA RE ITA CONSVLERENT. QVOD AD FIDEIVSSIONES, ET MVTVI DATIONES PRO ALIIS, QVIBVS INTERCESSERINT FEMINAE, PERTINET: TAMETSI ANTE VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO, NEVE IN EAS ACTIO DETVR, CVM EAS VIRILIBVS OFFICIIS FVNGI, ET EIVS GENERIS OBLIGATIONIBVS OBSTRINGI NON SIT AEQVVM:

AR-



ARBITRARI SENATVM RECTE ATQ. ORDINE FACTVROS, AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT, SI DEDERINT OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VOLVNTAS SERVETVR. In his verbis Senatus, QVID DE EA RE FIERI OPORTET, DE EA RE ITA CONSVLERENT: existimabam aliquando & OPORTERET, & CENSVERVNT esse scribendum; ad similitudinem eorum Senatusconsultorum, quæ apud Frontinum, & in epistolis M. Cælij ad Ciceronem referuntur, in quibus sunt hæc, aut his similia verba: QVID DE EA RE FIERI PLACERET, DE EA RE ITA CENSVERVNT. Quæ ita notis scribi solent. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VT Valerius Probus scribit. Itaq. existimabam his notis aliquando hoc S. C. scriptum, sed imperitos librarios ITA CONSVLERENT fuisse interpretatos. Referenda autem sunt hæc verba ad vniuersos Senatores, qui cum Consules verba fecissent, ita statuerunt. De quo censendi verbo in Trebelliano scripsimus. Sed cum in Florentino libro nihil fere notis scriptum sit, quas etiam Iustinianus in suis libris scribi vetuit: aut credendum est Iustiniani tempore, aut illor. librarior. erratum, aut non male CONSVLERENT scriptum. Cuius verbi interpretatio non ita certa est. Sed ad S. C. sententiam veniamus. Probare videtur Senatus, quod antea fiebat, vt neq. a feminis petitio, neq. in eas actio esset, si fideiussiones, aut mutui dationes pro alijs intercedendo feminæ contraxissent. In Duodecim autem scripsimus, mulieres sub perpetua cognatorum tutela fuisse, quod postea sublatum est. Sed & ipsius S. C. auctoritas permultis casibus ex posteriorib. constitutionib. cessat.

I. antiquæ. &  
scqq. C. eo.

VINTIANVM. In Iunciano quærendum est.

### VITRASIANVM.

- Vitrasianum, non Trasianum apud Vlpianum lib. v.  
 7 Fideicommissorum. Si plures, inquit, heredes sunt  
 7 instituti, & inter eos is qui fari non potest, sed non ipse  
 7 rogatus sit seruum manumittere; non oportere interci-  
 7 dere libertatem ob hoc, quod coheredib. suis vendere  
 7 eum infans non possit. Et exstat quidem S. C. Vitrasia-  
 7 num. Sed & D. Pius Cassio Dextro rescripsit, ita rem explicari,

I. cum quasi.  
p. si plures. de  
fideic. lib.

d.l. cum quasi.  
in prin.

l. si eum. p. si  
quis. eo.

d.l. cum quasi.  
p. sed & si quis.

plicari, vt partes seruorum, quib. per fideicommissum libertas data est, iusto pretio æstimentur; atq. ita serui ab his qui rogati sunt, manumittantur. Hi autem qui eos manumiserunt, pretij nomine perinde fratrib. & coheredib. suis obligati erunt, atq. si ob eam rem ex iudicati causa cum his agi possit. Hæc Vlpianus, quib. verbis arbitror D. Pij rescriptum plene relatum, Vitrasianum non item. in quo a Placentino & Accursio dissentio. Illud crediderim huius S. C. esse, quod paulo ante scriptum erat ab eodem Vlpiano: Si infans sit inter eos qui manumittere debent; Senatus censuit, cum vnus ætas impedierit, vt liberi, liberæq. sint hi, quib. libertates ex causa fideicommissi præstari oportet. Quamquam fieri potest, vt ad Iuncianum pertineant, de quo antea scripserat. Item quod postea dicitur: Sed & si quis sine herede vel alio successore decesserit, qui fideicommissam libertatem præstare debebat, adito Prætoræ libertatem præstandam esse censuit Senatus. Sed & si suus heres se abstinuerit, liberati fideicommissæ per S. C. subuentum est.

VIVIANVM. De hoc in Numiano dictum est.

### VOLVSIANVM.

l. ex S. C. ad L.  
Iul. de vi priu.

**M**Odestinus lib. viii. Regular. scribit ex S. C. Volusiano, qui improbe coeunt in alienam litem, vt quidquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenentur. Hoc S. C. prætermissum a Placentino est.

### SINE NOMINE.

l. item veniunt. p. præter hæc. de her. pet.

**H**is Senatusconsultis, quorum nomina apud iureconsultos reperimus, quæ omnia pæne diligenter Placentinus collegerat; addenda esse existimamus pauca quædam, quorum verba atq. sententiam non negligenda esse oportere arbitrati sumus. Et initio refertur ab Vlpiano lib. v. ad edictum Senatusconsultum, quod Hadriani temporib. factum est, cuius verba sunt hæc: PRIDIE IDVS MARTIAS Q. IVLIVS BALBUS, ET P. IUVVENTIVS CELSVS, TITIVS AVFIDIVS QENVIS SEVERIANVS CONSVLES VERBA FECERVNT DE HIS QVÆ IMP. CAESAR TRAIANI PARTHICI FILIVS,

D. NER.



D. NERVAE NEPOS, HADRIANVS AVG. IMP. MAXIMVSQ. PRINCEPS PROPOSUIT QVINGTO NONAS MARTIAS, QVAE PROXIMAE FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS ESSET, QVID FIERI PLACEAT: DE QVA RE ITA CENSVERVNT. CVM ANTE QVAM PARTES CADVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMANT, HEREDITATEM DISTRAXERINT: PLACERE REDACTAE EX PRETIO RERVVM VENDITARVM PECVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. IDEMQ. IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. ITEM PLACERE, A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT, DEMINVTAEVE FVISSENT, RESTITVERE DEBERE. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM Fecerint QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNDOS, QVASI POSSIDERENT. EOS AVTEM QVI IVSTAS CAUSAS HABVISSENT, QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQ. EO DVMTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM QVISQ. SCIERIT EAM A SE PETI: ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET EI, AVT LITTERIS VEL EDICTO EVOCATVS ESSET, CENSVERVNT. Sunt qui mirentur tres, quattuorve Consules (neq. enim de numero constat) hoc S. C. relatōs. Sed & nullam eorum mentionem fieri in Consulū indice. Dion tamen lib. XLIII. scribit C. Caesarem Dictatorem Q. Fabio & C. Trebonio Consulatum dedisse, cum ipse se eo magistratu abdicasset. & cum Fabius extremo anni die mortuus esset, Caninium reliquum diei tempus Consulem esse voluisse. In quo duo tūm primum nova acciderunt, vt aliquis sine causa magistratu se abdicaret: item vt quis eodem die & Cos. designatus fuerit, & Consularis. Post hoc, inquit, tempus pauci in Consulatu totū annum peregerunt; sed plurib. quidam aut mensib. aut dieb. varijs ex causis Coss. fuerunt. Sed & hoc tempore vix est, inquit, vt aliquis in Consulatu ultra duos menses sit, tūm vero collega mutato. Et in ceteris reb. pari omnes munere funguntur: annorum vero tempora a primis

a primis Consulib. numerantur. Idem lib. XLVIII. scribit, L. Martio C. Sabino Coss. a Triumuiris Octauiano, Antonio, & Lepido constitutos esse octo annorum Consules; neq. eos binos, inquit, per singulos annos, vt antea, designarunt; sed tum primum plures creati sunt. Namq. antea si qui suffecti sunt his qui magistratu se abdicabant, ex eorum voluntate Consules fiebant: tunc vero nemo in integrum annum designatus est, sed plures in diuersa tempora. Primi tamen retinebant nomina Consularia, quod hodieque, inquit, fit. Ceteri licet Consules intra Urbem, & in Italia haberentur, a prouincialib. tamen raro cognoscebantur. Qua de causa minores Consules dicti sunt. Fuit Dion Seueri Augusti temporibus, vt idem lib. XLVI. & LV. scripsit. Itaq. vt in Rubriano S. C. dictum est, in illo indice Consulum, quod Haloander quoq. notat, eorum nomina reperiuntur, qui initio anni eum magistratum obibant. Sed & plures Consules eodem tempore erant. Cetera, quæ ad hoc S. C. pertinent, apud eundem Vlpianum videnda sunt. Idem Vlpianus lib. XX I. ad Sabinum scribit Senatam censuisse Auiola & Panfa Coss. ea quæ ædib. iuncta essent, legari non posse. Fuerunt autem Acilius Auiola, & Corellius Panfa Coss. Hadriani temporibus. Hoc vero S. C. non tantum ad Urbem, sed ad alias ciuitates pertinere Vlpianus scribit; neq. ad ædes tantum, sed ad balinea (ita enim scriptum est) vel aliud quod ædificium, vel porticus sine ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur. SINE AEDIBVS autem hic scribendum est, non IN AEDIBVS, vt vulgo scribitur. De his enim quæ intra ædes sunt, dilucide dictum erat. Ea autem legari prohibentur, quæ non alias præstari possunt, quam vt ædib. detrahantur, vel subducantur, vt marmora, & columnæ. idem & in tegulis, & in tignis, & ostijs Senatus censuit, sed & in bibliothecis parietib. inhaerentibus, ea deniq. omnia quæ ibi fuerint perpetua, quasi portio ædium, distrahi non possunt. Hac de re multæ constitutiones ab Vlpiano referuntur, quæ non exstant. Alexandri tamen rescriptum exstat in hæc verba: Negotiandi causa ædificia demoliri, & marmora detrahere edicto D. Vespasiani & S. C. veritum est. Ceterum de alia domo in aliam transferre quædam licere exceptum

l. cetera. in  
prin. de leg. 1.

p. hoc S. C. e. l.

l. ij. C. de ædi.  
pau.



exceptum est. Sed nec dominis ita transferre licet, ut integris ædificijs depositis publicus deformatur aspectus.

Paulus quoq. lib. *liv.* ad edictum huius S. C. sententiam plenius explicat: Senatus, inquit, censuit, ne quis domum, villamve dirueret, quo plus sibi acquireretur; neve quis negotiandi causa eorum quid emeret, venderetve. pena in eum qui aduersus S. C. fecisset, constituta est, ut duplum eius, quanti emisset, in ærarium inferre cogeretur; in eum vero qui vendidisset, ut irrita fieret venditio.

*l. Senatus, de cont. emp.*

Hæc exempli causa Senatus consulta retulimus. Sunt enim alia permulta in nostris Digestor. & Constitutionum voluminib. relata. De aquæductib. vero referuntur apud Frontinum lib. *ii.* Senatusconsulta sex, quæ infra scripta sunt. QVOD Q. AELIVS TVBERO, P. FABIVS MAXIMVS COSS. VERBA FECERVNT DE IIS QVIVRATORES AQVAVM PVBLICARVM EX

*l. v. D. de fugi. l. ij. de alea. l. palam. p. Senatus. de ritu nup. l. i. C. de int. mat. l. Diuo. cui man. non pos.*

S. C. A CAESARE AVG. NOMINATI ESSENT, ORDINANDIS: D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. PLACERE HVIC ORDINI, EOS QVI AQVIS PVBLICIS PRAE ESSENT, CVM EIVS REI CAUSA EXTRA VRBEM ESSENT, LICTORES BINOS, ET SERVOS PVBLICOSTERNOS, ARCHITECTOSSINGVLOS, ET SCRIBAS, ET LIBRARIOS, ACCENSOS, PRAECONESQ. TOTIDEM HABERE, QVOT HABENT II, PER QVOS FRVMENTVM PLEBEI DATVR. CVM AVTEM IN VRBE EIVS REI CAUSA ALIQVID AGERENT; CETERIS APPARITORIBVS IISDEM, PRAETERQVAM LICTORIBVS. VTIQ. QVIBVS APPARITORIBVS EX HOC S. C. CVRATORIBVS AQVAVM VTI LICERET EOS, DIEBVS X. PROXIMIS QVIBVS S. C. FACTVM ESSET, AD AERARIVM DEFERRENTVR: QVIQ. ITA DELATI ESSENT, IIS PRAETORES AERARII MERCEDE CIBARIA QVANTA PRAEFECTI FRVMENTO DANDA, DARE, DEFERREQ. SOLENT, ANNVA DARENT, ET ATTRIBVERENT, IISQ. EAS PECVNIAS SINE FRAVDE SVAS FACERE LICERET. VTIQ. TABVLAS, CHARTAS, CETERAQ. QVAE EIVS CVRATIONIS CAUSA OPVS ESSET, IIS CVRATORIBVS PRAEBENDA Q. AELIVS, P. FABIVS COSS.

*al. EIVSDEM*

Rr AMBO,

AMBO, ALTERVE, SI EIS VIDEBITVR, ADHIBITIS PRAETORIBVS QVI AERARIO PRAESINT, ET PRAEBENDA LOCENT. Hoc S. C. factum est Augusti temporibus, cum M. Agrippa qui curam aquar. gesserat, defunctus esset, & Augustus Messalam Coruinum curatorem ex S. C. constituisset, Q. Tuberone & P. Fabio iterum Coss. Sed quod de lictorib. & ceteris apparitorib. dictum est, id negligentia curatorum omissum esse Frontinus scribit. Eisdem Coss. hoc quoq. S. C. factum est. QVOD V. F. CONSVLES DE NVMERO PVBLICORVM SALIENTIVM, QVI IN VRBE ESSENT, INTRA Q. AEDIFICIA VRBI CONIVNCTA, QVOS M. AGRIPPA FECISSET: Q. F. P. D. E. R. I. C. NEQ. AVGERI PLACERE NEC MINVI NVMERVM PVBLICORVM SALIENTIVM, QVOS NVNCE ESSE RETVLERVNT II, QVIBVS NEGOTIVM A SENATV EST IMPERATVM, VT INSPICERENT AQVAS PVBLICAS, INIRENTQ. NVMERVM SALIENTIVM PVBLICORVM. ITEMQVE PLACERE CVRATORES AQVARVM, QVOS S. C. CAESAR AVG. EX SENATVS AVCTORITATE NOMINAVIT, DARE OPERAM, VT SALIENTES PVBLICI QVAMASSIDVISSIME INTERDIV ET NOCTV AQVAM IN VSVM POPVLI FVNDERENT. Eorundem Consulum est tertium Senatusconsultum, cuius verba infra scripsimus. QVOD Q. AELIVS TVBERO, Q. FABIVS MAX. COSS. V. F. QVOSDAM PRIVATOS EX RIVIS PVBLICIS AQVAM DVCERE: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. (His autem notis significatur, Quid de ea re fieri placeret, de ea re vniuersi ita censuerunt.) NE CVI PRIVATO AQVAM DVCERE EX RIVIS PVBLICIS LICERET: VTIQ. OMNES II QVIBVS AQVAE DVCENDAE IVS ESSET DATVM, EX CASTELLIS DVCERENT: ANIMADVERTERENTQ. CVRATORES AQVARVM QVIBVS LOCIS INTRA, EXTRA Q. VRBEM APTE CASTELLA PRIVATI FACERE POSSENT, EX QVIBVS AQVAM DVCERENT. QVAM EX CASTELLO COMMVNEM ACCIPISSENT A CVRATORIBVS AQVARVM, NE QVIBORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET



ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DV CERENT, LAXIOREM FISTVLAM SVBICERE QVAM QVINARIAM. Quæ quinararia fistula sit idem Frontinus lib. i. scribit. Namq. ait aquar. modulus aut ad vnciarum, aut ad digitorum mensuram esse institutos. Digitus xvi. pars pedis, vncia xii. Digitus alius quadratus est, alius rotundus. Inuentus postea alius modulus est, quam quinarariam fistulam appellant, propterea quod eius diameter quinq. quadrantum sit. Aliud S. C. eodem tempore scriptum est in hæc verba: QVOD Q. AELIVS TVBERO, P. FABIUS MAX. COSS. V. F. CONSTITVI OPORTERE, QVO IVRE EXTRA, INTRAQ. VRBEM DV CERENT AQVAS II QVIBVS ATTRIBVTAE ESSENT: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VT IIS QVOQ. MANERET ATTRIBVTIO AQVARVM, EXCEPTIS QVAE IN VSV BALNEORVM ESSENT DATAE, AVT AVGVSTI NOMINE, QVOAD IIDEM DOMINI POSSIDERENT ID SOLVM, IN QVO ACCEPISSENT AQVAM. Quintum S. C. his verbis factum est: QVOD Q. AELIVS TVBERO, P. FABIUS MAX. COSS. V. F. DE RIVIS, SPECVBVS, FORNICIBVSQ. IVLIAE, MARTIAE, APPIAE, TEPVLAE, ANIONIS REFICIENDIS: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VT CVM II RIVI, FORNICES, QVOS AVG. CAESAR SE REFECTVRVM IMPENSA SVA POLLICITVS SENATVI EST, REFICERENTVR: EX AGRIS PRIVATORVM TERRAM, LIMVM, LAPIDEM, TESTAM, HARENAM, LIGNA, CETERAQ. QVIBVS AD EAM REM OPVS ESSET, VNDE QVAEQ. EARVM PROXIME SINE INIVRIA PRIVATORVM TOLLI, SVMI, PORTARI POSSINT, VIRI BONI ARBITRATV AESTIMATA DARENTVR, TOLLERENTVR, SVMERENTVR, EXPORTARENTVR, ET EAS RES OMNES EXPORTANDAS, EARVMQ. RERVM REFICIENDARVM CAUSA, QVOTIENS OPVS ESSET, PER AGROS PRIVATORVM SINE INIVRIA EORVM ITINERA, ACTVS PATERENT, DARENTVR. Deniq. eodem tempore Senatus censuit: QVOD Q. AELIVS TVBERO, P. FABIUS MAX. V. F. AQVARVM, QVAE IN VRBEM VENIRENT, ITINERA OCCVPARI MONVMENTIS, ET AEDIFICIIS, ET ARBORIBVS CONSERI. Q. F. P. D. E. R. I. C. CVM AD REFICIENDOS RIVOS, SPECVSQ. PER QVAE ET OPERA PVBLICA CORRVPVNTVR, PLACERE CIRCA FONTES, ET FOR-

NICES, ET MVROS VTRAQ. EX PARTE VACVOS CENTENOS QVINOS DENOS PEDES PATERE, ET CIRCA RIVOS, QVI SVB TERRA ESSENT, ET SPECVS INTRA VRBEM, ET EXTRA VRBEM CONTINENTIA AEDIFICIA, VTRAQ. EX PARTE QVINOS PEDES VACVOS RELINQVI, ITA VT NEQ. MONVMENTVM IN IIS LOCIS, NEQ. AEDIFICIVM POST HOC TEMPVS PONERE, NEQ. CONSERERE ARBORES LICERET. SIQVAE NVNC ESSENT ARBORES INTRA ID SPATIVM, EXTIRPARENTVR, PRAETER QVAM SI QVAE VILLAE CONTINENTES, ET INCLVSAE AEDIFICIIS ESSENT. SIQVIS ADVERSVS EA COMMISERIT, IN SINGVLAS RES IN DENA MILIA DAMNAS ESSET, EX QVIBVS PARS DIMIDIA PRAEMIVM ACCVSATORI DARETVR, CVIVS OPERA MAXIME CONVICTVS ESSET, QVI ADVERSVS HOC S. C. COMMISISSET, PARS ALTERA DIMIDIA IN AERARIVM REDIGERETVR, DEQ. EA RE IVDICARENT, COGNOSCERENTQ. CVRATORES AQVARYM. Exstant hodie lib. xi. Constitutionum Iustiniani, & xv. Theodosij pleræq. constitutiones, quib. de aquæductib. satis superq. sancitur. In quib. duæ sunt Constantini & Theodosij, quarum altera dicitur, vt hi, per quor. prædia aquæductus comseat, dextra, læuaq. formarum xv. pedib. intermissis arbores habeant: altera, vt sulci publicarum aquarum nullis intra decem pedes arborib. coartentur. sed ex vtroq. latere decempedale spatium integrum ferretur. Alias leges, quæ de eadem re latæ sunt, in Quintia retulimus. Addam ad extremum Senatus auctoritates, quæ in epistolis Cælij ad Ciceronem reperiuntur. Nam licet permulta Senatusconsultorum verba retulerimus, tamen aliquid amplius in eis addi solere ex his auctoritatib. cognoscimus. Auctoritates autem Senatus appellabantur, vt Dion libro lv. scribit, quæ Senatus decreuerat minus frequens, quam vt legitimus Senatorum numerus adfuisse diceretur; item si non loco, aut die legitimo Senatus haberetur; sed & si intercessum esset, aut si quid aliud accidisset, quo minus iustum S. C. fieret, & qualecumq. esset quod decerneretur, si id litteris mandari placeret, Senatus auctoritas dicebatur. Quod si postea id ipsum Senatus sine vlllo impedimento censuisset, S. C. dicebatur. Senatus vero haberi poterat per Dictatorem, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum

Li. l. omnis. C.  
de aquæduct.  
lib. xj.



fectum Vrbi, vt Varro apud Gellium lib. xi v. scribit. Sed cap. vii.  
 & extraordinario iure per Militares Tribunos, qui pro  
 Consulib. aliquando fuerunt, item Decemuiros, qui le-  
 gum constituendarum causa creati sunt, & Triumuiros  
 Reip. constituendæ. Intercedendi ius eisdem fuisse. Lo-  
 ca vero per Augures constitui oportuisse, quæ templa ap-  
 pellarentur. Tempia autem non omnes ædes sacras fuis-  
 se, sed inaugurato consecratas. Ea. de causa curiam Ho-  
 stiliam, Pompeiam, & Iuliam templa facta esse. Aedem  
 vero Vestæ templum non fuisse. Ante exortum aut post  
 occasum solem non iustum S. C. fieri. Varronem quoq.  
 scripsisse Gellius refert, quibus dieb. haberi Senatum ius  
 non esset, immolareq. hostiam prius, auspicariq. debere,  
 qui Senatum habiturus esset. De reb. diuinis prius, quam  
 de humanis esse referendum. Addit quædam alia de ro-  
 gandis sententijs, & S. C. per discessionem faciendo. De  
 legitimis S. C. faciendi dieb. Suetonius scribit ita Augu-  
 stum constituisse, vt ne plus, quam bis in mense legiti-  
 mus Senatus ageretur kalendis & Idibus; neve Septem-  
 bri, Octobriq. mense vllos adesse alios necesse esset, quam  
 forte ductos. Hac de causa lege Regia Imperatori conce-  
 debatur, vt ei Senatum habere, relationem facere, remit-  
 tere, Senatusconsulta per relationem, discessionemq. fa-  
 cere liceret. vtq. cum ex voluntate, auctoritateve, iussu,  
 mandatuve eius, præsentevē eo Senatus haberetur, om-  
 nium rerum ius perinde haberetur, seruaretur, ac si e le-  
 ge Senatus edictus esset, habereturq. Ex quo fortasse ema-  
 navit, vt auctoritas Principis decretum appellaretur, de  
 quo alias. Sed ad Cælianas auctoritates veniamus, quas  
 de prouincijs Consularib. factas esse ante initia bellorum  
 7 civilium constat. Sæpe, inquit Cælius, re relata, & gra- lib. 8. ep. 7.  
 7 uiter acta, & plane perspecta Cn. Pompeij voluntate, in  
 7 eam partem, vt eum decedere (Cæsarem autem signifi-  
 7 cat) post kal. Martias placeret, S. C. quod tibi misi, fa-  
 7 ctum est, auctoritatesq. perscriptæ. S. C. AVCTORITAS  
 L. V. (hoc est, ni fallor, Senatusconsulti auctoritas lecta  
 vniuersis.) PRIDIE KAL. OCTOBRES IN AEDE APOLLINIS  
 SCRIBENDO ADFVERVNT L. DOMITIUS CN. F. AHENOBAR-  
 BVS, Q. METELLVS Q. F. PIVS SCIPIO, L. IULIVS L. F. PON-  
 TINA ANNALIS, C. SEPTIMIUS T. F. QVIRINA, C. LVCEIVS  
 C. F.

C. F. PUPINIA HIRRVS, C. SCRIBONIVS C. F. P. CVRIO, L. ATEIVS L. F. ANIENSI CAPITO, M. OPIIVS M. F. TERENTINA. Hac ita scribenda esse Tribuum nominib. cognominum loco additis, doctis quibusdam viris placuit. Et enim Pontina, Quirina, Pupinia, Anienfis, & Terentina Tribus fuerunt. QVOD M. MARCELLVS COS. V. F. DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS: D. E. R. I. C. VTI L. PAVLVS, C. MARCELLVS COSS. CVM MAGISTRATVM INISSENT AD KAL. MARTIAS, QVAE IN SVO MAGISTRATV FVTVRAE ESSENT, DE CONSVLARIBVS PROVINCIIS AD SENATVM REFERRENT, NEVE QVID PRIVS EX ANTE DIEM KAL. MARTII AD SENATVM REFERRENT, NEVE QVID CONIUNCTIM DE EA RE REFERRETVR A COSS. VTIQ. EIVS REI CAUSA PER DIES COMITIALES SENATVM HABERENT, S. Q. C. FACERENT: ET CVM DE EA RE AD SENATVM REFERRETVR A COSS. EORVM QVI IN CCC. IVDICIBVS ESSENT, SEX ADDVCERE LICERET. SI QVID DE EA RE AD POPVLVM PLEBEMVE REFERRI OPVS ESSET, VTI SER. SVLPICIVS, M. MARCELLVS COSS. PRAETORES, TRIBVNI Q. PL. QVIBVS EORVM VIDERETVR, AD POPVLVM PLEBEMVE REFERRENT. Huic auctoritati neminem intercessisse scriptum est, ceteris quæ sequuntur, intercessio adscripta fuit: in quib. nominatim cautum est, vt si intercessum a quoquam esset, auctoritas perscriberetur. S. C. A. PR. KAL. OCTOB. IN AEDE APOLLINIS SCRIBENDO ADFVERVNT, L. DOMITIVS CN. F. AHENOBARBVVS, Q. METELLVS Q. F. PIVS SCIPIO, L. IVLIVS L. F. PON. ANNALIS, C. SEPTIMIVS T. F. QVIRINA, C. SCRIBONIVS C. F. P. CVRIO, L. ATEIVS L. F. AN. CAPITO, M. OPIIVS M. F. TERENTINA. QVOD M. MARCELLVS CONSVL V. F. DE PROVINCIIS: D. E. R. I. C. SENATVM EXISTIMARE, NEMINEM EORVM QVI POTESTATEM HABENT INTERCEDENDI, IMPEDIENDI, MORAM ADFERRE OPORTERE, QVO MINVS DE R. P. QVAMPRIVM AD SENATVM REFERRI, S. Q. C. FIERI POSSIT. QVI IMPEDIERIT, EVM SENATVM EXISTIMARE CONTRA R. P. FECISSE. SI QVIS HVIC S. C. INTERCESSERIT, SENATVI PLACERE AVCTORITATEM PERSCRIBI, ET DE EA RE AD SENATVM, POPVLVMQ. REFERRI. Huic S. C. intercessit C. Cælius, L. Vici-  
nius, vel Asinius, P. Cornelius, C. Iulius Panfa.

ITEM



- ITEM SENATVI PLACERE AVCTORITATEM PERSCRIBI DE MILITIBVS, QVI IN EXERCITV C. CAESARIS SVNT, QVI EORVM STIPENDIA EMERITA, CAVSAS, QVIBVS DE CAVSIS MISSI FIERI DEBEANT, HABEANT, AD HVNC ORDINEM REFERRI, VT EORVM RATIO HABEATVR, CAUSA EQ. COGNOScantVR. SI QVIS HVIC S. C. INTERCESSERIT, SENATVI PLACERE AVCTORITATEM PERSCRIBI, ET DE EA RE AD S. P. Q. REFERRI.
- 7 Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa Tribuni plebis. ITEM Q. SENATVI PLACERE, IN CILICIAM PROVINCIAM, ET IN OCTO RELIQVAS PROVINCIAS, QVAS PRAETORII PRO PRAETORE OPTINERENT, EOS QVI PRAETORES FVERVNT, NEQ. IN PROVINCIACVM IMPERIO FVERVNT, QVOS EORVM EX S. C. CVM IMPERIO IN PROVINCIAS PRO PRAETORE MITTI OPORTERET, EOS SORTITO IN PROVINCIAS MITTI PLACERE. SI EX EO NVMERO, QVOS S. C. IN PROVINCIAS IRE OPORTERET, AD NVMERVM NON ESSENT, QVI IN EAS PROVINCIAS PROFICISCKERENTVR: TVM VTI QVODQ. CONLEGIVM PRIMVM PRAETORVM FVISSET, NEQ. IN PROVINCIAS PROPECTI ESSENT, ITA SORTE IN PROVINCIAS PROFICISCKERENTVR. SI AD NVMERVM II NON ESSENT, TVM DEINCEPS PROXIMI CVIVSQ. CONLEGII, QVI PRAETORES FVISSENT, NEQ. IN PROVINCIAS PROPECTI ESSENT, IN SORTEM CONICERENTVR, QVOD AD IS NVMERVS EFFECTVS ESSET, QVEM AD NVMERVM IN PROVINCIAS MITTI OPORTERET. SI QVIS HVIC S. C. INTERCESSISSET, AVCTORITAS PERSCRIBERETVR.
- 7 Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa Tribuni plebis. Iam igitur his exemplis constat, quo pacto auctoritas a S. C. differret. Sed & illud animaduerti potest, in vtroq. Senatusconsultorum genere Senatorum nomina adscribi. Ex quibus omnibus illud intelligitur, quod initio lib. II. de Oratore M. Cicero scribit, sententiam L. Crassi, quam aduersus Philippum Cos. dixerat, quamq. Senatus frequens fuerat secutus, ab eo ornatissimis & grauissimis verbis

verbis fuisse dictam, & eundem, id quod in auctoritatibus perscriptis exstat, scribendo adfuisse. Et lib. 1. epistolar. ad Lentulum: De his, inquit, rebus pridie quam hæc scripsi, Senatus auctoritas grauissima intercesserat, cui cum Cato, & Caninius intercessissent; tamen est perscripta. eam ad te missam esse arbitror. Et alio loco: Quoniam S. C. nullum exstat, quo reductio Regis Alexandrini tibi adempta sit, eaq. quæ de ea scripta est auctoritas, cui scis intercessum esse, vt nequis omnino Regem reduceret, tantam vim habet, vt magis iratorum hominum studium, quam constantis Senatus consilium esse videatur. Quod si quis testimonia requirat Senatusconsultorum, in quibus scribendis interfuisse Senatores dicantur, vel vnum eiusdem Ciceronis satis erit cognoscere ex epistola quadam ad M. Catonem. Ea enim epistola Catoni gratias agit, quod scribendo S. C. de eius supplicatione adfuisse. De sententia vero in Senatu dicenda, quæ S. C. verbis conciperetur, Philippicar. libri multa nobis exempla demonstrant.

## FINIS.



# P R A E T E R M I S S A .

321

*Pag. 100. in extremo, adde.*

## H O S T I L I A D E F V R T I S .

7  VSTINIANVS lib. 1111. Institutionum ita scribit: Præterea lege Hostilia permissum erat furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. causa abessent, quive in eorū, cuius tutela essent. Hanc legem Regiam, aut Consularem fuisse, aut Tribunicia, nobis incertum est. Fuit quidem certe A. Hostilius Mancinus Consul ann. 11. belli Persici: cuius collega fuit A. Attilius Serranus. item L. Mancinus Consul cum Q. Fabio Maximo Aemiliano ann. Urb. sexcentesimo octavo: & C. Hostilius Mancinus M. Aemilij Lepidi Porcinæ collega ann. DC. XVI. Hic est C. Mancinus, qui deditus est Numan-  
tinis: nec eum, ut ait Pomponius, acceperunt.

In Instit. de iis, per quos age. poss. in prin.

l. vii. D. de legat.

*Pag. 116. vers. 11. post verbum, existimaui.*

Sunt alia ex lege Iulia, & Papia Poppæa sumpta in Vlpiani fragmentis libri singularis regularum.

*Pag. 121. vers. 14. post illa verba, qui tribunali præest.*

7 Ad eandem Callistrati verba refero lib. 1. edicti monito-  
7 rij. Cum lege Iulia cautum, inquit, sit, ne minor xx. annis iu-  
7 dicare cogatur: nemini licere minorem xx. annis compro-  
missarium iudicem eligere. Item, quæ de numero patrono-  
rum alio loco scripta sunt, cum hac lege convenirent; nisi quod illa magis ad Augusti leges pertinere videntur.

l. cum lege. de recep.

*Pag. 133. vers. 29. ante verba, Ea cautum fuit, adde.*

Non desunt tamen, qui interpretentur huius legis cognomen non a latore legis acceptum, sed a mixtis multarum rerum capitibus, ut Satyram: quod mihi non displicet. nam & id cognomen Iuliæ gentis nusquam legi: & ut esset, potuit ab hac lege emanare, ut Annalis cognomen. Miscellos ludos Suetonius in Caligula factos refert, eadem fortasse ratione appellatos. Hac lege cautum fuit &c.

*Pag. 134. vers. 11. pro illis verbis, Idem Cicero in Sextiana.*

Sf

I v-

IVNIA ET LICINIA a D. Iunio Silano, & L. Licinio Muræna Cos. lata, vt opinor, est ann. Vrb. DCXCI. quam Cicero in Sextiana inter Consulares, & c.

*Vers. 16. pro illis verbis, Hac lege.*

Hanc legem latam esse existimo Tiberij Cæsaris tempore, M. Iunio Silano, L. Norbano Cos. ann. DCCCLXXI. qua serui Latinam & c.

*Pag. 141. vers. 6. post verbum, accepi.*

Alia lex est, cuius Cicero mentionem facit lib. III. Offic. his verbis: Male etiam qui peregrinos vrbib. prohibet, eosq. exterminant, vt Petronius apud patres nostros, Papius nuper. nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere. quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus & Scæuola: vsu vero vrbis prohibere peregrinos sane inhumanum est.

*Pag. 147. vers. 2. post verbum, scribit, adde.*

Et Suetonius IIII. lib. Prætorum relatus a Prisciano lib. viij. Lætoria, inquit, vetat minorem annis xxv. stipulari.

*Vers. 14. post verbum, protulit.*

In xij. Tabulis retulimus M. Prætorij plebiscitum, cuius a Varrone, & a Cenforino mentio fit, quo plebiscito Prætoris iurisdictio constituta esse videretur. eius verba sunt hæc, PRAETOR VRBANVS QVI NVNC EST, QVIQVE POSTHAC FVERIT, DVOS LICTORES APVD SE HABETO, ISQVE SVPREMVM ADSOLIS OCCASVM IVS INTER CIVEIS DICTO.

*Pag. 148. vers. 31. post verbum, euerterint, adde.*

1. vlt. de alien. iudi.

Marcianus autem lib. xiv. institutionum, aliud caput Licinæ legis refert, de quo nihil amplius accepimus. Si quis, inquit, iudicij communi diuidundo euitandi causa rem alienauerit, ex lege Licinia ei interdicitur, ne communi diuidundo iudicio experiatur. verbi gratia, vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat, & per hoc iterum ipse recipiat.

*Pag. 149. vers. 7. post vocem, Padianus.*

Cicero lib. iij. Officior. ita scribit: Male etiam qui peregrinos



7 grinos vrbibus vti prohibent, eosq. exterminant, vt Petro-  
 7 nius apud patres nostros, Papius nuper. nam esse pro ciue,  
 7 qui ciuis non fit, rectum est non licere: quam tulerunt le-  
 7 gem sapientissimi Consules Crassus & Scauola: vsu vero vr-  
 7 bis prohibere peregrinos sane inhumanum est.

*Vers. 12. post vocem, Syracusas.*

7 Idem in Rullum: In illa lege, qua peregrini Roma eiciun-  
 7 tur, Glaucippus excipitur.

*Vers. 20. post uerbum, contempsit.*

Item in oratione pro Cornelio Balbo.

*Pag. 152. vers. 11. post vocem, appellatas.*

De quibus Lucanus lib. vj.

*Vidi ego letantes, popularia nomina Drusos*

*Legibus immodicos, ausosq. ingentia Gracchos.*

*Vers. 13. post uerbum, sumus.*

Libet tamen hoc loco incertæ legis sententiam adscribe-  
 re, cuius apud Tacitum lib. iv. mentio fit. Nam cum esset  
 Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Cos. Cremutius Cordus  
 accusatus, quod Brutum & Cassium laudasset editis annali-  
 bus: id crimen Cordus ita diluit, vt diceret nihil se aduersus  
 principem ciuitatis, nihil aduersus principis parentem, quos  
 Maiestatis lex amplecteretur, scripsisse.

*Pag. ead. post Maiestatis leges.*

## MAMILIA, SIVE MANILIA ROSCIA PEDVCAEA ALLIENA

FABIA DE COLONIIS.

**I**N libro variorum scriptorum de limitib. aliquot capita in-  
 uenimus huius legis, quam plebiscitum esse suspicamur;  
 eiq. Tribunos v. nomen dedisse. Legis verba hæc sunt.

K. L. III. QVÆ COLONIA HAC LEGE DEDVCTA, QVODVE  
 MVNICIPIVM, PRAEFECTVRA, FORVM, CONCILIAVLVM  
 CONSTITVTVM ERIT, QVI AGER INTRA FINES EORVM  
 ERIT, QVI TERMINI IN EO AGRO STATVTI ERVNT, QVO IN  
 LOCO TERMINVS NON EXSTABIT, IN EO LOCO IS CVIVS IS

al. S. S.

Sf 2

AGER

AGER ERIT, TERMINVM RESTITVENDVM CVRATO: VT QVE RECTE FACTVM ESSE VELIT, IDQVE MAGISTRATVS, QVI IN EA COLONIA, MVNICIPIO, PRAEFECTVRA, FORO, CONCILIAVLVO IVRE DICVNDQ PRAERIT, FACITO, VT FIAT.

K. L. IIII. QVI LIMITES DECVMANI, QVI HAC LEGE DEDVCTI ERVNT, QVAECVMQ FOSSAE LIMITES IN EO AGRO ERVNT, QVI AGER HAC LEGE DATVS ADSIGNATVS ERIT, NEQVIS EOS LIMITES DECVMANOS, NE OBSEPTOS, NEVE QVID IN EIS IMMOLITVM, NEVE QVID IBI POSITVM HABETO, NEVE EOS ARATO, NEVE EAS FOSSAS OBTVRATO, NEVE QVIS SAEPITO, QVO MINVS SVO ITINERE AQVA IRE FLVERE POSSIT. SI QVIS ADVERSVS EA QVID FECERIT, IN RES SINGVLAS QVOTIESCVMQ FECERIT H. S. IIII. COLONIS, MVNICIPIEVSVE EIVS, IN QVORVM AGRO ID FACTVM ERIT, DARE DAMNAS ESTO: PECVNIAEQ. QVI VOLET PETITIO HAC LEGE ESTO.

al. TERMINI-  
NATIO

al. COMMO-  
VATO,

al. DIE

K. L. V. QVI HAC LEGE COLONIAM DEDVXERIT, MVNICIPIVM, PRAEFECTVRAM, FORVM, CONCILIAVLVM CONSTITVERIT, IN EO AGRO, QVI AGER INTRA FINES EIVS COLONIAE, MVNICIPII, FORI, CONCILIAVLVI, PRAEFECTVRAE ERIT, LIMITES DECVMANIQ VT FIANI, † TERMINIQ. STATVANTVR, CVRATO: QVIQ. FINES ITA STATVERIT, SI FINES EORVM SVNT, DVM NE EXTRA AGRVM COLONICVM, TERRITORIVM, VT FINES DVCAT: QVIQ. TERMINI HAC LEGE STATVTI ERVNT, NE QVIS QVEME EORVM EICITO, NEVE † LOCO MOVETO, SCIENS DOLO MALO: SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, IS IN TERMINOS SINGVLOS, QVOS EIECERIT, LOCOVE MOVERIT, SCIENS DOLO MALO, H. S. XXV. IN PVBLICVM EORVM, QVORVM INTRA FINES IS AGER ERIT, DARE DAMNAS ESTO. DEQ. EARE CVRATORIS, QVI HAC LEGE ERIT, IVRISDICTIONE, RECIPE-RATORVMQ. DATIO ADDICTIO ESTO. CVM CVRATOR HAC LEGE NON ERIT, TVNC, QVICVMQ. MAGISTRATVS IN EA COLONIA, MVNICIPIO, PRAEFECTVRA, FORO, CONCILIAVLVO IVRE DICVNDQ PRAERIT, EIVS MAGISTRATVS DE EARE IVRISDICTIONE, IVRISDICTIONEQ. DATIO ADDICTIO ESTO: INQ. EAM REM IS, QVI HAC LEGE IVDICIVM DEDERIT, TESTIB. PVBLICE DVMTAXAT IN RES SINGVLAS X. DENVN-  
TIANDI POTESTATEM FACITO, ITA VTE REPVBLICA, FIDEQ. SVA VIDEBITVR. ET SI IS, VNDE EA PECVNIA PETITA ERIT, CONDEMNATVS ERIT; EAM PECVNIAM AB EO, DEVE BONIS EIVS, PRIMO QVOQVE † TEMPORE EXIGITO, EIVSQ. PECVNIAE, QVOD RECEPITVR ERIT, PARTEM DIMI-  
DIAM



DIAM ET, CUIVS VNIVS OPERA, MAXIME IS CONDEMNATVS  
ERIT, PARTEM DIMIDIAM IN PVBLICVM REDIGITO. QVO  
EX LOCO TERMINVS ABERIT, SI QVIS IN EVM LOCVM TER-  
MINVM RESTITVERE VOLET, SINE SVA FRAVDE LICETO  
FACERE: NEVE QVID, CUI IS OB EAM REM HAC LEGE DAM-  
NAS ESTO.

*Pag. 154. post finem adde.*

## M E N S I A, V E L M E S S I A.

7 A Pud Vlpianum ita scriptum inuenio: Conubio interue- Vlpianus in  
Fragm.  
7 niente, liberi semper patrem sequuntur: non interue-  
7 niente conubio, matris condicioni accedunt, excepto eo,  
7 qui ex peregrino & ciue Romana peregrinus nascitur: quo-  
7 niam lex Mensia ex alterutro peregrino natum, deterioris  
7 parentis condicionem sequi iubet. Alibi idem Vlpianus c. xxiv. de stat.  
hom.  
7 ait: Lex naturæ hæc est, vt qui nascitur sine legitimo matri-  
7 monio, matrem sequatur: nisi lex specialis aliud inducit. De  
hac lege nihil amplius accepi.

*Pag. 155. vers. 6. post verbum, dicitur.*

Sunt qui hanc Metiliam appellent.

*Pag. 156. vers. 22. ante legem Padiam, adde.*

## O V I N I A.

I Nuenio apud Sex. Pompeium Festum Quinæ Tribunicæ Fest. verbo  
Præteriti Sena-  
tores.  
fieri mentionem: qua sanctum esse dicit, vt Censores ex  
omni ordine optimum quemq. curiatim in Senatum  
legerent.

*Pag. ead. vers. 27. post vocem, interdictum.*

Appianus vero lib. iij. eisdem Consulib. ait lege Curiata  
a populo in adoptione confirmatum Octauium, vt iura ad-  
gnator. & patronatus assequeretur. alia vero lege Dolabel-  
lam ex hostium numero exsolutum. & vt iudicia in percus-  
sore Caesaris haberi possent, iussum esse idem Dion scribit  
lib. xlvj. & Octauiano II. Consule hæc facta esse refert.  
nam licet tum primum Consul creatus fuisset, tamen quod  
antea consularia ornamenta habuisset, maluit hunc secun-  
dum

dum Consulatam appellare. Legis Pædiæ mentionem facit Suetonius in Nerone, & in Galba.

*Pag. ead. ver. 31. post vocem, locis.*

Et apud Vlpianum in fragmentis.

*Pag. 157. ver. 35. post verbum, addit.*

Sexto demum Consulatu Cæsar Augustus potentia securus, quæ Triumpviratu gesserat, aboleuit: deditq. iura quæis pace, & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi curdodes: & lege Papia & c.

*Pag. 158. ver. 16. post vocem, Augusto.*

De his reb. latius scripsit Vlpianus in fragmentis libri singularis Regular.

*Pag. 166. vers. 25. post verbum, Videbimus.*

Alia lex est, cuius Cicero mentionem facit lib. iij. de Officijs, his verbis: Male etiam, qui peregrinos vrbibus prohibent, eosq. exterminant, vt Petronius apud patres nostros, Papius nuper. nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere. quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus & Scæuola: vsu vero vrbis prohibere peregrinos sane inhumanum est.

*Pag. 167. ver. 27. post verbum, daretur.*

Eutropius lib. ij. rerum Romanar. argenteum nummum primum signatum fuisse scribit vndecimo anno primi belli Punici: qua in re a Plinio xvi. annis dissentit.

*Pag. 168. ver. 28. post verbum, appellat.*

Alia lex est, quam L. Papirius tulit de sacramentis, siue is Tribunus plebis fuerit, vt in Festi veteri libro est, siue Tribunus militum, vt quidam suspicantur. Festi verba hæc sunt: Sacramentum æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue eo quis interrogatur, siue contenditur. id in alijs rebus quinquaginta assium est, in alijs reb. quingentor. inter eos, qui iudicio inter se contenderent. qua de re lege L. Papirij Tribuni pl. sanctum est his verbis. QVICVMQVE PRAETOR POSTHAC FACTVS ERIT QVI INTER CIVES IVS DICET TRES VIROS



VIROS (CAPITALES) POPVLVM ROGATO: HIQVE TRES VIRI.  
 QVICVMQVE . . . . . FACTIERVNT SACRA-  
 MENTA EX. . . . . IVDICANTOQVE, EODEMQVE IV-  
 RE SVNT OVTI EX LEGIB. PLEBBIQVE SCITIS EXIGERE IVDI-  
 CARE ESSEQVE OPORTET. Sacramenti autem nomine id  
 7 as dici ceptum est, quod & propter ararij inopiam, & sa-  
 7 crorum publicorum multitudinem consumebatur id in re-  
 7 bus diuinis. hæc Festus. Videndus etiam Varro lib. v. de lin-  
 gua Latina.

Pag. 173. ver. 25. post verbum, constat.

De his legibus Tacitus libro iij. ita scribit: Neq. multo  
 7 post Tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum  
 7 agitandi. tamq. non modo in commune, sed in singulos ho-  
 7 mines latae quaestiones, & corruptissima Rep. plurimæ leges.  
 7 tum Cn. Pompeius tertium Consul corrigendis morib. de-  
 7 lectus, & grauior remedijs, quam delicta erant, suarumq. le-  
 7 gum auctor idem ac subuersor; quæ armis tuebatur, armis  
 7 amisit. ex in continua per xx. ann. discordia; non mos,  
 non ius.

Pag. 174. ver. 25. post vocem, in Catilin.

Huius legis nomen non a M. Porcio Catone, sed ab ali-  
 quo Porcio Laeca acceptum esse denarius nummus indicat:  
 in quo P. LAECA & PROVOCO legitur ea specie calata, vt  
 cuius Romanus a magistratu, cui licitor præsto est, prouo-  
 care videatur. Læcam vero cognomen esse Porciæ gentis, Li-  
 uius lib. xxxij. ostendit. & alius denarius, in quo est, M.  
 PORC. LAECA. Vnde cognouimus LAECAM non LEC-  
 CAM scribendum esse apud Ciceronem, & Sallustium, cum  
 in socijs coniurationis M. Læcam numerant.

Cic. in Catil. 1.  
 & 2. & pro Sul-  
 la.

Pag. 182. ver. 12. post verbum, poterit.

Sed & Tacitus lib. iij. auctor est Sernium Tullium Re-  
 gem præcipuum legum latorem fuisse, quib. etiam Reges  
 obtemperarent.

Ver. 25. post verbum, scripserit.

Quod etiam in veteri libro scriptum inueni.

Pag. 187. ver. 28. post verbum, scribit.

Eutropius lib. iij. rer. Romanar. Ser. Galba Prætor Lus-  
 tanos



tanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepisset, per scelus interfecit. Seruium autem Galbam, non Sergium scribendum semper esse, ex Suetonio in Galba didici. Sulpicij etenim Galba, Sergij Catilina, & alij fuerunt. Seruios autem Sulpicios plerosq. appellatos constat. Item Seruius prænomen est, Sergius familiæ nomen.

*Pag. 192. ver. 14. post verbum, perduellionis.*

Plutarchus in Gracchorum. Duas, inquit, tulit leges; alteram, ut qui magistratu per populum amotus esset, facultatem alterius magistratus ineundi non haberet. alteram, ut si quis in magistratu ciuem Romanum sine iudicio necasset, in eum populi iudicio animaduerneretur. Sed a priore destitit precib. matris pro M. Octauio intercedentis, hanc posteriorem Popillij causa tulit.

*Ver. 34. post verbum, scripsimus.*

Has omnes C. Gracchi rogationes Paterculus lib. ij. patris verbis significat. Dabat, inquit, ciuitatem omnib. Italicis, Italiam ad Alpes fere porrigens; agros diuidebat, verabatq. quemquam ciuem plus D. iugerib. habere, quod lege Licinia cautum erat; portoria noua constituabat; nouis colonijs implebat prouincias; iudicia a Senatorib. ad equites transferbantur; frumentum plebi dabatur; nihil deniq. immotum relinquebatur.

*Pag. 193. ver. 3. post verba, alter esset.*

At vero Cornelius Tacitus lib. iij. multo prudentius: Compositæ, inquit, duodecim Tabulæ sunt finis æqui iuris. Nam secutæ leges etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen diffensione ordinum, & apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaq. ob praua per vim late sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor nomine Senatus Drusus; corrupti spe, aut inclusi per intercessionem socij. & quæ sequuntur longe verissima de Sullæ, & Pompeij, & ceterorum legibus per vim latis, quæ nos varijs locis retulimus.

*Ver. 16. post vocem, historiarum.*

Fuit autem C. Sentius Saturninus, collega Augusti, pro quo gessit consulatum Q. Lucretius P. R. C. anno DCCXXXIV.

*Pag.*



*Pag. 194. ver. 23. pro illis verbis, ut idem scribit in Præ-  
tura Urbana. Comperendinatione autem illud fiebat, ut  
biscapula diceretur.*

Ea vero differentia est inter comperendinationem & am-  
pliationem, quod cum amplius pronuntiatur, iudicesq. non  
liquere dicunt, is solus causam iterum perorat, in cuius ora-  
tione obscuritas est: in comperendinatione uterq. iterum  
causam dicit; prius tamen reus, quam actor auditur, ut  
idem Cicero, & Asconius scribunt in Prætura Urbana.

*Pag. 195. ver. 18. post vocem, scripta.*

Et Prisciani tempore eadem exstabat, ut ex libro viij. co-  
gnouimus.

*Pag. ead. post ver. 23. adde.*

## S I L I A .

**A** Pud Festum in fragmentis, quorum initium est: Publi-  
ca pondera, verba plebisciti, quod duo Silij Publius &  
Marcus Tribuni plebis rogarunt, ex Iunio referuntur hæc.  
EX PONDERIBVS PVBLICIS, QVIBVS HAC TEMPESTATE PO-  
PVLVVS OETIER' QVISOLET VTI COAEQVATVR † SEDVLVM. *al. SE DOLO*  
VTEI QVADRANTAL VINIOCTOGINTA PONDO SIET. CON- *M.*  
GIVS VINI DECEM P. SIET. SEX SEXTARII CONGIVS SIET  
VINI. DVODEQVINQVAGINTA SEXTARII QVADRANTAL  
SIET VINI. SEXTARIVS AEQVVS AEQVO CVM LIBRARIO  
SIET. SEXDEQVINQVE LIBRAE IN MODIO SIENT. SI QVIS  
MAGISTRATVS ADVERSVS HAEC D. M. PONDERA, MODIOS-  
QVE, VASAQVE PVBLICA MODICA MINORA MAIORAVE FA-  
XIT, IVSSITVE RE FIERI, DOLVMVE ADDVIT QVOD EA  
FIANT: EVM QVIS VOLET MAGISTRATVS MVLTARETVR  
DVM MINORE PATRIS FAMILIAS TAXAT, LICETO: SIVE  
QVIS IN SACRVM IVDICARE VOLVERIT, LICETO.  
De his verbis in notis ad Festum scripsimus.

*Pag. 198. ver. 17. post verbum, præoccupauisse.*

Quo fit, ut in tanta varietate non displiceat ita constitue-  
re: Lege Tarpeia & Aeternia grauem multam triginta  
ouium, bouum duorum, triennio ante Decemuiros legum fe-  
rendarum causa: post viginti quattuor annos oues, bouesq.

T t

æstima-

aestimatos L. Papirio, L. Iulio Cos. decussis, & centussis. Menenium autem & Sextium constat biennio post Tarpeium & Aeternium Cos. fuisse post R. C. ann. cccci.

*Ibid. ver. ult. post verbum, pascitur.*

Huius legis fragmenta quædam inuenies in fine huius voluminis.

*Pag. 199. ante initium legis Titia, adde.*

## T E R E N T I A E T C A S S I A F R U M E N T A R I A .

**H**æc lex lata est a M. Terentio Lucullo, & C. Cassio Varo Cos. ann. Urbis DCLXXX. quam quia ad frumentum ex Sicilia exportandum solum pertinebat, ut ex Cicero-  
ne in Verrinis constat, privilegium, non legem appellare possumus. Verba Ciceronis in Frumentaria sunt hæc: Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S. C. & ex lege Terentia & Cassia frumentaria, emundi duo genera fuerunt, &c. Et in oratione de supplicijs: Denique cum ex S. C. itemque ex lege Terentia & Cassia frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliae ciuitatibus, oporteret; id quoque munus Mamertinis remisisti.

*Pag. 202. ver. 18. post verbum, cæcidisset.*

Huius legis apud Eutropium lib. iv. rer. Rom. mentio fit.

*Pag. 211. ante legem Voconiam.*

## V I L L I A A N N A L I S .

**S**ex Pompeius ait, Annariam legem dici ab antiquis eam, qua finiuntur anni Magistratus capiendi. quo nomine Lampridius utitur in Commodio, & Arnobius lib. ij. aduersus gentes. Lilius lib. xl. ait, A. Postumio Albino, C. Calpurnio Pisone Cos. latum esse primum ab L. Villio Tr. Pl. quem Iulium quidam vocant, quot annos nati quemque magistratum peterent, ac caperent. Vnde cognomen familiae inditum, ut Annales appellarentur. Hinc ille Ciceronis io-



cus de Sex. Annali apud Quinctilianum, Cum enim is testis reum laisset, quem Cicero defendebat, & accusator instaret, ut aliquid de Sexto Annali diceret, si posset: tum Cicero verum Ennii de Sexto Annali dicere coepit.

*Qui potis ingentis causas evolvere belli?*

Sed ad Annales leges revertamur. Et Cicero de his legib. Philippica v. ita scribit. Nam cum decrevisset, ut C. Caesari Octaviano adulescenti Pontificem, Praetorem, Senatorem esse liceret, eiusque rationem perinde habendam esse, ac si Quaestor proximo anno fuisset. Quid est enim, inquit, Patres conscripti, cur eum non quamprimum amplissimos honores capere cupiamus? Legibus enim Annalibus cum grandiore aetate ad Consulatum constituebantur, adulescentiae temeritatem verebantur. Et postea: Itaque maiores nostri vereres illi admodum antiqui leges Annales non habebant, quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales. Et paulo post: Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepisset, non tertio & trigesimo anno mortem obiit, quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam Consularis? Haec Cicero. ex quibus intelligimus trib. & quadraginta annis minores Consules ex his legib. fieri non potuisse. Soluebantur tamen legibus multi propter eas causas, quas Cicero refert. At postea sub Imperatoribus. xx. annis minores invenimus Consules factos. Haec enim sunt Vlpiani verba lib. ij. de officio Consulis: Sed si euenerit, ut minor viginti annis Consul sit, apud se manumittere non poterit; cum ipse sit, qui ex S. C. consilij causam examinat. Apud collegam vero causa probata, potest. Sed & pueros Consules appellatos esse videmus Gratianum, Valentinianum minorem, & Honorium, ut in Consulibus multarum constitutionum animaduertere possumus, quae datae sunt, Gratiano nobili puero, & Gadalapho Cos. aut Valentiniano Nob. P. & Victore, aut Honorio, & Euodio. M. Cicero lib. ij. de Oratore scribit, M. Pinarium Ruscum legem Annalem tulisse, cuius dissuasor M. Servilius: Dic mihi, inquit, Pinari, num si contra te dixerò, mihi male dicturus es, ut ceteris fecisti? cui Rusca, ut sententiam feceris, ita, inquit, metes. Huc etiam pertinet quod ait lib. iij. de Legibus. EVNDEM MAGISTRATVM, NI INTERVERINT DECEM ANNI, NE QVIS CAPITO. AEVITATEM ANNALI LEGE SERVANTO. Aevitatem pro

l. vn. de off. Conf.

ætatem scripsit; vt in eisdem legib. CENSORES POPVLI  
 AEVITATES, SOBOLES, FAMILIAS, PECVNIASQ. CEN-  
 SENTO: POPVLI PARTES IN TRIBVS DESCRIBV-  
 NTO: EX IN PECVNIA, AEVITATES, ORDINES PAR-  
 TIVNTO. Veteres enim ab æuo æuitatem, & æiternum,  
 vt Varro ait, pro ætate, & æterno dixerunt. De annis decem  
 Liuius libro extremo vij. sic ait: Præter hæc inuenio apud  
 quosdam L. Genucium Tr. Pl. tulisse ad populum; ne fene-  
 rare liceret. item alijs plebiscitis cautum, ne quis eundem  
 magistratum intra decem annos caperet; ne duos magistra-  
 tus vno anno gereret; vtique liceret, Consules ambos ple-  
 beios creari. Appianus lib. j. bellor. ciuiliū id a Sulla Di-  
 ctatore latum esse ait. Florus vero lib. lvi. scribit, P. Scipio-  
 nem Aemilianum hac lege solutum fuisse. Fuit autem L. Vil-  
 lius Annalis Tr. Pl. qui primus hanc legem tulit P. R. C.  
 ANN. DLXXIII.

*Pag. 213. ver. 20. in marg. adde. l. vlt. C. de donat.*

*Ibid. ver. 21. post verbum, videtur.*

Namq. primæ classis census eam summam sestertiorum  
 efficit, quam Dion perscribit.

*Pag. 216. ver. 12. post illa verba, inter primum & secundū.  
 Inter secundum & tertium, scribendum.*

*Pag. 237. ver. 11. post verbum, notat.*

Sed magis placet, vt eos tutores significet, qui arbitratu  
 mulierum negotia gererent.

*Pag. 284. ver. 6. post verbum, scribit.*

His scriptis incidi in verba duodecim Tabularum apud  
 Gellium lib. xv. c. 13. quæ licet mendosa sint, ad hunc locum  
 maxime pertinere videntur. Sunt autē hæc: Quæ si erit te-  
 stator, libripensve fuerit, in testimonium feriat; impro-  
 bus, intestabilisq. esto. Hæc in veteribus libris ita sunt:  
 Qui si erit testarier, &c. feriat, improbus, quib. intesta-  
 bilisq. esto. Ego scribo: QVI SE SIERIT ANTESTARIER,  
 LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIUM FATEA-  
 TVR, IMPROBVS CIVIS, INTESTABILISQ. ESTO.  
 Confirmatur hæc scriptura verbis Theophili, de quibus su-  
 pra scripsi.

*Pag.*



*Pag. 289. ver. 39. post verbum, utitur.*

Varro quoq. de analogia tres esse rerum naturas scribit, simile, dissimile, & non dissimile.

*Pag. 292. ver. ult. post verbum, incidamus.*

Existarent utinam ipsa legum verba, ut Diodorus lib. xij. in aere incisa suo tempore conservari testatur; aut saltem aliquo ex veterum interpretum libello comprehensa essent: magnam enim lucem iuris antiquitati praestarent.

*Pag. 294. post ver. 29. adde.*

## CALVISIANVM, sine CALVITIANVM.

Vlpianus in Fragmen. titulo de solidi capacitate inter virum & uxorem, huius S. C. mentionem facit his verbis:  
 7 Quod si maior quinquagenaria minori sexagenario nupse-  
 7 rit, impar matrimonium appellatur, & S. C. Calvitiano iu-  
 7 betur non proficere ad capiendas hereditates, & legatas do-  
 7 tes. Itaq. mortua muliere, dos caduca erit. Hac de re in lege Papia dictum est. Calvisianum autem hoc S. C. malo scribere, ut Calvisiana actio, & Calvisianum iudicium dicitur in Pandectis.

*Pag. 295. ver. 3. post verbum, haberetur.*

Item Claudiano S. C. maior sexagenario si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebitur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem, ut Vlpianus ait in Fragmentis, titulo de solidi capacitate. Vide legem Papiam, & S. C. Calvisianum, & S. C. Pernicianum.

*Pag. 301. post ver. 29. adde.*

## P E R N I C I A N V M.

Vlpianus in Fragmen. titulo de solidi capacitate ita scribit: Qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neutri legi paruerit (loquitur autem de legibus Julia & Papia) licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen poenis tenebitur ex S. C. Perniciano.  
 7 no. Vide S. C. Calvisianum, & S. C. Claudianum.

- P**agina 1. ver. 11. Manilianæ) f. Mamilianæ  
 v. 24. delectam) delectum  
 7. v. 30. *in marg.* Idem lib. iij.) lege, lib. iv.  
 9. v. 2. aut tabulis) aut à tabulis  
 v. 4. ἀξονες & κύβητες) scribe, ἀξονες & κύβητες  
 v. 5. σεισαχθεῖα) scribe, σεισαχθεῖα  
 v. 35. nouimus,) numeramus,  
 10. v. 5. Lectoria) Latoria  
 v. 8. Lectoria) Platoria  
 v. 16. Fufiam) f. Fufiam, & sic semper.  
 v. 23. Marciam) Mariam  
 11. v. 1. Petilia) Petillia, & sic semper.  
 v. 5. Maniliam) Manliam  
 12. v. 25. alero) altero  
 v. 33. ΠΟ.ΡΟ. Κ.ΙΥΛΙΙΣ.) scribe, ΠΡ.Κ.ΙΥΛΙΑΣ.  
 v. 35. ΣΕΧ.Λ.Ε.) SEX. TERENTIVS L. F.  
 16. v. 7. item Regum) vt de legibus Regum  
 v. 12. Proconsulem,) Proconsule,  
 v. 13. vrbis,) vrbis,  
 18. v. 20. comitia per uiatoré tributim) comitia plebis per  
 viatorem Tribuni  
 19. v. 39. septem \*) f. quattuor.  
 21. v. 7. extra) tribus  
 v. 8. scripsimus,) scripsi.  
 22. v. 2. *in marg.* viij, x.) viij. ix.  
 23. v. 21. Centuriata lex) cum Curiata lex  
 25. v. 13. Dionysius lib. v.) lib. vj.  
 30. v. 33. minore collega) maiore collega.  
 32. v. 8. delego.) allego.  
 v. 29. consumantur,) consumuntur.  
 49. v. 33. vincius) vinctum  
 v. 35. in institutionibus) in fragmentis, & postea.  
 51. v. 29. stipularus) stipulatum  
 v. 31. decimo) vndecimo  
 53. v. 11. Syllæ) Sullæ, & sic semper.  
 54. v. 5. constet.) constat.  
 v. 12. Iulia) f. Villia, & postea.  
 55. v. 10. *in marg.* lib. xix.) lib. lxxix.  
 56. v. 10. Aquilia) Aquillia, & Aquillius, semper.



- Pag. 98. v. 19. Ap. Claudio Lentulo ) C. Claudio Pulchro  
 v. 21. Numidicum ) Macedonicum  
 59. v. 10. Furiam ) Fufiam  
 61. v. 27. Q. Fuluij ) & Q. Fuluij  
 v. 35. Cnei ) Cnei, & *postea*.  
 62. v. 4. in marg. lib. xi. ) lib. vj.  
 64. v. 5. in marg. mag. ) maiest.  
 65. v. 11. Genutio ) Genucio, & *sic postea*.  
 70. v. 1. in marg. iij. ) l. iij.  
 v. 2. in marg. xc. ) exc.  
 72. v. 22. Antoniana ) in Antoniana  
 v. 26. seruare. ) nuptiare.  
 74. v. 10. Quæstiorum ) *dele*.  
 v. 26. desideramus item ) desideramus : item  
 75. v. 6. in marg. lib. ij. ) lib. iij.  
 v. 35. iudicium ) indicium  
 77. v. 26. Furfidio ) Fufidio  
 85. v. 35. de Iulia ) Iulia  
 91. v. 2. Publicio ) Poblacio  
 94. v. 31. Glicia ) Glitia, & *postea*.  
 95. v. 7. Fliciam ) Illiciam  
 v. 11. Hircia ) Hirtia, & *postea*.  
 v. 27. Cos. ) Barbatos  
 96. v. 5. Curiatis ) f. Tributis  
 98. v. 18. superius ) in Duodecim  
 v. 27. APPELLANTO. ) APPELLANTOR.  
 v. 35. de quibus nihil amplius accepi. ) de quibus in  
 Aebutia nonnulla.  
 100. v. 21. Sementiæ ) Sementinæ  
 102. v. 35. Cn. Octauij ) C. Octauij  
 v. 36. Acciæ ) Atria  
 109. v. 4. qui si ) *dele* qui  
 v. 24. pudicitia est. ) *dele* est.  
 v. 26. Thelesina ) Telefina  
 110. v. 35. EST PATRONO ) EST PATRONO  
 112. v. 33. prohibitum ) prohibitus  
 v. 34. quinquagenariæ ducerentur. ) quinquagenariam  
 duceret.  
 v. 36. fusciperent. ) fuscipere possent.  
 113. v. 4. instauratur. ) instauratus.  
 v. 28. tebenum )

- v. 29. ducentes.) ferentes.  
 Pag. 114. ver. 5. *in marg. dele*, l. filius, &c.  
 116. v. 30. mitterent: ) mitteret:  
 v. 35. propratores) procuratores  
 117. v. 2. Hermanopolus) Harmenopolus  
 v. 31. Atteius) Ateius  
 118. v. 4. Papiriana) Papiria  
 v. 23. Sestiana) Sextiana, & sic semper.  
 119. v. 28. iudicata; ) f. vindicata;  
 120. v. 20. Cn. Octavius) C. Octavius  
 121. v. 31. ex sponso) ex sponso  
 122. *In titulo*, IVLIA IVDICIARIA.) IVLIA DE CIVI-  
 TATE RO.  
 v. 8. haberent?) haberent.  
 v. 39. ad Latinos) ad Italicos  
 123. v. 16. lib. 1.) lib. l.  
 124. v. 19. superius) in Duodecim  
 129. v. 20. hallucinatus) hallucinari  
 131. v. 12. est) erat  
 132. v. 16. lib. ix. ) lib. xi.  
 133. v. 29. scribit) significare videtur  
 134. v. 2. Q. Cæcilio) *adde*, Metello,  
 v. 3. Syllano Cos.) Silano Cos. anno Urb. DCXLIII.  
 v. 12. & Liciniam) *dele*.  
 v. 13. his) in his  
 136. v. 22. videntur,) viderentur,  
 137. v. 6. solutum est,) solutum esset,  
 138. v. 7. expectari) spectari  
 140. v. 18. vt in Romanor. colonias veteres Latini deducti  
 sint, quo pacto ) vt cum Romani colonias Latinas de-  
 duxissent, hæc postea coloniæ cum ceteris Latinis bellū  
 sociale ciuitatem petendo mouerunt; quo pacto  
 143. v. 37. in se) de se  
 145. v. 35. LECTORIA) LAETORIA, *sive* PLAETORIA.  
 146. v. 1. Lectorius) Lætorius, *sive* Plætorius, & postea  
 147. v. 15. utrobique) ubique  
 v. 37. Mamercius) Mamercinus, ann. Urb. CCCXXCVI.  
 148. v. 37. P. Licinius) L. Licinius  
 151. v. 12. Senatores, vt opinor, facti. ) *dele*.  
 v. 14. pari dignitate plures factos esse ) pari munere fun-  
 gi alteros



- v. 23. L. Martio, Sex. Iulio Cos.) L. Marcio Philippo,  
Sex. Iulio Casare Cos. qui fuit ann. Urb. DCLXII.
- v. 40. Consules & Augures?) f. Consulibus & Auguribus; & j.  
pag. 200. ver. 39.
153. v. 1. a Sulpicio & L. Sylla) a P. Sulpicio Trib. Pleb. &  
a L. Sulla
- v. 3. Mithridatem) Mithradatem
- v. 12. Manlianas) Manilianas
154. v. 6. argeas) argeos
- v. 24. M. Curium) Manium Curium
- v. 34. ex comœdia) ex Satyra
156. v. 2. Q. Fabio, T. Sempronio Cos.) Q. Fabio Maximo,  
Ti. Sempronio Graccho II. Cos. ann. Urb. D XL.
- v. 18. anno quam M. Cato Censor fuerat.) anno postquâ  
M. Cato Censor creatus fuerat.
- v. 23. PAEDIA.) PEDIA. & postea.
157. v. 14. posuisse) tulisse
- v. 33. subuerterentur;) subuerteretur;
159. v. 34. de quibus) de qua
165. v. 25. Constantini) Constantij
167. v. 1. atq. eo amplius,) dele.
- v. 15. mutuabatur,) mutabatur.
170. v. 28. Silanus) f. Siluanus
171. v. 28. Ostius) Hostius
173. v. 7. Phamia) Phamea
174. v. 14. Rabiriana) Rabiriana perduellionis
- v. 34. mi) mei
175. v. 18. PVPPIA.) PVPPIA. & sic postea.
176. v. 2. SERGIAE) SERGIA
- v. 21. V. F.) VE
177. v. 3. QVAE) QVA \* RIPAE,) f. PILAE.
- v. 22. EXCORTICENTVR) EXCODICENTVR
- v. 31. NIHIL ABEROGATVR,) in vet. ms. NIHIL ABRO-  
GATO. Ego malo, NIHILVM ROGATVR.
181. v. 21. prœgnans) prœgnas
- v. 24. Popiliam,) Pompiliam,
- v. 29. TANGIT.) f. TAGIT. Vide Fest. verb. Pellices, &  
verb. Tagit.
- v. 30. dimissis.) demissis.
- v. 34. scriberet) scripserit
185. v. 3. eas preces) imprecationem

- ver. 4. penatesq. suos ac manes. ) *dele.*  
 186. v. 6. titubata, ) titubat,  
     v. 14. ab his ) hos  
     v. 27. qua cum ) qui ait cum  
     v. 28. sentiret ) sensisset  
 189. v. 9. fœdere ) in fœdere  
     v. 40. leigib. ) legib.  
 190. v. 24. sextam ) qua sextam  
     v. 25. partem ) partem milites  
 191. v. 2. nisi nos interpretes fallit, ) *dele.*  
     v. 8. fecisset ) fecerit  
     v. 31. Asia. ) f. in Asia  
 192. v. 36. libello ) libro  
 195. v. 10. Q. Serrano ) C. Serrano  
 196. v. 23. Suburranam. ) Suburanam.  
     v. 25. vt in Fusia Caninia scripsimus. ) *dele.*  
 198. v. 4. vocat, ) vocant,  
     v. 5. facit. ) faciunt,  
     v. 11. Sextium ) Sextium  
 199. v. 19. patrociniij causa, ) non patrociniij causa,  
     Ibid. quod propter lenocinium mariti dictum esse arbi-  
     trabar. ) *dele.*  
 201. v. 27. vt illi ) ita illi  
     v. 34. Tribunus ) Tribunus  
 205. v. 30. & 31. Melius ) Mælius  
 211. v. 1. in marg. l. vlt. ) l. xij.  
 216. v. 30. quod ad ante ) quod Verres ad antea  
 217. v. 26. est legum, legis vocem ) est, legum vocem  
 219. v. 14. trecentesimo ) trecentesimo tertio  
 220. v. 1. ferendarum ) iubendarum  
 223. v. 23. Livi lib. 1. ) lib. iij.  
 224. v. 9. posse. ) posset.  
 225. v. 35. manumissionem, ) venditionem,  
 233. v. 16. præter hoc ) præter hæc  
 236. v. 33. si ei materfamilias ) al. ea si vxor materfamilias  
 243. v. 18. adduntur, ) addit,  
 244. v. 21. ad partus ) in partu  
 245. v. 25. deducitur. ) diducitur.  
 247. v. 16. Papiriana ) Papiria  
     v. 22. in his ) in earum rerum  
 248. v. 3. interrogabat ) interrogat



- Pag. 251. v. 10. venditionem ) emptionem  
 254. v. 26. Mamercio, ) Mamercino,  
 261. v. 31. quib. dies fasti, quib. lege agi liceret, a Decemviris  
 conscriptum fuerat. ) vt dies fasti, quibus lege agi liceret,  
 cogniti essent.  
 263. v. 8. *in marg.* imper. ) impet.  
 264. v. 8. alieno iure ) alieno iuri  
 v. 14. *in marg.* ib. ) lib.  
 265. v. 1. *in marg.* impuberes. ) impuberes  
 v. 17. FARRIS IN DIES ) *vet. lib.* FERIENDO DIES. *scri-*  
*bo,* FARRIS ENDO DIES  
 v. 37. in Cæcilia, ) *adde,* & Didia  
 271. v. 9. vt eum ) vt eam  
 275. v. 25. pignerare ) pignerari  
 277. v. 27. Græcis ) Græci  
 v. 32. licitoribus Consulibus ) *dele* Consulibus  
 278. v. 13. *διφφον,* ) *διφφον,*  
 283. v. 5. fasto ) fastos  
 Ibid. Massurius ) Masurius  
 286. v. 29. Actij, ) Attij,  
 287. v. 25. Dolobellam ) Dolabellam  
 288. v. 21. Anitiana; ) Anitiano;  
 291. v. 30. constituerit, ) constituerint,  
 297. v. 7. anor. ) annor.  
 300. v. 18. lib. sign. ) sing.  
 303. v. 31. a parte ) a patre  
 305. v. 23. TERTYLLIANVM. ) TERTVLLIANVM. &  
*sic postea.*  
 306. v. 19. PERICVLOSVM ) PERICVLOSAM  
 312. v. 17. Sed & plures Consules eodem tempore erāt. ) *dele.*  
 313. v. 9. *in marg.* cui ) qui  
 v. 33. MERCEDE ) MERCEDEM  
 317. v. 39. L. IVLIUS ) L. VILLIVS. & *postea.*  
 318. v. 1. P. CVRIO, ) PVP. CVRIO, & *postea*  
 v. 41. C. Cælius, L. Vicinius, vel Asinius, ) *aliq.* C. Cæ-  
 lius Licinianus,  
 v. 42. C. Iulius ) C. Vibius  
 319. v. 36. genere Senatorum ) genere sanatorum  
 v. 38. lib. ij. ) lib. iij.

1. *... ..*  
 2. *... ..*  
 3. *... ..*  
 4. *... ..*  
 5. *... ..*  
 6. *... ..*  
 7. *... ..*  
 8. *... ..*  
 9. *... ..*  
 10. *... ..*  
 11. *... ..*  
 12. *... ..*  
 13. *... ..*  
 14. *... ..*  
 15. *... ..*  
 16. *... ..*  
 17. *... ..*  
 18. *... ..*  
 19. *... ..*  
 20. *... ..*  
 21. *... ..*  
 22. *... ..*  
 23. *... ..*  
 24. *... ..*  
 25. *... ..*  
 26. *... ..*  
 27. *... ..*  
 28. *... ..*  
 29. *... ..*  
 30. *... ..*  
 31. *... ..*  
 32. *... ..*  
 33. *... ..*  
 34. *... ..*  
 35. *... ..*  
 36. *... ..*  
 37. *... ..*  
 38. *... ..*  
 39. *... ..*  
 40. *... ..*  
 41. *... ..*  
 42. *... ..*  
 43. *... ..*  
 44. *... ..*  
 45. *... ..*  
 46. *... ..*  
 47. *... ..*  
 48. *... ..*  
 49. *... ..*  
 50. *... ..*  
 51. *... ..*  
 52. *... ..*  
 53. *... ..*  
 54. *... ..*  
 55. *... ..*  
 56. *... ..*  
 57. *... ..*  
 58. *... ..*  
 59. *... ..*  
 60. *... ..*  
 61. *... ..*  
 62. *... ..*  
 63. *... ..*  
 64. *... ..*  
 65. *... ..*  
 66. *... ..*  
 67. *... ..*  
 68. *... ..*  
 69. *... ..*  
 70. *... ..*  
 71. *... ..*  
 72. *... ..*  
 73. *... ..*  
 74. *... ..*  
 75. *... ..*  
 76. *... ..*  
 77. *... ..*  
 78. *... ..*  
 79. *... ..*  
 80. *... ..*  
 81. *... ..*  
 82. *... ..*  
 83. *... ..*  
 84. *... ..*  
 85. *... ..*  
 86. *... ..*  
 87. *... ..*  
 88. *... ..*  
 89. *... ..*  
 90. *... ..*  
 91. *... ..*  
 92. *... ..*  
 93. *... ..*  
 94. *... ..*  
 95. *... ..*  
 96. *... ..*  
 97. *... ..*  
 98. *... ..*  
 99. *... ..*  
 100. *... ..*



LEGES  
ET SENATVSCONSULTA  
QVAE IN VETERIBVS CVM EX  
LAPIDE TVM EX AERE  
MONVMENTIS  
REPERIVNTVR

†

†



# Agrariae legis fragmenta ex ære apud Fulvium Ursinum Romæ.

... PIVM. FVIT. PRO. TRIBV. Q. FABIVS. Q. F. PRIMVS. SCIVIT. QVEI. AGER. POPLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRAM. ITALIAM. P. MVVCIO. L. CALPVNIO...  
... AGRVM. LOCVM. SVMPST. RELIQVITVE. QVOD. NON. MODVS. MAIOR. SIET. QVAM. QVANTVM. VNVM. HOMINEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. SIBI. SVMERE...  
... QVOI. EIQVE. DE. EO. AGRO. LOCO. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. III. VIR. SORTITO. CEIVI. ROMANO. DEDIT. ADSIGNAVIT. QVOD. NON. IN. EO. AGRO. LOCO. EST. QVOD. VLT...  
... DDITVS. EST. QVEI. AGER. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVVCIO. L. CALPVNIO COS. FVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. QVEI. AGER. EX. LEGE...  
... IE. AGRI. LOCEI. PVBLICEI. IN. TERRA. ITALIA. QVOD. EIVS. EXTRA. VRBEM. ROMA. EST. QVOD. EIVS. IN. VRBEM. OPPIDO. VICO. EST. QVOD. EIVS. III. VIR. DEDIT. ADSIGNAVIT. QVOD...  
... LEGE. PLEBEIVE. SCITO. QVOD. C. SEMPRONIUS. TI. F. TR. PL. ROG. EXCEPTVM. CAVITVMVE. EST. NEI. DIVIDERETVR. QVOD. QVOI. EIQVE. DE. EO. AGRO. LOCO. AGRI. LOCEI. AEDIFIC...  
... N. TERRA. ITALIA. III. VIR. DEDIT. ADSIGNAVIT. RELIQVIT. INVE. FORMAS. TABVLASVE. RETVLIT. REFERIVE. IVSIT. . . AGER. LOCVS. AEDIFICIVM. OMNIS. QVEI. SVpra. SCRIPTV...  
... O. ITA. VTEI. CETERORVM. LOCORVM. AGRORVM. AEDIFICIORVM. PRIVATORVM. EST. ESTO. CENSORQVE. QVEI. QVOMQVE. ERIT. FACITO. VTEI. IS. AGER. LOCVS. AEDIFICIVM. QVEI...  
... EST. NEIVE. QVIS. FACITO. QVO. QVOIVS. EVM. AGRVM. LOCVM. AEDIFICIVM. POSSESSIONEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. ESSE. OPORTET. OPORTEBITVE. EVM. AGRVM. L...  
... IOVE. SENTENTIA. DEICITO. NEIVE. FERTO. QVO. QVIS. EORVM. QVOIVM. EVM. AGRVM. LOCVM. AEDIFICIVM. POSSESSIONEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. ESSE. OPORT...  
... S. VICANEIS. QVEI. IN. TERRA. ITALIA. SVNT. DEDERVNT. ADSIGNAVERVNT. RELIQUERVNT. NEI. QVIS. FACITO. QVOMINVS. EI. OETANTVR. FRVANTVR. HABEANT. PO...  
... QVE. EVM. AGRVM. QVEM. EX. H. L. VENIRE. DARI. REDDIVE. OPORTEBIT. QVEI. AGER. LOCVS. AEDIFICIVM. EI. QVEM. IN. VIASIEIS. VICANISVE. EX. S. C. ESSE. OPORTET. OPORTEB...  
... TEI. EST. SIET. EX. H. L. N. R. QVEI. AGER. LOCVS. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVVCIO. L. CALPVNIO. COS. FVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. QVEI. AGER. EX. LEGE. PLEBEIVE...  
... SA. IN. EVM. AGRVM. AGRI. IVGRA. NON. AMPLIVS. XXX. POSSIDEBIT. HABEBITVE. S. AGER. PRIVATVS. ESTO. QVEI. IN. AGRVM. COMPASCVOM. PEQVDES. MAIORES. NON. PLVS. X. PASTEI. QVAI...  
... E. DATO. NEIVE. SOLVITO. . . AGER. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVVCIO. L. CALPVNIO. COS. FVIT. EIVS. AGRI. III. VIR. A. D. A. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. SORTITO. QVOI. CEIVI. ROMA...  
... ECERNITOQVE. VTEI. POSSESSIONEM. SECVND. EVM. HEREDEMVE. EIVS. DET. QVOI. SORTI. IS. AGER. DATVS. ADSIGNATVS. FVERIT. QVOD. EIVS. AGRI. NON. AB. ALIENATVM. ERIT. ITA. VTI. S. S. EST...  
... S. QVEIVE. AB. EORVM. QVEI. EMIT. QVEI. EORVM. DE. EA. RE. ANTE. EIDVS. MARTIAS. PRIMAS. IN. IOVS. ADIERIT. AD. EVM. QVEM. EX. H. L. DE. EO. AGRO. IVS. DEICERE. OPORTEBIT. IS. DE. EA. RE. ITA. IOVS. DEICITO. D...  
... R. S. S. EX. POSSESSIONE. VI. EIECTVS. EST. QVOD. EIVS. IS. QVEI. EIECTVS. EST. POSSEDERIT. QVOD. NEQVE. VI. NEQVE. CLAM. NEQVE. PRECARIO. POSSEDERIT. AB. EO. QVEI. EVM. EA. POSSESSIONEM. VI. EIEC...  
... PTO. EXVE. H. L. PRIVATVM. FACTVM. EST. ERITVE. PRO. EO. AGRO. LOCO. AEDIFICIO. PROQVE. SCRIPTVRA. PECORIS. QVOD. IN. EO. AGRO. PASCITVR. POSTQVAM. VECTIGALIA. CONSTITERINT. QVAE. POST. H. L...  
... QVOVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. AVT. PVBLICANO. DETVR. EXSIGATVRVE. NEIVE. QVIS. QVID. POSTEA. QVAM. VECTIGALIA. CONSISTENT. QVAE. POST. H. L. ROG. PRIMVM. CONSTITERINT. OB. EOS. AG...  
... C. A. D. X. E. K. OCTOBRIS. . . INA. QVOM. AGRO. QVEI. TRANS. CVRIONE. EST. LOCAVERVNT. QVEI. IN. EO. AGRO. LOCO. CEIVS. ROMANVS. SOCIVMVE. NOMINISVE. LATINI. QVIBVS. EX. FORMVLA. TOGATORVM...  
... D. OPPIDVM. COLONIAMVE. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. CONSTITVIT. DEDVXITVE. CONLOCAVITVE. QVEM. AGRVM. LOCVMVE. PRO. EO. AGRO. LOCVMVE. DE. EO. AGRO. LOCO. QVEI. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI...  
... QVOIVE. AB. EO. HEREDIVE. EIVS. IS. AGER. LOCVS. TESTAMENTO. HEREDITATI. DEDITIONIVE. OBVENIT. OBVENERITVE. EMIT. EMERITVE. QVEIVE. AB. EMPTORE. EIVS. EMIT. EMERITVE. IS. AGER. PRIVATVS. ESTO. QVE...  
... EREDEMVE. EIVS. DET. QVOI. III. VIR. EVM. AGRVM. LOCVM. PRO. EO. AGRO. LOCO. QVO. COLONIAM. DEDVXIT. DEDDIT. REDDIDIT. ASSIGNAVITVE. FACITOQVE. IS. PR. CONSOL. VE. QVO. DE. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ER...  
... NEIVE. IS. AGER. COMPASCVOS. ESTO. NEIVE. QVIS. IN. EO. AGRO. AGRVM. OOVPATVM. HABETO. NEIVE. DEFENDITO. QVOMINVS. QVEI. VELIT. COMPASCERE. LICEAT. SEI. QVIS. FAXSIT. QVOTIENS. FAXIT. AGRI. IVGRA. SINGVLA...  
... NVMERVS. PECVDVM. IN. H. L. SCRIPTVS. EST. LICETO. NEIVE. QVID. QVOI. OB. EAM. REM. VECTIGAL. NEIVE. SRI. . . RE. DEBETO. . QVOD. QVISQVE. PECVDES. IN. CALLEIS. VIASVE. PVBLICAS. ITINERIS. CAUSA. INDV...  
... MMVTAVIT. QVO. PRO. AGRO. LOCO. EX. PRIVATO. IN. PVBLICVM. TANTVM. MODVM. AGREI. LOCEI. COMMVTAV. . . MNEIS. PRIVATVS. ITA. VTEI. QVOI. OPTVMA. LEGE. PRIVATVS. EST. ESTO. . QVEI. AGER. EX. PRIVA...  
... CENS. REDEMPTVM. HABENT. CENSORIBVS. QVEIQVOMQVE. POST. HAC. FACTEIS. ERVNT. EI. FACI. . . VOLENT. TANTIDEM. PRO. PATRITO. REDEMPTVM. HABEANT. P. P. SVPSIGNENT. . . II. VIRVM. QV...  
... A. VTEI. S. S. EST. IN. AGREIS. QVEI. IN. ITALIA. SVNT. QVEI. P. MVVCIO. L. CALPVNIO. COS. PVBLICEIS. POPVLI. R. . . ROMANO. FACER. LICEBIT. ITEM. LATINO. PEREGRINOQVE. QVIBVS. M. LIVIO. L. CALPVNIO...  
... QVIS. QVOD. EVM. EX. HAC. LEGE. FACERE. OPORTVERIT. NON. FECERIT. QVODVE. QVIS. EORVM. EX. H. L. . . PROVE. MAG. QVOD. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT. QVOD. EX. H. L. PETETVR. ITEM. IVDICIVM. IVDI...  
... SEIVE. QVAE. PRO. MOINICIPIEIS. COLO. . . . . NOMINISVE. LATINI. POPLICE. DEVE. SENATI. SENTENTIA. AGER. FRVENDVS. DATVS...  
... VENIT. OBVENERIT. QVIBVS. ANTE. H. . . . . DVCTVM. HABERE. FRVI. POSSIDERE. DEFENDERE. LICVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. LOCVM...  
... QVEI. AGER. LOCVS. PVBLICVS. POP. . . . . RRA. ITALIA. P. MVVCIO. L. CALPVNIO. COS. FVIT. QVOD. EIVS. AGRI. LOCI. EX. LEGE...  
... NITO. NEIVE. IVDICIVM. NEIVE. . . . . RECUPERATORES. DATO. NISEI. COS. PR. VE. QVOD. VADIMONIVM. EIVS. RE. . . C...  
... COS. PR. CENS. QVEI. QVOM. . . . . RIS. DICTIO. IVDICI. IVDICIS. RECUPERATORVM. DATIO. I. V. E. E. R. P. F. S. V...  
... ESSE. VIDEBITVR. QVOI. . . . . L. INTERCEDAT. E. H. L. N. R. QVOI. PVBLICANO. E. H. L. PEQVNTIA. DEBEBITVR...  
... DARIVE. OPORTERE. DE. . . . . S. PR. PROVE. PR. QVO. IN. IOVS. ADIERINT. IN. DIEBVS. X. PROXSVMIS. QV...  
... QVAE. RES. SOLVTA. NO. . . . . O. NON. SIET. IVDICATAVE. NON. SIET. QVOD. EIVS. PRAEVARICATIONV...  
... TENTIA. . . . . REI. IOVDICANDAE. MAXVME. VERVM. ESSE. COMMPERRIT. FACITOQV...  
... ABERE. POSSIDERE. FRVIVE. VETET. QVASVE. IN. LEGES. PL. VE. SC. DE. EA. R...  
... VEM. MINVS. PETERE. CAPERE. GERERE. HABEREQ. LICETO. NEIVE. Q...  
... RAVDE. SVA. FACERE. LICETO. INQVE. EAS. LEGES. PL. SC. DE. EA. RE. QVOD. EX...  
... VS. EST. DEDIT. ADSIGNAVITVE. QVEMVE. AGRVM. LOCVM. DE. EO. AGRO. LO...  
... ADSIGNATVM. ESSE. FVISEVE. IOVDICAVIT. VTEI. IN. H. L. SC. EST. QVEI. L...  
... RVM. LOCVM. QVEM. EX. H. L. COLONEI. EIVE. QVEI. IN. COLONEI. NVMER...  
... AEVIDES. PRAEDIAQVE. SOLVTI. SVNT. EAQVE. NOMINA. MANCVP...  
... EMIT. IS. PRO. EO. AGRO. LOCO. PEQVNTIA. NEIVE. PRAEVIDES. NEI...  
... ANCEPS. PRAESVE. FACTVS. EST. QVODQVE. . . . EDIVM. OB...  
... R. LOCVS. PRIVATVS. VECTIGALISQVE...  
... LIA. INPERARE. SOLENT. EIS. P...  
... M. AGRVM. LOCVM. IN...  
... GER. LOCVS. PVBLI...  
... ERIT...



IN THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

LIBRARY

...  
...  
...  
...  
...

... VM. AGRVM ...

... POSSESSIONEMVE. QVOIVS ...

... IGNATVS. EST. EI AGR. QVEI. S. ...

... S. EX. H. L. AGR. LOCVS. DATVS. RED ...

... OCO. VINEL. OLIVE. FIET. QVAE. ME ...

... VIR. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. A. ...

... VENIRE. OPORTEBIT. OMNEM. ME ...

... QVOE. OPEREI DIEM DEICITO. V. ...

... AGR. LOCI. AEDIFICI. QVOIQU ...

... VIDESQVE. NEL. MAGIS SOLVTEI. SVN ...

... DIBVSQVE. EORVM. PERSEQVTIO. E. ...

... DARE. DAMNAS. ESTO. PL. ...

... VENIERIT. NE ...

... POSSESSIO ...

... 62 ...

2

W  
1900



...ANO. EX. H. L.

... QVOS. STIPENDIVM

... OPVLVS. PLEBESVE. IVSERIT

... PVLEI. ROMANI. PROXYMV

... RMAM. PVBLICAM. RELLATVM

... RVNT. ADSIGNAVERVNT. CETERVM

... H. L. R. FRVETVR. DARE. DEBETO.

... QVEI. ROMAE. PVBLICE. VENIERIT. E. H. L.

... QVOMQVE. EX. H. L. FIERI. VOLET. FIAT

... ERVNT. PVBLICANO. DARE. OPORTVIT

... E. L. CAECILIVS. CN. DOMITI. CENS. FRVENDA

... QVOM. EA. VECTIGALIA. FRVENDA. LOCABIT. VENDETVE

... CITO. QVO. INVITEIS. EIS. QVEI. EVM. AGRVM. POSIDEVNT

... OMNES. PVBLICAE. SVNT. LIMITESQVE. INTER. CENTVRIA

... INDICIO. EVERIT. EI. EIVS. AGRI. QVOD. IS. INDICIO. EIVS

... ATVS. FVIT. PVBLICE. VENIEIT. TANTVND. MODVM

... VM. SCRIPTVRAM. PECORIS. NEI. DATO. NEIVE

... VTEI. DE. EA. RE. IN. H. L. S. EST. NEIVE

... VM. AGRVM. LOCVM. CEIVIS. R.

... VII. EVM. AGRVM. TVN...

... TRA. EVM. AG...



... VM. CAVITY ...  
 ... CIO. EVM. QVOIVM ...  
 ... EIVE. QVIS. DE. EA. RE. AD. SEN ...  
 ... EATQVE. QVOVE. POSSESSIO. INVITO. MOR ...  
 ... M. NON. ABALIENAVERIT. EXTRA. EVM. EVM ...  
 ... ER. LOCVS. AEDIFICIVM. PRIVATVS. SIET. QVOVE. MA ...  
 ... XTRAQVE. EVM. AGRVM. QVEM. VETVS. POSSESSOR. EX. LEGE. PLEBEIV ...  
 ... PASCET. QVAEQVE. EX. EIS. MINVS. ANNVM. GNATAE. ERVNT. POST. EA. QVA ...  
 ... NAVIT. ABALIENARITVE. NEQVE. HERES. EIVS. ABALIENAVIT. ABALIENAV ...  
 ... ERE. POSSESSIONEM. DEDIT. ADSIGNAVIT. REDDIDIT. QVOQVE. EIVS. AGRI. III ...  
 ... QVOI. IS. AGER. VETERE. PROVE. VETERE. POSSESSORE. DATVS. ADSIGNATVSVE. QVEIVE ...  
 ... IAS. QVAE. POST. H. L. ROG. PRIMAE. ERVNT. FACITO. VTEI. IS. QVEI. ITA. VI. EIECTVS. E ...  
 ... VBILICANO. PEQVNYIA. SCRIPTVRAM. VECTIGALVE. DET. DAREVE. DEBEAT. NEIVE. QVIS ...  
 ... REIS. PASCETVR. POPVLO. AVT. PVBLICANO. DARE. DEBEAT. AGER. LOCVS. PVBLICVS. POPV ...  
 ... VM. PVBLICVM. POPVLI. ROMANEI. DE. SVA. POSSESSIONE. VETVS. POSSESSOR. PROVE. VETERE. POSSESSO ...  
 ... GRVM. LOCVM. QVEI. AGER. LOCVS. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. QVOD. C. SEMPRONI. TI. F. TR. PL. ROG. EXSCEP ...  
 ... O. COLONIAM. DEDVXSIT. ITA. VTEI. S. S. EST. AGRVM. LOCVM. AEDIFICIVM. DEDIT. REDDIDIT. ADSIGNAVIT. QVEI ...  
 ... RA. SCRIPTVS. EST. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. POST. H. L. ROG. PVBLICVM. POPVLEI. ROMANEI. ERIT. EXTRA. EVM. AG ...  
 ... E. DEBETO. EI. QVEIQVOMQVE. ID. PVBLICVM. FRVENDVM. REDEMPTVM. COWDVCTVWVE. HABEBIT. BOVES. EQVI ...  
 ... BVS. VIEILDE. PVBLICEIS. PASTVM. INPVLSVM. ITINERIS. CAUSA. ERIT. NEIQVID. POPVLO. NEIVE. PVBLICANO. P ...  
 ... VBILICO. IN. PRIVATVM. COMMVTATVS. EST. DE. EO. AGRO. SIREMES. LEX. ESTO. QVAM. SEI. IS. AGER. P. MVCIO. L. C ...  
 ... ER. TERRAM. ITALIAM. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVERINT. EAS. FACIVNT. PATEANT. VACVAEQVE. SIEN ...  
 ... EIVE. SC. EXVE. FORDERE. LICVIT. SED. FRAVDE. SVA. FACERE. LICETO. QVOD. EX. H. L. ITA. VTEI. S. S. EST. IN. AGREIS. QVE ...  
 ... ET. IN. EVM. IVDICIVM. IVDICEM. RECUPERATORESVE. EX. H. L. DARE. OPORTERET. SEI. QVIS. DE. EA. RE. IVDICIV ...  
 ... E. PRO. COLONIA. MOINICIPIOVE. PROVE. MOINICIPIEIS. FRVENTVR. QVEI. IN. TRIENTABVLE ...  
 ... MVE. OPORTEBIT. ID. VTEI. QVICQVID. QVOIEIQVE. ANTE. H. L. R. LICVIT. ITA. EI. HABERE ...  
 ... ID. DE. EO. AGRO. LOCO. AMBIGETVR. COS. PR. QVEIQVOMQVE. ERIT. DE. EA. RE. IVRIS ...  
 ... I. CAUSA. DECERNANT. EIVS. H. L. N. R. QVOD. IVDICIVM. IVDIX. RECUPERATOR ...  
 ... O. AGRO. LOCO. IOVS. DEICITO. NEIVE. DECERNITO. NEIVE. IVDICIVM ...  
 ... EM. FACITO. QVO. QVIS. PRO. AGRO. MINVS. ALITERVE. SCRIPTVRAM. V ...  
 ... VIEVS. L. QVEI. CLASSIS. PRIMAE. SIEN. XI. DATO. INDE. ALTERNOS. DV ...  
 ... MVE. FACTVM. NON. SIET. SEI. MAIOR. PARS. EORVM. RECUPERATORVM ...  
 ... RIT. SEDVLO. MN. VTEI. IS. QVEI. IVDICATVS. ERIT. DARE. OORTEAT ...  
 ... POSSIDEBIT. FRVETVR. QVAM. EX. H. L. LICEBIT. EVM. AGRVM. QVEM ...  
 ... SIQVAE. LEX. PLEBEIVE. SC. EST. QVAE. MAS. QVEM. EX. H. L. ...  
 ... DECERNERE. OPORTEBIT. SED. FRAVDE. SVA. NEI. IOVRATO. NEIVE ...  
 ... PL. SC. QVOD. M. BAEBIVS. TR. PL. III. VIR. COLONIAE. DEDVCENDAE ...  
 ... EXTRA. EVM. AGRVM. LOCVM. QVEI. AGER. LOCVS. IN. EA. CEN ...  
 ... OORTEBITVE. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. QVOIEIQVE. EMPTVM. EST ...  
 ... QVEI. AERARIVM. PROVINCIAM. OPTINEBIT. IN. TABLEIS ...  
 ... REM. QVOD. PRAES. FACTVS. EST. POPVLO. OBLIGATVS. EST ...  
 ... QVEI. AGER. LOCVS. IN. AFRICA. EST. QVEI. ROMAE. PVBLICE ...  
 ... TVS. ERIT. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. EXTRA. TERRAM. ITALIAM. EST ...  
 ... VE. AGRVM. LOCVM. QVEIQVOMQVE. HABEBIT. POSSIDEBIT ...  
 ... ER. LOCVS. IN. AFRICA. EST. QVOD. EIVS. AGRI ...  
 ... FACTVS. CREATVSVE. ERIT ...  
 ... PROFITEBITVR. COGNITO ...  
 ... IQVE. IPSE ...



...ATVS.AE...

...OQVE.EIVS.AGRI.LOCEI.ANTE.ME...

...T.PLANVM.FACIET.FECERITVE.EMPTVM.ESSE.Q...

...DDITO.QVOD.IS.EMPTVM.HABVERIT.QVOD.EIVS.PVBlice.NON.VENIER...

...ACTVS.ERIT.HS.N.I.EMPTVS.ESTO.IS.QVE.AGER.LOCVS.PRIVATVS.VECTIGALISQVE.IN...

...RO.LOCO.QVEI.AGER.LOCVS.IN.AFRICA.EST.QVOD.EIVS.PVBlice.NON.VENIEIT.EI.HE...

...EVE.COMPERIETVR.HEREDESVE.EIVS.DE.AGRO.QVEI.AGER.IN.AFRICA.EST.PRO.EO.AGRO...

...S.ADIVDICAVERIT.TVM.TANTVNDEM.MODVM.AGRI.EI.QVOI.ITA.EMPTVM.ESSE.COMPERIE...

...EQVYNIAE.ADSIGNATVM.DISCRIPITVM.ADSIGNATVMVE.IN.TABVLEIS.PVBliceIS.EST.ERIT...

...VTEIQVE.IN.H.L.S.E.NEIVE.QVOD.PEQVYNIAE.OB.EAM.REM.PROPIOREM.DIE.EX.ACTVM.ER...

...VM.FIAT.NEIVE.QVIS.MAG.NEIVE.PRO.MAG.FACITO.NEIVE.QVIS.SENATOR.DECERNITO.O...

...VENIERIT.POPVLO.SOLVTA.NON.ERIT.IS.PRO.EO.AGRO.LOCO.IN.DIEBVS.LXX.PROXSVMES.EA...

...PRAEDIVM.ANTE.EA.OB.EVM.AGRVM.LOCVM.IN.PVBlico.OBLIGATVM.ERIT.IN.PVBlicV...

...A.AGER.LOCVS.IN.AFRICA.EST.QVEI.ROMAE.PVBlice.VENIEIT.VENIERITVE.QVOD.EIVS.AGRI...

...REATVSVE.ERIT.FACITO.QVANTVM.AGRI.LOCI.QVOIVSQVE.IN.POPVLI.LEIBEREI.INVE.EO.AGRO...

...VIR.QVEI.EX.H.L.FACTVS.CREATVSVE.ERIT.IS.IN.DIEBVS.CL.PROXSVMES.QVIBVS.FACTVS.CREATVSVE.ERIT.FACITO.QVAM...

...ROMANEI.ESSE.OPORTET.OPORTEBITVE.IS.STIPENDIARIEI.DET.ADSIGNETVE.IDQVE.IN.FORMAS.PVBlicas.FACITO.VTEI...

...MVTATVS.REDDITVSVE.NON.ERIT.EXTRAQVE.EVM.AGRVM.QVEI.AGER.VLTRA.FINIS.POPVLORVM.LEIBERORVM.VTICENSIVM...

...EXTRA.EVM.AGRVM.QVEI.AGER.EX.H.L.PRIVATVS.FACTVS.ERIT.QVO.PRO.AGRO.LOCO.AGER.LOCVS.REDDITVS.COMMVTATVSVE...

...EREIS.REGIS.MASSINISSAE.DEDIT.HABEREVE.FRVIVE.IVSIT.EXTRAQVE.EVM.AGRVM.LOCVM.VEEI.OPPODVM.CHA...

...PECORE.EX.LEGE.SEMPRONIA.DARE.NON.SOLITEI.SVNT.QVEI.AGER.EIS.EX.H.L.DATVS.REDDITVS.COMMVTATVS.ER...

...SCRIPTVRAM.POPVLO.AVT.PVBlicANO.ITEM.DARE.DEBETO.VTEI.PRO.EO.AGRO.LOCO.QVEM.AGRVM.LOCVM.POPVLVS...

...RIS.TER.TANTI.INVITO.EO.QVEI.DABIT.ACCIPITO.FACITOQVE.QVEI.EX.H.L.PRAEDIA.DEDERIT.VTEI.EI.SATIS.SVPSIG...

...LOCVS.POPVLORVM.LEIBERORVM.PERFVGARVM.NON.FVERIT.PRO.EO.AGRO.AEDIFICIO.LOCOQVE.EX.LEGE.DICTA...

...MQVE.PECORIS.DARE.DEBETO.NEIVE.AMPLIVS.EA.ALIVEIVE.ALITERVE.DARE.DEBETO.PEQVSQVE.N...

...VS.POPVLO.DARE.DEBEAT.SOLVATQVE.E.H.L.N.R. MAG.PROVE.MAG.QVEIVE.PRO.EO.INPERIO.IVDICIO...

...EX.LEGE.DICTA.QVAM.L.CAECI.CN.DOM.CENS.QVOM.EORVM.AGRORVM.VECTIGALIA.FRVENDA.LOCAVERVNT...

...OMINVS.EA.LEGE.SIENT.PAREANTQVE.QVAM.LEGEM.CN.PAPERIVS.COS.EIS.VENDVNDEIS.E.H.L.N.R.QVEI...

...GRVM.IN.EO.NVmero.AGREI.PROFESSVS.ERIT.QVO.IN.NVmero.EVM.AGRVM.QVEM.IS.QVOI.ADSIGNA...

...ACTVM.EST.VTEI.BONA.QVAE.HABVISENT.AGRVMQVE.QVEI.EIS.PVBlice.ADSIGNATVS.ESSET.HABERENT...

...FRVITVRVE.QVEM.AGRVM. . . . . VE.AGRI.POSSESSIONISVE.SVPERFICIVM.Q.PR.VE.PV...

...IS.AGER.EX.S.C.DATVS.ADSI... . . S.S.POSSESSIONESQVE.EA.OMNIA.EORVM.H...

...OS.COMPORTENT.QVIBVS... . . DITVS.COMMVTATVS.ADSIGNATVS...

...VODQVE.IN.EO.AGRO.LO... . . ESSIS.VINDEMIQVE.P.CORNELIO.L.C...

...S.QVIBVS.EX.H.L... . . M.LOCVM.QVEI.CORINTHIORVM...

...QVEM.EX.H.L... . . DVM.TERMINOSQVE.STATVI...

...SVE.LOCV... . . ECTVM.SIET.FACITOQVE...

...ERIT.IS.EIVS.PEQVYNIAE.O...

...NOMINA.MANCVPV...

...AGER.LOCVS.EDI...

...RE.IN.IOV.S.A...



...EVM. AGR...  
 ...ANCEPS. PRA...  
 ...MAG. ROMANO...  
 ...M. AGRVM. LOCVM. M...  
 ...EIVS. ESTO. ISQVE. AGER...  
 ...OGATORVM. MILITES. IN. TERRA. ITA...  
 ...E. REI. PROCVRANDAE. CAUSA. ERIT. IN. EV...  
 ...IDEAT. FRVATVRQVE. ITEM. VTEL. SEL. IS. A...  
 ...XXV. PROXSVMIS. QVIBVS. ID. EDICTVM...  
 ...MVM. EMPTOR. SIET. AB. EO. QVOIVS. HOMIN...  
 ...PRAEFECTVS. MILESVE. IN. PROVINCIAM. E...  
 ...EL. CVRATOR. EIVS. PROFITEATVR. ITEM. VT...  
 ...T. QVOD. EDICTO. II. VIR. PROFESVS. EX. H. L. N...  
 ...LO. EI. CEIVI. ROMANO. TANTVNDEM. MOD...  
 ...EIS. AGREIS. ITA. RATIONEM. INITIO. ITAQVE...  
 ...ATA. FVISE. IVDICATO. NEIVE. VNIVS. HOMINIS...  
 ...SEVE. IVDICATO. QVAM. QVANTVM. NVMER...





...IN.BIDVO. PROXVMO. QVO...  
 ...M. ADSIGNATVM. SIET. IDQVE. QVOM...  
 ...CALPVNI. COS. FACTA. SIET. QVOD. EIVS. POSTEA...  
 ...MERO. SCRIPTVS. EST. DATVS. ADSIGNATVSVE. EST. QVODVE. EIVS...  
 ...O. EDICTO. VTEI. IS. QVEI. AB. BONORVM. EMPTORE. MAGISTRO. CVRATO...  
 ...CVM. NEIVE. EMPTVM. NEIVE. ADSIGNATVM. ESSE. NEIVE. FVISE. IVDICATO. Q...  
 ...QVEI. AGER. PVBLICE. NON. VENIEIT. DARE. REDDERE. COMMVTAREVE. LICETO. II. VIR. Q...  
 ...ET. NEIVE. VNIVS. HOMINIS. NOMINE. QVO. EX. LEGE. RVERIA. QVAE. FVIT. COLONO. EIVE. QVEI...  
 ...MERO. SCRIPTVS. EST. AGRVM. QVEI. IN. AFRICA. EST. DARE. OPORTET. T. LICVITVE. II. VIR. QVEI...  
 ...GENDAE. IN. AFRICA. HOMINVM. IN. COLONIAM. COLONIASVE. DEDVCI. OPORTVIT. LICVITVE. II. VIR. QVEI...  
 ...S. AGRI. EX. H. L. ADIVDICARI. LICEBIT. QVOD. ITA. COMPERIETVR. ID. EI. HEREDEIVE. EIVS. ADSIGNATO. ESSE. IVDICATO...  
 ...EST. AB. EO. QVOIVS. EIVS. AGRI. LOCEI. HOMINIS. PRIVATI. VENDITIO. FVIT. TVM. QVOM. IS. EVM. AGRVM. LOCVM. EMIT. QVEI...  
 ...NEQVE. HERES. EIVS. NEQVE. QVOI. IS. HERES. ERIT. ABALIENAVERIT. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. ITA. PLANVM. FACTVM. ERIT. II. VIR. ITA...  
 ...AGER. LOCVS. QVEI. EI. EMPTVS. FVERIT. PVBLICE. VENIET. TANTVNDEN. MODVM. AGRI. LOCEI. DE. EO. AGRO. LOCO. QVEI. AGER. LOCVSQVE...  
 ...SCRIPTVM. EST. ESTO... QVOI. COLONO. EIVE. QVEI. IN. COLONEI. NVMERO. SCRIPTVS. EST. AGER. LOCVS. IN. EA. CENTVRIA. SVPCISIVON...  
 ...VS. II. VIR. QVEI. EX. H. L. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. REDDITO. QVOI. AGRVM. DE. EO. AGRO. QVEI. IN. AFRICA. EST. QVEI. COLONO. C...  
 ...TO. QVOI. EIQVE. ITA. REDDIDERIT. EI. ADSIGNATVM. FVISE. IVDICATO. QVOI. AGRVM. DE. EO. AGRO. II. VIR. REDDITO. QVOI. ITA. REDDIDERIT...  
 ...VS. PROCVRATORVE. EIVS. HEREDIVE. QVOIVS. EORVM. DE. EO. AGRO. QVEI. AGER. IN. AFRICA. EST. PRO. EO. AGRO. II. VIR. REDDITO. QVOI. ITA. REDDIDERIT...  
 ...NIAM. POPVLO. EX. EID. MART. QVAE. POSTEA. QVAM. VECTIGALIA. CONSISTENT. QVAE. POST. H. L. R. PRIMVM. CONSISTENT. PRIMAE. ERVNT. IN...  
 ...NE. IN. H. L. S. E. IS. QVEI. PEQYNIAM. POPVLO. DARE. DEBEBIT. EI. QVEI. EO. NOMINE. AB. POPVLO. MERCASSITVR. OB. EAM. REM. PEQYNIAM. EI. NEI...  
 ...QVAE. PRO. AGREIS. LOCEIS. AEDIFICIIS. QVAI. S. S. POPVLO. DEBITVR. DEBEBITVRVE. ALITER. EXSIGATVR. ATQVE. VTIQVE. IN. H. L. S. EST...  
 ...QVAE. S. S. ARE. PR. QVEI. INTER. CEIVES. TVM. ROMAE. IOVS. DEICET. SATIS. SVPSIGNATO. PR. QVEI. INTER. CEIVES. ROMAE. IOVS. DEI...  
 ...T. AGRVM. LOCVM. QVO. PRO. AGRO. LOCO. SATIS. EX. H. L. ARE. PR. SVPSIGNATVM. NON. ERIT. PEQYNIA. PRAESENTI. VENDITO. QVAE...  
 ...EIS. LEIBEREIS. IN. AFRICA. SVNT. QVEI. EORVM. AMEICITIAM. POPVLI. ROMANEI. BELLO. POINICIO. PROXVMO. MANERVNT. QVEI. V. A...  
 ...OCVS. PERFWGEIS. DATVS. ADSIGNATVSVE. EST. CEIVS. ROMANEI. EX. H. L. FACTVM. ERIT. QVO. PRO. AGRO. LOCO. AGER. LOCVS...  
 ...LEGE. LIVIA. FACTEI. CREATEIVE. SVNT. FVERVNTVE. EIS. HOMINIBVS. AGRVM. IN. AFRICA. DEDERVNT. ADSIGNAVERVNT...  
 ...R. E. E. V. II. VIR. QVEI. EX. H. L. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. IS. FACITO. IN. DIEBVS. CCC. L. PROXSVMEIS. QVIBVS. H...  
 ...AMPSITANORVM. LEPTITANORVM. AQVILLITANORVM. VSALLITANORVM. TEVDALENSIVM. QVOM. IN. AMEICITIAM. P...  
 ...QVAE. EVM. AGRVM. LOCVM. QVEM. II. VIR. EX. H. L. STIPENDIARIIS. DEDERIT. ADSIGNAVERIT. QVOD. EIVS. EX. H. L. IN. IO...  
 ...EVM. AGRVM. LOCVM. QVEM. X. VIREI. QVEI. EX. L. LIVIA. FACTEI. CREATEIVE. FVERVNT. VTICENSIBVS. RELIQVEI...  
 ...POSSIDEBIT. FRVETVRVE. PRO. EO. AGRO. LOCO. NEIVE. VECTIGAL. NEIVE. DECVMAS. NEI. SCRIPTVRAM. QVOD. POST...  
 ...M. AGRVM. LOCVM. CEIVS. ROMANVS. EX. H. L. POSSIDEBIT. DARE. OPORTET. PR. QVOIVS. ARE. PRO. AGRO. LOCO...  
 ...SIT. QVOMINVS. EX. H. L. PRAEDIVM. QVEI. QVOMQVE. VELIT. SVPSIGNET. PEQYNIAMVE. SOLVAT. PRAESQVE. QVE...  
 ...IN. EO. AGRO. PASCITO. QVAE. VECTIGALIA. IN. AFRICA. PVBLICA. POPVLI. ROMANI. SVNT. QVAE...  
 ...PVBLICA. POPVLI. ROMANI. IN. AFRICA. SVNT. ERVNTVE. VECTIGALIA. FRVENDA. LOCABIT. VENDETVE...  
 ...QVOD. IN. EIS. AGREIS. PEQVS... CETVR. SCRIPTVRAE. PECORIS. LEGE. DE. AGRO. ANTEQVAM. CAPTA. EST. FVERVNT. EAE...  
 ...NEIVE. REDDITO. NEIVE. ADIVDICATO. QVEI. EAM. REM...  
 ...MODVS. AGRI. DE. EO. AGRO. QVEI. EIS. PVBLICE...  
 ...OB. EVM. AGRVM. LOCVM. POSSESSIONEM...  
 ...EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT...  
 ...DARI. REDDI. ADSIGNARI...  
 ...S. FRVCTVS...



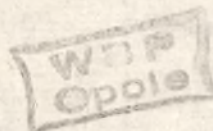
Iudiciariae legis fragmenta ex aere apud Fulvium Vrsinum Romae.

MINISVE. LATINI. EXTERARVMVE. NATIONVM. QVOIVE. IN. ARBITRATV. DICIONE. POTESTATE. AMICITIA...  
 ...L. L. IIII. PRIMIS. ALIQA. EARVM. FVERIT. QVEIVE. FILIVS. EORVM. QVOIVS. ERIT. QVOIVS. PATER. SENATOR. SIET. IN. ANNOS. SINGOLOS. PEQVNIAR. QVOD. SIET. AMPL...  
 ...IVE. IPSEI. PARENTEVE. SVOS. FILIVSVE. SVOS. HERES. SIET. ABLATVM. CAPTVM. COACTVM. CONCILIATVM. AVERSVMVE. SIET. DE. EA. RE. EIVS. PETITIO. NOMINISQVE. DELATIO. ESTO...  
 ...M. ESSE. VTEI. PETERET. DE. EA. RE. EIVS. PETITIO. NOMINISQVE. DELATIO. ESTO. PR. QVAESTIO. ESTO. IOVDICIVM. IOVDICATIO. LEITISQVE. AESTVMATIO. QVEI. QVOMQVE. IOVDIC...  
 ...CATA. ERIT. AVT. QVOIVS. NOMEN. PRAEVARICATIONIS. CAVSSA. DELATVM. ERIT. AVT. QVOIVM. NOMEN. EX. H. L. EX. REIS. EXEMPTVM. ERIT. SEIQVIS. EIVS. NOMEN. A...  
 ...QVAESTIO. EIVS. PR. ESTO. IOVDICIVMVE. IOVDICATIO. LITISQVE. AESTVMATIO. QVEI. QVOMQVE. IOVDICIVM. EX. H. L. ERVNT. EORVM. H. L. ESTO. IS. EVM. VNDE. PETET. IN. IOVS. ED...  
 ...OIVS. EORVM. ITA. NOMEN. EX. H. L. POST. K. SEPT. QVAE. EO. ANNO. FVERINT. DELATVM. ERIT. QVEI. EORVM. EO. IOVDICIO. CONDEMNATVS. ERIT. QVANTI. EIVS. REI. SLIS. AE...  
 ...VM. ERIT. ID. VTEI. PRIVATO. SOLVATVR. QVEI. EORVM. PETET. DE. HEISCE. DVM. MAG. AVT. INPERIVM. HABEBVNT. IOVDICIVM. NON. FIET. DIC. COS. PR. MAG. EQ...  
 ...L. PEQVNIAM. PETET. NOMENQVE. DETVLERIT. QVOIVS. EORVM. EX. H. L. ANTE. K. SEPT. PETITIO. ERIT. SEI. EIS. VOLET. SIBEI. PATRONOS. IN. EAM. REM. DAREI. PR. AD. QVEM...  
 ...PIVSVE. EVM. EA. COGNATIONE. ATIGAT. EIEI. SODALIS. SIET. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. QVOIAVE. IN. FIDE. IS. ERIT. MAIORESVE. IN. MAIORVM. FIDE. FVERIN...  
 ...QVEI. EX. H. L. IOVDIX. IN. EAM. REM. ERIT. NEIVE. EVM. QVEI. EX. H. L. PATRONVS. DATVS. ERIT. DE. PATRONO. REPVDIANDO. QVEI. EX. H. L. PATRONVS. DATVS. ERIT. SEI. IS. MORI...  
 ...VM. LEGVNDIS. PR. QVEI. INTER. PEREGRINOS. IOVS. DEICET. IS. IN. DIEBVS. X. PROXYM. QVIBVS. H. L. POPVLVS. PLEBSVE. IOVSERIT. FACITO. VTEI. CDL. VIROS. LEGAT. QVEI. IN. HAC. CEIVI...  
 ...MNATVS. SIET. QVOD. CIRCA. EVM. IN. SENATVM. LEGEI. NON. LICEAT. QVEIVE. MINOR. ANNEIS. XXX. MAIORVE. ANNOS. LX. GNATVS. SIET. QVEIVE. IN. VRBEM. ROMAM. PROPVSVE. V...  
 ...H. L. CDL. VIREIS. IN. EVM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. EA. NOMINA. OMNIA. IN. TABVLA. IN. ALBO. ATRAMENTO. SCRIPTES. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. TRIBVTIMQVE. DESCRIPTOS. HAB...  
 ...VDICES. EXAESTVMAVERIT. ESSE. EOSQVE. CDL. VIROS. QVOS. EX. H. L. LEGERIT. IS. PR. OMNIS. IN. TABOLEIS. PVPLICIS. SCRIPTOS. IN. PERPETVO. HABETO. DE. CDL. VIREIS. QVOT. ANNIS...  
 ...VM. NEQVEM. EORVM. LEGAT. QVEI. TR. PL. Q. III. VIR. CAP. TR. MIL. L. IIII. ALIQA. EARVM. TRIVM. VIR. A. D. R. SIET. FVERITVE. QVEIVE. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. QVEIVE. MERC...  
 ...NEIVE. EIVS. QVEI. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. PATER. FRATER. FILIVSVE. SIET. QVEIVE. TRANS. MARE. ERIT. QVOS. LEGERIT. EOS. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. IOVDICES. QVEI. EX. H. L. IN. EVM...  
 ...MQVE. SCRIBVNDI. QVEI. VOLET. FACITO. PR. QVEI. LEGERIT. IS. EOS. QVOS. EX. H. L. CDL. VIROS. LEGERINT. FACITO. IN. CONCTIONE. RECITETVR. IOVRATOQVE. SE. SE. EOS. EX. H. L. LEGISE. DE. QVIBVS. SIBEI. CONSVL...  
 ...VM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. AD. IOVDICEM. IN. EVM. ANNVM. QVEI. EX. H. L. FACTVS. ERIT. IN. IOVS. EDV. CITO. NOMENQVE. EIVS. DEFERTO. SEI. DEIVRAVERIT. CALVMNIAE. CAVSA. NON. PO...  
 ...VIGNVSVE. SIET. QVEIVE. EI. SOBRINVS. SIET. PROPVSVE. EVM. EA. COGNATIONEM. ATINGAT. QVEIVE. EI. SODALIS. SIET. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. FACITOQVE. CORAM. APV...  
 ...RIT. FACITO. VTEI. IS. DIE. VICENSVMO. EX. EO. DIE. QVO. QVOIVSQVE. QVISQVE. NOMEN. DETOLERIT. C. VIROS. EX. EIS. QVEI. EX. H. L. CDL. VIREI. IN. EVM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. QVEI. VIVAT. LEGAT. E...  
 ...EI. SODALIS. SIET. QVEIVE. TR. PL. Q. III. VIR. CAP. III. VIR. A. D. A. TRIBVNI. MIL. L. IIII. PRIMIS. AL. . . EARVM. SIET. FVERITVE. QVEI. VE. QVEIVE. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. QVEIVE. . . . . L. RVBR...  
 ...RNA. AVT. LEGE. IVNIA. SACRAMENTO. ACTVM. SIET. AVT. QVOD. H. L. NOMEN. DE. . . T. QVOS. IS. C. VIROS. EX. H. L. EDIDERIT. DE. EIS. ITA. FACITO. IOVRET. PALAM. APVD. SE. CORAM...  
 ...VIROS. EDIDERIT. IVRARITQVE. TVM. EIS. PR. FACITO. VTEI. IS. VNDE. PETETVR. DIE. . . . . EIVS. NOMEN. DELATVM. ERIT. QVOS. C. IS. QVEI. PETET. EX. H. L. EDIDERIT. DE. EIS. IOVDICES...  
 ...E. SODALITATE. ATINGAT. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. EX. H. L. NON. E. . . . . EVM. PR. ADVORSARIVMVE. MORAM. NON. ERIT. QVO. MINVS. LEGAT. EDATVE...  
 ...VTEI. SCRIPTA. IN. TABOLEIS. HABEANTVR. PR. QVEI. EX. H. L. QVAERET. FACITO. . . . . OS. IS. QVEI. PETET. ET. VNDE. PETETVR. EX. H. L. LEGERINT. EDIDERINT. EOSQVE. PATRONOS...  
 ...EISDEM. IOVDICES. VNIVS. REI. IN. PERPETVOM. SIET. QVEI. IOVDICES. . . . . QVAM. IN. REM. EIS. IOVDICES. LECTEI. ERVNT...  
 ...VETO. NEIVE. EQVOM. ADIMITO. NEI. VE. QVID. EIVS. EAM. REM. FRAYDEI. ESTO. . . . . SCRIPTA. SIET. PR. QVEI. EX. H. L. . . . .  
 ...VM. ABIERIT. QVAM. EA. RES. IOVDICATA. ERIT. PR. AD. QVEM. EIVS. NOMEN. D. . . . . M. REM. AB. EIS. ITEM. QVAERITO...  
 ...VOD. RECTE. FACTVM. ESSE. VOLET. DVM. NEI. QVID. ADVORSVS. H. L. FIAT. . . . . SECVNDAM. NEIVE. POST. H...  
 ...CILIABOLEIS. VBEI. IOVRE. DEICVNDO. PRAESSE. SOLENT. IN. QVIBVS. D. . . . . TOR. QVEI. EX. H. L. QVAERET. . . . .  
 ...RE. IVBETO. ET. QVOM. EI. RES. AGETVR. QVAM. IN. REM. QVISQVE. TESTIS. EI. . . . . OMNES. ADSIENT. TESTIMO...  
 ...VSAM. DEICET. DVM. TAXAT. VNVM. QVEIVE. EIVS. PARENTISVE. EIVS. . . . . VE. SIET. . . . . DE. T...  
 ...QVAL. ITA. CONQVAESIVERIT. ET. SEI. QVA. TABVLAS. LIBROS. LEITERASVE. POP. . . . . CERE. PROFERRIQ...  
 ...AT. PRAETOR. VTEI. INTERROGET. PR. QVAEI. EX. H. L. Q...  
 ...IOVDICES. QVEI. IN. EAM. REM. ERVNT. OMNES. PRO. ROSTREIS. IN. FORV...  
 ...EAM. REM. MINVS. IOVDICET. NISEI. SEI. QVAE. CAVSA. ERIT. QVAE. EIS...  
 ...IS. C. IOVDICIS. L. LECTEI. ERVNT. IOVDIX. NEI. QVIS. DISPVTE...  
 ...NDO. QVAM. REM. PR. EX. H. L. EGERIT. SEI. EAM. REM. PROFE...  
 ...IT. VT. EIVS. AD. SESE. VENIAT. AVT. ADFERATVR. CORAM. EO. QVEI...  
 ...QVE. EA. RE. HACE. LEGE. IOVDICIVM. LITISQVE. AESTVMATIO...  
 ...RAM. . . . . BVS. IN. CONTIONE. PRO. ROSTRIS. SENTEN...  
 ...QVAERET. EX. H. L. CAVSAM...  
 ...VO. QVIS. SVAE. ALTERI...  
 ...AERET. CAVSAM...  
 ...NSILIVM...



... PROXIM ...  
... TRATV. IVDICIOVE. INPERIO...  
... EIEI. PRAETOR. QVAESTOR. OM...  
... E. EIVS. NOMEN. HACE. LEGE. DEFERAT...  
... QVEI. VIVENT. EORVM. MAIORI...  
... EO. IOVDICIO. HACE. LEGE. CONDEMNAT...  
... OMNIA. MERITA. SVNT. NEIQVI. MAGI...  
... DETOLERIT. QVOIVS. EORVM. OPERA. MA...  
... O. VTRVM. VELIT. VEL. IN. SVA. CEIVITAT...  
... VIS. ROMANVS. EX. HACE. LEGE. ALTE...  
... CATIO. ERIT. ESSEVE. OPORT...  
... REGRINOS. IOVS...  
... ATEL...

† 9









...NO. NOMIN...  
 ...DEQVE. EO. HOMINE. D...  
 ...EIVS. ESTO. PR. QVEI. EX. H. L. Q...  
 ...X. EO. MAG. INPERIOQVE. ABIERIT. QVOMIN...  
 ...NEIQVEM. EORVM. DET. SCIENS. D. M. QVOIEI. IS. Q...  
 ...QVAESTIONEM. IOVDICIOQVE. PVPLICO. CONDEMNATV...  
 ...VM. PR. QVEI. EX. H. L. QVAERET. ALIVM. PATRONVM. EIEI. QVEM...  
 ...RVM. A. D. A. SIET. FVERITVE. QVEIVE. IN. SENATV. SIET. FVERINT. EIEI. QVEI...  
 ...E. ERIT. QVOS. LEGERIT. EOS. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. IOVDICET. Q...  
 ...X. H. L. CDL. VIROS. LEGERIT. FACITO. RECITENTVR. IN. CONTIONE. IVRATOQVE. SESE...  
 ...QVEI. EORVM. EVM. MAG. COIPERIT. FACITO. VTEI. CDL. VIROS. ITA. LEGAT. QVEI. HA...  
 ...NNOS. LX. GNATVS. SIET. QVEIVE. IN. VRBE. ROMAE. PROPVSVE. VRBEM. ROM...  
 ...EM. TRIBVM. COGNOMENQVE. TRIBVTIMQVE. DISCRIPTOS. HABETO. EOSQVE. PROPOSITOS. SVO...  
 DE. NOMINE. DEFERVNDQ. IOVDICIBVSQVE. LEGVNDEIS. QVEI. EX. H. L. PEQYNIAM. AB. A...  
 ...RIT. DE. CDL. VIREIS. QVEI. IN. EVM. ANNVM. EX. H. L. LECTEI. ERVNT. ARVORSARIO. EDAT. EOS. OM...  
 ...NON. ATTIGERET. SCIENTEM. D. M. ITAQVE. IS. EDITO. COVRATOQVE. VBEI. IS. ITA. EDIDERIT. TVM. IN. EA...  
 ...EX. SIET. QVOI. IS. QVEIVE. QVEI. PETET. GENER. SOCH. VITRICVS. PRIVIGNVSVE. SIET. QVEIVE. EI. SOBRINV...  
 ...ABERIT. QVEIVE. TRANS. MARE. ERIT. NEIVE. AMPLIVS. DE. VNA. FAMILIA. VNVM. NEIVE. EVM...  
 ...NECESITVDINE. ATTINGAT. QVAE. SVpra. SCRIPTA. SIET. QVNDE. PETITVM. ERIT. QVOM...  
 ...EN. EX. H. L. DELATVM. ERIT. L. IOVDICES. EX. H. L. NON. LEGERIT. EDIDERITVE. SEIVE...  
 ...EM. LEGAT. QVEI. ITA. LECTEI. ERVNT. EIS. IN. EAM. REM. IOVDICES. SVNTQ. EORVMQVE. EIV...  
 ...VEI. PETIVERIT. ET. VNDE. PETITVM. ERIT. QVEI. EORVM. VOLET. EX. TABOLEIS. POPLI...  
 ...VEI. PEQYNIAM. EX. . . . EVM. OB. EAM. REM. QVOD. PEQYNIAM. EX. H. L. CEPER...  
 ...RIT. AVT. IN. EXILIVM. ABIERIT. QVOIVM. NOMEN. EX. H. L. DELATVM. ERIT...  
 ...NOMEN. EX. H. L. AD. SE. DELATVM. ERIT. FACITO. VTEI. IOVDICIVM. P...  
 ...CONQVAERI. IN. TERRA. ITALIA. IN. OPPEDEIS. FOREIS. CONCILIAE...  
 ...AVDIERIT. QVOD. EIVS. REI. QVAERVNDAE. CENSEANT. REFERRE. ET. C...  
 ...VM. EIVS. FIDE. QVAERAT. QVEIVE. IN. FIDE. EIVS. SIET. MAIORESV...  
 ...IT. SECVMVE. DVXERIT. DVM. TAXAT. HOMINES. IIL. EARVM. RERV...  
 ...IVE. DE. EA. RE. VOLET. APVD. PR. IS. PRAETORI. MORAM. NE. FACITO...  
 ...M. REM. IOVDICES. ERVNT. ANTEQVAM. PRIMVM. CAUSA. D...  
 ...LET. VTEI. TESTIVM. QVEI. EAM. REM. ERVNT. VERBA. AVDIAT...  
 ...ECITENTVR. PROSCRIPTA. PROPOSITAQVE. PALAM. APVD. FORVM...  
 ...E. IOVDICIVM. ADESE. POSSIT. DE. EA. RE. PR. QVEI. EX. H. L...  
 ...LET. QVOIVS. EX. H. L. NOMINIS. DELATIO. ERIT. EI. EIVS. REI. PE...  
 ...QVEI. EAM. REM. QVAERET. EX. H. L. CAVSAM. NON. NOVER...  
 ...IOVDICIVM. FIERI. OPORTEBIT. TER...  
 ...TE. QVAM. IBYNT. FACITO. IOVRENT. SESE...  
 ...ATVRVM. ESSE. IOVDICE...  
 ...SATIONE. PRIMO. QVO...



... IOVDICIUM...

... O. DE R...

... SEI. PLVRVMAE. ERVNT. CONDEMNO. PR. QV...

... AESTVMANDIS. AVT. NISEI. DE. SANCTIONI. HOIVSCE. LEGIS. ACTIO. NEI. R...

... PRAEDES. DATEI. NON. ERVNT. BONA. EIVS. FACITO. PVPLICE. POSSIDEANTVR. CONQ...

... ACI. LEGE. CONDEMNATVS. ERIT. AB. EO. QVOD. QVISQVE. PETET. QVOIVS. EX. HACE. LEGE...

... R. CAPTVM. COACTVM. ABLATVM. AVORSVM. CONCILIATVMVE. ESSE. DVPLI. IDQVE. AD. QV...

... VIS. FECERIT. REGIS. POPVLEIVE. CEIVISVE. SVEL. NOMINE. LITEM. AESTVMATAM. ESSE. SIBEIQ...

... EX. HACE. LEGE. SOLVATVR. NEIVE. QVIS. IVDEX. NEIVE. QVAESTOR. FACITO. SCIENS. DOLO. M...

... RIT. REDACTA. ERIT. IOVDEX. QVI. EAM. REM. QVAESIERIT. QVEIVE. IVDEX. EX. HACE. LEGE. FAC...

... VTO. SERVANDO. VBEI. EA. DIES. VENERIT. QVO. DIE. IVSEI. ERVNT. ADESSE. IVDEX. QVEI...

... IN. AERARIO. SIET. QVOD. EORVM. NOMINE. QVEI. NON. ADERIT. TRIBVTVS. FACTVS...

... IORE. PARTE. DIEI. AD. EAM. DIEM. DONEC. SOLVTVM. ERIT. APVD. FORVM. PALAM. VBEI. DE. PLAN...

... OST. QVINQVENNIVM. POPVLEI. FIET. QVAE. PEQVANIA. EX. HACE. LEGE. IN. AERARIUM. POSITA. ERIT. QVOD. IN. ANNEIS...

... QVE. DIE. PEQVANIA. EXIGATVR. PEQVANIA. IN. FISCIS. OPSIGNETVR. QVAE. QVOMQVE. PEQVANIA. EX. HACE. LEGE. AD...

... ECTE. FACTVM. ESSE. VOLET. FACITO. IN. DIEBVS. V. PROXVMEIS. QVIBVS. QVOMQVE. EIEI. AERARIUM. PROVINCIA. OBVENERIT...

... VINCIAM. OPTINEBIT. SED. FRAVDE. SVA. EXTRA. ORDINEM. DATO. SOLVITOQVE. QVAESTOR. MORAM. NEI. FACITO...

... MINVS. SETIVSVE. FIAT. IVDIGETVRVE. NEIVE. QVIS. EVM. QVI. EX. H. L. IOVDICIUM. EXERCEBIT. NEIVE. EVM. QV...

... VERBA. AVDEIRE. IN. CONSILIVM. EIRE. IOVDICARE. LICEAT. NEIVE. IOVDICIUM. DIMITERE. IVBETO. NISEI. QVOM. SENATV...

... IA. OBVENERIT. IOVDICIOVE. INPERIOVE. ABIERIT. ABDICAVERT. MORTVOSVE. ERIT. ANTEQVAM. EA. OMNIA. IOVDICA...

... PRAETORI. QVAESTORIQVE. OMNIVM. RERV. QVOD. EX. HACE. LEGE. FACTVM. NON. ERIT. SIREMPS. LEX. ESET. QVA...

... MAGIS. DE. EA. RE. EIVS. NOMEN. HACE. LEGE. DEIVRATVRVM. QVOVE. MAGISTRATVS. IS. DE. EA. RE. QVOI...

... VDICANDAM. ADFVERINT. QVEI. VIVENT. EORVM. MAIOREI. PARTIS. SATIS. FACTVM. ERIT. NOMEN. QVOD. EX...

... EM. QVOIVS. EX. HACE. LEGE. QVAESTIO. ERIT. DETOLERIT. ET. IS. EO. EQ. IOVDICIO. HACE. LEGE. CONDEMNATVS. ERIT. TV...

... M. FERVNTO. INQVE. EA. TRIBVM. CENSENTO. MILITIAEQVE. EIS. VOCATIO. ESTO. AERA. STIPENDIAQVE...

... TOR. PRAETOR. AEDILISVE. NON. FVERINT. AD. PRAETOREM. QVOIVS. EX. HACE. LEGE. QVAESTIO. ER...

... VEL. VRBANA. PROVINCIA. OBVENERIT. EO. MAGISTR. ... VE. ABIERIT. ABDICAVERTV...

... PVD. EVM. EA. RES. ACTA. ESSET. DEQVE. EA. RE.

NIVM. RERV. QVOD. EX...

... NATVS. EST. ERITVE. QVO. MAGIS. DE. EA. R...

... VR. QVOQVE. MAGIS. DE. R...

... M. REM. IOVDICANDAM. ADFVER...

... PARTI. SATIS. FECERIT...

... X. HACE. LEGE. QVAESTIO. ERIT. DETVLER...

... VS. ERIT. TVM. EIS. QV...

... S. VOCATIO. ESTO. AERA. STIPENDIAQ...

... IATVS. PR...

... NATVS. ERIT. TVM. QVEI. EIV...

... S. PETETVR. DE. EA. RE. EIVS...

... IDERE. LICETO

... QVOI. EX. HA...



...RET.QVO...

...POSTVLAVER...

...ESSTO.QVASEI.SEI.EI...

...NTIA.ITA.PRONONTIATO.FEC...

...NON.NOVERIT.PR.QVEI.EX.H.L.Q...

...VS.SENTENTIAE.CERTIOR.SIET.QVOD.D...

...NON.NOVERIT.QVEI.EORVM.IOVDEX...

...A.QVOMODO.EANT.PR.QVEI.EX.H.L.IVV...

...A.QVEI.QVOMQVE.ADERYNT.IVDICARE...

...M.QVAM.OB.REM.ET.QVANTVM.PEQV...

...S.QVEI.IVDICARE.NEGARINT.SEMOVANT...

...XX.QVO.IOVDEXES.SORTICOLAS.CONISCIAN...

...RA.PARTI.C.IN.MANY.PALAM.DATO.A...

...TEMQVE.IN.EOS.CETEROS.SINGILATIM...

...M.SENTENTIA...VERIT.IV...

...REO.AP...

† 13

11 †



... MVL TAM SVPREMA DEIRA...  
 ... QVE DIE DEERATVR ISQVE QVAESTOR...  
 ... RE DEIXERIT PRAETOR EX H L QVAERET ITA PRONON...  
 ... DICAT EIS HS N CCCIOO QVOTIENS QVOMQVE AMPLIVS BIS IN VNO IV...  
 ... REIS QVOMODO IVDICETVR VBI DVAE PARTES IVDICVM QVEL ADER...  
 ... REM AGITO TVM PRAETOR QVOM SOVEIS VIATORIBVS APPARITORIBVSQVE NEI...  
 ... QVE IVDICIS IS PRAETOR SORTICOLAM VNAM BVXAM LONGAM DIGITEIS OPERTAM PALA...  
 ... EAMQVE SORTEM EX HACE LEGE APERIT BRACIOQVE APERITO LITERAM MANVM DEMITTITO TAM DEVEHAM POPVLO...  
 ... VNDAL CAUSA AD SITELLAM SORTI VENIET IS IN EAM SITELLAM MANVM DEMITTITO TAM DEVEHAM POPVLO...  
 ... DEMNO VBEI NIHIL SCRIPTVM ERIT SEINE SVFRAGIO EX QVA SORTI PRONONTIARIT EAM SORTEM PROXVMO IVD...  
 ... QVOD PRAEVARICATIONIS CAUSA FACTVM NON ERIT IS EX HACE LEGE EIVS REI APSOLVTVS ESTO DE REO CONDEMNAM...  
 ... AVT APSOLVTVS ERIT QVOM EO F L NISEL QVOD POSTEA FECERIT AVT NISEL QVOD PRAEVARICATIONIS CAUSA FACTVM ERIT AVT...  
 ... EVM QVEI EX H L CONDEMNATVS ERIT Q PRAEDES FACITO DET DE CONSILI MAIORIS PARTIS SENTENTIA QVANTI EIS CENSVER...  
 ... SCRIPTVM TRANSDITO QVAESTOR ACCIPITO ET IN TABO EIS POPLICEIS SCRIPTVM HABETO DE LEITIBVS AESTVMANDEIS...  
 ... LATVM AVORSVM CONCILIATVMVE ESSE EA RES OMNIS SIMPLI CETERAS RES OMNIS QVOS POST HANCE LEGEM ROGATAM CO...  
 ... PARENTISVE SVBI QVOIVE IPSE PAREN SVL SVS HERES SIET LITEM AESTVMATAM ESSE QVEIVE EIEI IVDICEI CONSILIOQVE EIVS MAIOREI PA...  
 ... HACE LEGE IN AERARIO POSITA ERIT OB EAM REM QVOD EO NOMINE LIS AESTVMATA ERIT IN TRIDVO PROXVMO QVO ITA SATIS...  
 ... EX HAC LEGE PEQVNIAM OMNEM AD QVAESTOREM REDIGERE NON POTVERIT TVM IN DIEBVS X PROXVMBEIS QVIBVS...  
 ... AESTVMATAE IRVNT QVOIS REGIS POPVLEIVE NOMINE LIS AESTVMATA ERIT LEGATEI ADESSENT DVM NEI LONGIVS C DIES EDAT...  
 ... FECERIT EI PRIMO QVOQVE DIE QVAESTOREM SOLVERE IVBETO QVAESTORQVE EAM PEQVNIAM EIS SED FRVDE SVA SOLVITO...  
 ... PRAETOR EX HACE LEGE TRIBVNDI CAUSA PRODEIXERIT IS VTEI QVOD RECTE FACTVM ESSE VOLET LEGI POSITVR PROSCRI...  
 ... VMOS EX EA DIF QVA TRIBVTVS FACTVS ERIT APVD FORVM PALAM VBEI DE PLANO RECTE LEGI POSITVR PROSCRI...  
 ... AM HABEBIT EIS FACIVNTO VTEI QVOD RECTE FACTVM ESSE VOLET QVOD EIVS IS REVS NON SOLVERIT AE EIS PR...  
 ... AESTVMATERIT EI VNDE EA PEQVNIA REDACTA SIET QVANTVMQVE IN EO EISCO SIET QVAESTOR QVIQVOM...  
 ... QVOD SINE MALO PEQVLATVM FIAT PR QVI EX HACE LEGE QVAERET DAREI SOLVI IVS ERIT ID QVAESTOR...  
 ... OPORTEBIT QVOM EX HACE LEGE FIERI OPORTEBIT NEI QVIS MAGISTRATVS PROVE MAGISTRATV PROVE...  
 ... DV CITO NEIVE ADVCIER IVBETO NEIVE FACITO QVO QVIS EORVM MINVS AD ID IVDICIVM ADESSE POSS...  
 ... TRA QVAM SEI QVID IN SATVRAM FERETVR SEI IS PRAETOR QVI EX HACE LEGE QVAERET SEI...  
 ... QVD EX HACE LEGE FACTVM NON ERIT FACIANT FIANTQVE QVAE EX HACE LEGE FIERI OPORTERE SEI...  
 ... VRNIVS L F TR PL ROGAVIT EXVE LEGE QVAM M IVNIVS D F TR PL ROGAVIT QVEI EORVM EO...  
 ... DE PRAEVARICATIONE PRAETOR QVEI EX HACE LEGE QVAERET QVA DE RE EI PRAE...  
 ... M QVEI CEIVIS ROMANVS NON ERIT EX HACE LEGE QVAERET QVA DE RE EI PRAE...  
 ... M EIEL FILIO GNATEIS CEIVEIS ROMANEI IVSTEI SVNT...  
 ... EQVE DANDA SEIQVIS EORVM QVEL...  
 ... VTILITATE IVDEX DEINCEPS FACIAT...  
 ... LET FACITO VTEI EA OMNIA...  
 ... TRIBVNVS PLEBEL ROGAVIT

# SANCTIO

... NEI...



Fragmentum legis, siue plebisciti, quo Thermenſes Maiores Piſidæ, bello Mithridatico ſocij Populi Romani, liberi, immunesq. facti ſunt, ex ære in muſæo ædium Farnefianarum Alexandri Card. Romæ.

C. A N T O N I V S. M. F. C N. C O R N E  
F V N D A N I V S. C. F. T R. P L. D E S S. P L E B E M  
P R E I M V S  
S C I V I T

QVEI. THERMESES. MAIORES. PISIDAE. FVERVNT. QVEIQVE  
EORVM. LEGIBVS. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM  
ANTE. K. APRIL. QVAE. FVERVNT. L. GELLIO. CN. LENTVLO. COS  
THERMESES. MAIORES. PISIDAE. FACTI. SVNT. QVEIQVE  
AB. . . IEIS. PROGNATI. SVNT. ERVNT. IEI. OMNES  
POSTERIQVE. EORVM. THERMESES. MAIORES. PISIDAE  
LEIBERI. AMICEL. SOCIQVE. POPVLEI. ROMANI. SVNT  
IQVE. LEGIBVS. SVEIS. ITA. VTVNT. ITAQVE. IEIS  
OMNIBVS. SVEIS. LEGIBVS. THERMENSIS. MAIORIBVS  
PISIDEIS. VTEI. LICETO. QVOD. ADVORSVS. HANC. LEGEM  
NON. FIAT.  
QVEI. AGRI. QVAE. LOCA. AEDIFICIA. PVBLICA. PREIVATAVE  
THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. INTRA. FINEIS  
EORVM. SVNT. FVERVNTVE. L. MARCIO. SEX. IVLIO. COS  
QVAEQVE. INSVLAE. EORVM. SVNT. FVERVNTVE. IEIS  
CONSOLIBVS. QVEI. SVpra. SCRIPTEI. SVNT. QVODQVE  
EARVM. RERV. IEIS. CONSULIBVS. IEI. HABERVNT  
POSSEDERVNT. VSEI. FRVCTEIVE. SVNT. QVAE. DE. IEIS. REBVS  
LOCIS. AGRIS. AEDIFICIIS. . . . . QVAEQVE  
DE. IEIS. REBVS. . . . . HAC. NE  
LOCENTVR. . . . . AE. FACTA  
EST. . . . . EA. OMNIA  
THERMESES. MAIORES. PISIDAE. ITA. HABEANT. POSSEDEANT  
IEISQVE. . . . . VTANTVR. FRVANTVR  
ITA. VTEI. ANTE. BELLVM. MITRIDATIS. QVOD. PREIMVM  
FVIT. HABERVNT. POSSEDERVNT. VSEI. FRVCTEIVE. SVNT  
QVAE. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. PVBLICA  
PREIVATAVE. PRAETER. LOCA. AGROS. AEDIFICIA. SVNT  
FVERVNTVE. ANTE. BELLVM. MITRIDATIS. QVOD. PREIMVM  
FACTVM. EST. QVODQVE. EARVM. RERV. IEI. ANTEA  
HABERVNT. POSSEDERVNT. VSEI. FRVCTEIVE. SVNT  
QVOD. EIVS. IPSEI. SVA. VOLVNTATE. AB. SE. NON. ABALIENARVNT  
EA. OMNIA. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. VTI. SVNT  
FVERVNT. ITA. SVNT. ITEMQVE. IEIS. EA. OMNIA  
HABERE. POSSIDERE. VVTEI. FRVEIQVE. LICETO  
QVOS. THERMENSES. MAIORES. PISIDAE. LEIBEROS. SERVOSV

BELLO. MITRIDATIS. AMEISERVNT. MAGISTRATVS. PROVE  
MAGISTRATV. QVOIA. DE. EA. RE. IVRISDICTIONE. ERIT. QVOM  
DE. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT. ITA. DE. EA. RE. IOVS  
DETCVNT. IVDICIA. RECUPERATIONIS. DANTO. VTEI. IEI  
EOS. RECUPERARE. POSSINT.  
MEIQVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. OT  
QVIS. ALIVS. MEILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM  
PISIDARVM. AGRVMVE. THERMENSIVM. MAIORVM  
PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCTO. NEIVE  
FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCTO. QVOE. IBES  
MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESIVM  
MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES  
DEDVCANTVR. DECREVERIT. NEIVE. QVIS. MAGISTRATVS  
PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS  
NEIVE. INPERATO. QVO. QVID. MAGIS. IEI. DENT. PRAEBEANT  
AB. IEISVE. AVFERATVR. NISEI. QVOD. EOS. EX. LEGE. PORTIA  
DARE. PRAEBERE. OPORTET. OPORTEBIT.  
QVAE. LEGES. QVODVE. IOVS. QVAEQVE. CONSVETVDO. L. MARCIO  
SEX. IVLIO. COS. INTER. CIVES. ROMANOS. ET. TERMENSES  
MAIORES. PISIDAS. FVIT. EADEM. LEGES. EIDEMQVE. IOVS  
EADQMVE. CONSVETVDO. INTER. CIVEIS. ROMANOS. ET  
TERMENSES. MAIORES. PISIDAS. ESTO. QVODQVE. QVIBVSQVE  
IN. REBVS. LOCEIS. AGREIS. AEDIFICIIS. OPPIDEIS. TOVRIS  
THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IEIS. CONSULIBVS  
QVEI. SVpra. SCRIPTEI. SVNT. FVIT. QVOD. EIVS. PRAETER  
LOCA. AGROS. AEDIFICIA. IPSEI. SVA. VOLVNTATE. AB. SE. NON  
ABALIENARVNT. IDEM. IN. EISDEM. REBVS. LOCEIS. AGREIS  
AEDIFICIIS. OPPIDEIS. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM  
IOVS. ESTO. ET. QVO. MINVS. EA. QVAE. IN. HOC. CAPITE. SCRIPTA  
SVNT. ITA. SINT. FIAN. EIVS. HAC. LEGE. NIHILVM. ROGATVR  
QVAM. LEGEM. PORTORIEIS. TERRESTRIBVS. MARITIMEISQVE  
TERMENSES. MAIORES. PISIDAE. CAPIVNDIS. INTRA. SVOS  
FINEIS. DEIXSERINT. EA. LEX. IEIS. PORTORIEIS. CAPIVNDIS  
ESTO. DVM. NEI. QVID. PORTORI. AB. IEIS. CAPIATVR. QVEI. PVBLICA  
POPVLI. ROMANI. VECTIGALIA. REDEMPTA. HABEVNT. QVOS  
PER. EORVM. FINEIS. PVBLICANELEX. EO. VECTIGALI. TRANSPORTABVNT.



Fragmentum legis de Scribeis, Quaestoribus, & Viatoribus.

PRINCIPIUM. FVIT.

Q. VRB. QVEI. AERARIVM. PROVINCIAM. OPTINEBIT. EAM  
MERCEDEM. DEFERTO. QVAESTORQVE. QVEI. AERARIVM. PROVINCIAM  
OPTINEBIT. EAM. PEQVNIAM. EI. SCRIBAE. SCRIBEISVE. HEREDIVE  
EIVS. SOLVITO. IDQVE. EI. SINE. FRAUDE. SVA. FACERE. LICETO. QVOD  
SINE. MALO. PEQVLATV. FIAT. OLLEISQVE. HOMINIBVS. EAM  
PEQVNIAM. CAPERE. LICETO.

COS. QVEI. NVNC. SVNT. IEI. ANTE. K. DECEMBREIS. PRIMAS. DE. EIS. QVEI  
CIVES. ROMANEI. SVNT. VIATOREM. VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA.  
EA. DECVRIA. VIATOR. APPAREAT. QVAM. DECVRIAM. VIATORVM  
EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. PRIMEIS. QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM.  
APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT. EIDEMQVE. COS. ANTE. K. DECEMBER.  
PRIMAS. DE. EIS. QVEI. CIVES. ROMANEI. SVNT. PRAECONEM. VNVM.  
LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. PRAECO. APPAREAT. QVAM.  
DECVRIAM. PRAECONVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. PRIMEIS.  
QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT.  
DEINDE. EIDEM. CONSVL. ANTE. K. DECEMBRES. PRIMAS. VIATOREM  
VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. VIATOR. APPAREAT. QVAM.  
DECVRIAM. VIATORVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. SECUNDEIS.  
QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT.  
EIDEMQVE. COS. ANTE. K. DECEMBRES. PRIMAS. PRAECONEM  
VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. PRAECO. APPAREAT. QVAM.  
DECVRIAM. PRAECONVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. SECUNDEIS.  
QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT.  
DEINDE. EIDEM. COS. ANTE. K. DECEMBRES. PRIMAS. VIATOREM  
VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. VIATOR. APPAREAT  
QVAM. DECVRIAM. VIATORVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. TERTIEIS.  
QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT  
EIDEMQVE. COS. ANTE. K. DECEMBRES. PRIMAS. PRAECONEM  
VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. PRAECO. APPAREAT. QVAM.  
DECVRIAM. PRAECONVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. TERTIEIS.  
QVAESTORIBVS. AD. AERARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT  
EOSQVE. VIATORES. EOSQVE. PRAECONES. OMNEIS. QVOS. EO  
ORDINE. DIGNOS. ARBITRABVNTVR. LEGVNTO. QVAM. IN. QVISQVE  
DECVRIAM. ITA. VIATOR. LECTVS. ERIT. IS. IN. EA. DECVRIA. VIATOR  
ESTO. ITEM. VTEI. CETEREI. EIVS. DECVRIAE. VIATORES. ERVNT.  
QVAMQVE. IN. QVISQVE. DECVRIAM. ITA. PRAECO. LECTVS. ERIT  
IS. IN. EA. DECVRIA. PRAECO. ESTO. ITA. VTI. CETEREI. EIVS. DECVRIAE  
PRAECONES. ERVNT. SIREMPSQVE. EIS. VIATORIBVS. DEQVE  
EIS. VIATORIBVS. Q. OMNIVM. RERV. IVVS. LEXQVE. ESTO. QVASEI  
SEI. EI. VIATORES. IN. EAM. DECVRIAM. IN. TRIBVS. VIATORIBVS.  
ANTEA. LECTEI. SVBLECTEI. ESSENT. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM



ex ære in musæo ædium Farnesianarum Alexandri Card. Romæ

## PRO TRIBV

EORVM. EX. HAC. LEGE. VIATOR. LECTVS. ERIT. SIREMP. QVE. EIS.  
PRAECONIBVS. DEQVE. EIS. PRAECONIBVS. QVAESTORI. OMNIVM  
RERV. IVVS. LEXQVE. ESTO. QVASEI. SEI. EI. PRAECONES. IN. EAM  
DECVRIAM. IN. TRIBVS. PRAECONIBVS. ANTEA. LECTEI. SVBLECTEI  
ESSENT. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM. EORVM. EX. HAC. LEGE.  
PRAECO. LECTVS. ERIT.

QVOS. QVOMQVE. QVAESTORES. EX. LEGE. PLEBEIV. SCITO. VIATORES  
LEGERE. SVBLEGERE. OPORTEBIT. EI. QVAESTORES. DE. IVRE. QVA. LEGE. Q.  
QVEI. NVNC. SVNT. VIATORES. III. LEGERVNT. SVBLEGERVNT. QVOSQVE  
QVOMQVE. QVAESTORES. EX. LEGE. PLEBEIV. SCITO. PRAECONES. LEGERE  
SVBLEGERE. OPORTEBIT. EI. QVAESTORES. EO. IVRE. EA. LEGE. PRAECONES  
III. LEGVNT. SVBLEGVNT. QVO. IVRE. QVA. LEGE. QVAESTORES. QVEI  
NVNC. SVNT. PRAECONES. III. LEGERVNT. SVBLEGERVNT. DVM. NI. QVEM  
IN. EIS. VIATORIBVS. PRAECONIBVS. LEGVND. SVBLEGVND. IN. EIVS  
VIATORIS. PRAECONIS. LOCVM. VIATOREM. PRAECONEM. LEGANT  
SVBLEGANT. QVOIVS. IN. LOCVM. PER. LEGES. PLEBEIV. SCITA. VIATOREM  
PRAECONEM. LEGEI. SVBLEGEI. NON. LICEBIT. ITAQVE. DE. EIS. QVATTVOR  
VIATORIBVS. QVAESTOR. QVEIQVOMQVE. ERIT. VIATORES. SVMITO  
HABETO. VTEI. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. DE. TRIBVS. VIATORIBVS  
VIATORES. HABERE. SVMERE. SOLITEI. SVNT. ITAQVE. DE. EIS. QVATTVOR  
PRAECONIBVS. QVAESTOR. QVEIQVOMQVE. ERIT. PRAECONES. SVMITO  
HABETO. VTEI. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. DE. TRIBVS. PRAECONIBVS  
PRAECONES. HABERE. SVMERE. SOLITEI. SVNT. ITEMQVE. EIS. VIATORIBVS  
PRAECONIBVS. QVEI. EX. HAC. LEGE. LECTEI. ERVNT. VICARIVM. DARE  
SVBDERE. IVS. ESTO. LICETOQVE. VTEI. CETEREIS. VIATORIBVS. PRAECONIBVS  
QVA. IN. QVISQVE. DECVRIA. EST. VICARIVM. DARE. SVBDERE. IVVS. ERIT  
LICEBITQVE. ITEMQ. QVAESTOR. AB. EIS. VICARIOS. ACCIPIVNTO.  
VTEI. AA. CETEREIS. VIATORIBVS. PRAECONIBVS. VICARIOS. ACCIPEI  
OPORTEBIT.

VIATORES. PRAECONES. QVEI. EX. HAC. LEGE. LECTEI. SVBLECTEI. ERVNT  
EIS. VIATORIBVS. PRAECONIBVS. MAGISTRATVS. PROVE. MAG.  
MERCEDIS. ITEM. TANTVND. DATO. QVANTVM. EI. VIATOREI  
PRAECONEI. DAREI. OPORTERET. SEI. IS. VIATOR. DE. TRIBVS  
VIATORIBVS. ISQVE. PRAECO. DE. TRIBVS. PRAECONIBVS. ESSET  
QVEI. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. VTEI. LEGERENTVR  
INSTITVTI. SVNT.

QVAS. IN. DECURIAS. VIATORVM. PRAECONVM. CONSVL. EX. HAC  
LEGE. VIATORES. PRAECONES. LEGERIT. QVORVM. VIATORVM  
PRAECONVM. NOMINA. IN. EIS. DECURIEIS. AD. AEDEM. SATVRNEI  
IN. PARIETE. INTRA. CAVIAS. PROXVME. ANTE. HANC. LEGEM



Decretum Arbitrum finium regundorum inter Genuates & Veituros, in ænea tabella Genuæ.

**Q. M. MINVCIIS. Q. F. RVFEIS. DE. CONTROVORSIIS. INTER**  
GENVATEIS. ET. VEITVRIOS. IN. RE. PRAESENTE. COGNOVERVNT. ET. CORAM. INTER. EOS. CONTROVORSIAS. COMPOSEIVERVNT  
ET. QVA. LEGE. AGRVM. POSSIDERENT. ET. QVA. FINEIS. FIERENT. DIXSERVNT. EOS. FINEIS. FACERE. TERMINOSQVE. STATVI. IOVSERVNT  
VBEI. EA. FACTA. ESSENT. ROMAM. CORAM. VENIRE. IOVSERVNT. ROMAE. CORAM. SENTENTIAM. EX. SENATI. CONSVLTO. DIXERVNT. EIDIE.  
DECEMB. L. CAECILIO. Q. F. Q. MVVCIO. Q. F. COS. QVA. AGER. PRIVATVS. CASTELL. VEITVRIORVM. EST. QVEM. AGRVM. EOS. VENDERE. HEREDEMQVE  
SEQVI. LICET. IS. AGER. VECTIGAL. NEI. SIET. LANGATIVM. FINEIS. AGRI. PRIVATI. AB. RIVO. INFIMO. QVI. ORITVR. AB. FONTEI. IN. MANICELLO. AD. FLOVIVM  
EDEM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. FLOVIO. SVSO. VORSVM. IN. FLOVIVM. LEMVRIM. INDE. FLOVIO. LEMVRI. SVSVM. VSQVE. AD. RIVOM. COMBERANE  
INDE. RIVO. COMBERANE. SVSVM. VSQVE. AD. CONVALLEM. CAEPTIEMAM. IBEI. TERMINI. DVO. STANT. CIRCVM. VIAM. POSTVMIAM. EX. EIS. TERMINIS. RECTA  
REGIONE. IN. RIVO. VINDVPAL. EX. RIVO. VINDVPAL. IN. FLOVIVM. NEVIASCAM. INDE. DORSVM. FLVIO. NEVIASCA. IN. FLOVIVM. PROCOBERAM. INDE  
FLOVIO. PROCOBERA. DEORSVM. VSQVE. AD. RIVOM. VINELASCAM. INFVMVM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVRSVM. RIVO. RECTO. VINELES  
IBEI. TERMINVS. STAT. PROPTER. VIAM. POSTVMIAM. INDE. ALTER. TRANS. VIAM. POSTVMIAM. TERMINVS. STAT. EX. EO. TERMINO. QVEI. STAT  
TRANS. VIAM. POSTVMIAM. RECTA. REGIONE. IN. FONTEM. IN. MANICELVM. INDE. DEORSVM. RIVO. QVEI. ORITVR. AB. FONTE. ENMANICEL  
AD. TERMINVM. QVEI. STAT. AD. FLOVIVM. EDEM. AGRI. POPLICI. QVOD. LANGENSES. POSIDENT. HISCE. FINIS. VIDENTVR. ESSE. VBI. COMFLVONT  
EDVS. ET. PROCOBERA. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. FLOVIO. SVRSVORSVM. IN. MONTEM. LEMVRINO. INFVMO. IBEI. TERMINVS  
STAT. INDE. SVRSVM. VORSVM. IVGO. RECTO. MONTE. LEMVRINO. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVSVM. IVGO. RECTO. NEMVRINO. IBEI. TERMINVS  
STAT. IN. MONTE. PROCAVO. INDE. SVRSVM. IVGO. RECTO. IN. MONTEM. LEMVRINVM. SVMMVM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVRSVM. IVGO  
RECTO. IN. CASTELVM. QVEI. VOCITATVST. ALIANVS. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVRSVM. IVGO. RECTO. IN. MONTEM. LOVENTIONEM. IBEI. TERMINVS  
STAT. INDE. SVRSVM. IVGO. RECTO. IN. MONTEM. APENINVM. QVEI. VOCATVR. BOPLO. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. APENINVM. IVGO. RECTO  
IN. MONTEM. TVLEDONEM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. DEORSVM. IVGO. RECTO. IN. FLOVIVM. VERAGLASCAM. IN. MONTEM. BERIGIEMAM  
INFVMO. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVRSVM. IVGO. RECTO. IN. MONTEM. PRENICVM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. DORSVM. IVGO. RECTO. IN  
FLOVIVM. TVLELASCAM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. SVRSVM. IVGO. RECTO. BLVSTIEMELO. IN. MONTEM. CLAXELVM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE  
DEORSVM. IN. FONTEM. LIBRIEMELVM. IBEI. TERMINVS. STAT. INDE. RECTO. RIVO. ENISECA. IN. FLOVIVM. PROCOBERAM. IBEI. TERMINVS. STAT  
INDE. DEORSVM. IN. FLOVIVM. PROCOBERAM. VBEI. CONFLOVONT. FLOVI. EDVS. ET. PROCOBERA. IBEI. TERMINVS. STAT. QVEM. AGRVM. POPLICVM  
IVDICAMVS. ESSE. EVM. AGRVM. CASTELANOS. LANGENSES. VEITVRIOS. POSIDERE. FRVIQUE. VIDETVR. OPORTERE. PRO. EO. AGRO. VECTIGAL. LANGENSES  
VEITVRIS. IN. POPLICVM. GENVAM. DENT. IN. ANNOS. SINGVLOS. HS. N. CCCC. SEI. LANGENSES. EAM. PEQVNIAM. NON. DABVNT. NEQVE. SATIS  
FACIENT. ARBITRATV. GENVATIVM. QVOD. PER. GENVENSES. MORA. NON. FIAT. QVO. SETIVS. EAM. PEQVNIAM. ACCIPIAT. TVM. QVOD. IN. EO. AGRO  
NATVM. ERIT. FRVMENTI. PARTEM. VICENSVMAM. VINI. PARTEM. SEXTAM. LANGENSES. IN. POPLICVM. GENVAM. DARE. DEBENTO  
IN. ANNOS. SINGVLOS. QVEI. INTRA. EOS. FINEIS. AGRVM. POSIDET. GENVAS. AVT. VEITVRIVS. QVEI. EORVM. POSEDEIT. K. SEXTIL. L. CAICILIO  
Q. MVVCIO. COS. EOS. ITA. POSIDERE. COLEREQVE. LICEAT. EIS. QVEI. POSIDEBVNT. VECTIGAL. LANGENSIBVS. PRO. PORTIONE. DENT. ITA. VTI. CETERI  
LANGENSES. QVEI. EORVM. IN. EO. AGRO. AGRVM. POSIDEBVNT. FRVENTVRQVE. PRAETEREA. IN. EO. AGRO. NEI. QVIS. POSIDETO. NISI. DE. MAIORE. PART  
LANGENSIVM. VEITVRIORVM. SENTENTIA. DVM. NE. ALIVM. INTROMITAT. NISI. GENVATEM. AVT. VEITVRIVM. COLENDI. CAUSA. QVEI. EORVM  
DE. MAIORE. PARTE. LANGENSIVM. VEITVRIVM. SENTENTIA. ITA. NON. PAREBIT. IS. EVM. AGRVM. NEI. HABETO. NEIVE. FRVIMINO. QVEI  
AGER. COMPASCVOS. ERIT. IN. EO. AGRO. QVOMINVS. PECVASCERE. GENVATES. VEITVRIOSQVE. LICEAT. ITA. VTEI. IN. CETERO. AGRO  
GENVATI. COMPASCVO. NEI. QVIS. PROHIBETO. NEIVE. QVIS. VIM. FACITO. NEIVE. PROHIBETO. QVO. MINVS. EX. EO. AGRO. LIGNA. MATERIAMVE  
SYMANT. VTANTVRQVE. VECTIGAL. ANNI. PRIMI. K. IANVARIS. SECVNDIS. VETVRIS. LANGENSES. IN. POPLICVM. GENVAM. DARE  
DEBENTO. QVOD. ANTE. K. IANVAR. PRIMAS. LANGENSES. FRVCTI. SVNT. ERVNTQVE. VECTIGAL. INVITEI. DARE. NEI. DEBENTO  
PRATA. QVAB. FVERVNT. PROXVMA. FAENISICEI. L. CAECILIO. Q. MVVCIO. COS. IN. AGRO. POPLICO. QVEM. VITVRIS. LANGESES  
POSIDENT. ET. QVEM. ODIATES. ET. QVEM. DECTVNINES. ET. QVEM. CAVATVRINEIS. ET. QVEM. MENTOVINES. POSIDENT. EA. PRATA  
INVITIS. LANGENSIBVS. ET. ODIATIBVS. ET. DECTVNINEBVS. ET. CAVATVRINES. ET. MENTOVINES. QVEM. QVISQVE. EORVM. AGRVM  
POSIDEBIT. INVITEIS. EIS. NEI. QVIS. SICET. NEIVE. PASCAT. NEIVE. FRVATVR. SEI. LANGENSES. AVT. ODIATES. AVT. DECTVNINES. AVT. CAVATVRINES  
AVT. MENTOVINES. MALENT. IN. EO. AGRO. ALIA. PRATA. IMMITTERE. DEFENDERE. SICARE. ID. VTI. FACERE. LICEAT. DVM. NE. AMPLIOREM  
MODVM. PRATORVM. HABEANT. QVAM. PROXVMA. AESTATE. HABVERVNT. FRVCTIQVE. SVNT. VITVRIS. QVEI. CONTROVORSIAS  
GENVENSIVM. OB. INIOVRIAS. IVDICATI. AVT. DAMNATI. SVNT. SEI. QVIS. IN. VINCULEIS. OB. EAS. RES. EST. EOS. OMNEIS  
SOLVEL. MITTEI. LEIBERIQVE. GENVENSES. VIDETVR. OPORTERE. ANTE. EIDVS. SEXTILIS. PRIMAS. SEI. QVOI. DE. EA. RE  
INIQVOM. VIDEBITVR. ESSE. AD. NOS. ADEANT. PRIMO. QVOQVE. DIE. ET. AB. OMNIBVS. CONTROVORSIIS. NONO. PVBL.  
LEG. MOCO. METICANIO. METICONI. F. PLAVCVS. PELIANI. PELIONI. F.



Fragmentum Regiæ legis in Capitolium e Basilica  
Lateranensi translatum, ex ære Romæ.

THEODVSVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG.  
TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAUDIO. CAESARI. AVG. GERMANICO.  
VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. SENATVS  
CONSULTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT.  
ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CAESARI. AVG. TI. CLAUDIO. CAESARI  
AVG. GERMANICO.  
VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS  
PRAESENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERV. IVS. PERINDE  
HABEATVR. SERVETVR. AC. SI. E. LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVROVE.  
VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM. IMPERIUM. CVRATIONEMVE  
CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT  
QVIBVSVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM  
COMITIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR.  
VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA  
CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. TI. CLAUDIO. CAESARI. AVG  
GERMANICO.  
VTIQVE. QVAECVNQVE. EX. VSV. REIPVBLICAE. MAIESTATE. DIVINARVM  
HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVMQVE. RERV. ESSE  
CENSEBIT. EI. AGERE. FACERE. IVS. POTESTASQVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG  
TIBERIOQVE. IVLIO. CAESARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAUDIO. CAESARI  
AVG. GERMANICO. FVIT.  
VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIV. SCITIS. SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG  
TIBERIVSVE. IVLIVS. CAESAR. AVG. TIBERIVSQVE. CLAVDIVS. CAESAR. AVG  
GERMANICVS. TENERENTVR. IIS. LEGIBVS. PLEBISQVE. SCITIS. IMP. CAESAR  
VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVAEQVE. EX. QVAQVE. LEGE. ROGATIONE  
DIVVM. AVG. TIBERIVMVE. IVLIVM. CAESAREM. AVG. TIBERIVMVE  
CLAVDIVM. CAESAREM. AVG. GERMANICVM. FACERE. OPORTVIT  
EA. OMNIA. IMP. CAESARI. VESPASIANO. AVG. FACERE. LICEAT.  
VTIQVE. QVAE. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. ACTA. GESTA  
DECRETA. IMPERATA. AB. IMPERATORE. CAESARE. VESPASIANO. AVG  
IVSSV. MANDATVVE. EIVS. A. QVOQVE. SVNT. EA. PERINDE. IVSTA. RATAQ.  
SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA. ESSENT.

SANCTIO

II. QVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS. LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA  
SENATVSVE. CONSULTA. FECIT. FECERIT. SIVE. QVOD. EVM. EX. LEGE. ROGATIONE  
PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS  
ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVIT. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO  
NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. DE. EA. RE. APVD  
ACI. SINITO.



Neapoli in ædibus Hadriani Gulielmi in tabella marmorea.

IN HIS AEDIFICIIS ET LOCIS  
PVRIS ADIACENTIBVS AEDIFICIS SIVE IS LOCVS AGER EST  
AELI RVFINI MILITIS  
CVIVS SE POSSESSOREM ESSE EX CAUSA EMPTIONIS P.  
AELI ABASCANTI PATRIS SVI ALFENIO SENECONI SVB PRAEF.  
CLASS. PR. MIS. PROBAVIT ET MERUIT SENTENTIAM QVAM IVS  
SV EIVSDEM SENECONIS SVB PRAEF. HVIC TITVLO PROSCRIPSIT  
SENECIO C. C. C. DIXIT  
NECESSARIAM FVISSE INSPECTIONEM AEDIFICIORVM ET  
LOCI DE QVIBVS APVEM FACTVM EST REIPSA MANIFESTATVR  
CVM IGITVR AEDIFICIA SOLO PVRO POSITA DEPREHENDE  
RIM NEQVE VILLO SEPVLCHRO SVPERPOSITA VEL CONIVNCTA AP  
PARET VENDITIONEM EORVM IVRE FACTAM IDEOQVE AD AELIVM  
RVFINVM MILITEM EX CAUSA EMPTIONIS PERTINERE VIDETVR  
LOCI VERO SIVE AGRI QVEM ADIACENTEM AEDIFICIS AELIVS ABAS  
CANTVS PATER RVFINI AB HEREDIBVS PATVLGI DIOCLETIS AEQVE  
MERCATVS EST QVVM HABEAT PLVRIMA ET DISPERSIS LOCIS SEPVLC  
CHRA IVS PER VENDITIONEM TRANSFERRI AD EMPTOREM  
NON POTVISSE ET CVM PATER RVFINI ET POSTEA RVFINVS QVAM  
QVAM NON IVRE FACTA EMPTIONE SEMPER IN POSSESSIONEM  
FVERINT NVLLO IVRE EVM LOCVM VINDICARE SIBI PATVLCHI POS  
SVNT PLANE CVM IN RE PRAESENTI INSPEXERIM LITVRATVM AG. ET  
ERASVM PATVLGI DICVNT REMANERE IN STIPVL. CAPITA QVAEDAM  
EXPRIMENTIA HAEC VERBA. ACTIVS DIOC. PATVL. DIOC.  
F. CVM FRATRIBVS QVI NVNCHIC ADSVNT VENDVNT P. AELIO ABASCANTO  
LOCVM PVRVVM IN QVONVLLA SEPVLCHRA IACTA SVPERPOSITA NEQVE CONIVNCTA  
APPARENT LIB. NEP. PRONEP. Q. ET RELIQUA OB CONTEMPTVM TAMEN RELIGIONIS  
RVFINVS P. AELI ABAS. F. AGRO PRIVETVR FIETQ. PVB. SEPELIENDORVM MILITVM  
CLASS. PR. MIS. IN VSVM HEREDES VERO PATVL. DIOC. MVLCTENTVR SORTE  
YNA CVM ANATOCISMO BINAE CENTESIMAE VSVRAE PROPTER NEGLECTAM  
RELIGIONEM SEPVLCHORVM CLAM DIRVTORVM PAVPERESQ. MILITES  
CLASS. PR. MIS. DONATI SINT DVM AEGRESCVNT ET MORIVNTVR NE AERE  
CONLATO CVRENTVR SEPELIENTVRQ. QVAM SENTENTIAM SANCTAM ESSE  
OMNES SCIVNT IDQ. TOTVM TESTATVR MARMOR



Lex parieti faciundo incisa in tabella marmorea Neapoli in ædibus Hadriani Gulielmi.

AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC  
N. FVFIDIO. N. F. M. PVLLIO. DVO. VIR  
P. RVTILIO. CN. MALLIO. COS.  
OPERVUM. LEX. II.

LEX. PARIETI. FACIENDO. IN. AREA. QVAE. EST. ANTE  
AEDM. SERAPI. TRANS. VIAM. QVI. REDEMERIT  
PRAEDES. DATO. PRAEDIAQVE. SVBSIGNATO  
DVVM. VIRVM. ARBITRATV.  
IN. AREA. TRANS. VIAM. PARIES. QVI. EST. PROPTER  
VIAM. IN. EO. PARIETE. MEDIO. OSTIEL. LV MEN  
APERITO. LATVM. P. VI. ALTVM. P. VII. FACITO. EX. EO  
PARIETE. ANTAS. DVAS. AD. MARE. VORSVM. PROICITO  
LONGAS. P. II. CRASSAS. P. I. INSVPER. ID. LIMEN  
ROBVSTVM. LONG. P. VIII. LATVM. P. I. ALTVM. P. S.  
INPONITO. INSVPER. ID. ET. ANTAS. MVTVLOS. ROBVSTOS  
II. CRASSOS. S. ALTOS. P. I. PROICITO. EXTRA. PARIETE  
IN. VTRAMQ. PARTEM. P. IV. INSVPER. SIMAS. PICTAS  
FERRO. OFFIGITO. INSVPER. MVTVLOS. TRABICVLAS  
ABIEGNIEAS. II. CRASSAS. QVOQVE. VERSVS. S. IN. PONTO

FERROQVE. FIGITO. IN. ASSERATO. ASSERIBVS. ABIEGNIEIS  
SECTILIBVS. CRASSEIS. QVOQVE. VERSVS. S. DISPONITO. NI. PLVS. S.  
OPERCVLAQVE. ABIEGNIEA. INPONITO. EX. TIGNO. PEDARIO  
FACITO. ANTEPAGMENTA. ABIEGNIEA. LATA. S. CRASSA. S.  
CVMATIVMQVE. INPONITO. FERROQVE. PLANO. FIGITO  
PORTVLAQVE. TEGITO. TEGVLARVM. ORDINIEVS. SENEIS  
QVOQVE. VERSVS. TEGVLAS. PRIMORES. OMNES. IN. ANTE  
PAGMENTO. FERRO. FIGITO. MARGINEMQVE. INPONITO  
EISDEM. FORES. CLATRATAS. II. CVM. POSTIBVS. AESCVLNIEIS  
FACITO. STATVITO. OCLVDITO. PICATOQVE. ITA. VTEI. AD. AEDM  
HONORVS. FACTA. SVNT. EISDEM. MACERIA. EXTREMA. PARIES  
QVI. EST. EVM. PARIETEM. CVM. MARGINE. ALTVM. FACITO. P. X.  
EISDEM. OSTIVM. INTROITV. IN. AREA. QVOD. NVNC. EST. ET  
FENESTRAS. QVAE. IN. PARIETE. PROPTER. EAM. AREAM. SVNT  
PARIETEM. OPSTRVITO. ET. PARIETI. QVI. NVNC. EST. PROPTER  
VIAM. MARGINEM. PERPETVOM. INPONITO. EOSQ. PARIETES  
MARGINESQVE. OMNES. QVAE. LITA. NON. ERVNT. CALCE  
HARENATO. LITA. POLITAQVE. ET. CALCE. VDA. DEALBATA. RECTE  
FACITO. QVOD. OPVS. STRVCTILE. FIET. IN. TERRA. CALCIS  
RESTINCTAI PARTEM. QVARTAM. INDITO. NIVE. MAIOREM  
CAEMENTA. STRVITO. QVAM. QVAE. CAEMENTA. ARDA  
PENDAT. P. XV. NIVE. ANGOLARIA. ALTIOREM. S. FACITO

LOCVMQVE. PVRVVM. PRO. EO. OPERE. REDDITO  
EIDEM. SACELLA. ARAS. SIGNAQVE. QVAE. IN  
CAMPO. SVNT. QVAE. DEMONSTRATA. ERVNT  
EA. OMNIA. TOLLITO. DEFERTO. COMPOSITO  
STATVITOQVE. VBEI. LOCVS. DEMONSTRATVS  
ERIT. DVVM. VIRVM. ARBITRATV.  
HOC. OPVS. OMNE. FACITO. ARBITRATV. DVO. VIR  
ET. DVOVIRATIVM. QVI. IN. CONSILIO. ESSE  
SOLENT. PVTEOLIS. DVM. NI. MINVS. VIGINTI  
ADSIENT. CVM. EA. RES. CONSVLETVR. QVOD  
EORVM. VIGINTI. IVRATI. PROBAVERINT. PROBVM  
ESTO. QVOD. IEIS. INPROBARINT. INPROBVM. ESTO  
DIES. OPERIS. K. NOVEMBER. PRIMEIS. DIES. PEQVN  
PARS. DIMIDIA. DABITVR. VBEI. PRAEDIA. SATIS  
SVBSIGNATA. ERVNT. ALTERA. PARS. DIMIDIA. SOLVETVR  
OPERE. EFFECTO. PROBATOQ. C. BLOSSIVS. Q. F.  
H-S CIO D. IDEMQVE. PRAES. Q. FVFCIVS. Q. F.  
CN. TETTEIVS. Q. F. C. CRANIVS. C. F. TI. CRASSICIVS.



Senatusconsultum in aenea tabella Romæ apud Fulvium Ursinum.

L. CORNELIVS. CN. F. PR. SEN. CONS. A. D. III. NONAS. MAIAS. SVB. AEDE. KASTORVS

SCR. ADF. A. MANLIVS. A. F. SEX. IVLIVS.

L. POSTVMIVS. S. F.

QVOD. TEIEVRTES. V. F. QVIBVSQVE. DE. REBVS. VOS. PVRGAVISTIS. EA. SENATVS  
ANIMVM. ADVORTIT. ITA. VTEI. AEQVOM. FVIT. NOSQVE. EA. ITA. AVDIVERAMVS  
VT. VOS. DEIXSISTIS. VOBIS. NONTIATA. ESSE. EA. NOS. ANIMVM. NOSTRVM  
NON. IN. DOVCBAMVS. ITA. FACTA. ESSE. PROPTER. EA. QVOD. SCIBAMVS  
EA. VOS. MERITO. NOSTRO. FACERE. NON. POTVISSE. NEQVE. VOS. DIGNOS. ESSE  
QVEI. EA. FACERETIS. NEQVE. ID. VOBIS. NEQVE. REI. PPLICAE. VOSTRAE  
OITILE. ESSE. FACERE. ET. POSTQVAM. VOSTRA. VERBA. SENATVS. AVDIVIT  
TANTO. MAGIS. ANIMVM. NOSTRVM. INDOVCIMVS. ITA. VTEI. ANTE  
ARBITRABAMVR. DE. EIEIS. REBVS. AF. VOBIS. PECCATVM. NON. ESSE  
QVONQVE. DE. EIEIS. REBVS. SENATVI. PVRGATI. ESTIS. CREDIMVS. VOSQVE  
ANIMVM. VOSTRVM. INDOVCERE. OPORTET. ITEM. VOS. POPVLO  
ROMANO. PVRGATOS. FORÈ



Senatusconsultum Municipale in aenea tabella  
apud Fulvium Vrsinum Romæ.

L. ARRUNTIO. STELLA

L. IVLIO. MARINO. COS.

XIII. K. NO V.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO.

III. VIR. I. D. S. C. FERENTINI. IN. CVRIA. AEDIS. MER

CVRL. SCRIBVNDQ. ADEVERVNT. Q. SEGIARNVS. MAX

CIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLINVS.

Q. VOD. VNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM. CLARIS

SIMVM. VERVM. DEMANDATAM. SIBI. CVRAM. AB

INDVLGENTISSIMO. IMP. CAESARE. NERVA. TRAIANO

AVGVSTO. GERMANICO. QVA. AETERNITATI. ITALIAE

SVAE. PROSEXIT. SECVNDVM. LIBERALITATEM. EIVS

ITA. ORDINARI. VT. OMNIS. AETAS. CVRAE. EIVS. MERITO

GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE. VT. TANTAE

VIRTVTIS. VIR. AVXILIO. SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO

NOSTRO. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. A.

PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC. ORDINE

MITTI. AD. T. POMPONIVM. BASSVM. CLARISSIMVM.

MVM. VIRVM. QVI. AB. EO. IMPETRENT. IN. CLIEN

TELAM. AMPLISSIMAE. DOMVS. SVAE. MVNICIPIVM.

NOSTRVM. RECIPERE. DIGNETVR

PATRONVMQVE. SE. COOPTARI. TABVLA

HOSPITALI. INCISA. HOC. DECRETO. IN. DOMO

SVA. POSITA. PERMITTAT. CENSVERE

EGERVNT. LEGATI.

A. CAECILIIVS. A. F. QVIRINALIS. ET

QVIRINALIS. F. A.



Senatusconsultum amicitiae in aenea tabella apud Fulvium Vrsinum Romae.

... EIS. LEIBEREIS. POSTEREIS. VIXO. ...  
... CERTARE. SEIVE. APVD. MAGISTRATVS. ...  
... VBEI. VELINT. VTEI. IBEI. IVDICIUM. DE. EIS. REBVS. FIAT. SEI. QVA. ...  
... NTVR. ET. DE. INTEGRO. IVDICIUM. EX. S. C. FIAT. SEI. QVAS. PECVNIAS. CIV ...  
... VS. NOSTRI. QVEIQVOMQVE. ASIAM. EYBOEAM. LOCABVNT. VECTIGAL VE. ASIAE. ...  
... EMILIVS. COS. A. A. S. E. V. EOS. IN. AMEICORVM. FORMVLAM. REFERVNDOS. CVRARENT. EIS ...  
... FACERE. LICERET. MVNVSQVE. EIS. EX. FORMVLA. LOCVM. LAVTIAQVE. Q. VRB. EIS. LOCARE. MITTEREQ. ...  
... VENEIRE. VELLENT. VT. EIS. LEIBEREIS. POSTEREISQVE. EORVM. LEGATOS. VENIRE. MITTEREQ. LICERET. VTEI. Q. ...  
... SI. EI. V. F. LITTERAS. AD. MAGISTRATVS. NOSTROS. QVEI. ASIAM. MACEDONIAM. PROVINCIAS. OPTINENT. ET. AD. MAGISTRATVS. EORVM. MITT ...  
... AEQVOM. CENSERE. EA. ITA. FIERI. I. V. E. E. R. P. F. S. V. C.

ΕΦΙ. ΥΓΑΤΩΝ. ΚΟΙΝΤΟΥ. ΛΥΤΑΤΙΟΥ. ΚΟΙΝΤΟΥ. ΥΙΟΥ. ΚΑΤΛΟΥ. ΚΑΙ. ΜΑΡΚΟΥ. ΑΙΜΙΛΙΟΥ. ....

ΜΑΡΚΟΥ. ΤΙΩΝΟΥ. ΛΙΠΕΔΟΥ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ. ΔΕ. ΚΑΤΑ. ΠΟΛΙΝ. ΚΑΙ. ΕΠΙ. ΤΩΝ. ΞΕΝΩΝ ΔΕΤΚΙΟΥ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ, ....  
CICENNA. ΜΗΝΟΣ. ΜΑΙΟΥ. ΚΟΙΝΤΟΣ. ΛΥΤΑΤΙΟΥ. ΚΟΙΝΤΟΥ. ΤΙΟΣ. ΚΑΤΛΟΣ. ΥΠΑΤΟΣ ΣΤΓΚΑΝΤΩ. ΣΥΝΕΒΟΥ ...

ΠΡΟ ΗΜΕΡΩΝ ΕΝΔΕΚΑ ΚΑΛΑΝΔΩΝ ΙΟΥΝΙΩΝ ΕΝ ΚΟΜΕΤΙΩ ΓΡΑΦΟΜΕΝΩ ΠΑΡΗΣΑΝ ΔΕΤΚΙΟΣ ΦΑΒΕΡΙΟΣ ΔΕΤΚΙΟΥ ΤΙΟΣ ΣΕΡΓΙΑ ΓΑΙΟΣ. ....  
ΚΙΟΥ ΤΙΟΣ ΠΟΡΑΙΔΙΑ. ΚΟΙΝΤΟΣ ΠΕΤΙΛΑΙΟΣ ΤΙΟΥ ΤΙΟΣ ΣΕΡΓΙΑ ΠΕΡΙ ΩΝ ΚΟΙΝΤΟΣ ΛΥΤΑΤΙΟΣ ΚΟΙΝΤΟΥ ΤΙΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΔΟΥΤΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ. ....  
ΦΙΛΙΝΟΥ ΤΙΩΝ ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ. ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΟΝ ΠΟΛΥΑΡΚΟΥ ΤΙΩΝ ΚΑΡΤΣΤΙΩΝ. ΜΕΝΙΣΚΟΝ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ. ΤΟΝ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΝΙΣΚΟΝ ΘΑΡΓΗΛΙΟΥ ΤΙΩΝ ΜΙΑΗ ....  
ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΛΟΙΟΙΣ ΠΑΡΑΓΕΓΟΝΕΝΑΙ. ΤΟΤ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΕΠΑΡΧΟΜΕΝΟΥ. ΤΟΥΤΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΕΠΑΝΑΡΟΝ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗΝ. ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΣΙΟΙΣ ΠΡΑΓΜΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΗΜΕΤΕΡΟΙΣ ....  
ΝΑΙ. ΤΟΥΤΟΥΣ ΕΑΥΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΗΣ ΣΤΓΚΑΝΤΟΥ ΔΟΓΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΑΠΟΛΥΤΑΙ ΒΟΥΛΕΣΘΑΙ. ΕΑΝ ΑΥΤΩΙ ΦΑΙΝΗΤΑΙ. ΟΠΩΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΑΛΩΣ ΠΕΡΡΑΓΜΕΝΩΝ ΥΠΑΤΩΝ ....  
ΓΛΩΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΑ ΗΜΕΤΕΡΑ ΚΑΤΑΛΟΓΗ ΑΥΤΩΝ ΓΕΝΗΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΟΥΤΩΣ ΕΔΟΚΕΝ. ΑΣΚΑΝΠΙΑΔΗΝ ΦΙΛΙΝΟΥ ΤΙΩΝ ΚΑΛΖ ....  
ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΟΝ ΠΟΛΥΑΡΚΟΥ ΤΙΩΝ ΚΑΡΤΣΤΙΩΝ. ΜΕΝΙΣΚΟΝ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΤΙΩΝ ΜΙΑΗ. ΤΟΝ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΝΙΣΚΟΝ ΑΝΩΘΕΝ ΔΕ ΘΑΡΓΗΛΙΟΥ ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑ ....  
ΔΟΥΡΕΥΣΑΙ ΤΗΝ ΣΤΓΚΑΝΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΙΑΛΑΜΒΑΝΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΚΑΛΗΝ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΡΟΝ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗΝ ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΣΙΟΙΣ ΠΡΑΓΜΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΗΜΕΤΕΡΟΙΣ ΓΕΓΟΝΕΝΑΙ  
ΔΙ ΗΝ ΑΙΤΙΑΝ ΤΗΝ ΣΤΓΚΑΝΤΟΝ ΚΡΙΝΕΙΝ ΟΠΩΣ ΟΥΤΟΙ. ΤΕΚΝΑ. ΕΚΓΟΝΟΙΤΕ. ΑΥΤΩΝ. ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΑΥΤΩΝ ΠΑΤΡΙΣΙΝ ΑΔΕΙΟΥΤΡΗΓΗΤΟΙ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΕΚΦΟΡΟΙ ΩΣΙΝ ΕΙΤΙΝΕΣ ΕΙΣΦΟΡΑΙ ΕΚ ΤΩΝ  
ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ ΑΥΤΩΝ ΕΙΣΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑΙ ΕΙΣΙΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΟΥΤΟΥΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΧΑΡΙΝ ΟΡΜΗΣΑΙ ΤΟΣΑΥΤΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΑΠΟΔΟΘΩΣΙΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΘΩΣΙΝ ΕΙΤΕ ΤΙΝΕΣ  
ΑΓΡΟΙ ΟΙΚΙΑΙ ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ ΑΥΤΩΝ ΠΕΠΡΑΝΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΧΑΡΙΝ ΟΡΜΗΣΑΙ ΟΠΩΣ ΤΑΥΤΑ ΠΑΝΤΑ ΑΥΤΟΙΣ ΕΙΣ ΑΚΕΡΑΙΟΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑ  
ΘΗΙ ΕΙΤΕ ΤΙΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ ΠΑΡΕΔΗΛΥΘΕΝ ΑΦ ΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΧΑΡΙΝ ΟΡΜΗΣΑΝ ΜΗ ΤΙ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ ΑΥΤΟΙΣ ΒΛΑΒΕΡΟΝ ΓΕΝΗΤΑΙ  
ΜΗ ΔΕ ΤΙ ΑΥΤΟΙΣ ΔΙΑ ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑΝ ΕΛΑССΟΝ ΟΦΕΙΛΗΤΑΙ ΜΗ ΔΕ ΤΙ ΕΛΑССΟΝ ΑΥΤΟΙΣ ΜΕΤΑΠΟΡΕΥΣΕΘΑΙ ΠΡΑССΕΙΝ ΕΞ ΗΙ ΟΣΑΙ ΤΕ ΚΑΗΡΟΝΟΜΙΑΙ ΑΥΤΟΙΣ Η ΤΟΙΣ ΤΕΚΝΟΙΣ ΑΥΤΩΝ  
ΠΑΡΕΓΕΝΟΝΤΟ ΟΠΩΣ ΤΑΥΤΑΣ ΕΧΩΣΙΝ ΔΙΑΚΑΤΕΧΩΣΙΝ ΚΑΡΗΤΩΝΤΑΙ ΤΕ ΟΣΑ ΤΕ ΑΝ ΑΥΤΟΙ. ΤΕΚΝΑ. ΕΚΓΟΝΟΙ. ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΕ ΑΥΤΩΝ ΠΑΡ ΕΤΕΡΟΥ ΜΕΤΑΠΟΡΕΥΟΝΤΑΙ. ΕΑΝ ΤΕ ΤΙ ΠΑ.  
ΡΑΥΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΕΚΓΟΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΕ ΑΥΤΩΝ ΕΤΕΡΟΙ ΜΕΤΑΠΟΡΕΥΟΝΤΑΙ ΟΠΩΣ ΤΟΥΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΕΚΓΟΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΕ ΑΥΤΩΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΙΣ ΕΑΝ ΤΕ ΕΝ ΤΑΙΣ ΠΑ  
ΤΡΙΣΙΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΔΙΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΒΟΥΛΟΝΤΑΙ ΚΡΙΝΕΣΘΑΙ Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΕΠΙ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΚΡΙΤΩΝ ΕΑΝ ΤΕ ΕΠΙ ΠΟΛΕΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑ ΤΕΛΟΥΣ  
ΕΝ ΤΗΙ ΦΙΛΙΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΩΝ ΜΕΜΕΝΗ ΚΥΡΙΩΝ ΟΥ ΑΝ ΠΡΟΑΙΡΩΝΤΑΙ ΟΠΩΣ ΕΚΕΙ ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΓΙΝΗΤΑΙ ΕΙ ΤΙΝΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ  
ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΑΠΟΝΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΟΡΜΗΣΑΙ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΣΤΙΝ ΤΑΥΤΑ ΟΠΩΣ ΕΙΣ ΑΚΕΡΑΙΟΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΘΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΚΕΡΑΙΟΥ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ  
ΤΟ ΤΗΣ ΣΤΓΚΑΝΤΟΥ ΔΟΓΜΑ ΓΕΝΗΤΑΙ ΕΙ ΤΙΝΑ ΧΡΗΜΑΤΑ ΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΑΥΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΙ ΟΦΕΙΛΩΣΙΝ ΜΗ ΤΙ ΕΙΣ ΤΑΥΤΑ ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ ΔΟΥΝΑΙ ΟΦΕΙΛΩΣΙΝ  
ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΗΜΕΤΕΡΟΙ ΟΙ ΤΟΙΝΕΣ ΑΝ ΠΟΤΕ ΑΣΙΑΝ ΕΥΒΟΙΑΝ ΜΙΣΘΩΣΙΝ Η ΠΡΟСОΔΟΥΣ ΑΣΙΑΙ ΕΥΒΟΙΑΙ ΕΝΤΙΘΩΣΙΝ ΦΥΛΑΞΩΝΤΑΙ ΜΗ ΤΙ ΟΥΤΟΙ ΔΟΥΝΑΙ ΟΦΕΙΛΩΣΙΝ  
ΟΠΩΣ ΤΕ ΚΟΙΝΤΟΣ ΛΥΤΑΤΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΥΠΑΤΟΙ Ο ΕΤΕΡΟΣ Η ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ ΕΑΝ ΑΥΤΟΙΣ ΦΑΙΝΗΤΑΙ ΤΟΥΤΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΑΝΕΝΕΧΘΗ  
ΝΑΙ ΦΡΟΝΤΙΣΩΣΙΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΕ ΠΙΝΑ ΧΑΛΚΟΥΝ ΦΙΛΙΑΣ ΕΝ ΤΩΙ ΚΑΠΕΤΩΛΙΩΙ ΑΝΑΘΕΙΝΑΙ ΘΥΣΙΑΝΤΕ ΦΟΙΝΣΑΙ ΕΞ ΗΙ ΞΕΝΙΑ ΤΕ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΑΤΑ  
ΓΜΑ ΤΟΠΟΝ ΠΑΡΟΧΗΝ ΤΕ ΤΟΝ ΤΑΜΙΑΝ ΤΟΝ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΜΙΣΘΩΣΑΙ. ΑΠΟΣΤΕΙΛΑΙΤΕ ΚΕΛΕΥΩΣΙΝ ΕΑΝ ΤΕ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ  
ΠΡΕСВЕТТАС ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΤΓΚΑΝΤΟΝ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΙΝ ΑΥΤΟΙ ΤΕ ΠΑΡΑΓΙΝΕΣΘΑΙ ΠΡΟΑΙΡΩΝΤΑΙ ΟΠΩΣ ΑΥΤΟΙΣ ΤΕΚΝΟΙΣ ΕΚΓΟΝΟΙΣ ΤΟΙΣ ΑΥΤΩΝ.  
ΠΡΕСВЕТТАС ΠΑΡΑΓΙΝΕΣΘΑΙ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΙΝ ΤΕ ΕΞ ΗΙ ΟΠΩΣ ΤΕ ΚΟΙΝΤΟΣ ΛΥΤΑΤΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΥΠΑΤΟΙ Ο ΕΤΕΡΟΣ Η ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ  
ΕΑΝ ΑΥΤΟΙΣ ΦΑΙΝΗΤΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΗΜΕΤΕΡΟΥΣ ΟΙ ΤΙΝΕΣ ΑΣΙΑΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ. ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΙΑΚΑΤΕΧΟΥΣΙΝ.  
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΑΥΤΩΝ ΑΠΟΣΤΕΙΛΩΣΙΝ ΤΗΝ ΣΤΓΚΑΝΤΟΝ ΘΕΛΕΙΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ ΗΓΕΙΣΘΑΙ ΤΑΥΤΑ ΟΥΤΩ ΓΙΝΕΣΘΑΙ  
ΟΥΤΩΣ ΩΣ ΑΝ ΑΥΤΟΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΡΙΣΤΕΩΣ ΤΕ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΦΑΝΗΤΑΙ.

Ε Δ Ο Ξ Ε Ν

ΑΣΚΑΝΠΙΑΔΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΙΝΟΥ ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΟΥ ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΥΑΡΚΟΥ  
ΚΑΡΤΣΤΙΟΥ ΜΕΝΙΣΚΟΥ ΤΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΜΙΑΗΣΙΟΥ.

W 3 P  
Opole



Fragmentum Senatusconsulti de ludis Sæcularibus in tabella  
marmorea apud Fulvium Ursinum Romæ.

... S. L. CESTIVS. L. PETRONIVS. RV. . . .  
... V. F. LVDOS. SÆCVLARIS. POST. COMPLVR. . . .  
... PPA. TRIBVNIC. POTESTATE. FVTVROS. QVO. . . .

... QVI. ETIAM. QVOD. TALE. SPECTACVL.

... S. QVI. NONDVM. SVNT. MARITALI. S. . . .

... STITVTI. NEQVE. VLTRA. QVAM. SEMEL. VLLI. MO. . . .

... ENI. S. S. S. SPECTARE. LICEAT. IEIS. QVI. LEGE. DE. MARITA . . .

... EM. ADFVER. ET. SENATVS. CONSVLTVM. FACTVM. EST. . . .

... NERE. AD. CONSERVANDAM. MEMORIAM. TANTAE. R. . . .

... AM. AENEAM. ET. MARMOREAM. INSCRIBI. S. . . .

... NI. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VTI. COS. A. A. VE. ADHI. . . .

... ARMOREAM. IN. QVIBVS. COMMENTARI.

... P. INPERENT. VTI. REDEMPTORIBVS. EA. . . .

... VM. PROPOSITVM. EST. XV. VII. . . .

... S. EXISTVM. AVIMVS. VT. OMNES. LIB. . . .

... EL. CONIVGES. QVE. . . .

... COS. V. F. DE. LVCARI. LVDORVM. SA. . . .

... FIERENT. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VTI. QVONIAM. ANT. . . .

... SÆCVLARES. XV. VIR. SACR. FACIEND. IN. SVMMA. CONSTITV. . . .

... QVOS. PRO. SALVTE. CÆSARIS. FECERVNT. LVCARIS. NOMINE. CONS. . . .

... IT. INPERENT. VTI. EAM. PECVNIAM. DANDAM. ADTRIBVENDAM. . . .

... INNO. C. SILANO. C. FVRNIO. COS. A. D. XIII. K. MART. SENAT. . . .

... RIFICIVM. SÆCVLARE. LOCARENTVR. IN. EA. VERBA. QV. . . .

... VLLA. SCRIBVND. ADFVER. M. IVNIVS. M. F. SI. . . .

... INVS. C. ASINIVS. CN. F. . . .



Apud Antonium Augustinum Archiep. Tarraconensem  
in aenea tabella Tarraconæ.

C. VETTIO ATTICO ET

C. ASINIO PRAETEXTATO COS

PR. IDVS APRIL

PELTVINI. VESTINIS. IN. CVRIA. AVG. ORDINEM. HABENTIBVS. T. AVIDI  
ACCO. RESTITVTO ET. T. BLAESIO. NATALE. AEDD. Q. Q. SCRIBVND. AD  
FVERVNT. QVOD. VNIVERSI. VERBA. FECERVNT,  
NVMMIAM. VARIAM. C. F. SACERDOTEM. VENERIS. FELICIS. EA. ADPECTI  
ONIS. ADQVE. PRONO. ANIMO. CIRCA. NOS. AGERE. COEPISSE. PRO. INSTITVTO  
BENIVOLENTIAE. SVAE. SICVT. ET. PARENTES. EIVS. SEMPER. EGERVNT. VT  
MERITO. DEBEAT. EX. CONSENSV. VNIVERSORVM. PATRONA. PRAEFECTVRAE  
NOSTRAE. FIERI. QVO. MAGIS. MAGISQVE. HOC. HONORE. QVI. EST. APVT. NOS. POTISSE  
MVS. TANTAE. CLARITATI. EIVS. OBLATO. DIGNATIONE. BENIGNITATIS. EIVS. GLORIA  
OSI. ET. IN. OMNIBVS. TVTI. AC. DEFENSI. ESSE. POSSIMVS. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.  
PLACERE. VNIVERSIS. CONSCRIPTIS. NVMMIAE. VARIAE. C. F. SACERDOTI. VENERIS  
FELICIS. PRO. SPLENDORE. DIGNITATIS. SVAE. PATROCINIUM. PRAEFECTVRAE. NOS  
TRAE. OFFERI. PETIQVE. AB. EIVS. CLARITATE. ET. EXIMIA. BENIGNITATE. VT. HVNC  
HONOREM. SIBI. A. NOBIS. OBLATVM. LIBENTI. ET. PRONO. ANIMO. SVSCIPERE  
ET. SINGVLOS. VNIVERSOS. QVE. NOS. REMQVE. PVBLICAM. NOSTRAM. IN. CLI  
ENTELAM. DOMVS. SVAE. RECIPERE. DIGNETVR. ET. IN. QVIBVSCVMQVE  
RATIO. EXEGERIT. INTERCEDENTE. AVCTORITATE. DIGNITATIS. SVAE. TVTOS. DE  
FENSOS. QVE. PRAESTET. TABVLAMQVE. AENEAM. HVIVS. DECRETI. N. VERBA. CONTI  
NENTEM. OFFERRI. EI. PER. AVIDIACCVM. RESTITVTVM. ET. BLAESIVM. NATALEM. Q. Q.  
ITEM. NVMISENV. CRESCENTEM. ET. FL. PRISCVM. PRIMORES. ORD. N. VIROS. CENSVER.



Apud Fulvium Vrsinum in aenea tabella Romæ.

B. B.

PETRONIO PROBIANO ET ANICIO IVLIANO. COSS

PRID. KALENDAS. APRILES

COLONI COLONIAE AELIAE HADRIANAE AVG.

ZAMAE REGIAE

Q. ARADIVM VALERIVM PROCVLVM. IPSVM

LIBEROS POSTEROSQVE EIVS SIBI LIBERIS POSTE

RISQVE SVIS PATRONVM COOPTAVERVNT

Q. ARADIVS. VALERIVS. PROCVLVS COLONOS

COL. AEL. HADRIANAE AVG - ZAMAE - REG. IPSOS LI

BEROS POSTEROSQVE EORVM. SIBI LIBERIS POSTERIS

QVE SVIS. IN CLIENTELAM. RECEPIT. EGERVNT

C. MUCIVS BRVTIANVS FAVSTINVS ANTONIANVS VEF. L. AM.

AVG. P. P. AVG. CVR. R. P. ET. C. CAMELLIVS AFRICANVS TABITA

NVS HONORATVS. VEF. L. AVG. P. P. P. ET. C. IVLIVS SERVATVS TER

TVLLIANVS VEF. L. AVG. P. P. P. ET. M. FLAVIVS THEODORVS THALLVS

VEF. L. AVG. P. P. P. ET. C. MUCIVS PROBVS FELIX RVFINVS VEF. L. AVG. P. P. P. SDE

ET M. NASIDIUS SATVRVS SABINIANVS NOVIANVS VEF. L. AVG. P. P. AVG. ET. P. GAVE

VS RENATVS MACER DONATIANVS VEF. L. AVG. P. P. ET. C. BOCIUS CASSIANVS

SECUNDINVS VEF. L. AVG. P. P. ET. P. FVRIVS CATINIVS HONORATIANVS VEF. L. AVG.

P. P. AED. ET. C. BLOSSIVS IVNIANVS ORONTINVS VEF. L. AVG. P. P. AED. DESIG

Apud eundem in aenea tabella Romæ.

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO. NOBILISS. CAES. II. COSS

V. IDVS. APR.

DECVRIONES. ET. COLONI. COLONIAE. AELIAE. AV

GVSTAE. MERCVRIALIS. THAENIT. CVM. QVIN

TO. ARADIO. VALERIO. PROCVLO. V. C. PRAESIDI

PROVINC. VAL. BYZAC. HOSPITIVM. CLIENTE

LAMQVE. FECISSENT. ET. SIBI. LIBERISQVE. SVIS

POSTERISQVE. EORVM COOPTASSENT. QVINTVS

ARADIVS. VAL. PROCVLVS. V. C. PRAES. PROVIN. VAL

BYZAC. DECVRIONIBVS. ET. COLONIS. COL. AELIAE

MERC. THAENIT. HOSPITIO. CLIENTELAQVE

SVSCEPISSET. LIBERISQVE. SVIS. POSTERIS

QVE. EORVM. IN. QVAM. REM. LEGATOS. IRE

DIXERVNT. VNIVERSOS. ORDINIS. VIROS

CENSENTIBVS. CUNCTIS. AGENTIBVS

CVRIAM. Q. VALERIO. MARVLO. ET. C. HOR

TENSIO. CONCILIO. DVOVIRIS



Apud Fulvium Vrsinum in aenea tabella Romæ

POPVLONII.

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO. IVN. NOBB  
CAESS. ITERVM. III. IDVS. MART. CONSS  
COLONI. COLONIAE. CONCORDIAE. VLPIAE. TRAIANAE  
AVGVSTAE. FRVGIFERAE. HADRVMETINAE  
Q. ARDIVM. VALERIVM. PROCVLVM. V. C. PRAESIDEM  
PROVINC. VAL. BYZACENAE. LIBEROS. POSTEROSQVE. EIVS  
SIBI. LIBERIS. POSTERISQVE. SVIS. PATRONVM. COOPTA  
VERVNT. Q. ARADIVS. PROCVLVS. V. C. PRAESES  
PROVINC. VAL. BYZACENAE. COLONOS. COLONIAE. CON  
CORDIAE. VLPIAE. TRAIANAE. AVGVSTAE. FRVGIFERAE  
HADRVMETINAE. LIBEROS. POSTEROSQVE. EORVM. IN. FI  
DEM. CLIENTELAMQVE. SVAM. LIBERORVM  
POSTERORVMQVE. SVORVM. RECEPIT.

Apud eundem in aenea tabella Romæ.

FELICITER

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTAN  
TINO. NOBB. CAESS. IT. COSS  
X. KAL. MAI  
QVOD. Q. ARADIVM. VAL. PROCVLVM  
V. C. PRAESIDEM. PROV. VAL. BYZAC.  
FAVSTIANENSES. PATRONVM. COOP  
TARENT. CVM. LIBERIS. POSTERISQVE  
EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTERISQVE  
SVIS. TESSERAM. HOSPITALEM  
CVM. EO. FECERVNT. VTI. SE. IN. FIDEM  
ATQVE CLIENTELAM. VEL. SVAM  
VEL. POSTERORVM. SVORVM  
RECIPERET. ATQVE. ITA. IN. HAC  
RE. SPLENDIDISSIMVS. ORDO  
EIVSDEM. CIVITATIS. FAVSTI  
ANENSIS. LEGATIONEM. PRO  
SECVTVS. EST.



In ædibus Mafeianis Romæ  
in ænea tabella.

POPVLONII  
VALERIO PROCVLO V. C.  
PRAESIDI PROVINCIAE VAL. BYZAC.

P. D. N. N. CRISPO. ET. CONSTANTINO. IVNIORI  
NOBILISSIMIS. CAESS. COSS. IIII. KAL. SEP

MVNICIPES. MVNICIPII. AEL. HADRIANI. AVG. CIVI  
LITANI. Q. ARADIVM. RVFINVM. VALERIVM. PROCVLVM  
C. V. LIBEROS. POSTEROSQVE. EIVS. SIBI. LIBERIS. POSTE  
RISQVE. SVIS. PATRONOS. COOPTAVERVNT. TESSERAM  
QVE. HOSPITALEM. CVM. EO. FECERVNT  
ARADIVS. RVFINVS. VALERIVS. PROCVLVS. LIBERIM  
POSTERIQVE. EIVS. MVNICIPES. MVNICIPII. AEL. HA  
DRIANI. AVG. CIVILITANI. LIBEROS. POSTEROSQVE. EORVM  
IN. FIDEM. CLIENTELAMQVE. SVAM. RECEPERVNT. IN. QVAM. QVO  
REM. GRATVITAM. LEGATIONEM. SVSCEPERVNT. DIGNI. Q. V  
INSTEIVS. RENATVS. ET. APOLLONIVS. GALLENTIVS. ANTONIVS  
DVOVIRI. T. AELIVS. NIGOCINVS. ET. AELIVS. FAVSTIVS. ANTONIVS  
NVS. AEDILES. L. AELIVS. OPTATIANVS. CAMARIANVS. ANTONIVS  
NVS. FLAVIVS. SECVNDINVS. DOMITIVS. OPTATIANVS. ANTONIVS  
AEMILIVS. NEMGONIVS. AEMILIVS. TITRACIVS. STABIANVS. ANTONIVS  
LITIVS. SECVNDIANVS. FL. PP. ET. VNIBERSVS. ORD. D. BYZAC



Decretum Athletarum in tabella marmorea  
apud Fulvium Ursinum Romæ.

ΕΔΟΞΕ ΤΟΙΣ ΑΛΕΙΦΟΜΕΝΟΙΣ ΕΡΕΙΔΗ  
ΒΑΤΩΝ ΦΙΛΩΝΟΣ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΜΕΝ  
ΕΦ' ΕΤΗ ΔΥΟ ΠΡΟΧΕΙΡΙΣΘΕΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙ  
ΑΡΧΟΣ ΠΡΟΕΣΤΑΤΗΣ ΕΝΔΟΞΩΣ  
ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΙΩΣ ΑΥΤΟΥΤΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΩΝ  
ΑΛΕΙΦΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ  
ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΝΘΩΝ ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΕΥΔΟ  
ΚΙΜΗΣΑΝΤΑ ΕΣΤΕΦΑΝΩΣΕΝ ΑΥΤΟΝ  
ΕΠΙ ΤΑ ΠΡΟΕΙΡΗΜΕΝΑ ΕΤΗ ΔΥΟ ΘΑΛ  
ΛΟΥΤ ΣΤΕΦΑΝΩΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΩΝ  
ΑΝΑΓΡΑΦΗΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ ΧΑΡΙΝ  
ΕΙΣ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΚΑΤΑΚΕΧΩΡΙΚΕΝ ΦΙ  
ΛΟΤΙΜΙΑΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΟΙΠΗΣ Ε  
ΡΙΜΕΛΕΙΑΣ ΗΣ ΕΧΩΝ ΔΙΕΤΕΛΕΣΕΝ ΕΙΣ  
ΑΥΤΟΥΣ ΠΑΛΙΝΤΕ ΕΙΣ ΤΟ Κ Ε Λ ΚΑΙ Ζ Κ  
Λ ΚΑΙ Η Κ Λ Α Σ Ι Ω Θ Ε Ι Σ Τ Ρ Ε Μ Ε Ι Ν Ε ΓΥ  
ΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΜΟΖΟΥΣΑΝ ΕΥ  
ΤΑΣΙΑΝ ΑΥΤΟΣ ΤΕ ΣΤΗΝΕΤΗΡΗΣΕΝ ΚΑΙ  
ΤΟΥΤΟΦΟΤ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΕΙΦΟΜΕΝΩΝ Ε  
ΚΤΕΝΕΣΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΤΙΜΟΤΕΡΟΝ ΕΤΙ  
ΡΟΔΩΩΙ ΠΡΟΕΣΤΑΤΗΣΕΝ ΤΟΥΣ ΤΕ ΤΩΙ  
ΕΡΜΕΙ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΕΙ ΤΙΘΕΜΕΝΟΥΣ ΤΗΡΕ  
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΥΜΝΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ  
ΣΤΗΝΕΤΚΟΣΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΔΥ  
ΝΑΜΙΝ ΚΑΙ ΠΙΔΙΑΝ ΕΚΤΙΘΕΙΣ ΑΘΛΑ ΤΑ  
ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΙΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΙΣ  
ΕΦΟΙΣ ΘΕΩΡΟΥΝ ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΠΑΣΑΝ  
ΠΡΟΘΥΜΙΑΝ ΚΑΙ ΣΦΟΤΑΗΝ ΕΝΔΕΙΚΝΥΜΕ  
ΝΟΝ ΑΥΤΟΝ ΤΗΡΕ ΤΟΥΤΟΦΟΤ ΣΤΕΦΑΝΟΥΣ  
ΤΕ ΧΡΕΟΥΣ ΠΕΡΙΤΕΘΕΙΚΕΝ ΚΑΙ ΓΡΑΡΤΗΙ  
ΤΕΤΙΜΗΚΕΝ ΕΙΚΟΝΙ ΒΑΤΩΝΑ ΦΙΛΩΝΟΣ  
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΙ ΤΕ  
ΤΑΡΤΟΝ ΚΑΙ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝ  
ΤΩΙ ΠΡΟΔΕΔΗΛΩΜΕΝΩΙ ΧΡΟΝΩΙΤΩΝ ΝΕ  
ΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ ΕΥΣΧΗΜΟΝΑ ΤΕ ΚΑΙ  
ΠΡΕΠΟΥΣΑΝ ΦΟΙΗΣΑΜΕΝΟΝ ΔΕΔΟΧΘΑΙ ΔΕ  
ΚΑΙ ΝΤΗΝ ΕΠΑΙΝΕΣΑΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΠΙ ΤΟΥΤΟΙΣ  
ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΠΙΣΤΕΦΑΝΩΣΑΙ ΠΑΛΙΝ ΧΡΕΩΙ  
ΣΤΕΦΑΝΩΙ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΜΕΝ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΕΦΑ  
ΝΟΥΣ ΕΙΣ ΔΕΤΚΩΜΑΤΑ ΧΩΡΙΣΑΙ ΤΟΔΕ ΔΟ  
ΓΜΑ ΤΟ ΔΕ ΑΝΑΓΡΑΦΑΙ ΕΙΣ ΣΤΗΛΗΝ ΛΙΘΙ  
ΝΗΝ ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΙΝΑΙ ΕΝΤΩΙ ΕΠΙΦΑΝΑΙΣΤΑ  
ΤΩΙΤΟΠΩΙ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣΑΞΙΩΣΑΙ  
ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ Θ Κ Λ ΕΤΙ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗ  
ΣΑΙ ΔΙΟΤΙ ΤΟΥΤΟ ΠΡΑΞΑΣ ΕΣΤΑΙ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ  
ΑΛΕΙΦΟΜΕΝΟΙΣ ΚΕΧΑΡΙΣΜΕΝΟΣ



Decretum Agragantinorum in ænea tabella apud  
Fulvium Vrsinum Romæ.

ΕΠΙ  
ΝΥΜΦΟΔΩΡΟΤ  
ΠΑΡΑΠΡΟΣΤΑ  
ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑΣ  
ΤΩΝ ΤΑΛΕΩΝ

ΤΟΥ  
ΤΑΣ

ΙΕΡΟΘΤΑ  
ΦΙΛΩΝΟΣ  
ΒΟΥΛΑΣ  
ΤΑΣ ΦΥΛΑΣ  
ΠΡΟΑΓΟΥΡΟΥΝΤΟΣ

ΔΙΟΚΛΕΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΕΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΑΔΡΑΝΙΩΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ  
ΑΔΙΑΣΜΑ ΕΚ ΤΑΣ ΔΙΜΗΝΟΥ ΚΑΡΝΕΙΟΥ ΕΞΗΚΟΤΟΣ ΠΑΝΤΑΙ  
ΤΡΕΡ ΠΡΟΞΕΝΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΩ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙΩ  
ΕΔΟΞΕΤΑΙ ΑΝΑΙ ΚΑΘΑ ΚΑΙ ΤΑΙ ΣΤΥΚΑΝΤΩΡΙ ΕΠΕΙΔΗ ΑΝΑΓ  
ΓΕΛΛΟΝ ΟΙ ΠΡΕΣΒΕΕΣΟΙΕΣ ΡΩΜΑΝ ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΓΑΣΙΩΝ  
ΓΑΣΙΩΝΟΣ ΚΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΞΗΝΙΑ  
ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙΟΝ ΠΟΛΛΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑΣ ΧΡΕΙΑΣ  
ΠΑΡΕΙΣΧΗΣΘΑΙ ΤΩΙ ΑΜΩΙ ΔΑΜΩΙ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΠΑΡΑΙΤΙΟΣ  
ΤΕΓΟΝΕΙΝ ΤΟΙΣ ΔΕ ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΟΙΣ ΠΑΤΡΙΟΝΕΣ ΤΙ ΚΑΙ ΕΚ ΠΡΟΓΟΝΩΝ  
ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΟΝ ΤΙΧΙΕΙΝ ΤΟΥΣ ΑΓΑΘΟΥΣ ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΙΣΤΑΜΕ  
ΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΜΟΥ ΔΑΜΟΥ ΤΑΙΣ ΚΑΤΑΞΙΟΙΣ ΤΙΜΑΙΣ  
ΔΕΔΟΧΘΑΙ ΕΠΙ ΑΓΑΘΑΙΤΤΧΑΙ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΙ ΤΟΥ ΔΑΜΟΥ ΤΩΝ ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ  
ΕΙΜΕΙΝ ΠΡΟΞΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΤΕΡΓΕΤΑΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙ  
ΟΝ ΟΠΩΣ ΓΑΣΙ ΦΑΝΕΡΟΝ Η ΟΤΙ Ο ΔΑΜΟΣ ΤΩΝ ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ ΕΠΙ  
ΣΤΑΤΑΙ ΧΑΡΙΤΑΣ ΑΠΟΝΕΜΕΙΝ ΚΑΤΑΞΙΑΣ ΤΟΙΣ ΕΤΕΡΓΕΤΕΝ ΠΡΟΑΙ  
ΡΟΥΜΕΝΟΙΣ ΑΥΤΟΝ ΤΟΔΕ ΔΟΓΜΑΤΟ ΔΕ ΚΟΛΑΨΑΝΤΑΣ ΕΝ ΧΑΛΚΩ  
ΜΑΤΑ ΑΥΤΟΤΟ ΜΕΝ ΕΝ ΑΝΑΘΕΜΕΙΝ ΕΙΣ ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝ ΤΟ ΔΕ  
ΑΛΛΟ ΑΠΟΔΟΜΕΙΝ ΔΗΜΗΤΡΙΩ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙΩ ΤΗΟ  
ΜΝΑΜΑ ΤΑΣ ΠΟΤΙ ΤΟΝ ΔΑΜΟΝ ΕΥΝΟΙΑΣ ΤΟΥΣ ΔΕ ΤΑΜΙΑΣ  
ΕΞΟΔΙΑΞΑΙΕΣ ΤΑ ΠΡΟΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ ΟΣΟΝ ΚΑΧΡΕΙΑ Η ΚΑΚΦΕ  
ΡΕΙΝΤΑΝ ΕΞΟΔΟΝ ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΔΟΓΩΝ  
ΟΜΟΓΝΩΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝΕΑΡΙΟΥ ΠΑΝΤΕΣ.

† 31





Decretum Melitenſium in ænea tabella  
apud Fulvium Vrſinum Romæ.

ὑΠΕΡ ΠΡΟΞΕ  
ΕΡΓΕΣΙΑΣ ΔΙΟΔΟΤΟΥ  
ΔΙΟΔΟΤΟΥ  
ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΓ  
ΤΟΥΣ

ΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΤ  
ΔΗΜΗΤΡΙΩΙ  
ΣΤΡΑΚΟΣΙΩΙ  
ΓΟΝΟΙΣ ΑΥ

ΕΠΙ ΙΕΡΟΘΥΤΟΥ ΙΚΕΤΑ ΙΚΕΤΟΥ ΑΡΧΟΝ  
ΤΩΝ ΔΕΗΡΕΟΥ ΚΑΙ ΚΟΗΤΟΣ

ΕΔΟΞΕ ΤΗΙ ΣΥΓΓΛΗΤΩ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ  
ΤΩΝ ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ ΕΠΕΙΔΗ ΔΗΜΗ  
ΤΡΙΟΣ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙΟΣ ΔΙ  
ΑΠΑΝΤΟΣ ΕΤΝΟΥΣ ΤΡΑΡΧΩΝ  
ΤΟΙΣ ΤΕ ΔΗΜΟΣΙΟΙΣ ΗΜΩΝ ΠΡΑΓ  
ΜΑΣΙΝ ΚΑΙ ΕΝΙ ΕΚΑΣΤΩ ΤΩΝ ΠΟΛΙ  
ΤΩΝ ΠΑΡΑΙΤΙΟΣ ΑΓΑΘΟΥ ΠΟΛΛΑΚΙ  
ΓΕΓΕΝΗΤΑΙ

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗΙ ΔΕ ΔΟΧΘΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΩΝ  
ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑΚΟΣΙΩΝ ΠΡΟΞΕ  
ΝΟΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΕΤΕΡΓΕΤΗΝ ΤΟΥ ΔΗ  
ΜΟΥ ΤΟΝ ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΓ  
ΓΟΝΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ  
ΚΑΙ ΕΤΝΟΙΑΣ ΗΣ ΕΧΟΝ ΔΙΑΤΕΛΕΙ ΕΙΣ  
ΤΟΝ ΗΜΕΤΕΡΟΝ ΔΗΜΟΝ ΤΗΝ ΔΕ  
ΠΡΟΞΕΝΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ ΑΝΑΓΡΑΦΑΙ  
ΕΙΣ ΧΑΛΚΟΜΑΤΑ ΔΥΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΝΔΟΥ  
ΝΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΩΙ ΔΙΟΔΟΤΟΥ ΣΤΡΑ  
ΚΟΣΙΩΙ.



ΤΟ ΔΙΔΟΤΙ ΑΝ ΟΤΑ ΑΥΑΝΑ ΧΕΙΡΑΙΣ ΤΗΣ  
ΑΥΤΗΣ ΤΟΤΟ ΔΙΔΟΤΙ ΤΗΝ ΜΗΔΙΝΑΝ  
ΙΩΝΕΣ

WTT  
OPOL



Apud Fulvium Vrsinum in schedis Romæ.

ΑΛΛΑΡΙΩΤΑΝ ΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΔΙΣΤΕ ΠΑΡΙΩΝ ΤΑΙ ΒΟΥΛΑΙ  
ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΑΜΩΙ ΧΑΙΡΕΝ ΠΑΡΑΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΡΕΣΒΕΤ-  
ΤΑΝ ΠΟΘ ΑΜΕ ΦΑΝΙΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΡΚΩ ΟΥΣ ΑΠΕΣΤΕΙΛΑΤΕ ΠΡΕ-  
ΣΒΕΤΣΟΝΤΑΣ ΠΕΡΙ ΤΩ ΣΤΑΘ ΠΟΘ ΑΜΕ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΑΜΕ-  
ΝΩΝ ΑΥΤΩΝ ΕΝΤΑΙ ΠΡΕΣΒΕΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟ ΠΑΡ Τ-  
ΜΩΝ ΤΑΝ ΤΕ ΦΙΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΤΝΟΙΑΝ ΤΑΝ ΤΗΡΧΟΤΣΕΑΝ  
ΤΑΙΣ ΠΟΛΕΣΙ ΠΟΤ ΑΛΛΑΛΛΑΣ ΕΠΙ ΚΟΣΜΩΝ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΜ-  
ΒΡΟΤΟΝ ΤΟΝ ΕΤΘΤΜΑΧΩ ΑΓΑΘΑΙ ΤΤΧΑΙ ΔΕΔΟΧΘΑΙ ΑΛΛΑΡΙΩ  
ΤΑΝ ΤΟΙΣ ΚΟΣΜΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙ ΠΟΛΕΙ ΕΡΑΙΝΕΣΑΙ ΜΕΝ ΤΟΝ ΔΑ-  
ΜΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΙΩΝ ΔΙΟΤΙ ΦΥΛΑΤΤΕΙ ΤΑΝ ΦΙΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΤ-  
ΝΟΙΑΝ ΠΡΟΣ ΤΑΝ ΠΟΛΙΝ ΤΑΝ ΑΜΑΝ ΚΑΤΑ ΤΑΤΤΑ ΔΕ ΤΗΡΑ-  
ΧΕΙΝ ΚΑΙ ΠΑΡΙΟΙΣ ΤΑΝ ΦΙΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΤΝΟΙΑΝ ΠΑΡΑ ΑΛΛΑ-  
ΡΙΩΤΑΝ ΟΠΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΘΑ ΟΜΟΙΑ ΤΟΙΣ ΠΡΟΑΙΡΟΤΜΕΝΟΙΣ  
ΑΜΕΣ ΣΤΗΝ ΤΕΛΟΝΤΕΣ ΕΙΜΕΝ ΔΕ ΑΛΛΑΡΙΩΤΑΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΙΟΙΣ  
ΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑΝ ΤΩΙ ΤΕ ΑΛΛΑΡΙΩΤΑΙ ΕΝ ΠΑΡΩΙ ΜΕΤΕΧΟΥΣΙ ΚΑΙ  
ΘΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΩΣ ΑΥΤΩΣ ΔΕ ΚΑΙ ΤΩΙ ΠΑΡΙΩΙ ΕΝ  
ΑΛΛΑΡΙΑΙ ΜΕΤΕΧΟΥΣΙ ΚΑΙ ΘΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ, ΕΑΝ  
ΣΤΗΝ ΔΟΚΕΙ ΤΑΤΤΑ ΤΩΙ ΔΑΜΩΙ ΤΩΙ ΠΑΡΙΩΝ ΑΝΑΓΡΑΨΑΝΤΩΝ  
ΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΑΜΦΟΤΕΡΑΙ ΕΣ ΣΤΑΛΑΑΝ ΔΙΘΙΝΑΝ ΚΑΙ ΑΝΘΕΝ-  
ΤΩΝ ΠΑΡΙΟΙ ΜΕΝ ΕΣ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΑΣ ΔΑΜΑΤΡΟΣ ΑΛΛΑΡΙΩΤΑΙ  
ΔΕ ΕΣ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΩΙ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΤΑΤΤΑ ΔΕ ΕΙΝΑΙ ΕΦ ΤΥΓΙΕΙΑ  
ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΙ ΤΑΝ ΠΟΛΕΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΕΑΝ ΔΕ ΤΙ ΦΑΙΝΗ-  
ΤΑΙ ΤΜΕΝ ΠΡΟΘΕΙΝΑΙ Η ΑΦΕΛΑΙ ΕΤΧΑΡΙΣΤΟΜΕΣ. ΕΡΡΩΣΕ.



Apud Maseios in tabella marmorea Romæ.

VESBINVS. AVG. L. PHETRIVM. AVGVSTALIBVS  
MVNICIPI. CAERITVM. LOCO. ACCEPTO. AREP  
SVA. INPENZA. OMNI. EXORNATVM. DONVM. DEDIT  
DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. FACTVM. IN. PRONAO. AEDIS. MARTIS  
COMMENTARIO. QVEM. IVSSIT. PROPERRI. CVPERIVS. HOSTILIANVS. PER. T. RVSTIVM. LYSIPONVM  
SCRIBAM. IN. QVO. SCRIPTVM. ERAT. IT. QVOD. INFRA. SCRIPTVM. EST  
L. PVBLILIO. CELSO. II. C. CLODIO. CRISPINO. COS. IDIBVS. APRILIB  
M. PONTIO. CELSO. DICTATORE. C. SVETONIO. CLAVDIANO. AEDILE. IVRI. DICVND. PRAEF. AERARI. COMMENTARIVM. COTTIDIANVM. MVNICIPI  
CAERITVM. INDE. PAGINA. XXVII. KAPITE. VII.  
M. PONTIVS. CELSVS. DICTATOR. ET. C. SVETONIVS. CLAVDIANVS. DECVRIONES. IN. TEMPLO. DIVOR. CORROGAVERVNT. VBI. VESBINVS. AVG. LIB. PETIT  
VT. SIBI. LOCVS. PVBLICE. DARETVR. SVB. PORTICV. BASILICAE. SVLPICIANAE. VTI. AVGVSTALIB. IN. EVM. LOCVM. PHETRIVM. FACERET. VBI. EX  
CONSENSV. DECVRIONVM. LOCVS. EI. QVEM. DESIDERAVERAT. DATVS. EST. PLACVITQ. VNIVERSIS. CVRIATIO. COSANO. CVRATORI. OB. EAM. REM  
EPISTVLAM. MITTI. IN. CVRIAM. FVERVNT. PONTIVS. CELSVS. DICTAT. SVETONIVS. CLAVDIANVS. AED. IVRIDIC. M. LEPIDIVS. NEPOS  
AEDIL. ANNON. POLLIVS. BLANDVS. PESCENNIVS. FLAVIANVS. PESCENNIVS. NATALIS. LOLLIVS. CALLIMVS. PETRONIVS. INNOCENS. SERGIVS. PROCVLVS  
INDE. PAGINA. ALTERA. KAPITE. PRIMO. MAGISTRATVS. ET. DECVRION. CVRIATIO. COSANO. SAL. IDIB. AVG. DESIDERANTIA. NOBIS  
VLPIO. VESBINO. CONTILIVM. DECVRION. COEGIMVS. A. QVIB. PETIT. VT. SIBI. LOCVS. PVBLICE. IN. ANGVLO. PORTICVS. BASILIC. DARETVR. QVOD. SE. AVGVSTALIB  
PHETRIVM. PVBLICE. EXORNATVRVM. SECVNDVM. DIGNITAT. MVNICIPI. POLLICERETVR. GRATIAE. HVIC. ACTAE. SVNT. AB. VNIVERSIS. PLACVIT. TAMEN. TIBI  
SCRIBAM. IN. HOC. QVOD. VET. TV. CONSENSVRVS. ESSES. QVI. LOCVS. REI. P. IN. VSV. NON. EST. NEC. VLLO. REDITV. ESSE. POTEST. INDE. PAGINA. VIII. KAPITE. I  
CVRIATIVS. COSANVS. MAG. ET. DEC. CAERETANOR. SAL. EGO. NON. TANTVM. CONSENTIRE. VOLVNTATI. VESTRAE. SET. ET. GRATVLARI. DEBEO. SIQVI. REM. P. N.  
EXORNAT. ACCEDO. ITAQ. SENTENTIAE. VESTRAE. NON. TANQVAM. CVRATOR. SED. TANQVAM. VNVS. EXSORDINE. CVM. TAM. HONESTA. EXEMPLA  
ETIAM. PROVQCARI. HONORIFICA. EXSORNATIONE. DEBEANT  
DATA. PRID. IDVS. SEPTEMBR. AMERIAE  
ACT. IDIB. IVNIS. Q. NINNIO. HASTA. P. MANILIO. VOPISCO. COS  
DEDICATVM. K. AVG. ISDEM. COS



STRIV M. A. G. V. S. T. A. L. I. B. V. S.

LOC. AGETO. ARI.

ORINATA V.M. DON V.M. DEBIT

FACTVM IN PRONA O. ADIS MARTIS  
RELIGIOSA HOSTIANS PER. T. EXISTIM. HYSSONVM  
ET IT. QVOD INKAL. EXISTIM. ET

1871 APRIL 25

1990-1991. COMMENTARY. COTTRELL AND NICHOLS

IN THE COURT OF THE DISTRICT OF COLUMBIA

1. Вопросы в этом документе не являются окончательными и подлежат дальнейшей доработке.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

TARSAEOLIVS CALLIVS PTERONIVS IN OCCENS.

AND CORRESPONDENCE WITH THE ADVISORY BOARD

*[Faint bleed-through from reverse side]*

7-10-68

1. TANJAYAN VINEY EZZARD 24.000 25.000 26.000 27.000 28.000 29.000 30.000 31.000 32.000 33.000 34.000 35.000 36.000 37.000 38.000 39.000 40.000 41.000 42.000 43.000 44.000 45.000 46.000 47.000 48.000 49.000 50.000 51.000 52.000 53.000 54.000 55.000 56.000 57.000 58.000 59.000 60.000 61.000 62.000 63.000 64.000 65.000 66.000 67.000 68.000 69.000 70.000 71.000 72.000 73.000 74.000 75.000 76.000 77.000 78.000 79.000 80.000 81.000 82.000 83.000 84.000 85.000 86.000 87.000 88.000 89.000 90.000 91.000 92.000 93.000 94.000 95.000 96.000 97.000 98.000 99.000 100.000

ЗАДАЧА НАХОДИТЬ

202.032190V.011

32

WDP  
Opole







FVLVI. VRSINI  
N O T AE  
AD. LEGES. ET. SENATVS  
CONSVLTA. QV AE. IN  
VETERIB. CVM. LAPIDVM  
AERISQ. TVM. SCRIPTORVM  
MONVMENTIS  
REPERIVNTVR



EVILV. VRSINI

N. O. T. A E

AD. LEGES. ET. SENATUS

CONSULTA. QVAE. IN

VETERIB. CVM. LAPIDVM

VERISQ. TVM. SCRIPTORVM

NON. VMENTIS

REPERIUNTUR



# AD. LEGES. ROMVLI

## ET. TATII.



**N**TE QVAM his legum fragmentis ea quę vel temporis iniuria, vel hominum inscitia detraxit ornamenta restituere aggrediamur, erunt a nobis omnes antiquitatis studiosi admonendi, nos in his perpoliendis reliquijs nihil prorsus immutasse, quod non auctorib. antiquis scriptoribus, veteribusq. inscriptionum monumentis plane licuerit. Antiquę porro inscriptiones, quas in æneis incisas tabellis vel lapideis ipsa nobis vetustas de multis reliquas fecit, qua potuimus diligentia, in hoc libello repręsentandas curauimus: e quibus, qui volet, illorum temporum archaismum petere nullo negotio poterit. Scriptorum autem nomina, quibus vsi sumus, ne singulis locis singula testimonio sapius repetita fastidium legentibus afferant, hic pręnotauimus, ibi tantum illa rursus prolaturi, vbi locus necessario postulabit. Sunt autę hi. M. Cicero in libris de Oratore. M. Varro in libris de Lingua Latina. Quintilianus lib. 1. cap. xi. Sex. Pompeius, Agellius, Macrobius, Terentius Scaurus, Marius Victorinus, & Velius Longus de orthographia. Priscianus lib. 1. cap. x. & xiiij. Placidus in Glossis. Ab his enim didicimus antiquissimam illam scribendi consuetudinem, quę in his legum, Senatusconsultorumq. fragmentis passim nobis obuia erit.

**SEI. NVRVVS... PLORASIT. SACRA. DEIVEIS. PARENTOM. ESTOD.** Ex legibus Romuli regis, & Tatij hoc tantum reperitur fragmentum, quod exstat apud Festum in verbo Plorare, sed mancũ luxatumq. Verbũ **PLORASIT**, quod in mutilato exęplari deest, quia necessario requiritur, de nostro adiecimus. adducit enim Festus hanc legem, vt eo exemplo confirmet antiquissimos Romanos verbo **PLORARE** nulla adiecta prępositione pro **IMPLORARE** vfos fuisse.

## AD. LEGES. NVMAE. POMPILI.

**S**EI. QVID. HORVM. EVIT. VNVM. IOVDICEI. ARBITROYE. REOVE. DIES. DIFFENSOS. ESTOD. Numę Pompilij regis  
a 2 legum



legum hoc fragmentum adducit Festus in verbo Reus, quo nomine cum ex auctoritate Aelij Galli docet & actorem significari, & eum, cum quo agitur, citat hanc legem, quæ secunda erat in secunda tabula incisa. At, inquit, Ateius Capito in eadem quidem opinione est; sed exemplo adiuuat opinionem. Numa in secunda tabula secunda lege, in qua scriptum est: SI QUID HORVM. FVIT, &c. Cum autem in veteri exemplari ita plane vti edidimus, scriptum reperiatur; nos quo modo scribi debere conijciamus, subiungemus. Vocem enim VNVM, in VITIVM existimamus mutandam; quod verbum videtur hic pro morbo fontico positum esse; & pro QVID, scribimus, QVOI: vt totus locus ita legatur. SEI. QVOI. HOROM. FVAT. VITIOM. IOVDICEI. ARBITROVE. REOVE. DIES. DIFFENSOS. ESTOD. Ita plane habetur in XII. Tabulis. SEI. IN. IOVS. VOCATO. MORBOS. AEVITAS VE. VITIOM. ESCIT. Arbitramur autem hanc Numæ legem a Decemuiris, vt multas alias, in XII. postea translatam esse, vt vel ex hoc Vlpiani loco, qui est in libro LXXIV. ad Edictum, intelligi maxime potest. Lex, inquit, XII. Tabularum, si iudex vel alteruter ex litigatorib. morbo fontico impediatur, iubet diem iudicij esse diffusum, &c. quæ verba satis aperte indicant Decemuiros hanc legem pene ad verbum in XII. retulisse, & vocem VITIVM, morbum fonticum interpretatos esse. Scio alios apud Festum pro NVMA emendare NAM; & hanc legem ex ipsis XII. Tabulis descriptam existimare. sed cum in archetypo exemplari, NVMA, diserte scriptum sit, nos nihil mutamus. DIFFENSVS, scriptura est veteris exemplaris: notum autem quid sit DIFFINDERE. DIEM. Pro HORVM scripsimus HOROM, vt in columna Duilij OLOROM, pro ILLORVM, ex antiqua consuetudine mutandi V, in O.

QVQIVS. AVSPICIO. CLASE. PROCINCTA. OPEIMA. SPOLIA.

CAPIVNTOR. IOVEI. FEDETRIO. BOVEM. CAEDITO.

QVEI. CEPET. AERIS. CCC. DARIER. OPORTETO.

SECUNDA. SPOLIA. IN. DV. MARTIS. ASAM. EN. DO. CAMPO.

SVOVETAVRILIA. VTRA. VOLET. CAEDITO.

QVEI. CEPET. AERIS. CC. DARIER. OPORTETO.

TERTIA. SPOLIA. IANO. QVIRINO. ACNOM. MAREM. CAEDITO.

QVEI. CEPET. AERIS. C. DARIER. OPORTETO.

QVOIVS. AVSPICIO. CAPTA. DIS. PIACOLOM. DATO.

Festus in Opima. Ad ædem, inquit, Iouis Feretrij poni, testimonio



monio esse libros Pontificum, in quibus sit. Pro primis-  
 7 lijs boue; pro secundis, Solitaurilibus; pro tertijs, agno pu-  
 7 blice fieri debere. esse etiam Pompeli regis legem opimo-  
 7 rum spoliorem talem. Cuius. AVSPICIO. CLASSE. PROCIN-  
 CTA. OPIMA. SPOLIA. CAPIUNT VR. IOVI. FERETRIO. DARI-  
 ER. OPORTEAT. ET. BOVEM. CAEDITO. QVI. CEPIT. AERIS.  
 CC. SECUNDA. SPOLIA. IN. CAMPO. SOLITAVRILIA. VTRA-  
 VOLET. CAEDITO. TERTIA. SPOLIA. IANO. QVIRINO. A-  
 GNUM. MAREM. CAEDITO. C. QVI. CEPIT. EX. AERE. DATO.  
 Sed cum legis huius verba corrupta nimis mutilataq. in eis  
 schedis habeantur, quæ ex archetypo exemplari, quod hodie  
 non exstat, a viro antiquitatis, ut videtur, studioso, cētum ab  
 hinc annis vidimus descripta; nos Plutarchi in Marcello au-  
 ctoritatem sequuti, cc in ccc in primo legis membro mu-  
 tauimus; quodd is in commentarijs, ut puto, Pontificum, dicat  
 se scriptum inuenisse, fieri a Numa Pompilio mentionē pri-  
 morū opimorum spoliorem, secundorū, & tertiorū, ac præ-  
 scribere, prima capta ut Ioui Feretrio consecrentur, Marti  
 altera, tertia Quirino; præmiumq. sit primis asses trecenti,  
 secundis ducenti, tertijs centum. Plutarchi Græca verba sunt  
 hæc. Τὰ δὲ σκῆλα, σπώλια μὲν κυνᾶς, ἰδίως δὲ ὁσμία ταῦτα κα-  
 λούσι. Καί τοι φασὶν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Νοῦμαν Πομπήλιον καὶ πρῶ-  
 των ὀπιμίων, καὶ δευτέρων, καὶ τρίτων μνημονεύειν. τὰ μὲν πρῶτα λη-  
 φθέντα, τῷ φερετρίῳ δὴ κελεύοντα καθεύου. τὰ δὲ δεύτερα δὲ τοῦ Ἀρεῖ-  
 ῖα δὲ τρίτα τοῦ κυρίῳ. καὶ λαμβάνειν γέρας ἄσάρτα τ'. τὸν πρῶτον.  
 τὸν δὲ δεύτερον σ'. τὸν δὲ τρίτον ρ'. Itaq. huius loci auctori-  
 tate in secundo membro addidimus, QVEI. CEPET. AE-  
 RIS. CC. DARIER. OPORTETO. Postrema verba, QVO-  
 IUS. AVSPICIO. CAPTA. &c. restituimus ex ijs schedis,  
 quas supra nominauimus, cum in editionibus vulgatis de-  
 sint: & PIACOLOM scripsimus ex Mario Victorino: CEPET  
 autem ex columna Duilij, pro CEPERIT, ut VOLET pro  
 VOLVERIT. item FEDETrio, ut MEDIDIEM in XII.  
 Tabulis pro MERIDIEM, ex antiqua illorum temporum  
 consuetudine scribendi.

SEI. QVIS. HOMINEM. LEBEROM. SCIENS. DOLO. M. MOR-  
 TEI. DVEIT. PARICIDA. ESTOD. SEI. IM. INPRVDENS. SE.  
 DOLO. MALO. OCCISIT. PRO. KAPITE. OCCEISEI. ET. NA-  
 TEIS. EIVS. EN. DO. CONTIONE. ARIETEM. SOBICITO.  
 Huius legis primum membrum adducit Festus in verbo Pa-  
 7 rici. Nam paricida, inquit, non utiq. is qui parentem occi-  
 disse,



disset, dicebatur, sed qualemcumq. hominem. id autem  
 fuisse indicat lex Numæ Pompili regis his composita verbis.  
 SEI QVIS, &c. Sed hæc habentur in legibus Antonij Au-  
 gustini. Vltimum membrum addidimus ex fragmento Ser-  
 uiano, quod citant docti viri. nec dubium est quin ad ean-  
 dem legem respexerit Seruius in illo versu Georg. *Aries*  
*sit candidus ipse*. Bene enim (inquit) addidit IPSE, quasi  
 qui vt dominus gregis est: aut qui ante pro domino capital  
 dari consueuerat. nam apud maiores homicidij pœnam no-  
 xius arietis damno luebat: quod in Regum legibus legitur  
 &c. In vulgatis editionibus monstra quædam verborum  
 sunt, DAMNO CAPITALI, pro eo quod est in vetustissi-  
 mis, DOMINO CAPITAL. Subicere arietem quid sit, do-  
 cet Festus cum inquit: Subicere in libro xv. iuris Pontificij  
 Antistius esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cædatur,  
 &c. & alibi: Subici aries dicitur, qui agitur vt cædatur: quod  
 fit, vt ait Cincius in libro de officio iurisconsulti, exemplo  
 Atheniensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur ab  
 eo, qui scelus commisit, pœnæ pendendæ loco. HOMINEM  
 scripsimus, cum tamen HEMONEM dixisse antiquissimos  
 Romanos dicat Festus in Hemonæ; & Ennius confirmet il-  
 lo versu: *Vulturis in filijs miserum mandebat hemonem*. Pri-  
 scianus lib. i. cap. xij. HVMINEM veteres protulisse scribit.  
 SEI. HOMINEM. FOLMINIS. OCCISIT. IM. SOPERA. GENVA.  
 NEL. TOLITO. SEI. FOLMINE. OCCEISOS. ESCIT. EI. IOV-  
 STA. NVLA. FIERI. OPORTETO. Festus, Occisum, inquit, a  
 necato distingui quidam putant, quod alterum a cædendo,  
 atq. ictu fieri dicant, alterum sine ictu. Itaq. in Numæ Pom-  
 pili regis legibus scriptum esse, SEI. HOMINEM. &c. FOL-  
 MINIS nominandi casus est.

PELEX. ASAM. IVNONIS. NEL. TAGITO. SLI. TAGIT.  
 IVNONI. CRINEBOS. DEMISEIS. ACNOM. FEMINAM. CAEDITO.  
 Adducit hanc legē Festus in Peliçes, & Agellius lib. iv. ca. iij.  
 Nos ASAM pro ARAM ex antiqua cōsuetudine scripsimus.  
 qua TAGIT etiam pro TANGIT Pacuuium dixisse idem  
 Festus docet, cum inquit: TAGIT. Pacuuius in Teucro: Vt  
 ego si quidquam me tagit: & TAGAM. Idem in Hermiona:  
 Aut non cernam nisi tagam. hinc in aneis legum tabulis,  
 ATTIGAT, & ATTIGERET. Placidus in Glossis: Hæ-  
 nam dicebant antiqui pro harenam, vt ASAS quas nos  
 ARAS



7 **ARAS, & IARES** quos nos **LAES** dicimus.

**SEI. QVIS. TERMINOM. EXARASIT. IPSOS. BOVEISQ. SACREI. SVNT O.** Festus adducit hanc legē, quam nos existimamus in hæc verba, aut non multum ab his dissimilia concepit fuisse. Termino, inquit, sacrificabant, quod in eius tutela fines agrorum esse putabant. deniq. Numa Pompilius statuit eum, qui Terminum exarasset, & ipsum & boues sacros esse.

**SEI. QVIS. ALIVTA. FAXSIT. IPSVS. IOVEI. SACER. EST O.** Habetur hoc sanctionis fragmentum in legib. Antonij Augustini, descriptū ex epitoma Festi, in qua **IPSVS** pro **IPSO** in antiquioribus libris scriptū est, quo modo nos edidimus.

**PISCIS. QVEI. SQVAMOSEI. NON. SIENT. NEI. POLVCETO. SQVAMOSOS. OMNEIS. PRAETER. SCAROM. BOLVCETO.**  
7 Plinius lib. xxxij. cap. ij. Pisces marinos in vsu fuisse protinus condita Roma, auctor est Cassius Hemina, cuius verba de ea re hic subiiciam. Numa constituit ut pisces, qui squamosi non essent, ni polluerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cenæq. ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaq. præmercarentur.

**SARPTA. VINIA. NEI. SIET. EX. EAD. VINOM. DIS. LEIBARIER. NEFAS. EST O.** Exstat hæc lex apud Plinium lib. xiv. cap. xij. sed pro **SARPTA**, scriptum est **PVTATA**: quod puto glossema esse verbi **SARPTA**. Festus autem hanc legem fortasse intellexit, cum scribit: Sarpta vinea, putata, idest, putra facta. Sarpere enim antiqui pro purgare ponebant. Eodē verbo vsi sunt Decemviri in xii. Tabulis. **QVANDOQ. SARPTA**, &c. Plinij verba sunt hæc: Eadem lege ex imputata vite libari vina dijs nefas statuit, ratione cogitata, ut putare cogerentur aratores & pigri circa pericula arbuti.

**VINO. ROCON. NEI. RESPERCITO.** Plinius lib. xiv. cap. xij. citat hoc legis fragmentum, & Festus item, cum scribit: Respersum vinum significat apud antiquos, quia in sacris Nouendialibus vino mortui sepulcrum spargebatur. Sed in epitoma manuscripta **RESPARSVM** habetur, pro **RESPERSVM**, ut fortasse hic **RESPARCITO** scribendum sit. Sed obstat Cicero in lib. ij. de Legibus, qui ad hanc legem respiciens ita scribit. **NE. SVMPVOSA. RESPERGIO. FIERET.**  
7 Plinij verba sunt hæc: Numæ regis Postumia lex est, **VINO.**

**RO-**



ROGV. NE. SPARGITO. quod subiunxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat.

## AD. LEGES. SERVI. TVLLI.

SEI. PVER. PARENTEM. VERBERIT. AST. OLE. FLORA SIT. PVER. DEIVEIS. PARENTOM. SACER. ESTOD. Ser. Tulli regis legum hoc fragmentum adducit Festus in verbo plorare. VERBERIT autem eadem forma dictum est, qua VINDICIT in XII. Tabulis: & LAVIT apud Nonium. OLE pro OLLE, & FLORASIT pro FLORASSIT antiquiores dicebant ex consuetudine non geminandi mutas, semiuocales & consonantes, vt ait idem Festus in Soli taurilia. Positum est autem FLORASIT pro CLAMARIT, siue pro IMPLORARIT, vt in XII. Tabulis. ENDOQVE FLORATO. Verbum ESTOD scriptura est archetypi exemplaris, cui similis illa columna Duilij, ALTOD. MARID. de qua ita Quintilianus lib. I. cap. xij. Latinis veteribus D plurimis in verbis in vltima adiecta est, quod manifestum est etiam ex columna rostrata, quæ est Duilio in Foro posita.

## AD. LEGEM. TRIBVNICIAM.

### PRIMAM.

SEI. QVIS. ALIVTA. FAXSIT. CVM. PEQVNIA. FAMILIAQ. SACER. ESTOD. SEI. QVIS. IM. OCCISIT. PARICIDA. NEC. ESTOD. Festus in verbo Sacer, adducit hanc legis Tribunicie primæ sanctionem, cum inquit: At homo sacer is est, quem populus iudicauit ob maleficium, neq. fas est eum immolari, sed qui occidit, paricidij non damnatur; nam lege Tribunicia prima cauetur, siquis eum, qui eo plebiscito sacer est, occiderit, paricida ne sit. Primum membrum huius sanctionis habetur apud Dionysium, cuius verba sunt hæc. *Εάν δέ τις τῶν ἀπογορευμένων τι ποιῇ, ἐξάρχης ἐστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσιος ἴσθαι. καὶ ὁ κτείνας ἵνα τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνε καθαρὸς ἐστω.*

## AD. LEGES. XII. TABVLARVM.

### DE. IVRE. PRIVATO.

SEI. IN. IOVS. VOCAT. NEI. EAT. STATIM. ENCAPITO. ANTESTARIER.

SEI.



SEI. CALVITOR. PEDEMVE. STRVIT. MANOM. ENDO. IACITO.  
 SEI. IN. IOVS. VOCATO. MORBOS. AEVITASVE. VITIOM. ESCIT.  
 QVEI. IN. IOVS. VOCASIT. IVMENTOM. DATO. SEI. NOLET.  
 AR CERAM. NEI. STERNITO. Huius fragmenti primum  
 membrum adducit Porphyrio Horatij interpres: secundum  
 Sex. Pompeius in verbo Struere; tertium Agellius lib. xx. cap. j.  
 Nos diuersis locis distracta in vnum coniunximus, & vt legi  
 debere existimamus, protulimus. Nam Porphyrius vulga-  
 tæ editiones adeo corruptæ sunt, vt quid sibi velint, docti  
 viri fateantur se nescire. Quidam libris emendatioribus vsi,  
 ad veram XII. Tabularum lectionem propius quidem acces-  
 serunt, sed non plane sunt assequuti. Nam alij ex antiqua co-  
 dicum scriptura, quæ est: SI. IN. IVS. VOCATIONI. TE-  
 STAMINI. IGITVR. sic emendare conati sunt: SI. IN. IVS.  
 VOCAT. NIEAT. MANVM. INICITO. Sed hæc emenda-  
 tio aliqua ex parte vera non est: nam iniectionem manus, nisi  
 post antestationem a lege non dabatur: & qui petebat, prius-  
 quam manus ei, vnde petebatur, iniiceret, antestari iubeba-  
 tur, ne videretur iniuriam facere, præterea ENDO. IACITO,  
 vt tunc loquebantur, Decemviri scripsissent, non INICITO.  
 neq. vocis MANVM, apparent in nostris exemplaribus ali-  
 qua vestigia; vt credendum facile sit, luxata esse hæc verba, &  
 quæ sequentis membri sint, in primum irrepsisse. Alij locum  
 Ciceronis ex lib. II. de legib. sequuti, post verba, SI. IN. IVS.  
 VOCET, addunt: ATQ. EAT. & ita interpretantur, vt ATQ.  
 pro STATIM positum esse dicant. in quo certe non fallun-  
 tur: habent enim auctorem Agellium, qui lib. x. cap. vltimo  
 docet, ATQ. particulam pro STATIM vsurpari solitam: sed  
 falsi sunt in eo, quod Ciceroniani exemplaris corruptam scri-  
 pturam sequuti, existimarunt ATQ. EAT, verba esse XII. Ta-  
 bularum, cum ipsius Ciceronis sint, apud quem in emenda-  
 tioribus libris ita legitur hic locus, & ita postulat sensus, vt  
 7 legatur: A paruis enim, Quinte, didicimus, SI. IN. IVS. VO-  
 7 CAT, atq. eiusmodi alias, leges nominare, &c. Discebant enim  
 pueri leges XII. Tabularum tamquam carmen necessarium,  
 & vt etiam nunc, veteres iureconsulti ex primis verbis leges  
 notabant sic: L. SI. IN. IVS. VOCAT. Aduerbiū STATIM, ne-  
 cessario requiritur: nam Agellius ait, iubere legem, eum qui  
 in ius vocatus esset, nulla interposita mora vocantem sequi.  
 & in Rhetoricis ad Herennium habemus: Lege ius est id  
 quod populi iussu sancitum est: quod genus, vt in ius eas, cū  
 b voceris.



voceris. Præterea in Porphyriionis exemplari omnium vetustissimo eius vocis vestigium perspicue apparet, cum ita planè habeat: SI. IN. IVS. VOCATIONI. ANTESTAMINI. VT videatur scriptum fuisse: SEI. IN. IOVS. VOCAT. NEI. EAT. STATIM. Cum autem ENCAPITO. ANTESTARIER. sit INCIPITO. TESTEM FACERE, libet huic loco Plautinos versus ex Persa subiungere, in quibus antestatio huiusmodi descripta est. *Age, ambula in ius leno. D. Quid me in ius vocas? S. Illic dicam apud Praetorem. Sed ego in ius voco. D. Nonne antestaris? S. Tua ne ego causa carnifex cuiquam mortali libero aures atterā?* Ad hanc autem legem alluisse videtur Lucilius in illo versu libri xvij. Satyrarum, quem adducit Nonius in Caluitur. *Si non it, capito*, inquit, *en. &: Si caluitur ergo, endo manum.* Sic enim puto legi debere, cum postrema verba in vulgatis libris sint mendosa. Secundum membrum huius legis protulimus iisdem verbis, quibus a Sex. Pompeio refertur in verbo Struere. At, inquit, in XII. quod est, SI. CALVITVR. PEDEMVE. STRVIT. MANVM. ENDO. IACITO; alij putant significare retrorsus ire, alij in aliam partem, alij fugere, alij gradum augere, alij minuere, ac vix pedem pedi præfert, otiose it, remoratur. & alibi: PEDEM, inquit, STRVIT, in XII. significat fugit, ut ait Ser. Sulpicius. Huc pertinent verba illa, quæ scribit Caius ad legem XII. Tabularum. SI. CALVITVR. ET. MORETVR. ET. FRVSTRETVR. sed verba, ET. MORETVR. ET. FRVSTRETVR, glossemata sunt verbi CALVITVR; legendumq. SI. CALVITVR. IDEST. MORETVR. ET. FRVSTRETVR, & C. CALVITOR autem archaismus est, ut NANCITOR. In tertio legis membro verbum ESCIT reposuimus ex vetustissimo exemplari, nam pro eo alij habent EXTITIT. alij ESSET. Sed ESCIT vera lectio est; eaq. vsi sunt cum sæpius Decemviri apud Festum: AST. EI. CVSTOS. NEC. ESCIT: tum Ennius illo versu: *Dum quidem vnus homo Roma superescit.* & Lucretius: *Ergo inter rerum summam, minimamq. quid escit?* Vide Festum in Escit, Obescit, Superescit; quæ docet posita esse pro erit, oberit, supererit. VOCATO, & VOCASIT, siue, VOCAVIT, lectio est veterum librorum. Reliqua quæ ad huius legis intelligentiam pertinent, ita diligenter collegit Ant. Augustinus, ut supersedendum sit aliorum scriptorum recitandis testimonijs, hoc vno excepto, quod citat Nonius, sed male, sub nomine Varronis, cum XII. Tabularum sit, & huius



- huius legis, quā in manibus habemus. Varro <sup>γερντοδιδουαλαφ.</sup>  
 7 Vehebatur cum vxore arcera semel aut bis in anno. In XII.  
 SEI. NOLET. AR CERAM. NEI. STERNITO. ibi corru-  
 7 pte est, arceram, si non veller, non sterneret. Varro lib. iv.  
 7 de ling. Lat. Ab alijs <sup>etiam</sup> dictum arcera, quæ etiam in XII.  
 7 Tabulis appellatur, quod ex tabuleis vehiculum erat factum  
 7 vt arca, arcera dictum.

AERIS. CONFES EI. REBOS QVE. IOVRE. IOVDICATEIS. XXX.  
 DIES. IOVSTEI. SVNTO. POSTIDEA. ENDO. MANOS. IACTIO.  
 ESTOD. INDV. IOVS. EDOVCITO. NEI. IOVDICATOM. FACIT.  
 AVT. QVIPS. EN. DO. EO. IM. IOVRE. VINDICIT. SE COM. DOV-  
 CITO. VINCITO. AVT. NESVO. AVT. COMPEDEBOS. XV. PON-  
 DO. NEI. MAIOSE. AVT. SEI. VOLET. MINOSE. VINCITO. SEI.  
 VOLET. SOVO. VIVITO. NEI. SOVO. VIVEIT. QVEI. IM. VIN-  
 CTOM. HABEBIT. LIBRAS. FARIS. ENDO. DIES. DATO. SEI.  
 VOLET. PLVVS. DATO. ENDOTERATIM. PACIO. ESTOD. NEI.  
 CVM. EO. PACIT. LX. DIES. VINCTOM. HABETOD. EN. IEIS.  
 DIEBOS. TERTIEIS. NONDINEIS. CONTINOEIS. INDV. CO-  
 MITIOM. EN. DO. IOVRE. IM. PROCITATO. QVANTEIQVE.  
 STILIS. AESTVMATA. SIET. PRAEDICATO. POSTIDEA. DE. KA-  
 PITE. ADDICTEI. POENAS. SVMITOD. AVT. SEI. VOLET.  
 TRANS. TIBERIM. PEREGRE. VENOM. DATOD. AST. SEI. PLV  
 SEBOS. ADDEICTOS. SIET. TERTIEIS. NONDINEIS. PARTEIS.  
 SECANTO. SEI. PLVVS. MINVSVE. SECVESINT. SE. FRAVDE.  
 ESTOD. Verba legis huius non vno eodemq. modo in Agel  
 lii libris, qui exstant, scripta reperiuntur, nam pro eo quod  
 in vulgatis est, POST DEINDE: manuscripti habent, PE-  
 DEINDE. Alij legunt POSTIDEA, quod antiqui dicebant  
 pro POST; vt ANTIDEA pro ANTE. Hanc lectionē sequu-  
 ti scripsimus POSTIDEA. ENDO. MANOS. IACTIO, quia  
 ENDO IACITO supra est. item pro eo quod in vetustissimo  
 libro exaratum est, AVT. QVIPS. ENDO. EO. IN. IOVRE. VIN-  
 DICIT. nos fecimus, AVT. QVIPS. ENDO. EO. IM. IOVRE. VIN-  
 DICIT, voce IN, in IM mutata, qua pro EVM antiqui vte-  
 bantur, vt Festus notat & Macrobius, legumq. fragmenta re-  
 stantur, in quibus est IM. OCCISIT, pro EVM, a nominan-  
 di casu IS. iubet enim lex cum vnde petitur, ni iudicatum  
 faciat, aut aliquis pro eo in iure, hoc est, apud Præto-  
 rem vindex existat, abduci ab eo qui petit, & vinciri. Verbum VIN-  
 DICIT, ea forma prolatum est, qua VERBERIT in lege Ser.  
 Tulli regis. Voces MAIOSE, & MINOSE in vulgatis libris  
 luxatas, suo loco reposuimus auctore libro vetustissimo, in



quo SE. FRAVDE est, pro, SED. FRAVDE, VI in antiquis le-  
 gū tabulis reperitur, SED. FRAVDE. SVA. FACERE. LICE-  
 TO. Huius autē legis alibi etiā Agellius meminit: nam in li-  
 bro xv. cap. xiiij. ita scribit: Confessi autem aris, de quo facta  
 confessio est, in XII. Tabulis scriptū est his verbis: AERIS.  
 CONFSEI. REBOSQ. &C. ENDOTERATIM, & quæ se-  
 quantur vsq. ad verbum TERTIEIS, suppleta sunt a nobis  
 iisdem prope verbis, quæ ab Agellio ex XII. Tabulis referun-  
 tur. Erat autem, inquit, ius interea paciscendi: ac nisi pacti  
 forent, habebantur in vinculis dies LX. inter eos dies tribus  
 nundinis continuis ad Prætorem in Comitū produceban-  
 tur, quantaq. pecuniæ iudicati essent, prædicabatur. ter-  
 tijs autem nundinis capite pœnas dabāt, aut trans Tiberim  
 peregre venum ibant. Sed eam capitis pœnam sancienda,  
 sicuti dixi, fidei gratia, horrificam atrocitatis ostētū, nouisq.  
 terroribus metuendam reddiderunt. nam si plures forent,  
 quibus reus esset iudicatus, secare si vellent, atq. parriri cor-  
 pus addicti sibi hominis permiserunt. Et quidem verba ipsa  
 legis dicā, ne existimes inuidiam me istam forte formidare.  
 TERTIEIS. NONDINEIS, &C. ENDOTERATIM scripsi-  
 mus, ex eo quod dicit Festus, INTERATIM, pro INTERIM  
 antiquos dixisse, vnde factum est ENDOTERATIM, VI ex  
 INITIVM, & INTERCISI, factum est, ENDOITIVM, &  
 ENDOTERCISI. Idem Festus ait: PACIONEM antiqui dice-  
 bant, quam nos PACTIONEM dicimus. NEI. CVM. EO.  
 PACIT, Decemvirosum verba sunt in alia lege. INDVCO-  
 MITIVM scripsimus, imitati Lucretianum illud, INDV-  
 CAELVM. & ENDOIOVR, sequuti locum similem in XII  
 Tabulis apud Agelliū. PROCITATO autem, pro PROD-  
 CITO veteres dixisse docet Festus in Procitare. QVANTI-  
 STIIS. AESTVMATA. FVERIT. verba sunt Seruiliæ legis  
 in ænea tabella, quæ nos posuimus pro Agellianis illis,  
 QVANTAEQ. PEQYNIAE. IVDICATI. ESSENT, &C. NESVO.  
 MAIOSE. MINOSE, archaismus est, vt FVSIVS pro FVRIVS,  
 & alia similia. Quintilianus lib. iij. cap. viij. meminit huius  
 legis, cum scribit: Sunt enim quædam non laudabilia natu-  
 ra, sed iure cōcessa, vt in XII. Tabulis, debitoris corpus inter  
 creditores diuidi licuit: quam legē mos publicus repudiavit.  
 SEI. QVEI. EN. DO. IOVRE. MANOM. CONSERONT. VTREIQVE.  
 SUPERSTITEBOS. PRÆSETEBOS. VINDICIAS. SVMVNTO.  
 Hoc fragmentum concinnaui ex Agellio & Festo. Agel-  
 lius



7 lius lib. xx. cap. j. sic habet: Manū conferere est, de qua re di-  
 7 sceptabatur in re præsenti, siue ager, siue quid aliud est, cū ad-  
 7 uersarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis  
 7 vindicare: id est, vindicia correpta manu in re, atq. loco præ-  
 7 senti apud Prætorē ex xii. Tabulis fiebat, in quibus ita scriptū  
 7 est: SEI. QVEI. &c. Festus in verbo Superstitēs ita: Super-  
 7 stites præsentes, testes præsentes significat, cuius rei testimo-  
 7 nium est, quod superstitibus præsentibus, ij inter quos con-  
 7 trouersia est, vindicias sumere iubentur. In hac autem lege,  
 quātum potuimus, antiquitatem illorum temporum repræ-  
 sentauimus: nam ENDO IOVRE scriptura est veterum li-  
 brorum, significatq. apud Prætores. CONSERONT, SO-  
 PERSTITUTE BOS, PRAESETEBOS, columnę rostratę Duilij,  
 in qua est, EXFOCIONT, PRAESETED. NAVEBOS, aliaq.  
 similia.

SEI. VINDICIAM. FALSAM. TOLIT. SEI. VOLET. IS .....  
 ... TOR. ARBITROS. TREIS. DATO. EOROM. ARBITRIO. IOV  
 DICIOQ. FRVCTVVS. DVPLIONE. DAMNOM. DECEIDITO.  
 7 Festus: Vindicię olim dicebantur illę, quę ex fundo sum-  
 7 ptę in ius allatę erant. at Ser. Sulpicius vocabulo singula-  
 7 riter formato vindiciam esse ait, qua de re controuersia est,  
 7 ab eo quod vindicatur res ex controuersia, & in XII. Si .  
 VINDICIAM. FALSAM. TVLIT. SEI. VELIT. IS. .... TOR.  
 ARBITROS. TRES. DATO, &c. Post verbum TVLIT, nul-  
 lum est spatium in exemplari, in quo vox REI, quam docti  
 viri interposuerunt, reponi possit, vt fortasse ita supplendum  
 sit: SEI. VOLET. IS. QVEI. POSESIONED. IEICTVS. EST.  
 vt legis sensus sit: Si vindiciam aliquis tulerat, qui non de-  
 buerat, & falso sibi rem alienam vindicauerat, si volebat is,  
 qui possessione deiectus fuerat, Prætor tribus arbitris datis,  
 ad duplos fructus restituendos cogebat eum, secundum quę  
 vindicię latę erant. Vox, IVDICIOQ. de nostro addita est,  
 vt spatiū id suppleretur, quod in exemplari relictum est se-  
 cundo loco. De tribus arbitris exstat Ciceronis testimoniū  
 in lib. j. de Legibus.

SEI. VECINEI. ENTER. SE IOVGASINT. ENTERA. QVIN-  
 QVE. PEDEIS. OESOCAPIO. NEI. ESTO. PRAETOR. ARBITROS.  
 TREIS. DATO. EOROM. ARBITRIO. FINIQM. CONTROVER-  
 SIAS. COMPOSITO. Cicero lib. v. de Rep. apud Nonium  
 refert huius legis primum membrum, quod nos coniunxi-  
 7 mus cum alijs duobus, quę ad eandem legem pertinere su-  
 spicari



spicati sumus, & ab eodem Cicerone in lib. j. de Legib. referuntur. Iurgare igitur, inquit Cicero apud Nonium in Iurgium, lex putat inter se vicinos, non litigare. In j. de Legib. Ex hac autem non rerum, sed verborum discordia, controuersia nata est de finibus: in qua, quoniam vsucapionem xij. Tabulae intra quinq. pedes esse noluerunt, &c. & in eodem libro: Nec Mamilia lege singuli, sed nos tres arbitri fines regemus. VEA dicebant antiqui pro VIA, vnde VECINEI scripsimus. & ENTERA, vt ENFERA, pro INTRA, & INFRA. item OESOCAPIO, vt OESVS, & MOERVS, pro VSVS, & MYRVS, aliaq. huiusmodi.

QVOI. TESTIMONIOM. DEFVERIT. IS. TERTIEIS. DIEBOS. OB. PORTOM. OFVAGOLATOM. EITO. Adducit hoc fragmentum Festus in Portus, & in Vagulatione. Portum, inquit, in xij. pro domo positum omnes fere consentiunt. CUI. TESTIMONIUM. DEFVERIT, &c. item: Vagulatione in lege xij. Tabularum significat quaestio cum conuicio. CUI. TESTIMONIUM DEFVERIT, &c. Festi interpretationem adiuvat Plauti verus in Aulularia: *Ita me bene amet Lauerna, tu iam nisi reddi mihi vasa iubes, pipulo te hic differam ante ades.* Quod Decemviri OB. PORTVM, id Plautus dixit ANTE. AEDES. quodq. Plautus PIPULO DIFFERAM, id Decemviri OFVAGVLATVM dixerunt. Pipulum Festus plorum exponit. Hae autem euocandi reos consuetudo, qua etiam absentes rei e domo buccina euocabantur, colligi potest ex Varronis loco, qui est in lib. v. de ling. Lat. Cornicinem, inquit, ad priuati ianuam, & in arcem mittas. & paulo post: Qui de Cenforibus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, vti curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicus canat, tum circumq. mæros, & ante priuati huiusce T. Quinctij Trogi scelerosi hominis ostium canat, & vt in campo cum prima luci adfit, &c. Locum Varronis adiuvant Plutarchi verba in Gracchis, καὶ τοὶ πατέριον ἔσιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανάτιον μὴ ὑπακούει, τοῦτον πρὸς τὰς θύρας ἔαδεν ἐλθόντα σάλπιγγιν ἀναπαύσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ἥρπον αὐτῷ τοὺς δικαστὰς. OFVAGOLATOM archaismus est, de quo Priscianus lib. j. cap. xij. Af pro ab, inquit, scribere antiqui solebant. Inde in xnea tabella AF. VOBIS incisum est, Aeolico digamma F pro B littera posito. DEFVERIT. & DEFVGERIT scriptum est in archetypo exēplari: & utro modo retineas, nihil refert.

TICNOM. IYNTOM. AEDEBOS. VINIAEQVE. ET. CONCA.

PET.



PET. NEL. SOLVITO. QVEI. OLVD. IVNXSIT. DVPLIONE. LVI.

- 7 TO. Festus: Tignum non solum in ædificijs, quo vtuntur,  
 7 appellatur, sed etiã in vineis, vt est in XII. TIGNVM, &c. Vlpianus lib. xxvij. ad edictum: Lex, inquit, xii. Tab. neq. soluere permittit tignum furtiuum ædibus, vel vineis iunctũ,  
 7 neq. vindicare; ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur,  
 7 vel vinearum cultura turbetur: sed in eum qui conuictus est iunxisse, in duplum dat actionem. CONCAPET docti viri in CONCAPES rectum mutant, idq. de vinea tantũ dici affirmant, quia habeat caput suum cum capite vineæ commissum, vt significet depactum ac defixum terræ ad vineam sustinendam. De tigno videndus Vlpianus in eodem loco.  
 7 Tigni, inquit, appellatione continetur omnis materia, ex qua  
 7 ædificium constet, vineaq. necessaria. vnde quidã aiunt tegulam quoq. & lapidem, & camenta, &c. tigna enim a tegerẽ dicta sunt: hoc amplius & calcem, & arenã appellatione tignorũ contineri. sed & in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur, vt puta perticæ, pedamenta, &c.

QVOM. NEXOM. FACIET. MANCIPIOMQVE. VTEI. DINGVA.

- 7 NVCVPASIT. ITA. IOVS. ESTOD. Festus: Nucupata pecunia est, vt ait Cincius lib. ij. de officio iureconsulti, nominata, certa, nominib. proprijs pronũtiata. CVM. NEXVM, &c. idest, vt nominarit, locutusve erit, ita ius esto. qui autem infitatus esset quæ LINGVA. NVNCVPASSET, dupli pœnã subibat.  
 7 Cic. lib. iij. Offic. Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure ciuili, vt in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. nam cũ e XII. Tabulis satis esset ea præstare quæ essent LINGVA. NVNCVPATA, quæ qui infitatus esset, dupli pœnã subiret, a iureconsultis etiam reticentiæ pœna est constituta. & in lib. j. de Oratore adducit huius fragmenti alterum membrum, cum inquit: Totũ illud, VTEI. LINGVA. NVNCVPASIT, non in XII. Tabulis, sed in magistri carmine scriptum videretur. NEXOM. MANCIPIOMQ. intelligit per æs & librã, adhibito libripense & quinq. testibus, de quo infra. DINCVA, pro LINGVA, ex antiqua consuetudine scripsimus, cuius meminit Festus, vt DACRYMAE, & NOVENSIDES, & alia his similia.

PATERFAMILIAS. VTEI. SOPER. FAMILIA. PEQVYNIAQ.

- 7 SOVA. LEGASIT. ITA. IOVS. ESTOD. Adducit hanc legẽ scriptor Rhetoricorũ ad Herenniũ lib. i. & Cicero lib. ij. de Inuentione, eo quo nos protulimus, verborũ ordine: eodemq. paulum



lum immutato Pomponius in l. verbis. Digest. de verb. sign. Sic enim habet: VTI. QVISQ. LEGASIT. SOVAE. REI. ITA. IOVS. ESTO. Vlpianus tit. ij. Inst. Testamēto quoq. nominatim tutores dati confirmantur eadē lege xij. Tab. his verbis: VTI. LEGASIT. SOPER. PRQVNYIA. TOTELAVE. SOVAE. REI. ITA. IOVS. ESTO. Iustinianus lib. ij. Inst. de lege Falcidia tit. xxij. Cū enim olim lege xij. Tab. libera erat legandi potestas, vt liceret vel totum patrimoniū legatis erogare, quippe cum ea lege ita cautum esset, VTI. QVISQ. LEGASIT. SOVAE. REI. ITA. IOVS. ESTO. Ita plane Pomponius supra.

PATREIENDO. FIDIO. VITAE. NECISQ. POTESTAS. ESTOD. TERQVE. IM. VENOM. DARIER. IOVS. ESTOD. SEI. PATER. FIDIO. M. TER. VENOM. DVIT. FIDIOS. A. PATRE. LEBER. ESTOD. Exstat hæc lex apud Vlpianum cap. Inst. x. quam Dionysius lib. ij. scribit Decemuiros in quartam tabulā coniecisse. nos autem ita concinnauimus, sequuti formulam rogationis, quæ reperitur apud Agellium lib. v. cap. xix. his composita verbis: VELITIS. IUBEATIS. QVIRITES. VTEI. L. VALERIVS. L. TITIO. TAM. IOVRE. LEGEQ. FILIVS. SIET. QVAM. SEI. EX. EO. PATRE. MATREQ. FAMILIAS. NATVS. ESSET. VTEIQ. EI. VITAE. NECISQVE. IN. DV. EVM. POTESTAS. SIET VTEI. PATREI. EN. DO. FILIO. HAEC. ITA VTEI. DEIXI. ITA. VOS. QVIRITES ROGO. Antiqui dicebāt FIDIVS pro FILIVS, vt DAVTIA pro LAVTIA, & DACRYMAS pro LACRYMAS. quam scripturā sequuti sumus. Vide Festum in Dacrymas.

AVT. STATOS. DIES. CVM. HOSTED. Cicero lib. j. de Offic. adducit hoc fragmētum, cum inquit: Equidem illud etiam animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinū dicimus. Indicant xij. Tabulæ, AVT STATVS. DIES. &c. itemq. ADVERSV. HOSTEM. AETERNA. AVCTORITAS. ESTO. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum qui cum bella geras, tam molli nomine appellare? quamquam id nomen durius iam effecit vetustas: a peregrino enim recessit, & proprie in eo, qui ferret arma contra, remansit. Plautus in Curculione: *Si status condictus cum hoste intercedit dies.* In formula iurisiurandi apud Agellium lib. xvj. cap. iij. sic est: Funus familiæ, feriæ denicales, quæ nō eius rei causā in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset. morbus fonticus, auspiciūve, quod sine piaculo præterire nō liceat. sacrificiū anniuersariū, quod recte fieri non posset, nisi ipse



ipſus eo die ibi ſit: Status, condictusve dies cum hoſte.

ARVORSOM. HOSTEM. AETERNA. AVCTORITAS. ESTOD.  
Cicero lib. j. Offic. citat hanc legem, qua civi tantum Ro-  
mano dabatur, vt uſu ius auctoritatis acquireret, cum pere-  
grinus, quem Decemuiri hoſtem appellant, rem alienam poſ-  
ſidendo uſucapere non poſſet. Eandem legem ſignificauit  
7 pro Cæcina, cum inquit: Lex uſum auctoritatem fundi iu-  
7 bet eſſe biennium, & utimur eodem iure in ædibus, quæ in  
7 lege non appellantur. & pro domo: Multæ, inquit, ſunt do-  
7 mus in hac vrbe, atq. haud ſcio an pæne cunctæ iure opti-  
7 mo, ſed iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure  
7 mancipij, iure nexi. Lex etiam Atinia, qua cautum ne res fur-  
tina uſu capiatur, niſi in poteſtatem eius, cui ſubrepta ſit, re-  
uertatur, iſſdem verbis concepta fuit. QVOD. SVBRYPTVM.  
ERIT. EIVS. REI. AETERNA. AVCTORITAS. ESTO. Ita enim  
legitur in vetuſtiſſimo Agellij libro xvij. cap. vj. pro, SVB-  
REPTVM, quod eſt in vulgatis. ARVORSVM ſcripſimus,  
quia ita dicit Velius Longus antiquos dixiſſe, & ASVORSA  
RIVS, vt cõtra AVDICVLAS pro auriculas, & MEDIDIEM  
pro meridiem.

SEI. QVIS. FOVSIOSOS. SIET. ACNATOROM. CENTILEOM-  
QVE. ENDO. EO. PEQYNIAQVE. EIVS. POTESTAS. ESTOD.  
Reſertur hæc lex a ſcriptore Rhetoricorum ad Herennium  
lib. j. & a Cicerone lib. ij. de Inuentione, & lib. iij. Tuſcul.  
Cum autem SEI. FVRIOVSVS. EXISTAT ſcriptum ſit in li-  
bro ad Herennium; apud Ciceronem vero priore quidẽ loco  
SEI. FVRIOVSVS. EST: in poſteriore autem SEI. FVRIO-  
VSVS. Eſſe. INCEPIT; nos iure noſtro mutauimus, & ver-  
bum SIET, in æneis tabulis frequẽs repoſuimus. FOVSIO-  
SOS autem ſcripſimus, quia FOVSIVS pro FVRIVS, VA-  
LESIVS pro VALERIVS, FESIAS pro FERIAS, & HA-  
SENAM pro HARENAM antiquiores dixerunt.

SEI. QVIS. ALIENAS. ARBOSES. INIOVRIA SECVESIT. XXV.  
AERIS. IN. DV. SINCOLAS. POENAE. SVNTO. Plinius lib. xvij.  
7 cap. j. adducit hanc legem, cum inquit: Fuit arborum cura  
7 legibus priſcis, cautumq. XII. Tabulis, vt qui iniuria cæcidif-  
7 ſet alienas, lueret in ſingulas æris xxv. Decemuiros CAE-  
DERE. CINGERE. SVBSECARE de arboribus dixiſſe con-  
ſtat ex veterib. ſcriptoribus. Paulus l. i. D. arb. furtiue cæ-  
7 ſarum, tit. vij. meminit huius legis. Si furtim, inquit, arbo-  
7 res cæſæ ſint, ex lege Aquillia, & ex XII. Tabulis dandam  
c actionem



actionem Labeo ait. ARBOSES pro ARBORES antiqui dixerunt, ut docet Festus in Arbofēs.

QVEI. ALIENAS. AEDES. FRUMENTEIVE. ACERVOM. IVXTA. AEDEIS. POSITOM. SCIENS. D. M. VSIT. VSERITVE. PRAETORIS ARBITRATVV. VINCTOS. VERBERATOSQVE. IGNE. NECATOR. AST. SEI. INPRVDENS. SE. D. M. DAMNOM. DVIT. NOXIAM. SARCITO. AVT. PRAETORIS. ARBITRATVV. VIRGEIS. CAESOS. POENAM. LVITO. Hæc lex exstat apud Caium in l. qui ædes. Dig. de incend. Qui ædes, inquit, acervumve frumenti iuxta ædes positū combusserit, vinctus verberatusq. igni necari iubetur, si modo sciens prudensve id commiserit. si vero casu, idest negligentia; aut noxiam sarcire iubetur, aut si minus idoneus sit, leuius castigatur. Appellatione autem ædium omnes species ædificij continentur. Scripsimus ARBITRATVV, sequuti scripturam veterum legum.

GLANDEM. QVAE. DE. TVOD. IN. DV. ALIENOM. ACROM. CADIT. SE. FRAUDE. LECERE. LICETO. Plin. lib. xvi. cap. v. Cautum est præterea lege xii. Tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Digest. lib. xliij. de glande legenda, tit. xxvij. Ulpianus: Ait Prætor: GLANDEM. QVAE. EX. ILLIVS. AGRO. IN. TVVM. CADIT. QVOMINVS. ILLI TERTIO. QVOQVE. DIE. LEGERE. AVFERRE. LICEAT. VIM. FIERI. VETO. Ex hoc Prætorio edicto legem xii. Tabularum concinnauimus.

QVEI. NOX. FRVCEM. ARATRO. QVAESITAM. FORTIM. PAVESIT. SECVESITVE. SEI. POBES. SIET. CERERI. SACER. ESTOD. IMPOBES PRAETORIS. ARBITRATVV. VERBERATOS. NOXIAM. DVPLIONE. SARCITO. Plin. lib. xvij. cap. iij. adducit hanc legem, cum inquit: Frugem quidem aratro quæsitam furtim nocte pauisse, puberi xii. Tabulis capitale erat, suspensumq. Cereri necari iuebant, grauius quam in homicidio conuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxamve, duplionemve decerni. In libris manuscriptis est, noxiam: sed rectius est noxæve. Nos Agellium sequuti scripsimus NOXIAM. DVPLIONE. SARCITO. nam ita est in lib. xi. cap. xvij. Sed pueros impuberes Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamve ab his factam sarciri.

SEI. RVPITIAS. SARCITO. Hæc duo huius legis fragmenta diuersis locis diuisa leguntur apud Festum, qui in verbo RVPITIAS, ait in xii. significare, damnum dederis: in SARCITO, in xii. inquit, Ser. Sulpicius ait significare damnum



7 damnum soluito, & alibi: SARTe, inquit, ponebant pro  
 7 INTEGRE. ob quam causam opera publica, quæ locantur,  
 7 SARTA. TECTA vocantur. etenim sarcire est integrum fa-  
 7 cere. vnde in lege Censoria habetur: NEI. PORTICOM  
 SARTAM. TECTAM. PRODVIT. Vide in Prodiit.

SEI. AQVA. PLOVIA. NOCET. Digest. lib. x1. l. La-  
 7 beo. de statuliberis. Sic & verba legis x11. Tab. veteres in-  
 7 terpretati sunt. SI. AQVA. PLV VIA. NOCET, idest, si no-  
 cere poterit.

SEI. QVADROPES. PAVPESIEM. FAXSIT. QVADROPEDIS.  
 DOMINOS. NOXSIAM. SARCITOD. AVT. QVOD. NOXSIAM. NO-  
 CVIT. DARE. DAMNAS. ESTOD. Vlpianus lib. xvij. ad edictû:  
 7 Si pauperiem fecisse dicatur, actio ex x11. Tabulis descen-  
 7 dit: quæ lex voluit aut dari quod nocuit, idest, id animal,  
 7 quod noxiam commisit; aut æstimatione noxiæ offerre. No-  
 7 xia autem est ipsum delictum; pauperies damnum sine iniu-  
 7 ria facientis datum. nec enim potest dici animal iniuriam  
 7 fecisse, quod sensu caret. Iustin. lib. iij. tit. ix. Si quadrupes  
 7 pauperiem fecisse dicatur. Animalium quæ ratione carent,  
 7 si qua lasciuia, aut pauore, aut feritate pauperiæ fecerint, no-  
 7 xalis actio lege x11. Tabularum prodita est. Quæ animalia  
 7 si noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita  
 7 lex x11. Tabul. scripta est. vt puta: SI. EQVVS. CALCITRO-  
 SVS. CALCE. PERCVSSERIT. AVT. BOS. CORNV. PETERE.  
 SOLITVS. CORNV. PETIERIT. PRO PAVPERIEM, scripsimus  
 PAVPESIEM, vt supra diximus FESIAS pro FERIAS antiquos  
 dixisse.

SEI. VIR. AVT. MOLIER. ALTER. ALTEREI. NONTIOM. MI-  
 SEIT. DEVORTIOM. ESTOD. MOLIER. RES. SOVAS. SIBI. HA-  
 BETO. VIR. MOLIEREI. CLAVEIS. ADIMITOD. EXCITOQVE.  
 7 Cicero lib. ij. Philipp. Nolite credere: frugi factus est Anto-  
 7 nius: mimam illam suam suas res sibi habere iussit, ex x11.  
 7 Tabulis claues ademit, exegit. Caius lib. xii. ad edictum pro-  
 7 uinciale: Diuortium vel a diuersitate mentium dictum est,  
 7 vel quia in diuersas partes eunt qui distrahunt matrimoniu.  
 In repudijs, & renuntiationibus probata sunt hæc verba:  
 TVAS. RES. TIBI. HABETO. item hæc: TVAS. RES. TI-  
 BI. AGITO. In sponsalibus quoq. discutiendis placuit re-  
 nuntiatione interuenire oportere. in quare hæc verba pro-  
 7 bata sunt: CONDICIONE. TVA. NON. VTOR. Cicero in  
 7 Topicis: Si viri culpa factum est diuortium, & si mulier nun-  
 cium



tium remisit, tamen pro liberis manere nihil oportet.

MOLIER. TERTIIS. NOCTEBOS. OESORPATOM. EITO. NEL. ITA. OESORPASIT. AF. VIROD. OISOCAPITOR. Agellius lib. iij. cap. ij. Q. Mucium iureconsultum dicere solitum legi, non esse vsurpatam mulierem, quæ cum Kal. Ian. apud virum causa matrimonij esse cœpisset, ante diem quartam Kal. Ian. sequentes vsurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quod abesse a viro vsurpandi causa e XII. Tabulis debet; quoniã tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Priscianus lib. 1. cap. xiii. docet antiquos AF. pro AB dixisse, & ita est in aenea tabula, vt alibi admonuimus.

QVEL. REM. DE. QVA. CONTROVRSIA. SIET. IN. DV. SACROM. DEDICASIT. DVPLIONE. POENAM. LVITO. Paul. l. vlt. Dig. de litig. Rem, de qua controuersia est, prohibemur in sacrum dedicare: alioqui dupli pœnam patimur.

PATRIS. FAMILIAS. QVEL. EN. DO. TESTATO. MORITOR. QVOIQVE. SOVOS. HERES. NEC. ESCIT. ACNATOS. PROXSV. MOS. FAMILIAM. PEQVNIAMQVE. HABETO. Vlpianus Inst. cap. xxvi. hanc legem refert, cum inquit: Intestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum ad suos heredes, idest liberos, qui in potestate sunt, ceterosq. qui in libero- rum loco sunt. Si sui heredes non sunt, ad consanguineos, idest, fratres & sorores ex eodem patre. Si nec hi sunt, ad reliquos agnatos proximos, idest, cognatos virilis sexus per mares descendentes eiusdem familiæ. id enim cautum est lege XII. Tabul. ac si intestatus moritur, cui suus heres nec existabit, agnatus proximus familiam habeto. Aucto- r ad Herennium lib. 1. & Cicero lib. 1. de Inuentione his verbis hanc legem conceptam fuisse dicunt: SEI. PATER. FAMILIAS. IN. TESTATO. MORITVR. FAMILIA. PEQVNIAMQ. EIVS. AGNATORVM. GENTILIVMQ. ESTO. Iustinian. lib. iij. tit. ij. de legitima agnatorum successione: Si nemo suus heres, vel eorum quos inter suos heredes Prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tunc ex lege XII. Tab. ad agnatum proximum pertinet hereditas. & tit. v. Nam agnati capite diminuti, qui ex his progeniti sunt, ex lege XII. Tab. inter legitimos non habentur. ENDO. TESTATO, Vt ENDOTERCISI, & ENDOITIVM scripsimus. Nostra lectio confirmatur alio loco Vlpiani, qui est in lib. XLVI. ad edictum. l. cxcv. de verb. sign. Familiæ appellatione



latio qualiter accipiatur, videamus. & quidem varie accepta est: nam & in res & in personas diuiditur. in res, vixta in lege XII. Tab. AGNATVS. PROXIMVS. FAMILIAM. HABETO.

LIBERTO. QVEI. ENDOTESTATO. MORITOR. QVOIQUE. SOVOS. HERES. NEC. ESCIT. PATRONOS. HERES. ESTOD. Vlpianus in epit. cap. xxix Cuius Romani liberti hereditatē lex XII. Tab. patrono defert, si intestato, sine suo herede libertus decesserit. & Inst. de succes. libert. tit. VII. Nam ita demū lex XII. Tab. ad hereditatē liberti vocabat patronū, si intestatus mortuus esset libertus, herede suo nullo relicto.

SEI. COHEREDES. PARTEM. REROM. SINGOLEI. SOVAM. HABERE. MALONT. FAMILIAE. ERCISCVNDAE. ARBITROM. SVMVNT. EI. Q. IOVS. ARBITRIOMQVE. REROM. PERMITTVNT. O. Caius lib. I. Dig. famil. ercisc. Hæc actio proficiscitur ex lege XII. Tab. namq. coheredib. volentib. a cōmunionē discedere, necessarium videbatur aliquam actionē cōstitui, quā inter eos res hereditariā distribuerentur. Vlpia. lib. XIX. ad edictum: Per familiæ erciscundæ actionem diuiditur hereditas, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex lege XII. Tab. siue ex aliqua lege deferatur hereditas, vel ex s. c. vel etiam constitutione. Vide Ciceronem lib. I. de Orat. & Festum in verbo, Erctum.

SEI. QVIS. PRODICOS. SIET. PRAETOR. EL. BONEIS. SOVEIS. ENDOTERDEICITO. ENDOQ. EO. PEQYNIAQ. EIVS. ACNATOROM. CENTILEOMQ. POTESTAS. ESTOD. Vlpia. lib. xxvij. Dig. de cur. fur. Lege XII. Tab. prodigo interdicatur bonorū suorū administratione. & Inst. tit. XII. Lex XII. Tab. furiosum, iteq. prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione iubet esse agnatorum. Hinc apud Paulum lib. V. sent. formulā illa, quā Prætores utebātur, QVANDO. TV. BONA. PATRIA. AVITAQVE. NEQVITIA. TVA. DISPERDIS. LIBEROSQ. TVOS. AD. EGESTATEM. PERDVICIS. OB. EAM. REM. TIBI. EA. RE. COMMERCIOQ. INTERDICO. &c.

SEI. QVIS. DOLEI. MALEI. COLPAEVE. SOSPECTOS. ENDO. TOTELA. SIET. EIVS. QVEI. VOLET. NOMEN. DEFERTO VBEI. DETOLERIT. SEI. DOLEI. MALEI. ARCVESIT. PRAETOR. IM. CVM. FLACITIO. REMOVETOD. AST. SEI. TOVTOR. REM. POPI. LEI. FORATOS. SIET. DVPLIONE. POENAM. LVITO. Cicero lib. iij. de Offic. Atq. iste dolus malus etiam legib. erat vindicatus, vt tutela XII. Tab. Et lib. I. de Oratore, tutelā iudicium turpe appellat, quòd hoc iudicio damnatus, infamis esset.



set, Vlpianus in l. i. Dig. de suspectis tutorib. Sciendum est su-  
specti crimen ex lege xii. Tab. descendere. Damus autem  
ius remouendi suspectos tutores. Romæ Prætoribus, in pro-  
uincijs præsidibus earum, an autem apud legatum Procos.  
suspectus postulari possit, dubium est. Tryphon in l. tres tu-  
tores. Dig. de adm. tut. tit. l. i. v. Sed si ipsi tutores re pupilli  
furati sunt, videamus an ea actione, quæ proponitur ex lege  
xii. Tab. aduersus tutorem in duplum, &c. Ex his locis hoc  
fragmentum concinnauius; & COLPAEVE auctore Ma-  
rio Victorino scripsimus, qui hoc ipsum verbum adducit.

SEI. QVIS. INIURIA. ALTEREI. FAXSIT. XXV. AERIS. POE-  
NAE. SVNTO. Adducit hoc fragmentum Agellius lib. xx. cap. i.  
in quo ita est: Quod vero dixi videri quædam esse impedio  
molliora, nonne tibi quoq. videtur nimis esse dilutū, quod  
ita de iniuria puniendi scriptū est, SI. INIURIA, &c. Vocē  
AERIS, adiectam esse existimamus: nam Festus eam non  
agnoscit, cum inquit: Vigintiquinq. pœnæ significat viginti-  
quinq. asses. Plinius tamen lib. xvii. cap. i. eam retinet in  
alio capite legis. Fuit, inquit, & arborum cura legib. priscis,  
cautumq. ex xii. Tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas,  
lueret in singulas aris xxv. INIOVRIA scripsimus, non  
INIURIAM, vt quidam emendarunt, quia ita est in manu-  
scriptis libris, & ita legendum esse confirmat Plinij locus,  
quem modo adduximus.

SEI. MEMBRUM. RVPSIT. NEI. CVM. EO. PACIT. TALIO.  
ESTOD. Agellius lib. xx. cap. i. profert hanc legem his verbis:  
Velut illa lex talionis, cuius verba, nisi memoria me fallit,  
hæc sunt: SI. MEMBRVM. RVPIT. NEI. CVM. EO. PACIT. TALIO.  
ESTOD. Festus: Talionis, inquit, mentionem fieri in xii. ait  
Verrius, hoc modo: SI. MEMBRVM. RAPIT, &c. neq. id  
quid significet, indicat: puto quia notum, permittit enim lex  
parem vindictam. Iustinian. lib. i. v. Inst. tit. i. v. Pœna autē  
iniuriarum ex lege xii. Tabularū propter membrum quidē  
ruptum talio erat; propter os vero fractum nummaria pœ-  
næ erant constituta, quasi in magna veterum paupertate. Ca-  
to lib. iv. Originū apud Priscian. lib. v. videtur ad hanc le-  
gem respexisse, cum inquit: Si quis membrum rupit, aut os  
fregit, talione vindicta proximus cognatus vlciscitur. Cum  
autem RAPIT sit in archetypo exemplari, nos coniectura  
ducti scripsimus RVPSIT, pro RAPVERIT. Vide Festum  
in Pacionem: nam PACIT hic pro PAXIT positum est.

QVEI.



QVEI. NOX. FORTOM. FAXSIT SEI. IM ALIQVIPS. OCCISIT.  
 IOVRE CAESOS. ESTOD. SEI. LOVCI. FORTOM. FAXSIT. TELO  
 QVE. SE. PRAEHENDIER. PROHIBESIT. SEI. IM. ALIQVIPS.  
 OCCISIT IOVRE. CAESOS. ESTOD. AST SEI. LOVCI. FORTOM.  
 FAXSIT. NEQVE. TELO. SE. PRAEHENDIER. PROHIBESIT. SEI.  
 LEBER. SIET. PRAETOR. IM. VERBERARIER. IOVBETOD. BI  
 QVE. QVOI. FORTOM. FAXSIT. ADDECITO. SEI. SERVOS SIET  
 VIRGEIS. CAESOS. EX SAXO. DEICITOR SEI. IMPOBES SIET.  
 PRAETORIS. ARBITRATVV. VERBERATOS NOXSAM SARCI  
 TO. FORTA. PER. LANCEN LICIOMQVE. CONCEPTA. VTEI.  
 MANIFESTA. VINDICATO. His aut similib. verbis putamus  
 hanc legem conceptam fuisse. Primum membrum refert  
 Macrobius verbis ipsis Decemviralibus. Sic enim habet  
 lib. j. cap. iij. Decemuiri inusitatissime in XII. Tabulis NOX  
 PRO NOCTV dixerunt. SI NOX FVRTVM FAXSIT. SI IM ALI  
 QVIPS. OCCISIT. IVRE CAESVS ESTO. In quib. verbis id etiā  
 notandum est, quod ab eo, quod est IS, non EVM casu accu  
 satiuo, sed IM dixerunt. hanc Macrobius ad verbū ex Agellij  
 lib. xi. cap. xvij. in quo ita est: Decemuiri nostri, qui post Re  
 ges exactos, leges quib. populus Romanus vteretur, in XII.  
 Tabulis scripserunt, neq. pari severitate in puniendis om  
 nium generum furibus, neq. remissa nimis lenitate usi sunt.  
 Nam furem, qui manifesto furto prahensus esset, tum demū  
 occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum, nox esset; aut  
 interdū se telo, cum prahenderetur, defenderet. Ex ceteris  
 autem manifestis furibus liberos verberari, addicq. iusserūt  
 ei, cui factum furtum esset, si modo id luci fecissent, neq. telo  
 se defendissent. Servos item furti manifeste deprehensos  
 verberibus affici, & e saxo præcipitari. Sed pueros impube  
 res Pratoris arbitratu verberari voluerunt, noxamq. ab his fa  
 ctam sarciri. Ea quoq. furta, quæ per lancem, liciumq. con  
 cepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicauerunt.  
 Caius lib. vij. ad edictū provinciale: Lex XII. Tab. furem no  
 ctu deprehensum occidere permittit, vt tamen id ipsum cū  
 clamore testificetur. interdū autem deprehensum ita per  
 mittit occidere, si is se telo defendat, vt tamen eque cum cla  
 more testificetur. MANIFESTVM FVRTVM dici Massu  
 rius docet, quod deprehenditur dum fit. LOVCI scripsimus  
 auctore Mario Victorino.

SEI. ADORAT. FORTO. QVOD. NEC. MANIFESTOM. ESCIT.  
 Festus in Nec, adducit hoc fragmentum, in quo ADORAT  
 positum esse ait pro AGIT. vide eundem Festum in Ado  
 rare.



tare. ESCIT pro ERIT positum est.

AST. EI. CVSTOS. NEC. ESCIT. Festus citat hoc fragmentum in Nec. sed quo pertineat, plane ignoro. nisi forte lex de addicto loquitur, quem iubet vinciri neruo, aut compedibus. xv. pondo.

QVANDOQVE. SARPTA. DONEC. DEMPTEA. ERONT. Festus: Sarpiuntur, inquit, vineæ, idest putantur, ut in xii. QVANDOQVE. SARPTA, &c.

STATOLEBEROM. VENOM. DARIER. LICETO. DVM. NEI. QVID. ASVORSOM. EIVS. STATOM. PVAT. Modestinus Dig. lib. xl. tit. viii. cap. xxv. Statuliberos venundari posse leges xii. Tabularum putauerunt. duris autem condicionibus in venditione minime onerandi sunt: veluti ne intra certa loca seruiant, neve vnquam manumittantur. Vlpianus in epitoma cap. ij. Qui sub condicione testamento liber esse iussus est, statuliber appellatur, &c. Sub hac condicione liber esse iussus, si decem millia heredi dederit, etsi ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam, ad libertatem perueniet, idq. lex xii. Tab. iubet. Vide Festum.

NVCVPATA. PEQVNIA. Verba sunt xii. Tab. ut apparet ex Varrone in lib. v. de ling. Lat. Nuncupare, nominare valere, apparet in legibus, vbi NVNVCVPATAE. PEQVNIAE. sunt scriptæ. Adiuuat hunc locum Festus explicatione, cum scribit: Nuncupata pecunia est, ut ait Cincius in lib. ij. de officio iureconsulti, nominata, certa, nominibus proprijs pronuntiata.

#### DE. IVRE. PVBLICO.

REM. VBEL. PACONT. ORANTO. NEI. PACONT. ANTE. MEDIDIEM. EN. DO. COMITIO. AVT. EN. DO. FORO. CAVSAM: CONICIVNT. POST. MEDIDIEM. PRAESETED. AMBOBOS. LEITEM. ADDEICITO. SOL. OCCASOS. SOPREMA. TEMPESTAS. ESTOD. Primum membrum huius fragmenti exstat apud scriptorem Rhetoricorum ad Herennium lib. ii. in quo corrupte ORATIONI PAGVNT scriptum est, pro eo quod in manuscriptis habetur, ORANTO. NI. PAGVNT. Error unde fluxerit, apparet. Quintilianus lib. j. cap. x. post particulam NEI, addit ITA, quod putamus adiectum: nam NI PAGVNT, diserte legit Terentius Scaurus in libro de Orthographia, in quo profert hoc legis fragmentum. ORARE & ADORARE, pro AGERE antiquos dixisse docet Festus in verbo Orare, adducto Eni. ij. versu: Tu face vero quod tecū  
precip-



precibus pater orat. & XII. Tabularum: SEI. ADORAT. FUR-  
 TO. id est, si agit furti. CONICIVNTO autem vera lectio est,  
 siue ut est in vetustissimo libro, CONICIVNTOR. nam  
 CONICERE CAUSAM pro agere positum ab antiquis do-  
 cet Nonius in verbo Conicere. Afranius: *Causam conicere ho-*  
*die hic apud te volo. ambon' adestis, profuturos arbitror.* ME-  
 DIDIEM quasi medium diem veteres dixisse pro MERI-  
 DIEM, tradit Velius Lōgus de Orthographia. PRAESENTE  
 autem pro PRAESENTIBVS in vsu antiquiorib. fuisse ostē-  
 dit Nonius, adducto testimonio Plauti ex Syris: *Quidam*  
*apud Forum presente testibus mihi vendidit.* Accij ex Menalip-  
 po: *Est res aliqua, quæ presente his prius mature instituit.* Feneſtel-  
 læ ex lib. ij. Annal. Et quædam extra presente suis, quædam  
 absente proieciſſem. PRAESETED scriptura est columnæ  
 Diuilianæ. Secundum membrum, quod ab Agellio refertur,  
 ita protulimus, ut a doctis viris legi animaduertimus. postre-  
 mos tamen versus non eodem modo proferunt alij, quo ha-  
 bet Varro lib. v. & vj. de ling. Lat. nam SOLIS OCCASVS, pro  
 SOL OCCASVS, in vtroq. loco retinet: eamq. scripturam  
 agnoscit Festus in Supremū, & Macrobius lib. i. cap. iij. si mo-  
 do verba non sunt mendosa. Varronis autem locus, ut vulgo  
 legitur, mendosissimus est. Suprema, inquit, summum diei.  
 id a supremo. hoc tempus XII. Tabulæ dicunt occasum esse  
 solis. sed postea lex Platoria id quoq. tempus iubet esse su-  
 premum, quo Prætor in Comitio supremam pronuntiavit  
 populo, &c. VOX PRAETOR, mendum est nullo modo fe-  
 rendum: non enim PRAETOR, sed PRAECO supremam  
 populo pronuntiabat, ut docet Donatus interpres Terentia-  
 nus cum inquit: Sic iudices de consilio dimittebant supre-  
 ma dicta, cum præco pronuntiabat populo, ILICET, quod  
 significat IRELICET. Quia vero Platoria legis a Varrone  
 facta est mentio, quam ego malo PRAETORIAM, quia de  
 iure Prætorū lata est, & PRAETORIA est in ueterib. libris,  
 liber eius verba subijcere, quæ a Censorino referuntur, quod  
 ea SOL OCCASVS scripturam confirmant, & huius legis  
 sententiam illustrent. PR. VRB. QVINVNC. EST. QVEIQVE.  
 POSTHAC. FVERIT. DVOS. LICTORES. APVD. SE. HABETO.  
 VSQVE. AD. SUPREMAM. AD. SOLEM. OCCASVM. IOVS. IN-  
 TER. CEIVEIS. DELICITO. &c.

ASIDVO. VINDE. ASIDVOS. ESTO. PROLETARIO. QVOI.  
 QVELVIS. VOLET. VINDE. ESTO. Ita in vetustissimo Agel-  
 lii



lij libro legitur hæc lex, cū in alijs sit PROLETARIO. CIVI  
 Manuscriptam autem lectionem confirmat constans librarij  
 scriptura, qui paulo infra ita plane habet: Petimus igitur, ne  
 analem nunc Q. Enni, sed XII. Tabulas legi arbitrere, &  
 quid sit in ea lege PROLETARIVS, si vis interpretere, nam  
 alij legunt CIVIS, pro SI VIS. Ad ea vero quæ de assiduo,  
 & proletario ex Agellij lib. xvj. cap. x. collecta sunt a doctis  
 viris, addendus est Varronis locus ex lib. 1. de vita populi  
 Romani: Quibus erat pecuniæ satis, assiduos: contrarios  
 proletarios, assiduo neminē vindicem nisi assiduū esse volue-  
 runt, sed locus apud Nonium, vt vulgo legitur, est mēdosus.  
 QVEI. SE. SEIERIT. TESTARIE. LIBRIPENSVE. FVERIT.  
 NEI. TESTIMONIOM. FARIATOR. INPROBOS. INTESTABE-  
 LISQ. ESTOD. Adducit hanc legem Agellius lib. xv. cap. xij.  
 sed ita in vulgatis editionibus depravatam, vt Decemviralis  
 sententia vix in ea appareat. Liber vetustissimus ita plane ha-  
 bet, vt nos edidimus. De verbo autem TESTARI, quod  
 commune esset, & vtroq. versum diceretur, docet Agellius  
 in eo loco. Putamus autem hanc legem pertinere ad testes  
 & libripendem, qui adhibebantur in mancipatione, siue ima-  
 ginaria venditione, de qua infra habetur in alia lege: vt hu-  
 ius fragmenti sententia sit: Qui se in testem vocari siuerit,  
 vel libripens tunc fuerit, cum mācipatio fiebat, nisi testimo-  
 nium fari velit, hoc est, rogatus de testimonio, eius fidem ap-  
 probare, improbus, &c. INTESTABILIS eodem significatu  
 dixit Plautus in Milite glorioso: *Quid si id non faxis? P. Vt  
 vinam semper intestabilis.* Huic verbo opponitur TESTABI-  
 LIS, quod est in Horatia lege, de qua infra. Iustin. lib. ij. Inst.  
 tit. x. Testes autem adhiberi possunt ij, cum quibus testa-  
 menti factio est. sed neq. mulier, neq. impubes, neq. seruus,  
 neq. furiosus, neq. mutus, neq. surdus, neq. is, cui bonis in-  
 terdictum est, neq. ij, quos leges iubent improbos, intestabi-  
 lesq. esse, possunt in numerum testium adhiberi.

SEI. PATRONOS. CLIENTEI. FRAVDEM. FAXSIT. PATRO-  
 NOS. CLIENTIS. DEIVEIS. SACER. ESTOD. Seruius in Virgi-  
 liani versus explicatione, qui est in lib. vi. Aen. *Aut fraus in-  
 nexa clienti.* Ex lege, inquit. XII. Tabularum venit, in quib.  
 scriptum est: SI PATRONVS. CLIENTI. FRAVDEM. FE-  
 CERIT, &c. Legem in hæc verba, aut his familia conceptā  
 fuisse putamus.

NEXO. SOLVTOQVE. FORCTEI. SANATEIQVE. EIDEM.

IOVS.



YOVS. EST OD. LEX XII. Tabularum de Forcibus & Sanatib. ex Festi reliquijs in hæc verba concepta fuisse apparet. alibi tamen idem Festus dicit in XII. cautum, vt idem ius esset Forcibus, quod & Sanatibus, idest bonis, & qui numquam a populo Romi defecissent: sed cum varias ibi referat de hac lege Scriptorum opiniones, videtur Valerij Messalæ potius, quam aliorum sententiam probare, qui in eo libro, quem de inuolute dictis inscripsit, Forctis & Sanatis duas gentes finitimas esse ait, de quib. hanc legem scriptam esse, vt idem ius haberent, quod populus Rom. Forctis autem Sanatis significare, Sanatos infanos. hæc in illius fragmenti reliquijs videre, vel potius diuinare potuimus.

PEQYNIAM. QVEI. NANCITOR. HABETO. SEIQVID. PIGNERIS. NANCITOR. SIBI, HABETO. Festus in Nancitor docet Decemuiros ea voce vsos esse: significare autem nactus erit. item in fœdere Latino exstare eius verbi exemplum, vt fortasse alterum membrum e fœdere Latino, alterum ex XI. Tabulis depromptum sit. Alij putant totum hoc fragmentum esse ex XII. Tabulis sumptum, vt verba etiam illa apud Festum in. FOEDERE. LATINO, Decemuirorum esse asserunt: quod mihi non probant.

SEIQVIS. OCCENTASIT. CASMENVE. CONDVIT. QVOD. ALTEREI. FLACITIOM. FAXSIT. KAPITAL. EST OD. Exstat hoc fragmentum apud Ciceronem in lib. iv. de Rep. Nostra, inquit, cōtra XII. Tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoq. sancientiam putauerunt: Si quis occentauiisset, siue carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri, &c. Nos hanc legem his prope verbis, quibus protulimus, conceptam fuisse existimamus. nam vox INFAMIAM, glossema est verbi FLACITIOM. Verbum autem CONDVIT, quo veteres utebantur pro CONDIDERIT, retinuimus; quia illud Cicero lib. iv. Tusc. in hac eadem lege recitanda iterum agnoscit, cum inquit: Id etiam XII. Tabulæ declarant condi iam tum solitum esse carmen, quod nec liceret fieri ad alterius iniuriam, lege sanxerunt. Huius autem legis meminit Arnobius lib. iv. OCCENTASIT quid sit, explicat Festus, qui nostram scripturam plane confirmat. CASMEN autem scripsimus, quod CASMENAS pro CAMENAS antiqui dicebant ex CARMENAS, vnde CARMEN dictum ait Varro lib. vi. de ling. Lat.

QVEI. MALOM. CASMEN. ENCHANTASIT. Plinius lib. xxviii.



cap. ij. adducit hoc fragmentum, in quo **CASMEN** item pro **CARMEN** scripsimus ex antiqua consuetudine.

**QVEI. ALIENAS. FRVCS. EXCANTASIT.** Hoc quoq. a Plinio refertur fragmentum in eodem libro, eodemq. capite. Seneca lib. iij. Nat. quæst. Apud nos, inquit, in xii. Tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis antiquitas credebatur & attrahi imbres cantibus & repellere. Sed germana xii. Tabul. verba sunt ea, quæ a Plinio referuntur. nam **FRVCTVS** glossema est verbi **FRVCS**. Verbū **ALIENAS**, Plinius non habet, quod nos ex Seneca supplēimus, & ex sequenti fragmento.

**NEI. VE. ALIENAM. SECETEM. PELEXERIS.** Seruius in expositione versus, qui est in Ecloga viij. *Atq. satas alio vidi trahere menses*; adducit hanc legem. de verbo autem **PELLICERE**, videndus Velius Longus de orthographia. Apuleius in apolog. i. Magia ista, quantum ego audio, res est legibus deligata: iam inde antiquitus xii. Tabulis propter incrementas frugū illecebras interdicta. Augustin. lib. viij. de Ciuit. Dei: Eo quod hac pestifera scelerataq. doctrina fructus alieni in alias terras transferri perhibentur, non ne in xii. Tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus. Cicero commemorat esse conscriptum, & ei qui hoc fecisset, supplicium constitutum?

**QVEI. PERDVELEM. CONCITASIT. QVEI. VE. CEIVEM. PERDVELEI. TRANSDVIT. KAPITAL. ESTOD.** Marcianus ad legem Iuliæ Maiestatis citat hoc fragmentū. **TRANSDVIT** scripsimus pro **TRADVIT**, quod est **TRADIDERIT**, quia ita docet Velius Longus antiquos vsos esse præpositione **TRANS**: unde **TRANSQVE DATO** est in xii. apud Festū. **PREIVILEGIA. NEI. IRROCANTO. NEI. VE. DE. KAPITE. CEIVIS. NISEI. MAXVMO. COMITIATVV. FERVNTO.** Cicero lib. iii. de legibus: Iam leges præclarissimæ de xii. Tabulis translatae duæ, quarum altera priuilegia tollit, altera, de capite cuius rogari, nisi maximo comitiatu vetat, &c. in priuatos homines leges ferri noluerunt: id est enim priuilegium. & in oratione pro domo: Vetant leges Sacratæ, vetant xii. Tabulæ leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. & pro Sestio: Cur cum de capite cuius, non disputo cuiusmodi cuius, & bonis proscripsi ferretur; cum & Sacratæ legibus, & xii. Tabulis sancitum esset, ut neq. priuilegium irrogari liceret, neq. de capite cuius nisi comitijs

centuria-



7 Cēturiatis rogari, &c. Agellius lib. x. cap. xx. Non sunt enim  
 7 generalia iussa, neq. de vniuersis ciuibus, sed de singulis con  
 7 cepta: quocirca priuilegia potius vocari debent; quia veteres  
 7 priua dixerunt, quæ nos singula dicimus.

7 PATREBOS. CVM. PLEBED. CONVBIA. NEI. SVNT. O. Liuius  
 7 lib. iiii. Hoc ipsum ne conubium patrib. cum plebe esset,  
 7 non Decemviri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo  
 7 publico, cum summa iniuria plebis? Dionysius lib. x. scri  
 7 bit hanc legem in duas postremas tabulas a Decemviris  
 7 coniectas fuisse.

7 IOVSVS. POPLEI. SORACIAQVE. SVNT. O. QVODCVMOQ.  
 7 POSTREMOM. POPLOS. IOVSIT. ID. IOVS. RATOMQVE. EST. O.  
 7 Liuius lib. vij. In secundo interregno orta contentio est,  
 7 quòd duo patricij Consules creabantur; intercedentibusq.  
 7 Tribunis pl. interrex Fabius aiebat in xii. Tabulis legem  
 7 esse, vt quodcumq. postremum populus iussisset, id ius, ra  
 7 tumq. esset: iussum populi, & suffragia esse. Similis formu  
 7 la reperitur in epistola Cælij ad Ciceronem lib. viii. QVOD.  
 7 EORVM. IVDICVM. MAIOR. PARS. IVDICARIT. ID. IVS. RA  
 7 TVMQ. EST. O. Erat id eius legis vnum & centesimū caput.

7 QVEI. IOVDEX. QVEIVE. ARBITER. IOVRE. DATOS. OB.  
 7 REM. IOVDICANDAM. PEQYNIAM. CEPET. KAPITAL. EST. O.  
 7 Agellius lib. x. cap. i. Dure autem scriptum esse in istis le  
 7 gibus quid existimari potest? nisi duram esse legem putas;  
 7 quæ iudicem, arbitrumve iure datum, qui ob rem iudican  
 7 dam pecuniam accepisse conuictus est, capite punit.

7 QVEI. FALSOM. TESTIMONIOM. DIXERIT. EX. SAXSO. DEI  
 7 CITOR. Agellius lib. xx. cap. i. An putas Phauorine, si non  
 7 illa etiam e xii. Tabulis de testimonijs falsis pœna aboleuif  
 7 set, etsi nunc quoq. vt antea, qui falsum testimonium dixif  
 7 se conuictus esset, e saxo Tarpeio deijceretur; mentituros  
 7 fuisse pro testimonio tam multos, &c.

7 QVEI. ADORAT. LECE. SEI. PLVVS. PETET. QVAM. IOVS.  
 7 SIET. CAUSA. CADITO. Cicero lib. i. de Oratore: Atqui non  
 7 defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neq. dicen  
 7 di ratio, aut copia, sed iuris ciuilis prudētia; quòd alter plus,  
 7 lege agendo petebat, quàm quantum lex xii. Tabularum  
 7 permiserat; quod cum impetrauisset, causa caderet: alter ini  
 7 quum putabat, plus secum agi, quàm quod esset in actione,  
 7 neq. intelligebat, si ita esset actum, litē aduersarij perditurū.

7 IOVRIS. IOVRANDI. AD. STRINCENDAM. FIDEM. MAXSYMA.  
 7 VIS. EST. O. Cicero lib. iii. Offic. Nullū enim vinculū ad strin  
 7 gendam



gendam fidē iureiurando maiores arctius esse voluerunt. id  
 indicant leges xii. Tabularū. Vide Agelliū lib. vii. cap. xviii.  
 QVEL. CALIM. EN. DO. VRBE. NOX. COIT. COIVERIT. KAPIT-  
 TAL. EST OD. Porcius Latro in Catilinam: Primum, inquit,  
 xii. Tabulis cautū esse cognoscimus; ne quis in vrbe cœtus  
 nocturnos agitarer: deinde lege Gabinia promulgatum, qui  
 coitiones vllas clandestinas in Vrbe cōflauisset, more maio-  
 rum capitali supplicio multaretur. De te itaq. Catilina sci-  
 scitor, tu ne cœtus istos commilitonum tuorum cōtra prae-  
 cepta xii. Tabularum, contra leges nostras, contra verò Se-  
 natus; ac plebis auctoritatem, nocte cogendos esse putauisti?  
 CALIM; PRO CLAM.

VNCIASIO. FOENOSE. NEI QVIS. PLVVS. EXERCETOD.  
 SEI QVIS. ALIVTA. FAXSIT. QVADRVPLIONE. FOENAM. LVI-  
 TOD. Tacitus lib. iiii. Sane vetus, &c. nam primò xii.  
 Tabulis sanctū, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret,  
 &c. Cato de re rustica: Maiores nostri sic habuerunt, & ita  
 in legibus posuerunt, furem dupli. condemnari, fœnerato-  
 rem quadrupli. Vide Liuium lib. viii. Ex his locis hanc le-  
 gem concinnauimus.

SEI. QVIS. EX. LEIBERTATED. IN. DV. SERVITVTM. ASE-  
 RITOR. PRAETOR. SECVNDOM. LEIBERTATEM. VINDICIAS.  
 DATOD. QVEL. VINDICIAS. TOLIT. SPONSORES. IOVDICIO.  
 SISTIER. DATOD. Dionysius & Liuius huius legis memine-  
 runt. Terentius: *Hunc hominem ego liberum esse assero: pos-  
 tolo vt mihi des vindicias secundum libertatem.* Liuius lib. iii. Ap-  
 pius Marco clienti negotium dedit, vt virginem in seruitu-  
 tem assereret, neq. cederet secundum libertatem postulanti-  
 bus vindicias. & paulo post: Postulat a Decemuiro, vt lege  
 ab ipso lata, vindicias det secundum libertatē. & post: Cum  
 instaret assertor puellæ, vt vindicaret, sponsoresq. daret, ma-  
 nus tollere multitudo, & se quisq. paratum ad spondendum  
 illico ostendere.

AMBITOS. PARIETIS. SESTERTIOS. PES. ESTOD.  
 Varro lib. iiii. de ling. Lat. Nam ambitus circumitus, ab  
 eoq. xii. Tabul. interpretes, ambitum parietis circumitum  
 esse describunt. Volusius Metianus: Lex xii. Tabul. argu-  
 mento est, in qua duo pedes & semis, sestertius pes vocatur.  
 Festus in Ambitus.

#### DE. IVRE. SACRORVM.

PRÆCO. FONVS. ENDEICITO. DOMINOS. FONERIS. EN.  
 LVDEIS.



2 YDEIS. ACCENSO. LICTOREBOSQVE. OETITOR. EN. DO.  
 FONERE. TRIBOS. RICINIIS. RICA. PORPOREA. DECEMQVE.  
 TIBICINEBOS. OETIER. LICETO. HOC. PLVVS. NEI. FACITO.  
 Primum membrum huius legis, & quæ sequuntur, ex Cice-  
 7 rone concinnauimus, qui in lib. ij. de legib. ita scribit: Hæc  
 7 habemus in xij. Sane secundum naturam, quæ norma legis  
 7 est, reliqua sunt in more, funus vt indicatur. Si quid ludo-  
 7 rum, dominus funeris vtator accenso, atq. lictoribus. Ita  
 7 enim interpungimus, vt intelligamus hæc quidem ex more  
 esse in xij. relata. Formula indicendi funeris, quæ ex hac  
 lege ducta est, habetur apud Festum & Varronem. Festi ver-  
 7 ba sunt hæc: Nunc & Sabini & Romani populi singulare  
 7 vsurpatur nomen, vt indicio est præco, qui in funeribus in-  
 7 dictiuis ita pronuntiare solet: OLLVS. QVIRIS. LETO.  
 7 DATVS. EST. Varronis hæc ex lib. vi. de ling. Lat. In funeri-  
 7 bus indictiuis quædo dicitur, OLLVS. LETO. DATVS. EST.  
 In quibus verbis deest vox QVIRIS, vt apparet ex Festo,  
 legendumq. OLLVS. QVIRIS. LETO. DATVS. EST. De ludis  
 7 Funebrib. Ltuus lib. xxij. M. Aemilio Lepido filij ludos fu-  
 7 nebres per triduum, & gladiatorū paria duo & viginti in Fo-  
 7 ro dedere. Libro xxxj. Ludi funebres eo anno per quatriduū  
 7 in Foro, mortis M. Valerij Læuini causa a filiis facti, & mu-  
 7 nus gladiatorium datum. Donatus in Adelph. Designatores  
 7 dicti, qui ludis funebribus præfunt. Quod autem lex permit-  
 7 tit, si quid ludorum funeris dominos lictoribus vt, non est  
 cur docti viri de mendo suspicentur. nam Horatij versus in  
 7 epistola vii. lib. i. satis aperte ostendit Designatores in fu-  
 nebris ludis vsos fuisse lictoribus.

*Quam mihi das agro, dabis agrotare timenti*

*Mæcenat veniam, dum sicus prima, calorq.*

*Designatorem decorat lictoribus atris.*

7 Cicero ibidem: Extenuato igitur sumptu tribus ricinijs, vin-  
 7 culis purpuræ, & decem tibicinibus, &c. De RICINIIS ita  
 7 Festus: Ricinium omne vestimentum quadratum. ij qui xij.  
 7 interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam, qua mulie-  
 7 res utebantur, prætextam clauo purpureo, &c. Varro lib. i.  
 7 de vita populi Rom. apud Nonium: Mulieres in aduersis re-  
 7 bus ac luctibus cum omnem vestitum delatorem ac luxu-  
 7 riosum postea institutum ponunt, ricinia fumunt. Videndus  
 de RICINIIS Isidorus lib. xix. cap. xxv. Cicero paulo post:  
 7 Nam de trib. ricinijs, & pleraq. illa Solonis sunt. Plutarchus  
 in Sa-



in Solone: Οὐ δὲ συγγραφεὶς ἀλλὰ ἱματίων κριτὴν. RICA. PORPO-  
 REA scripsimus ex corrupto verbo antiquæ lectionis, sic  
 enim plane habet manuscriptus liber, VINCLA PURPV-  
 REA. De Rica videndus Festus. Rica, inquit, est vestimentū  
 quadratum, fimbriatum, purpureum, &c. Florus lib. xlvij.  
 M. Aemilius Lepidus antequam expiraret præcepit filiis le-  
 cto se strato sine linteis, sine purpura efferrent. Liuius lib.  
 xxxiiij. Prætextis, &c. nec id viui solū habeant factū insigne,  
 sed etiam ut cū ea cremen- tur mortui, &c. Virgilius lib. vj.

*Purpureasq. super vestes velamina nota Coniciunt.*

Cum autem rica, siue prætexta purpurea mortuus efferri so-  
 litus esset, pulla nulli alij licebat vti, quàm ei, qui funus fa-  
 ciebat, ut ait Festus. De DECEM TIBICINIBVS, siue ut nos  
 putamus scribendū SITICINIBVS, ita Ouidius lib. vj. Fast.

*Adde quòd Aediles pompa qui funeris irent,*

*Artifices solos insserat esse decem.*

Siticines, ut docet Nonius, dicebantur, quòd apud sitos ca-  
 nere soliti essent, hoc est, vita functos. Agellius confirmat  
 eam lectionem lib. ij. cap. ij. in quo dicit SITICINES pro-  
 prium genus tubæ, qua canerent habuisse, a ceterorum tubi-  
 cinum proprietate differentes. Persius Satyra iij.

*Hinc tuba, candelæ, tandemq. beatus alio Compositus lecto.*

Seruius in lib. v. Aeneid. Sciendum maioris ætatis funera  
 ad tubam solere proferri, minoris vero ad tibia. Vide Fe-  
 stum in Funebres tibia. Cicero ibidem: iam cetera in XII.  
 minuendi sumptus lamentationesq. funeris, trāsata de So-  
 lonis ferè legibus: hoc plus ne facito.

SERUILIS. VNCTVRA. CIRCOMPOTATIOQVE. QVOM. FO-  
 NVS. EXSEQUIANTOR. VINEI. VE. RESPERIO. NEI. FVAT.  
 ACERAS. SEPOLCREIS. AVT. LONGAS. KORONAS. NEI. EN. DO.  
 PONITO. Cicero in. ij. de legib. Vti seruilis vnctura tollatur,  
 omnisq. circumpotatio: quæ & recte tollūtur, neq. tollerentur,  
 nisi fuissent. Ne sumptuosa resperio, ne longæ coronæ,  
 nec acerræ, &c. SERUILIS VNCTVRA quæ dicatur a De-  
 cemuiris, notum ut opinor, nempe pollinctorum familia.  
 Plautus in prologo Penuli: *Quia pollinctor dixit, qui eum pol-  
 linxerat.* Digeſt. lib. xlii. tit. iii. Si Libitinarius seruū pollin-  
 ctorem habuerit, isq. mortuū spoliauerit. Statius lib. v. Sil. i.

*sed nec seruilis adempto*

*Ignis odoriferos exhaustit flamma Sabeos.*

Tibullus lib. i. eleg. iii.

Non



*Non soror Assyrios cineri quæ dedat odores.*

Martialis lib. x. epig. xcviij.

*Dum leuis arsurâ struitur Libitina papyro,*

*Dum myrrham & casiam flebilis uxor emit,*

*Iam scrobe, iam læto, iam polliniflore parato.*

Iuuenalis Sat. iij.

*Et matutino sudans Crispinus amomo,*

*Quantum vix redolent duo funera.*

Plinius epist. v. Marcellino: Quod in vestes, margaritas, gemas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta & odores impenderetur. Apuleius apol. j. Si thus, casiam, & myrrhâ, ceterosq. id genus odores funeri tantû emptos. CIRCUM-  
POTATIO QVE. Nonius: Silicernium est proprie conuiuiû funebre, &c. Varro Meleagris: Funus exsequiati laute ad sepulcrum antiquo more silicerniû confecimus. Virgil. lib. iij.

*Sollemnes tum forte dapes, & tristia dona. & lib. vj.*

*Iamq. dies epulata nouem, &c.* Seruius: Epulæ in parenta-

libus superpositæ silicernium dicuntur, quasi silicernium su-  
per silicem positum. Porphyrio Horatij interpres, in Epod.  
xvij. ode: Nouendiale dicitur sacrificium, quod mortuo fit  
nona die, quàm sepultus est. Liui. lib. xxxix. cap. i. Seruilius  
funeris causa, visceratione data, & ludi funebres per triduum  
facti, post ludos epulum, in quo cum toto Foro strata tricli-  
nia essent. RESPERGIO ad Numæ legem refertur, quæ veta-  
bat vino rogum spargi. unde hoc ipsum vinum RESPER-  
SVM dicebatur, vt docet Festus, cum inquit: Respersum  
vinum significat apud antiquos, quia in sacris Nouëdialibus  
vino mortui sepulcrû spargebatur. LONGÆ. KORONÆ.  
propter eas fortasse coronas, quibus sepulcra coronabantur.

Plutarchus in Timoleonte scribit apij coronas sepulcris im-  
poni solitas. Plinius lib. xxi. cap. iij. Etiâ tunc coronæ deo-  
rum honos erant, & Larium publicorum, priuatorumq. ac  
sepulcrorum, & Manium. Minucius Felix in Octauio: Reser-  
uatis vnguenta funeribus: coronas etiam sepulcris denega-  
tis. De ACERRA Festus ita: Acerra, ara quæ ante mortuû  
poni solebat, in qua odores incendebantur.

MVRINAM. MORTVO. NEI. ENDITO. Festus: Mur-  
rata porione vsos antiquos indicio est, quod etiâ nunc Aedi-  
les per supplicationes dijs addit ad puluinaria, & quod XI.  
Tabulis cauetur, ne mortuo indatur, vt ait Varro in antiqui-  
tatû libro primo. Cic. lib. ij. de Leg. Vt ne respersio fieret, ne

e

ve mur-





ve murrata potio mortuo nderetur, neve longa corona, 2  
neve acerræ adhiberentur. 2

PLVSA. FONERA. VNEI. NEI. FACITO. NEI. VE. PLVSEIS. 2  
LECTOS. EN. DO. FERTO. Cicero lib. ij. de Legib. Credo, 2  
quòd erat factitatum, vt vni plura fierent, lectiq. plures in- 2  
ferrentur. Seruius in lib. vi. Aen. Ad funeris Marcelli hono- 2  
rem Augustus sexcentos lectos intrare ciuitatem iussit: hoc 2  
enim apud maiores gloriosum fuerat. etiam dabatur pro 2  
qualitate fortunæ: nam Sulla sex millia habuit. 2

NEIVE. AVSOM. ADDVITO. AST. QVOI. AVSO. DENTEIS. 2  
VINCTEI. SIENT. IM. CVM. OLO. SEPELIRE. VREREVE. SE. 2  
BRAVDE. LICETO. Cic. lib. ij. de Legib. Qua in lege cū esset: 2  
NIVE AVRVM. ADDITO, &c. quàm humane excipit altera 2  
lex: AST. QVOI, &c. VOX AST, in vulgatis editionibus luxa- 2  
ta est, & suo loco mota. AVSYM. autem pro AVRVM dice- 2  
bant antiqui. 2

HOMINI. MORTVO. OSA. NEI. LECITO. QVO. POST. FO- 2  
NVS. FACIAT. EXSTRA. QYAM. SEIQVIS. FORIS. MEILI- 2  
TIAEQ. MORTVOS. SIET. Exstat hæc lex apud Ciceronem 2  
in eodem libro. Homini, inquit, mortuo ne ossa legito, quo 2  
post funus faciat: excipit bellicam peregrinamq. mortem, 2  
&c. Festus: Membrum abscindi mortuo dicebatur, cum di- 2  
gitus eius decidebatur, ad quod seruatum iusta fierent, re- 2  
liquo corpore combusto. 2

HOMINEM. MORTVOM. EN. DO. VRBE. NEI. SEPELITO. 2  
NEI. VE. VRITO. Cicero ibidem: Hominem, inquit, mor- 2  
tuum lex in xij. in vrbe, &c. credo, vel propter ignis pericu- 2  
lum. quòd autem addit, NEIVE. VRITO, indicat non qui 2  
vratur sepeliri, sed qui humetur. 2

ROCOM. ASCIA. NEI. POLITO. Cicero ibidem refert 2  
è xij. Tabulis hanc legem, quæ vetabat è politis ascia lignis 2  
pyram confici, ne sumptus superuacui fierent. hinc illa in 2  
veteribus monumentis inscriptio: SVB. ASCIA. DEDI- 2  
CAVIT. 2

ROCOM. BVSTOMVE. NOVOM. PROPIVS. AEDEIS. ALIE- 2  
NAS. LX. PEDEIS. INVEITO. DOMINO. NEI. ADICITO. NEI. 2  
VE. FOROM. SEPVLCREI. BVSTOMVE. OESOCAPITO. Cicero 2  
ibidem: Duæ, inquit, sunt præterea leges de sepulcris, qua- 2  
rum altera priuatorum edificijs, altera ipsis sepulcris cauet. 2  
nam quòd rogom, bustumve nouum vetat propius sexaginta 2  
pedes adijci ædes alienas inuito domino, incendium ve- 2  
retur. 2



7 retur acerbum: quòd autem forum, idest, vestibulum sepul-  
 7 cri, bustumve vsucapi vetat, tuetur ius sepulcrorum, &c.  
 7 Forum, inquit Festus in epitoma, antiqui appellabant, quod  
 7 nunc vestibulum sepulcri dici solet.

QVOM. FONVS. EXFERTOR. NEI. ENCOMITIATO. Ma-  
 rius Victorinus de Orthographia: Fo NVS, inquit, pro FV-  
 NVS dicebant, &c. ENCOMITIATO, vt opinor, est in  
 COMITIVM ITO. Vide Varronem lib.v. de lingua Latina.

MOLIERES. FACIEM. NEI. CARPVNTO. NEIVE. CENAS.  
 RADVNTO. LESOM. FONERIS. NEC. HABENTO. Huius legis  
 tria membra varijs locis distracta ita fortasse coniungenda  
 sunt, vt nos concinnauius. Primum membrum adducit

7 Seruius in explicatione versus lib. xij. Aen. *Roseas laniata*  
 7 *genas*. Tamen, inquit, sciendum, cautum lege XII. Tabula-

7 rum, ne mulieres carperent faciem, his verbis: MVLIER.

7 FACIEM. NE. CARPITO. Secundum membrum refertur

7 a Festo, apud quem ita plane est in fragmentis: Radere ge-

7 nas vetitum est in lege XII. Tabul. idest, vnguibus scin-

7 dere. Plinius libr. xj. cap. xxxvij. Infra oculos malæ ho-

7 mini tantum, quas prisca genas vocabant, XII. Tabula-

7 rum interdicto radi à feminis eas vetantes. Tertium mem-

7 brum exstat apud Ciceronem in libr. ij. de Legibus. Ve-

7 tères, inquit, XII. Tabularum interpretes Sex. Aelius,

7 L. Acilius non satis se intelligere dixerunt. Sed Acilius,

7 suspicari vestimenti aliquod genus funebris: Aelius lessum

7 quasi lugubrem eiulationem, vt vox ipsa significat. quod eo

7 magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat.

7 Et lib. ij. Tuscul. Eiulatus in funere prohibitus per leges

7 XII. Tabularum. & paulo post: Posteaquam, vt scribit Phale-

7 reus, sumptuosa fieri funera & lamentabilia cœpissent, So-

7 lonis lege sublata sunt. quam legem eisdem prope verbis

7 nostri Decemviri in decimam tabulam coniecerūt: nam de

7 trib. ricinijs, & pleraq, illa, Solonis sunt. de lamentis vero

7 expressa verbis sunt. MVLIERES. GENAS. NE. RADVNTO.

7 NEVE. LESSVM. FVNERIS. ERGO. HABENTO. De hac Solo-

7 nis lege ita Plutarchus in eius vita: *Αμυχὰς δὲ ποσειδωνίαν, καὶ*

7 *τὸ θρηνητὴν ποσειδωνίαν, καὶ τὸ κακύνει ἄλλον ἐν ταφῇ ἐτέραν ἀφείλε, ἐνα*

7 *γίζειν δὲ βούν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλείον ἡματιῶν τριῶν.* Sunt

7 qui LESSVM mutandum putent in LAVSVM, quòd apud

7 Plautum ita esse in scriptis libris notarint. *Thetis quoq,*



*etiam lamentando lausum fecit filio. nos nihil mutamus,*  
 nisi quòd uocem ERGO, inducendam censemus, quia adie-  
 ctam esse apparet cum ex aliis locis, tum ex hoc in eodem li-  
 bro. Iam cetera in xij. minuendi sumptus, lamentationesq.  
 funeris, translata de Solonis fere legibus sunt.

HONORATORUM. VIRORVM. LAVDES. EN. DO. CONTIO-  
 NE. MEMORANTOR. EASQVE. NAENIAE. AD. TIBICINEM. PRO  
 SEQUANTOR. Cicero lib. iij. de Legib. Hec habemus in xij.  
 sane secundum naturam, quæ norma legis est. Reliqua sunt  
 in more, funus ut indicatur, &c. honoratorum virorum lau-  
 des in contione memorantor, easq. etiam cantus ad tibici-  
 nem prosequantor, cui nomen naniæ. quo vocabulo etiam  
 a Graccho cantus lugubres nominantur. Pro voce CAN-  
 TVS, reposuimus NAENIAE. nam ita Decemuiros scripsit  
 se apparet ex verbis quæ sequuntur. De Nænia ita Festus:  
 Nænia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur  
 ad tibiam. quod uocabulum Afranius in Materteris posuit.  
 Nænam autem inter exsequias cantitabant. Cicero pro Mi-  
 lone: Ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exse-  
 quijs, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, &c. SI-  
 TICINEM PRO TIBICINEM hic quoq. fortasse scriben-  
 dum est.

QVEI. KORONAM. PARET. IPSVS. PEQVNIAEVE. EIVS.  
 VIRTVTISVE. DIDITOR. IPSEIQVE. MORTVO. PARENTA-  
 ZEBOS. EIVS. QVOM. ENTVS. POSITOS. EST. QVOMQVE.  
 FORIS. EXFERTOR. IMPOSITA. SE. FRAVDED. ESTOD. Ex-  
 stant huius legis reliquæ apud Plinium lib. xxj. cap. iij. & Ci-  
 ceronem lib. ij. de Legib. sed luxatæ nimis, & mendis scē-  
 dissimis deprauatæ: quæ dum tollere conantur docti viri,  
 nescio an magis verba legis corruerunt. Nos omiſſis alio-  
 rum coniecturis, quomodo in ueteribus libris inuenimus,  
 ita plane proferemus. Plinius in vulgatis editionibus sic ha-  
 bet: Semper auctoritas (loquitur de coronis) vel ludicro quæ-  
 sitarum fuit. namq. ad certamina in Circum per ludos, &  
 ipsi descendebant, & seruos suos, equosq. mittebant. Inde  
 illa xij. Tabularum lex: QVI. KORONAM. PARIT. IPSE.  
 PEQVNIAEVE. EIVS. VIRTVTIS. ERGO. ARGVI-  
 TVR. quam serui equiq. meruissent, pecunia partam lege di-  
 ci nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi. MORTVO.  
 PARENTIBVSQ. EIVS. DVM. INTVS. POSITVS. ESSET.  
 FORISVE. FERRETVR. SINE. FRAVDE. ESSET. IMPOSITA.

In his



In his uerbis non vnum, aut alterum, sed plura insunt mendata. nā pro uerbo ARGVITVR, quod alij in ARDVITOR mutarunt, liber manuscriptus habet DIDITVR, licet in alio sit DIVIDITVR, quod ab imperito aliquo suppositum est, cui esset ignota significatio verbi DIDITVR. Vocis item ERGO, nulla in eodem libro exstant vestigia, ut eam Decemviralem non esse plane credendum sit. Pro PARENTIBVS autem PARENTALIBVS scripsimus, ducti coniectura, quam ueram existimamus. Quid enim magis absurdum, si receptam lectionem retineamus, vel magis quod sit contra ius naturæ, potuit a Decemuiris excogitari, quàm parentes liberis suis superstitibus ominari? deinde PARENTIBVS numero multitudinis quid magis ineptum? ut fortasse minus turpiter erratum sit ab ijs, qui apud Ciceronem PARENTI reposuerunt. Parentalia apud antiquos quæ fuerint, notum est. Donatus in Terent. In nuptijs, inquit, septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus dies, quo Parentalia concluduntur. Seruius in lib. v. Aen. Sane sciendum, quod apud maiores, ubi quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur. Vnde est: *Sedibus hunc referante suis.* & illic septem erat diebus, octauo incendebatur, nono sepeliebatur. Vnde Horat. *Nouendiales dissipare pulueres.* Iure etiam ludi, qui in honorem mortuorum celebrantur, Nouendiales dicuntur. & in lib. vj. Vnde seruabantur cadauera octo diebus, & calida abluebantur, & post ultimam conclamationem comburebantur. Terent. in Eunuc. *Desine: iam conclamatum est,* &c. Lex igitur xi. Tabularum ei qui coronam ludis adeptus esset, præter eos honores, qui tribuuntur uiuenti, cum eius nomen publice peractis ludis, a præcone omnibus audientibus pronuntiatur, siue is equo, siue quadrigis victoriam adeptus esset (id enim est IPSVS. PEQVNIAEVE. EIVS. VIRTVTISVE. DIDITOR, ut apud Græcos *ἡνίκ᾽ τις δὲ πῖππῳ* ve addebatur) hoc etiam tribuit, ut eidem mortuo uirtute parta corona sine fraude imponatur non illis septem tantum diebus, quibus intus, id est domi positus esset, sed eo etiam die, quo foris efferretur cum pompa & ornatu in Forum ad Rostra, ut testatur Polybius lib. vj. & Apuleius de Asino, cum ait: Procefferat mortuus, rituq. patrio, &c. pompa funeris publici ductabatur per Forum, &c. Morem autem mortuos coronandi indicat Terullianus in Apologetico cap. xlij. & Minucius Felix in Octauio,



Octauio, cuius uerba sunt hæc: Nec mortuos coronamus. ego uos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut sentienti facem, aut non sentienti coronam, cum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus, &c. Sed iam Ciceronis uerba, quæ supra indicauimus, referamus. sunt autem hæc: Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quodd coronam uirtute partam, & ei qui peperisset, & eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet. Nemo non uidet huius sententiæ absurditatem, si ita legatur. sed legendum: Quodd coronam uirtute partam ei qui peperisset, eius parentalibus sine fraude, &c. Error fluxit ex uoce PARENTALIBVS, quam faciliore lapsu primum in PARENTIBVS librarius mutauit; deinde alius, cui inepta prorsus illa vox uideretur, in PARENTI rursus mutandam existimauit.

TRANSQUE DATO. ENDOQUE PLORATO. Festus. SVB VOS PLACO in precibus fere cum dicitur, significat id quod sup plico; ut in legibus TRANSQVEDATO, &c. ENDO PLORATO igitur est, IMPLORATO. at TRANSQVEDATO significat TRADITO, quo modo Accius loquutus est apud Nonium: *Remisq. nixi propter nauem in fugam transdunt.* Videndus Velius Longus de Orthographia in præpositione TRANS, qua ita usus fuisse docet antiquos; unde TRANS DITO est in lege Iudiciaria. Verba autem hæc XII. Tabul. separatim sunt legenda, ut apparet ex Festo.

Hæc ad leges xij. Tab. quarum uel integra uerba referuntur a scriptoribus, uel ita leuiter immutata, ut qualia fuerint, intelligi potuerit. alias leges, quarum sententia tantum adducitur; uerborum, quibus concepta fuit, nullum remansit uestigium, omisimus: cuiusmodi sunt hæc, quæ exempli gratia protulimus, in quibus ipsa Decemuirorum uerba penitus oblitterata sunt. Cicero lib. iij. de Legib. Nam mihi quidem (loquitur de Tribunicia potestate) pestifera uidetur, quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit. cuius quidem ortum si recordari uolumus, inter arma ciuium, & occupatis & obsessis Urbis locis, procreatam uidemus. deinde cum esset cito legatus tamquam ex XII. Tabulis insignis ad deformitatem puer, breui tempore creatus, multo quoq. tærior & fœdior natus est.

M. Varro lib. vj. de ling. Lat. Amfractum est ab origine duplici, dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo leges iubent uiam



7 viam in directo pedum octo esse; in amfractu sexdecim; id  
 7 est, in flexu. & Caius in leg. viij. de seruitutib. rustic. præd.  
 7 Via, inquit, latitudo ex lege xij. Tabularum, in porrectum  
 7 octo pedes habet; in amfractum, id est, ubi flexum est,  
 7 sexdecim.  
 7 Agellius lib. iij. cap. xvj. Præterea ego de partu humano;  
 7 præterquam quæ scripta in libris legi, hoc quoq. uenisse usu  
 7 Romæ comperi: feminam bonis atq. honestis moribus,  
 7 non ambigua pudicitia in xij. mense post mariti mortem  
 7 peperisse: factumq. esse negotium propter rationem tempo-  
 7 ris, quasi marito mortuo, postea concepisset: quoniam De-  
 7 cemuiro in decem mensibus gigni hominem, non in vnde-  
 7 cimo scripsissent.  
 7 Digest. lib. xliij. de arborib. cædend. tit. xxvj. l. j. Vlp.  
 7 Ait Prætor: Quæ arbor ex agro tuo in agrum illius impen-  
 7 det, si per te stat, quominus pedes xij. a terra eam altius  
 7 coerceas; tunc quominus illi ita coercere, lignaq. sibi habe-  
 7 re liceat, vim fieri veto. Quod ait Prætor, & lex xij. Tabu-  
 7 larum efficere voluit; ut xv. pedes altius rami arboris cir-  
 7 cumcædantur, & hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris  
 7 vicino prædio noceret. Pomponius ibidem: Si arbor ex vici-  
 7 ni fundo, vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege xij.  
 7 Tabul. de adimenda ea recte agere potes, ius ei non esse ita  
 7 arborem habere, &c.

Macrobius lib. j. cap. xiiij. Tuditanus refert lib. iij. magi-  
 7 stratum, Decemuiros qui decem tabulis duas addiderunt,  
 7 de intercalando populum rogasse, &c.

## A.D. LEGEM. SIVE. PLEBISCITVM.

SILIANVM.

QVOD. P. ET. M. SILI. TRIBB. PL. DESS. PLEBEM. IOV-  
 RE. ROGARONT. PLEBESQVE. IOVRE. SCIVIT.  
 . . . . . EX. PONDERIBOS. POPLICEIS. QVIBOS. HAC.  
 TEMPESTATE. POPULOS. OCTIER. SOLET. VTEL. COAEQVE-  
 TOR. SE. DOLO. M. VTEL. QVADRANTAL. VINEL. OCTOGIN-  
 TA. PONDO. SIET. CONCIOS. VINEL. DECEN. P. SIET. SEX-  
 SEXTARI. CONCIOS. SIET. VINEL. DVOBQVINQVAGINTA.  
 SEXTARI. QVADRANTAL. SIET. VINEL. SEXTARIOS. AE-  
 QVOS. AEQVO. CVM. VINARIO. SIET. SEXDECIMQ. LI-  
 BRAE. IN. MODIO. SIENT. SEI. QVIS. MACESTRATOS. AS-  
 VORSOM. HAEC. D. M. PONDERA. MODIOSQ. VASAQ. POPLI-  
 CA. MODICA. MINOSA. MAIOSAVE. FAXSIT. IOVSITVE. FIE-

IQVDA

RI. DO.



RI. DOLOMVE. ADDVIT. QVO. EA. EVANT. IM. QVIS. VO-  
 LET. MACESTRATOS. MVLTARE. VTEI. DVM. MINOSE. PAR-  
 TE. FAMILIAS. TAXAT. LICETO. SEIVE. QVIS. IM. SACROM.  
 IOVDICARE. VOLET. LICETO. Festus: Publica pondera, qui-  
 bus populus Rom. vti solet, ex ea causa Iunius in . . . dicta  
 sic ait, quod duo Silij P. & M. plebem rogarint his verbis:  
 EX. PONDERIBVS, &c. In hac lege, siue plebiscito cum ar-  
 chetypum Festi exemplar habeat SEXTARIVS. AEQVOS.  
 ATQVE. CVM. LIBRARIO. SIET. NOS fecimus SEXTA-  
 RIOS. AEQVOS. AEQVO. CVM. VINARIO. SIET. nec  
 putamus eius lectionis, quæ se ipsam satis probat, a nobis ra-  
 tionem reddendam esse. Præterea cum in eodem exempla-  
 ri scriptum sit: MINORE. PATRI. FAMILIAS, correxi-  
 mus MINOSE. PARTI. FAMILIAS. cuius correctionis  
 auctorem habemus M. Catonem in oratione pro Rhodien-  
 sib. apud Agellium lib. viij. cap. iij. in qua est: Si quis illud  
 facere voluerit, dimidium familiæ multa esto. & Festum in  
 Sacratæ leges, cum inquit: Sacer alicui deorum sit cum fami-  
 lia. Error inde fluxit, quod antiqui PARTI dicebant pro  
 PARTE, vt est in ænea tabella, DE. MAIORE. PARTI.  
 CONSILI. vnde facta litterarum transpositio, & PATRI,  
 pro PARTI scriptum fuit. VOLET secundo loco, pro eo  
 quod est in exemplari VOLVERIT, scripsimus ex auctori-  
 tate legum in tabellis.

### AD. LEGEM. PAPIRIAM.

QVEI. QVOMQVE. PRAETOR. POSTHAC. FACTVS. ERIT.  
 QVEI. INTER. CEIVEIS. IOVS. DEICET. TRESVIROS.  
 CAPITALEIS. POPOLOM. ROCATO. IEIQVE. TREVIREI. CA-  
 PITALEIS. QVEICVOMQVE. EX. HAC. LEGE. FACTEI. E-  
 RVNT. SACRAMENTA. EXSIGVNTO. IOVDICANTEQVE.  
 EODEMQVE. IOVRE. SVNTO. VTEI. EX. LEGIBVS. PLEBEI-  
 VE. SCITEIS. EXSIGERE. IOVDICAREQVE. ESSEQVE. OPOR-  
 TET. Festus: Sacramentum, inquit, æs significat, quod pœ-  
 næ nomine penditur, siue eo quis interrogatur, siue conten-  
 ditur. id in alijs rebus quinquaginta assium est: in alijs reb.  
 quingentorum inter eos, qui iudicio inter se contenderēt.  
 qua de re lege L. Papirij Tr. pl. sanctum est his verbis: QVI-  
 CVMQVE. PRAETOR. POST. HOC. FACTVS. ERIT. &c.  
 In hac lege POSTHOC, mutauimus in POSTHAC. & verba  
 quæ deerant, HIQVE. TRESVIRI. . . . QVICVM-  
 QVE. . . . CTI. ERVNT. SACRAMENTA. EX. . . .

IOVDI



AD. LEG. ET. SEN. CONS. 41  
IOVDICANTOQ. suppleuimus ex antiquis formulis, quæ  
habentur in æneis legum tabellis.

## AD. LEGEM. PLAETORIAM.

PRAETOR. VRB. QVEI. NVNC. EST. QVEIQVE. POSTHAC.  
FVERIT. DVOS. LICTOREIS. APVD. SE. HABETO. VSQVE.  
AD. SVPREMAM. AD. SOLEM. OCCASVM. IOVS. INTER. CEI-  
VEIS. DEICITO. Exstat hoc Plætoriae legis fragmentum apud  
Censorinum in libro de die natali. Vide quæ notauimus ad  
legem XII. Tabularum: SOL. OCCASOS. SOPREMA. TEM-  
PESTAS. ESTOD.

## AD. LEGEM. MAMILIAM.

K. L. III. QVAE. COLONIA. HAC. LEGE. DEDVCTA. QVOD  
VE. MOINICIPIVM. PRAEFECTVRA. FORVM. CONCI-  
LIABOLVM. CONSTITVTVM. ERIT. QVEI. AGER. INTRA.  
FINEIS. EORVM. ERIT. QVEI. TERMINEI. IN. EO. AGRO.  
STATVTEI. ERVNT. QVO. IN. LOCO. TERMINVS. NON. EX-  
STABIT. IN. EO. LOCO. IS. QVOIVS. IS. AGER. ERIT. TER-  
MINVM. RESTITVENDVM. COERATO. VTEI. QVOD. RECTE.  
FACTVM. ESSE. VOLET. IDQVE. MAGISTRATVS. QVEI. IN.  
EA. COLONIA. MOINICIPIO. PRAEFECTVRA. FORO. CON-  
CILIABOLO. IOVREDEICVND. PRAERIT. FACITO. V-  
TEI. FIAT.

K. L. IV. QVEI. LEIMITES. DECVMANEI. HAC. LEGE. DE-  
DVCTEI. ERVNT. QVAE. FOSSAE. IN. EO. AGRO. ERVNT.  
QVEI. AGER. HAC. LEGE. DATVS. ADSIGNATVS. ERIT.  
NEI. QVIS. EOS. LEIMITES. DECVMANOS. NEI. OPSEPITO.  
NEIVE. QVID. IN. IEIS. IMMOLITVM. NEIVE. QVID. IBEI.  
POSITVM. HABETO. NEIVE. EOS. ARATO. NEIVE. EAS. FOS-  
SAS. OPTVRATO. NEIVE. QVIS. SEPITO QVO. MINVS. SVO.  
ITINERE. AQVA. IRE. FLVERE. POSSIT. SEIQVIS. ADVER-  
SVS. EA. QVID. FECERIT. IN. RES. SINGOLAS. QVOTIENS-  
CVOMQVE. FECERIT. H-S. IIII. COLONEIS. MOINICIPIBVS.  
QVE. EIVS. IN. QVORVM. AGRO. ID. FACTVM. ERIT. DARE.  
DAMNAS. ESTO. PEQVNIAEQVE. QVEI. VOLET. HAC. LE-  
GE. PETITIO. ESTO.

K. L. V. QVEI. HAC. LEGE. COLONIAM. DEDVXERIT. MOINI-  
CIPIVM. PRAEFECTVRAM. FORVM. CONCILIABOLVM. CON-  
STITVERIT. IN. EO. AGRO. QVEI. AGER. INTRA. FINEIS.  
EIVS. COLONIAE. MOINICIPI. FORI. CONCILIABOLI. PRAE-  
FECTVRAE. ERIT. LEIMITES. DECVMANEI. VTEI. FIAN-  
T. TERMINATEIQ. STATVANTVR. COERATO. QVEIQVE. FI-  
NEIS,



NEIS ITA. STATVERIT. SEI. FINEIS. EORVM. SVNT. DVM.  
 NEI. EXTRA. AGRVM. COLONICVM. TERRITORIVMVE. FI-  
 NEIS. DVCAT. QVEI. QVE. TERMINEI. HAC. LEGE. STA-  
 TVTEI. ERVNT. NEIQVIS. QVEM. EORVM. EICITO. NEIVE.  
 COMMOVETO. SCIENS. D. M. SEI. QVIS. ADVERSVS. EA. FE-  
 CERIT. IS. IN. TERMINOS. SINGOLOS. QVOS. EIECERIT.  
 LOCOVE. MOVERIT. SCIENS. D. M. H. S. XXV. IN. POPLICVM.  
 EORVM. QVORVM. INTRA. FINEIS. IS. AGER. ERIT. DARE.  
 DAMNAS. ESTO. DEQVE. EA. RE. COERATORIS. QVEI. HAC.  
 LEGE. ERIT. IOVRISDICTION. RECIPERATORVMQVE. DA-  
 TIO. ADDICTIO. ESTO. QVOM. COERATOR. HAC. LEGE.  
 NON. ERIT. TVNC. QVEIQVOMQVE. MAGISTRATVS. IN.  
 EA. COLONIA. MOINICIPIO. PRAEFECTVRA. FORO. CONCIL-  
 LIABOLO. IOVRE. DEICVND. PRAERIT. EIVS. MAGI-  
 STRATVS. DE. EA. RE. IOVRISDICTION. IOVDICISQVE. DA-  
 TIO. ADDICTIO. ESTO. INQVE. EAM. REM. IS. QVEI. HAC.  
 LEGE. IOVDICIUM. DEDERIT. TESTIBVS. POPLICE. DVN-  
 TAXAT. IN. RES. SINGOLAS. X. DENONTIANDI. POTESTA-  
 TEM. FACITO. ITA. VTEI. E. R. P. F. S. V. ET. SEI. IS. VNDE.  
 EA. PEQVANIA. PETITA. ERIT. CONDEMNATVS. ERIT. EAM.  
 PEQVNIAM. AB. EO. DEVE. BONEIS. EIVS. PRIMO. QVOQVE.  
 DIE. EXSIGITO. EIVSQVE. PEQVANIAE. QVOD. RECEPTVM.  
 ERIT. PARTEM. DIMIDIAM. EI. QVOIVS. VNIVS. OPERA.  
 MAXVME. IS. CONDEMNATVS. ERIT. PARTEM. DIMIDIAM.  
 IN. POPLICVM. REDIGITO. QVO. EX. LOCO. TERMINVS.  
 ABERIT. SEIQVIS. IN. EVM. LOCVM. TERMINVM. RESTI-  
 TVERE. VOLET. SINE. FRAVDE. SVA. FACERE. LICETO.  
 NEIVE. QVID. QVOI. IS. OB. EAM. REM. HAC. LEGE. DARE.  
 DAMNAS. ESTO. Huius legis, quam nos putamus Mamiliam  
 esse, tertium, quartum, & quintum caput (ita enim interpre-  
 tamur notas illas K. L. III. K. L. IV. K. L. V. id est, kaput le-  
 gis tertium, &c.) descripsimus ex auctore libelli de limitib.  
 agrorum. atq. in tertio quidem capite verba illa, quae in  
 vulgata editione sic habentur, VTQVE. RECTE. FACTVM.  
 ESSE. VELIT. mutauimus in VTEI. QVOD. RECTE. FACTVM.  
 ESSE. VOLET. ita enim est in tabula aenea legis Iudiciariae.  
 IS. VTI. QVOD. RECTE. FACTVM. ESSE. VOLET. FACITO.  
 In eodem capite STABIT, PRO EXSTABIT: & S. AGER, id est,  
 SVPRASCRIPTVS. AGER, pro IS. AGER, vt docti viri emen-  
 dant, si legas, parum refert. In quarto capite cum scriptum  
 esset: QVEI. LEIMITES. DECVMANEI. QVEI. HAC. LEGE. DE-  
 DVCTEI. ERVNT. QVAECVNQVE. FOSSAE. LEIMITES. IN. EO.  
 AGRO. nos emendauimus, QVEI. LEIMITES. DECVMANEI.

HAC.



HAC. LEGE. DEDUCTI. ERUNT. QUAE FOSSAE. IN. EO. AGRIS. deletis ijs, quæ adiecta videbantur: nec dubium est, quin ea emendatio vera sit. Verbum IMMOLITVM, quod docti viui mutarunt in INOLITVM, retinuimus: nec enim videmus cur mutandum sit, nisi forte quod sincerum est, damus operam vt corrumparamus. Adiuvat antiquam lectionem Lilius lib. xxxv. cuius verba sunt hæc: Aquam publicam omnem, in priuatum ædificium fluentem aut agrum ademerunt: & quæ in loca publica inædificata immolitaque priuati habebant, intra dies xxx. demoliti sunt, &c. In his verbis nemo non videt verbum DEMOLITI, oppositum esse verbo IMMOLITA: utrumque autem à molibus deductum esse docet Nonius in Demoliri. PROPOSITVM, vt habet recepta lectio, si OPSITVM vt docti viri emendant, legere maius, nihil moramur. vide tamen nequid temere mutes. In quinto capite existimauimus aliquando pro verbo TERMINATIOQUE, legi debere TERMINATIOQUE: sed incidimus postea in verbum simile in lege Quinctia apud Frontinum in lib. ij. de aqueductibus; qui locus nos ab ea voce mutanda prorsus deterruit. Verba eius legis sunt hæc: SETQVIS. CIRCA. RIVOS. SPECVS. FORNICES. FISTVLAS. TVBVLOS. CASTELLA. AQUARVM PVBLICARVM QUAE AD. VRBEM. DVCVNTVR. ET. DVCENTVR TERMINATVS. STETERIT. NEQVE. QVIS. EO. LOCO. POST. H. L. R. OPPONIT. MOLIT. OPSEPI. In fine huius capituli pro eo quod erat in vulgatis editionibus, SINE. SVA. FRAVDE. LICET. FACERE, scripsimus sequuti formulam antiquarum legum, SE. FRAVDE. SVA. FACERE. LICETO, vel SINE. FRAVDE. SVA. &c. vtroque enim modo in legum tabulis reperitur. Verbum DARE, quod deerat, ante vocem DAMNAS addidimus.

## AD. LEGEM. AGRARIAM.

QVOS. AGROS. QUAE. LOCA. QUAEVE. AEDIFICIA. INTRA. FINEIS. . . . DEDERO. ADSIGNAVERO. IN. IIS. AGREIS. IOVRISDICTIONIO. COERCITIOQUE. ESTO. COLONIAE. ILLIVS. QVOIVS. CIVIEVS. AGREI. ADSIGNABVNTVR. Exstat hoc Agrariae legis fragmentum, siue formula quædam Agrariae legis apud Hygenum in libro de limitibus constituendis.



## A D. LEGEM. HORATIAM.

## DE. TARRATIA. VIRGINE. VESTALI.

**H**Vius antiquissimæ legis vnicum tantum superest verbum, **TESTABILIS**, quod refert Agellius lib. vj. cap. viij. in quo ita scriptum est: Et Tarratiam quidem virginem Vestæ fuisse, lex Horatia testis est, quæ super ea ad populum lata: qua lege ei plurimi honores fiunt, inter quos ius quoq. testimonij dicendi tribuitur: **TESTABILISQ.** una omnium feminarum vt sit, datur. Id verbum est ipsius legis Horatiæ. Contrarium est in **XII.** Tabulis scriptum: **IMPROBVS. INTESTABILISQ. ESTO.**

## A D. LEGEM. QVINCTIAM.

**Q**Vinctiam legem, cum sit inter leges Augustinianas multo emendatior relata, quàm in alijs editionibus habeatur; non est cur eam de verbo ad verbum recitemus. quare pauca quædam notabimus, quæ aliter in ea apud nos leguntur. Ac primum omnium emendationem uerborum, quæ sunt in principio huius legis, **TRIBVS. SERGIAE. PRINCIPIVM. FVIT**, quæ erant in alijs exemplaribus deprauata, confirmabimus loco Liuij, quem ex libro **IX.** descripsimus. Papirius C. Iunium Bubulcum Mag. **E Q.** dixit: atq. ei legem Curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit, quò Sauciæ curiæ fuit principium, duabus insignis cladibus, captæ Urbis, & Caudinæ pacis, quòd utroq. anno eiusdem curiæ fuerat principium, &c. Quemadmodum in centuriatis comitijs, centuria sorte ducebatur, & quæ prima exierat, prærogatiua dicebatur; ita curiatis & tributis comitijs, tribus aut curia quæ prima sorte erat, principium esse dicebatur, vt apparet ex Liuij loco. Verba **PR. K. IVLIAS**, quæ pro vulgatis illis corruptissimis **PO. RO. ET. IVLIAS** reposita sunt, propius ad antiquam scripturam, & fortasse rectius mutarentur in **PR. EID. IVLIAS**. Vocem **ROMAM** tribus locis, quòd adiectam ad vocem **VRBEM** amicus meus suspicabatur, delendam putabat, & verbum item **CAELARE**: in lege tamen Agraria habetur: **QVOD. EIVS. EXTRA. VRBEM. ROMAM. EST.** & in Iudiciaria: **QVEI. VE. IN. VRBE. ROMA. PROPIVSVE. VRBEM. ROMAM.** Vidimus qui pro **EXCORTICENTVR**, scribendum putarent **EXCORTICENTVR**; & pro **POPULO DET**, legendum,



gendum, POPVLO. D. E. idest, DAMNAS. ESTO. nos nihil mutamus. Verbum tantum FLVI, mutandum putamus in FLVERE, & V. F. interpretamur VTENDA. FRVENDA, siue, VSVFVCTVARIIS.

## AD. LEGEM. LAETORIAM.

7 S Vetonius in IV. Prætorum apud Priscianum lib. viij. huius legis facit mentionem, cum scribit: Latoria, quæ uetat minorem annis xxv. stipulari. Quod verbum Priscianus exponit *in partibus dat.* Eandem intellexit Cicero lib. iij. Offi. cum inquit: Et circumscriptio adolescentium lege Latoria. Opinor autem verba legis fuisse, MINOREM. ANNIS. XXV. STIPVLARI. NE. LICETO. Alibi etiam Cicero huius legis facit mentionem, & Latoriam eam nominat.

## AD. LEGEM. AGRARIAM.

### IN. AENEIS. FRAGMENTIS.

Q VEI. AGER. POPVICVS. POPVLEI. ROMANEI. IN. TERRAM. ITALIAM. P. MVVCIO. L. CALPVVNIO. COS. Huius agri mentio est apud Ciceronē lib. j. ad Attic. epist. xvij. in qua ita scriptum est: Liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Capurnio Cos. publicus fuisset. TERRAM, ITALIAM, pro TERRA ITALIA, antiqua scribendi ratio in his legum tabulis frequens, cui similis illa, IN AMICITIAM PERMANSE-  
RVNT; item IVVS pro IUS; ARBITRATV, pro ARBITRATV, & similia. COMPASCVOS AGER qui dicatur, docet scriptor de limitibus agrorum, cum inquit: Ager compascuus dictus, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter uicinis, &c. & in tabella de controuersijs inter Viturios & Genuates sic habetur: QVEI. AGER. COMPASCVOS. ERIT. IN. EO. AGRO. QVO. MINVS. PECVVASCERE. GENVATES. VEITVRIOSQ. LICEAT. ITA. VTEI. IN. CETERO. AGRO. GENVATI. COMPASCVO. NEIQVIS. PROHIBETO. Cicero in Topicis: Si compascuus ager est, ius est compascere. Ex his locis satis patet, qui dicatur ager cōpascuus. PEQVNIAM. POPVLO. EX. EID. MART. QVAE. POSTEAQVAM. VECTIGALIA. CONSISTENT. QVAE. POST. HANC. L.R. PRIMVM. CONSTITERINT. PRIMAE. ERVNT. Vectigalia quando dicantur consistere, ex loco quodam Varronis intelligitur in lib. j. de ling. Lat. qui cum in vulgatis editionibus

non



non satis emendatus sit, a nobis ita proferetur, vt legi de-  
bet. Ab eo Præco dicitur locare, quoadusq. quod emitur, <sup>4</sup>  
in aliquo consistat, &c. Vox PRETIUM, puto glossema ef- <sup>4</sup>  
fe, quod irrepsit in seriem in editis libris, in quibus sic est:  
Ab eo Præco dicitur locare, quoadusq. id emitur, quoad <sup>4</sup>  
aliquo consistit pretium, &c. AGRVM. OCCVPATVM. <sup>4</sup>  
HABETO. Opinor intelligi de agro, qui occupaticius dicitur  
a scriptoribus de limitibus agrorum, & Festo in verbo,  
Occupaticius ager. VTEI. QVEI. OPTVMA. LEGE. PRIVA-  
TVS. EST. In formula capiendæ Virginis Vestalis apud A-  
gellium sic est: VTEI. QVOD. OPTVMA. LEGE. FVAT. Vide  
Festum in Optuma lex. SVPCISIVON. De subcisiuis viden-  
dus scriptor de limitibus agrorū. PRAEDIA. SVPSIGNENT.  
Subsignabantur prædia arbitrato Prætoris Urbani, vt in hac  
ipsa lege paulo post: ARB. PR. QVEI. INTER. CEIVES. TVM.  
ROMAE. IOVS. DICET. SATIS. SVPSIGNATA. Itē apud Que-  
stores, & Censores, vt docet Cicero pro Flacco. Illud que-  
ro, sint ne ista prædia censui censendo? habeāt ius ciuile: sint <sup>2</sup>  
nec ne? sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud Cen- <sup>2</sup>  
sorem possint? In lege parieti faciendo sic est: PEQVN. PARS. <sup>2</sup>  
DIMIDIA. DABITVR. VBEI. PRAEDIA. SATIS. SVPSIGNATA.  
ERVNT. In Colonij arbitratu Duumvirum, vt in eadem le-  
ge. QVI. REDEMÉRIT. PRAEDES DATO. PRAEDIAQVE. SVB  
SIGNATO. DVVMVIRVM. ARBITRATV.

## AD. LEGEM. IVDICIARIAM.

IN. AENEIS. FRAGMENTIS.

Verba quæ in huius legis principio manca sunt. . I. L.  
IIII. PRIMIS, ex loco inferiori ita supplentur, vt in-  
tegra lectio sit: QVEI. TRIB. MIL. L. IIII. PRIMIS.  
Sunt autem translata ex lege Sempronia, quæ est apud Ci-  
ceronem in Cluentiana. DEQVE. EIVS. CAPIT. QVAERI-  
TO. QVEI. TRIBVNVS. MILITVM. LEGIONIBVS. QVAT-  
TVOR. PRIMIS. QVEI. VE. QVAESTOR. TRIBVNVS. PLE-  
BIS. &c. Quod autē paulo post incisum est, TRIVMVIR.  
A. D. R. puto erratum esse fabrilē, legendumq. vt infra. IIT.  
VIR. A. D. A. idest, AGRIS. DANDIS. ADTRIBVENDIS.  
Verba quæ sequuntur, TRIBVS. INTRO. VOCABVN-  
TVR. disiunctim legenda esse docet interpunctionis nota,  
quæ in fragmento apposita est. itaq. apud Liuium scriben-  
dum



- 7 dum erit in lib. x. Fabius nihil aliud precatus populū, quā  
 7 ut priusquam intro vocarentur ad suffragium tribus, &c. ut  
 7 quāq. intro uocata erat centuria. & ita apud ceteros scripto-  
 res. APVD. FORVM. PALAM. VBEI. DE. PLANO. RECTE.  
 LEGI. POSSITVR. Hæc proponendarum legū condicio ha-  
 betur apud Iosephum lib. xix. Antiqu. ex ipsa Romana for-  
 mula translatis in Græcum verbis: ἔθεν ἐξ ἐπιπέδου καλῶς γνω-  
 σθεῖται δύναται. Eandem agnoscit Aufonius. POSSITVR an-  
 tique, ut POSSETVR. Quadrigarius Annal. lib. j. Cum non  
 possetur decerni vtrius putaretur victoria esse. Verba illa  
 mutila. . . NTIA. ITA. PRONONTIATO. FEC. . .  
 ita suppleri posse arbitror: PR. DE. CONSILI. SENTENTIA.  
 ITA. PRONONTIATO. FECISSE. VIDERI. Auctor supplemen-  
 ti Cicero pro Cęcina, & in Verrina III. & lib. ij. de Finib.  
 7 Idem Cicero in Bruto confirmat priorum verborum restitu-  
 7 tionem, cum inquit: Cum Consules re audita amplius de  
 consilij sententia pronuntiauisent, &c. Quod autem in eo-  
 dem hoc fragmento paulo post incisum est, C. IN. MA-  
 NV. PALAM. DATO. A. puto significari notam condem-  
 nandi, quæ erat C. littera, & absoluendi, quæ A. littera in-  
 dicabatur. Asconius in Diuinatione: In diuinatione, inquit,  
 7 & in alijs causis maiorib. vniuersi iudices in cistam tabu-  
 7 las simul coniciebant suas, easq. insculptas litteras habu-  
 7 tes A. absolutionis, C. condemnationis: cum de alicuius  
 7 capite agebatur, NL. ampliacionis: his enim litteris signifi-  
 7 cabatur non liquere. & in III. Verr. Nam cum condem-  
 7 nandi nota esset C. littera; absoluendi A: ampliandi signum  
 7 NL. dabant, quo significabatur non liquere, &c. Quod se-  
 quitur, QVO. SORTICVLAS. CONIECIANT. declaratur  
 loco inferiore, qui est in alio huius legis fragmento. PRAE-  
 TOR SORTICOLAM. VNAM. BVXAM. LONGAM, DIGITOS.  
 IIII. LATAM, &c. EAMQVE. SORTEM. EX. HACE. LEGE. APER-  
 TAM. BRACIOQVE. APERTO. LITERAM. DIGITEIS. OPER-  
 TAM. PALAM &c. AD. SITELLAM. SORTI. VENIET. IS. IN.  
 EAM. SITELLAM MANVM. DEMITTITO. TAM. DEVEXAM.  
 POPVLO, &c. Ex quibus verbis qualis fuerit sorticula intel-  
 ligi potest, & eadem item quomodo in sitellam conijcere-  
 7 tur. Suetonius in Nerone, cap. xj. Ac sine mora nomen  
 7 suum in albo profitentium citharædorum iussit adscribi,  
 7 sorticulaq. in urnam cum ceteris demissa, intrauit ordine  
 suo. Cicero in oratione pro Cornelio apud Asconium:  
 Dum



Dum sitella defertur. Plautus in Casina: *Conijciam sortes in sitellam, & sortiar tibi & Chalino.* Liuius lib. xxv. Sitellaq. allata est, vt sortirentur vbi Latini suffragium ferrent.

## AD. LEGEM. DE. THERMENSIBVS. MAIORIB. PISIDIS.

**Q**VEI. PVBLICA. POPVLI. ROMANI. VECTIGALIA. REDEMPTA. HABEBVNT. Vectigalia quinto quoq. anno per Censores persoluebantur. Varro lib. v. de ling. Lat. Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, hoc est soluendo, quod quinto quoq. anno vectigalia, & vltrotributa per Censores persoluebantur, &c. Vltrotributa quae dicantur, libet hoc loco ex veterum scriptorum auctoritate declarare. Liuius lib. xxxix. & xliij. Quae publica vectigalia vltrotributa Censores locassent, ea locatio rata ne esset. Seneca lib. iij. de beneficijs, cap. j. Adeoq. neminem, aut spe, aut pollicitatione corrumpat, vt contra in se impendere iubeat, & in vltrotributis sit. Sunt igitur vltrotributa facta testa, atq. opera, quae Censores locant facienda, dicta fortasse quod Censores pecunias redemptoribus operum tribuerent vice uersa, cum ipsis tributa ab omnibus persoluerentur. Ad locum Liuij de Catone, quem adduximus ex lib. xxxix. facit Plutarchus in Catone, cum inquit: *Συστάμων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβίας. τὰ δὲ πάντα ταῖς πράξεσιν ἐπὶ τὰς ἰσχάρας ἐλαύνων τιμὰς.*

## AD. LEGEM. SIVE. PLEBISCITVM. DE. SCRIBIS. VIATORIB. ET. QVAESTORIB.

**Q**VEI. IN. EA. DECVRIA. VIATOR. APPAREAT. Notum omnibus quid sit hoc loco APPARERE. Ab eo verbo dicti APPARITORES. In inscriptione Capitolina sic est: . . . SVTORIVS. M. L. PAMPHILVS. LICTOR. CVRIA. . . . SACRIS. PVBLICIS. P. R. QVIRITIVM. VIATOR. QVI. COS. ET. PR. APPARET, &c. item in alia inscriptione. Q. LVCRETIO. Q. L. GEMELLO. VIATORI. QVAESTOR. AERAR. Q. LVCRETIVS. Q. L. CHRESTVS. VIATOR. QVAESTORI. AD. AERAR. PATRONO. FECIT. Varro lib. iij. de re rustica, cap. ij. Libertus eius qui apparuit Varroni. Liuius lib. ij. Quattuor & viginti lictores apparere Consulibus &c.

AD.



AD. LEGEM. SIVE. DECRETVM.  
DE. FINIBVS. INTER. GENVATES.  
ET. VITVRIO.

**V**OX FAENISICIVM in fine legis, vbi est, PRATA.  
QVAE.FVERVNT. PROXVMA.FAENISICI, repe-  
ritur in duob. Kalendaris rusticis Romę, in quibus est FAE  
NISICIVM, à verbo, vt videtur, SECARE, quod tunc si-  
CARE dicebant, antiqua scribendi consuetudine, qua VI-  
NIAS dicebant pro VINEAS: cui contraria VEAS pro  
VIAS. Decemviri de arboribus SVBSICARE dixerunt.  
Verbum in fine LEIBERI Q. sine dubio erratum est fabrile,  
& LEIBERARI Q. scribendum.

AD. LEGEM. REGIAM.

**F**OEDVSVE, &c. Hanc legem de imperio Vespasiani ad  
populum latam indicat fortasse Cornelius Tacitus lib.  
7 xx. cum inquit: Tum Senatus omnia Principibus solita Ve-  
7 spasiano decreuit, &c. Ea vero cum in plures tabulas diuisa  
esset, hoc tantum reliquum est fragmentum, idq. vt videtur,  
postremę tabulę, in qua legis ipsius Sanctio habetur.

AD. LEGEM. PARIETI. FACIVNDO.

**L**EX. PARIETI. FACIVNDO dicitur eo modo, quo in  
lege Thermensium maiorum Pisidarum dictum est,  
QVAM. LEGEM. PORTORIEIS. TERRESTREBVS. MARITI-  
MEISQVE. TERMENSES. MAIORES. PISIDAE. CAPIVNDEIS.  
INTRA SVOS FINEIS. DEIXSERINT. EA. LEX IEIS. POR-  
TORIEIS. CAPIVNDEIS. ESTO. &c. Item lex Mancupiorum  
apud Varronem lib. v. de ling. Lat. cuius legis illa exstat for-  
mula, VADEM. NEC. POSCET. NEC. DABIT. Sic enim  
legendum pro POSCERET. Apud Ciceronem lib. j. in Verr.  
Habetur lex item PARIETI. FACIVNDO, cuius legis for-  
mulę quędam ibi referuntur.

AD. LEGEM. LAVRENTVM.

**P**OMVM. EX. ALIENO. IN. ARMVM. NEI. LEGITO. Id est,  
quod humeris onus sit. sic enim interpretatur Festus,  
apud quem huius legis, quam inter Romanas, quod ea Lati  
na sit,



na sit, numerandam duximus, exstat fragmentum in verbo Armata, siue Armita.

AD. SENATVS CONSVLTVM.  
DE. PHILOSOPHIS. ET. RHETORIB.

C FANNIO. STRABONE. M. VALERIO. MESSALA. COS. .  
. . . M. POMPONIVS. PR. SEN. CONSVLVIT. SCRIBVND  
BUNDO. ADEVERVNT. . . . QVOD. V. F. DE. PHILO  
SOPHIS. ET. RHETORIBVS. D. E. R. I. C. VTEI. M. POMPO  
NIVS. PR. ANIMADVORTERET. COERARETVTEI. E. E.  
R. P. F. S. V. VTEI. ROMAE. NEI. ESSENT. Ita plane habet  
Agellius lib. xv. cap. xj. cuius scripturam, quod veterum mo  
numentorum testimonio confirmetur, libentius secuti sum  
us, quàm eam quæ habetur apud Suetonium in libro de  
claris Rhetoribus, in quo sic est: VTEI. M. POMPONIVS. PR.  
ANIMADVERTERET. CVRARETVTEI. SEI. E. E. R. P. F. S.  
V. VTEI. ROMAE. NEI. ESSENT. Hæc autem formula fre  
quens est in antiquis tum legum tabulis, tum Senatuscon  
sultorum. In Agraria lege sic est. I. V. E. E. R. P. F. S. V. ita  
plane in eo Senatusconsulto, quod Græce etiam habetur in  
æneo fragmêto. ΩC. AN. ΑΤΤΟΙC. ΕΚ. ΤΩΝ. ΑΗΜΟCΙΩΝ.  
ΠΡΑΤΜΑΤΩΝ. ΠΙCΤΕΩC. ΤΕ. ΤΗC. CΦΕΤΕΡΑC. ΦΑΙΝΗ  
ΤΑΙ. Polybius in fragmentis ad eandē formulam videtur re  
spexisse, cū inquit: ΩC αὐτὰς δοκεῖ συμφέρον ἐν τῇ ιδίᾳ πίστει.  
Liuius lib. xxxiiij. De his tribus vrbibus legati, quod tempo  
ra Reipublicæ postulassent, id è rep. fideq. sua facere, statue  
re iussi sunt. Ennius in Annalibus, cuius versus ita legendi  
sunt apud Nonium.

*Ea mi reiq. fidei, regno, vobisq. Quirites*

*Res fortunatim, feliciter, ac bene vortat.*

Varro lib. v. de ling. Lat. Quod bonum, fortunatumq. fe  
lixq. salutareq. sit P. R. Quiritium, reiq. publicæ, P. R. Qui  
ritium, mihiq. collegæq. meo, fidei, magistratuiq. nostro,  
&c. In formula deuotionis apud Macrobius lib. iij. cap. ix.  
sic est: Eosq. ego vicarios pro me, fide, magistratuiq. meo, &  
P. R. exercitibus.

AD. SENATVS CONSVLTVM.  
DE. HASTEIS. MARCIEIS.

M ANTONIO. C. F. A. POSTVMIO. A. F. ALBINO. COS.  
. . . . SENATVM. CONSVLVIT. SCRIBVND. AD



PERVERUNT. . . . . QVOD. C. IVLIVS. I. F. PONTIFEX.  
 NONTIAVIT. IN. SACRARIO. IN. REGIA. HASTAS. MAR-  
 CIAS. MOVISSE. D. E. R. I. C. VTEI. M. ANTONIVS. COS. HO-  
 STIEIS. MAIORIBVS. IOVEI. ET. MARTEI. PROCVRARET.  
 ET. CETERIS. DIIS. QVIBVS. VIDERETVR. PLACANDEIS.  
 VTEI. PROCOERASET. SATIS. HABENDVM. CENSVERVNT.  
 SEI. QVID. SVCCIDANEIS. OPVS. ESSET. ROBIIS. SVCCEDERET.  
 Agellius lib. iij. cap. vj. refert hoc Senatusconsultum;  
 & hostiæ succidanæ quid sint, docet testimonio Plauti, qui  
 dixit in Epidico.

*Men' piacularē oportet fieri ob stultitiā tuam.*

*Vi meum tergum stultitia tua subdas succidanum?*

Si primis hostijs, inquit, litatum non erat, aliæ post easdem  
 ductæ hostiæ cædebantur, &c. In fine Senatusconsulti scri-  
 ptus ROBIIS. SVCCEDERET, quod ita sit in vetustissi-  
 mo libro, pro eo quod in vulgatis est, ROBIGVS. ACCEDERET, quod quid sit, fatemur nescire.

## AD. SENATVSCONSVLTVM. DE. MENSE. AVGVSTO.

QVOM. IMP. CAES. AVGVSTVS. MENSE. SEXSTILI. ET.  
 PRIMVM. CONSVLATVM. INTERIT. ET. TRIVMPHOS.  
 TREIS. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO. LEGIO-  
 NES. DEDVCTAE. SEQVTAEQ. SINT. EIVS. AVSPICIA. AC.  
 FIDEM. ET. AEGVPTVS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. P.  
 R. REDACTA. SIT. FINISQVE. HOC. MENSE. BELLEIS. CIVI-  
 ZIB. IMPOSITVS. SIT. ATQVE. OE. EAS. CAVSAS. HIC. MEN-  
 SIS. HVIC. IMPERIO. FELICISSIMVS. SIT. AC. FVERIT. PLA-  
 CERE. SENATVI. VT. MENSIS. AVGVSTVS. APPELLETVR.  
 Exstat hoc Senatusconsultum apud Macrobiū lib. j. cap.  
 xij. in quo sic scriptum est: Augustus deinde est, qui Sextilis  
 antea vocabatur, donec honori Augusti daretur ex S. C. cuius  
 verba subieci, &c.

## AD. SENATVSCONSVLTA. DE. AQVAEDVCTIBVS.

SEX. Iulius Frontinus lib. ij. de Aquæductib. refert Se-  
 natusconsulta sex: quæ cum habeantur satis quidem  
 emendatè scripta in libello Ant. Augustini de Senatuscon-



sultis, sunt nobis necessario pratermittenda, ne rem actam agere videamur. itaq. attingemus ea tantum, quæ aliter apud nos leguntur. Atq. in primo quidem Senatusconsulto, ubi scriptum est, SCRIBAS. ET. LIBRARIOS, delimus notam coniunctionis, & SCRIBAS LIBRARIOS legimus. cuius quidem lectionis confirmatio petenda est e veteribus monumentis, in quibus frequens est SCRIBALI BRARIVS. Paulo post pro VTIQVE, sensus postulat vt particula VTIQ. in VTI verbum mutetur. Quæ autem sequuntur, ita legenda putamus: EOS. DIEBUS. X. PROXSVMIS. QVIBVS. S.C. FACTVM. ESSET. AD. AERARIVM. DEFERRENT. QVIQVE. ITA DELATI ESSENT. IEIS. PRAETORES. AERARII. MERCEDEM. CIBARIA. QVANTA. PRAEFECTIS. FRUMENTO. DARE DEFERREQ. SOLENT. ANNU. DARENT. ET. ADTRIBVERENT. vel, si PRAEFECTI magis placeat, retinenda erit VOX DANDA, & in DANDO mutanda. nam PRAEFECTVS. FRUMENTO. DANDO. ADTRIBVENDO, reperitur in veteribus, si recte memini, inscriptionibus. In fine Senatusconsulti scribendū videtur: QVEI. AERARIO. PRAESVNT. PRAEBENDA. LOCENT. Verba quæ in principio secundi S.C. habentur, ita ordinanda existimamus: QVOD. Q. AELIVS. TVBERO. P. FABIVS. MAXIMVS. COS. V.F. DE NVMERO, &c. In tertio Senatusconsulto, vbi legitur: NE. QVI. EORVM. QVIBVS. AQVA. DARETVR. PVBLICA. IVS. ESSET, putamus legendum: NEI. QVOI. EORVM, &c. In tertio Senatusconsulto hæc verba sic legimus: Q. F. P. D. E. R. I. C. AD. REFICIENDOS. RIVOS. SPECVSQVE. PER. QVAE. ET. OPERA. PVBLICA. CORRVMPTVTVR. PLACERE. CIRCA. FONTES. ET. FORNICES. ET. MVROS. VTRAQ. EX. PARTE. VACVOS. QVINOS. DENOS. PEDES. PATERE, &c. delebis CVM, &, CENTENOS verbis.

## AD. SENATVSCONSVLTVM. AMEICITIAE.

COS. A. A. S. E. V. Donatus in Adelphi. Terent. ad illud: *Fac sis Sostrata*. Deductum est, inquit, à Senatusconsulti formula: vbi enim aliquid Senatus Consultibus adiungit, addit: Si eis videatur, &c. Huius autem formulæ igno-  
ratio, Ciceronem in libris Philippicarum duobus locis maculauit. quas quidem maculas nos sustulimus auxilio vetustissi-



tutissimi libri, & huius æneæ tabellæ. MVNVSQVE. EIS. EX. FORMVLA. LOCVM. LAVTIAQVE. Q. VRB. EIS. LOCARE. MIT-  
 7 TEREQVE. Festus in Dacrymē: Dautia, inquit, quæ lautie  
 7 dicimus, & dantur legatis hospitij gratia. Polybius in fra-  
 gmentis: *Ετι δὲ μεγαλομνέστεροι ἢ σύγκλητος ἀπέδεδετο τὴν παρυσίαν αὐτῶν. καὶ γὰρ ξείνια καὶ παροχὰς τὰς μεγίστας ἐξέδουκεν αὐτοῖς.* Livi-  
 7 lib. xxviij. Locus inde, Lautiaq. præberi iussa, &c. L. COR-  
 NELIVS. SISENNA, qui Prætor inter ciues & peregrinos  
 in hoc Senatusconsulto descriptus est, designatur, vt opinor,  
 is qui libros historiarum xxii. & hoc ipsum Italicum bel-  
 lum conscripsit, de quo fit mentio in hoc Senatusconsulto.

## AD. SENATVSCONSVLTVMA DE. TEIBVRTIBVS.

CVM in hoc Senatusconsulto vsitatæ formulæ expressæ  
 non sint, existimamus responsum esse potius ex S.C. à  
 Prætorē redditum Tiburtibus, quàm Senatusconsultum ap-  
 pellandum. Simile responsum exstat apud Liviū lib. viij.  
 7 in quo sic scriptum est: Cum de postulatīs Samnitium T.  
 7 Aemilius Prætor Senatū consulisset, reddēdumq. his fœ-  
 7 dus patres censuissent, Prætor Samnitibus respondit: Nec  
 7 quominus perpetua amicitia esset per populum Romanum  
 7 stetisse: nec contradici, quin, quoniam ipsos belli culpa sui  
 7 contracti tadium ceperit, amicitia de integro concilietur.  
 7 Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi, quominus Sam-  
 7 niti populo pacis belliq. liberum arbitrium sit, &c. Placet  
 autem hoc loco subiungere vetus simile Senatusconsultum,  
 quod Græce scriptum sine die, & sine Consulū nomini-  
 bus refertur a Iosepho lib. xiiij. Antiq. cap. xvj. est autē hoc:  
 Λόκιος εαλέριος Λοκίου υἱός στρατηγός συνεβλήσατο  
 τῇ συκλήτῃ εἰδοῖς δεκεμβρίου ἐν τῷ τῆς ὁμογοίας ναυ.  
 Γεφορμῶ παρῆσαν Λόκιος Κωπώνιος Λοκίης υἱός, καὶ  
 Παπίριος Κρεῖνα. Περὶ ὧν Ἀλέξανδρος Ἰάσωνος, καὶ Νου-  
 μιλῆιος Ἀνπόχου, καὶ Ἀλέξανδρος Δωροθέου Ἰουδαίων  
 πρεσβόται, ἀἵνες ἀγαθοὶ καὶ σύμμαχοι διελέχθησαν,  
 ἀνανεῖναι τὰς πρεσβυτέρων πρὸς Ῥωμαίους χάριτας,  
 καὶ τὴν φιλίαν, καὶ ἀσπίδα χρυσίῳ σύμβολον τῆς συμ-  
 μαχίας



μαχίας χρηρομῶν ἀνίνεϊναι ἀπὸ χρυσῶν μυριάδων πέντε, καὶ χρυσῶν αὐτοῖς ἡξίωσαν δοθῆναι πρὸς τε τὰς αὐτονομυμῶν πόλεις, καὶ πρὸς βασιλείς, ὡς τὴν τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ τοῖς λιμύραις, ἀδείας τυγχάνειν, καὶ μηδένα ἀδικεῖσθαι. ἔδοξε δὲ συνδέσθαι φίλιαν, καὶ χάριτας πρὸς αὐτοῖς, καὶ ὅσων ἐδείχθησαν τυχεῖν ταῦτ' αὐτοῖς ὡς ἀγαθόν, καὶ τὴν κομιθεῖσαν ἀσπίδα πρὸς δέξασθαι, &c. *Kueina nomen tribus esse existimamus: & cum hoc, tum alia ita pro tulimus, vt legi debere putauimus.*

AD. V SENATVS CONSULTVM.  
DE. LVDEIS. SAECVLARIBVS.

**L.** CESTIVS, &c. In principio huius Senatusconsulti erant, vt opinor, descripta nomina Quindecimviro- rum, qui in Senatu de ludis Sacularibus verba fecerunt. NEQVE. VLTTRA. QVAM. SEMEL. VLLI. MO. . . puta- mus integrū esse MORTALIVM. Ouidius lib. ij. de Tristib.

*Iusserat & Phæbo dici. quo tempore ludos*

*Facit, quos atas aspicit vna semel.*

QVI. LEGE. DE. MARITA. . . existimamus signifi- cari legem DE. MARITANDIS. ORDINIBVS. reliqua pla- na sunt. DE. LVCARI. LVDORVM. SAECVLARIVM, meminit Festus, cum inquit: Lucar appellatur æs, quod ex lucis captatur. Plutarchus in Problematis. διὰ τὴν τὸ τελευτῶν ὅς τις θάλασσαν καλεῖται. ἢ ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἄλλα περὶ τὴν πόλιν ἀειμένης θείας, ἢ καλοῦσι λούκος, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτων πρόσθεν εἰς τὰς θάλασσας ἀνά- λισκον. Hæc raptim scripsimus ad Leges & Senatusconsulta, quæ cum in antiquis lapidum, ærisq. tum Scriptorum monu- mentijs reperiuntur, selecta potissimū ex ijs quæ erant à no- bis in id genus antiquitatis vberius notata.

F I N I S.



Regestum.

• A B C D E F G H I K L M N O P Q R S  
T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii  
Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu  
† †3. †7. †10. †14. †17. †20. †23. †26.  
†30. †34. a b c d e f g.

Omnia sunt folia integra, præter Vu, semifolium.

R O M A E

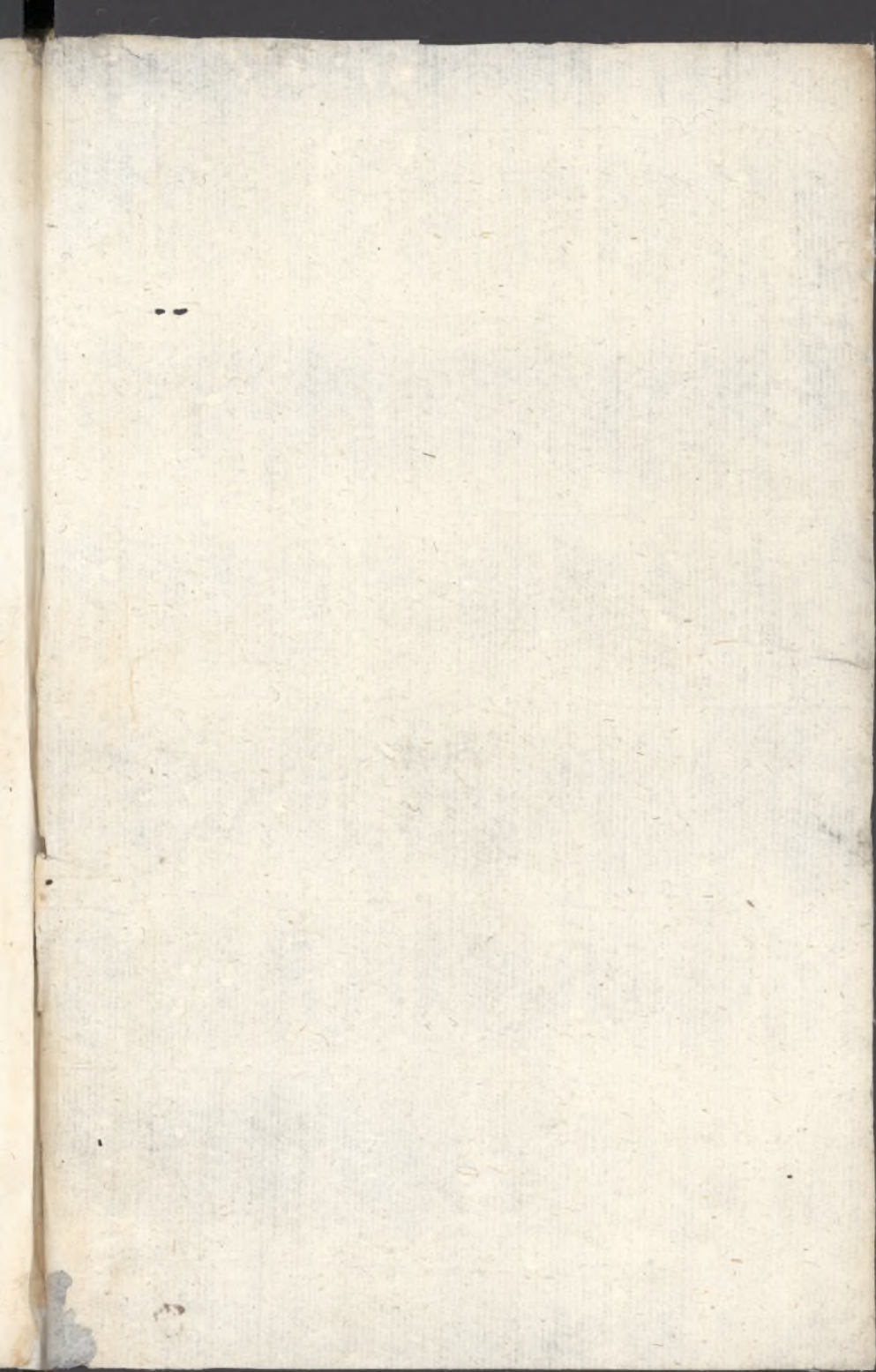
Excudebat Franciscus Zannettus.

M. D. LXXXIII.















×KSIEGARNIA×

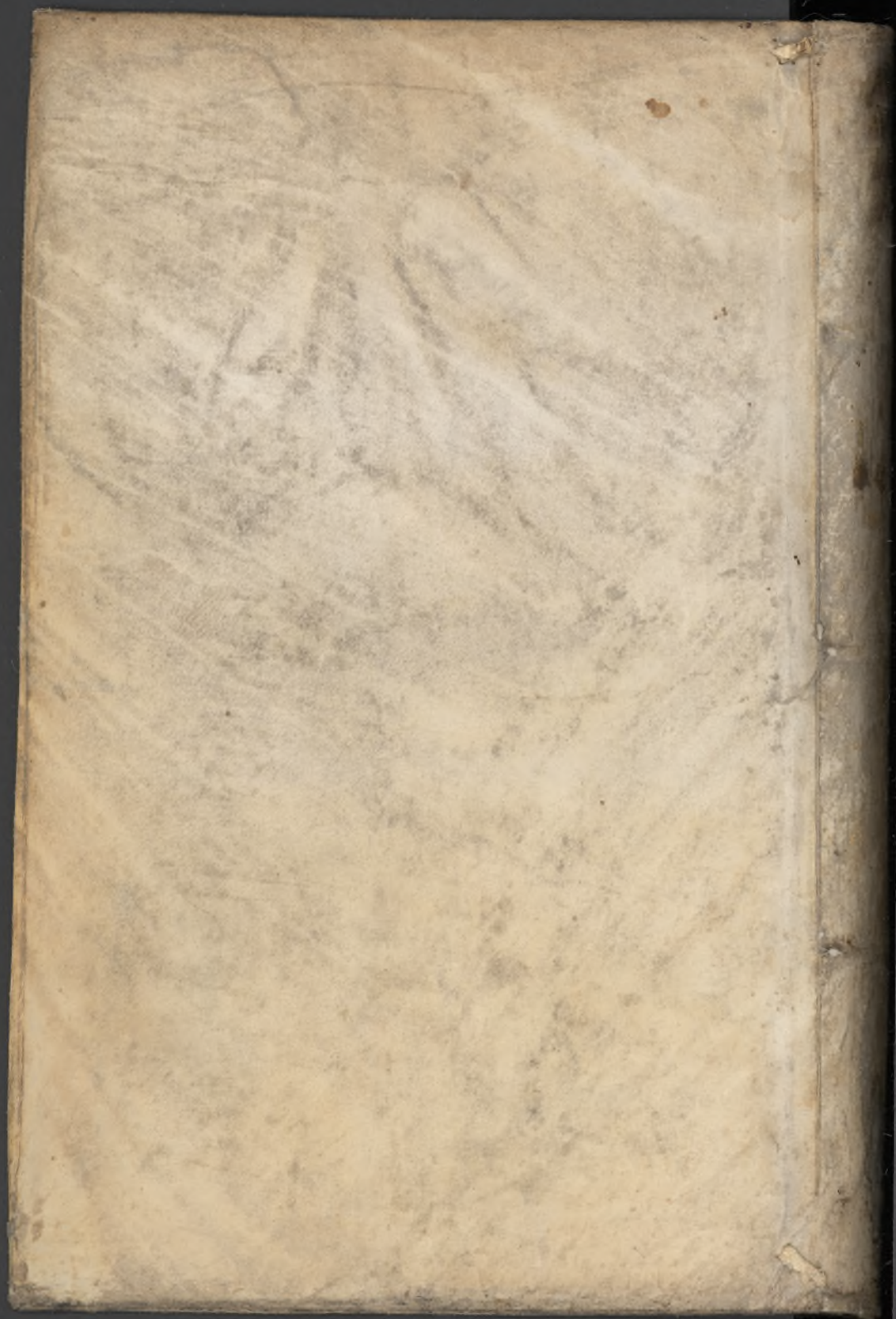
ANTYKWARIAT



2700

Nr 614992







AM 1004  
K3 571  
A 201055  
J. H. G. G.

12